

HOLBERGS KOMEDIER

TIENDE BIND

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF

JULIUS MARTENSEN

TIENDE BIND

DEN HONNETTE AMBITION — DE USYNLIGE
DET LYKKELIGE SKIBBRUD

DET NORDISKE FORLAG
(BOGFORLAGET) ERNST
BOJESEN · KJØBENHAVN
MDCCCCIII

KJØBENHAVN. F. E. BORDING

DEN HONNETTE AMBITION

OM DEN HONNETTE AMBITION

RANGSYGE *eller Honnet Ambition var en Svaghed hos Mange baade i Kjøbenhavn og det øvrige Land paa den Tid, Theatret i Grønnegade bestod. Aarsagen til, at denne Svaghed var opkommen og havde grebet om sig, var de Rangforordninger, som Enevoldskongerne Christian den Femte og Frederik den Fjerde havde udstedt. Vel havde der ogsaa været Rangsyge i ældre Tid; men Rangsygen var dengang blot en Begjærlighed efter at have Forret i Gang og i Sæde. Der havde ofte været Rangstrid mellem fremmede Magters Gesandter, og endnu oftere mellem Kvinder, navnlig i Kirkerne, hvor de stredes om, hvem der skulde sidde paa den fornemste Plads i Stolestadet. Saadan Rangstrid vedblev at føres ogsaa efter at der var udstedt Rangforordninger, da de stridende Parter ikke behøvede at være Rangspersoner. Holberg har i et Par af sine Komedier, i Den Vægelsindede (Act. I. Sc. 3) og i Barselstuen (Act. II. Sc. 12), givet Exempler paa Rangstrid mellem jævne Borgerkoner. Men den Slags Rangsyge, som gjerne blev kaldet Honnet Ambition, og hvorom Holberg skrev sin Komedie, opkom først under Christian den Femtes Regjering, efter at Titelvæsenet var begyndt at florêre. Thi Maalet, hvorefter der stræbtes af Folk med Honnet Ambition, var en Titelrang, og noget Saadant existerede ikke i den ældre Tid.*

Hvis Rangforordningen, som fra Først af alene angik de virkelige Embedsmænd, var vedbleven at angaae dem alene, vilde Holberg næppe have fundet Anledning til at skrive en Komedie om Rangsyge. Der var ikke noget Komisk ved Embedsrangen eller ved at Folk søgte at faae de Embeder, som stod nævnede i Rangforordningen. Derimod var der noget Komisk ved Titelrangen og ved de Anstrengelser, som Folk gjorde

sig for at faae en tom Embedstitel. Holberg har ofte skjemtet hermed i sine Skrifter. Blandt hans latinske Epigrammer findes over sexten, som ere rettede imod Titelvæsenet. Det forekom ham sælsomt, at Folk kunde hige efter at kaldes Noget, som de ikke var, og at de kunde søge at vinde en forfængelig Ære med deres sande Æres Opoffrelse. Om den sidste Forkeerthed taler han særligt i sine Moralske Tanker (Side 310 til 316). Han gjør opmærksom paa den Forskjel, som er mellem en ærgjerrig Mand og en rangsyg. Den Ærgjerrige har bestandigt sin Ære kjær, hvorimod den Rangsyge bruger alle Midler for at naae sit Maal, og skyer ikke at begaae lave Handlinger for at vinde den Værdighed, han attraaer. Det er herpaa, at Hovedpersonen i Holbergs Komedie afgiver et Exempel. Den rangsyge Jeronimus bringes af Honnet Ambition til at opføre sig malhonnet og tilsidesætter sin virkelige Ære for at vinde en forfængelig. Han paalyver sin Kone, som aldeles ikke er rangsyg, den Ambition, han selv har, men som han ikke vil være bekjendt; han nedlader sig til at omgaaes venskabeligt med nogle simple Personer, som han i sit Hjerte foragter, men som han haaber at faae Nytte af; han kryber underdanigst for en Baron, som skal hjælpe ham til at opnaae en Titelrang, og han vil tvinge sin Datter, der med hans Samtykke har forlovet sig med en ung Borger, til at hæve Forlovelsen, fordi han ikke længere vil have en almindelig Borger til Svigersøn.

Hvad det er for en Titel, han haaber at opnaae, erfarer man ikke; men han kan blot vente at faae en Titel, som er forbunden med en lav Rang. Der gaves efter den Rangforordning, som Frederik den Fjerde havde udstedt den 11. Februar 1717, og som var den, der gjaldt, da Holberg skrev sin Komedie, tre Slags titulære Embedsmænd i den civile Stand: Sekretærer, Assessorer *og* Raader. *Lavest stillede vare Sekretærerne; de stod paa nederste Nummer i nederste eller niende Rang-*

klasse. Men ogsaa alle de titulære Assessorer, Kancelli-, Konsistorial-, Kammer-, Krigs-, Admiralitets- og Kommerce-Assessorerne vare i niende Klasse. De fornemste titulære Embedsmænd vare Raaderne, dog var Flertallet, nemlig Kancelliraaderne, Kammerraaderne, Krigsraaderne, Admiralitetsraaderne og Kommerceraaderne kun i syvende Klasse. En titulær Justitsraad derimod var i femte Klasse, en titulær Etatsraad eller Landraad i fjerde, og en titulær Geheimeraad i første.

Rangklassernes Antal var Ni; men de havde i ældre Tid baade været flere og færre. I den første Rangforordning eller den, som blev udstedt den 25. Maj 1671 i Anledning af Christian den Femtes nær forestaaende Kroning, var der ingen Rangklasser, men 55 Nummere, som Rangspersonerne vare fordelte paa.[1] *I den næste Rangforordning af 31. December 1680 var der Rangklasser, og deres Antal var Sexten. Men da dette Antal befandtes at være for stort, blev det i den følgende Rangforordning af 11. Februar 1693 reduceret til Syv, og da Rangklasserne derefter vare for faa, blev de i den sidste Rangforordning, som Christian den Femte udstedte, den af 11. Februar 1699, gjorte til Ni. Frederik den Fjerde lod dem beholde dette Antal i sin Rangforordning af 11. Februar 1717, og de beholdt det i alle de følgende Rangforordninger.*

De tomme Embedstitler medførte ikke blot Rang, men vare forbundne med Adelens Privilegier; thi alle de Personer, som indbefattedes under Rangforordningen og hørte til den borgerlige Stand, vare »lige med Adelen privilegerede«. Rangforordningen var nemlig det

[1] Denne kuriøse Rangforordning vedblev, saa længe som den gjaldt, kun at existere i Haandskrift og blev først trykt i 1769 i Tredie Part af Rothes Samling af kongelige Reskripter, hvorefter den blev optrykt samme Aar i Nummer 155 af Kjøbenhavns Adressekontors Efterretninger og siden i den af Rothe i 1776 besørgede Udgave af Christian den Femtes Reskripter for Danmark.

Grundlag, hvorpaa der var skabt en privilegeret Borgerstand, som skulde være et Mellemled mellem den almindelige Borgerstand og Adelen og være en Del af det nye Aristokrati, som Enevoldskongen havde følt Trang til at faae dannet.

Den gamle Adel, som havde mistet sin politiske Magt ved Statsforandringen, og som var Enevoldskongen fjendsk, egnede sig ikke til at udgjøre hans Omgivelse. Der skulde tilveiebringes et nyt Aristokrati, som var Suverænen hengivent, og da Enevoldskongen var en Ven af Borgerstanden og havde foresat sig at gjøre Borgerstanden og Adelen mindre ulige stillede, saa skulde det nye Aristokrati baade være et borgerligt og et adeligt. Selvfølgeligt kunde den gamle Adel ikke udelukkes fra den adelige Del af Aristokratiet; men det blev forebygget, at den kom til at dominere. Den blev gjort til en Lavadel, da der i 1671 blev oprettet en Høiadel, som kaldtes Grever og Friherrer, og hvis Privilegier vare større end den gamle Adels; og der blev oprettet en borgerlig Stand, som fik de samme Privilegier, som den gamle Adel besad. Denne med Adelen lige privilegerede Borgerstand var den borgerlige Del af det nye Aristokrati. Den bestod af Enevoldskongens Embedsmænd, virkelige og titulære.

Allerede den første af Enevoldskongerne Frederik den Tredie havde gjort Begyndelsen til en privilegeret Borgerstands Oprettelse, da han i 1661 gav Kjøbenhavns Borgere og de kongelige Betjente i Kjøbenhavn visse af Adelens Privilegier til Belønning for den Troskab, de havde viist under Stadens Beleiring. Den følgende Enevoldskonge Christian den Femte gjorde i 1679 alle de i hans Rangforordning af 25. Maj 1671 omtalte Embedsmænd, som vare af borgerlig Stand, lige med Adelen privilegerede. I December 1680 udstedtes en ny Rangforordning, og det var nu de i denne omtalte Embedsmænd af Borgerstanden, som skulde nyde Adelens Privilegier; dog stod der Intet herom i

Forordningen; men i de tre følgende Rangforordninger af 11. Februar 1693, 11. Februar 1699 og 11. Februar 1717 blev det med tydelige Ord udtalt, hvilken Stilling de borgerlige Personer, som havde Embeder i Rangklasserne, skulde indtage i Forhold til Adelen.

Der stod i de tre Rangforordninger for det Første en ny Bestemmelse, som forsvandt af de følgende, og som viste, hvorledes Kongerne Christian den Femte og Frederik den Fjerde vilde lade Embedsveien føre uadelige Personer ind i selve Adelsstanden. Thi det bestemtes, at naar Nogen, som ikke var af Adel, fik et Embede i en af de tre første Rangklasser, saa var han uden videre dansk Adelsmand af ældgammel Adel. Derimod skulde de Embedsmænd, som befandt sig i de øvrige Rangklasser, være lige med Adelen privilegerede, og det Samme skulde gjælde om de titulære Embedsmænd.

Baade Frederik den Tredie og Christian den Femte udtalte, da de gav deres Embedsmænd af den borgerlige Stand Adelens Privilegier, at de ventede, at Embedsmændene til Tak for den høie Naade, der var viist dem, vilde tjene Kongen med største Troskab og være beredte til at offre Liv og Gods for hans Herredømme. Men utvivlsomt vilde ogsaa andre Borgere være Kongen lige saa hengivne, naar de optoges i den privilegerede Borgerstand, og derfor skulde den ikke blot bestaae af virkelige Embedsmænd. Andre Borgere skulde, naar de havde indlagt sig Fortjenester, kunne belønnes med at optages i den, og Maaden, hvorpaa det skete, var, at de blev titulære Embedsmænd efter Rangforordningen.[1]

Titelvæsenet var nogle Aar yngre end Rangvæsenet. I den første Rangforordning af 25. Maj 1671 yttres der Intet om titulære Embedsmænd, og der staaer heller

[1] De nuværende civile Rangtitler ere næsten lutter Titler, som forlænge siden have ophørt at være Embedstitler, eller som aldrig have været det; men i Holbergs Tid var det kun virkelige Embedstitler, der brugtes som Rangtitler.

ikke Noget om dem i Embedsmændenes Privilegier 1679; derimod er det i Rangforordningen af 31. December 1680 forudsat, at deslige Embedsmænd existerede. Deres Antal var dog sandsynligvis dengang endnu kun lille, da der ikke bestemtes Andet om deres Rang end, at de virkelige Embedsmænd skulde nyde et Præ. *Men i de følgende Rangforordninger er de titulære Embedsmænds Rang bestemt paa det Nøiagtigste.*

De fleste titulære Embedsmænd havde kun en lav Rang, og den Ære, som var dem tildelt, forringedes ved, at Titler hyppigt gaves til Folk, som ingen Fortjenester havde. Titler kunde opnaaes efter Ansøgning, ja de kunde kjøbes. Et kongeligt Reskript af 31. Maj 1690 til Oversekretæren havde fastsat, at Enhver, som ansøgte om at benaades med en Rangtitel, var forpligtet at erlægge forud en vis Sum Penge, fra 100 til 3000 Rigsdaler, i Forhold til Størrelsen af den attraaede Ære. Pengene skulde anvendes til Kirken paa Christianshavn, og, naar den var bygget færdig, tilfalde Landmilitiens Kvæsthus. I Komedien synes Ingen at vide Noget om, at Rangtitler kunde kjøbes.

Efter Holbergs Anskuelse var Titelvæsenet en latterlig Indretning, der burde afskaffes; men da han tydeligt saae, at Titelvæsenet var blevet Nationen altfor kjært til, at det kunde afskaffes, saa mente han, at man burde skjelne mellem de Titler, som Folk fik paa Grund af deres Fortjenester uden at have ansøgt Øvrigheden derom, og dem, som de forskaffede sig ved Ansøgning og Paatrængenhed. Herom siger han i Anden Udgave af sin Naturret (1728), at det kan være behageligt for en Borger, naar den høie Øvrighed af egen Drift erklærer ham for ypperligere end hans Medborgere, men at en Borger, som ved Ansøgning og ublu Raaben har ligesom presset Øvrigheden til at give ham en Titel, ikke skal glæde sig ved dens Besiddelse, da den kun røber hans Forfængelighed. Det Samme lader han Magdelone sige i Komedien (Act. I. Sc. 3): »Hør, min hjerte

Mand! om den høie Øvrighed af egen Motiv gav dig en Rang, da var det Noget, som baade du og jeg burde glæde os over; thi det var et Naadestegn; men at en gammel Borgermand, som du est, der i Intet har distingveret dig fremfor dine Medborgere, vil betle dig en Rang til, det er Noget, som man aldrig kan sætte Farve paa.«[1] *Helst maatte dog efter Holbergs Mening Titelvæsenet afskaffes, og han ønskede, at man tillige kunde blive fri for Rangvæsenet. Thi han siger i sin Danmarks-Historie, hvor han taler om den Rangforordning, som Knud den Store gav, og som kun paabød, at en Superieur skulde i Forsamlinger tage Sæde over en Subaltern, og en gammel Mand over en ung, at en saadan Rangforordning var af naturlig Billighed, og at det maatte ønskes, at der aldrig havde været andre Rangforordninger i Verden, »saasom al anden Distinction har værre Suiter, end man kan imaginere sig, og stifter undertiden Forbittrelse mellem Brødre, ja mellem Børn og Forældre selv, efterdi en ældre Broder ugjerne cedêrer sin yngre Broder, og en Fader ofte anseer det for en Haanhed, at han i store Samkvemme skal vige for sin Søn.« Han priser det ogsaa i Niels Klims underjordiske Reise som en sand Lykke for Potuanerne, at de ikke have nogen Rangforordning; den, som de havde engang, gav nemlig Anledning til saa store Uroligheder, at de ansaae det for bedst at afskaffe den. Det er let at forstaae, at Holberg fandt Titelvæsenet forkasteligt; men at han ikke havde Noget tilovers for Rangforordningen, er besynderligt, da han dog mente, at Enevoldskongen skulde tilveiebringe Lighed mellem Borgerstand og Adel, og det var paa Basis af Rangforordningen, at Borgerstanden blev løftet op imod Adelen og fik Del i dens Privilegier. Naar han taler om Rang og Titler, blander han derfor de to forskjellige*

[1] **Der skjelnes ligeledes i Philosophus i egen Indbildning (Act. III. og Act. V.) mellem Titler, som Folk har tiltigget sig, og Titler, som de har faaet uden at have anmodet Øvrigheden derom.**

Ting sammen som lige slette, og naar han taler om Rang, distinguerer han ikke mellem Embedsrang og Titelrang. Imidlertid ligger Distinctionen mellem den tomme Titel og den, som er forbunden med Embedet, til Grund for det Forsvar, han i sin Epistel 176 fører for sig selv i Anledning af, at han havde ladet sig baronisere. Kun hvis han havde eftertragtet en tom Ærestitel, en vanus titulus, *havde han haft en lignende Ambition eller* vanitas, *som Jeronimus i Komedien; men det var ingen tom Ærestitel, han havde faaet; han var Baron med et virkeligt Baroni, og en Lehnsbaron var efter hans Mening en Slags Embedsmand.*

Noget forinden Holberg skrev sin Komedie om den honnette Ambition, havde Konrektoren ved Ribe Skole Christian Falster udgivet et satirisk Digt, som hed »Den utidige Rangsyge«, og hvori en Borger udtaler sin Higen efter at faae en Titelrang. Der kan ingen Tvivl være om, at Holberg har kjendt Falsters Satire; men hans Komedie bærer ikke Mærke deraf. Derimod synes Intriguen i hans Komedie at være en Efterligning af Intriguen i Molières Les Précieuses ridicules. *Med Rette nævner Holberg i sin Epistel 506 Den honnette Ambition som en af de Komedier, hvori han har behandlet Æmner, der ikke tidligere vare behandlede af andre Komedieskrivere, uagtet Æmnet har Noget tilfælleds med det, som Molière har behandlet i* Le Bourgeois Gentilhomme. *Holbergs Komedie har et væsentligt andet Æmne, og staaer ved sin Karakterskildring betydeligt over Molières.*

I hvilket Aar Stykket blev forfattet, er ubekjendt; men det hører utvivlsomt til de Komedier, som Holberg skrev, førend den danske Skueplads i Februar 1725 gik fallit, og førend Theaterforestillingernes Ophør bragte ham til at ansee sin Komedieskrivning for afsluttet. Thi de Komedier, som Aktørerne i det paafølgende Aar bevægede ham til at skrive, efter at de havde faaet Theatret gjenaabnet, kan blot have været nogle, som inde-

holdt uskyldig Skjemt, da Aktørerne ikke dengang vilde spille nye Komedier, som havde et satirisk Indhold, hvorover Folk kunde blive vrede.[1]

Stykket, som i 1731 blev givet Publikum at læse uden at have været spillet, blev i Aarene 1743 og 1744, medens der ikke var noget dansk Theater, spillet paa Tydsk i Hamborg, og blev derefter i Juli 1747 spillet for første Gang paa Dansk i Kjøbenhavn paa Interimstheatret i Bergs Hus i Læderstræde. Ved Forestillingerne i Hamborg var dets Titel først »Die honnette Ambition« og siden »Der Rangsüchtige«. Holberg kalder det i sin Epistel 506: »Den honnette Ambition eller Den Rangsyge, som veed at sætte Farve paa sin Ærgjerrighed«. Om dets Forestilling i Sommeren og Efteraaret 1747 i Bergs Hus fortæller Elias Schlegel, at af alle de Komedier, han fik dêr at see, var Maskaraden og Den honnette Ambition de to, som vandt størst Bifald. Det blev (saa vidt som man tør slutte fra Avertissementerne i de kjøbenhavnske Gazetter) spillet 5 Gange paa Theatret i Læderstræde. Dernæst blev det spillet nogle Gange paa Interimstheatrene i Tjærehuset og i Store Kongensgade, og kom i August 1749 til Opførelse paa det kongelige Theater, hvor det i Januar 1791 blev forestillet for halvhundrede Gang. Men det har ikke siden den Tid hørt til de Komedier af Holberg, som Theatret har indbudt Publikum synderlig ofte til at see. Paa Dagmartheatret blev det spillet i 1889, men har ikke siden 1861 været spillet paa det kongelige Theater.

[1] Jvfr. Niende Bind Side 270.

DEN HONNETTE AMBITION

KOMEDIE I TRE AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA THEATRET I LÆDERSTRÆDE
ONSDAGEN DEN 12. JULI
1747

PERSONERNE

JERONIMUS, en rangsyg Borger
MAGDELONE, hans Kone
LEONORE, deres Datter
PERNILLE, Kammerpigen
ARV, Gaardskarlen
LEANDER, Leonores Forlovede
LEONARD, en Ven af Leander
HENRIK, Leonards Tjener
EN SKRÆDDER
EN FORNEM HERRES LAKAI
DOBRE PODOLSKI, Tjener hos Baron von Reenkaalavet

Scenen er i Kjøbenhavn, i Jeronimi Hus

ACTUS I.

SCEN. 1.

LEANDER. LEONORE.

LEANDER. Jeg kan ikke beskrive, min hjerte Jomfru, hvor ilde jeg paa nogen Tid har været til Mode.

LEONORE. Hvi saa?

LEANDER. Hun er den samme, som Hun altid har været mod mig, og Hendes Mamma ligeledes; men det synes ligesom, at Hendes Fader paa nogen Tid har foragtet mig. Jeg har tilforn været vant at gaae lige ind til ham; men forleden Dag kom Arv mig imøde med en fornem Lakaimine og sagde: »Vær saa god at bie lidt, nu skal jeg strax melde Ham an.« Hvad vil Saadant vel sige?

LEONORE. Maaskee han ikke har været i Klæderne.

LEANDER. Jeg tænkte ogsaa det Samme; men da jeg igaar kom igjen, lod han mig svare ved samme Arv, at han ikke havde Leilighed at tale med mig den Gang.

LEONORE. Det bekjender jeg var noget særdeles.[1]

[1] »særdeles«, sælsomt.

LEANDER. Og da jeg siden om Eftermiddagen fandt ham paa Gaden, gjorde han ikke alene ingen Undskyldning, men talede til mig med en koldsindig og stolt Mine. Jeg skulde ikke troe, at han har i Sinde at forandre sit Løfte.

LEONORE. Det har jeg aldeles ikke kunnet mærke; alene[1] min Mamma siger, at han synes paa nogen Tid at gaae frugtsommelig med Rangsgriller.

LEANDER. Jeg skulde ikke formode, at en ældgammel Borgermand skulde falde til den Daarlighed.

LEONORE. Jeg kan Intet sige derom tilvisse,[2] min Mamma eiheller; men Alt, hvad som har bragt hende i den Mistanke, er, at han paa nogen Tid bliver af ond Humeur, naar han hører nævne Jesper Hansen, som fik en Rang forgangen Maaned;[3] iligemaade at han har faaet Arv til at sige Herre istedenfor Husbond.

LEANDER. Saa kan man, min Tro, have Aarsag til at falde paa Mistanke; thi Folk her i Landet bliver ikke ret galne, førend de have naaet deres tresindstyvende Aar.[4]

LEONORE. Det er sandt nok; men jeg kan dog ikke troe ham til Saadant.[5] Men der seer jeg Arv. Hvad mon det er for Galskab, han fører med sig?

[1] »alene«, det tydske allein, som betyder men.

[2] »tilvisse«, for sikkert, med Bestemthed.

[3] »Jesper Hansen« er, som man faaer at vide i Sc. 3, en Brodersøn af Jeronimus.

[4] »tresindstyvende« — i 1731 og de Høpffnerske Optryk: »60«, og saaledes ogsaa i Liebenbergs Udgaver, men i Rahbeks og Boyes: »tresindstyvende«.

[5] »troe ham til Saadant« er en Norvagisme istedenfor: tiltroe ham Saadant eller troe ham Saadant til.

SCEN. 2.

ARV MED EN LIBERIKJOLE OG EN TAFTESPUNG.
LEANDER. LEONORE.

ARV [uden at see de Andre]. Nu faar jeg see, hvordan denne Dragt vil passe mig.

LEONORE. Hvad Pokker vil det sige? Det er jo en Liberikjole.

ARV [continuerer]. Vidste jeg kun nu, hvad som var Først og Sidst, hvad som skulde vende for og bag.

LEONORE. Se engang her; han tar Kjolen bagvendt.

ARV [continuerer]. Det gaaer, Mare, ikke an. Se, saa maa jeg klæde mig.

LEONORE. Nu blir det end galnere.

ARV [continuerer]. Fanden har skabt disse nye Moder. Jeg veed ikke, hvad Ærmerne er og hvad Livstykke er;[1] thi Alting er lige vidt og bredt. Se, nu sidder hun vist ret.

LEONORE. Arv! hvad Pokker er det, du bestiller?

ARV. Jomfruen kommer ret tilpas for at hjælpe mig til at hefte denne Pung til mig. Jeg troer vist, den skal sidde i Nakken.[2]

LEONORE. Hvad skal det Galskab betyde?

ARV. Ja, det er sandt, den skal vist sidde i Nakken. Vær saa god, kjære Jomfru.

LEONORE. Ja gjerne, efterdi du endelig vil være Nar. Men hvorfor est du saa forstyrret gal idag?

ARV. Det skal jeg sige Jomfruen: Efterdi jeg ag-

[1] »Livstykke« har Liebenberg korrigeret til »Livstykket«.
[2] At Lakaier gik med Haarpung, hentydes der ogsaa til i Maskaraden Act. I. Sc. 13.

ter at være lige saa forstyrret gal imorgen. Det er, min Tro, ikke mit Paafund; men Husbond vil have, at jeg skal bære Liberi.

LEONORE. Hvilket særdeles Indfald af en gammel Borgermand!

ARV. Hun skal ikke sige det, Jomfru; det kan være for hans Lykke.

LEONORE. Det maa blive til hans Lykke eller ei, saa er det uanstændigt, og hans Naboer vil drive Spot med ham.

ARV. Hans Naboer har en Ære at tale med. Her er jo ikke et klogt Menneske i den hele By.

[Gaaer bort.]

LEANDER. Arv har, min Tro, Ret; thi det hele Land er fast ikke andet end en stor Daarekiste; thi hvad kan være forunderligere end at see saa mange fattige Mennesker, som ere bekymrede om deres Brød, at storme til at gaae paa hinandens høire Haand?[1] Men der seer jeg Hendes Forældre komme, Jomfru. Jeg vil gaae min Gang.

LEONORE. Kom, lad os gaae ind sammen i mit Kammer. [De gaae ind.]

SCEN. 3.

JERONIMUS. MAGDELONE. PERNILLE.

JERONIMUS. Min Hjerte, jeg har Noget at sige dig, som ligger mig paa Hjertet.

[1] Ogsaa i Niels Klim (Capitel 13) hedder det, at Folk i Europa, navnlig i de nordlige Lande, plages af en stærk Begjærlighed efter at spadsere paa Gaden med Andre saaledes, at de have deres venstre Side vendt mod de Andres høire, og i Moralske Tanker (Side 41) siger Holberg, at det er den ene Borger kun om at gjøre at tage Luven fra den anden eller at erhverve sig Ret til at gaae paa hans høire Side.

MAGDELONE. Jeg kan slutte, at der maa være Noget, som kvæler dig i disse Dage; thi du hverken æder eller drikker.

JERONIMUS. Jeg er ingen ærlig Mand, om jeg har sovet i tre Nætter.

MAGDELONE. Du pleier jo Intet dølge for mig. Siig mig, hvad det er; maaskee jeg kan hitte paa nogen Hjælp.

JERONIMUS. Hør, min Allerkjæreste, du veedst, at jeg ikke er storagtig.

MAGDELONE. Det er sandt nok.

JERONIMUS. Eiheller at jeg har tragtet efter verdslig Ære.

MAGDELONE. Det veed jeg nok.

JERONIMUS. Men at det har været mig Ære nok, at jeg har kunnet passêre for en ærlig Mand.

MAGDELONE. Hvad vil alle disse Protestationer sige?

JERONIMUS. Og at jeg altid har foragtet storagtige Folk i mit Hjerte.

MAGDELONE. Der er jo Ingen, som tviler derom, min hjerte Mand.

JERONIMUS. Og at jeg har altid holdt den dydigste og dueligste Borger for den fornemste Borger i en Stad.

MAGDELONE. Ei, er der da ingen Ende paa disse Præludier?

JERONIMUS. Og at jeg aldrig har holdt Den ærværdig, som tager sig Ære til.

MAGDELONE. Hvis du ikke vil komme til Sagen, saa gaaer jeg min Vei. Der er jo intet Menneske, som beskylder dig for Storagtighed.

JERONIMUS. Hvis Nogen gjør det, saa gjør han mig Uret.

MAGDELONE. Siig da frem, hvad du vil sige.

JERONIMUS. Men med alt det har jeg dog en honnet Ambition, som enhver ærlig Borger bør at have, og derfor, for at bringe vort Hus i nogen Anseelse, har jeg i Sinde at søge om en lille Karakter.

MAGDELONE. Men hvad Pokker kan bevæge dig paa din gamle Alder at tragte efter Saadant? Mon din Broers Søn Jesper Hansen har nogen Ære deraf, at han søgte at gaae over sine Medborgere? Jeg vil vædde, at det er hans Promotion, som har gjort dig saa urolig i Hovedet.

JERONIMUS. Aldeles ikke, mit hjerte Barn. Jeg moqverer mig over saadan ung Spyttegøg, som Jesper Hansen. Han var Dreng, da jeg var Mand.

MAGDELONE. Ligesom du nu moqverer dig over ham, saa vil Andre moqvere sig over dig, naar de faaer at vide denne din urimelige Ærgjerrighed.

JERONIMUS. Ikke saa hidsig, lille Kone! Jeg gjør det sandelig ikke af Ærgjerrighed, men alene for .....

MAGDELONE. Du gjør mig gal i Hovedet, Mand! Det er jo yderste Grad af Ærgjerrighed.

JERONIMUS. Du gjør mig Uret, Kone! Jeg er ikke mindre end ærgjerrig. Men jeg gjør det alene for at .... af Aarsag, at ..... Jeg kan saa ikke sige min Mening.

MAGDELONE. Det er, du gjør det ikke af Ærgjerrighed, men af Rangsyge.

JERONIMUS. Man maa gjøre Forskjel mellem Rangsyge og en honnet Ambition.

MAGDELONE. Det er saadan honnet Ambition, min hjerte Mand! at alle vore Naboer vil belee og foragte os derover.

JERONIMUS. De maa belee os saa meget, som de vil, saa skal de dog danse under os i alle Samkvemme.

MAGDELONE. Jeg mener, at Den sætter al Ambition til Side, der uden Aarsage betler Øvrigheden om, at han maa sidde paa sine Medborgeres høire Haand.[1]

JERONIMUS. Du forstaaer ikke, hvad honnet Ambition er, min Dukke! Er det ikke en honnet Ambition at søge om at blive sat ved det store Bord i Bryllupper? At blive kaldt Herre og Frue? Hvorfor stræber Folk i Verden og søger at gjøre sig meriteret, uden for det Samme?

MAGDELONE. En, som har meriteret en Rang, bær den med Ære; thi han er ret ærværdig, ikke i Henseende til den blotte Karakter, men i Henseende til de Meriter, hvorved han har erhvervet sig den.

JERONIMUS. Jeg havde ikke troet, min Hjerte! at du havde været saa enfoldig. Spør kun Pernille, som er en Tjenestepige; jeg er vis paa, hun skal bedre begribe det.

PERNILLE. Jeg forstaaer mig ikke derpaa; men om Hr. Jeronimus betroede mig at sætte op en Supplik for Sig, blev den saaledes:

JERONIMUS. Lad høre, hvorledes den skulde blive. — Hun har Forstand, den Pige.

PERNILLE. Den blev saaledes: Gunstige Øvrighed! Saasom jeg hverken kan æde, drikke eller sove af Ærgjerrighed, og jeg finder en inderlig Længsel og Attraa hos mig at gaae over mine Medborgere, skjøndt mange af dem ere bedre end

[1] »betler Øvrigheden« er i de Høpffnerske Optryk korrigeret til »betler hos Øvrigheden«.

jeg, saa beder jeg med grædende Taare, mig af Naade maa forundes at gaae paa deres høire Haand. Jeg forbliver stedse *et cetera.*

JERONIMUS (vrænger efter hende de sidste Ord). Jeg forbliver *et cetera.*

PERNILLE. Ja, Husbond. I maa ikke alene skrive: Jeg [for]bliver *et cetera,* men endogsaa: Jeg forbliver en *et cetera;* thi I blir virkelig en *et cetera* derover, endogsaa i Øvrighedens Tanke selv.[1]

JERONIMUS. Du stiler Supplikker som en Laptaske.

PERNILLE. Hvordan Supplikken stiles, saa blir dog Meningen den samme.

JERONIMUS. Hold Munden, dit Skarn! Du skal kalde min Kone Frue, om du blev gal.

MAGDELONE. Den Titel forlanger jeg ikke. Jeg spirer ikke ud af Fruerstamme, jeg har hellerikke nogen Meriter for mine Nabokoner, hvorfor jeg bør lade mig nøie med den samme Titel, som de føre.

JERONIMUS. Om jeg ingen anden Merite har, saa er jeg en af de ældste Borgere her i Gaden og bør have en Rang i Henseende til mine graa Haar.

PERNILLE. Mener da Husbond, at Han beholder samme Rang i Himmerig?

JERONIMUS. Hvilken Snak!

PERNILLE. Jeg kan, min Tro, ikke fatte andet; thi En, der vil tage Afsked med Verden, og søger at føre en Rang med sig, maa endelig have saadane Tanker.

[1] Naar Folk havde faaet en Titel, pleiede de hvert sjette eller syvende Aar at søge om at faae en ny Titel, siger Holberg i sin Epistel 176.

JERONIMUS. Herud, din Akkermær! og bryd mig ikke Hovedet meer.

(Pernille gaaer ud og kommer strax igjen.)

JERONIMUS. Tjenestefolk blir uforskammet næseviis nuomstunder.

MAGDELONE. Hun talede noget dristigt; men jeg kan ikke sige, at der var meget Usandt deri.

JERONIMUS. Ak, min Dukke! vil du da gjøre alle Folk til Gjække, som faaer Rang og Karakter?

MAGDELONE. Det være langtfra! thi naar En har gjort Landet Tjeneste og derfor af Øvrigheden ophøies til Værdighed, er det ham en Ære. Men jeg kan ikke see, hvad En, der uden foregaaende Meriter beder om en Rang, vinder derved.

JERONIMUS. Han vinder det derved, at Andre maa vige for ham.

PERNILLE. Man løber ogsaa til Side for alle galne Folk; men derfor ere de ikke dis ærværdigere.

JERONIMUS. Hold din Mund, siger jeg, eller........

MAGDELONE. Min hjerte Mand, naar En uden Meriter søger Rang over sine Medborgere, røber han jo sin Hovmod og Ufuldkommenhed og derved erklærer sig den Ringeste og Ufuldkomneste.

JERONIMUS. Nei, min Dukke! han erklærer sig at have en honnet Ambition, og vinder han ikke Andet derved, saa bliver han fri for borgerlige Betjeninger.[1]

MAGDELONE. En, der søger om Rang for at befries for borgerlige Betjeninger, erklærer sig

[1] Der stod i Lovens 3—4—11, at Borgemester og Raad ikke maatte besvære Rangspersoner med nogen »borgerlig personal Tynge«, hvormed mentes: ulønnet Bestilling i Byen.

selv enten doven eller udygtig; men hvad Ære vinder han derved?

JERONIMUS. Erfarenhed viser dog, at han bliver agtet derved.

PERNILLE. Deri har Hr. Jeronimus Ret; thi en saadan En er ligesom en Kobberpenge, hvilken naar man sætter Mærke derpaa og siger, at den skal passêre for en Ducat, passêrer den og for en Ducat.[1]

JERONIMUS. Fort paa Dør, din Akkermær!

(Pernille løber ud.)

JERONIMUS. Det var ikke tjenligt, Nogen skulde høre os tale saaledes, og at vi foragte slige Ting.

MAGDELONE. Hør, min hjerte Mand! om den høie Øvrighed af egen Motiv gav dig en Rang, da var det Noget, som baade du og jeg burde glæde os over; thi det var et Naadestegn; men at en gammel Borgermand, som du est, der i Intet har distingveret dig fremfor dine Medborgere, vil betle dig en Rang til, det er Noget, som man aldrig kan sætte Farve paa.

JERONIMUS. Der er dog mange ældgamle Borgere, der har gjort det Samme.

MAGDELONE. Det er sandt nok; men jeg tør ikke sige, hvad jeg mener om slige ældgamle Borgere.

JERONIMUS. Ak, mit hjerte Barn! vær mig dog ikke imod heri.

MAGDELONE. Det gjør ingen Gode, jeg er dig imod;[2] thi en Rangsyge er ikke at curere.[3]

[1] I Holbergs Naturret 1728 (II. 129) siges, at deslige Folk kan ansees »som Kobberpenge, hvilke man i vanskelige Tider sætter Mærke paa og byder dem passêre for Dalere«.

[2] »ingen Gode«, ingen Nytte.

[3] At Rangsyge er en incurabel Sygdom, mener ogsaa Holberg i Moralske Tanker Side 40.

JERONIMUS. Føi mig dog heri, lille Magdelone.

MAGDELONE. Jeg siger, min hjerte Mand, at jeg hverken vil eller kan hindre dig deri.

JERONIMUS. Du kan ellers ved denne Leilighed gjøre mig en Tjeneste, som jeg stedse vil erkjende.

MAGDELONE. Hvad skal det være?

JERONIMUS. Det er, at du vil tage Skylden paa dig, saa at jeg maa sige, at det er mod min Villie, men at min Kone vil endelig have Rang.

MAGDELONE. Der har vi det! Vi stakkels Koner skal altid tage Skylden paa os.

JERONIMUS. Tjen mig dog heri, min Høne! Man regner ikke Fruentimret Saadant til Onde.

MAGDELONE. Takke maa I Gud, I gode Mænd! at I har os til Kaabeskjul.

JERONIMUS. Vær mig da behjælpelig heri.

MAGDELONE. Jeg har taget Skylden paa mig i saa Meget; saa faaer jeg og gjøre det heri.

JERONIMUS. Hør, mit hjerte Barn! den Dyrekølle, jeg fik fra Landet igaar, skal tillaves til imorgen Middag; thi jeg har budet en god Ven til Gjæst, som skal bane Veien for mig til det Andet.

MAGDELONE. Hvad er det for En?

JERONIMUS. Han er Lakai hos en fornem Herre, som han har lovet at recommandere mig til.

MAGDELONE. Ak Himmel! er det muligt? Du tragter efter Høihed og tilligemed fornedriger dig saa meget!

JERONIMUS. Man maa skikke sig i Saadant, min Dukke, naar man vil frem i Verden.

MAGDELONE. Det er jo af Ambition at sætte al Ambition til Side.

JERONIMUS. Siig ikke det, min Dukke! Den samme Lakai er vel liidt af sin Herre, og naar jeg først bliver recommanderet hos hans Herre, saa recommanderer han mig videre.

MAGDELONE. Hvis I vilde lyde mit Raad, da gav I baade ham og hans Herre en god Dag, og aad Jer Dyrekølle med Jere Naboer.

JERONIMUS. Nei, mit Barn! mine Naboer kan ikke hjælpe mig heri. Vær nu noget artig mod samme Lakai, naar han kommer. Du gjør mig en stor Tjeneste dermed.

MAGDELONE. Jeg vil sætte ham ved et lille Bord for sig selv og skikke ham et godt Stykke af Stegen.

JERONIMUS. Primer du, mit Barn? Han maa, min Tro, sættes øverst ved Bordet. Man maa flattere de Slags Folk noget; men naar man har faaet, hvad man vil have, kan man give dem Døden og Djævelen.

MAGDELONE. Jeg er, min Tro, ganske fortumlet i mit Hoved over disse mange sælsomme Lader.

JERONIMUS. Vær mig da ikke imod i denne Sag, som ligger mig saa hart paa Hjertet.

MAGDELONE. Gid jeg kunde stræbe dig imod; men det er Ulykken, at jeg er altfor føielig.

JERONIMUS. Lov mig det da, min Dukke!

MAGDELONE. Nu, jeg skal ikke være dig imod.

(Han kysser hende, og hun gaaer bort.)

SCEN. 4.

ARV I SIT LIBERI. JERONIMUS.

ARV [med en galonneret Kjole til Jeronimus]. Jeg skal

hilse Husbond fra Skrædderen; han bad, at Herren vilde forsøge, om Kjolen passer.[1]

JERONIMUS. Hvorfor kommer han ikke selv og passer den?

ARV. Han vilde komme selv; men jeg sagde, at han skulde blive hjemme?

JERONIMUS. Hvorfor gjorde du det, Arv?

ARV. Jeg sagde at: jeg veed ikke, om Herren vil have nogen Skrædder i sit Hus, eftersom Husbond skal have en Rang.

JERONIMUS. Din Slyngel! Hvem beder dig sige Saadant? Jeg har jo ingen Rang faaet endnu. Hvad sagde Skrædderen dertil? Blev han ikke vred?

ARV. Nei, min Tro blev han ikke vred; han lo deraf.

JERONIMUS. Ja, saa er det vel nok.

ARV. Skal jeg passe Kjolen paa?

JERONIMUS. Ja nok.

(Arv ifører ham den galonnerede Kjole.)[2]

ARV. Nu seer, min Tro, Herren anderledes ud. En smuk Kjole kan skabe en Varulv om til et Menneske. (Han hefter Silkelisser ved Jeronimi Arm.)

JERONIMUS. Hvad Pokker er det, du gjør? Disse Lisser hører ikke mig, men din Liberikjole til. Gjør mig ikke til Nar.

ARV. Skal jeg da være Nar?

[1] Arv har faaet Ordre at kalde Jeronimus Herre, men kan ikke altid huske det, og kalder ham afvexlende Husbond og Herre.

[2] Galonneret eller skrammereret Kjole turde forhen kun bæres af Personer i de tre første Rangklasser samt af visse Officerer og Hoffolk; Andre var det forbudt ved Forordningen af 22. April 1699 om »Hvem skrammererede og baldyrede Klæder maa bære«. Men dette Forbud fra Christian den Femtes Tid ansaaes for at have mistet sin Gyldighed under Frederik den Fjerdes Regjering.

JERONIMUS. Nei, men det hører Liberiet til.

ARV. Det staaer dog ikke Herren ilde.

JERONIMUS. Det maa staae ilde eller vel, saa er det dog Lakaidragt.

ARV. Mig syntes dog, Skrædderen sagde, at jeg skulde binde Herren Noget paa Ærmerne.

JERONIMUS. Du har hørt feil, Arv. Skrædderen er ikke saa taabelig.

ARV. Nei, min Tro er han ikke saa taabelig. Det er en Mand, som arbeider for meget fornemme Folk.

JERONIMUS. Siger du det, Arv? Hvad er det for fornemme Folk, han arbeider for?

ARV. Han arbeider blandt Andre for en Greve.

JERONIMUS. Hillemænd! for en Greve?

ARV. Ja, ret for en Greve, som er en virkelig Greve.

JERONIMUS. Som er en virkelig Greve, siger du?

ARV. Ja, ret en virkelig Greve, som har en Grevinde.

JERONIMUS [sagte]. Jeg maa, min Tro, gjøre noget Væsen af den Skrædder; han kan maaskee gjøre mig Tjeneste.

[Høit.] Hør, Arv! gak strax til ham og gjør Undskyldning for det Andet og bed ham, at han vil gjøre mig den Ære at spise en Dyrekølle med mig imorgen.

ARV (gaaer og kommer igjen). Var det ikke en Dyrekøllert?

JERONIMUS. Ja, en Dyrekølle.

ARV. Skal han da tage den Køllert med sig selv?

JERONIMUS. Hvilken Snak! Bed ham kun gjøre mig den Ære at spise med mig imorgen, og bær dig noget skikkelig ad. (Arv gaaer.)

JERONIMUS [alene]. Nu kan jeg slaae to Fluer med een Smække og vinde baade Skrædderens og Lakaiens Venskab ved den Dyrekølle.[1] Man maa bruge alle Fikonterier, naar man vil frem i Verden.[2] Ak, gid jeg havde mig en Rang; saa vil jeg slaae mig til Rolighed og intet andet Verdsligt forlange. (Gaaer ind.)

SCEN. 5.

LEANDER. LEONORE. PERNILLE.

LEANDER. Det var nogle forbandede Historier, som vi hørte af Hendes Mamma.

LEONORE. Jeg er ganske hovedsvimlet derover.

LEANDER. Det er ikke hans Galskab alene, som gaaer mig til Hjerte; men jeg frygter for noget Andet.

LEONORE. Hvad er det?

LEANDER. Jeg frygter, eftersom han har faaet slige Griller i Hovedet, at han bryder sit Løfte, for at gifte Jomfruen med en Rangsperson.

PERNILLE. Jeg svær, min Tro, ikke derfor. Men er det ikke Arv, som kommer der i Liberi-klæder?

SCEN. 6.

ARV. DE ANDRE.

PERNILLE. Arv! Hvordan Pokker est du bleven saa galant?

[1] At »slaae to Fluer med een Smække« siges ogsaa i Den Stundesløse Act. III. Sc. 4 og stemmer med det Tydske: Zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen; men sædvanlig sagdes vistnok at slaae to Fluer med eet Smæk eller eet Slag.

[2] »Fikonterier« — i 1731: »Bogrier«, et underligt Ord, som i de Høpffnerske Optryk er forandret til »Ficonterier«. Boye mener i sin Udgave, at »Bogrier« kan være dannet af det franske *bougre*, og at det da skal betyde Lavheder, Usømmeligheder.

ARV. Det er en Liberikjole, Pernille.

PERNILLE. En Liberikjole?

ARV. Ja; og jeg troer nok, at du ogsaa faaer en Liberikjole. Men hvor er Hr. Jeronimus? Jeg skulde gaae et Ærende i By, og jeg glemte at spørge om Noget.

PERNILLE. Hvor skulde du da gaae?

ARV. Jeg skulde byde vor Skrædder til Bords idag paa en Dyrekøllert;[1] men jeg glemte [at spørge], om jeg skulde bede ham tage Kniv og Gaffel med sig.[2]

PERNILLE. Du Gjæk! det er ikke brugeligt meer.

ARV. Ikke det? I Ebeltoft hos mig er det brugeligt blandt Alle.

PERNILLE. Ja, i Ebeltoft! Dêr er [det] ogsaa endnu brugeligt at tage Steg og Tærte hjem med sig i Tørklæder. Men hvorfor vil han gjøre Skrædderen den Ære at byde ham til Bords?

ARV. Det kan maaskee være for hans Lykke, Pernille; thi samme Skrædder arbeider for en Greve.

PERNILLE. For en Greve?

[1] »til Bords idag« — Arv fik i Sc. 4 Ordre af Jeronimus til at invitere Skrædderen til »imorgen«, og ingen Forandring er skeet i denne Ordre, uagtet Arv siger, at han skal invitere Skrædderen til »idag«. Komedien foregaaer nemlig paa en kunstig Dag, som bestaaer af to eller flere Kalenderdage, og naar Arv taler om, at han skal invitere Skrædderen til »idag«, menes dermed den kunstige Dag, paa hvilken Komedien foregaaer.

[2] Den Skik at spise med Kniv og Gaffel istedenfor med Fingrene var paa Komediens Tid kun et Hundrede Aar gammel i Danmark og var endnu langt fra bleven almindelig. De færreste Huse, hvori denne Skik fulgtes, vare rigeligt forsynede med Knive og Gafler, og i Smaabyerne maatte Folk, naar de vare indbudne til at spise hos Nogen, altid medbringe de fornødne Redskaber til Skikkens Iagttagelse.

ARV. Ja, Mare er det en virkelig Greve; thi han holder syv Heste og Hopper paa Stold.[1]

PERNILLE. Men hvad vil det sige?

ARV. Han mener, samme Skrædder kan recommandere ham til Baronen.

PERNILLE. Er han en Baron? Du sagde jo nylig, at han var Greve.

ARV. Ja, jeg troer, han er meer end Greve, han er vist Baron; thi han kjører i en forgyldt Vogn med sex Heste og har selv en Snor paa Hatten.[2] Men jeg maa løbe mit Ærende.

SCEN. 7.

LEANDER. LEONORE. PERNILLE.

PERNILLE. Dette gaaer noget vidt, Børnlille; thi hvis vi ikke hitter paa noget Raad derimod, gaaer Monsieur Leander Jomfruen kvit, saa vidt jeg kan mærke.

LEANDER. Hvad Raad kan du give os, Pernille?[3]

PERNILLE. Havde vi kun fat paa Monsieur Leonards Tjener Henrik; ham skulde jeg overlægge Noget med.

[1] Hopper skjelnedes fra Heste, da en Hest efter Sprogbrugen paa Holbergs Tid pleiede at være en Hingst. I de kongelige Forordninger taltes flere Gange om Skat af »Heste og Hopper«.

[2] »i en forgyldt Vogn med sex Heste« — Arv siger i de andre Udgaver »i sex Heste med en forgyldt Vogn«, og Rahbek forsvarer denne Læsemaade med, at Arv i sit Hastværk fortaler sig; men Arv synes ikke at have Hastværk. I den tydske Oversættelse 1744 siger han om Baronen: »er fährt in einem vergoldeten Wagen mit sechs Pferden«.

[3] Dette Spørgsmaal er i 1731 og de Høpffnerske Optryk feilagtig tillagt Arv. Rahbek antog, at det tilhører Leonore; Boye og Liebenberg have foretrukket at lade Leander gjøre Spørgsmaalet.

LEANDER. Jeg skal nok overtale Monsieur Leonard at laane os ham en Dag.

PERNILLE. Der behøves ogsaa smuk Equipage og Klæder.[1]

LEANDER. Det Altsammen skal jeg bringe tilveie.

PERNILLE. Thi han skal spille en stor Rulle.

LEANDER. Hvad skal det være for en Rulle?

PERNILLE. Det kan jeg ikke sige Dem endnu. Jeg maa først have fat paa Karlen og see, hvad han duer til.

LEANDER. I at spille Pudser har han faa Tjenere sin Lige.

LEONORE. Men maa vi ikke høre, hvori dette skal bestaae?

PERNILLE. Nei, Hun faaer det ikke at vide, og Hendes Mamma langt mindre; thi hun vilde fordærve Legen, saasom hun har for megen Føielighed for hendes Mand. Det tjener ikke, at Mange ere Medvidere heri; men naar Eventyret er til Ende, skal baade I og Madamen takke mig for min Umag.

LEANDER. Jeg vil da paa staaende Fod hen at faae fat paa Henrik.

PERNILLE. Og jeg vil ind at studere videre paa min Lectie.[2]

[1] »Equipage«, Equipering.
[2] »Lectie«, Lection, Instruction.

ACTUS II.

SCEN. 1.

PERNILLE. HENRIK.

RNILLE. Kan du nu faae det i dit Hoved,
ik?
NRIK. Det er kun Smørrebrød for mig.
RNILLE. Det blir dog et temmeligt Arbeid.
NRIK. Ei, Bagatel! Det er intet Arbeid for
Jeg vilde obligere mig til paa en Eftermid-
t gjøre dobbelt saa meget.
RNILLE. Siig ikke det, Henrik! dobbelt saa
t. Gak nu strax hen og sæt dig i Equipage.
(Han gaaer.)[1]

SCEN. 2.

PERNILLE ALENE.

har aldrig vartet op ved Bordet med saadan
ydelse, som idag for denne Skrædder og
e Lakai. De aad med saadan Graadighed af
Dyrekølle, at Taarene stod dem i Øiene. Er
a muligt, at en gammel brav Mand kan for-
til saadan Bassesse? Jeg troer, at han gav
otter til en Skorstensfeiersvend, om han kun
e recommandere ham til en fornem Herre;

ne lille Samtale mellem Pernille og Henrik kunde, som
k har bemærket, synes at være overflødig, men er det
a Henrik skal vise sig i sine Liberiklæder, førend han op-
forklædt som Baron.

saadan Virkning har denne Rangsyge gjort hos ham. Men jeg maa holde gode Miner for at hjælpe Henrik i hans Forehavende. Se, der kommer han med disse tvende Cavaleers, Skrædderen og Lakaien.

SCEN. 3.

JERONIMUS. SKRÆDDEREN. LAKAIEN. PERNILLE.

JERONIMUS. I gode Mænd, tar saa til Takke med dette ringe Maaltid.

LAKAIEN. Det var, min Tro, ikke et ringe Maaltid. Jeg aad med stor Appetit af den Dyrekølle.

SKRÆDDEREN. Jeg, min Tro, iligemaade.

JERONIMUS. Det er mig usigelig kjært, at den smagte Dem; thi jeg har ingen bedre Venner at unde den til.

SKRÆDDEREN. Servitør, Hans Tjener.

JERONIMUS. Hør, Pernille! giv os nok et Glas Vin paa Faldrebet.

LAKAIEN. Vi har saamænd faaet vor Bekomst.

JERONIMUS. Et Glas endnu, I gode Herrer!

(Han støder Glasset mod Lakaiens og tager sin Hue under Armen.)

Det skal være den velbaarne Herres og Frues Skaal. Gid de maa længe leve; thi det er et naadigt og dydigt Herskab.

LAKAIEN. Jeg takker skyldigst.

JERONIMUS. Jeg haaber, at Han taler et godt Ord for mig ved Leilighed.

LAKAIEN. Han maa ikke tvile derpaa.

(Jeronimus kysser dem til Afsked.)

SCEN. 4.

JERONIMUS. PERNILLE. SIDEN *ARV.*

JERONIMUS. Man maa flattere disse Slubberter, om man vil have noget Godt af dem.

PERNILLE. Det er sandt nok; men mig synes, at Herren behøver anden større Kundskab, om Han tænker at komme fort.[1]

JERONIMUS. Jeg maa først gjøre Kundskab med Tjenerne; siden kan jeg nok med Tiden faae deres Herrer til Bords. (Arv kommer løbende og falder.)

JERONIMUS. Hvad er paa Færde, Arv?

ARV. Hillemænd, Herre! her er en Baron udenfor, som vil tale med Husbond.

JERONIMUS. En Baron, siger du?

PERNILLE. En Baron?

ARV. Ja; men han er i en Æske.

JERONIMUS. I en Æske?

ARV. Ja; men det er en Æske med Vinduer paa.

PERNILLE. Det maa nok være en Portechaise.

JERONIMUS. Det maa nok saa være. — Hvad er hans Navn, Arv?

ARV. Han hedder Baron Kaal.

JERONIMUS. Det er et underligt Navn. Du maa have hørt feil.

ARV. Jeg vil nok spørge først om hans Navn, førend han kommer ind.[2]

JERONIMUS. Est du gal, Dreng? Vil du spørge saadan Mand om hans Navn?

ARV. Nei, saa taabelig er jeg ikke. Jeg vil spørge en af hans Heste derom.

[1] »anden større Kundskab«, andet fornemmere Bekjendtskab.
[2] »nok«, gjerne; i Laubs og Oehlenschlägers Oversættelser: »noch einmal«.

JERONIMUS. En af hans Heste?

ARV. Ja, ret en af hans Heste; thi det er ikke saadane Heste, som spændes for Vogne. Disse kan snakke.

PERNILLE. Det maa være Porteurs, han mener.

JERONIMUS. Det maa saa være. — Siig, Arv! at han skal være mig velkommen. [Arv løber ud.]

Pernille, løb ind efter min Peryk. [Hun løber ind.]

SCEN. 5.

HENRIK SOM BARON. *JERONIMUS*.
SIDEN *PERNILLE*.

HENRIK [i Portechaisen]. Hal.... tet, Porteurs![1]

(Stiger ud og omfavner Jeronimus med bart Hoved.)[2]

JERONIMUS. Om Forladelse, naadig Herre! at jeg tager mod Ham i den Positur.[3]

BARONEN. Jeg veed ikke, om jeg har den Lykke at være kjendt af Hr. Jeronimo?

JERONIMUS. Jeg har kun den Naade at kjende Baronen af Navn; jeg veed, at Han er Hr. Baron Kaal.

[1] Komedien foregaaer i Jeronimi Stuer; men det er paa Gaden udenfor Huset, at Baronen lader Porteurerne holde med Portechaisen. Ved Komediens Forestilling paa Theatret i Tiden efter Holbergs Død blev det fundet vanskeligt at faae det forandrede Dekorationsvæsen og denne Scene til at harmonere, og Scenen kom til at indeholde den Besynderlighed, at Portechaisen bragtes ind i Stuen. Baade Den dramatiske Journal og Rahbek ankede over denne Besynderlighed og mente, at Portechaisen burde blive udenfor.

[2] »med bart Hoved« — i de andre Udgaver: »med bare Hovedet«.

[3] Jeronimus har taget sin Hue af og staaer med bart Hoved ligesom i Sc. 3, da han tog Afsked med Skrædderen og Lakaien.

BARONEN. Jo, mit Navn er Baron von Reentaalavet. Jeg er kjendt her i Staden baade blandt Høie og Lave. Undertiden omgaaes jeg med Prinser og Fyrster, og undertiden finder jeg Behag i at besøge Borgere her i Staden.

JERONIMUS. Det er meget naadigt af saadan Herre.

BARONEN. Ak, Hr. Jeronimus! vi ere jo Alle Mennesker. Jeg finder ofte Behag i at høre en og anden fornuftig Borger ræsonnere. Jeg har ogsaa erfaret, at der er saadan Forstand hos En og Anden blandt dem, at de burde emploieres til Andet end at drive borgerlig Næring.

JERONIMUS. Jeg takker allerunderdanigst paa Borgerstandens Vegne. [Pernille bringer Perykken.][1]

BARONEN. Der er ogsaa en anden Aarsag, hvorfor jeg gaaer saa iblandt i gemene Borgerhuse.[2] Hoffet har Tanker om mig, at jeg er en habil Mand, som jeg, uden at rose mig selv, ogsaa er, saa at jeg kan give Lectie til de største Statsmænd i vor Tid.[3] Tænk engang, Hr. Jeronimus! jeg har været med at slutte over 48 Fredstraktater.

PERNILLE. Hillemænd! over 48 Fredstraktater!

BARONEN. Hvem er, som taler der? Det er vel Hans smukke Kjæreste?[4] — *Votre très humble, bien humble Madame!*

[1] At Pernille bringer Perykken, efter at Jeronimus har takket paa Borgerstandens Vegne, er en Anmærkning, som Rahbek har tilføiet i sine Udgaver af Komedien, og som ogsaa findes i Boyes Udgave. Rahbek har formodentlig tilføiet den i Henhold til hvad han havde seet, at der var Brug paa Theatret.

[2] »gemene«, almindelige — »iblandt«, imellem, stundom.

[3] »Lectie«, Lection. Jvfr. Noten Side 36.

[4] »Kjæreste«, Ægtefælle.

JERONIMUS. Nei, min Herre! det er min Kammerpige til Tjeneste.

BARONEN. Det er, *Morbleu!* en *perfectement* smuk Kammerpige. (Han kysser hende.)

PERNILLE. Det er altfor stor Naade, Baronen beviser mig.

JERONIMUS (sagte). Hvor naadig er ikke denne gode Herre!

BARONEN. Men at komme til mit Apropo igjen ...... Hvad var det, jeg talte sidst [om]?

PERNILLE. Det var om de 48 Fredstraktater.

BARONEN. Det er sandt. Saasom nu Regjeringen har Tanker om mig, at jeg er en skjønsom Mand, og reflecterer paa mine Recommandationer, saa gaaer jeg undertiden om at sondêre endogsaa blandt Folk af Borgerstand, for at give Rapport om En og Andens Meriter. Jeg har og[1] hjulpet over en halv Snes gemene Borgere af Støvet i en kort Tid; thi de havde, *Mardi*, maaskee end været gemene Borgere, hvis Baron von Reenkaalavet havde ikke været dem behjælpelig.

JERONIMUS (til Pernille). Pernille! Himlen selv har sendt mig den Herre hid; thi det er just saadan Mand, som jeg trænger til.

BARONEN. Og alt dette gjør jeg uden Interesse. Den sidste Borger, som jeg hjalp til en Karakter, skikkede mig derfor et Tusinde Rigsdaler; men jeg tog, *pardi*, ikke mod meer end de fem Hundrede; thi jeg vil tjene Hr. Jeronimus,[2] jeg trænger ikke til Penge; mit Baroni importerer mig over fyrretyve Tusinde Rigsdaler om Aaret. Jeg vil beskrive Ham mit Baroni. Hovedgaarden ligger paa

[1] »har og« — i 1731: »har dog«, i Liebenbergs Udgave: »har og«.
[2] »jeg vil tjene«, jeg skal sige.

en Bakke; paa den ene Side [er] en Egeskov, fire Mile lang, og paa den anden Side er et friskt Vand, hvor jeg undertiden tager Cabeljau af den Længde.[1]

JERONIMUS. Cabeljau i friskt Vand?

BARONEN. Det maa jeg forstaae. Det, som ellers holdes for umuligt, har jeg gjort muligt. Det er en Invention, som jeg Ingen har aabenbaret uden for Kongen af Frankrig, da jeg havde den Naade at tale med Kongen ved den Utrechtiske Fred.[2]

PERNILLE. Maatte jeg spørge Baronen, hvor den Utrechtiske Fred ligger?

JERONIMUS. Ti stille, Pernille! Hvad vil du tale med saadan Herre?

BARONEN. Den Utrechtiske Fred, Mademoiselle, blev sluttet i den Stad Carnaval i Burgundien,[3] og uden at rose mig selv, saa var den Fredsslutning mit Værk, hvorvel Andre, som gemeenlig skeer, faaer Navn derfor i Aviserne. Nok er det, at Kongen af Frankrig havde den Naade at sige til mig, da Freden var sluttet, disse Ord: *Très renommé comment fermez la porte de la Baron de Reencolavet.*

PERNILLE. Hillemænd! det var meget naadigt.

JERONIMUS. Det gaaer gjerne saa til, naadig Herre! at hvad En har gjort, det faaer Andre Navn for i Aviserne; thi om jeg mindes ret, saa fik Duc de Vendosme Navn for den Fred.

BARONEN. Ja, han maa melde sig; dog han kan

[1] »friskt Vand«, ferskt Vand.

[2] Den Utrechtske Fred, hvorved der gjordes Ende paa den spanske Arvefølgekrig, blev sluttet den 11. April 1713.

[3] I Gert Westfaler Act. III. Sc. 1 siger Jørgen Handskemager, at Carnaval er et Sted i Polen.

være god nok til sit Brug.[1] Men at komme til min Apropo igjen, saa er jeg ikke Den, der tjener Folk for Interesse. Men det er sandt, jeg seer igjennem Fingre lidt med mine Tjenere, om de tar Noget.

JERONIMUS. Det er ikke meer end billigt.

BARONEN. Jeg misunder dem det ikke; de ere mange derom; thi saasom jeg omgaaes med allehaande Slags Nationer, saa maa jeg holde adskillige Slags Tjenere.[2] Jeg har en spansk Tjener, en fransk, en polsk, en tydsk, en italiensk og [en] engelsk.

JERONIMUS. Hillemænd! Forstaaer Herren saa mange Sprog?

BARONEN. Jeg forstaaer alle Sprog og taler det ene lige saa færdigt som det andet. Jeg har en polsk Tjener, som taler baade Fransk og Dansk.— Hei, Dobre Podolski![3]

SCEN. 6.

DOBRE PODOLSKI. DE FORRIGE.

DOBRE PODOLSKI. Skabhalsiaski?

JERONIMUS. Det er et underligt Sprog.

PERNILLE. Det er halv Dansk, Skabhalsiaski.

BARONEN. Det betyder saa meget som: Hvad befaler Herren? — Hør, Dobre Podolski! du skal

[1] »Duc de Vendosme«, der ogsaa nævnes i Den politiske Kandestøber og i Julestuen, havde været en af de berømteste Generaler i den spanske Arvefølgekrig, men havde ikke spillet nogen Rolle ved Fredsforhandlingerne. Han døde Aaret før Freden i Utrecht blev sluttet. Baronen omtaler ham, som om han levede endnu.

[2] »adskillige«; forskjellige.

[3] Den polske Tjeners Navn er to polske Ord, af hvilke *Dobre* betyder Godt og *Podolski* Podôlsk.

fornemme, om Grev Leerbeutel kommer til Hove idag. Hvis han kommer, saa vil jeg ogsaa komme.

(Dobre Podolski gaaer.)

Hei, Dobre Podolski!

DOBRE PODOLSKI. Skabhalsiaski?

BARONEN. Formeld min Respect til Grevinden. Jeg kommer til hende mod Aften paa en *Passe-dix* eller *Obscurité*.[1] (Dobre Podolski gaaer.)

Og kan du finde Frøkenen ved samme Leilighed, da siig hende: *Voulez-vous comment fermez la chaise autrement perfectement je parlerons la Comtesse de la Baronesse que dites-vous.* Men Ingen maa høre det.

DOBRE PODOLSKI. Dobre, Mosepan.[2] (Han gaaer)

BARONEN. Jeg har ingen synderlig Lyst at komme til Hove idag; men jeg har anggrasseret mig at recommandere en halv Snes Personer.

JERONIMUS. Ak, naadige Herre! tag ikke ugunstigt op, at jeg ydmygst beder Ham om Noget.

BARONEN. Det skal være mig en *Plaisir* at tjene Ham.

JERONIMUS. Maa jeg ikke være den Ellevte af dem, som skal recommanderes?

BARONEN. Hvorfor ikke, Hr. Jeronimus? Taler jeg for Ti, saa kan jeg ogsaa tale for den Ellevte. Men hvad er Hans Ansøgning?

JERONIMUS. Det er Noget, som Han maaskee

[1] *Passe-dix* var et Tærningspil, hvori der skulde kastes over ti Øine. Det blev spillet med tre Tærninger. *Obscurité* var et Spil i L'Hombre med de to sorte Esser alene. Littrés Ordbog har derom: »*Jouer à l'obscurité se dit à l'hombre, lorsque ayant les deux as noirs on ne réserve qu'eux en écartant le reste.*« Henrik bruger de franske Navne uden at mene noget bestemt Spil.

[2] »*Mosepan*« er det polske *Mospanie* eller *Mos'ci Panie*, som betyder Højstærede Herre, men kun siges til Folk af Middelstand, ikke til en Baron.

vil holde [for] latterligt af mig, som af en gammel Mand; men det er ikke min Drift. Min Kone vil endelig have det.

BARONEN. Hvad er det da?

JERONIMUS. Disse Fruentimmer har visse Skrøbeligheder, som man maa føie dem i.

BARONEN. Det er sandt nok; men hvad er det?

JERONIMUS. Jeg vilde give tusinde Daler til, at min Kone ikke var falden til den Galskab.

BARONEN. Ei, hvad er det da for Galskab? Siig frem!

JERONIMUS. Jeg haaber, at naadige Hr. Baron ikke troer, at det er min Drift.

BARONEN. *Vertuchoux!*[1] Hvad kan jeg troe, førend jeg hører?

JERONIMUS. Thi hvorfor skulde jeg paa min gamle Alder forlange Saadant?

BARONEN. *Peste!* Hvis I ikke kommer til Sagen, saa gaaer jeg.

JERONIMUS. Min Kone vil endelig profoss være Frue.[2]

BARONEN. Ei, er det ikke Andet? Det skal have gode Veie.

JERONIMUS. Skulde det da kunne lade sig gjøre?

BARONEN. Vist. Det koster kun at skaffe Hr. Jeronimus en Rang. Er det ikke saa, I mener?

JERONIMUS. Jo, det kan vel ikke skee paa anden Maade. Jeg maa gjøre det alene for at føie min Kone, om jeg ellers vil have Fred i Huset.

BARONEN. Er Han da ikke selv for det?

[1] »*Vertuchoux*« — i de andre Udgaver: »*Vertichoux*«. Se Noten i Syvende Bind Side 163.

[2] »profoss«, *par force*.

JERONIMUS. Jeg kan sværge Eders Naade til, t jeg er færdig at gaae i Jorden over saadant Gal-kab.

BARONEN. Hør, Hr. Jeronimus! efterdi Han elv er saa meget derimod, da, for at stille Hans Kone tilfreds, vil jeg lade, som jeg søger, og sige, t jeg har faaet Afslag, saa giver hun sig tilfreds, g I kommer af denne Beængstelse.

PERNILLE (sagte). Hillemænd! nu er han i Knibe. Nu kommer han vel strax til Bekjendelse.

JERONIMUS. Jeg kan endelig ikke sige, naadig Herre! at det er mig saa meget imod; thi hvor-vel .... at .... omendskjøndt ..... Baronen kan nok fatte, hvad jeg vil sige.

BARONEN. Jo, jeg fatter, at I har lige saa stor Lyst til en Rang, som Jer Kone.

JERONIMUS. Jeg nægter ikke, at jeg jo har en honnet Ambition; thi saasom .... efterdi .... besynderlig for at føie min Kone .....

BARONEN. Gjør ingen Røverkule af Jer Hjerte, og siig rent ud, at I har Lyst til en Rang. Hvad vil det sige? Det er jo en honnet Ambition.

JERONIMUS. Ja, jeg kan forsikkre Baronen paa, at jeg gjør det ikke af Ærgjerrighed, men alene af en honnet Ambition.

BARONEN. Det veed jeg nok, Hr. Jeronimus! Han skal blive hjulpen. Der har I min Haand.

(Jeronimus kysser paa Haanden.)

Græd ikke, Hr. Jeronimus! Han skal nok blive hjulpen. Det var Synd Andet end at hjælpe en Mand, der har saadan honnet Ambition.

PERNILLE [sagte]. Ak, den stakkels Mand, han græder af Glæde. Det er dog en deilig Ting at have saadan honnet Ambition.

[Dobre Podolski kommer igjen.]

DOBRE PODOLSKI. Grevinden lod formelde sin Respect til Herren; men Greven var ikke hjemme.

BARONEN. Men vidste hun ikke, om han kommer til Hove idag?

DOBRE PODOLSKI. Jo, han kommer til Hove. Grevinden bad ellers, at Herren vilde skikke hende 500 Rigsdaler, til Greven kommer hjem; thi hun havde en hastig Udgift.

BARONEN. Havde du ikke saa mange Penge hos dig?

DOBRE PODOLSKI. Det er meget fortrædeligt, Hr. Baron; nu skal jeg endelig hjem for de lumpne 500 Rigsdalers Skyld.

JERONIMUS. Om Herren ikke vil tage det unaadigt op, saa vil jeg flye ham saa mange Penge.

BARONEN. Nei, saamænd, Hr. Jeronimus! det tager jeg ikke unaadigt op.

JERONIMUS. Jeg er saa bange, at det er noget dristigt af mig.

BARONEN. Ei, *sans façon,* Hr. Jeronimus! Jeg beder, at Han hverken heri eller i Andet vil holde mig for Fremmed.

JERONIMUS (gaaende ind). Gud velsigne den Herre, hvor naadig han er!

PERNILLE. Henrik, du est dog en forbandet Skjelm.

HENRIK. Det gaaer brav nok, Pernille.

PERNILLE. Og du, Monsieur Dobre Podolski, gid du faaer en Ulykke med din Polsk!

DOBRE PODOLSKI. Jeg maa, min Tro, ogsaa have Noget aparte.[1]

[1] Dobre Podolski mener, at han maa have Jeronimus til at give ham en Discretion. Han faaer ham dertil i Act. III. Sc. 3.

PERNILLE. Ja men ikke saa hastig. Men der ɔmmer han tilbage med Pungen.

JERONIMUS (med Pungen). Maa jeg tage mig den rihed at levêre den til Tjeneren?

BARONEN. Bær dem strax til Grevinden, Dobre odolski. Maaskee hun vinder dem fra mig igjen ften; thi hun spiller *perfectement Obscurité.*

(Seer paa sit Værk.)

Vertuchoux! Klokken er mange. Jeg maa til Hoe. — Hei, Porteurs![1]

(Jeronimus kysser ham paa Haanden til Afsked. Baronen etter sig i Portechaisen og siger:)

Er soll geholfen werden.[2] [Han bæres bort.]

JERONIMUS. Var det ikke en allerkjæreste Here, Pernille? Kald min Kone herud,[3] at jeg kan ige hende, hvad som er passêret.

SCEN. 7.

MAGDELONE. JERONIMUS. PERNILLE.

MAGDELONE. Hvad er det for Stads, her har ræret?

JERONIMUS. Nu er vi ovenpaa, min Hjerte. Baronen tog mig i Haanden til Afsked og sagde, at jeg skulde blive hjulpen.

MAGDELONE. Ak, min hjerte Mand! disse store Folk lover ti Gange meer, end de agter at holde.

JERONIMUS. Nei, denne, min Tro, ikke. Havde du seet ham, da skulde du være af andre Tanker. Denne gode Baron holder meer, end han lover.

[1] Portechaisen kommer naturligvis ikke ind i Stuen, men holder paa Gaden udenfor Huset.

[2] I de tydske Oversættelser af Komedien: »Es soll Ihm (eller: Ihm soll) geholfen werden.«

[3] »herud« er det Samme som herind.

MAGDELONE. Er det en Baron?

JERONIMUS. Ja, min Dukke! det er Baron Reenkaalavet, en Herre, der har sluttet over 36 Fredstraktater.

PERNILLE. Hvad 36? Han har, min Tro, sluttet over 48; det veed jeg.

MAGDELONE. Hvoraf Pokker veedst du Saadant?

PERNILLE. Baronen sagde det selv.

JERONIMUS. Denne Herre er en bekjendt ærlig Herre. — Hvad var det, som Kongen af Frankrig sagde til ham, Pernille?

PERNILLE. Jeg kan ikke komme ihu uden disse Ord: *Ferme le porte.* Det syntes at være meget naadigt.

MAGDELONE. Nu er, min Tro, Pigen bleven lige saa gal, som han.

PERNILLE. Siden jeg talede med den Baron, er jeg bleven af andre Tanker, Madam; thi jeg seer, at Hr. Jeronimus vil gjøre Lykke derved.

MAGDELONE. Og jeg er bange, at I blir tagen ved Næsen. I veed jo [ikke] uden af hans egne Ord, at han er Baron.

JERONIMUS. Jo, min Tro er han virkelig Baron. Han beskrev os jo sit Baroni; det hørte Pernille. Hovedgaarden ligger paa en Bakke.

PERNILLE. Paa den ene Side er en Skov, fire Mil lang.

JERONIMUS. Og paa den anden Side et stort Vand, hvor han fanger Cabeljau af den Længde. Hvad vil du nu meer tvile derom?

MAGDELONE. Jeg kan forsikkre dig om, at alt dette staaer mig lidet an.

JERONIMUS. Ak, min Dukke! du har jo lovet at føie mig heri.

MAGDELONE. Ja, det er sandt nok; men .....

JERONIMUS. Hvis du havde seet, hvor stor Naade den Herre beviste mig, havde du skulle glædet dig derover. Saadane Herrer ere mindre storagtige end mangen Borgermand.

PERNILLE. Tænk engang, han kyssede mig, Madam!

MAGDELONE. Det, bekjender jeg, var noget meget for en Tjenestepige.

SCEN. 8.

ARV: DE FORRIGE.

ARV. Hvilken underlig Baron var dette! Han lod sig bære i en Æske.

JERONIMUS. Har du da aldrig seet en Portechaise tilforn?

PERNILLE. Hvad vil det Bæst have seet en Portechaise, som er nylig kommen fra Ebeltoft?

JERONIMUS. Saadant faaer du tidt see her i Staden, Arv.

ARV. Det er underligt nok. Man bær ellers ikke uden Krøblinger hos os. Derfor tænkte jeg ogsaa i Førstningen, at den Herre var en Krøbling. Mig synes dog, at det er Synd, at det ene Menneske skal være det andets Hest.

JERONIMUS. Jeg har ogsaa i Sinde, min Dukke! at lægge mig en Portechaise til, om det Andet vil lykkes for mig.

MAGDELONE. Gjør kun saa meget Galskab, som dig lyster; du est selv Herre i Huset og maa selv forsvare det.

PERNILLE. Hvis Herren lægger Sig Portechaise til, kan Arv blive Porteur; thi han er brav stærk.

JERONIMUS. Du siger Noget, Pernille!

ARV. Hvad er det: Porteur?

PERNILLE. Det er En af dem, som bærer.

ARV. Faa Den en Ulykke, der gjør!

PERNILLE. Det er ingen Skam her i Staden at være Porteur.

ARV. Var det ingen Skam for dig, om man vilde gjøre dig til en Hoppe? Man maa gjøre Forskjel mellem Bæster og fornuftige Mennesker.

PERNILLE. Da troer jeg dog, uden at rose Heste, at der er mangen fornem Hest, der har lige saa megen Fornuft, som du.

MAGDELONE. Ei, lad fare saadant Galskab! Det hele Hus blir til en Daarekiste. [Arv gaaer.][1]

SCEN. 9.

JERONIMUS. MAGDELONE. PERNILLE.

MAGDELONE. Lad os tale noget alvorligt sammen, min Hjerte. Monsieur Leander synes ikke at være tilfreds med dig paa nogen Tid.

JERONIMUS. Jeg har ogsaa, sandt at sige, ikke været meget tilfreds med ham.

MAGDELONE. Hvad har han da syndet mod dig?

JERONIMUS. Han har endelig intet Ondt gjort mig; men jeg tænker mig om iblandt, om man ikke kunde emploiere sin eneste Datter bedre.[2]

MAGDELONE. Hvordan kan du faae hende

[1] Scenen med Arv har ikke anden Bestemmelse end at være en Scene, hvori der satiriseres over Portechaiserne.

[2] »emploiere« udtaltes af jævne Kjøbenhavnere ampligere.

re forsørget? Det er jo en skikkelig Person,
ı har gode Midler.
ERONIMUS. Det er godt [nok], min Hjerte!
som vi agtede at blive i Borgerstanden.[1]
AGDELONE. Men omendskjøndt du faaer nu
Rang,[2] kan derfor din Datter ikke gifte sig med
Borger?
ERONIMUS. Nei, ikke vel, min Dukke, ikke
. Naar du bliver Velbyrdige Frue, kan din Dot-
ikke vel være slet og ret Ærlig og Dydzirede
trone. Jeg siger det ikke af mindste Hoffart,
: Barn; men det skikker sig ikke, nei gjør det
e.
AGDELONE. Men jeg synes, det er lige saa
ukt at være Ærlig som Velbyrdig.
ERONIMUS. Nei, Guten Morgen, Madam![3] Der
ige saa stor Forskjel, som mellem Kong Salo-
n og Jørgen Hattemager.[4]
AGDELONE. Men du est jo selv en Borger.
ERONIMUS. Ja men det varer ikke længe, før-
l jeg bliver til Noget.
AGDELONE. Det er jo tidsnok at kaste Vrag
ı Borgerfolk, naar du faaer en Rang.
ERONIMUS. Jeg er, min Tro, saa vis paa [en]
ng, som jeg allerede havde den i min Haand.
: gjør mig kun ondt, at jeg skal blive den
te i Tallet; thi der er ti Andre paa Baronens
te, som og skal promoveres.

ed »Borgerstanden« mener han den almindelige eller ge-
ıe Borgerstand i Modsætning til den privilegerede, hvori
skal optages, naar han faaer en Rang.
›mendskjøndt«, selv om.
Guten Morgen« — i 1731: »Gute Morgen«, men i de Høpff-
ske Optryk: »Guten Morgen«.
Der er« — i de andre Udgaver: »Det er«.

MAGDELONE. Ak, hvilken ulykkelig Syge den Rangsyge er! Den foraarsager, at et Menneske er aldrig fornøiet; thi naar han selv kommer til Høihed, kan han ikke lide, at Andre ogsaa kommer dertil, og naar han har faaet en Rang, saa gaaer han strax frugtsommelig med en anden. Men hvad er Frugten deraf? En Borgermand kommer derover i Griller, foragter og forsømmer sin forrige Handel, og omsider geraader i Armod, som man disvær seer mange Exempler paa i denne fattige By.

JERONIMUS. Ak, min Hjerte! plav mig dog ikke saa meget. Du har jo engang lovet at føie mig heri.

MAGDELONE. Det er sandt nok; men jeg har ikke lovet dig, at jeg vil bryde mit Løfte med Leander.

JERONIMUS. Lad ham da see til, at han skaffer sig en Rang først, saa kan han gjerne faae min Dotter.

MAGDELONE. Saa vidt som jeg kan mærke, søger han aldrig nogen Karakter.

JERONIMUS. Og saa vidt som jeg kan mærke paa mig, saa giver jeg aldrig min Dotter bort til en slet og ret Monsieur. Tænk engang, min Dukke, om jeg nu lod trolove Leander med min Dotter, og der siden kom en Rangsperson, som begjærede hende, da hun var ikke i min Magt mere,[1] stod vi der da ikke i en Maade? Var det da ikke Noget, som vi maatte fortryde vor Livstid?

MAGDELONE. Hvorfor skulde vi fortryde derpaa?

JERONIMUS. Kort at sige, det passer sig aldeles

[1] »da hun«, naar hun.

ikke, at du skal hedde Frue, og din Dotter Madam eller Mutter. Spør kun andre fornuftige Folk, saa skal du høre, at de deri give mig Ret.

MAGDELONE. Du maa snarere sige: Spør kun andre Gjække.

JERONIMUS. Hør, mit Barn, du faaer aldrig en god Time af mig, hvis du ikke føier mig heri.

(Han gaaer ind.)[1]

SCEN. 10.

MAGDELONE. PERNILLE.

MAGDELONE. Ak, jeg elendige Menneske! Jeg veed ikke, hvad jeg skal gjøre. Jeg faaer dog at skikke mig heri, for ikke at lægge mig ud med min Mand.

PERNILLE. Ei, Madam, giv Jer tilfreds; det tør falde bedre ud, end I tænker.

MAGDELONE. Men jeg kan ikke fatte, Pernille, hvorfor du begynder at holde med min Mand i hans Galskab, som du tilforn var saa meget imod.

PERNILLE. Jeg er, min Tro, ligesaa meget derimod, som jeg nogentid har været; men jeg har saa mine Raisons, hvorfor jeg nu taler ham efter Munden.

[1] Naar Jeronimus i denne Scene og i næste Akts anden mener, at hans Ophøielse i den privilegerede Borgerstand vil have til Følge, at hans Kone bliver »Frue« og Datteren »Frøken«, og at de alle Tre blive »Velbyrdige«, tænker han paa de Titulaturer, som de ville faae i Omgangssproget, ikke paa dem, som de kongelige Kollegier vare beordrede til at bruge i deres Skrivelser. Frøkentitlen maatte i Kancelliskrivelser ikke gives til andre end Grevernes Døttre, og dersom Jeronimus bliver titulær Assessor eller Sekretær, er han efter Anordningen af 25. April 1693 kun »Ædel«; bliver han derimod en titulær Raad i syvende Rangklasse, er han »Ædel og Velbyrdig«.

MAGDELONE. Jeg kan aldrig vide, af hvad Anledning han er falden paa disse Griller.

PERNILLE. Rangsyge kommer over Folk her i Landet ligesom hidsig Feber.

MAGDELONE. Men er det ikke ubegribeligt, at en ældgammel Mand, som han......

PERNILLE. Jeg kan let begribe det; thi Luften her i Landet fører det med sig, at Folk bliver ikke ret galne, førend de komme over deres tresindstyvende Aar.[1]

MAGDELONE. Det lader lige saa, Pernille! thi jeg har kjendt Mange, der have ført et meget ærbart Levnet i deres Ungdom, men som i deres Alderdom ere bleven meget verdslige.

PERNILLE. For Exempel: Peder Hansen, som i sit tredivte Aar holdt det for en dødelig Synd at puddre sin Peryk, seer jo nu ud som en Kammerjunker. I hans Ungdom prækede han mod Vellyst;[2] nu klager han over, at her er ikke Assemblêer nok.

MAGDELONE. Paa den Maade maa jeg blive bange, naar jeg bliver tresindstyve Aar.

PERNILLE. Jeg er ogsaa bange for mig selv.

MAGDELONE. Han maatte gjerne løbe gal, Pernille, hvis han ikke vilde bryde det Løfte, han har gjort Leander.

PERNILLE. Giv Jer kun tilfreds, Madam! Det skal ingen Fare have.

[1] Det Samme sagde Leander i Act. I. Sc. 1: »Folk her i Landet bliver ikke ret galne, førend de have naaet deres tresindstyvende Aar.«

[2] »Vellyst«, Forlystelse. Jvfr. Noten i Ottende Bind Side 129. — Ordet Vellyst kan hos Holberg baade betyde Overdaadighed og Forlystelse; men i Liebenbergs Udgaver af Komedierne forklares det kun som Overdaadighed.

MAGDELONE. Du hørte jo selv, hvad Resolution han har taget.

PERNILLE. Jeg skal nok faae ham til at tage en anden Resolution.

MAGDELONE. Hvad vil du da gjøre?

PERNILLE. Det kan jeg ikke sige Hende, Madam. Jeg beder Hende alene give Sig tilfreds; det skal nok blive godt.

MAGDELONE. Gid det var saa vel! Kom, lad os gaae ind. [De gaae ind.]

ACTUS III.

SCEN. 1.

LEANDER. LEONORE.

LEANDER. Hvad ere vi Mennesker dog ulyksalige i denne Verden! Der er faa Ting, som foraarsage os solid Glæde, og de samme faa søde Ting ere ofte beblandede med Galde. Nu tænkte jeg at høste Frugten af min Kjærlighed og at komme i Possession af Jomfruen, som jeg saa inderlig elsker; men just da man tænker at være allersikkrest, reiser sig en uformodende stærk Modvind, som truer med Undergang.

LEONORE. Det er vist nok, kjære Leander; men jo farligere Stormen er, jo behageligere vil det siden blive for os, naar vi komme i Havnen.

LEANDER. Men paa den sidste Relation, jeg havde af Hendes Mamma, saa tør jeg ikke komme oftere her i Huset; thi han har jo udtrykkelig givet tilkjende, at han ikke vil have mig til Svigersøn.

LEONORE. Jeg forlader mig paa Pernilles Løfte, som har lovet at rede os i en Hast ud af denne Vanskelighed.

LEANDER. Men hvad mon det er for en Intrigue, hun har fore?

LEONORE. Jeg kan ingenlunde bevæge hende til at aabenbare mig den. Hun siger, at Ingen veed den uden Monsieur Leonard, Henriks Herre.

LEANDER. Men, allerkjæreste Jomfru! skal al or Lykke dependere af denne Intrigue?

LEONORE. Ingenlunde; thi kan Intriguen ikke ıjælpe,[1] saa lader jeg min Faer smukt vide, at om ıan vil bryde sit Løfte, saa vil jeg ingenlunde jøre det, og forekaster han mig Ulydighed, saa orekaster jeg ham Utroskab. Dog ønsker jeg, at ᵓernilles Anslag kunde lykkes, at jeg ikke skal ıødes til at skride til saadan Extremitet.[2]

LEANDER. Jeg forlader mig meer paa Jomruens Bestandighed end paa alle Intriguer.

LEONORE. Ja, Han kan sikkert forlade Sig der)aa; thi intet Barn er forpligtet at adlyde sine Forældre i det, som er usømmeligt. Men der seer eg ham komme. Gak I kun til Side og vær imidertid forsikkret om min Troskab.

SCEN. 2.

JERONIMUS. LEONORE.

JERONIMUS. Det er mig kjært, min Dotter, at eg finder dig alene; thi jeg har noget Vigtigt at ale med dig om. Hør, jeg har mærket hos dig fra lin Barndom, at du altid har haft en honnet Am)ition.[3]

[1] »Intriguen« — i 1731 og de andre Udgaver: »Intrigue«.
[2] Rahbek foreslog i sine Dramaturgiske Samlinger 1788, at man ed Stykkets Opførelse paa Theatret skulde ombytte de franske)rd, som bruges i denne Scene, og som lyde noget besynderligt, ned de tilsvarende danske, saa at der istedenfor »solid Glæle« sagdes grundet Glæde, istedenfor »Possession« Besidlelse, og at »Relation«, »dependere« og »Extremitet« forandreles til Efterretning, beroe og Yderlighed; Samtalen mellem Leoıore og Leander vilde da tage sig smukkere ud.
[3] I 1731 »at du ikke har haft en honnet Ambition«, hvad Liebenıerg har korrigeret til: »at du ikke har haft [Mangel paa] en honıet Ambition«. Rahbek forandrede »ikke« til »altid«.

LEONORE. Det er sandt nok; jeg har altid stræbt at føre mig saaledes op, at Ingen med Billighed skulde kunne bebreide mig nogen Bassesse.

JERONIMUS. Og derfor haaber jeg, at du skal finde Smag i det Forslag, som jeg vil gjøre dig.

LEONORE. Jeg skal aldrig være mine Forældre imod i det, som sømmeligt og anstændigt er.

JERONIMUS. Godt, min Dotter.

[Sagte.] Nu har jeg Spillet vundet.

[Høit.] Jeg er i disse Dage bleven forsikkret om at aflægges med en Rang, og naar det skeer, saa vil jeg selv give dig at betænke, om du kan gifte dig med en slet og ret Monsieur, som Leander.

LEONORE. Jeg har selv paa mine Forældres Behag gjort Ægteskabsløfte til Leander, og derfor vil give min Faer at betænke, om jeg med min Honnør kan rygge mit Løfte.

JERONIMUS. Med din Honnør, siger du? Veedst du og ret, hvad Honnør er? Er det Honnør for en Frøken at gifte sig med en slet og ret Borger?

LEONORE. For at forekomme saadan Uleilighed er det da bedst, at jeg gifter mig med Leander, førend jeg bliver Frøken, og førend Papa faaer Rang, saa synder vi intet mod Reglerne.

JERONIMUS. Sliddersladder, mit Barn! Den Snak kommer lidt overeens med det Forrige, nemlig at du havde Ambition.

LEONORE. Just fordi jeg har Ambition, just derfor kan jeg ikke bifalde min Faer.

JERONIMUS. Hvilken forbandet Snak! Just fordi du har Ambition, just derfor vil du heller hedde Mutter end Frue.

LEONORE. Nei, just fordi jeg har Ambition, just derfor vil jeg ikke gjøre mig til et Skarn og bryde mit Løfte.

RONIMUS. Ingen er forbunden at holde et
e, som strider mod Ærbarhed. Da du gjorde
ıder det Løfte, vare I hinandens Lige. Nu er
gen saa forandret, at du staaer paa Trinet at
e Frøken, og han er kun en slet og ret Mon-
r; *ergo* derfor kan det Løfte ikke binde dig;
let, som tilforn kunde være lovligt, dets Fuld-
lelse strider nu mod Ærbarhed.[1] Vi har jo Lov
or.[2]

ONORE. Om jeg maatte sige saa, min kjære
! saa er det en hæslig Procuratorstreg at dreie
en saaledes. Er det mod Ærbarhed at holde
øfte, som man har gjort en brav ærlig Mand?

RONIMUS. En ærlig Mand? Det er ikke nok.
Bonde kan ogsaa være ærlig; men om en vel-
lig Frøken gifter sig med en ærlig Bonde, syn-
hun i mine Tanker mod Ærbarhed.

ONORE. Det troer jeg nok; men jeg seer in-
Forskjel mellem mig og Leander; thi vi ere
ge af Borgerstand.

RONIMUS. Det er sandt nok; men om du imor-
blev Frøken, hvad da?

ONORE. Saa var det ikke videre, end en Ær-
orger blev gift med en Velbyrdig Borgerdotter.

RONIMUS. Driv ikke Spot med din Faer, min
ter! Det er ikke smukt.

ONORE. Det være langt fra! Men min Faer
have mig til at bedrive en Gjerning, som alle
ıuftige Folk vil foragte mig for.

[1] *go* derfor« siger ogsaa Herman von Bremen i Hexeri eller
d Allarm, Act. IV. Sc. 4; »lovligt« er det tydske löblich.

[2] r stod i Danske Lovs 5—1—2, at alle Kontrakter, som fri-
gt gjordes af dem, der vare myndige og komne til deres Lav-
r, skulde holdes ganske som de vare indgaaede, naar de
stred imod Loven eller Ærbarhed.

JERONIMUS. Hvad? Fornuftige Folk! Du regner vel vore Naboer, de Spidsborgere, for fornuftige Folk? Det er Folk, min Dotter, som ingen Ambition har.

LEONORE. Mig synes, Den siger sig fra al Ambition, der ingen Tro og Love har.

JERONIMUS. Du maa snakke saa meget, som du vil, min Dotter! saa bliver Udfaldet dette, at du slet ikke faaer Leander.

LEONORE. Og min Faer maa præke saa meget for mig, som Han vil, saa bliver Udfaldet dette, at jeg tar aldrig Nogen uden Leander.

JERONIMUS. Vil ikke gode Ord hjælpe, saa faaer jeg bruge Myndighed.

LEONORE. En Faders Myndighed strækker sig ikke saa vidt.

JERONIMUS. Hvad! Har et Barn Magt til at gifte sig mod sine Forældres Villie?[1]

LEONORE. Jeg har Intet gjort heri uden min Faers Samtykke og Villie.

JERONIMUS. Hør, Leonore! Ikke et Ord meer; thi bliver jeg først vred, faaer du mig ikke saa hastig blid igjen.

LEONORE. Jeg vil ogsaa bede min Faer, at Han ikke rører meer om den Materie; thi jeg er ogsaa ikke let til at blive blid igjen, naar jeg først bliver vred.

JERONIMUS. Gak kun bort til videre, mit Barn! og betænk dig, hvad du gjør. (Leonore gaaer.)
Se mig engang til den Næseviis! Men jeg maa

[1] Dersom Forældrene ikke havde nogen »skjellig eller lovlig Aarsag« at forhindre Ægteskabet, kunde Datteren faae Tilladelse af Øvrigheden til at gifte sig mod Forældrenes Villie. (Lovens 3—16—3.)

hende lidt Tid; hun betænker sig nok. Men
ommer, min Tro, Baronens Tjener.

SCEN. 3.

DOBRE PODOLSKI. JERONIMUS.

BRE PODOLSKI. Servitør, Hr. Jeronimus!
?ONIMUS (omfavnende og kyssende ham). Ak, vel-
nen igjen, min ærlige Dobre Podolski!
BRE PODOLSKI. Min Herre er paa Veien for
søge Ham og bringer gode Tidender med sig.
?ONIMUS. Er det muligt? Den Herre holder
, end han lover.
BRE PODOLSKI. Han er ogsaa bekjendt for
·dholdend Herre baade blandt Christne og
ıinger.
?ONIMUS. Ogsaa blandt Hedninger?
BRE PODOLSKI. Der er Ingen i det hele He-
kab, der jo kjender ham.
?ONIMUS. Maatte jeg spørge, hvor Heden-
et ligger?
BRE PODOLSKI. Det kan jeg sige Ham paa
Fingre; thi jeg har været der mange Gange.
nskabet ligger Nord-Nordvest herfra. Ho-
taden i Hedenskabet hedder Constantinopel,
eiseren, som nu regjerer, hedder Mephisto-
ıs. Det er en brav Keiser, hvorvel han er ikke
Herres Ven.
?ONIMUS. Hvi saa?
BRE PODOLSKI. Jeg vil nok sige Hr. Jero-
ıs det, hvis Han vil beholde det hos Sig selv.
Herre havde den Naade at spise engang hos
eren. Over Bordet[1] kom han i Dispyt med

[1] er Bordet«, Ved Bordet.

den store Visir Holofernes, hvilken Dispyt gik saa vidt, at min Herre i Hidsighed gav ham et Ørefigen, saa at Keiseren siden den Tid saae ham an med skele Øien.

JERONIMUS. Men tog den store Visir dette Ørefigen saa til Takke?[1]

DOBRE PODOLSKI. Hvad vilde han gjøre? Hvo som kjender min Herre, binder ikke let an med ham. Han svor alene ved sin Talmud, som er Hedningernes Ritual, at han skulde hævne det.[2] Det er uendeligt at fortælle alle de Actioner, min Herre har haft. Er det ikke en Ære for Landet, at en jydsk Baron har givet den store Visir et Ørefigen?

JERONIMUS. Saa er Hans Herre da fra Jylland?

DOBRE PODOLSKI. Ja, det kan man nok høre paa hans Tale.[3]

JERONIMUS. Men, om jeg maatte spørge saa dristigt, Monsieur Dobre Podolski! hvoraf veed Han, at Baronen har gode Tidender at bringe mig?

DOBRE PODOLSKI. Han bad mig lade Hr. Jeronimus vide, at han havde talt om Ham paa behørige Steder. Det havde nær gaaet ham af Glemme, saasom han har Meget i sit Hoved;[4] men jeg, uden at rose mig selv, erindrede ham om at tænke paa Hr. Jeronimus.

[1] »til Takke«, for godt. Den forældede Talemaade at tage Noget til Takke istedenfor at tage med Noget til Takke er ogsaa brugt i Henrik og Pernille Act II. Sc. 4, hvor Leander siger: »saa tar hun Alting til Takke«.

[2] Talmud og Koranen forvexles ligeledes i Maskaraden Act. III. Sc. 8 og i Diderich Menschenskræk Act. II. Sc. 5.

[3] Henriks Rolle er skreven for en Acteur, som var fra Jylland, efter Rahbeks Formodning for Henrik Wegener.

[4] »af Glemme« skal være: af Minde eller i Glemme.

JERONIMUS (omfavner ham). Det var et ærligt Vens-ykke.

DOBRE PODOLSKI. Jeg siger det, min Tro, ikke len Intention, at jeg vil begjære nogen Discre-on af Ham derfor; ihvorvel at.......[1]

JERONIMUS. Han har, min Tro, fortjent en Dis-etion, og Han skal ogsaa have den.

[Gaaer efter Penge og kommer igjen.]

Jeg beder ydmygst, at Han ikke vil forsmaae isse hundrede Ducater.

DOBRE PODOLSKI. Ak, Hr. Jeronimus! hvor-l er Saadant nødigt?

JERONIMUS. Men een Ting vil jeg bede Ham m, det er, at Han vil beholde denne Discretion lene, uden at dele den med den franske og span-ke Lakai.

DOBRE PODOLSKI. Efterdi Hr. Jeronimus saa efaler, saa vil jeg beholde den alene. Men jeg naa løbe; min Herre vil nok være her i Øieblik-ket. [Gaaer.]

JERONIMUS [raaber]. Kom herud, min Hjerte! eg har Noget at sige dig.

SCEN. 4.

MAGDELONE. PERNILLE. JERONIMUS.

MAGDELONE. Hvad er nu paa Færde igjen?

JERONIMUS. Du maa blive her tilstede for at omplimentere Baronen.[2] Nu kommer han.

MAGDELONE. Men er jeg skikket til at conver-ere med saadan stor Herre?

[1] »Jeg maa, min Tro, ogsaa have Noget aparte«, sagde Dobre odolski i Act. II. Sc. 6.

[2] Jeronimus ynder at bruge franske Ord, skjøndt han ikke kan ransk.

JERONIMUS. Han er, min Tro, ikke anderledes end en gemeen Borger i Omgængelse. Det veed Pernille.

PERNILLE. Det er en allerkjæreste Herre. Madamen har ikke nødigt at undsee Sig for ham. Men der kommer han, min Tro.

SCEN. 5.

BARONEN. JERONIMUS. MAGDELONE. PERNILLE. SIDEN *DOBRE PODOLSKI.*

BARONEN [i sin Portechaise]. Halt.... et, Porteurs! — [Ei,] *sans façon,* Hr. Jeronimus! lad Porteurerne kun selv hjælpe mig ud.

JERONIMUS. Ak, naadige Herre, lad mig have den Fornøielse.[1] (Baronen hvisker ham i Øret.)

JERONIMUS (kyssende Haanden). Ak, jeg takker allerunderdanigst Eders Naade.

BARONEN. Inden to Dage skal I have Jer Bestalling,[2] og det gratis, saa at I har ingen Bekostning at gjøre uden paa Papiret, som koster hundrede Rigsdaler, og det skal I ingen Bekymring gjøre Jer om, alene at I levêrer de Penge til min Tjener, saa skal han løse og bringe Jer Bestallingen.[3]

[1] Det er paa Gaden udenfor Huset, at Baronen hjælpes ud af Portechaisen; derefter er Skuepladsen atter inde i Huset.

[2] »Bestalling« — i 1731 og det første af de Høpffnerske Optryk: »Bestalning«. — Ordet bruges her i Betydning af Titelbrev, da Baronen ikke har skaffet Jeronimus et Embede, men en Titel.

[3] Kun naar Nogen var kommen i en af de to øverste Rangklasser, skulde hans Bestalling eller hans Titelbrev skrives paa Papir, som kostede hundrede Rigsdaler; for de syv andre Rangklassers Vedkommende kostede Papiret fra 80 til 30. Bestemmelserne herom fandtes i Forordningen af 23. Januar 1719.

JERONIMUS. Ak, det er en stor Naade.

BARONEN. Hei, Dobre Podolski! Hr. Jeronimus flyer dig hundrede Rigsdaler, som skal være til hans Bestallings Indløsning.

JERONIMUS [med Pengene]. Om jeg da maatte besvære Ham dermed?

BARONEN. Ei, *sans façon,* Hr. Jeronimus! — Gak nu strax hen og forret det.

[Dobre Podolski gaaer.]

JERONIMUS [sagte til Magdelone]. Min Hjerte, gak hen og kys paa Baronens Haand.

BARONEN. Er det Hans smukke Frue? — *Votre très humble Serviteur de Valet, Madame.*

MAGDELONE. Jeg er ikke saa lykkelig, at jeg forstaaer Fransk, min Herre.

JERONIMUS [sagte til hende]. Ei, stil dig da ikke saa taabelig an. Kan du ikke svare et lille Korn? Kan du idetringeste ikke sige: *Ovis, Monsieur?*

MAGDELONE (neiende). *Ovis, Monsieur.*

BARONEN. *Fort bien, Madame, parlé de vous François.*[1]

JERONIMUS. Min Kone har lært noget Fransøsk i sin Ungdom; men hun faaer begynde at lære noget igjen paany.

BARONEN. *Ovis, Monsieur, perfectement.* Hun har, min Tro *ma foi,* en god *Accent,* uden at flattere.

JERONIMUS [sagte til hende]. Hør du vel, min Dukke, hvad Baronen siger? Han siger, at du har en god ..... Hvad var det, han kaldte det Sidste?

[1] I 1731 og de Høpffnerske Optryk: »*Fort Bien Madame! Parle de vous françois,* hvad der i nyere Udgaver er gjort til et Spørgsmaal; men Baronen vil sige: Meget godt talt Fransk af Hende, Frue.

MAGDELONE (sagte). Jeg veed hverken hvad det Første eller Sidste var; thi jeg er ganske hovedsvimlet.

JERONIMUS. Mine Naboer, Eders Naade! vil nok misunde mig denne Lykke.

BARONEN. Lad dem misunde! Hvad vil det sige? Men hvis de endelig trænger, saa kan jeg ogsaa hjælpe paa dem.

JERONIMUS. Nei, Eders Naade! det vil jeg ydmygst bede, at det maa blive ved mig alene. Ikke fordi jeg misunder dem nogen Ære eller Lykke, men af Aarsag, at .....

BARONEN. Af hvad Aarsag da?

JERONIMUS. Af den Aarsag, at .... Min Frue veed Aarsagen.

MAGDELONE. Hvad? Jeg veed, min Tro, ingen Aarsag.

BARONEN. Jeg begriber det nok, min kjære Frue. Det er, Hun vil gjerne være den Fornemste i Lauget, naar Hun kommer i Samlinger med Hendes Naboersker.

JERONIMUS. Nei, det er endelig ikke Aarsag; thi hverken jeg eller min Kone har i Sinde ofte at omgaaes med vore Naboer herefter.

BARONEN. Deri har Han Ret. Det sømmer sig eiheller; thi naar man søger om at komme i Stand, maa man og skikke sig derefter. I maa ogsaa love mig det, at I vil staae paa Jer Respect.

JERONIMUS. Spares mig Liv og Helsen, saa skal jeg saamænd ikke familiarisere mig med mine Naboer.

BARONEN. Det er jo nogle Spidsborgere, som ere kun halve Mennesker.

JERONIMUS. Der findes aldeles ikke hos dem,

hvad man kalder honnet Ambition; thi naar de kommer i Samlinger, seer de kun efter Mad og Drikke uden at bekymre sig om, enten man sætter dem øverst eller nederst.

BARONEN. Pardi! det er jo at leve som Fæ.

JERONIMUS. Ja, lidt bedre, Eders Naade.

BARONEN. Men apropo, har Han faaet Sine 500 Rigsdaler tilbage?

JERONIMUS. Det haster ikke, Eders Naade.

BARONEN. Jarni![1] Har den Slyngel ikke bragt Pengene endnu tilbage? De skal betales i Guld igjen.[2]

JERONIMUS. Ak nei, Hr. Baron! det gjøres ikke nødigt.

BARONEN. Ei, det kommer mig paa Eet ud, Hr. Jeronimus! Det er ogsaa mindre Umage.

JERONIMUS. Ak, gid jeg kunde leve den Dag, at jeg kunde erkjende den store Naade, som mig er beviist.[3]

BARONEN. Jeg forlanger intet Andet af Ham end, at Han staaer paa Sin Respect, saa at jeg ingen Skam skal have for min Recommandation.

JERONIMUS. Jeg skal saamænd nok skikke mig

[1] *Jarni*, som er en Forvanskning af *Je renie Dieu*, er i de andre Udgaver stavet *Charni*, en urigtig Stavemaade, som ogsaa er brugt i Udgaverne af Jakob von Thybo. Se Noten i Femte Bind Side 100.

[2] I denne Replik er en Feil bleven fjernet, som findes i alle de tidligere Udgaver. Naar Baronen har sagt: »Har den Slyngel ikke bragt Pengene endnu tilbage?« svarer Dobre Podolski: »Jeg har forglemt det. Herren tar det ikke unaadigt op«; hvorefter Baronen siger: »Glem det da ikke, saasnart du kommer hjem. De skal betales i Guld igjen.« Men Dobre Podolski er ikke paa Skuepladsen; han blev sendt bort med de 100 Rigsdaler, som Jeronimus gav ham til Bestallingens Indløsning, og han kommer først tilbage i Scen. 8.

[3] »erkjende«, gjengjælde.

saa, at Herren ikke skal fortryde paa den Naade, Han har kastet paa Sin ringe Tjener.[1]

SCEN. 6.

LEONARD. BARONEN. JERONIMUS. MAGDELONE. PERNILLE.

LEONARD (med en Krabask). Det er mig sagt, at min Tjener skal løbe her i Huset og spille en Hob Komødier.[2] — Hans Tjener, Hr. Jeronimus! Om Forladelse, at jeg kommer saa dristig.

JERONIMUS. Jeg er ikke saa lykkelig, at jeg kan tale med Ham formedelst denne fornemme Herre, som er hos mig.

LEONARD. Hvem er det?

JERONIMUS. Det er en Baron.

BARONEN (heldende med Hovedet). Adieu, Hr. Jeronimus; jeg maa gaae.[3]

LEONARD. Hans Tjener, Hr. Baron!

BARONEN. Hans Tjener.

LEONARD. Kjender Han ikke mig?

BARONEN. Nei, jeg gjør ikke.

[1] I Rahbeks og Boyes Udgaver er der ved denne Scenes Slutning tilføiet en Anmærkning om, at Dobre Podolski lister sig bort, naar han seer Leonard komme. Dobre Podolski er i deres Udgaver vedbleven at være paa Skuepladsen, uagtet han, efter at Jeronimus havde givet ham de 100 Rigsdaler til Bestallingens Indløsning, fik Ordre til strax at gaae hen og forrette Ærendet.— Liebenberg lader Dobre Podolski gaae, naar Baronen har sagt: »Glem det da ikke, . . . De skal betales i Guld igjen.«

[2] Leonard siger paa Skrømt disse Ord for sig selv, da han optræder, som om han vil tugte sin Tjener for den Komedie, Tjeneren har spillet. Men i Act. III. Sc. 1. betroede Leonore sin Forlovede, at Pernille havde fortalt hende, at Leonard var vidende om, hvilke Pudser hans Tjener havde for med Jeronimus.

[3] Det er Komediespil af Henrik, naar han helder med Hovedet. Han ventede, at Herren vilde komme for at demaskere ham.

LEONARD. Saa kjender jeg, min Tro, dig.

(Prygler ham med Krabasken, og Baronen skriger.)

JERONIMUS. Ak, Himmel! er det muligt, at En, der har givet den store Visir Ørefigen, lader sig saa prygle?

LEONARD. Har jeg ladet mig gjøre Klæder, at du skal spille Gjæk med dem?[1]

(Han trækker Kjolen af, og Baronen staaer i Liberi.)[2]

LEONARD. Men siig mig, du fortvilede Skjelm! hvad har drevet dig til at gjøre saadane Optøier?

HENRIK. Ak Herre, slaa mig ikke, saa skal jeg bekjende Alting.

JERONIMUS. Ak, jeg døer af Blussel over denne Hændelse.

LEONARD. Bekjend da.

HENRIK. Jeg trængte til Penge, og som jeg hørte, at denne gamle rangsyge Nar kyssede Skræddere og Lakaier, for de skulde tale for ham, saa tænkte jeg ved mig selv: Her er en Skilling at fortjene for dig; hvorfor jeg gav mig ud for en Baron.[3] Synes Herren, at det var nogen Synd, at narre saadan gammel Abekat?[4]

JERONIMUS. Ak, jeg kan ikke meer. Gid jeg var i Graven!

LEONARD. Men hvorfor gav du dig ud for en Baron?

[1] Henrik har laant nogle af sin Herres Klæder for i dem at agêre Baronen. Han maa derfor ikke være naragtigt paaklædt, saaledes som han var det paa Theatret i Den dramatiske Journals Tid. Den naragtige Paaklædning blev dadlet af Journalen.

[2] At Henrik har haft Liberiet paa under den laante Kjole, er i Overeensstemmelse med Intriguens Plan. Henrik skulde, naar hans Herre trak Kjolen af ham, staae i sit Liberi, for at Jeronimus strax kunde see, hvem han var.

[3] Han paadigter sig et Motiv, som han ikke har haft til Intriguen.

[4] »narre«, spille Gjæk med.

HENRIK. Ikke uden for at curêre ham for hans Rangsyge.

LEONARD. Der er, min Tro, ikke meget Ondt i det.

JERONIMUS. Ak, gid han faaer en Ulykke, saa vist som det var for Andet; thi han har faaet over 700 Rigsdaler af mig.[1]

HENRIK. Det er ikke sandt, Herre. Jeg har ikke faaet en Skilling; han levêrede dem til en anden ubekjendt Person, som fulgte mig hid.

JERONIMUS. Ja, det var til Dobre Podolski. Hvor er han? Nu var han her.[2]

HENRIK. Ja, han er ikke saa let at faae fat paa. Det er en Landløber.[3]

JERONIMUS. Ak, jeg elendige Menneske! Hvor skammelig er jeg bleven bedragen!

LEONARD. Begræd ikke saa meget Jer Forliis, Hr. Jeronimus! Begræd heller Jer Daarlighed, og stræb at mage det saa, at denne Historie kommer ikke ud blandt Folk.

JERONIMUS. Ak, jeg seer og kjender min Daarlighed,[4] men altfor silde, og jeg skæmmer mig for min Kone og mine Børn. — Lad Leonore komme ind.

[1] Dobre Podolski har faaet 800 Rigsdaler ialt af Jeronimus; 500 til Grevinden, 200 som en Discretion og 100 til Bestallingens Indløsning.

[2] Han har ikke været i Stuen, siden han blev sendt bort med de 100 Rigsdaler. Ordene: »Nu var han her« bør maaskee stryges, naar Dobre Podolskis Replik i den foregaaende Scene: »Jeg har forglemt det. Herren tar det ikke unaadigt op« er strøgen.

[3] Henrik kalder Dobre Podolski en Landløber for at gjøre Jeronimus bange. Den anonyme Person, som spiller Dobre Podolskis Rolle, er ingen Landløber; han talėr Dansk som sit Modersmaal og er en Ven af Pernille; i Act. II. Sc. 6 siger hun »du« til ham.

[4] »kjender«, erkjender.

SCEN. 7.

LEONORE. LEANDER. DE FORRIGE.

JERONIMUS. Min Datter, jeg seer, du kommer der med Monsieur Leander.

LEONORE. Ja, min hjerte Faer, vi lader ikke af at elske hinanden, uanseet alle de Trusler, som os ere gjorte.

JERONIMUS. Bliver kun ved at elske hinanden; jeg skal aldrig være Jer meer imod. Og I, Monsieur Leander! jeg beder Jer tusinde Gange om Forladelse, at jeg har været saa koldsindig mod Eder. Der var kommen en Raptus over mig, hvis Udfald har saaledes ydmyget mig, at jeg er kommen til mig selv igjen og fortryder min Daarlighed, sær den slette Conduite, jeg har ført mod Ham.

LEANDER. Det er mig kjært at fornemme, at Hr. Jeronimus foragter mig ikke meer. Hvad som har været Aarsag dertil, kan jeg ikke vide, lige saa lidt som jeg veed Aarsagen til denne sidste Forandring.

HENRIK. Jeg skal fortælle Monsieur den hele Historie......

JERONIMUS. Hold Munden, Monsieur Baron! eller jeg skal kløve dit Hoved.[1] — Dog jeg burde heller takke end være vred paa ham; thi han har ved sit Gjækkeri curêret mig. — Men hvad Pokker er det, som jeg seer? Er det ikke Dobre Podolski, som kommer tilbage? Her kan jeg komme til mine Penge igjen.

[1] Efter at Jeronimus har sagt disse Ord, kan Henrik forlade Skuepladsen og give den udenfor ventende Dobre Podolski tilkjende, at han nu skal komme ind.

SCEN. 8.

DOBRE PODOLSKI. DE FORRIGE.

DOBRE PODOLSKI. Min Herre, jeg beder ydmygst, Han ikke vil fortryde paa, at vi har narret Ham; thi .....[1]

JERONIMUS. Hvor er mine Penge, din Gaudieb?

DOBRE PODOLSKI. Her er de allesammen; først de 500 Rigsdaler, som vi, for at narre Ham, sagde skulde til Grevinden; dernæst......

JERONIMUS. Vær saa god at holde inde med den Specification. Fly mig kun Pengene.

DOBRE PODOLSKI. Men jeg veed ikke, om min Herre vil lade mig beholde de hundrede Ducater, som jeg fik for min hafte Umage?

JERONIMUS. For din hafte Umage? Du har fortjent Galgen for din hafte Umage.

DOBRE PODOLSKI. Se, der er de allesammen. Jeg beder kun, at Hr. Jeronimus ikke vil fatte noget Had til os, fordi vi narrede Ham.

JERONIMUS. Ei, hold Munden.

DOBRE PODOLSKI. Jeg siger det kun for at undskylde mig; thi jeg skal aldrig narre Ham oftere.[2]

JERONIMUS. Du skal eiheller faae Leilighed dertil.

LEONARD. Saa gak din Gang, og incommodeer ikke Manden meer. [Dobre Podolski gaaer.]

[1] De Penge, som vare franarrede Jeronimus ved Intriguespillet, skulde gjengives ham, efter at han var bleven curêret for sin Rangsyge.

[2] Ligesom Scapin i Molières Komedie driller Géronte med at gjentage Ordene *coups de bâton*, idet han beder om Forladelse for de Prygl, han gav ham, saaledes driller Dobre Podolski Jeronimus med at gjentage, at han narrede ham.

Det gjør mig ellers usigelig ondt, Hr. Jeronimus, at Saadant skulde vederfares [Ham] af min Tjener. Alt hvad jeg kan gjøre, det er at straffe ham og lade ham løbe.

JERONIMUS. Det er bedst, Hr. Leonard, at Han beholder ham i Tjeneste og tilholder ham, at han Ingen fortæller, hvad som skeet er.

[Til Spectatores.]

Jeg vilde ellers ønske, at alle urimelig Rangsyge kunde revses ligesom jeg for deres honnette Ambition.

DE USYNLIGE

OM DE USYNLIGE

UNDER *sit Ophold i Paris i Vinteren 1725—26 havde Holberg ofte været i det italienske Theater og seet rskjellige af de Harlekinader, som opførtes der, og da in efter Hjemkomsten til Kjøbenhavn i Foraaret 1726 ndt den fallêrede danske Skueplads gjenoprettet og ev anmodet af Aktørerne om at skrive dem nogle nye medier, som ikke maatte indeholde Satire, der kunde kke Vrede, men skulde være til ublandet Morskab for lskuerne, blev den ene af de tre nye Komedier, som in skrev, en Harlekinade.*[1] *Han havde i sine tidligere medier stundom efterlignet en og anden Skjemt, som ndtes i de gamle Harlekinader, der stod trykte i Gherdis* Théâtre Italien *og vare spillede i Paris under idvig den Fjortendes Regjering; men i De Usynlige erlignede han selve Skuespilarten, idet han skrev en medie, hvori Hovedpersonen er en Harlekin.*

Stykket handler om to Forelskelser, en sand, men arte, og en usand, som er en taabelig Efterligning af n første. Thi da Harlekin faaer at vide, hvor lyksalig ns Herre Leander føler sig ved den sværmeriske Kjærhed, han nærer for en ham ubekjendt, maskêret Da-, med hvem han har Stævnemøder, beslutter han at igive sig til et lignende Sværmeri. Han slaaer derfor med sin Kjæreste Colombine og søger efter en ma-ret Dame, for hvem han kan sværme. Der skaffes m listigt en saadan, for at hans Utroskab mod Colom-e kan faae sin fortjente Løn, og Hævnen lykkes fuld-mment; thi ligesaa glædeligt som Leanders Eventyr ler, da hans Dame har faaet Beviser nok paa hans oskab og lader ham see, hvem hun er, ligesaa forædeligt for Harlekin ender det Eventyr, han har ind-lt sig paa for at efterfølge sin Herre.

[1] **Jfr. Første Bind Side 78 og Niende Bind Side 270.**

Emnet om Leanders Forelskelse i en maskêret Dame er laant fra en Fortælling i Scarrons Roman comique. *Fortællingen har til Overskrift* Histoire de l'Amante invisible *og udgjør det niende Capitel af Romanens første Bog. Rahbek har i Sjette Del af Holbergs udvalgte Skrifter meddelt en dansk Oversættelse af den vidtløftige Fortælling; en kortere Gjengivelse skal meddeles her.*

Historien foregaaer i Neapel, under dette Kongeriges Forening med Spanien. En ung neapolitansk Prinsesse forelsker sig i den unge elegante Spanier Don Carlos af Aragonien, som nylig er kommen til Hovedstaden og har udmærket sig i de Ridderspil, som Vicekongen har ladet afholde i Anledning af den spanske Konges Bryllup. Hun er ham personlig ubekjendt, men beslutter at erobre ham og gjøre ham til sin Ægtefælle paa en romantisk Maade, idet hun benytter sig af den Frihed, som Vicekongen har givet Damerne til i de Dage, hvor de offentlige Forlystelser trække Fremmede til Byen, at gaae forklædte omkring og bære Maske efter fransk Maneer. Med bedækket Ansigt nærmer hun sig ham en Dag i en af Kirkerne og fortæller ham, at der i Byen er en Dame, som interesserer sig levende for ham; dermed indledes en Samtale, hvorunder de sige hinanden en Mængde Behageligheder, indtil hun lader ham vide, at det er hende selv, som er den omtalte Dame, hvorpaa hun forærer ham en Ring og gaaer bort, medens han staaer saa forundret, at han næsten glemmer at bukke for hende, da hun gaaer. I de otte paafølgende Dage erfarer han Intet om hende; men en Aften, da han begiver sig tidligt hjem fra et Spilleselskab, hører han Nogen kalde paa ham fra et Parterre-Vindue i et stort Hus, og efter at han er kommen hen til Vinduet, som er forsynet med et Gitter, gjenfinder han dêr sin maskêrede Elskerinde. Han gjør hende heftige Bebreidelser og forlanger at faae hendes Ansigt at see og at vide, hvem hun er; men hun beder ham have Taalmodighed og siger, at hun foreløbigt kun tør give ham de Oplys-

inger, at hun er af lige saa fornem Familie, som han, t hun er meget rig, og at hun er ung og snarere smuk nd grim; hun lover, at han snart skal faae mere at ide, og haaber, at han vil komme og tale med hende gjen den næste Aften. Han indfinder sig ved Vindues-itteret baade den næste og den følgende Aften og er anske forelsket i hende. Men Dagen efter at han har amtalet paa tredie Aften med hende, og befinder sig i n Kirke, kommer en maskêret Dame hen til ham og eder ham at træde ind med hende i det nærmeste Kapel, or at hun kan sige ham Noget i Enrum. De gaae sam-nen derind, og hun lader ham vide, at hans Stævne-nøder ere opdagede; hun advarer ham imod at have lere, og kort derefter bekjender hun uden Omsvøb, at un er skinsyg paa hans usynlige Dame, og at hun vil jøre Alt, hvad hun er istand til, for at løsrive ham fra ende. »Jeg er i ingen Henseende ringere end den Da-ne«, tilføier hun; »følg min Advarsel, hvis I er klog.« Med disse Ord gaaer hun bort uden at lade ham faae Tid til at svare. Han grubler over hendes Advarsel den vrige Del af Dagen og begiver sig om Aftenen hen til in Elskede ved Vinduesgitteret; men under Samtalen ned hende omringes han af fire maskêrede Mandfolk, om føre ham hen til en Vogn og kjøre afsted med ham n Milsvei udenfor Byen til et Slot. Her modtages han ved Indgangen til en prægtig Sal af et Par maskêrede Jomfruer, som uden at sige det Mindste føre ham ind i et endnu prægtigere Værelse, hvor et herligt Aftens-maaltid stilles paa Bordet. Efter at han har taget for sig af Retterne og samtidigt har nydt Musiken og Duften fra Røgelsekarrene, ordnes et rigt Toiletbord, Sengen gjøres istand, og en maskêret Dverg trækker hans Støvler af og hjælper ham af Klæderne. Alt foregaaer, uden at der mæles et Ord. Han tvivler ikke om, at han er bort-ført paa Foranstaltning af den Dame, som talte med ham i Kapellet, og som ikke vilde lade ham tilhøre Da-men ved Vinduesgitteret; men han er fast besluttet paa

at være sin Elskede tro. Næste Formiddag brydes endelig den hidtil iagttagne Taushed, da en Jomfru gjør ham det Spørgsmaal, om han kunde have Lyst at see Slottets Frue. Han svarer, at hun skal være velkommen, og kort derefter indtræder hun maskêret, ledsaget af fire elegante Jomfruer. Hun fører ham ind i et andet Værelse og tager Masken af, for at han kan see, hvorledes den Dame seer ud, der vil løsrive ham fra en Elskerinde, som vedvarende holder sig skjult. Men hvor meget han endog maa beundre hendes Skjønhed, afviser han hendes Tilbud, da han vil være sin Forlovede tro. Den smukke Frues Forsøg paa at rokke hans Forsæt vise sig alle frugtesløse, og hun gaaer fortørnet bort. En Jomfru meddeler ham derefter, at det staaer ham frit for at gjøre sig en Spadseretur i Haven. Paa Veien til Haven er der En af Slotsvagten, som hemmeligt stikker ham et Brev i Haanden og hvisker til ham, at han har faaet Brevet af en gammel Herre, som bad ham at være dets Overbringer. Don Carlos gaaer ind i Haven med Brevet, aabner det og seer, at det er fra hans Elskede. Hun fortæller i Brevet, at hun har opdaget, hvor han er, at Prinsesse Portia har ladet ham bortføre, men at han ikke skal blive denne farlige Armidas Bytte, naar han vil forblive sin usynlige Dame tro. Brevet gjør ham saa henrykt, at han kysser det mangfoldige Gange; men han kan ikke noksom forundre sig over denne Prinsesse Portia, hvem han oftere har hørt omtale som en ung Dame af et af Landets fornemste Huse; hun forekommer ham afskyelig, og han beslutter at gjøre Alt for at gjenvinde sin Frihed. Idet han gaaer ud af Haven, der var ligesaa vidunderlig skjøn som Slottets Indre, meddeler en Jomfru ham, at hendes Herskerinde ønsker at spise sammen med ham. Han kommer da paany til at tale med hende, og hun er ved Bordet i høi Grad fortryllende. Efter at de have spist, og Tjenerskabet har fjernet sig, gjør hun igjen et Forsøg paa at vinde hans Hjerte; men da hun seer, at han er sin Dame urokkelig tro, skjænker hun ham hans Frihed og lader ham henad

den Tid, da Mørket falder paa, kjøre til hans Hjem. Saasnart han er ankommen der, skynder han sig hen til Vinduesgitteret, hvor hans Elskede viser sig paa det givne Signal, og de sige hinanden tusinde ømme Ting. Hun har nu ikke længer i Sinde at skjule sit Ansigt for ham og beder ham kjøre hen med hende til et Hus, hvor hun vil demaskêre sig, og han faaer da her at see, at Damen ved Gitteret og Prinsesse Portia er een og samme Person. Hans Troskab har bestaaet den Prøve, hvorpaa den blev sat, og han skal nu være hendes Ægteherre. Samme Aften foregaaer deres Vielse, hvorved Præsten holder en smuk Formaningstale.

Historien om den usynlige Elskerinde fortælles i Scarrons Roman af en Person, som siger, at han har den fra en spansk Bog, og at han paatænker at omstøbe den til et regelmæssigt Theaterstykke. Holberg har ikke indladt sig paa en saadan Omstøbning. Han har benyttet Historien uden at dramatisere den; thi hvad der foregaaer i Historien indtil det Punkt, da Elskerens Prøvetid skal ophøre, er i Komedien gjort til Begivenheder, som ligge forud for Komediens Begyndelse, og Resten af Historien har Holberg forandret, idet han har efterlignet en Episode i Shakespeares Kjøbmanden af Venedig. Formodentlig har Navnet Portia, som den usynlige Elskerinde bærer i Scarrons Fortælling, bragt Holberg til at mindes Portia paa Belmont, og han har da ladet Leander blive forlokket af sin Usynlige til at begaae en lignende Utroskab, som den, Bassanio forlokkes af Portia til at begaae med en Ring, han har faaet af hende. Mærkeligt nok har Rahbek i sit Skrift om Stofkilderne til Holbergs Komedier forsømt at gjøre opmærksom paa Ligheden mellem Episoden med Leanders Ring og Episoden med Bassanios; men hans Recensent i de Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for 1807, Capitain Abrahamson, paapegede Ligheden.[1]

[1] Holberg har dog næppe kjendt Shakespeares Komedie i dens ægte Skikkelse, men i Lord Lansdownes Bearbeidelse, der hed-

Scarrons Fortælling har ikke vundet ved de Forandringer, som den er undergaaet i Holbergs Komedie. Prinsesse Portia er en interessantere Person end Leanders Usynlige. Scenerne med hende og Leander udgjøre Stykkets mindst underholdende Del. Rahbek giver disse Scener Skylden for, at Stykket aldrig havde kunnet holde sig paa Skuepladsen. Ogsaa Oehlenschläger fandt dem utilfredsstillende, da han i 1823 oversatte Komedien paa Tydsk. Han omskrev dem i bunden Stil, men gjorde dem ikke derved interessantere. Samtidigt misfortolkede han Komedien og udgav den for en Satire over alt Elskovssværmeri, baade blandt fornemme Folk og blandt simple. Men Holberg har ikke gjort Scarrons Fortælling om den usynlige Elskerinde til et Exempel paa naragtig Elskov blandt fornemme Folk. Leanders Forelskelse i den maskêrede Dame, som har indtaget ham ved sin behagelige Tale, er en nobel Passion, og hans Troskab mod den Forlovede belønnes tilsidst paa det Skjønneste, medens Harlekins Utroskab mod Colombine faaer den Straf, som den fortjener.

Af betydeligt større Værdi end Stykkets alvorlige Del er dets lystige eller den, hvori man morer sig over Harlekin og hans to Kjærester. Denne Del ansees tillige for at besidde den Dyd at være fuldkommen original; ingen fremmed Stofkilde er bleven paapeget for dens Vedkommende, og det menes derfor, at Holberg selv har opfundet Stykkets Hovedindhold. Imidlertid har man overseet, at der i Nouveau Théâtre Italien *findes en Komedie, hvorfra Holberg kan have faaet Idêen til sin Harlekinade. Vel udkom* Nouveau Théâtre Italien *først et Par Aar efter at Holberg skrev De Usynlige; men mange af Stykkerne i denne Samling vare i Forveien trykte enkeltvis, og Holberg kan have lært det paagjældende Stykke at kjende, medens han var i Paris. Man faaer af hans Selvbiografi at vide, at han i Paris stiftede Bekjendtskab*

der *The Jew of Venice*, ligesom han kjendte *The Tempest* i Drydens Bearbeidelse, hvad der kan sees af Don Ranudo.

med Stykkets Forfatter, nemlig Direktøren for Théâtre Italien *Riccoboni eller* Lelio, *som han kaldtes, fordi han ved Komediernes Forestilling pleiede at spille Første-Elskeren Lelios Rolle. Holberg forhandlede med ham om en Opførelse af »Den politiske Kandestøber« i en fransk Oversættelse, som han selv havde foretaget, og utvivlsomt har han talt med Riccoboni om flere af sine Komedier. Men det kan da næppe være forblevet ham ubekjendt, at der blandt de Komedier, som Riccoboni havde forfattet, var en af lignende Indhold som »Jean de France«, og det er fra denne Komedie af Riccoboni, at Holberg kan have faaet Idêen til sin Harlekinade. Stykkets Titel er* L'Italien francisé. *Det blev spillet første Gang i Sommeren 1717, og hører til de Komedier, der kun blev trykte som Program. Dialogen, der skulde føres afvexlende paa Italiensk og paa Fransk, præstêredes af de Rollehavende. Programmet skal meddeles her paa Dansk dels efter dets Redaktion i Første Bind af* Nouveau Théâtre Italien, *dels efter Redaktionen i Fjerde Bind af Lessings Theatralische Bibliothek.*

DEN FRANSKFORRYKTE ITALIENER

KOMEDIE I 5 AKTER

PERSONERNE:

LELIO, FRANSKFORRYKT ITALIENER
PANTALON, HANS FADER
HARLEKIN, LELIOS TJENER
VIOLETTE, HARLEKINS FÆSTEMØ
DOKTOREN
SILVIA, HANS DATTER
FLAMINIA, HENDES KUSINE, I BESØG HOS DOKTOREN
EN TJENER HOS FLAMINIA

SCENEN ER I MILANO

STYKKETS INDHOLD

Lelio, en ung og rig italiensk Adelsmand, har i Milano haft Omgang med endel Franskmænd og er bleven umaadelig indtagen i Alt, hvad som er Fransk. Hans i Begyndelsen lette Sværmeri er bleven til en Lidenskab, der behersker ham fuldstændigt; han har ingen anden Glæde i Livet end at efterligne den galante Nation, som han tilbeder; han foragter, hvad der ikke er Fransk, og lader haant om Alt, hvad Italien frembyder af Smukt og Fortryllende.

Pantalon, Lelios Fader, ønsker, at Sønnen skal gifte sig, og har udseet til hans Ægtefælle en ung og meget smuk Dame af god Familie, ved Navn Silvia; men da Lelio har sat sig i Hovedet, at Italienerinderne ere fulde af Feil og langt fra besidde de franske Damers Yndigheder, vil han ikke vide af et Giftermaal med Silvia, kun fordi hun ikke er fransk.

Medens Tingene staae saaledes, ankommer Silvias Kusine Flaminia til Milano for at være nogen Tid i Besøg hos sin Onkel Doktoren, Silvias Fader. Hun hører, hvilken Ringeagt Lelio nærer for de italienske Damer, og hvor umaadelig indtagen han er i de franske. Det harmer hende, og idet hun har foresat sig at skaffe sine Landsmandinder en Opreisning, lader hun sig præsentere for Lelio som en fransk Dame, der skal boe i nogen Tid hos Doktoren. Lelio forelsker sig i hende og faaer Leilighed til paany at lovprise de franske Damer, hvis Fortræffelighed han berømmer i samme Grad, som han nedsætter Italienerinderne.

Harlekin, Lelios Tjener, har i lang Tid været Kjæreste med Violette, men da han stadigt hører sin Herre tale i høie Toner om de franske Damer, fortryder han det Ægteskabsløfte, han har givet den italienske Pige, og vil i Lighed med sin Herre kun have en fransk Kone. Opbragt over hans Troløshed henvender Violette sig til Flaminia med Bøn om Bistand, og Flaminia lader

strax en Tjener, som hun har, anlægge Pigedragt og tager ham med til Lelio, hvor Harlekin, som troer, at det forklædte Mandfolk er en fransk Pige, begaaer tusinde Extravagancer for hendes Skyld. Det dobbelte Bedrag er Komediens Indhold. Stykket ender med, at Lelio og Flaminia komme i Ægteskab sammen.

Den Kvindesperson, i hvem Harlekin narres til at forelske sig, efter at han har givet sin Fæstemø Afsked, er altsaa i Riccobonis Komedie et forklædt Mandfolk. I Holbergs Komedie henstaaer det uklart, hvem Harlekins Usynlige er; det kan være Colombines Veninde Magdelone, som har forklædt sig; men det kan ogsaa være en Anden, som Magdelone har faaet dertil. Siden Komediens Opførelse i 1789 har det været Brug paa Theatret, at lade Harlekins Usynlige være Magdelone; men i Holbergs Tid blev Harlekins Usynlige spillet af en Aktør, nemlig af Ørsted, og det er ikke rimeligt, at Ørsted ogsaa spillede Magdelone.[1] *Ved Komediens Forestilling var det da saaledes, at Magdelone fik et Mandfolk til at forklæde sig som Dame for at drive Gjæk med Harlekin, og Hævnen, som forskaffes Colombine, havde dengang større Lighed, end den har paa det nuværende Theater, med den Hævn, som forskaffes Violette i Riccobonis Komedie.*

Slutningen af Holbergs Harlekinade, hvori der optræder en Person, som udgiver sig for at være den Usynliges Broder, og paa Skrømt tager sig af hendes Sag, men hvis egentlige Hensigt er at tvinge Harlekin til at gjøre Colombine Afbigt og gifte sig med hende paa de mest ydmygende Betingelser, minder noget om Slutningen af Molières Le Mariage forcé, *men er ingen Efterligning deraf. Rahbek siger med Urette, at »Knudens Opløsning kjendelig er taget af Molières* Tvungne Giftermaal«.[2]

[1] Se Rahbeks Værk om Holberg Tredie Del Side 211, og Holbergs udvalgte Skrifter ved Rahbek Fjerde Del Side 364.

[2] Se Holbergs udvalgte Skrifter ved Rahbek Fjerde Del Side 364.

Leanders Sværmeri for den ham ubekjendte maskêrede Dame kaldes af Harlekin »en spansk Maade at blive forlibt paa«, og Harlekin slutter Komedien med de Ord: »Gid Fanden frie paa Spansk mere!« Colombine derimod kalder en saadan Forelskelse »romansk«, og det Samme kalder Holberg den i Moralske Tanker Side 286. Kun Harlekin kalder den »spansk«. Det var dog ikke Brug i Spanien, at Herrerne forelskede sig i maskêrede Damer, ikke heller brugte de spanske Damer mere end de italienske og franske at bære Maske. Men rimeligvis har Scarrons Fortælling om den usynlige Elskerinde faaet Holberg til at lade Harlekin kalde Leanders Forelskelse »en spansk Maade at blive forlibt paa«. Fortællingen siges at hidrøre fra en spansk Bog, Elskeren er spansk, og de Stævnemøder, Elskerinden har med ham om Aftenen, holdes efter spansk Sædvane ved et Vinduesgitter (a la reja). *Det er vel ogsaa kun Scarrons Fortælling, der har faaet Holberg til at bruge Ordet »usynlig« som eenstydigt med maskêret.*

Komedien blev ikke spillet paa Theatret i Grønnegade. Derimod opførte Aktørerne Fastelavnsmandag 1727 en ikke tidligere forestillet Harlekinade efter det Franske: Holbergs har formodentlig ikke behaget dem ret. De fandt maaskee, ligesom Rahbek, at Forfatteren ikke altid havde holdt sig inden Grændserne af la bonne plaisanterie, *og at Komediens Slutning var anstødelig. Først i Sommeren 1747 kom Stykket til Opførelse paa Theatret i Bergs Hus i Læderstræde. Holberg omtaler i sin Epistel 374 Stykkets Forestilling paa dette Interimstheater og paa det følgende i Tjærehuset og klager over, at Katastrofen, »hvori Harlekin finder et Skabilkenhoved istedenfor den Deilighed, som han venter at see«, ikke gjorde den Virkning, som den kunde have gjort, ifald Aktørerne havde forstaaet deres Kunst bedre. Men Stykket selv var ikke efter Publikums Smag; thi da det i September 1750 opførtes paa det kongelige Theater med en udmærket Rollebesætning, gjorde det lige saa lidt*

:e, som det havde gjort paa Interimstheatrene, og med lange Mellemrum kun spillet 5 Gange, indtil 1755 henlagdes. En Menneskealder derefter gjen-]es det Fastelavnsmandag 1789 paa Theatrets Re- ire, men forsvandt atter hurtigt derfra, og Rahbek de i sit Værk om Holberg 1817, at Stykket sandsyn- ı aldrig mere vilde opstaae af den Hvile, hvori det unket. Han forudsaae ikke, hvorledes Lykken en- ' skulde vende sig. Det Forsøg, som i 1856 blev gjort De Usynlige, da Høedt agêrede Harlekin og Mi- ! Wiehe Leander, førte til, at Stykket i det nævnte :t følgende Aar blev spillet 17 Gange, og siden dets ɔpførelse i 1877 med Hr. Olaf Poulsen som Harle- r det gaaet mangfoldige Gange over Scenen og har 'e Holbergs Komedier været den, som er spillet oftest.

DE USYNLIGE

KOMEDIE I TRE AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA THEATRET I LÆDERSTRÆDE
FREDAGEN DEN 6. OKTOBER
1747

PERSONERNE

LEANDER, forlibt i en usynlig Dame
HARLEKIN, hans Tjener
COLOMBINE, Harlekins Fæstemø
LEANDERS USYNLIGE
HARLEKINS USYNLIGE
HENDES BRODER
MAGDELONE

I Originaludgaven 1731 er Magdelone den eneste af Stykkets Personer, som ikke staaer nævnet i Personlisten; men hendes Udeladelse behøver ikke at være en Følge af, at hun er Harlekins Usynlige; Personlisterne i de gamle Udgaver pleie at være ufuldstændige. I den tydske Oversættelse 1744 staae Magdelone og Harlekins Usynlige nævnede i Personlisten som to Personer. Rahbek lod dem ligeledes være to Personer i sin Udgave 1805, men gjorde dem senere i Udgaven 1826 til een Person, hvad de ere vedblevne at være i Boyes Udgave.

ACTUS I.

SCEN. 1.

LEANDER. HARLEKIN.[1]

HARLEKIN. Jeg kan sværge dyrt paa, Herre, at hvis jeg ikke havde hørt Jer Røst, havde jeg umuligt kunde kjende Jer igjen, saadan er I forandret paa en Maaneds Tid, medens jeg har været borte.[2]

LEANDER. Ak, dig synes kun saa, Harlekin!

HARLEKIN. Da jeg reiste bort, Herre, var I saa fed som en Forpagter; men nu seer I ikke anderledes ud end en vandrende Ridder, en Don Quichotte. Enten maa Herren have været syg, eller Han maa være forlibt.

LEANDER. En af Delene, Harlekin.

HARLEKIN. Har Herren da været syg?

LEANDER. Nei jeg har ikke.

HARLEKIN. Saa er Herren da forlibt?

LEANDER. Det kan nok være.

[1] Navnet »Harlekin« staves i 1731 som paa Fransk »Arleqvin« eller »Harleqvin«; men Udtalen skal være den danske, hvad der fremgaaer af Rimene i Serenaden i Anden Akt. Stavemaaden »Arleqvin« er i det første af de Høpffnerske Optryk kun beholdt et Par Gange, og bruges slet ikke i de to sidste Optryk, hvor Navnet hele Tiden staves »Harleqvin«.

[2] Han har været paa Landet, saaledes som man faaer at vide af hans Samtale med Colombine i Sc. 4.

HARLEKIN. I hvem er Herren da forlibt?

LEANDER. Jeg veed, min Tro, ikke.

HARLEKIN. Hvilken underlig Snak er det!

LEANDER. Underlig eller ei, saa er det dog saa.

HARLEKIN. Ei, hold dog op at skjemte, Herre! Men er hun skjøn?

LEANDER. Jeg veed i Sandhed ikke.

HARLEKIN. Jeg kan nok slutte, hvordan det hænger sammen. Der er sluttet en Forlovelse mellem hendes og Jere Venner, saa at I kjender hinanden ikke uden af deres Beskrivelse.

LEANDER. Jeg hører nok, at du kjender mig ikke ret endnu. Jeg frier, min Tro, aldrig ved Commissionærer.

HARLEKIN. I frier ikke selv, og I frier ikke ved Commissionær, og dog blir I forlovet. Det er jo en mørk Tale, som aldrig kan løses.[1] Det er jo, ligesom jeg vilde sige: Jeg saaler aldrig mine Hoser, jeg lar dem eiheller saale ved Andre, og dog blive [de] saalede.[2]

LEANDER. Naar du kommer med saadan Lignelse, Harlekin, maatte du idetringeste sige *sans comparaison*.

HARLEKIN. Jeg kan ikke tale Latin, Herre, og jeg veed ikke at give det ret paa vort Maal; derfor maa Herren have mig undskyldt. Men har hun da Midler?

LEANDER. I gemene Folk spør altid strax efter Penge.

[1] En Gaade hedder i den danske Bibeloversættelse »en mørk Tale«. Se Dommernes Bog Capitel 14.

[2] »saale«, stoppe, reparere. I Den politiske Kandestøber Act. IV. Sc. 9 siger Henrik: »hun sidder og saaler paa hendes Strømper«. Udtrykket »saale Strømper« forekommer ogsaa i Forsvarsskriftet for Kvindekjønnet 1722.

HARLELIN. I fornemme Folk, min Tro, ligesaa, med Herrens Permission. Ak, siig mig dog, Herre, om hun har Midler.

LEANDER. Gid jeg faae Skam, om jeg veed.

HARLEKIN. Hvad Fanden er da dette! Er hun gammel?

LEANDER. Nei, jeg troer ikke, at hun skal være gammel.

HARLEKIN. Herren kan jo nogenledes see paa hendes Ansigt, om hun er gammel.

LEANDER. Jeg har jo sagt dig, at jeg aldrig har seet hende.

HARLEKIN. Og I er endda forlibt?

LEANDER. Ja, dødelig forlibt.

HARLEKIN. Hvorfor Djævlen forliber I Jer ogsaa ikke i Keiserens Dotter i Mississippi?[1]

LEANDER. Jeg kommer til at hjælpe dig af Drømmen, Harlekin. I gemene Folk gaaer lige til, og vi andre fornemme Folk defilerer. Hos Jer bestaaer den hele Akt af eet Spørsmaal: Vil Hun have mig? og eet Gjensvar: Ja eller Nei. Men vi, som finde ingen Sødhed i det, som vi uden Møie kan komme til, udvælge den vanskeligste og forhinderligste Vei at komme til vort Maal.[2]

HARLEKIN. Saa maa da Seigneur Peer Gante

[1] I Treaktsstykket Den Vægelsindede Act. II. Sc. 4 spørger Espen sin Herre: »Hvorfor Fanden er I ogsaa ikke forlibt i Keiserens Dotter i Maanen?« og saaledes skulde vel ogsaa Harlekin have spurgt; men for Løiers Skyld forandrer han Maanen til Mississippi.

[2] »Det er kun fornemme Folks Kjærlighed, man kan udføre i Komødier; men vi Andre gaaer lige til«, siger Henrik i Slutningen af Maskaraden, og Holberg skriver i sin Epistel 226, at man i Modsætning til ældre Tiders Skik nu gaaer lige til, saa det hedder, som med Harlekin og Colombine: »Vil du have mig? — Ja nok.«

have været en meget fornemme Mand; thi man siger om dem, som lavêrer saaledes uden Nødvendighed til Maalet, at de gaaer Peer Gantes Gjenvei. Men hvordan det er eller ei, saa maa I enten selv have beseet eller ved Andre ladet besigtige den, som I er bleven forlibt i.

LEANDER. Som jeg siger dig, Harlekin, ingen af Delene.

HARLEKIN. Har Herren da eiheller seet hendes Kobberstykke?

LEANDER. Hverken Original eller Kopi.

HARLEKIN. Adieu, Herre! Jeg er gal, som staaer her og hører paa slig Pølsesnak.

LEANDER. Du vil ikke give mig Stunder at forklare mig. Den Person, som jeg har forlibet mig i, tilsteder mig alene at tale med sig. I en hel Maaned, som jeg har gjort Amour, har jeg ikke kunnet formaae hende til at tage Masken af for at beskue hendes Skjønhed.

HARLEKIN. Men hvordan Pokker kan Herren da være bleven forlibt i hende?

LEANDER. Den Haardhed, hun har beteet mig,[1] langtfra at gjøre mig koldsindig, har forøget min Kjærlighed i saadan Grad, at jeg er ganske fra mig selv.

HARLEKIN. Det er noget forbandet galt Tøi, Herre. Det kan jo hænde sig, at naar I nu engang skal holde Bryllup, og hun tager Masken af, da bliver den i Jer Indbildning guddommelige Nymfe forvandlet til en Maren Amme, og istedenfor en rosenlæbet Mund kommer I til at kysse en Jordemoderflab.

[1] »beteet«, viist.

LEANDER. Det er jeg ikke bange for. Jeg er forsikkret om, at det er en Model af Deilighed og Yndest.[1]

HARLEKIN. Jeg tænkte ligeledes forgangen, Herre! da jeg kjøbte ubeseet en halv Fjerding Smør; men da jeg slog Fjerdingen op, fandt jeg den fyldt med Fedt.

LEANDER. Hvilke nogle tølpelagtige grove Lignelser!

HARLEKIN. Hvor grove de ere, saa ere de dog grundige. Naturen har givet os Øine, fordi vi skal see os for, og Hænder, fordi vi skal føle os for; saa gjorde jeg, førend jeg forlovede mig med Colombine.

LEANDER. Jeg kan forsikkre dig om, at hvor skjøn hun end kunde være, saa havde jeg ikke elsket hende Halvdelen saa meget, hvis hun strax havde ladet sig see.

HARLEKIN. Det er en spansk Maade at blive forlibt paa, som jeg ikke begriber. Men fortæl mig, Herre! hvorledes alt dette er tilgaaet.

LEANDER. Ungefær for en Maaned siden, da jeg i Tusmørket gik og spadserede i en Have, blev et Vindue opladt, og jeg hørte en angenehm Englerøst, som nævnede mig ved Navn og spurgte, hvi jeg gik i saa dybe Tanker. Jeg blev strax slagen af Røstens Sødhed og bad inderlig, at jeg maatte nyde hendes deilig[2] Ansigt at see; men forgjæves. Efter lang Kjærlighedstale lovede hun, anden Dag[3] ved samme Klokkeslet at unde mig hendes Conversation, men med samme haarde Vilkaar. Jeg for-

[1] »Yndest«, Yndighed.
[2] »deilig« — i det sidste af de Høpffnerske Optryk: »deilige«.
[3] »anden Dag«, næste Dag.

sømte ikke at møde, og fandt jeg i den anden Samtale, at hun var mig ikke ugenegen.[1] Hun lovede at demaskere sig, naar Tid var, og bad mig indstændig, ikke at anmode hende om det, som hun for vigtige Aarsager ikke endnu kunde føie mig i. Jeg har ogsaa rettet mig derefter og continueret vore Samkvemme med samme Vilkaar. Endelig[2] for fjorten Dage siden, da jeg var alene i en Spadsérehave, blev jeg af otte maskêrede Cavaleers uformodentlig omringet,[3] hvilke uden at tale et Ord førte mig med Magt i en prægtig Vogn, agede mig uden Byen og holdt stille for et deiligt Lysthus,[4] hvor jeg blev med stor Pomp modtagen.[5] Jeg blev bragt af eet herligt Gemak ind i et andet, og det med største Taushed. Endelig blev jeg indladt paa en Sal, hvor der stod et dækket Bord, sigtet fuld med delikate Retter.[6] Jeg tænkte ved mig selv: Ak Himmel! hvad er dog det?

HARLEKIN. Blev da Herren altereret?

LEANDER. Jeg kunde for Skræk og Alteration ingen Sands have.

HARLEKIN. Da kan jeg ikke blive saa altereret for et Bord, sigtet fuld af [delikate] Retter.

LEANDER. Jeg vidste ikke, hvor jeg var, Harlekin! og hvad jeg skulde gjøre.

HARLEKIN. Hvad jeg skulde gjøre? Jeg skulde

[1] ›ugenegen‹, det tydske ungeneigt, blev udtalt ugeneien.
[2] ›Endelig‹ — Leander maatte hellere sige Men.
[3] I Scarrons Fortælling omringes Elskeren kun af halvt saa mange maskêrede Personer.
[4] ›Lysthus‹, Landsted.
[5] Sandsynligvis glemmer han her at fortælle, at hans Øine vare tilbundne, medens han blev kjørt derhen; thi han fortæller siden, at han fik Bind for Øinene, da han skulde kjøres tilbage.
[6] ›sigtet fuld‹, propfuldt.

have sat mig ned og ikke givet en eneste Ret Kvarteer.[1] Men hvorledes gik det ellers videre, Herre?

LEANDER. Strax derpaa indtraadte en Dame, hvis Lige jeg aldrig saae i Yndest og Deilighed, som sat sig ned ved Bordet og ved et Vink gav tilkjende, at jeg skulde gjøre det Samme; hvilket jeg gjorde.

HARLEKIN. Det troer jeg nok; det er jo alle de Herligheder, et Menneske kan forlange i denne usele Verden.

LEANDER. Hun bad mig med en venlig Mine at spise; men mit Hjerte var saa bespændt af Frygt og Forskrækkelse, at jeg Intet kunde smage.

HARLEKIN. Jeg kan blive gal over saadan Snak, Herre! Skulde mit Hjerte blive bespændt af det, at man sat mig paa en Fløielsstol og bar mig Mad, Vin og smukke Piger til, da maatte jeg have et slyngelagtigt Hjerte og var ikke værd at lignes ved en Østers.

LEANDER. Hold op med din slyngelagtige Kritik, og giv mig Tid at fortælle Resten. Efter at hun havde spist lidt i største Taushed, gav hun et Vink til hendes Domestiker at gaae til Side. Da saadan Ordre var efterlevet, begyndte hun dybt at sukke og endelig brød ud i disse Ord: »Cavaleer! jeg veed hvor Eders Tanker er henne, og jeg har udspioneret, hvem I elsker; men I elsker forgjæves. Hun haaber ogsaa forgjæves at nyde Frugt af Jer Kjærlighed; thi hun har en Rival, som hun er altfor afmægtig at imodstaae.« Jeg spurgte skjælvende, hvo den Rival var. Hun svarede, det fik jeg nok at vide, og derpaa gjorde et vidtløftig Portrait

[1] »Kvarteer«, Pardon.

paa samme Rival, beskrev hendes Velstand, Byrd, Skjønhed og Yndest og med stor Heftighed raadede mig fra at elske den, jeg havde fæstet mit Hjerte til.[1] Men al den Tale bevægede mig ikke; thi jeg svarede uforskrækket: »Naadige Frue! endskjøndt[2] samme Rival i Yndest og Skjønhed lignede Eders Naade selv, saa kunde dog Intet uden Døden skille mig ved min Usynlige.« Hvorpaa hun med en vred Mine reiste sig og gik bort, ladende mig alene nogen Tid, som for at nøie overveie det gjorte Forslag. Derefter kom en ærbar gammel Dame ind, som tog mig ved Haanden og sagde: »Jeg ynker Eders Tilstand; thi I maa vide, at hun aldrig lader uhævnet passêre den Foragt, I har ladet see mod hende.« Jeg svarede, at det skulde smerte mig, at have givet Fruen mindste Leilighed til Fortørnelse, og at jeg aldeles ikke vidste, hvori den Foragt bestod. »Min Herre,« sagde hun da, »det er forgjæves, at I stiller Jer saa enfoldig an; thi min Frue er altfor vel informeret om Jer Forstand, at hun skulde troe, at I ikke havde begrebet hendes Mening, nemlig at den Dame, som hun saa høit recommanderede, var hende selv.« Nu gir jeg dig at betænke, Harlekin, hvilken Tilstand disse Ord bragte mig i.[3]

HARLEKIN. Gir Herren mig det at betænke, saa betænker jeg det saaledes, at I strax besluttede at lade Jer Usynlige blive usynlig til Dommedag og

[1] »med stor Heftighed« – i 1731 og de Høpffnerske Optryk: »med stor Høflighed«, hvad Rahbek og Boye have beholdt i deres Udgaver; Liebenberg har forandret »Høflighed« til »Heftighed«.

[2] »endskjøndt«, om endog.

[3] Den gamle Dame forekommer ikke i Scarrons Fortælling; Prinsesse Portia bekjender selv for Don Carlos, at hun er hans maskêrede Dames Rivalinde.

med Glæde at omfavne det Liggendefæ, som I saae at være solid.

LEANDER. Nei, Harlekin, den Estime, jeg havde fattet for hende, blev ved saadant Tilbud forvandlet til Foragt.

HARLEKIN. Saa lystig! Jeg har aldrig min Livstid kjendt saadan forbandet underlig *Goût*. Hør, Herre! En viser Jer en kostbar Perle paa et Bord og graver en anden, som I ikke veed, om den er ægte eller uægte, ned i en Mødding og gir Jer Val at tage, hvilken Jer lyster. Hvad tog I da helst?

LEANDER. Jeg tog helst den, som laa paa Bordet.

HARLEKIN. Nei, Herre, i Djævels Skind, nei! I grov heller i Møddingen efter den uægte, saa vidt som jeg kan begribe; thi ......

LEANDER. Denne Lignelse passer sig her ikke.

HARLEKIN. Og jeg mener Jo. Men, Herre! efterdi I er saa forlibt i Masker, hvorfor forliber I Jer ikke i en Hueblok?

LEANDER. Hold Munden, og lad mig fuldføre Historien. Efter at den første Forskrækkelse[1] var gaaet forbi, tog jeg Mod til mig igjen og sagde rent ud, at jeg tusind Gange heller vilde døe end forlade min Usynlige. Den gamle Dame ynkedes over min Forstokkenhed og søgte af yderste Magt at bringe mig paa andre Tanker, forestillende mig paa een Side den Velstand og Herlighed, jeg kunde nyde, og paa den anden Side hendes Frues Vrede, som ikke kunde stilles uden med mit Blod. Men det endelige Svar var, [at] Pinebænk, Fængsel og Død aldeles ikke kunde bevæge mig; hvorpaa hun gik sukkende bort, ladende mig alene paa Salen,

[1] »første Forskrækkelse« — i 1731: »største Forskrækkelse«, hvad Rahbek korrigerede til: »første Forskrækkelse«.

hvor jeg stod og forventede min Dødsdom. Endelig træder de samme otte Cavaleers ind igjen, binder for mine Øien og fører mig bort i en Karrosse. Jeg mente, det var til Retterstedet. Men da jeg var ført ud af Karrossen og fornam, at jeg var forladt alene, løste jeg Kluden fra Øiene og da mærkede,[1] at jeg var i Sikkerhed paa samme Sted, hvorfra jeg var bleven bortført; og som det var just ved samme Tid, min Usynlige havde stævnet mig til sig, gik jeg derhen og fortalte, hvad mig var vederfaret. Hun hørte det an med Forskrækkelse [og] formanede mig til Bestandighed, som hun forsikkrede, at jeg ikke skulde fortryde paa.[2] Men det var mig eiheller denne Gang muligt at nyde hendes Aasyn.[3]

HARLEKIN. Og Herren elsker hende endnu lige høit?

LEANDER. Ja, end meer end tilforn; thi just denne Conduite, som vilde forarge en Anden, er Tønder til min Elskov. Men nu haaber jeg strax at nyde Frugten af min Bestandighed; thi hun har lovet, ved denne Time at lade sig her indfinde, dog med Vilkaar, at hendes Ansigt bliver skjult.[4]

[1] »og da mærkede« er en norsk Ordstilling istedenfor: og mærkede da.

[2] »at jeg ikke« — i de andre Udgaver: »at jeg mig ikke«.

[3] I Scarrons Fortælling vil den usynlige Dame ikke længere sætte Elskerens Troskab paa Prøve, naar han er vendt tilbage til hende fra Prinsessen paa Slottet; hun lader ham nu see, at de to Damer, som begge have forelsket sig i ham, ere een og samme Person. Men Holberg saae sig nødt til at lade Leanders Usynlige beholde Masken paa endnu i nogen Tid, efter at Leanders Troskab var tilstrækkeligt prøvet.

[4] Leander og Harlekin, som rimeligvis have ført deres lange Samtale hjemme i en af Leanders Stuer, spadsêre nu med hinanden i Allêen, hvor den omtalte Dame skal indfinde sig.

HARLEKIN. Hvilke herlige Frugter, at hun efer saadan Bestandighed og udstanden Livsfare beviser Jer den Ære, at I maa see hende i den anlen Ende! Hør, Herre, kommer hun hid uden Geleide, saa skal hun demaskere sig, om hun blev gal; thi her er vistnok Bedrageri under, og vil ikke Herren tage hende Masken fra, saa vil jeg.

LEANDER. Hvis Nogen understod sig dertil, skulde det koste hans Liv, om det end var min egen Broder. Nei, jeg vil med Taalmodighed opbie Tiden. Men der seer jeg, En kommer. Det er uden Tvil hende.

HARLEKIN [sagte]. Hun har, min Tro, en smuk Taille. Er hun saa smuk for, som bag, saa kunde jeg selv blive forlibt i hende, hvor koldsindig jeg end er.[1]

SCEN. 2.

LEANDERS USYNLIGE. LEANDER. HARLEKIN.

DEN USYNLIGE. Hidindtil, min Herre, har jeg ikke talt med Ham uden langtfra; men nu, jo større Prøver jeg mærker af Hans Bestandighed, jo meer Frihed giver jeg Ham at nærme Sig til min Person.

LEANDER. Den Favør, min allerkjæreste Jomfru beviser mig idag, foraarsager mig stor Glæde og bestyrker mig i min Forhaabning at see engang min Troskab belønnet.

DEN USYNLIGE. Hidindtil har I seet, at jeg aldrig har feilet i mine gjorte Løfter. Bliv kun ved at elske med Bestandighed. I skal see, at I har

[1] Harlekin betragter hende bagfra, efter at han er gaaet til Side.

ikke elsket forgjæves. I skal ikke fortryde paa, med Livsfare at have forkastet andre prægtige Tilbud og foragtet Originaler for at hænge ved den, som I hidindtil kun har seet i Skygge.

LEANDER. Jeg skal helligen i Alting efterleve min Jomfrues Ordre, og hvor brændende min Længsel er at see det Ansigt, hvis Skygge har betaget mig min Frihed, og den Mund, hvis Lyd alene har opvakt saadan heftig Kjærlighed i mit Hjerte, saa dog skal jeg uden Fortrydelse opbie Tiden, indtil min Jomfru finder for godt at aabne mine Øien for at see den Herlighed, som jeg i Indbildning alene har mættet mig med. Jeg understaaer mig alene denne Gang at tilbede mig den Frihed at kysse paa min Jomfrues deilige Haand.

DEN USYNLIGE. Jeg kan endnu ikke tilstede Ham den Frihed.

LEANDER (paa Knæ). Allerkjæreste Jomfru! Frist mig dog ikke over min Formue, men tillad Jer tro Tjener.....

HARLEKIN. Ak, Jomfru! vær dog ikke saa forbandet haard og betænk, at min Herre er dog ingen westfalsk Skinke eller hollandsk Ost, men.....

DEN USYNLIGE. Ak Himmel! Hvo er det, som taler? Jeg er forraadt.

LEANDER (reisende sig). Vil du tie, din Forræder! — Det er min gamle Tjener, allerkjæreste Jomfru! som jeg ikke har undseet mig at tage med; thi han er enfoldig og dum som et umælende Creatur og har intet andet Menneskeligt uden den udvortes Skabning.

HARLEKIN (sagte). Hvilket forbandet Folk i denne By, som skjønner saa lidt paa gode Hoveder! Umælende Bæst! Ha ha, jeg maa lee deraf;

thi jeg er, min Tro, et af de bedste Hoveder, idetringeste her i Gaden.[1]

LEANDER. Men derimod er han oprigtig,[2] saa jeg kan betroe ham al min Velfærd.

HARLEKIN (sagte). Det kan endelig lade sig høre; men umælende Bæst, fy for tusind Djævle!

DEN USYNLIGE. Hvis det er kun Jer Tjener, saa er Intet heri forseet. Men jeg beder for den Kjærlighed, der er os imellem, at I denne Gang ikke meer paastaaer [den] begjærte Favør, som Sømmelighed og andre Aarsager tilsteder mig endnu ikke at accordere. Jeg har ikke lang Tid tilbage at holde mig saa indgetogen. Maaskee at I i denne Dag skal fuldkommelig naae Jer Ønskes Maal.

LEANDER. Ak, hvilken glædelig Tidende! Jeg skal efterleve Hendes Befalning og aldrig for Tiden begjære nogen Favør;[3] thi jo høiere jeg elsker min Jomfru, jo større Fornøielse finder jeg i at adlyde Hende endogsaa i de allerhaardeste *Ordres*.

DEN USYNLIGE. Jeg skjønner paa min Herres Lydighed og er forsikkret, at det er alene Effect af Hans oprigtige Kjærlighed. I vilde vel tænke med Jer selv: Hvortil tjener at plage en Beiler efter saa store viste Prøver? Hvortil tjener at opsætte Kontraktens Fuldbyrdelse, efter at den er engang sluttet? Men jo vanskeligere Veien er, jo behageligere er det, naar man kommer til Maalet. Vi skjønnede ikke paa Foraaret, dersom vi ingen Vinter havde; de Frugter, som vi finder paa Mar-

[1] Med »Gaden« mener han den Gade, hvori Theatret ligger, og som paa den Tid, da Komedien blev skreven, var Lille Grønnegade. Scenen foregaaer ikke paa en Gade, men i en Allee.
[2] »oprigtig«, ærlig.
[3] »for Tiden«, før Tiden.

ken, smager os ikke saa vel, som de, hvilke vi med Besværlighed selv plukke af Træet.[1] Men lader os gaae lidt hen i en anden Allee for at tale videre sammen.

LEANDER. Harlekin, bliv du her staaende, til jeg kommer tilbage.[2]

SCEN. 3.

HARLEKIN ALENE.

Hun har Ret deri, at de Frugter, som ligger paa Marken, smage ikke halv saa vel, som de, hvilke man med Besværlighed selv plukker af Træet; det har jeg selv mærket; iligemaade, at Maden smager mig aldrig bedre end paa en Bededags Aften.[3] Jeg seer af disse forlibte Folks Opførsel, at de vil gaae langt fornøieligere til Brudeseng, end jeg og Colombine. Vi har gaaet altfor meget lige til, og den Tøite var altfor hastig med at give mig sin Tro. Jeg elsker hende, det er sandt; men

[1] I Holbergs Moralske Tanker hedder det Side 286: »Et Æble, som ligger paa Jorden, gaaes forbi, og man klyver op i Træets Top for at afplukke et andet, hvilket ofte, skjøndt mindre moed, smager bedre, efterdi det med Møie plukkes. En Jomfrue, som villigen tilbyder sin Tjeneste eller giver sig paa Discretion ved første Angreb, forkølner Frierens Kjærlighed. Hvorudover et listigt Fruentimmer affecterer Koldsindighed, stiller sig til Modstand og lader en Beiler frie paa Romansk for derved at forøge hans Lyst og des sikkere at naae sit Ønske.«

[2] »her« — i 1731: »der«, i de Høpffnerske Optryk: »her«. — Harlekin bliver staaende paa Skuepladsen, men ikke for at gjøre hvad Leander paalægger ham; han gaaer bort i den næstfølgende Scene uden at have oppebiet Leanders Tilbagekomst.

[3] Med »en Bededags Aften« mener han ikke Aftenen før Bededagen, men selve Bededagens Aften. I Forordningen af 27. Marts 1686 om den aarlige Bededag paa fjerde Fredag efter Paaske var det paabudt, at man paa den Dag skulde faste, indtil alle tre Gudstjenester vare forbi.

min Kjærlighed er kun en slyngelagtig Kjærlighed mod min Herres; thi om Colombine døde idag eller imorgen, hang jeg mig derover strax ikke af Fortvilelse. Men hvad kan være Aarsag til saadan lunken Elskov uden det, at jeg ingen Umag har haft med at vinde den? Thi saasnart som jeg lokkede, hoppede hun; da jeg sagde: »Vil du være min Hustru?« sagde hun: »Ja nok«; da jeg bad om et Kys, rakte hun mig strax Flaben, og da jeg bad hende om Frihed at føle paa hendes Bryst, sagde hun: »Gjerne, min Snut«, og deri bestaaer al Ulykken.[1] Vil hun blive ved, at være saa tro, saa troer jeg, at jeg faaer meer og meer Afsmag for hende; thi... Men der kommer hun, min Tro. Se engang, hvor forbandet kokett hun seer ud.

SCEN. 4.

COLOMBINE. HARLEKIN.

COLOMBINE. Est du der, min allerkjæreste Harlekin?

HARLEKIN. Ja, her er jeg. Kom og kys mig engang.

(Sagte.) Nu skal man see, om hun ikke strax rækker Snuden frem. (Colombine vil kysse.)

HARLEKIN (vendende Hovedet fra). Jeg vilde sige: Lad mig føle dine Bryster.

COLOMBINE. Gjerne, min Engel; du har at befale.

HARLEKIN (sagte). Gid du faaer Skam, dit barmhjertige Bæst.

[1] At Mandfolk brugte at caressere Fruentimmer ved at føle dem paa Brysterne, hentydes der ogsaa til i Den Vægelsindede, i Jeppe paa Bjerget og i Den Stundesløse.

[Høit.] Hør, Colombine! vi kan i Vinter ikke holde Bryllup for visse Aarsager.

COLOMBINE. Ikke i Vinter?

HARLEKIN. Nei, og maaskee hellerikke tilkommende Foraar.

COLOMBINE. Eiheller tilkommende Foraar?

HARLEKIN. Og maaskee eiheller tilkommende Sommer.

COLOMBINE. Eiheller tilkommende Sommer?

HARLEKIN. Og maaskee eiheller tilkommende Høst.

COLOMBINE (grædende). Eiheller tilkommende Høst? Men hvorfor?

HARLEKIN (vrængende efter hende). »Men hvorfor?« — Fordi det er din egen Skyld.

COLOMBINE. Er jeg Skyld, at Brylluppet blir opsat?

HARLEKIN. Det siger jeg ikke; men det bliver dog opsat.

COLOMBINE. Af hvad Aarsag da?

HARLEKIN. Se, hvor hun staaer her og flæber. »Af hvad Aarsag da?« — Af Aarsag, at jo vanskeligere Veien er, jo behageligere er det, naar man kommer til Maalet.

COLOMBINE. Hvad vil det sige?

HARLEKIN. Det vil sige paa anden Danske: Vi skjønner ikke paa Foraaret, uden vi først har Vinter.[1]

[1] »paa anden Danske« — Komedien foregaaer paa den danske Skueplads; dens Hovedperson er en Figur, som kun tilhører Theatret. De Harlekinader, som spilledes paa *Théâtre Italien* i Paris, skulde i Reglen tænkes at foregaae enten i Paris eller i Italien, og Holbergs Harlekinade kan ogsaa tænkes at foregaae ligesom disse enten i Paris eller i en af de italienske Byer; men det egentlige Sted, hvor Komedien foregaaer, er den danske Skueplads, og Harlekin er en dansktalende Kjøbenhavner; i næste Akt snakker han om Peblingsøen.

COLOMBINE. Vi har jo nu Vinter.

HARLEKIN. Jo vist har vi Vinter.
(Sagte.) Hvilket forbandet Kjødhoved!

COLOMBINE. Hvad vil dog al den Snak sige?

HARLEKIN. Den vil ungefær sige saa meget som, at de Frugter, vi finde paa Træet, smage ikke saa vel, som de, vi med Besværlighed plukke paa Marken.

COLOMBINE. Du maa forklare dine Ord renere, om du vil, at jeg skal forstaae dig.

HARLEKIN. Vil du endelig have fuldkommen ren Forklaring, da udtolker jeg Ordene saaledes. De Ord: »Vi skjønner ikke paa Foraaret, uden vi først har Vinter«, betyder paa godt og oprigtig Dansk, at du est en Carnali.[1]

COLOMBINE. Hvad! Er jeg en Carnali? Hvad Ondt har jeg gjort, at du handler saa ilde med mig? Ak, det skulde aldrig have fortrydt mig, hvis jeg ikke havde elsket dig saa høit.

HARLEKIN. Det er just Ulykken, at du har elsket mig saa høit.

COLOMBINE. Er det Ulykken?

HARLEKIN. Ja, i tusind Pokkers Navn, det er Ulykken. Hvorfor Djævlen var du ikke usynlig først?

COLOMBINE. Jeg troer, han er rent gal.

HARLEKIN. Nei, min Tro er jeg ikke gal, men har været gal tilforn. Hør, Colombine! det første jeg søgte at faae dig i Tale, blev det mig ikke da strax tilladt?

COLOMBINE. Jo, vist.

[1] »paa Foraaret« — i 1731: »paa Foraar«, men i de Høpffnerske Optryk: »paa Foraaret«, saaledes som Harlekin sagde i det Foregaaende.

HARLEKIN. Da jeg sagde: »Vil du have mig?« svarede du ikke [da] strax: »Ja«?

COLOMBINE. Jeg erindrer ikke rettere.

HARLEKIN. Jo, jeg erindrer det nok, jeg selv. Var du synlig eller usynlig, da jeg friede til dig?

COLOMBINE. Hvilken forbandet Snak! Naar har jeg været usynlig?

HARLEKIN. Det er just Ulykken. Adieu, mit Barn! hils dine Forældre.[1]

COLOMBINE. Bi, din Forræder! du skal forklare mig, hvo der har forført dig til at forlade mig.

HARLEKIN. Intet uden den sunde Fornuft har forført mig.

COLOMBINE. Hvad! Raader den sunde Fornuft os at forlade dem, som elske os? Raader den sunde Fornuft os at bryde vort Ægteskabsløfte?

HARLEKIN. Du est en Tosse, mit Barn! og veed ikke, hvad den sunde Fornuft er; thi havde du vidst, hvad den sunde Fornuft var, saa havde du imod den sunde Fornuft ikke været uvidende i den sunde Fornuft, nemlig at jo vanskeligere Veien er, jo behageligere er det at komme til Maalet; saa havde du vidst, at Vinteren er ikke angenehm uden efter Foraaret; saa havde du vidst, at det er bedre at klyve i Træet end at klyve paa den slette Jord.

COLOMBINE. Men hvad Pokker vil da alt dette sige?

HARLEKIN. Hør, Colombine! jeg skal strax hjælpe dig af Drømmen. Da jeg kom tilbage fra

[1] »Farvel, lille Pige! hils Hendes Forældre« er ogsaa de Ord, hvormed Christoffer i Den Vægelsindede vil sige Farvel til den Pige, som han ikke længer bryder sig om at faae til Kone, og i Henrik og Pernille siger Leander til Leonore, da det er forbi imellem dem: »Adieu, dydige Jomfru! hels Jere Forældre.«

Landet, fandt jeg min Herre Leander fast daarekisteforlibt, og det i en Person, som han aldrig har seet.

COLOMBINE. Det gaaer over min Forstand.

HARLEKIN. Jeg troer det nok, Colombine! Det er just Ulykken, at du har saadan Hønseforstand. Havde du vidst at stille dig an, som samme Dame, havde min Kjærlighed været lige saa heftig.

COLOMBINE. Hvorledes fører hun sig da op?

HARLEKIN. Den første Uge fik han alene Lov at tale med hende langtfra, den anden Uge at see hende bagtil, den tredie Uge fortil, men alt under Maske,[1] og er ham endnu ei efter stor beviist Troskab og Bestandighed tilladt at kysse paa hendes Haand. Det er noget Andet end: Vil du have mig? — »Ja nok«; thi saaledes frier umælende Bæster til hinanden og derfor leve i Ægteskab sammen som Hund og Kat. Nei, Kjærlighed skal gaae frem gradvis, saa varer den længst. Det Træ, som vi plukker af Frugten, ... Nei, jeg vil sige: Den Pluk, som vi frugter af .... Ei, nu kan jeg ikke hitte paa det igjen. Med eet Ord at sige, Colombine! der blir Intet af noget Ægteskab mellem os; thi jeg vil have En, der kan gjøre mig lige saa forlibt, som denne Usynlige har gjort min Herre.

COLOMBINE. Fattes der ikke Andet, saa skal jeg gjerne gjøre mig usynlig en hel Maaned.

HARLEKIN. Det hjælper nu ikke, om du gjorde dig usynlig hundrede Aar; thi nu veed jeg, at du gjør det alene af Koketteri. Adieu, Colombine! hils dine Forældre.

COLOMBINE [alene]. Ak, jeg elendige Menneske! der skal see min Troskab saa ilde belønnet.

[1] »alt«, altid.

SCEN. 5.

MAGDELONE. COLOMBINE.

MAGDELONE. Se, est du her alene, Colombine! Har du vel talt med din Kjæreste nylig?

COLOMBINE. Jo, disvær! jeg har talt med den Forræder.

MAGDELONE. Hvad nu?

COLOMBINE. Ak, Magdelone! mit Hjerte vil briste af Forbittrelse, naar jeg tænker paa, hvorledes han tog imod mig.

MAGDELONE. Hvordan da? Fortæl mig Noget derom.

COLOMBINE. Han sagde, at han ingen Kjærlighed kunde bære til mig, efterdi jeg saa let havde ladet mig overtale til at elske ham. Han vil efter sin Herres Exempel frie paa Romansk.

MAGDELONE. Hvordan er det at frie paa Romansk?

COLOMBINE. Det er, at hans Maitresse[1] skulde stille sig haard og indgetogen an mod ham, alle Tider være maskêret, og ikke tilstede ham at see sit Ansigt, førend Bryllupsdagen kommer.

MAGDELONE. Hvorfor vil han have hende saadan?

COLOMBINE. Han siger, at saadan Opførsel lægger Grundvold til en ret brændende Kjærlighed, hvorpaa han har seet Prøve i hans Herre. Ak, jeg elendige Menneske! Jeg kan ikke leve, uden jeg faaer Hævn paa ham.

MAGDELONE. Giv dig tilfreds, mit Barn![2] Jeg

[1] »hans Maitresse«, hans Kjæreste.

[2] Magdelone taler til Colombine som til en yngre Person. Paa Theatret forestilles hun som en ældre Veninde. I Oehlenschlägers Oversættelse kaldes hun i Personlisten »eine alte Frau«.

nok skaffe dig Hævn. Jeg skal komme Karlen
krybe til Korset.

'*LOMBINE*. Hvorledes, Magdelone?

ι*GDELONE*. Kom hjem med mig, saa skal vi
lægge Sagen. [De gaae bort.]

ACTUS II.

SCEN. 1.

HARLEKIN ALENE.

Nu maa jeg gaae mine Sager an paa en anden Maade og træde i min Herres Fodspor for at nyde den Sødhed, som man finder [i] at jage efter Vildt. Denne Spadsêrgang her skal være min Vildbane, skjøndt her pleier ogsaa at komme tamme Dyr; men dem gaaer jeg forbi.[1] Alt, hvad som colombiniserer og løber efter mig, det vender jeg Ryg, og Alt, hvad som vender mig Ryg, løber jeg efter. Jeg maa gaae lidt længer ind i Allêerne; der sporer jeg nok Nogle op. Men seer jeg ikke der et Fruentimmer, som er bedækt?[2] Ak Himmel! jeg er alt slagen; thi hun seer vild ud som en Skovkat.

SCEN. 2.

HARLEKIN OG *HANS USYNLIGE.*

HARLEKIN. Gaaer Hun saa alene, skjønne Jomfru?

DEN USYNLIGE. Jeg elsker Enlighed, Cavaleer.

[1] Spadsêrgangen eller Promenaden er den offentlige Have, hvor Leander og hans Usynlige mødtes i den foregaaende Akt.
[2] Ogsaa i Maskaraden Act. II. Sc. 5 siges »bedækt« istedenfor maskêret.

HARLEKIN. Jeg er ogsaa for Enlighed, skjønne ›mfru; men jeg kan ikke nægte, at naar jeg har :n Lykke at træffe saadan angenehm Person, jeg da faaer Lyst at angrassere mig.

DEN USYNLIGE. Hvorledes kan I dømme om : Ting, Cavaleer, som I ikke har seet?

HARLEKIN. Det er sandt, jeg har ikke seet Hen-:; men Hendes Nærværelses Tønder har anstuk-:t mit Hjertes Svovelstikker og sat mit hele Le-:me i saadan Ildebrand, som hele Peblingsøs is-ølende Vande ikke kan udslukke, ja det, som ere er, det hele Oceanus, som Poeterne tilskrive :n Kraft, at..... Kort sagt, jeg vil være en Car-ıli, om Hun ikke er et af de allerskjønneste ennesker paa Jorden. Det maa jeg forstaae.

DEN USYNLIGE. Hvad min Skabning er an-ıaende, da maa jeg være fornøiet med Himlens ave.

HARLEKIN. Men, allerskjønneste Usynlighed! vortil tjener Deilighed, naar den altid skal ligge ;jult under en Maske? Tilsted Hendes forlibte :rvitør og *très humble Valet* at nyde en liden limt af Hendes Ansigts Sol.

DEN USYNLIGE. Hold inde med saadan Begjæ-ng, Cavaleer! det strider mod al Modêstighed forlange Saadant af en Dame i allerførste Con-:rsation.

HARLEKIN. Forlad mig, allerskjønneste Usyn-ghed! min Dristighed. Men maa da Hendes for-bte tro Tjener ikke nyde den Lyksalighed at ysse paa Hendes snehvide Haand?

DEN USYNLIGE. Ei, min Herre! jeg undres over, Han understaaer Sig at begjære slige Ting. Jeg lde heller døe end tillade en fremmed Cavaleer

saadan Frihed. Nei, her vil meer Opvartning gjøres, flere Suk udøses, og længer Tid opbies, førend man kommer saa vidt.

HARLEKIN. Maa jeg da ikke nyde den Lykke at see alene Hendes blotte Haands Alebasterhed?

DEN USYNLIGE. Ikke det heller.

HARLEKIN. Vil Hun da ikke tee mig ringeste Naadestegn, at jeg ikke skal døe af Fortvilelse?[1]

DEN USYNLIGE. Forlad mig, min Herre, at jeg gaaer. Vort Kjøns Sømmelighed tilsteder mig ikke at tale længer med Ham.

HARLEKIN (paa Knæ, grædende). Ak, guddommelige Gudinde! forbarmer Jer dog over Jer tro Tjener og forlad mig ikke ganske trøstesløs.

DEN USYNLIGE. Jeg ønsker, at det stod i min Magt at trøste Ham.

HARLEKIN. Vist staaer det i Hendes Magt. Det koster kun at aabne Hendes rosenlæbed Mund for at sige et trøsteligt Ord.

DEN USYNLIGE. Hvad Ord vil I da, at jeg skal sige?

HARLEKIN. Alene at I vil kalde mig Jer søde Engel, eller sige: Giv dig tilfreds, min Snut! det skal blive godt.

DEN USYNLIGE. Ak Himmel! hvad hører jeg! Mit hele Legem skjælver, og jeg er færdig at falde af Afmagt.[2] Ak, gid min Terne var ved Haanden, der kunde ledsage mig bort.

HARLEKIN. Ak, stenhjertede Deilighed! har I da ingen Samvittighed at myrde et uskyldigt Menneske og En, som tilbeder Jer som en Gudinde?

[1] »tee«, vise.
[2] »af Afmagt« — maaskee hellere: i Afmagt, saaledes som Rahbek har forandret det i Udgaven 1805.

DEN USYNLIGE. Det er langtfra, at jeg vil Hans
ɜller Nogens Undergang.

HARLEKIN. Befaler I mig da at leve?

DEN USYNLIGE. Jeg har ingen Magt at befale
Ham Noget.

HARLEKIN (trækkende sin Dolk og sættende den for Bry-
tet). Se da, her er et Pant paa min Kjærlighed, og
ʼiid, at I er Aarsag til min Død.

DEN USYNLIGE. Hold inde, Ridder! Jeg befaler
er at leve. Stat op igjen, og fortvil ikke aldeles.
Naar jeg seer videre Prøver paa Jer Troskab, skal
eg ogsaa accordere Eder andre smaa Favørs. Alt,
ıvad jeg kan love Jer denne Gang, er, at I skal om
:n Time finde mig staaende i Vinduet af det Hus.
Adieu saa længe! (Hun gaaer bort.)

SCEN. 3.

HARLEKIN ALENE.

Ak Himmel! det er noget Andet end Colombines
Hverdags-Kjærlighed. Nu føler jeg først, hvad det
:r at være forlibt. Jeg veed ikke, om det er raade-
igt at aabenbare denne nye Elskov for min Herre;
hi det kunde hænde sig, at han blev forlibt i hen-
le og stak mig ud. Thi det er et af de deiligste skabte
Ting paa Jorden. Ak, jeg glemmer aldrig de pur-
purrøde Kinder, de rosentegnede Læber, de dia-
nantskinnende Øien, de alebasterhvide Hæn-
ler. Dog hvad staaer jeg her og snakker? Jeg har
o endnu Intet seet deraf. Men min Geist tilsiger
nig, at jeg faaer alt Saadant at see; thi saa snart
ıun sagde, at hendes Modêstighed ikke tillod at
blotte sin Haand, var det ligesom jeg allerede hav-
le seet hendes yndige Skabning fra Top til Taa.

De Ord »Hold inde med saadan Begjæring, Cavaleer!« viser, at hun er en Venus. Ak, gid den Time var forløben! Jeg maa midlertid hen at lave mig paa noget Galanteri for at divertere hende udenfor Vinduet. [Gaaer bort.]

SCEN. 4.

LEANDER ALENE.[1]

Nu, Leander! vær ved frit Mod; din Forløsning stunder snart til. Min Usynlige har idag forsikkret mig, at jeg snart skal nyde Frugten af min tro Bestandighed, og sat denne Ring paa min Finger, som jeg skal forvare som min Øiesten. Men, ak Himmel! hvad seer jeg der? Er det ikke min Usynliges Rival, den samme Dame, som lod mig enlevere for nogle Dage siden?[2] Skal jeg blive staaende? Nei, det er bedst, at jeg tager Flugten for ikke at bringes i Fristelse.

SCEN. 5.

LEANDERS USYNLIGE UDEN MASKE.[3] *LEANDER.*

DEN USYNLIGE. Flyer I saaledes for et eensomt ubevæbnet Fruentimmer?

LEANDER. Kan det Fruentimmer siges at være ubevæbnet, som Naturen har begavet med saadan Skjønhed?

[1] Skuepladsen er vedvarende i Allêerne i den offentlige Spadserehave; men Leander skal ikke tænkes at optræde paa det samme Sted, som Harlekin forlod.

[2] I Komediens første Scene fortalte han, at det var for fjorten Dage siden, han blev bortført.

[3] Uden Maske og i anden Paaklædning, saa at hun ikke ligner den maskêrede Dame. Rimeligvis taler hun ogsaa med en fremmed Accent eller med en Stemme, der lyder som en Andens.

V *USYNLIGE*. Efterdi Han finder mig saa
, hvorfor vender Han mig da saa haanlig
en?
ANDER. Just fordi Hun er saa skjøn, derfor
er jeg Hende Ryg, at Hendes Øines Straaler
skal forblinde mig, og at mit Hjerte ikke skal
es fra Den, som jeg engang har opoffret det til.
V *USYNLIGE*. I har ikke behov at frygte for
indelse, min Herre! eftersom en ond Skjæb-
ar saaledes forstokket Jer Sind, at I foragter
om I selv holder for at være skjøn, paa hvis
ighed I har seet Prøver, og hvis Rigdom og
and er Jer bekjendt, for at hænge ved en An-
ıvis Stand og Vilkaar I veed Intet af at sige,
is Skabning hun selv har givet Jer Aarsag
le om, idet hun ikke har turdt lade sig see
ıbedækt Ansigt. Jeg selv er ikke mindre for-
et, idet jeg elsker Den, som hader mig.
ANDER. Ak, naadige Frue![1] jeg beder ved alt
om helligt er, at Hun ikke har de Tanker om
nge Tjener. Det er saa langt fra, at jeg hader
e, at jeg tvertimod har haft alle mine Sinds-
er nødig at imodstaae de Fristelser, Hendes
ıhed og Yndighed har foraarsaget mig. Vær
kret om, naadig Frue! at der er intet Men-
paa Jorden, jeg har større Estime for end
e; eiheller var der noget Menneske paa Jor-
eg høiere elskede eller opoffrede heller mit
e til, hvis det ikke allerede var bortgivet til
ıden.
V *USYNLIGE*. Saa er det da Hans uryggelige
et at elske den Usynlige?

e‹ kalder han den ugifte Dame, fordi hun er Fruen paa
gtfulde Landsted, hvor han var hos hende.

LEANDER. Intet uden Døden kan skille mig fra hende, ligesom ogsaa Intet uden Døden skal betage mig den Estime, Ærbødighed og Taknemmelighed, jeg er min naadige Frue pligtig, som jeg underdanigst beder at ville sætte Prøve paa mig i Alt, hvad som mig kan være muligt, undtagen den ene Post, at forlade Den, som jeg saa stærkt er bunden til.

DEN USYNLIGE. Nu velan da, min Herre! jeg vil da ikke friste Ham meer. Jeg vil kun alene begjære en lille Gave af Ham, som jeg vil forvare for at have Ham stedse i Erindring.

LEANDER. Intet er saa kostbart, som jeg jo med Fornøielse giver Hende.

DEN USYNLIGE. Jeg forlanger Intet, som er kostbart. Han maa alene give mig den Ring, Han bær paa Sin Finger.

LEANDER. Det var altfor slet Gave til saadan Dame.[1] Jeg har en langt skjønnere, som jeg vil tilbede mig den Naade at maa være i Hendes Eie.

DEN USYNLIGE. Det er mig ikke om Kostbarheden at gjøre.[2] Se, der har Han min Ring igjen,[3] som Han skal bære til min Erindring, og det er Alt, hvad jeg herefter skal forlange af Ham.

LEANDER. Men, naadige Frue! denne Ring......

DEN USYNLIGE. Ak, Himmel! er det muligt, at Han endnu tør tage i Tvilsmaal at nægte mig saadan ringe Ting, efter at Han har forsikkret mig saa høit om den Estime, Han har for mig?

[1] »slet«, simpel.
[2] Leander og hans Usynlige begynde her at minde om Bassanio og Portia i Shakespeares »Kjøbmanden af Venedig«. Ringen, som den usynlige Dame i Scarrons Roman gav Don Carlos, var en kostbar Ring; men i Holbergs Komedie er Leanders Ring en lignende, ikke kostbar, som Bassanios i Shakespeares Lystspil.
[3] »igjen«, til Gjengjæld.

NDER. Hendes Unaade er mig haardere
øden, hvorudover jeg tør ikke nægte Hendes
ring, skjøndt denne Ring er det ypperste
die, jeg har. (De bytte Ringe sammen.)
USYNLIGE. Nu gaaer jeg fornøiet bort, og
æbe at forglemme den Haardhed, Han har
see imod en Person, paa hvilken mange an-
e Cavaleers Øine have været henvendt.
NDER. Jeg haaber, at saasom Himlen har
et Hende med lige saa stor Forstand som
hed, at Hun tilskriver Saadant heller min
ab mod min Forlovede end en Haardhed.
USYNLIGE. Det vil jeg ogsaa gjøre. Adieu,
lerre! Jeg vil ønske, at Han stedse maa leve
et med Den, Han saa høit elsker.

SCEN. 6.

LEANDER ALENE.

Sind er [saa] ganske forvirret, at jeg ikke
esinde mig, om jeg har gjort vel eller ilde;
el naar jeg tænker mig lidt om, saa kan det
forsvares, at jeg har bortgivet til et andet
timmer det, som jeg har faaet til Kjærlig-
ant af min Kjæreste. Men kunde jeg vel af-
en Begjæring til den yndigste Dame paa
n, hvilken jeg havde opirret ved min Kold-
hed, men stilled tilfreds igjen ved saadan
? Kunde jeg nægte Den Noget, som jeg nylig
avde ombedet at begjære Alt, hvad muligt
f mig? Nei, ingenlunde. Dog, var det en mu-
ng, at bortskjænke sin Kjærestes Gave?
jeg ikke have sagt, hvilken Klenodie det
Kan jeg med saadan Beskylding bestaae

for min Kjærestes Øien? Ak Himmel! hvad har du gjort, Leander! Men jeg maa hitte paa, at den er forlagt, eller at den er bortstaalen, eller at den er tagen mig fra med Magt, hvilket Sidste jeg med Eed kan bekræfte; thi hvo kunde modstaae saadan Begjæring? Men hvad om dette er skeet af List? Hvad om hun har gjort dette alene for at sætte Splid mellem mig og min Usynlige? Hvorfor skulde hun just begjære den Ring, uden hun ved Spioner havde udforsket, hvorfra den var kommen? Ak, ak! jeg er forraadt. Jeg maa løbe efter hende for med grædende Taare at begjære min Gave tilbage, og hvis Bøn ikke kan hjælpe, maa jeg..... (Han gaaer ud i Forvirrelse.)

SCEN. 7.

HARLEKIN ALENE.

(Med en Fiol i Haanden.)[1]

Man siger, at Poeter fødes; men det er Løgn; thi jeg har ofte tilforn søgt at gjøre Vers; men det har aldrig villet lykkes for mig; nu, siden jeg er bleven forlibt, regner der lutter Rim og poetiske Indfald over mig, saa at jeg tør vove at gjøre Vers i Kap med den bedste horned eller kroned Poet;[2] thi siden jeg forlod min Usynlige, har jeg med liden Umag gjort en temmelig Hob Vers og sat dem i Melodi for at sjunge dem udenfor min Kjærestes Vinduer. Til den Ende har jeg taget den

[1] Harlekin er nu i Færd med at begive sig hen til det Hus, hvor hans Usynlige lovede at vise sig i Vinduet.

[2] Kronede Poeter fandtes fornemmelig i Tydskland; men Digterkroningen betød ikke stort, efter at Keiser Maximilian den Første havde overladt til Paltsgreverne at krone Poeter.

Lut med mig for at gjøre min Røst des behageligere.[1] Jeg er ikke synderlig stærk i Instrumentalmusik, det er vist; men Røsten og Poesien skal bøde paa, hvad som deri fattes. Nu maa jeg stemme min Lut først og siden liste mig under Vinduerne. Kling, kling, kling, kling. Ak, jeg elendige Menneske! der sprang Kvinten. Men jeg maa forsøge at spille paa tre Strenge.

(Han stryger paa Fiolen og mumler sagte sin Vise derhos.)

Det gaaer an. Jeg mærker, at der er Meget i Verden, som man ret vel kan undvære, og som tjener kun til Overflod, saa at det er kun Pedanteri at sige, man kan ikke stryge uden Kvint. Hør engang, hvor denne kvinteløse Lut lar sig stryge.

(Han stryger og mumler igjen.)

Gid jeg faae Skam, om jeg min Livstid har strøget bedre. Jeg troer, Kjærlighed gjør ogsaa Spillemænd, saa vel som den gjør Poeter; thi min Instrumentalmusik gaaer snart ligesaa vel, som min Vokal. Ak, hvor min Usynlige vil blive fornøiet, naar hun hører mig sjunge og spille paa een Gang. Nu maa jeg derhen. (Han synger og spiller.)

Guddommelige Usynlighed!
Jeg elsker dig med stor Besked.[2]
Din Deilighed har gjort mig til Træl,

Saa jeg er færdig at døe af Kjærlighed!

Det svær jeg paa min Sjæl.

[1] En Lut kalder han sit Strygeinstrument, fordi det er en *Viola da braccio*, en Viol, der holdes paa Armen. I Den Vægelsindede og i Jakob von Thybo synges Serenaderne til Accompagnement af en *Viola da gamba*, en Viol, der holdes mellem Knæerne.

[2] »med stor Besked«, med stor Forstand eller Indsigt. »Besked« er det plattydske Beschedenheit.

Du har mig udi Lænke,
Det svær jeg uden Rænke,
Og uden Argelist;
Gid jeg faae Skam, er det ikke vist.

Dit Ansigts gjennemtrængende Straaler
Mit Sind, mine Sandse bedaarer.[1]
Lev vel, min søde Pindsvin!
Det ønsker Harlekin.

Det Harlekin han ønsker,
Af Hjertens Grund udpønsker.
Lev vel, min søde Pindsvin!
Det ønsker Harlekin.

Lev vel, min Balsombøsse!
Tilsted mig dig at kysse.
Lev vel, min søde Pindsvin!
Det ønsker

din indtil Døden *votre très humble Serviteur*

Harlekin.[2]

[Medens han spiller og synger, lukker den Usynlige Vinduet op.]

SCEN. 8.

DEN USYNLIGE I VINDUET. *HARLEKIN.*

DEN USYNLIGE. Han skal have Tak for Hans Serenade. Jeg vilde ønske, at mig maatte meddeles en Kopi af de Vers.

[1] »mine Sandse« er i Rahbeks og Boyes Udgaver korrigeret til: »mine Sandser«.

[2] Hvorledes Visen blev sungen i Holbergs Tid, er ubekjendt; den gamle Melodi er forsvunden. En anden Melodi, som har været brugt paa Theatret siden Komediens Forestilling i 1856, og som dengang var ny, findes meddelt i Musikbilaget til Jubeludgaven af Holbergs Komedier.

ꟻARLEKIN. Ak, min allerskjønneste Usynlig-
d! Hun gjør mig en stor Ære, at Hun begjærer
Kopi af min Hjernes Foster.
DEN USYNLIGE. Hvad! Er det Hans eget Hjer-
s Foster? Det maa jeg bekjende, Han har en ret
etisk Geist.[1]
HARLEKIN. Min Geist er af Naturen ikke saa
or, at den kunde bringe noget Synderligt frem;
en jeg maa takke min Læremester for Saadant.
DEN USYNLIGE. Af hvem har Han da lært den-
himmelske Kunst?
HARLEKIN. Af den store Poet Cupido.
DEN USYNLIGE. Af Cupido? Jeg mente ellers,
Apollo var den bedste Lærer.
HARLEKIN. Hendes Ord i Æren, min deilige
enus! Apollo er kun en Sinkelectiekarl mod Cu-
do i at gjøre Vers. Jeg har aldrig kunnet gjøre
ers tilforn, førend jeg havde den Ære at komme
Kundskab med Cupido; men saasnart jeg blev
aret af hans Musketkugler, kom den poetiske
eist over mig.
DEN USYNLIGE. Hvo der har været Hans Lære-
ester, enten det er Apollo eller Cupido, saa maa
an tilstaae, at Han er Poet.
HARLEKIN. Det staaer mig ikke an at rose mig
lv eller mit Arbeide; men der er dog visse Ind-
ld i denne Vise, som ere uforligelige.[2]
DEN USYNLIGE. Der er Intet vissere.[3] Besyn-
rlig den Strofe, som er næst den sidste, hvilken
g beder, tjenstligst at Han vil repetere for mig;
i der er Noget deri, som er mig for høit.

»ret poetisk«, rigtig poetisk.
»uforligelige«, uforlignelige, det tydske unvergleichlich.
1731 og de fleste andre Udgaver: »Det er Intet vissere«.

HARLEKIN. Hjertelig gjerne. (Han spiller og synger.)

Det Harlekin han ønsker,
Af Hjertens Grund udpønsker.

DEN USYNLIGE. Hold lidt, om Han behager. Jeg fatter ikke, hvad det Ord »udpønsker« vil sige.

HARLEKIN. Det vil ikke meget sige i solut Stil; men i Vers er det et kostbart Ord.

DEN USYNLIGE. Hvad vil det da betyde i Vers?

HARLEKIN. Det saavelsom mange andre Ord betyde Intet, naar de ere alene; men naar man lægger det til »ønsker«, er det af stor Betydelse og bliver et fuldkomment Rim. Hvis ikke slige Ord vare, forgik i en Hast to Trediedele af den poetiske Verden.[1]

DEN USYNLIGE. Det maa saa være. Jeg formoder ellers, at Han holder Sit Løfte og lader mig faae en Kopi.

HARLEKIN. Det skal skee med Fornøielse. Men, allerskjønneste Usynlighed! gir Hun mig ellers ingen Fortrøstning, at jeg snart maa faae Hendes Ansigts Sol at see?

DEN USYNLIGE. Alt, hvad jeg kan trøste Ham med denne Gang, er, at Han i den store Allee skal finde mig igjen om et Par Timer.

HARLEKIN. Men maa jeg denne Gang ikke nyde Hendes Omgængelse længer? Vil Hun ikke tilstede mig, at jeg maa trine op til Hende?

DEN USYNLIGE. Ak Himmel! hvad hører jeg, Cavaleer! Jeg vilde heller døe end tilstede Ham

[1] Ordet »pønske« skal for nogle Decennier siden være forefundet som et sjællandsk Dialektord, men er formodentlig lavet af Holberg. Ingen har, saa vidt man veed, brugt dette Ord før ham; derimod er det efter ham brugt af Andre baade i Skrift og i Tale.

lan Frihed. Stat fra saadan Pretention, om Han
:s ikke aldeles vil forspilde min Gunst. Det er
nu for tidlig; men vær forsikkret om, at I skal
: tilbede mig forgjæves, og at Jer tro Tjeneste
. ikke blive ubelønnet. Adieu, Cavaleer! og lad
nøie med denne Favør denne Gang.

(Hun lukker Vinduet.)

ARLEKIN [alene]. Ak, jeg er færdig at revne af
rlighed. Faaer jeg ikke hendes Ansigt at see
første lovede Sammenkomst, døer jeg af Utaal-
lighed. [Han gaaer bort.]

ACTUS III.

SCEN. 1.

HARLEKIN ALENE.[1]

Ak, disse to Timer har været mig to Djævels Timer, og jeg mærker, endnu at de ere ikke forløbne, eftersom jeg ikke seer min Skat. Ak, I Træer! I Kaalstokke! I Græsbænke! I grønne Urter og Asparges! siger mig, om min Sol snart oprinder. Men de dumme Hunde svarer ikke et Ord. Ak, I Skyer! I Vinde! bringer mine Sukke til...... Men der seer jeg Noget imellem Træerne. Mon det ikke er hende? Jo, vist. Giv dig tilfreds, Cavaleer! Harlekin du est ovenpaa.

SCEN. 2.

HARLEKINS USYNLIGE. HARLEKIN.

DEN USYNLIGE. Har disse to Timer faldet Ham lange?

HARLEKIN. Ak, min himmelske Nymfe! det har været to fordømte Timer for mig; thi jeg vil være en Canaille, om .....

DEN USYNLIGE. Hvor kan Han komme til at bruge slige gemene Expressioner, min Cavaleer?

HARLEKIN. Jeg beder om Forladelse, min Jomfru! jeg fortalede mig. Jeg vilde sige: *Diable me ferme la porte*, om disse to Timer ikke har været

[1] Stedet er »den store Allee«, hvor Harlekins Usynlige har sat ham Stævne.

en Evighed for mig. Jeg har ikke vidst, hvordan jeg skulde fordrive den Tid. Nu har jeg taget fat paa min Lut, nu har jeg forsøgt at gjøre Vers, for at forslaae Tankerne; men Alt forgjæves; thi Hun, min søde Smørblomster! har altid staaet mig for Øiene.

DEN USYNLIGE. Ei, min Herre! det Ord »Smørblomster« er meget gemeent og skurrer i mine Øren. Men apropo, Han lovede mig et Udskrift af Sit poetiske Vers.

HARLEKIN. Jeg har bragt det med mig for at overlevere det i Hendes Elfenbenshænder.

DEN USYNLIGE. Jeg takker skyldigst.

HARLEKIN. Men, min yndigste Rose! vil Hun ikke endnu vederkvæge mit Hjerte med Hendes solskinnende Ansigts Blottelse?

DEN USYNLIGE. Det er endnu for stor Favør, Cavaleer.

HARLEKIN. Maa jeg da ikke see Hendes blotte Atlaskeshænder?

DEN USYNLIGE. Jeg beder, at Han vil slaae Sig til Rolighed. Han kan fordærve Alting ved Sin Utaalmodighed. Alt, hvad jeg denne Gang kan gjøre Ham til Favør, er at vise Ham en Ende af min Lillefinger, en Lykke, som ingen Mandsperson endnu er vederfaret.... Men, ak Himmel! der hører jeg Nogen komme; jeg maa gaae. Om en Time skal Han finde mig her igjen. [Hun gaaer bort.

SCEN. 3.

LEANDER. HARLEKIN.

LEANDER [for sig selv]. Ak, ak! jeg er forraadt. Hvor vil jeg bestaae for min Usynlige, naar hun

spør mig om sin Gave? Men der seer jeg Harlekin. Han er ganske henrykt.[1] — Hvad bestiller du her?

HARLEKIN (stirrende paa Jorden). Ak, hvilken deilig proportioneret Finger!

LEANDER. Hvad Pokker gaaer af dig, Harlekin?

HARLEKIN [continuerer]. Har en halv Finger kunnet gjort mig saadan Skade, hvad vil det Andet, som er meer solid, ikke gjøre!

LEANDER. Hvad har gjort dig Skade?

HARLEKIN [continuerer]. Ak, skjønne Venus! vil Hun da kvæle mig?[2] — Men se, Herre! er det Ham?[3]

LEANDER. Hvad er det, du staaer og snakker med dig selv?

HARLEKIN. Jeg beder, Herren ikke vil fortryde paa, at jeg er bleven lige saa gal, som Han.

LEANDER. Hvilken Compliment er det!

HARLEKIN. Det er at sige, jeg er bleven paa samme Maade forlibt, som Herren.

LEANDER. I hvem?

HARLEKIN. I Foraaret, som er behageligt efter Vinteren.

LEANDER. Hvilken Pølsesnak!

HARLEKIN. Alt, hvad Fattigfolk taler, det er Pølsesnak; men ....

LEANDER. Jeg kan sværge paa, at jeg ikke fatter Noget af alt det, du siger.

HARLEKIN. Jeg har eiheller sagt Noget i den Henseende, at Han skulde fatte det. Hvorfor skal Han begribe meer mit Frieri, end jeg Hans?

LEANDER. Men hvem er det, du frier til?

HARLEKIN. Jeg kan blive gal over saadane

[1] »henrykt«, fordybet i Tanker, absorberet.
[2] »kvæle«, det tydske quälen.
[3] I 1731: »er det Han?« I det sidste af de Høpffnerske Optryk: »er det Ham?«

ıaal. Veed jeg, hvem jeg frier til, naar jeg
ıa samme Maade, som Herren? Den, jeg
., er lige saa pæn, som den Anden, Herren
l. Jeg tør ikke beskrive hende ret; thi jeg
ʒe, at Herren skal stikke mig ud.
VDER. Er hun da saa skjøn?
LEKIN. Intet Dyr er nogentid løben af
ns Bankestok, som er meer fuldkommen i
ng. Venus er, gid jeg faae Skam, kun en
Amme mod hende.
VDER. Beskriv mig hende da tydelig, saa
g sige dig, om du tar feil; thi jeg er bedre
r end du.
LEKIN. Først, hvad Ansigtet betræffer, det
endelig ikke seet; men .....
VDER. Hvad har du da seet? Hendes Hals,
ller Hænder?
LEKIN. Ingen af Delene; men nok er det,
er det deiligste Menneske paa Jorden; thi
ın skulde jeg ellers blive saa forlibt?
VDER. Jeg hører nok, hvorhen din Tale sig-
vil bebreide mig, at jeg frier i Blinde; men
t Korn, saa skal du strax see, at jeg ikke har
il.
LEKIN. Jeg vil ogsaa bede, at Herren vil
verværende, naar min Usynlige tar Masken
skal Han ogsaa see, at jeg ikke har taget feil.
VDER. Saa gjør du ogsaa Cour til en ma-
Person? Det er noget Usædvanlig for en
n Tjener. Men, Harlekin! jeg har haft en stor
, siden jeg talede med dig; thi den Ring,
..... Men der seer jeg min Usynlige kom-
ıa still i en Krog, for at see an Udfaldet.

SCEN. 4.

LEANDERS USYNLIGE. LEANDER. HARLEKIN.

DEN USYNLIGE. I seer, min Herre! at jeg fremturer i at holde mit Løfte, og at jeg aldrig manqverer noget Minut i Tiden, som jeg berammer til Sammenkomst, saa at Han kan gjøre Sin Regning af den Accuratesse, jeg har viist i de smaa Favørs, at jeg ogsaa vil være ordholdig i det, som er mere vigtigt.[1]

LEANDER. Jeg er saa forsikkret, Madame! om min Lyksalighed og om en rig Troskabs-Belønning, at jeg i det Haab har imodstaaet alle Fristelser.[2]

DEN USYNLIGE. Men kan Han forvisse mig om, at den skjønne Dame, som bær den heftige Kjærlighed til Ham, ikke har opvakt mindste Elskovsgnist hos Ham, men at Han har kunnet modstaae hendes Ansøgning uden Anfægtelse?

LEANDER. Jeg kan ikke nægte, at samme Dames store Skjønhed og Yndighed gjorde jo i Begyndelsen stor Impression i mit Hjerte, og at jeg aldrig havde kunnet modstaae den Fristelse, som Saadant syntes at ville styrte mig i, hvis den Troskab, jeg er Hende skyldig, og hvis den store Kjærlighed, jeg bær til Hende, ikke havde styrket mig. Jeg haaber ellers, at det Eventyr ikke har opvakt mindste Jalousie hos Hende, Madame! thi hvis saa er, gjør Hun sin tro Tjener Uret, som ved dyreste Eeder tør forsikkre, at hvor stor Deilighed

[1] ›ordholdig‹, det tydske worthaltig.

[2] Leander, som i Første Akt sagde ›Jomfru‹ til sin Usynlige, giver hende ved dette Stævnemøde den galantere Titel ›Madame‹.

ıan har fundet hos samme Fruentimmer, den dog kke har gjort mindste Skaar i hans første Kjærighed, men at han er rede indtil at hade den synige Skjønhed for at behage den usynlige.

DEN USYNLIGE. Jeg troer ufeilbar, min Herre! ıt Han elsker mig af Hjertet, saa vidt det er muligt for en vankelmodig Sjæl.

LEANDER. Ak Himmel! er det muligt, at jeg skal høre saadan Bebreidelse efter saa store udviste Troskabsprøver?

HARLEKIN (sagte). Hillemænd! hun begynder at faae Skruller i Hovedet.[1] Vil det gaae ligesaa til med min Usynlige, saa er jeg ikke ilde opskjørtet.

DEN USYNLIGE. Jeg har aldrig haft i Sinde at bebreide Ham Noget, endskjøndt jeg vidste, at en eller anden Vankelmodighed kunde være Ham overkommen; thi jeg veed, hvad et Menneske er, og hvor mange Skrøbeligheder det er underkastet. Men eftersom Han taler om Sin Kjærlighed i saadan høi Grad, da kan jeg ikke forbigaae at sige Ham en Ting, som har foraarsaget en lille Urolighed hos mig, og forestille Ham en Beskyldning, som jeg haaber, strax Han skal kunne bevise at være falsk.

LEANDER. Hvis Nogen kan overbevise mig, i ringeste Maade at have givet Hende Anledning til Mistanke, vil jeg selv dømme mig uværdig Hendes Affection.

DEN USYNLIGE. Han kan strax løse Knuden ved at vise mig den Ring, jeg nylig forærede Ham.

LEANDER [for sig selv]. Ak, Himmel! jeg er forraadt. (Falder paa Knæ.)

Jeg bekjender rentud, Madame! at den Ring,

[1] ›Skruller‹, det tydske Schrullen, Griller.

som Hun gav mig, er ikke aleneste bortkommen, men endogsaa at jeg selv har givet den bort, hvorved jeg ogsaa gjerne tilstaaer at have fortjent Hendes Ugunst; men naar Hun hører Maaden, paa hvilken det er skeet, haaber jeg, at Hendes Vrede vil blive stillet igjen. Den Dame, som længe har forfulgt mig, kom hid for nogle Timer siden, hvor jeg var alene, forekastede mig min Koldsindighed og Utaknemmelighed, og brugte alle optænkelige Midler til at vende mit Hjerte fra min Usynlige, men alt forgjæves; thi jeg contesterede, heller at ville døe end bryde mit Løfte; hvilket da hun hørte, og fornam, at jeg ingenlunde var til at overvinde, begjærede hun en lille Gave af mig, som hun vilde forvare til min Erindring. Kunde jeg vel nægte hende Saadant? Endel for ikke at passêre for grov, upolêret og utaknemmelig, endel ogsaa for at komme derved ud af hendes Strikker. Jeg sagde strax derpaa uden Betænkning, at hun frit kunde befale mig at give saadan Foræring, som hun forlangte; hvorpaa hun tog mig paa mine Ord, begjærede det, som jeg mindst tænkte paa, betjente sig af min Forvirrelse og tog Ringen af min Finger. Jeg kunde ikke sandse efter, med hvilken Klenodie hun havde skilt mig,[1] førend hun var borte; da betragtede jeg først min daarlige Gjerning, da optændtes hos mig saadan Vrede, at jeg løb for at oplede hende, i fuld Forsæt enten at døe eller at rive hende Byttet af Hænderne; men disvær.....

DEN USYNLIGE. Min Herre, al denne Undskyldning kan ikke betage [mig] den Mistanke, jeg har fattet.

[1] »skille med« istedenfor skille ved siges ogsaa i Ulysses von Ithacia Act. I. Sc. 6 og i Den Stundesløse Act. III. Sc. 1.

LEANDER. Kan saadan Undskyldning ikke frikjende mig, saa skal mit Liv, mit Blod udslette al Mistanke. (Han trækker sin Kaarde.)

DEN USYNLIGE. Hold inde, min Herre! det er nok spillet. Her seer I Ringen, [Viser ham den og tager Masken af.] og her seer I Jer Kjæreste og hendes Rival tilligemed.

LEANDER. Ak, Himmel! hvad seer jeg? Er Hun den selvsamme Person?

DEN USYNLIGE. Ja, min allerkjæreste Leander! jeg har spillet to Personer for at sætte Prøve paa Hans Troskab mod mig, om hvilken saasom jeg nu fuldkommen er forsikkret, saa staaer Intet tilbage [end], at Han jo strax maa nyde Frugten af Sin Bestandighed. Staa op og lad mig omfavne Jer.

LEANDER. Ak, min Glæde er saa stor, at jeg ikke veed, enten jeg drømmer eller er vaagende.

(De omfavner hverandre.)

HARLEKIN [sagte]. Ak, hvilket deiligt Menneske! Næst min Usynlige kan der ingen større Skjønhed være paa Jorden.

LEANDER. Hvad synes dig, Harlekin? Har jeg haft saa stor Taalmodighed forgjæves?

HARLEKIN. Nei, Herre! I har skudt Papegøien. Jer Troskab er bleven rigelig belønnet. I er næst mig den lykkeligste Mand paa Jorden.

LEANDER. Jeg vil ønske dig et lige saa glædeligt Udfald; thi du est en gammel tro Tjener.[1]

HARLEKIN. Jeg tviler, faae jeg Skam, ikke paa

[1] Den tro Tjeners Utroskab mod Colombine synes at være Leander ubekjendt; men deres Forlovelse var ingen Hemmelighed for ham; i Komediens første Scene talte Harlekin til Leander om, at han var forlovet med Colombine.

Udfaldet. Herren skal ellers have Tak for Sit Ønske.

DEN USYNLIGE. Men, allerkjæreste Leander! lar os gaae hen og sammenkalde vore Venner paa begge Sider for at komme til en ønskelig Ende.

[Hun og Leander gaae bort]

SCEN. 5.

HARLEKIN ALENE.

Det maa koste, hvad det koste vil, saa vil jeg have en Ende herpaa denne Aften; thi min Herres Lyksalighed har saaledes ophidset mit Blod, at hvis jeg ikke overtaler hende denne Gang at tage Masken af, omkommer jeg mig selv. Men der seer jeg, hun kommer.

SCEN. 6.

HARLEKINS USYNLIGE. HARLEKIN.

DEN USYNLIGE. Jeg priser Hans Accuratesse at møde til bestævnte Tid og Time. Men mig synes, at Han seer noget forvirret ud.

HARLEKIN. Hun har Ret. Jeg har eiheller nogentid været saa forvirret i mit Sind.

DEN USYNLIGE. Det gjør mig ondt; men hvad kan være Aarsag dertil?

HARLEKIN. En anden Beilers Lyksalighed; thi hans Usynlige har nu nylig givet sig tilkjende og viist, at under hendes Maske laa skjult et Ansigt og en Skabning, hvorved hans lange tro Tjeneste er bleven rigelig belønnet. Og som jeg selv har anseet alt Saadant,[1] har Kjærlighed taget saadan

[1] »anseet«, seet paa, det tydske angesehen.

Overhaand hos mig, at al min Taalmodighed er mig forgaaet.

DEN USYNLIGE. Bliv kun ved at elske og at give Prøver paa Jer Bestandighed efter samme Persons Exempel, saa skal I høste lige saa søde Frugter.

HARLEKIN. Men, min Gudinde! frist mig ikke over min Formue.

DEN USYNLIGE. Det være langtfra, at jeg vil friste Ham over Hans Formue.

HARLEKIN. Men naar vil Hun da gjøre mig lykkelig?

DEN USYNLIGE. Med Tid og Stunder. Bliv kun ved at haabe.

HARLEKIN (paa Knæ). Ak, min deilige Usynlighed! Hvis Hendes Usynlighed ikke idag bliver forvandlet til Synlighed, døer jeg af Utaalmodighed.

DEN USYNLIGE. Hvad! Skulde jeg give mig tilkjende saa hastig? Nei, Cavaleer, her vil meer til.

HARLEKIN. Jeg tar Livet af mig selv, hvis jeg ikke faaer en naadig Bønhøring.

DEN USYNLIGE. Det strider jo mod al Ærbarhed.

HARLEKIN. Strider det mod al Ærbarhed at redde en tro Beilers Liv?

DEN USYNLIGE. Nei, det strider mod Ærbarhed af en Dame af min *Qualité* at slaae Chamade ved første Anfald.[1]

HARLEKIN (trækkende sin Dolk). Jeg mærker da, at Hun har Lyst at see mit Blod rinde. Ak, Hun er Aarsag til min Død!

DEN USYNLIGE. Jeg haaber, at I betænker bedre, hvad I gjør. Men hvis I skrider til saadant

[1] »slaae Chamade«, det franske *battre la chamade*, capitulere.

blodigt Forsæts Fuldbyrdelse, da maa I vide, at ikke jeg, men I selv er Aarsag til saadan Ulykke, eftersom I begjærer umulige Ting.

HARLEKIN. Ak, Himmel! er det umulige Ting at blotte sit Ansigt? Adieu, Morderinde! hav Omsorg, at jeg kan blive hæderlig begraven som en ret Christen med Sangklokkerne.[1]

(Han sætter Dolken for Brystet.)

DEN USYNLIGE. Hold inde, Ridder! jeg gir mig; men med visse Conditioner, som Han med Eed maa bekræfte.

HARLEKIN. Der er Intet i Verden, som jeg jo med Eed bekræfter for at komme i Possession af saadan Skat.

DEN USYNLIGE. Han skal da sværge, Først, at Han ingen Henseende har til min Stand og Vilkaar, men at Han elsker mig alene for min Person.

HARLEKIN. Jeg svær, at jeg elsker Hende alene for Hendes Person.

DEN USYNLIGE. Dernæst, at Han intet Menneske paa Jorden vil elske uden mig og aldrig at gifte Sig efter min Død.

HARLEKIN. Ja, jeg svær ved alt det, som helligt er, at holde alt Saadant.

DEN USYNLIGE. Stat da op, min Allerkjæreste! og lad mig omfavne dig.

(Hun tager Masken af og viser et gammelt vanskabt Ansigt og spærrer Munden op for at kysse ham.)

HARLEKIN. A . . . a!

[1] Ved »Sangklokkerne« forstodes i Kjøbenhavn, dengang Komedien fremkom paa Theatret i Læderstræde, Klokkespillet i Vor Frue Kirke. Men paa den Tid, Komedien blev skreven for Theatret i Grønnegade, forstod man i Kjøbenhavn ved Sangklokkerne det Klokkespil, som var i Helliggeistes Kirke, og som blev ødelagt ved den store Ildebrand 1728.

DEN USYNLIGE. Ak, min Allerkjæreste! lad mig kysse dig.

HARLEKIN. A...a!

(Hun tager ham om Halsen og kysser ham. Han skriger og gjør Modstand, løber tre Gange om Theatret. Den Usynlige faaer omsider fat paa Harlekin, og de falde paa Jorden.)

SCEN. 7.

DEN USYNLIGES BRODER. HARLEKIN. DEN USYNLIGE.

BRODEREN. Hvad er her at bestille?[1] Vil den Hund overfalde dig?

HARLEKIN. Nei, vist ikke, min Herre! langt fra. Hun vil overfalde mig.

BRODEREN. Veedst du vel, Karl! hvem du har med at bestille?

HARLEKIN. Ja, jeg veed det nok disvær, det er Fandens Moer.[2]

BRODEREN. Da skal du faae en Ulykke, driver du Spot med min Søster.

DEN USYNLIGE. Ak, Monfrere! staaer mig bi mod den Forræder. Han har længe tilbedet mig som en Gudinde, og nu vil han forlade mig.[3]

BRODEREN. Har han lovet dig Ægteskab, min søde Søster?

DEN USYNLIGE. Ak jo, og det med dyre Eeder.

[1] »at bestille«, at gjøre. I Liebenbergs Udgave er »Hvad er her at bestille?« forklaret som: »Hvad er her paa Færde?«

[2] Fandens Oldemoer hedder hos Holberg baade i denne Komedie og i Uden Hoved og Hale Act. II. Sc. 5: »Fandens Moer«.

[3] Dersom Dagen, paa hvilken Komedien foregaaer, var en Kalenderdag, vilde Harlekins Sværmeri for den Usynlige kun have varet i nogle Timer, og det lyder da latterligt, naar hun siger, at han har tilbedt hende »længe«. Men Dagen er en imaginær eller kunstig Dag, som bestaaer af flere Kalenderdage, jvfr. hvad der er bemærket i Tredie Bind Side 8 til 9 om Dagen i Jean de France.

BRODEREN. Da skal han fuldbyrde sit Løfte eller ikke komme levende fra Stedet.

HARLEKIN. Jeg har lovet Ægteskab til et Menneske, men ikke til en underjordisk og vanskabt Trold.

BRODEREN (trækkende ud sin Kaarde). Ingen Skjeldsord! Fort tag hende om Halsen og kys hende!

HARLEKIN (paa Knæ). Ak, naadige Fandens Mammas Broder! tving mig ikke til at kysse saadant Skabilkenhoved.

DEN USYNLIGE. Ak, er det muligt, at jeg skal høre saa ringe Pris blive sat paa mit skjønne Ansigt!

BRODEREN. Han skal ikke alene kysse dig, men ægte dig idag.

HARLEKIN. Ak, min Herre! hav dog Barmhjertighed med mig.

BRODEREN. Fort, din Hund! stat op og omfavn hende, eller du skal strax døe for min Haand.

DEN USYNLIGE. Giv dig tilfreds, min Engel! du skal finde i mig en tro og kydsk Hustru.

HARLEKIN. For Utroskab er jeg ikke bange, min Bengel! thi Ingen forliber sig i en Maske.

BRODEREN. Tør din Forræder endnu fremture med Skjeldsord?

DEN USYNLIGE. Ak nei, slaa ham ikke. Det kan jeg ikke taale; thi jeg er saa forlibt i ham. — Kom, kys mig, min Snut!

HARLEKIN. A . . . . . a!

SCEN. 8.

COLOMBINE. DE ANDRE.

COLOMBINE. Hvad er her paa Færde? Er det ikke Harlekin, man har fat paa?

HARLEKIN. Ak, min allerkjæreste Colombine! det var en ulyksalig Time for mig, da jeg vendte dig Ryggen.

COLOMBINE. Det er mig kjært, at du bliver straffet for din Utroskab.

HARLEKIN. Ak, red mig, min deilige Colombine!

COLOMBINE. Red dig selv; du har skuffet mig een Gang; det skeer ikke oftere.

DEN USYNLIGE. Er Hun forlovet med ham, saa staaer jeg fra mine Pretentioner.

COLOMBINE. Nei, han har foragtet mig een Gang, hvilket jeg aldrig gir ham til.[1]

DEN USYNLIGE. Ja, efterdi Hun ikke vil have ham, saa er han og bliver han min Livegen.

HARLEKIN (paa Knæ). Ak, allerkjæreste Colombine! tag mig til Naade igjen.

COLOMBINE. Sliddersladder.

HARLEKIN. Forbarm dig over din usle Harlekin.

COLOMBINE. Ingen Barmhjertighed.

HARLEKIN. Over din Slave.

COLOMBINE. Ingen Snak.

HARLEKIN. Over dit Bæst.

COLOMBINE. Nei, nu er ingen Naade.

HARLEKIN. Over din ringe Jordklimp.[2]

COLOMBINE. Trantrara.[3]

HARLEKIN. Over din indtil Døden forbundne ringe Madik, Kaalorm og Oldenborger.

COLOMBINE. Intet bevæger mig.

[1] ›gir ham til‹ er en Norvagisme for: tilgir ham.
[2] ›Jordklimp‹, Jordklump. Et Menneske blev som et Støvets Barn imellem kaldet en Jordklimp.
[3] ›Trantrara‹ -- i Jean de France Act. I. Sc. 5: ›Tramtrara‹.

HARLEKIN. Se, hvor jeg græder. Min Hat er fuld af Taarer.

COLOMBINE. Det er Krokodilsgraad.

HARLEKIN. Kast dog et Naadeblik til mig.

COLOMBINE. I Evighed ikke.

HARLEKIN. Lad mig allerunderdanigst kysse Enden af dine allernaadigste Tøfler.

COLOMBINE. Hverken een eller anden Ende.[1]

HARLEKIN. Hverken een eller anden Ende?

COLOMBINE. Ingen af Delene.

HARLEKIN. Saa døer jeg da.

COLOMBINE. Dø længe nok!

HARLEKIN. Jeg er alt død.

COLOMBINE. Det er mig kjært.

HARLEKIN [reiser sig]. *Stat stille, Vandringsmand!*

(Sætter Hatten paa Hovedet.)

Herunder hviler den ulyksalige Harlekin, hvilken efter mange Aars heftige Elskov revnede omsider af Sorg. Gak du bort og gjør ligesaa.[2]

DEN USYNLIGES BRODER. Tag ham da til Naade igjen, Mademoiselle!

COLOMBINE. Ingenlunde; thi det er et ustadigt Menneske, som jeg blir bedragen med.

BRODEREN. Hun kan forebygge Alting ved at foreskrive ham ligesaa stærke Conditioner, som Hun vil.

HARLEKIN. Ak, jeg vil indgaae Alt, hvad du forlanger.

BRODEREN. Lad mig mægle deri og foreskrive ham de Love, som han ved Eed skal forpligte sig at holde. — Hør, Harlekin! fald paa Knæ for din Kjæreste først, og bed hende om Forladelse.

[1] »een eller anden«, den ene eller den anden.

[2] Harlekins Gravskrift begynder og ender ligesom Herman von Bremens i Den politiske Kandestøber Act. V. Sc. 9.

HARLEKIN (paa Knæ). Ak, min allerkjæreste Co-
ımbine! jeg beder dig om Forladelse.

BRODEREN. Læs nu op efter hvad jeg siger.[1]
ørst forpligter jeg mig, aldrig at tale et haardt
ırd til min Kone. (Harlekin repeterer Alting efter.)
For det Andet, med god Villie at flye hende Alt,
vad som er fornødent til Husholdningen.
For det Tredie, om hun skulde faae Lyst til Stads
g Galanteri, ikke [at] nægte hende Noget deraf.

HARLEKIN. Hvad den Artikul angaaer, saa saae
ıg gjerne, at den blev lidt reformeret.

BRODEREN. Hvad! — Hør, Masoeur! træk af
ıed ham. (Harlekin repeterer og indgaaer den tredie Artikel.)

BRODEREN. For det Fjerde lover jeg, Ingen at
lske uden hende. Derimod, for det Femte, vil jeg
kke regne det saa nøie, om hun elsker Andre.

HARLEKIN. Hvad! Vil den Laptaske forlange,
ıt jeg skal lade mig indrullere for en slet og ret
Ianrei? Jeg vil heller bære Musket paa Nakken
ınd Horn i Panden.

BRODEREN. Gesvindt, jeg har ikke Stunder at
ıpholde mig her længer.

HARLEKIN. Monsieur skal eiheller opholde Sig
ɔr min Skyld. Han kan gaae Fanden i Vold, naar
Ian behager.

BRODEREN. Træk af med ham, Masoeur!

HARLEKIN. A... a!
›Derimod vil jeg ikke regne det saa nøie, om
ıun elsker Andre.‹
[Sagte.] Ak, hvilken forbandet Pille for en Mand,
er er kommen af honnette Folk, som jeg!

BRODEREN. For det Sjette: ved det Ord ›at el-
ke Andre‹ forstaaes.....

Harlekin ligger nu ikke mere paa Knæ.

HARLEKIN. At hun er en Akkermær, der forlanger Saadant.

BRODEREN (trækkende paa Kaarden). Har du Lyst til Handværket?

HARLEKIN. Kvarteer, Monsieur! Jeg gir mig paa Naade og Unaade. Men kan der ikke korrigeres Noget i denne sidste Artikel?

BRODEREN. Ingenting.

HARLEKIN. Jeg forlanger ingen Forandring i Materien, men alene nogle Smaating i Stilen.

BRODEREN. Hvorledes vil Han da have det udført?

HARLEKIN. Jeg mener, uden at vige fra Meningen, at forfatte Artikelen saaledes: Ved »at elske Andre« skal forstaaes, at hun tilsteder dem samme Frihed, som hendes Ægtemand.

BRODEREN. Godt.

HARLEKIN. Godt. Nu kommer den lille Forandring, som jeg vilde have i Stilen, nemlig: Dog forstaaes herved, at bemeldte hendes Husbonde Harlekin haver sig sin Ret i alle Maader forbeholden.

BRODEREN. Nei, Monsieur! det Sidste slaaer jeg en Streg over.

HARLEKIN. Men, Monsieur! mener I da, at Ægteskab er en Omgang, saa at Enhver maa brygge vexelvis i en Andenmands Bryggerkjedel?[1]

BRODEREN. Træk af med ham, Masoeur!

HARLEKIN. A.... a! Ak, vær dog naadig, Herre! og betænk, at jeg er af fornem Slægt og Byrd.

BRODEREN. Hvem var Hans Fader da?

[1] Paa Theatret forkortes denne Replik, og det er tilstrækkeligt, at Harlekin siger: »Men, Monsieur!« Allerede i gamle Dage blev Replikken forkortet. Se Rahbeks Værk om Holberg Tredie Del Side 214.

RLEKIN. Min Fader kjender jeg ikke; men Moder hedte Magdelone, og min Broder var ıge Aar Sollicitant her i Staden.

N USYNLIGES BRODER. Hvad er en Sollit? Hvad har han om Aaret at leve af?

RLEKIN. Han har 365 Dage om Aaret.

ODEREN. Det var en anseelig Gage. Mon-', gak hjem og hold Bryllup med Jer Kjæreste, er forsikkret, at hvis I bryder Noget af Konen, da skal I have med mig at bestille.

[Gaaer bort med Søsteren.]

RLEKIN [til Spectatores]. Jeg troer, at min Kone ft af den sidste Artikel faaer meer med ham stille. Gid Fanden frie paa Spansk mere!

DET LYKKELIGE SKIBBRUD

'orinden den i 1731 blev trykt, en anden Titel, i Fortegnelsen over Holbergs Komedier, den-r i 1730 blev indbudt til Prænumeration paa en Jdgave, Rosiflengius. *Dermed var Versemage-jister Rosiflengius, som for Penge skriver lov-Vers om Enhver, betegnet som Komediens Ho-n, hvad han ogsaa virkelig er; men Komedien g om en anden af Personerne, og er forfattet 'or en Poet, som er det Modsatte af Rosiflengius, isk Poet og Skribent ved Navn Philemon, der Iolberg i hans Egenskab af »Hans Mikkelsen«. ier i Komedien at see, hvor uretfærdigt det er, et som Philemon, der gjør Nytte med sine Sa-des og forfølges, medens en Hykler og Smigrer siflengius tjener mange Penge paa sine løgn-ers og belønnes herligt for den skadelige Virk-han udøver. Tillige gives der i Femte Akt Phi-forskellige Fjender Leilighed til at vise, hvor jede de ere til at beklage sig over hans Satirer. gius skaffer dem Leiligheden dertil, idet han med dem anlægger en criminel Retssag mod n som Smædeskriver, for at hævne sig, da han n narret til at lade Forlovelse komme istand Philemon og den Jomfru, han selv vilde have , men som han forskjød, saasnart han fik at hendes Forældre havde pludselig mistet deres*

genes Skyld, ligner Intriguen i Molières Les femmes savantes. *Men Holberg har ved sin Efterligning overgaaet Molière; thi Maaden, hvorpaa Rosiflengius faaer at høre, at hans tilkommende Svigerforældre have mistet deres Formue, er langt morsommere end Maaden, hvorpaa Skjønaanden Trissotin, der i Molières Komedie spiller en lignende Rolle, som Rosiflengius i Holbergs, faaer at høre, at hans Forlovedes Forældre ere blevne ruinerede. I Molières Komedie skeer det ved, at der oplæses et Par Breve om Formuestabet, men i Holbergs ved, at Philemons Tjener Henrik indfinder sig i Jeronimuses Hus forklædt som en skibbrudden Matros og fortæller paa Hollandsk, at det Skib, hvori Hr. Jeronimus har sat hele sin Formue, er fuldstændigt forliist. Trissotin forlader Skuepladsen i den Tro, at hans Forlovedes Forældre have mistet deres Formue; men hos Holberg bliver Intriguens Morsomhed endnu større ved, at det kort efter at Rosiflengius har givet Afkald paa Leonora og har overladt hende til Philemon, opklares, medens Rosiflengius er tilstede, at Matrosen er gaaet galt med sit Ulykkesbudskab; han skulde være gaaet ind i Huset ved Siden af, da det er Jeronimuses Nabo, hvis Skib er forliist, medens Jeronimuses Formue er lykkelig hjemkommen. Rosiflengius prøver da paa at gjenvinde sin Stilling i Huset, men bliver udstødt som et Skarn.*

Det har forekommet Mange, at Komedien er til Ende, naar Intriguens Hensigt er opnaaet, eller naar Leonora i Fjerde Akt er blevet forenet med Philemon, og Rosiflengius er udstødt af Jeronimuses Hus; Resten, hvori Magisteren søger at hævne sig ved at faae Philemon domfældt for hans Satirer, skulde være ligesom et nyt Stykke. Man finder denne Mening allerede fremsat i Den dramatiske Journal 1772, og den er oftere gjentagen paa Tryk. Sandsynligvis har Komediens Titel givet Anledning til den feilagtige Mening. Stykket vilde være forstaaet bedre, hvis det havde beholdt sin oprindelige Titel »Rosiflengius«. Ved at faae Navn efter Intriguen,

og derved samme Titel som et gammelt fransk Skuespil L'heureux naufrage *af Rotrou, blev det udsat for den Dadel, at Handlingen mangler Enhed, og at det bestaaer af to Stykker. Men om Leonora skal tilhøre Rosiflengius eller Philemon, er ikke det Spørgsmaal, med hvis Afgjørelse Komedien er til Ende. Rosiflengius skal, efter at han har prostitueret sig i Jeronimuses Hus, prostituere sig offentligt endnu værre ved sit Forsøg paa at faae Hævn, og skal derved bringe Philemons øvrige Fjender eller de Folk, som ansee sig for at være injurierede ved hans Satirer, til at vise sig som nogle latterlige Personer. Ganske vist kunde den sidste Del af Komedien være knyttet nøiere til den første, naar der i denne havde været Tale om, at Rosiflengius pønsede paa at bringe Philemon i Fortræd for hans Satirer; men Holberg fandt ikke Sligt fornødent og lod hellerikke i den første Halvdel af Komedien et Ord blive hørt om, at Jeronimus venter et Skib hjem, hvori han har hele sin Velfærd staaende; det er Noget, man først faaer at høre i den sidste Del af Tredie Akt, naar det skal bruges til Intriguen.*

»Det lykkelige Skibbrud« ender ligesom »Hexeri eller Blind Allarm« med en Retssag, som udfylder Femte Akt; men Retssagen i »Hexeri eller Blind Allarm« gjør Indtryk af at være en virkelig Retssag; den, der forestilles i »Det lykkelige Skibbrud«, er mere komisk end sandsynlig. Der vilde ikke ved det virkelige Bything blive ført en saadan Proces, og Dommen, hvorefter Magister Rosiflengius skal gaae i den spanske Kappe gjennem Byens Hovedgader, kunde ikke afsiges af nogen virkelig Dommer. Hvis det er ved det virkelige Bything, at Femte Akt skal tænkes at foregaae, saa er Dommerens Navn Herman Krøyer; thi man faaer i Tredie Akt at høre, at den Dag imorgen er den 24. August 1724, og kort iforveien var Krøyer bleven Byfoged i Kjøbenhavn. Men Holberg har naturligvis ikke villet bringe den virkelige Byfoged paa Theatret, ikkeheller er det en virke-

lig Skriver ved Bythinget, som er skildret i ham, der af Angest kryber under Bordet. Det er den samme latterlige Skriver, som forekommer i Femte Akt af »Hexeri eller Blind Allarm«. Dommeren er Holberg, og ved Komediens Forestilling paa Theatret kunde det maaskee være rigtigt at lade Dommeren i sit Ydre have Lighed med Komediens Forfatter. I hvert Fald maa det hellere være Dommeren end Philemon, som har Holbergs Physiognomi, da Philemon er en fra Holberg forskjellig Person, der ikke skal ansees for at være ham.

Den imod Philemon anlagte Injuriesag minder om den Klage, som Frederik Rostgaard i December 1719 reiste mod Holberg, kort efter at Første Bog af Peder Paars var udkommen. Rostgaard, som dengang var Eier af Øen Anholt, hvor de fleste af Begivenhederne i det komiske Heltedigt foregaae, ansaae Bogen for et Skandskrift mod Øens Beboere og henvendte sig skriftligt til Kongen med Begjæring om, at den pseudonyme Forfatter »Hans Mikkelsen« maatte blive efterforsket og straffet, og at de Exemplarer af Bogen, som endnu ikke vare solgte, maatte blive offentligt brændte af Bødlen. Det Sidste skulde foretages i Henhold til Lovens 2—21—4; Forfatterens Straf maatte derimod bestemmes arbitrært, og efter hvad Suhm fortæller, ønskede Rostgaard, at Holberg skulde sættes paa Munkholm.[1] Klagen blev afviist, da hverken Kongen eller Statsraadet kunde ansee Peder Paars for et Skandskrift.

Holberg har ved Skildringen af Philemon tænkt paa sine egne Gjenvordigheder som Moralist; men han har ikke skildret sig selv i denne Person; de satiriske Vers og Komedier, som tillægges Philemon, ere ikke »Hans Mikkelsens«; og sandsynligvis har Holberg, ligesaa lidt som han skildrede sig selv i Philemon, skildret en virkelig Person i Rosiflengius. Vel fortæller Abrahamson i Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for 1807, at »en-

[1] Suhms Samlede Skrifter, Fjortende Del, Side 244.

el af Holbergs Medlevende vilde paastaae og endnu enge efter hans Død gav for Sandhed, at Rosiflengius ar en virkelig Person, som havde samme Legemsfeil, ımme lærde Titel, og drev paa en Maade samme Handring, og hvis hele Navn paa et Par Bogstaver nær var ıdeholdt i Rosiflengs Navn.«[1] *Men saa længe der ikke ides Andet, turde det være rigtigst at mene med Rahek, at Rosiflengius er en fingêret Person. Ikkeheller er ler Grund til at troe, at den Magister Rosiflengius, som ıær skrev Begravelsesvers, og hvis Død gav Holberg lnledning til at skaffe ham et Eftermæle i Epistelen 16, mange Aar efter at Komedien blev skreven, var en irkelig Person. Baade Komediens og Epistlens Magister łosiflengius ere rimeligvis Fictioner.*

Ved Komediens Rosiflengius er der Noget, som har ıakt Mishag, nemlig at han er udstyret med en Pukkel, g at der i Komedien spottes over hans vanskabte Ryg. lerom siger Oehlenschläger i sit Maanedsskrift Pronetheus 1833: »Det havde maaskee været at ønske, at lolberg ingen Pukkel havde givet ham paa Ryggen; nan skal ikke spotte Naturfeil; men herved reddes Roiflengius igjen fra at være et rent Afskum; Noget af hans Væsen kan tilskrives fysisk Svaghed, ikke blot aandelig Slethed; hans Frieri bliver ogsaa mere komisk, ikke fordi han er forvoxet, men fordi han vil ignorere det.«

Den Art Poeter som Rosiflengius har for længe siden ophørt at existere. Der var kun Brug for dem, saalænge det ansaaes for nødvendigt, at der i og fra Sørgehuse uddeltes trykte Vers om den Afdøde, og at der ligeledes uddeltes eller forelaa Vers i Anledning af Bryllupper og Barsler og andre glædelige Begivenheder. Holberg har ikke blot satiriseret over disse Poeter i Det lykkelige Skibbrud, men skjemter med dem i flere af sine tidligere Komedier, i Barselstuen, Jakob von Thybo, Melampe, Don Ranudo, Det arabiske Pulver. De vare hans Stands-

[1] Werlauff formodede, at Navnet var Flensborg.

fæller, da kun Personer af den lærde Stand gav sig af med at være deslige Poeter. Som lærde Folk gik de i sort Habit. »Naar jeg seer En i en gammel sort Kjole med et Hjerte paa Albuen, saa er jeg hartad vis paa, at det er en Poet«, siger Peer i Jakob von Thybo, og Poeterne i Det arabiske Pulver betegnes som »tvende sortklædte Karle«. Der var et stort Antal af dem; i Melampe og i Jakob von Thybo siges, at de ere saa mange, som Fluer i September Maaned. De fleste vare fattige, og Folk blev hyppigt plagede af Poeter med Vers, for hvilke der skulde ydes Betaling. Gjentagne Gange blev der ogsaa klaget til Consistorium over disse Minervasønners Paatrængenhed; men hvad Consistorium gjorde for at forebygge, at Poeterne blev besværlige, hjalp ikke meget. Naar derimod en Poet havde god Søgning, kunde hans Indtægt være betydelig. I Jakob von Thybo siges om Poeten i Aabenraa, at han er »en Mand, som føder Kone og Børn alene med sine Vers«, og i Det lykkelige Skibbrud faaer man at høre om Magister Rosiflengius, at Professionen som Poet indbringer ham daglig ti Rigsdaler; man seer ham endogsaa i Komediens Tredie Akt paa en Eftermiddag tjene endnu mere ved sine rosende Skriverier.

Stykket naaede først at blive spillet, da Holberg var en gammel Mand, nær ved sit Livs Ende. Sex af de Komedier, han havde skrevet for Theatret i Grønnegade, blev ikke spillede paa dette Theater og maatte som Følge deraf vente længe paa at blive forestillede offentligt i Kjøbenhavn. Den af de sex, der kom til at vente længst, var Det lykkelige Skibbrud. Endelig bekjendtgjordes kort før Nytaar 1754, at nu ogsaa denne Komedie skulde spilles. Den første Forestilling fandt Sted Torsdagen den 3. Januar. Stykket gjorde kun tynd Lykke. Det blev spillet for anden Gang Dagen efter den første Forestilling, og i den paafølgende Uge for tredie Gang; derefter blev det henlagt og kom først igjen paa Skuepladsen i December 1757. Holberg har maaskee ikke seet nogen af de tre

Forestillinger i Januar 1754; han var dengang syg, og den 28. Januar blev hans sidste Dag. Dersom Komedien var spillet paa Theatret i Grønnegade, havde den rimeligvis gjort større Lykke; men efter at den var bleven henved 30 Aar gammel, besad den ikke Evne til at more den nye Tids Theatergængere. Den trængte til at blive flere Aar ældre endnu for at kunne behage paa Skuepladsen, og først da der hverken længer levede nogen dansk Skribent, som havde Lighed med Philemon, eller der længer var nogen Poet af Rosiflengs Art, blev Komedien funden mest morsom. I November 1772 omtales en Forestilling af Stykket særdeles gunstigt i Den dramatiske Journal, og Stykket roses i Journalen for sin sunde og ypperlige Moral, sine rigtige Karakterer, de mange komiske Situationer, det komiske Sprog, den ægte Vittighed og den vel anlagte og vel udførte Intrigue; tillige yttres den Mening, at det er et Stykke, som interesserer mere paa Skuepladsen end i Studerekammeret. Synderlig ofte er Det lykkelige Skibbrud dog ikke bleven spillet; men dets Indhold forskaffede Stykket den Distinction, at blive opført paa det kongelige Theater ved et Par af de Fester, hvorved Holberg skulde mindes som den nationale Skuepladses Grundlægger; det hørte til de Komedier, som spilledes ved Secularfesten i 1822, og det var Hovedstykket i den Forestilling, hvormed Theatrets nuværende Bygning i 1874 blev indviet.

DET LYKKELIGE SKIBBRUD

KOMEDIE I FEM AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA DEN KONGELIGE DANSKE SKUEPLADS
TORSDAGEN DEN 3. JANUAR
1754

PERSONERNE

JERONIMUS, en fornem Borger
MAGDELONE, hans Kone
LEANDER og LEONORA, hans Søn og Datter af et foregaaende Ægteskab
PERNILLE, Kammerpigen
PHILEMON, satirisk Poet og Skribent, forlovet med Leonora
HENRIK, Philemons Tjener
ROSIFLENGIUS, Magister, Leonoræ Beiler
GOTTFRED, Magisterens Tjener
LUCRETIA, en Skjøge
OLDFUX, en Gaudieb
NIELS VOGNMAND, en Drukkenbold
En Dommer og en Skriver
Philemons Anklagere for Retten i Femte Akt: En ung Cavaleer, som har været i Paris. En politisk Skjærsliber. En vægelsindet Jomfrue. En Skolemester. To svatsige Søstre. En Frue med en pjaltet Page. En stortalende Officeer.

Scenen er i Kjøbenhavn

ACTUS I.

SCEN. 1.

LEONORA. PHILEMON.

LEONORA.[1] Ak, min hjerte Philemon! jeg frygter, at dette vil faae et slet Udfald; min Stifmoders Had mod Ham voxer meer og meer til, saa at, hvor nødig min Faer vil bryde sit engang gjorte Ægteskabsløfte, saa kommer han dog til at gjøre det.

PHILEMON. Allerkjæreste Jomfru, saa længe I ikke bryder Eders Løfte, saa kan alt Andet ikke anfægte mig. Eders Stifmoders Misgunst kan ikke gjøre Andet end kaste os nogle smaa Stene i Veien, som kan alene hindre os, ikke at komme saa hastig til vor Ønskes Maal.

LEONORA. Men, kjære Philemon, efterdi I elsker mig saa høit, hvorfor vægrer I Eder da for at bruge de Midler, som alene ere mægtige til at befordre Eders Kjærlighed?

PHILEMON. Ak, Jomfru, hvad har jeg forsømt? Bebreid mig ikke saadant. I kjender jo mit Sind. I veed, at jeg er forhadet af Folk, alene fordi jeg kalder enhver Ting med sit rette Navn, fordi min

[1] I 1731 og de Høpffnerske Optryk hedder Leonora i Første Akt i Replikkernes og et Par af Scenernes Overskrifter »Eleonora«.

Mund svarer til mit Hjerte, fordi jeg ikke kan sige, at jeg ærer den, som jeg hemmelig foragter, roser den, hvis Feil jeg seer, og elsker den, som jeg i Hjertet hader. Skulde nu derfor de mange Kjærlighedserklæringer, jeg har gjort min Jomfru, alene bestaae i Ord, saa var Hun den Eneste af Alle, som jeg søgte at skuffe. Ak, hav ikke slige Tanker om mig, allerkjæreste Jomfru! Sæt hvilken Prøve paa mig, som Eder lyster. Jeg sætter al min Formue, mit Liv med Glæde i Fare, naar jeg dermed kan bevise, at den Kjærlighed, som jeg bær til Hende, er ingen Sminke.

LEONORA. Men hvorfor søger I da ikke, kjære Philemon, at vinde min Stifmoders Gunst[1] og at gaae Den under Øine, uden hvis Samtykke vor Kjærlighed ikke kan lykkes? Hun er bleven ophidset imod Jer, fordi I adskillige Gange har sagt hende sine Feil. Kan I ikke sagte' for min Skyld føre et andet Mundheld og rose hende? Det koster jo Intet.[2]

PHILEMON. Byd mig, Jomfru! at udøse mit Blod, det er mig muligt, men ikke at forsværge min Natur i at flattêre og rose et Menneske, der er sammensat af lutter Laster.

LEONORA. Men naar I gjør det alene, kjære Philemon, for at forfremme vor Kjærlighed?

PHILEMON. Jo større Interessen er, som driver mig dertil, jo større Dyd er det at holde Stand.

LEONORA. Ak, jeg veed ikke, hvad jeg skal kalde Saadant.

PHILEMON. I vil maaskee udtyde det som en Koldsindighed; men .....

LEONORA. Jeg veed ikke, hvad jeg skal kalde

[1] »at vinde« — i 1731 og de Høpffnerske Optryk: »at søge«.
[2] »Mundheld«, Sprog.

let. Vil I da heller forlade mig end tvinge Jer til it gaae den Gamle under Øine? Svar mig dertil.

PHILEMON. Allerkjæreste Jomfru, frist mig kke over min Formue.

LEONORA. Jo, her er to Vilkaar, hvoraf eet maa ages.

PHILEMON. Vor Lykke er jo ikke i hendes Hænler.

LEONORA. Jo, noget nær; thi min Fader lar sig egjere af hende.

PHILEMON. Ingen af dem er mægtig til at skille ıs ad, naar Jomfruens Kjærlighed er bestandig, ıg elsker Hun mig af Hjertet, saa styrker Hun mig ıeller i mit Forsæt ikke at gaae fra Dydens Vei, kke ved Hykleri at styrke Folk i deres Ondskab.

LEONORA. Ak jeg vil da ikke tale meer derom, nen overlade dette til Himlens Forsyn. Men der kommer min Broder Leander.

SCEN. 2.

LEANDER. LEONORA. PHILEMON.

LEANDER. Se, skal jeg finde Jer forlibte Folk her sammen!

PHILEMON. Hvad godt Nyt, Monfrere?

LEANDER. Jeg har aldeles intet godt Nyt. Jeg er bange for, at det, som jeg længe har haft Mistanke til, engang vil hænde. De mange Caresser, Magister Rosiflengius idelig har gjort til vor Stifmoder, have aldeles ikke staaet mig an; men jeg har gjættet, at de sigtede til det, som jeg idag er kommen under Veir med.

LEONORA. Ak ak, mit Hjerte staaer op i min Hals.

LEANDER. Jeg kan ikke berette Noget vist; men det kan jeg alene sige, at der er stor Venskab imellem vor Faer og Magisteren. Jeg saae dem nylig tale med stor Fortrolighed sammen, og hørte min Faer sige disse Ord, da de skiltes ad: »Vær forsikkret, Hr. Magister, at jeg skal holde mit Løfte.«

LEONORA. Ak, jeg elendige Menneske! jeg tviler ingenlunde meer....

LEANDER. Men der kommer min Faer med vor Stifmoder; det er bedst, Monfrere, at I gaaer til Side, at vi dis bedre kan udspionere deres Anslag.

(Philemon gaaer bort.)

SCEN. 3.

MAGDELONE. JERONIMUS. PERNILLE. LEANDER. LEONORA.

MAGDELONE. I har aldrig villet troe mig, min Hjerte! at der var saa meget Godt hos den Mand.

JERONIMUS. Nu har jeg befundet det, det er en allerkjæreste Mand. Han elsker mig ret i sit Hjerte. — Men se, hvad bestiller I her? Holder I Geheimraad?

LEANDER. Nu kom jeg nylig her og fandt min Søster alene.

JERONIMUS. Og nu kommer jeg fra en god Ven, som talede med mig om din Søster. — Det er ellers Skade, at den Mand skulde have den Skavank i Ryggen.

MAGDELONE. Det vil aldeles intet sige; man skal ikke dømme et Menneske af det, som er udvortes.

PERNILLE. Det er, min Tro, sandt. Tilmed la-

Pukkel ham ikke ilde. Den kan ogsaa have
te; thi den er saa spids, at om hans Hæn-
ı til Skade, saa kunde han i Nødsfald skrive
ed Ryggen.
)*ELONE*. Hold Munden, din Spottefugl! og
l ikke Folk det, som de ikke selv er Skyld i.
IILLE. Mener Madamen, at han er født
?
)*ELONE*. Hvad Andet? Hvad som Himlen
bt, er vel skabt.
IILLE. Ja, han er, min Tro, vel nok skabt
Pukkelrygget.[1] Er han skabt saa, da er det
ıns Skyld.
)*ELONE*. Det mener jeg og.
VILLE. Og er han ikke født saaledes, saa bær
n dog med Berømmelse, saasom han har
en i lovlig Embede, hvorudover samme
. er ligesaa stor Zirat for ham, som en Bles-
for en Soldat.[2]
DELONE. Hvad er det for Sladder! Hvad
ʒige dermed?
VILLE. Hvilken ærlig Mand,[3] der sidder saa
)g gjør saa mange Vers om Dagen, kan nok
adan Pukkel paa Ryggen; thi der faaer jo
Hoppe Føl, ingen Hund Hvalp, ingen Kat
ıan gjør jo Vers dem til Berømmelse, naar
etaler ham derfor.
DELONE. Du skal faae en Ulykke, din Ak-
ır! hvis du ikke spæger din Tunge.

rg fortæller i Zille Hansdotters Epistel til Hans Mikkel-
), at en Skjævbenet, som fremhævede, at Alt, hvad Gud
ıabt, var saare godt, fik til Svar: »I er vel nok skabt for
ʳbenet.«
ıt«, Krigsmand.
:en«, Hver.

PERNILLE. Men hvorfor tar Madamen Sig den Mand saa heftig an?

JERONIMUS. Min Kone har Aarsag at tage hans Parti; thi jeg har udvalgt ham til min Svigersøn.

LEONORA. Ei, Papa!

JERONIMUS. Blir du saa allarmeret derover?

LEONORA. Hvad Andet? Jeg kan jo ikke have to Mænd.

JERONIMUS. Nei, mit Barn! du skal kun have een, og det skal blive Magister Rosiflengius.

PERNILLE. Det er, min Tro, en fed Karl at vælge ud til Svigersøn. Han maa lade sig høvle ret først,[1] førend han pretenderer saadan velskabt Jomfru.

JERONIMUS. Hold din Mund, Næseviis!

LEONORA. Vil I da, Papa! bryde det Løfte, som I har gjort Philemon?

JERONIMUS. Ja, det vil jeg.

LEONORA. Jeg, min Tro, ikke.

JERONIMUS. Det skal have gode Veie. Jeg vil ikke have Den til Svigersøn, der ved Skrifter lægger sig ud med hele Verden.

LEANDER. Det veed jeg ikke, han nogentid har gjort.

JERONIMUS. Jo jo, Magisteren har idag lagt ud for mig tydelig alle de Godtfolk, han har angrebet i sine Skrifter, og sagt mig, at i den sidste [Komødie], hvoraf han er Autor, jeg selv ikke er sparet. Jeg veed ikke, hvori Satiren bestaaer; thi jeg seer aldrig paa saadant Narreri.

PERNILLE. Ei, hvilken Bagvaskelse! Jeg var paa Galleriet sidste Komødie;[2] men der blev, min

[1] »ret«, lige.
[2] »sidste Komødie«, sidste Gang der blev spillet Komedie paa Theatret.

'ro, ikke spillet uden om en gammel Hanrei, som
›d sig tage ved Næsen af sin Kone. Hvordan kun-
.e nu Saadant passe sig paa Herren?

JERONIMUS (sagte). Gid du faae en Ulykke! Jeg
'eed ikke, om det er af Ondskab, hun saa taler.

MAGDELONE. Nok er det, vi veed, at han er et
ikarn. Den daarligste Gjerning, min Mand har
jort sin Livstid, er, at han har givet Løfte til saa-
lan Karl.

LEONORA. Og mig synes, at det er min Faer
idet anstændigt at bryde Sine Løfter, som Han
ıidindtil har holdt saa hellige.

JERONIMUS. Jo, denne Gang med Jeres Per-
nission skal jeg bryde mit Løfte.

LEONORA. Men han er ikke anderledes, end
ıan var, da Forlovelsen skete.

JERONIMUS. Det kan nok være; men jeg har
ıu allerførst faaet Oplysning om hans Væsen. Jeg
kunde jo bringe mit Hus i Ulykke med at besvogre
mig med en Person, der opvækker sig een Fiende
efter en anden.

LEONORA. Hvilke Fiender opvækker han sig
da?

JERONIMUS. Spørgsmaal! En, der skriver
Skandskrifter, som han.

PERNILLE. Han opvækker sig til Fiender ikke
uden Gjække, der have en ond Samvittighed og
mener, at Alt, hvad som siges, sigter paa dem. Men
jeg skal bevise, at det er Jer Magister, som gjør
Skandskrifter.

MAGDELONE. Det skal du aldrig i Evighed kun-
ne bevise ham over.

PERNILLE. Jo, min Tro skal jeg saa.

MAGDELONE. Det er en Mand, som bruger sin Pen til Alles Berømmelse og er ikke mægtig at dømme ilde om Nogen.

PERNILLE. Og jeg skal bevise, at han gjør lutter Skandskrifter.

MAGDELONE. Hvori bestaaer det?

PERNILLE. Det bestaaer deri for Exempel: Om jeg gjorde Vers over Magisteren og sagde, at han havde den bedste Taille i Verden, hvad kunde man kalde det?

MAGDELONE. Det var spottevis.

PERNILLE. Men naar han gjør Vers over Madamen, maler Hende som den dydigste Matrone og berømmer Hendes Kjærlighed mod Hendes Stifbørn, hvad kalder man det?

MAGDELONE. Ak, min hjerte Mand! taaler I, at jeg saaledes skal bespottes af en lumpen Tjenestepige?

JERONIMUS. Du skal ikke være en Time længer i mit Hus.

PERNILLE. Jeg havde, min Tro, længe siden forladt Huset, havde det ikke været for Jomfruens Skyld. Det er af Nidkjærhed for hendes Velfærd, at jeg taler saa frit.

JERONIMUS. Og det er af Nidkjærhed for hendes Bedste, at jeg bryder mit Løfte og vælger Magisteren til min Svigersøn.

PERNILLE. Han skal ikke faae hende, om han blev gal.

JERONIMUS. Jeg troer, Pigen er rasende. Hvem skal vel hindre det?

PERNILLE. Det skal jeg. Naturen har aldeles ikke dømt Jomfruen at gifte sig med saadan puk-

elrygget Pedant. Fy for Fanden! Han seer jo ærre ud end Æsopus.[1]

MAGDELONE. Fort paa Døren, din Taske!

PERNILLE. Gjerne Madam! Men I maa vide, : jeg har to Aars Løn til Gode.[2] (Gaaer ud.)

JERONIMUS. Vi vil ikke agte, min Hjerte, hvad un siger; det er kun at lee af. Vi kan bilde os ind, : det er en Hund, som gøer; thi vi kan dog ikke cille os af med hende, efterdi hun har saa mange ıdre gode Dyder. Alt, hvad vi vil gjøre, det er at ırbyde Leonora at omgaaes med hende. — Hør eonora! jeg vil ganske ikke have, at du skal hole nogen Omgængelse med denne Pige. Hun forırer dig.

LEONORA. Hun kan, min Tro, ikke forføre mig; ıi jeg har besluttet heller at lade mit Liv end at ırlade Philemon.

JERONIMUS. Og jeg har besluttet at gjøre dig rveløs.[3]

Efter en gammel udbredt Forestilling havde den græske Faıldigter Æsop været ualmindelig hæslig; han skal baade have ıft grimt Ansigt og forkrøblet Figur. At Pernille kjender :nne Poet, som levede samtidigt med den lykkelige Kong Krøıs, er ikke besynderligt, da hun kommer i Theatret og kan ıve seet ham paa Skuepladsen. De danske Aktører havde nemį i deres første Saison opført Englænderen Vanbrughs af Tøır Reenberg oversatte Komedie *Æsop*, det eneste engelske tykke, saa vidt man veed, der blev spillet paa Theatret i Lille rønnegade, og som i Grunden var et fransk Stykke, da det er ı Bearbeidelse af en Komedie af Boursault.

[2] Hvorfor Pernille har to Aars Løn til Gode, er uvist. Det kunde ıtages, at Grunden var Pengemangel hos Herskabet; men Jeınimus er en rig Mand, efter hvad han siger i den senere Del f Komedien; dog kan det være, at Holberg, da han skrev Koıediens Første Akt, ikke har tænkt sig Jeronimus som en rig and, og har ladet Rosiflengius ansee ham for mere bemidlet ıd han er.

Lovens 6—5—1 gav Forældre Ret til at gjøre et Barn arveløst, ıar Barnet var dem ulydigt og foragtede deres christelige Forıaninger.

LEONORA. Deri vil jeg skikke mig.[1]

JERONIMUS. Er det ikke forskrækkeligt! – Hvad siger I, Leander?

LEANDER. Jeg kan ikke Andet end rose min Søsters Generositet.

MAGDELONE. Hillemænd! Generositet at sætte sig op imod sine Forældre!

LEANDER. Besynderlig saadan Stifmoer, der elsker os saa høit.

JERONIMUS. Jeg tænkte nok det. Den stakkels Kone er Jer aldrig til Maade. Hun elsker Jer altfor meget. I var ikke værd saadan Moer. Fort ind! jeg kan ikke see Jer for mine Øine.

[Leander og Leonora gaae ind]

SCEN. 4.

JERONIMUS. MAGDELONE.

JERONIMUS. Hvad skal vi gjøre ved dette, min Hjerte? I seer, at mit hele Hus blir rebelsk.

MAGDELONE. I skal bruge de Midler og den Myndighed, en Faer har at holde sit Hus i Tømme. Skulle Børn have deres egen Villie? De veed jo ikke, hvad dem selv tjenligt er. Tænk engang, i hvilken Tilstand vi skulde bringe vort Hus, om Philemon blev vor Svigersøn. Man siger jo, at man skal kjende Folk paa dem, som de holde Venskab med.

JERONIMUS. Jeg finder, at Jer Tale er vel grundet, min Hjerte. Men der kommer Magister Rosiflengius.

MAGDELONE. Ak, den allerkjæreste Mand! Mit Hjerte hopper i mig af Glæde, naar jeg seer ham.

[1] Hun kan trøste sig med, at Philemon har Midler.

SCEN. 5.

MAGISTER ROSIFLENGIUS I SORT HABIT MED EN LIDEN KRAVE. *JERONIMUS. MAGDELONE.*

ROSIFLENGIUS. Jeg glæder mig ved at finde ıin gunstige Herre med dydædle Frue her alene.[1]

MAGDELONE. Ak, velkommen, Hr. Magister! lu stod vi og talede om Ham.

ROSIFLENGIUS. Jeg haaber, at det var ikke anlet end godt, saasom jeg veed, at Deres Dydzirenıed er min Veninde eller, rettere at sige, min Patronesse og Velynderske.

MAGDELONE. Vi have ikke Aarsag til Andet; thi Ir. Magister har ladet see i mange Ting, at Han ır vor Ven, talet og skrevet altid til vor Berømmelse, saa at det er Hans Godhed alene at tilskrive, at jeg saa tidt med Berømmelse er kommen i Trykken.

ROSIFLENGIUS. Ingen Godhed, Eders Dydædelhed! men et Debitum, Pligt og Skyldighed. Eders Dydædelheds saavelsom min gunstige Herres solskinnende Dyder gjør alene min ellers tynde *Venam* (at jeg skal tale *poetice*) eller ringe Skjaldregeist frugtbar; thi hvor saa mange Dyder i eet *Subjecto* ere samlede og concentrerede, er det ingen Umage at skrive Vers. Hvor en Achilles er at poetisere over, er ingen Kunst at være Homerus. Vil jeg tale om Gudsfrygt, giver Eders Gunst saavelsom Eders Dydzirenhed mig Vidtløftighed af Materie.[2] Vil jeg tale om Fromhed, Sagtmodighed,

[1] Rosiflengius titulerer Magdelone Frue; men Pernille kalder hende Madam.

[2] »Eders Gunst« er en Titulatur, som han giver Jeronimus.

Forstand, Ærlighed, da finder jeg, alle disse Dyder hos Dem har fæstet Bolig og taget Sæde.

JERONIMUS. Siig ikke det, min Herre! der er dog Mange, som tale ilde om os.

ROSIFLENGIUS. Jeg veed det nok, Eders Gunstighed! og de maaskee, som I mindst har forskyldt det af. Jeg nævner Ingen; thi det er mod min Natur at tale en Hund Noget til Præjudice, end sige et Menneske.

MAGDELONE. Jeg veed nok, hvem Han mener. Derfor har min Mand og jeg allerede slaaet ham af vore Tanker og i den Sted kast vore Øine paa min Herre og udvælget Ham at være vor Svigersøn.

ROSIFLENGIUS. Det er Eders Godhed, ikke mine Fortjenester, der bane mig Vei til saadan Lykke. Jeg haaber dog, at Deres kjære Plante, jeg mener Jomfru Dotter, skal befinde sig vel ved Saadant. Jeg har ingen Midler arvet efter mine kjæreste Forældre, det er sandt; men jeg takker dem og kysser deres Aske for god Education og Optugtelse. De har i den grønne Ungdom ladet mig lære de Ting, hvorved jeg kan fortjene mit Brød; thi jeg var næppe to Gange otte Vintre gammel, at jeg skal tale *poetice*, førend jeg havde sovet mange Nætter paa *Parnasso* hos de ni *Musæ* og drukket af Hippokrene Kilde, det er: gjort Vers, brave Folk til Berømmelse; saa jeg nu lever rigelig af Poesien, og der er ingen Dag, jeg jo fortjener ti Rigsdaler derved; da derimod Monsieur Philemon opvækker Alles Had mod sig ved sine Skrifter og saaer den Sæd, hvoraf Fiender opvoxe.

MAGDELONE. Hører I det, min hjerte Mand? Vi havde været ilde opskjørtet, om vi havde faaet saadan en Karl til Svigersøn.

'OSIFLENGIUS. Derfor seer man slige Folk,
n han og hans Lige, allevegne at være forhadt.
[AGDELONE. Og det ikke uden Aarsag; thi In-
kan smerte Godtfolk meer end at see sig straffet
igjennemheglet af dem, som ingen Magt har
til.[1]
ERONIMUS. Derfor undrer jeg mig over, at
se Folk faaer Pension af store Herrer for Saa-
nt.
'OSIFLENGIUS. Min Herre, Mange har Lyst
at lee paa Andres Bekostning. De elsker derfor
iriske Skrifter og belønner Autor, skjøndt de
r slette Tanker om ham; ligesom man elsker
belønner Forræderi, men hader Forræderen.
ERONIMUS. Jeg har alt nok, Hr. Magister![2] Jeg
v min Dotter ikke til den Mand, om han kunde
e hende op med Guld. (Banker paa.)[3]
lei, Pernille! (Pernille kommer ind.)
.ad min Datter strax komme ind.

SCEN. 6.

LEONORA. PERNILLE. JERONIMUS.
MAGDELONE. ROSIFLENGIUS.

[ERONIMUS. Min Dotter! jeg har givet dig lidt
d til at udkoge din Galde og overveie hos dig
lv, hvad det er at sætte sig op mod sine Foræl-
e, der søger at afvende en Ulykke, som du selv
l styrte dig i. Se, her er den brave Mand, jeg har

'straffet', dadlet. — 'Magt', Myndighed.
'alt nok', aldeles nok.
'eronimus banker paa Døren til sit Hus. Theatrets Dekora-
n forestillede gjennem hele Komedien en Plads med Huse;
n Komedien skulde tænkes at foregaae dels i forskjellige af
rsonernes Hjem, dels paa Gaden, tilsidst i Byretten.

foreslaaet, som er elsket af alle Folk og er istand at underholde dig reputêrlig; da derimod den Anden er forhadet af Alle og maatte omkomme af Armod, hvis han ikke havde arvet nogle Midler. Hvad svarer du dertil? (Leonora græder.)

ROSIFLENGIUS. Ak, den ædle Sjæl! Saasnart hun hørte mine Dyder opregne, faldt hun i Graad. — Græd ikke, allerkjæreste Nymfe! Det er kun det Ringeste, som kan siges om mig.

LEONORA. Ak, jeg elendige Menneske!

ROSIFLENGIUS. Hendes forrige Daarlighed klemmer hendes Hjerte.[1] — Græd ikke, min Gudinde! Den vingede Gud Cupido har indskudt Hende en skadelig Kjærlighed, som har varet indtil nu, da endelig den i Svanevogn agende Gudinde, jeg mener Venus, har befalet at læge Saaret igjen, saa at Hun er kommen til Sig selv.

PERNILLE (sagte). Det var jo Fandens eget Sprog. Faaer jeg end een saadan Phrase til Livs, kommer jeg til at kaste min hele Frokost op.

LEONORA. Ak, min hjerte Papa! jeg beder om Forladelse; jeg faaer saa ondt, jeg maa lidt ind. (Gaaer bort.)

ROSIFLENGIUS (sagte). Hvilken underlig Virkning dog Kjærlighed har! Saasnart hun saae mig, faldt hun i Graad og fik Ondt.

JERONIMUS. Hvad gaaer af hende, Pernille?

PERNILLE. Jeg veed, min Tro, ikke, hvad der gaaer af hende; thi jeg saae ikke, hvad hun spiste til Frokost; men der vil gaae en Hob reven Øl-og-Brød af mig.[2]

[1] »Daarlighed«, Daarskab.

[2] Den gamle Skik at spise eller drikke »reven Øl-og-Brød« til Frokost var paa Komediens Tid endnu ikke afskaffet i Kjøbenhavn; men i mange Huse var det vistnok saaledes, at Herskabet om Morgenen drak The, og Tjenestefolkene fik Øllebrød.

ERONIMUS. Jeg forstaaer aldeles ikke, hvad vil sige.

ERNILLE. Det er let at forstaae. Hvilken Jomı, der seer saadan Karl og hører ham tilligemed e, sær om Formiddagen, naar Maven er utidig, dog kan holde tæt, den vilde jeg see paa. Er t Mand for Jer Dotter? for en evig Ulykke!

OSIFLENGIUS. Hvad siger den Pige? Hun er ke rigtig i Hovedet.

ERONIMUS. Nei, hun har Raptus somme Tir. Jeg taaler en Hob af hende, efterdi hun har nt mig længe og ladet see stor Troskab.

ROSIFLENGIUS. Hør, lille Pige! komme de aptus tidt over Jer?

PERNILLE. Monsieur, kommer disse Raptus dt over Ham?

ROSIFLENGIUS. Jeg er altid den Samme.

PERNILLE. Jeg er og altid den Samme.

ROSIFLENGIUS. Saa er I jo altid gal.

PERNILLE. Saa er I jo og altid gal.

JERONIMUS. Jeg troer virkelig, at hun er bleven rrykt. — Hør, Pernille! kjender du mig?

PERNILLE. Jeg kjender Jer hel vel. I er mit Herkab, og denne er den pukkelryggede Versekræmıer, som er gal baade paa Legemets og Sindets egne; thi han maa have faaet lige saadan Pukkel sin Hjerne, som paa sin Ryg.

JERONIMUS. Fort herud, din Laptaske!

PERNILLE. Ak, Herre! lad mig bevise først, at an er gal.

ROSIFLENGIUS. Slaa hende ikke, min Herre! - Lad mig høre, hvori det bestaaer.

PERNILLE. Hør, naar saadan vanskabt Gloseog kom og beilede til mig, som ikke er Jomfru

engang, holdt jeg med Billighed for, at han løb med Limstangen. Nu begjærer I til Ægte en kjøn fornemme Jomfru, *ergo* er I daarekistegal.

ROSIFLENGIUS. Ak, min Herre, jeg har aldrig været saa forhaanet tilforn.

JERONIMUS. Fort herud, dit Skarn! Jeg forbyder dig at komme i mit Hus meer.

PERNILLE. Og jeg forbyder ogsaa den Pedant at komme inden vor Dørtærskel. [Gaaer.]

MAGDELONE. Ak, min Herre! jeg haaber, at Han regner os ikke til Onde, hvad som er passêret.

ROSIFLENGIUS. Aldeles ikke.

JERONIMUS. Han skal faae Satisfaction. Pigen skal strax paa Døren, og I skal, trods for hende og den hele Verden, blive min Svigersøn. Vil min Herre behage at komme til mig i Eftermiddag, saa skal Forlovelsen skee.

ROSIFLENGIUS. Jeg skal ikke manquere at komme. (Gaaer bort. Jeronimus og Magdelone gaae ud.)[1]

[1] I de andre Udgaver: (De gaaer Alle ud.)

ACTUS II.

SCEN. 1.

HENRIK ALENE.

(Kommer ind paa Hovedet, og seer sig tilbage.)

d I faae en Ulykke! I maatte holde Jer til min
re og lade en stakkels uskyldig Tjener være
aaren,[1] som kan hverken læse eller skrive.[2] —
gaaer paa Gaden i mit lovlige Ærende; saa
ler mig en Advocat, hvilken kneppede mig
Næsen og sagde: »Vær saa god at hilse din Her-
g siig ham, at det er en lille Erkjendelse for de
s, han gjorde forgangen Uge.« Jeg løb, som
den var i Hælene paa mig, ei holdende det
deligt at indvikle mig i Disput derover; thi vil
n trætte med de Karle, kommer man til at be-
Processens Omkostning ovenikjøbet. Jeg kun-
af Alteration ikke føle Smerten i Førstningen;
n da jeg kom i en anden Gade, begyndte min
se at værke, som der var lys Lue i den. Da sagde
: »Gid du faaer en Ulykke! du maatte kneppe
ne egne Folk og lade en fremmed Mands Tje-
res Næse være med Fred.« Jeg var næppe kom-
en i en anden Gade, førend jeg faaer tvende
an de Francer paa Halsen, hvilke forfulgte mig
ed nøgne Kaarder. Men som de løb efter Takten

[1] »uskaaren«, i Fred, det tydske ungeschoren.
[2] Det viser sig alligevel i Tredie Akt, at Henrik kan læse.

paa de store Stene for ikke at bestænke deres sviklede Strømper, og jeg løb i Skarnet allevegne, hvor jeg fandt Gjenvei, kunde de ikke naae mig.[1] Jeg blev saa elendig baade af Alteration og den stærke Løben, at jeg maatte ind til en Barbeer for at lade mig aarelade; men han, istedenfor at aabne Aaren med en Lancette, gav mig et Ørefigen og sagde: »Hils din Herre og siig, at det er et lille Nachspil, som han kan bruge til den Barbeerkomødie, som blev spillet igaar, efterdi Komødien i sig selv er noget kort.«[2] Jeg var glad ved, at samme Nachspil bestod kun af een Akt, og at han ikke vilde fuldføre de andre Akter paa min Næse og Øren, og gik hen i et Bislag; men til min Ulykke boede i samme Hus en Skjærsliber, hvilken lod, som han havde Medlidenhed med mig, tog mig ind i sin Stue og sagde, at han havde en skjøn Salve at smøre paa Saaret. Men istedenfor Salven saae jeg, han hentede sin Krabask. Jeg var derfor ikke seen paa Benene, løb bort, forfulgt af alle Skjærsliberdrengene, indtil dette Sted.[3] Ak, havde jeg fat paa

[1] Gadernes Urenhed i Kjøbenhavn omtales oftere i Holbergs Komedier, saavelsom i andre af hans Skrifter. De »store Stene«, hvorpaa der var mindst urent, laa midt paa Gaderne. I Forordningen af 21. Maj 1680 var det befalet, at »Brolæggerne skulde allevegne lægge Rygstene midt langs Gaden, at Vandet til begge Sider kunde have Fald derfra i Rendestenene.«

[2] Philemons Barbeerkomedie er den i næste Scene omtalte Komedie »Det snaksomme Barbeerfacultet«. — Rahbek og Flere have meent, at Barbeerkomedien omtales som et kort Stykke, der kunde trænge til et Nachspil, fordi Holberg var utilfreds med, at han havde forkortet sin Barbeerkomedie Gert Westfaler fra et Femaktsstykke til et Eenakts; men denne Mening er næppe rigtig. Eenaktsstykket Gert Westfaler existerede endnu ikke for Publikum, dengang Det lykkelige Skibbrud blev skrevet, og i den følgende Tid maatte Eenaktsstykket findes at være af upaaklagelig Længde. Jvfr. Tredie Bind Side 164 og 165.

[3] Man faaer i den følgende Scene at høre, at Philemon har gjort et Vers, kaldet »Den politiske Skjærsliber«, og i Femte Akt op-

min Herre, medens Blodet koger endnu i mig! Jeg skulde sige ham eengang for alle, at hvis han ikke lader sin Skrivesyge, komme vi til at gaae paa Gaden med Escorte herefter. Jeg seer mig allevegne om; thi som jeg idag har geraadet i fire Ulykker, og en Tragødie skal bestaae af fem Akter, saa er jeg ogsaa bange for den sidste.[2]

Men er det ikke Magister Rosiflengs Tjener? Den Karl har bedre Tjeneste, end jeg. Jeg tjener hos en ærlig Mand, der siger Folk Sanden, hvilken Dyd er i disse sidste Verdens Tider ikke meget i Moden og rendêrer ikke Andet end Had, Avind, Foragt, Næsestyver, Ørefigen; han derimod tjener hos en Fuxsvandser, som har Alle til Venner.

SCEN. 2.

GOTTFRED MED EN STOR BYLT PAA RYGGEN, HVORMED HAN SÆTTER SIG NED. *HENRIK* SÆTTER SIG VED DEN ANDEN SIDE.

GOTTFRED [uden at see Henrik]. Her kommer en stor Hob Penge at springe i disse Dage, som min Herre har skrabet sammen med at gjøre Vers; thi han har faaet *Amour* i Hovedet, han vil giftes. Jeg skal hen til en Boghandler med disse usolgte Vers, som han har gjort forgangen Maaned. Folk kan ikke begribe, hvordan han kan gjøre saa mange Vers i saa kort Tid; men de Vers, som vi har gjort ifjor, koger vi op igjen iaar, hvilket er økonomisk nok; thi ellers maatte den poetiske Geist faae en Ulykke paa Sidstningen og blive ganske udtøm-

træder en Skjærsliber, som klager over, at Philemon har latterliggjort ham i en Bog, kaldet »Politicus i sin egen Indbildning«.

[2] »bestaae af« — i de andre Udgaver: »bestaae i«. Om Nachspillet til Barbeerkomedien siges, at det »bestod kun af een Akt«.

met. Vore Votumer nedenunder Begravelsesvers forandrer vi dog ikke gjerne,[1] og Slutningen bliver, at den Afdøde staaer med Palmer i Hænder, enten han har levet skikkelig eller som et Bæst; thi det lader ilde at tale ondt om de Døde. Disse Palmer forskaffer os anseelige Foræringer af den Afdødes Arvinger; thi det er saadan uformoden og uforventet Glæde for dem at see deres kjære Forældre i Verset staae med Palmer i Hænderne, som de veed, at det er ganske uforskyldt, hvorfor de ansee min Herre som En, der har Hovednøglen til Paradis; thi han er her det Samme, som Paven er i Rom, i hvis Magt det er at publicere paradisiske Rangsforordninger og at give Folk Gang og Sæde i Himmerig med Helgene, som har ladet see een og anden Generositet, førend de døde. Arvingerne har derforuden den Trøst deraf, at endskjøndt de følger i Alting deres kjære Forældres Fodspor, saa kan de dog, det uanseet, ved en lille Anstalt, førend de døer, ogsaa komme til at staae med Palmer i Hænderne. Vil Nogen sige, at derfor blir man lige salig, enten en Poet roser eller laster En efter Ens Død, da maa man vide, at min Herre i sine Vers tildømmer Ingen Himmerig uden stor og vigtig Aarsag. Han gjør ingen Skjøge til en kydsk Lucretia, ingen Hest til en Richelieu, ingen Varulv til en Absalon, uden han har stor Raison dertil, det er, uden man betaler ham derfor.[2]

[1] Poeterne brugte at anbringe under Begravelsesvers et Epitaphium, og under Bryllupsvers et Votum eller Ønske. Adskillige af den Slags gamle Leilighedsvers ere endnu i Behold.

[2] »Absalon« er den jødiske Adonis, Kong Davids Søn, om hvem der i Bibelen staaer, at han var den deiligste Mand i al Israel. Hoffory og Schlenther have i deres Indledning til Komedien i Dänische Schaubühne 1888 forklaret »Absalon« som Biskop Absalon.

HENRIK. Det er en forbandet forslagen Karl; ıan roser og kagstryger sin Herre paa een Gang.

GOTTFRED. Denne forrige Maaned var os en ed Maaned baade paa Bryllupper og Begravelser. eg har her en Liste paa Alt, hvad vi derved har ortjent, hvilken Liste min Herre vil vise sin tilommende Svigerfar, at han deraf nogenledes kan ee hans aarlige Indkomster. (Tager Listen frem.)

HENRIK. Forrige Maaned var ogsaa en frugtbar laaned for mig, men paa Ørefigen, Næsestyver, latpotter over Hovedet;[1] for min Herre paa Had, vind og Surseende, hvorpaa jeg ogsaa har en Lite, at man deraf kan see vore aarlige Indkomster.

GOTTFRED (sætter sine Briller paa og læser snøvlende). Den 4. Februar. For et Brudevers, kaldet *Lucretia ediviva*, det er Den anden kydske Lucretia, 10 ligsdaler. Thi hvorvel samme Pige havde været re Gange besovet udenlands, levede hun dog meet kydsk her paa Stedet og kom kun fire Maaneler for tidlig i Barselseng.

HENRIK. Jeg maa ogsaa sætte mine Briller paa g læse.[2]

Den 5. dito gjort et Stykke, kaldet Den christne øde, hvorfor en Capital af 300 Rigsdaler blev min Ierre opsagt.

GOTTFRED (læser). Den 8. dito et Vers, kaldet ruentimmerets Ærekrands, hvorfor en fornemne Dame skikkede min Herre en Sølvdaase og od sige, at det skulde ikke blive derved.

HENRIK. Den 9. dito gjort en Komødie, kaldet De syv onde Aander, hvorfor jeg fik et Ørefigen aa min Herres Vegne af en fornemme Dame, som od ogsaa sige, at det skulde ikke blive derved.

[1] »over Hovedet« — i de andre Udgaver: »over Hoved«.
[2] Henrik har ingen Briller og lader kun, som han læser.

GOTTFRED [læser]. Den 11. dito gjort Lykønskning til Ens Promotion, hvorudover min Herre blev budet til Bords og sat øverst.

HENRIK. Den 12. dito. Raillerie over Ens Promotion, hvorudover min Herre fik Had istedenfor Mad.

GOTTFRED [læser]. Den 15. dito gjort et Ligvers over en Møller, kaldet Den retfærdige Aristides, hvorfor min Herre bekom sex Tønder Hvedemel, som var den salig Mands sidste Uges Extra i Professionen, førend han døde.[1]

HENRIK. Den 16. dito gjort en Satire over Møllere, hvorfor jeg gaaende forbi en Mølle fik en Skjæppe Kli over Hovedet.

GOTTFRED [læser]. Den 17. *ejusdem* gjort et Vers, kaldet Det berømmelige Kandestøberlaug, hvorfor min Herre af Lauget fik sex Dusin engelske Tallerkener til Skjænk.

HENRIK. Den 18. *ejusdem* gjort et Vers, kaldet Den politiske Skjærsliber, hvorover jeg nær havde bleven tegnet med en Ragekniv i Panden, hvis jeg ikke havde været des raskere paa Benene.

GOTTFRED [læser]. Den 21. *ejusdem* gjort et Bryllupsvers til en gammel Mand, som tog en ung Pige, kaldet Den med Rosen forenede Lilie, hvorover vi blev budne til Bryllup og herlig tracterede.

HENRIK. Samme Tid trykt et Vers, kaldet Gamle Mænds Barndom, hvorover alt dette smagte i vor Mund som slet Intet.

GOTTFRED [læser]. Den 24. *hujus* et Vers, kaldet Jephtæ Dotter, til en Pige, som døde ugift, men

[1] »Extra« — i den gamle tydske Oversættelse: »extra Accidenzen«. — Om »Extra« siges der i Den politiske Kandestøber Act IV. Sc. 1, at det i gamle Dage kaldtes »Nefas«.

avde ladet gaae fire *à* fem Mødommer af Stabe-
:n i sin Ungdom, hvorover min Herre fik et The-
ord med Kjedel og Trækpotte til Foræring. —
[vem er det, som snakker der? (Seer sig om.)
Det maa være min Echo.

HENRIK. Den 25. *hujus* gjort et Vers over en
'ige, som ogsaa aldrig vilde gifte sig, kaldet: Det
r ikke Guld Alt, hvad som glimrer; hvorover jeg
ær havde faaet en evig Ulykke og istedenfor en
'rækpotte en Natpotte over Hovedet.

GOTTFRED [læser]. Den 26. dito gjort et Vers,
:aldet Udenlandsk Reises Nytte, hvorover min
Ierres Broder strax fik Condition hos en Herre
g blev udvalgt til at reise udenlands med hans
ønner.

HENRIK. Den 27. dito gjort et Vers, kaldet Den
laarlig Udenlandsreise, hvorover min Herres
Broder, som skulde reise udenlands med en Her-
'e, fik i Naade sin Afsked.[1]

GOTTFRED [læser]. Den 28. gjort et Vers, kaldet
Den ædle Barbeerkunst, hvorover Ingen siden vil
age Penge for at rage ham. — Der er, min Tro,
En som snakker. (Seer sig om igjen.)
Nei, det er min Echo.

HENRIK. Den samme Maaned *ut supra* gjorde
nin Herre en Komødie, kaldet Det snaksomme
Barbeerfacultet, og har siden den Tid holdt det
aadeligt at rage sig selv.

GOTTFRED. Men jeg hører ligesom En snakke.
Ivad Fanden er det for en Karl, som sidder og
numler der? — Hør, Kammerat! hvor skriver du
lig fra?

[1] Versets Titel minder om den af Falster i 1721 udgivne poeti-
ke Satire: »Den daarlige udenlandske Reise og modige Hjem-
omst«.

HENRIK. Ingensteds.

GOTTFRED. Du maa endelig have nogensteds hjemme.

HENRIK. Nei, ingensteds sikker.

GOTTFRED. Est du her fra Byen?

HENRIK. Nei, Byen er fra mig; thi Alle vender mig Ryggen.[1]

GOTTFRED. Da est du ilde skaaren, arme Djævel![2] Har du da ingen Venner?

HENRIK. Ikke en Sjæl.

GOTTFRED. Ei, det er underligt. Da har jeg flere Venner, end jeg kan tælle. Men hvad Ondt har du da gjort?

HENRIK. Ikke Andet end, at jeg tjener hos en god ærlig Mand, som siger Sanden.

GOTTFRED. Det er ingen Lyde; det er Noget, som Folk bør elskes for. Sandhed har altid været en stor Dyd.

HENRIK. Det maa have været i gamle Dage, men nu ikke meer.

GOTTFRED. Ei, Snak! En Dyd er og bliver en Dyd til Verdens Ende.

HENRIK. Jeg har ogsaa tænkt det Samme; men min Ryg siger Nei.

GOTTFRED. Hvad Pokker er det for Snak! Kan din Ryg tale?

HENRIK. Perfect. — Hør, Monsieur Ryg! er Sandhed en Dyd? — Tænkte jeg det ikke vel! Veedst du, hvad den svarer?

GOTTFRED. Hvad svarer den?

HENRIK. Den siger: Det skal en Slyngel have sagt.

[1] I Ulysses von Ithacia Act. V. Sc. 2 spørger Kilian den ithaciaske Bonde: »Er du fra denne By, eller er denne By fra dig?«
[2] »ilde skaaren«, slemt forfordelt.

GOTTFRED. Din Ryg maa selv være en Slyngel.

HENRIK. Det kan nok være; men slige Disputer har jeg jævnlig med min Ryg.

GOTTFRED. Al den Snak er meget forblommet.

HENRIK. Det er jo let at begribe. Naar jeg siger, at Sandhed er en Dyd, og min Ryg viser gule, blaa og grønne Streger, som ere Sandheds Frugter, saa slutter jeg, at det er en Lyde.

GOTTFRED. Nu forstaaer jeg. Du faaer Hug, fordi du siger Sandhed. Jeg har Medlidenhed med dig; det er Synd, du skal slaaes derfor.

HENRIK. Men hør, Landsmand! tjener du ikke hos Magister Rosiflengius?

GOTTFRED. Jo jeg gjør. Kjender du ham?

HENRIK. Skulde jeg ikke kjende saadan ypperlig Mand?

GOTTFRED. Jeg takker for de gode Tanker, du har om min Herre. Veedst du, at han skal giftes i disse Dage?

HENRIK. Han skal Fanden heller! Hvem skal han have?

GOTTFRED. Han skal have [Hr.] Jeronimi Dotter, som tilforn var forlovet med En ved Navn Philemon.

HENRIK (sagte). Hillemænd! det er en forbandet Tidende.

(Høit.) Med Philemon?

GOTTFRED. Ja, Hr. Jeronimus har idag opsagt ham sit Løfte og udvalgt min Herre til sin Svigersøn.

HENRIK. Men er det muligt, at han vil have den pukkelryggede Versekræmmer til Svigersøn?

GOTTFRED. Du skal faae en Ulykke, dersom du taler saaledes.

HENRIK. Skal jeg faae en Ulykke derfor, saa er jo Sandhed ikke en Dyd, som du siger.

GOTTFRED. Det er ingen Dyd at bebreide et Menneske Legemets Feil, som det ikke selv er Skyld i.

HENRIK. Ja, det er sandt nok; jeg beder om Forladelse. Men, at tale Alvor, er det muligt, at Monsieur Jeronimus vil give sin Dotter til den Fuxsvandser?

GOTTFRED. Hold din Mund; jeg gjør ellers en Ulykke paa dig.

HENRIK. Det er dog ikke meget usandt; thi han roser jo alle Folk ifleng for Penge.

GOTTFRED. Hvad kommer det dig ved?

HENRIK. Jeg siger det kun for at bevise, at Sandhed er ingen Dyd.

GOTTFRED. Du faaer nok en Ulykke for din Sandhed engang i Verden.

HENRIK. Og din Herre faaer nok en Ulykke i den anden Verden for sin Løgn og Hykleri.

(Gottfred gaaer.)

HENRIK [alene]. Se, der kommer min Herre. Det var Skade, han ikke kom før, at han kunde have hørt denne Samtale.

SCEN. 3.

PHILEMON. HENRIK.[1]

PHILEMON. Nu, Henrik! hvad godt Nyt?

HENRIK. Naar Fanden er jeg vant til at bringe godt Nyt?

PHILEMON. Hvad ondt Nyt da?

[1] Denne Scene maa tænkes at foregaae hjemme hos Philemon.

HENRIK. Vil ikke Herren tage det ilde op, om g bringer det til Ham ligesaa frisk, jeg har faaet et?

PHILEMON. Neisaamænd! Lad mig kun faae et at høre.

HENRIK (sagte). Han skal baade faae det at høre g føle.

(Høit.) Est du der, din Slyngel! din Æretyv!

PHILEMON. Hvad Pokker vil dette sige? Hvoror taler du mig saa plump til?

(Henrik lader, som han vil slaae ham.)

Hei! est du afsindig?

HENRIK. Ei, det er kun Begyndelsen, Herre! Det er kun det første Nyt, jeg bringer *in Natura* ra Advocaten.

PHILEMON. Gid jeg faaer Skam, troer jeg, at Drengen er rigtig i Hovedet.

(Henrik trækker sin Kniv, og Philemon løber.)

HENRIK. Bi kun, Herre! Det er Barbererens Respect, som jeg kun vil ydmygst formelde.

PHILEMON. Det er jo et stærkt Raseri.

HENRIK. Jeg seer nok, at Herren er ligesaa bane, som jeg.

PHILEMON. Hvorfor overfalder du mig saadan?

HENRIK. Herren befaler mig at bringe Ham det Nyt, som jeg har faaet, og det bringer jeg Ham i *Natura*. Jeg har nydt i een Gade idag over en halv nes slige Complimenter af Folk, i hvis Kalune eres Vers, Fortaler og Bagtaler gjør en heftig Virking.

PHILEMON. Ikke Andet?

HENRIK. Jo jo, der tør nok blive noget Andet f, som er værre, dersom Herren ikke holder op skrive saadant Tøi.

PHILEMON. Hvad vil du da, at jeg skal skrive? Skal jeg give mig til efter endel andre Poeters Exempel at rose Udyder og styrke Folk i Ondskab?

HENRIK. I skal slet intet skrive. Hvem Pokker beder Herren skrive?

PHILEMON. Det er Ulykken, Henrik! at adskillige kloge og retsindige Folk, der seer gjerne, at Laster blive igjennemheglede med Eftertryk, holder mig bekvem dertil, og derfor opmuntre mig til at moralisere.

HENRIK. Men naar nu adskillige Gjække, som finde deres naragtige Navn og Rygte besværet derved, komme med deres Pretentioner derimod, kan man vel da give dem Assignation paa disse kloge og retsindige Folk, som har raadet til slige Skrifter?

PHILEMON. Giv dig tilfreds, Henrik! det bliver nok godt, naar Stormen har udraset.

HENRIK. Men det er Ulykken, at man let kan kuldseile, medens Stormen varer.

PHILEMON. Sandhed, hvor længe den er forfulgt, triumferer dog omsider.

HENRIK. Hvad kerer jeg mig om, at Sandhed triumferer, naar man har slaget Arme og Ben i Stykker paa mig? Mon den gode Monsieur Sandhed kan triumfere mig dem tilrette igjen? Om Sandheden da triumferede tusinde Gange siden, og hele Verden talede om mig som en Martyr, saa var jeg dog og blev en Lemlæstet. Hvad nytter det En, at man berømmer ham, naar man først skjær Ørene af ham, hvormed han skulde høre sin Roes? Hvad nytter det Herren, at Han blir roest for Sine Skrifter, naar Han er død, og Intet føler dertil?

PHILEMON. Henrik! det er hverken Belønning, medens jeg lever, eller Roes efter min Død, som styrker mig i mit Forsæt, men det, at jeg i min Alderdom kan trøste mig ved at have gjort noget Godt, og at min sidste Time kan være mig ligesaa sød og behagelig, som den vil være en *Horreur* og Forskrækkelse for dem, der har brugt deres Pen til at besmykke Laster og Udyder.

HENRIK. Mon ikke Verden blir den samme, enten I eller andre Sandheds-Trompetblæsere ere til eller ei?

PHILEMON. Det er sandt, Henrik! Verden synes ikke at bedres hverken af Prædikener eller andre moralske Skrifter; men hvis man holdt ganske op med at prædike og moralisere, blev Menneskene endnu værre; thi man har seet ved saadan Afskaffelse endog de mest polêrede Nationer forfalde til Brutalitet og Vildhed.[1]

HENRIK. Jeg vil ikke ræsonnere meer derom, Herre! men jeg kan lade Jer det vide, at I har moraliseret med saadan Eftertryk og Virkning, at Magister Rosiflengius kommer inden faa Dage til at sove i Jer Kjærestes Arm.

PHILEMON. Jeg veed nok, at der er Noget i Gjærde, Henrik; men jeg haaber dog, at det ikke

[1] Det Samme havde Holberg sagt i Just Justesens Betænkning over satiriske Skrifter 1722, hvor det hedder: »Nu skulde vel Nogen spørge: Hvortil tjene dog saadane *Satires*? Mon ikke Verden altid bliver den samme? Men en Satyricus kunde svare dertil: Hvorfor prædikes der i Kirkerne, efterdi man dog seer, at Mennesker altid ere lige ugudelige? Jeg tilstaaer vel, at man ikke kan mærke nogen Verdens Forbedring derved; men det er et Spørsmaal, om Verden ikke blev endda værre, end den er, hvis ikke vare visse Folk til, der kunde nogenledes opbygge, hvad *Ratteurs* og Øienskalke nedbryde.«

skal komme saa vidt. Men har du hørt nogen Omstændighed derom?

HENRIK. Ikke videre end af Magisterens Tjener, som sagde mig, at hans Herre har faaet Ja paa Jomfruen og skal med det Allerførste holde Bryllup.

PHILEMON. Ak, er det muligt, at Monsieur Jeronimus, der har passêret for saadan ærlig Mand hidtildags, saa skammelig vil bryde sit Løfte? Men hvis han har forglemt mig, saa forlader dog ikke Jomfruen mig.

HENRIK. Hun vil nok gjøre Modstand en Tid lang, men kommer dog at bekvemme sig.

PHILEMON. Forlader hun mig, saa døer jeg af Sorg.

HENRIK. Jeg havde aldrig tænkt, at en Satyricus kunde være saa forlibt. Men der kommer Jomfruen med hendes Broder og Pernille.[1]

SCEN. 4.

LEANDER. LEONORA. PERNILLE. PHILEMON. HENRIK.

LEANDER. Monsieur, vi har slette Tidender at bringe Ham.

PHILEMON. Ak, jeg kan ikke faae slettere Tidender end de, som ere mig nylig komne for Ørne.

LEANDER. Men maaskee det er noget Andet end det, som I tænker.

PHILEMON. Er det Andet end det, som jeg veed, saa er det ingen ond Tidende; thi Intet foruroliger

[1] Leonora gjør i Forening med Broderen og Pernille et Besøg hos Philemon.

den at jeg faaer at høre Noget, som tilintet-
ıin Forlovelse med Jomfru Leonora.
'*NORA*. Ak, kjære Philemon! det er just saa-
idende, som vi bringer Jer.
LEMON. Derom har jeg allerede faaet Kund-
Jeg veed, at Hr. Jeronimus har brudt sit
og at han har udvalgt Magister Rosiflengius
Svigersøn. Men hvad Ondt er der i alt dette?
NORA. Saa? Tracterer I det med saadan
ındighed?
LEMON. Ja, jeg hører Saadant med Kold-
hed og holder det ikke for en ond Tidende,
jeg faaer at høre, at Jomfruen gir Sit Sam-
dertil.
NORA. De Tidender faaer I aldrig, kjære
non! at høre, hvad end mine Forældre be-
ved mig.[1]
LEMON. Prøv Jer selv, allerkjæreste Jom-
; stil Jer for Øine Alt, hvad som deraf kan
om I er mægtig til at holde Stand.
'*NORA*. Ak, jeg har forestillet mig Trusler,
nin Arvedels Forlis og meer end, hvad som
ende; men det kan Altsammen ikke bevæge
: forlade Jer.
LEMON. Saa ere alle de Tidender, jeg hid-
har hørt, ikke af større Vigtighed, end jeg
for kan sove lige rolig.[2]
NILLE. Men, mine kjære Børn! tracteer dog
nt ikke altfor ringe. Forældres Myndighed
·, og I kjender Jer Faers Sind. Det er jo en
som er haard som en Flintesten. Hvis her

nig« — i Rahbeks og de nyere Udgaver: »med mig«.
ghed«, Vægtighed, Betydning.

ikke opspindes nogle Intriguer, hvorved Magisteren kan blive gjort sort hos [Hr.] Jeronimus, saa kommer Jomfruen ingen Vei med Hendes Bestandighed; thi man har Exempel paa, at Mange ere med Svøben over Hovedet dreven til Brudeseng.

LEONORA. Kan du da hjælpe os med Noget?

PERNILLE. Jeg skal siden tænke mig om; men jeg maa først see, jeg kommer i Naade igjen hos Herskabet.

HENRIK. Jeg vil ogsaa tænke mig om paa min Side, hvordan jeg kan gjøre ham sort hos Hr. Jeronimus.

PERNILLE. Og jeg har alt Noget i Hovedet for at ruinere ham paa en anden Maade. Men jeg maa først forlige mig med Hr. Jeronimus. Se, der kommer de. Løber Allesammen til Side.[1]

SCEN. 5.

JERONIMUS. MAGDELONE. ROSIFLENGIUS. PERNILLE.

JERONIMUS. Det skal ingen Vanskelighed have, Hr. Magister! Naar man viser hende Brodden, saa gir hun nok Kjøb. Jeg vil være Jer Mand for, at hun bliver anderledes til Sinds imorgen.

ROSIFLENGIUS. Jeg vil ogsaa haabe det Samme, og naar vi først komme sammen og hun lær at kjende mig, skal hun nok have mig kjær, saa at vi skal komme fuldkommen til at conjungere *Amo* sammen, og ligesom jeg nu alene kan sige *Amo*, Jeg elsker, saa skal vi komme i en Hast til at sige *Amamus*, Vi elske.

[1] »til Side«, bort. Den næste Scene foregaaer i Jeronimuses Hus.

PERNILLE (sagte). Du skal see, Monsieur Pedant! ıt der bliver Intet af.

JERONIMUS. Hvo er, som taler der? — Est du endnu her, din Laptaske? Har jeg ikke allerede givet dig Afsked?

PERNILLE (grædende). Jo, Herre! det er sandt; men jeg kan ikke gaae bort, førend jeg beder Herren og Fruen Farvel,[1] takker Dem for den Tid, jeg har været i Deres Hus, og tilligemed beder om Forladelse for det, jeg i Ubetænksomhed har talt.

MAGDELONE. Det er godt, at du kommer til dine Synders Bekjendelse og seer, at du har forløbet dig.

PERNILLE. Ak, gode Frue, jeg kjendte ikke Magisteren da; men jeg har hørt saa meget Godt om ham siden, at jeg er færdig at briste af Sorg over de Ord, jeg har talt, og om jeg blev her længere i Huset, skulde jeg søge at befodre hans Kjærlighed ligesaa meget, som jeg har hindret den tilforn.

ROSIFLENGIUS. Gunstige kjære Svigerforældre! efterdi hun fortryder sit forrige Væsen, saa beder jeg kjærligst, at hun maa blive i Deres Hus.

PERNILLE. Jeg skal, min Tro, af al Magt søge at indprente Jomfruen Kjærlighed til ham. (Sagte.) Jeg mener Philemon.

JERONIMUS. Hvis saa er, maa du ikke alene blive her, men jeg skal ogsaa forbedre din Løn. Men gak først hen og bed Magisteren om Forladelse og kys ham paa Haanden.

PERNILLE (kyssende paa Haanden). Ak, Hr. Magister! tusind Tak for Hans Intercession. Vær forsikkret, at jeg skal gjøre det for Hans Skyld, som han ikke skal kunne troe mig til.

[1] »bede Farvel« er ønske Farvel.

ROSIFLENGIUS. Bene, bene. Jeg har tilgivet Jer da af mit Hjerte, hvad I har gjort mod mig.

JERONIMUS. Kommer nu og lad os gaae ind Allesammen. (De gaaer ind.)

ACTUS III.

SCEN. 1.

HENRIK. LUCRETIA, *EN SKJØGE.*

ENRIK [for sig selv]. Jeg gaaer og speculerer, rdan jeg kan forspilde Magisterens Lykke og lpe min Herre; men min Geist er ikke, som pleier at være; thi jeg er ganske raadvild. Men er vist en af Madam Duuses Stadsmøer.[1] Hun er nok og krydser paa unge Karle efter Sæde.

sit.] Goddag, lille Pige! Forlad mig, at jeg taler slet;[2] jeg veed nok, at Hun burde have høiere il; men jeg er ikke af mange Complimenter.[3]

JØGEN. Se, Henrik! est du der! Kjender du ?

ENRIK. Ei, perfect. Jeg kunde kjende Jer i ·ke.

JØGEN. Veedst du, Henrik, at jeg skal giftes?

ENRIK. I skal Fanden heller!

JØGEN. Jomænd! imorgen skal du kalde mig ·dame.

idam Duus nævnes i Barselstuen Act. V. Sc. 7 som en be-lt Skjøge. Hun var Bordelværtinde. — Stadsmø kaldte man enestepige, der var til Stads og Selskab i Huset; men Ordet les ogsaa om de pyntede Piger paa et Bordel.
et«, ligefrem.
n høiere Titul, som hun burde have, var Mamsell. Henrik hende den i Sc. 3.

HENRIK. Hvem skal I da gjøre til Hanreder? med Forlov at spørge.

SKJØGEN. Hvad er det for Snak!

HENRIK. Jeg vil sige, hvem skal I have?

SKJØGEN. Jeg skal have en smuk Karl, som har tjent hos en Visiteer.

HENRIK. Da har han forbandet slet visiteret, eftersom han har søgt Jer ud til Kone.

SKJØGEN. Naar jeg først har haft Bryllup, blir jeg strax en ærlig Kone.

HENRIK. Ja, det er sandt nok; men det gjør mig dog ondt, at I skal giftes. Jeg havde isinde at unde Jer endnu en Skilling iblandt.

SKJØGEN. Ei, det vil intet sige; derfor lar jeg ikke Næringen gaae bort. Min Kjæreste vil holde Øltapperi, og saa kan du besøge mig ligesaa frit, som tilforn.

HENRIK. Paa den Maade kan I komme til at leve reputêrlig. Han fortjener Penge paa sin Side, og I paa Jeres, og jeg tør vædde, at Jer Næring blir bedre end hans; thi der er ikke saa meget nu ved Øltapperi, som i gamle Dage. Men hvor skal I nu hen?

SKJØGEN. Jeg skal hen til en Mand, som hedder Hr. Magister Rosiflengius.

HENRIK. Hvad Godt vil I ham?

SKJØGEN. Jeg har bestilt et Bryllupsvers, som jeg skal give ham to Daler for. Adieu, Henrik! Vær saa god at besøge mig. Vi kommer at boe i Rosen.[1]

(Hun gaaer hen og banker paa)

HENRIK (ved sig selv). Hillemænd! jeg faaer Anledning af dette at sætte Noget i Værk. Jeg vil hen til min Herre at faae nogle Penge; men jeg vil først

[1] »Rosen« er vel Gjæstgivergaarden Rosen paa Vestergade.

en Krog og bie, til hun kommer ud igjen,
ee Verset.

SCEN. 2.

ØGEN. GOTTFRED. HENRIK I EN KROG.
SIDEN *ROSIFLENGIUS.*

TFRED. Ja, jeg veed, hvad I vil, lille Pige.
er færdigt; men det koster to Rigsdaler.
GEN. Jeg har jo accorderet for to slette

TFRED. Ja, det er sandt nok; men I maa
lt meer end en Anden; thi min Herre.....
r er han selv. Nu kan I høre, hvad han siger.
FLENGIUS. Lille Pige, Verset koster to
ler; thi jeg har deri ikke alene skaffet Jer
omfrudom igjen, men afmalet Jer som en
ydigste og skikkeligste Møer i Staden, da I
v veed, at det er en Titul, som Jer ikke til-
er.
GEN. Jeg vil da ikke regne det saa nøie.
to Rigsdaler.
FLENGIUS. Tak. Vær saa god at recom-
re mig Andre af Jer Kundskab. Jeg er altid
eeste. Er ikke Verset godt, skal I have Jere
tilbage. (Han og Gottfred gaaer ind.)

SCEN. 3.

SKJØGEN. HENRIK.

GEN [ved sig selv]. Nu kan jeg trodse alle dem,
sige mig Noget paa mit ærlige Navn og
:

sdaler var 6 Mark, en Daler eller Sletdaler var 4 Mark.
e‹, udfordre for at byde Trods.

HENRIK. Fik I Verset, Mamsell?
SKJØGEN. Ja, her er det.
HENRIK. Ak, lad mig see Titulen.
(Læser.) Den med Rosen forenede Lilie,[1] eller Ydmygst Lykønskning til det af Himmelen sammenknyttede Par, Brudgommen den ædle og velagtbare Johannes von Christoffersen, fordum velmeriteret Secreterer hos velbestalter Hr. Visiterer Tobias Andersen, og Bruden den ædle dydzirede Mø Lucretia *de* Peersdatter, hvis Bryllupshøitid skal celebreres den 24. Augusti 1724.[2] Ydmygst frembaaren af det dydkronede Pars beredvilligste

N. N.

Ak, kjære Mamsell! maa jeg ikke faae en Udskrift deraf?[3] Jeg kan see af Titulen, at det maa være et allerkjæreste Vers.
LUCRETIA. Jo gjerne. Kom hjem med mig.

(De gaaer bort.)

SCEN. 4.

OLDFUX ALENE.

Det er ogsaa nogle forbandede Ceremonier, at en ærlig Karl ikke kan blive antagen i Tjeneste, uden han viser Pas.[4] Ligesom Herrer vare saa

[1] Samme Overskrift havde et Bryllupsvers, der stod opført paa Gottfreds Liste i Act. II. Sc. 2.
[2] Komedien er formodentlig skreven i Sommeren 1724, og Holberg har til Erindring derom ladet Bryllupsdagen være »den 24. Augusti 1724«, uden Hensyn til, at Komedien i Anden Akt foregaaer i Marts Maaned. En lignende Forandring af Aarstiden har han tilladt sig i Den Stundesløse. Se herom Sjette Bind Side 211. I den tydske Oversættelse, som Laub udgav i 1743, er den 24. August 1724 forandret til »den 9. Febr. 1742«; sandsynligvis fordi det var ved den Tid, at Komedien blev oversat.
[3] »Udskrift«, Afskrift.
[4] »Pas«, Skudsmaal, Recommandation.

villige at give Tjenere Pas. Vel har jeg tjent i dette Aar over paa tyve Steder;[1] men ingensteds har jeg kunnet faaet Pas; tvertimod de fleste af mine Herrer har været saa vanartige, at de har varet alle Folk ad, at ifald der kommer Nogen af den Positur og Skikkelse for at byde sin Tjeneste [an], da at prygle ham dygtig af. Saadant skal jeg have for min Tjeneste! De regner saa nøie, at en stakkels Tjener tar en Dalers Penge af en rig Herres Lomme og dirker en lumpen Kuffert op iblandt; men de taler ikke om, hvor høflig man undertiden er, at man tar ikke Altsammen bort paa een Gang, da man dog har største Leilighed dertil; thi naar jeg tar to Daler af min Herres Lomme og lar ni blive tilbage, er det jo ligesaa fuldt, som jeg gir ham de ni Daler, som efter Krigsret hørte mig til, efterdi de vare i min Magt. Men langt fra at vise ringeste Taknemmelighed derfor, søger de at sætte Klik paa en stakkels Tjeners ærlige Navn, og jager ham paa Døren uden Pas og Afsked. Jeg maa dog see til, hvordan jeg kan faae mig et Pas; thi jeg har meldt mig an paa to *à* tre Steder; men Alle spør derom. Her boer en skrutrygget Magister, som man siger tjener alle Godtfolk i saadan Tilfælde for Penge og gode Ord. Jeg maa hen at kjøbe mig en Recommandation af ham. (Banker paa.)

SCEN. 5.

ILDFUX. GOTTFRED. SIDEN *ROSIFLENGIUS.*

GOTTFRED. Du Gaudieb! Er det dig, som banker paa vor Dør?

[1] »over paa«, paa over.

OLDFUX. Kjender du mig da?

GOTTFRED. Baade jeg og min Herre kjender dig altfor vel. Bliv kun fra vort Hus. — Herre! kom ud! Her er En, som vil stjæle.

ROSIFLENGIUS [kommer ud]. Er det den Skjelm? — Du gaaer blindt, Kammerat; vi forvarer altfor vel vore Sager her i Huset.

OLDFUX. I tar feil, I Godtfolk! jeg er ikke kommen for at stjæle. Se, her gaaer jeg med en Rigsdaler i Haanden, som jeg vil give Jer for at skrive mig Recommandation til en Tjeneste.

GOTTFRED. Ei, Herre! denne Tjener maa dog ikke være saa ond, som Folk siger.

ROSIFLENGIUS. Jeg troer det ogsaa. Man kan ikke agte, hvad Folk siger. Han har virkelig et godt og ærligt Ansigt. — Nu skal Han strax faae et Pas, Monsieur. (Gaaer ind.)

GOTTFRED. Min Herre er meget for at tjene Godtfolk. Jeg er vis paa at, om han ikke havde været, at du havde ikke faaet et Pas i den hele By; thi de fleste Mennesker ere saa uvillige med Saadant, at.... Jeg troer aldrig, Verden kan blive længe staaende.

OLDFUX. Det er sandt nok. Var ikke din Herre, saa maatte Godtfolk, som jeg og Andre, rent forgaae. Men han er den, som mager det saa, at vi bliver nogenledes ved Magt.

GOTTFRED. Derimod findes Folk her i Byen, der, saasnart et Menneske er falden i en Skrøbelighed, gjør sig en Fornøielse, at udhegle det samme.[1] Det gjør aldrig min Herre. Langtfra at straffe Folks Synder, søger han at bedække dem med Kjærligheds Kaabe enten i Rim eller løs Stil,

[1] »udhegle«, udraabe og gjennemhegle.

og det ofte for en Bagatel; thi han sidder undertiden hele Dagen og skriver Godtfolk til Berømmelse, som forlanger det af ham, og vinder næppe ti Rigsdaler dermed.

OLDFUX. Derfor er han ogsaa elsket og æret af alle Folk.

ROSIFLENGIUS [kommer atter ud]. Se, der har I et Pas, Monsieur! saa godt, som nogen ærlig Mand vil forlange det.

(Oldfux læser Passet, giver ham Penge og gaaer.)

SCEN. 6.

NIELS VOGNMAND DRUKKEN. *ROSIFLENGIUS. GOTTFRED.*[1]

NIELS. Faae Den Skam, der har været fuld meer end een Gang i otte Dage, om mit Navn det er.

ROSIFLENGIUS. Kjender du den Mand?

GOTTFRED. Ja, det er Niels Vognmand. Han gaaer aldrig til Sengs nogen Aften uden med to Potter Brændevins Baglast.

NIELS. Nei, jeg har, min Tro, ikke haft meer end den ene Rus i otte Dage; men det er sandt, jeg har ikke været ædru i otte Dage.

(Synger en Ølvise og raaber imellem:)

Ak, du deilige Brændevin! Man kan blive kjed af een Slags Mad, man kan blive kjed af een Slags Kone; men jo meer man er i dit Selskab, kjære Brændevin! jo meer Lyst faaer man til dig. Jeg skal ikke forlade dig til min Dødedag; forlad du heller ikke mig. Nu maa jeg dog forlade dig i to

[1] I 1731 staaer Niels Vognmand betegnet i Scenens Overskrift som »En drukken Mand«, og hans Replikker have til Overskrift »Den Drukne«.

Dage, eftersom jeg skal have Bryllup iovermorgen. — Se, Monsieur! et Ord. Hvor boer Magister Rosiflengius?

GOTTFRED. Her boer han. Er der Noget til Tjeneste?

NIELS. Om Forladelse, Hr. Magister! jeg har Noget at tale med Ham.

GOTTFRED. I tar feil, Landsmand; jeg er hans Tjener.

NIELS. Jeg er Hans Tjener igjen.

GOTTFRED. Nei, jeg vil sige, at jeg er Magisterens Tjener, som staaer her.

NIELS. Servitør, Hr. Magister! Om Forladelse, jeg tog Hans Dreng for Magister.[1]

ROSIFLENGIUS. Det vil intet sige.

NIELS. Det var, min Tro, af Vanvare.

ROSIFLENGIUS. Jeg veed det nok.

NIELS. Gid Drolen splide mig ad, om jeg mente noget Ondt dermed.[2]

ROSIFLENGIUS. Ei, tal ikke derom; det ligger ikke Magt paa. Men hvad er Hans Begjæring?

NIELS. Jeg er kommen for Skade og skal giftes, og derfor vilde have gjort et Bryllupsvers. Hvad er ellers nu Prisen paa Bryllupsvers?

ROSIFLENGIUS. To Rigsdaler.

NIELS. Dem skal I gjerne faae. Men saa maa Magisteren berømme mig brav og sige, at jeg er en arbeidsom og ædru Mand. (Han ræber.)

ROSIFLENGIUS. Jo jo, det skal have gode Veie. (Sagte.) Jeg kan give ham et af de gamle Bryllupsvers, som ligger i den Skuffe Nummer 3. (Gaaer ind.)

[1] »Dreng«, Tjener.

[2] »splide« — i 1731 og de Høpffnerske Optryk: »slide«, hvad der er beholdt i Rahbeks og Boyes Udgaver.

NIELS (til Gottfred). Men jeg beder om Forladelse, Ir. Magister! at jeg tog Hans Dreng for Magister.

GOTTFRED. Jeg er hans Famulus, nu gik Maisteren ind.

NIELS. Jeg kan svære paa, at det var af Vanvare, Ir. Magister.

GOTTFRED. I hører jo vel, at jeg er ikke Maisteren.

NIELS. Kan jeg da forlade mig dertil, Hr. Maister, at I tar det ikke ilde op?

GOTTFRED. Jeg er kun hans Tjener, Monsieur.

NIELS. Jeg er Hans Tjener igjen, Hr. Magister! af mit Hjerte.

ROSIFLENGIUS [kommer ud igjen]. Se, der har I et smukt Vers.

NIELS. Og der er Pengene.

(Gaaer bort og kommer tilbage.)

Om Forladelse, Hr. Magister! jeg glemte at beale Ham Pengene.

GOTTFRED. Vi har alt faaet.

ROSIFLENGIUS. Hold din Mund, Slyngel!

NIELS. Hvad koster Verset?

ROSIFLENGIUS. To Rigsdaler.

(Niels betaler end engang to Rigsdaler og gaaer bort. De Andre gaaer ind.)

SCEN. 7.

HENRIK I KVINDEKLÆDER.

Jeg troer nok, Ingen kjender mig i den Dragt. eg har været hjemme og faaet ti Rigsdaler hos ain Herre, hvormed jeg vil spille vor Versekræmer et Puds. Jeg har iført mig disse Klæder, paa et at Tjeneren, som nylig har seet mig, ikke skal jende mig igjen. Nu vil jeg hen at banke paa.

SCEN. 8.

HENRIK. GOTTFRED. SIDEN ROSIFLENGIUS.

GOTTFRED. Goddag, lille Pige! Hvem vil I tale med?

HENRIK. Boer ikke Magister Rosiflengius her?

GOTTFRED. Jo. Er der Noget til Tjeneste?

HENRIK. Jeg vilde nok tale med ham selv.

GOTTFRED. Der er han. [Rosiflengius kommer ud.]

HENRIK [til Rosiflengius]. Jeg kommer for at have et smukt Vers gjort hos Ham.

GOTTFRED [sagte]. Idag gaaer vor Plov brav.

ROSIFLENGIUS. Over hvem skal det Vers være?

HENRIK. Ak, Herre! min Frue har haft saa stor Ulykke, som nogentid kunde hænde. O, en ulyksalig Skilsmisse!

ROSIFLENGIUS. Har hun da mist hendes Mand?

HENRIK. Ak nei, Hr. Magister! det vilde ikke saa meget sige; hun kunde altid faae en Mand igjen paa een eller anden Maade.

ROSIFLENGIUS. Hvad har hun da mistet?

HENRIK (grædende). Hendes Skjødehund. Ak, ak! mit Hjerte brister, naar jeg tænker derpaa. Han døde af en Feber, efter Docterens Sigelse, iovergaars mellem Tre og Fire, og skal begraves imorgen.

ROSIFLENGIUS. Hvad vil alt dette sige?

HENRIK. Nu vil Fruen have gjort et smukt Gravskrift over ham, og [har] derfor skikket mig til Magisteren.

IFLENGIUS. Nei, hils Jer Frue, lille Barn! ;, at jeg gjør ikke Vers over Hunde.[1]

IRIK. Havde det været en Hund, som andre e, saa havde min Frue ikke begjært Saadant; an havde Forstand, som et Menneske, og har ienteret ti Rigsdaler paa sit Yderste til en som skulde gjøre hans Gravskrift.

IFLENGIUS. Ja, det er Andet. Efterdi Sagen den Beskaffenhed, saa vil jeg gjerne tjene .. Der døer hundrede Mennesker og aldrig en Eftertanke.

IRIK. Fruen vilde gjerne, at Verset skulde ligesom man gjør et Vers over en brav , og at samme Melampe (saa var dens Navn) oses for sin Dyd og Forstand.[2]

IFLENGIUS. Nei, lille Barn! det gaaer n.

VRIK (ringlende med Pengene). Ak jo, Hr. Magi- jen min Frue deri.

IFLENGIUS. Ja ja, kom da ind, mit Barn. l see til, hvad jeg kan gjøre. (De gaaer ind.)

SCEN. 9.

PERNILLE ALENE.

har speculeret paa Skjelmsstykker, saa min ie løber om i mit Hoved som en Top, og har

bemærket i Sjette Bind Side 26 blev der ofte i Holbergs evet Sørgevers over Hunde. Rosiflengius har ogsaa skre- ı Slags Vers, men troer, at han i sin Samtale med den ede Pige først bør stille sig an, som han ikke gjør Vers unde.

nmeren 1724, da Holberg skrev Det lykkelige Skibbrud, ns Tragikomedie Melampe endnu ikke Publikum be- men den var skreven for over et Aar siden.

endelig udfundet et, som jeg troer nok skal lykkes. Hr. Jeronimus venter hver Dag et Skib, hvori al hans Velfærd bestaaer. Vi vil paa en subtil Maade bringe ham de Tidender, naar Magisteren er tilstede, at samme Skib er forulykket, og deraf see, hvad Miner hans nye Svigersøn vil holde; thi jeg er vis paa, at han vil tage Masken af og foragte det Svogerskab, som han finder ingen Fordel ved, og kan maaskee da Hr. Jeronimus samt Fruen lære at kjende ham. Nu vilde jeg ønske, jeg havde fat paa Henrik, for at høre, hvad han har udspundet, om hans Anslag er bedre end mit, eller hvor vidt det kan strække sig. Men der seer jeg en Pige med et Vers i Haanden komme fra Magisteren. Det er, min Tro, en forvoxen Radîs, hun er granadeermæssig.[1]

SCEN. 10.

HENRIK. PERNILLE.

HENRIK [sagte]. Der seer jeg Pernille; hende vil jeg fixere lidt; hun kjender mig nok ikke i den Dragt.

[Høit.] Goddag, lille Pige! Vil Hun ogsaa til Magisteren?

PERNILLE. Nei, jeg vil ikke, Bedstemoer.

HENRIK. Fy fy! Hvem seer I mig an for? Mener I, at jeg er ikke Jomfru saa vel, som I?

PERNILLE. Det kan nok være; men I kunde dog være min Moer.

HENRIK. Seer I vel, hvor spodsk Hun er over min Skabning, saa er jeg dog forlovet med en

[1] Grenaderer kaldtes ofte Granaderer.

nuk ung Person, hvilken forærer mig Alt, hvad
an faaer fra andre Piger, som han fixerer.
PERNILLE. Den Karl maa have en underlig
mag. Jeg gad nok vidst, hvem han var.
HENRIK. Det kan I let faae at vide; Karlen tje-
er hos en Mand, som hedder Philemon.
PERNILLE. Hans Navn?
HENRIK. Han selv hedder Henrik.
PERNILLE. Gid I faae Skam, saa vist som I
ver! Den Karl er forlovet med mig.
HENRIK. I hedder jo Pernille?
PERNILLE. Ja, jeg hedder Pernille og har væ-
t forlovet med ham halvandet Aar.
HENRIK. Han fixerer Jer kun, mit Barn! for at
ae nogle smaa Foræringer, som han siden for-
rer til Andre.
PERNILLE. Det er usandt; han er altfor ærlig
ertil. Jeg troer ikke Saadant, uden I viser mig
e Foræringer.
HENRIK. Jeg vilde nødigt gjøre det; men for
ke at passêre for Løgner, da se denne Tobaks-
aase, som han har faaet af samme Pernille og
vet mig.
PERNILLE (grædende). Ak, den Forræder! — Og
u, din slemme Troldhex, din Rufferske, som
ger at forføre unge Mennesker, jeg skal nok
ae Hævn over dig.
HENRIK. Nei, du est en Rufferske, som vil sætte
plid imellem mig og min Kjæreste; thi vi har
eret forlovet sammen mange Aar, førend han
ae dig.
PERNILLE. Jeg skal nok faae Jer adskilt.
HENRIK. Gjør dig ingen Umage; du faaer kun
i lang Næse. Jeg kan forsikkre dig, at Intet uden

Døden skiller mig fra Henrik, og at du i Evighed ikke faaer ham.

PERNILLE. Jeg vil heller ikke have ham, eftersom jeg mærker hans Utroskab; men du skal heller ikke faae ham, din Laptaske!

HENRIK. Du est selv en Laptaske.

(Pernille giver ham et Ørefigen.)

Det Ørefigen skal koste dig dyrt nok. Fort, jeg fodrer dig ud til Fuglestangen at slaaes med mig enten med en Sax eller en Kokkekniv.[1]

(Løfter op Skjørtet og tager i Lommen efter Saxen.)

PERNILLE. Hvad Pokker er dette? Hun har Buxer paa.

HENRIK (rivende Huen af sig). Fort fort, du skal møde mig for Fuglestangen.

PERNILLE. Gid du faae Skam, Henrik! er det dig? Men hvad skal saadant Narreri til?

HENRIK. Det maa du vel sige, Pernille! Det Ørefigen kunde jeg have undværet. Dog fortryder jeg ikke derpaa, efterdi jeg tilligemed fik Prøve paa din Troskab imod mig.

PERNILLE. Men hvorfor har du forklædt dig?

HENRIK. For at spille Magisteren et Puds, som skal ruinere ham. Jeg har længe vidst hans Skarnagtighed; men nu har jeg Noget i Hænderne derom, som ved Leilighed kan vises Hr. Jeronimus.

PERNILLE. Jeg har ogsaa opspundet Noget.

HENRIK. Det tviler jeg ikke paa; thi hvad Fanden kan ikke du ophitte?

[1] Ogsaa i Barselstuen Act. IV. Sc. 3 nævnes »Fuglestangen« som et Sted, hvor Duellanter pleiede at mødes. — Om Fuglestangen fortæller Holberg i sin Epistel 86, i Aaret 1748, at samme Sted udenfor Nørreport var forhen kjendt af Alle indtil Børn, men at Stedet nu var saa rent forglemt, at endogsaa dets Navn var fremmed for Alle.

PERNILLE. Det vil give kloge Børn, naar vi
omme sammen.
HENRIK. Det maa du vel sige, om jeg ellers
aer Lov at gjøre dem selv. Men der seer jeg Jom-
uen komme med Leander.

SCEN. 11.

EONORA. LEANDER. PERNILLE. HENRIK.

LEANDER. Giv Jer tilfreds, kjære Søster. Jeg
vis paa, at Pernille og Henrik ere ikke ørkes-
se.
ERNILLE. Nei, det har mit Hoved faaet at
le.
IENRIK. Og min Hjerne er saa confus af Specu-
ioner, at jeg maa have en Uhrmager at sætte
ulene i Orden igjen.
EONORA. Hvad har I da opfundet at hjælpe
a vore Sager med?
ERNILLE. I veed, Jomfru, at Jer Faer har et
ib i Søen, som al hans Velfærd bestaaer i.
EONORA. Ja, meer end hans Velfærd; thi Lad-
igen er over 40,000 Rigsdaler værd.
ERNILLE. Jeg vil, at Henrik skal give sig ud
en Matros, komme til [Hr.] Jeronimus og bilde
m ind, at Skibet er forgaaet, og det just paa en
l, som Magisteren er hos ham, for at see, hvad
ntenance vor nye Beiler vil holde, naar han
r sig ingen Medgift at bekomme med sin Brud.
EANDER. Det Raad staaer mig an; thi jeg er
paa, at han da strax vil vende vort Hus Ryg-
og foragte et Svogerskab, som ingen Fordel
ed; thi det er kun efter Pengene, han løber.

LEONORA. Men Sandheden vil dog strax komme for en Dag.

LEANDER. Det vil ikke sige; nok er det, at man imidlertid lær at kjende ham, og at vi deraf kan tage Leilighed at gjøre ham sort.

HENRIK. Og naar saa det er gjort, kommer jeg frem med nogle Historier paa min Side.

LEANDER. Du maa have noget Galskab for, efterdi du est forklædt.

HENRIK. Ja, jeg har nogle skammelige Vers i min Lomme, som skal befodre hans Ruin. Jeg har stillet mig an, som jeg var skikket af en fornemme Frue, og faaet Magisteren for Penge at gjøre Vers over en Hund. Han vilde ikke dertil i Førstningen; men Klangen af Pengene forførte ham dog omsider.

LEANDER. Lad mig see det Vers.

HENRIK. Der er tvende af hans Fasong. Det andet er gjort en aabenbare Skjøge til Ære, som skal giftes. Jeg lod udcopiere det, gav hende Copien og beholdt Originalen, som er skreven med hans egen Haand.

LEANDER (læser Versene og siger:) Ak Himmel! er det muligt, at et Menneske, der prostituerer sig saaledes, kan dog være agtet og æret af alle Folk?

HENRIK. De fleste Folk, Hr. Leander! ere onde og derfor finder deres Regning ved, at der er saadane Folk, som sætte Farve paa Laster og Udyder.

LEANDER. Slige Mennesker ere jo mægtige til at ødelægge Verden, saasom de ved Flatteri styrke onde Mennesker og bane Veien for Andre at blive onde. Ja, de ere ligesaa skadelige, som din Herre og andre hans Lige, der moralisere, ere nyttige. Det er tvende forargelige Skrifter. Intet

nmenneske kunde begjære bedre Grav-
ınd denne Hund, og ingen ærlig Mø bedre
›svers, end denne Skjøge. I har begge To
esterstykker. Vil ikke det Ene hjælpe, saa
t Andet. Hvis det lykkes, skal I begge blive
et.

RIK. Jeg forlanger Intet, uden at I vil gjøre
Pernilles Bryllup; thi vi ere komne for
g har forlovet os sammen paa en Trøiedus.[1]

IDER. Est du forlovet med ham, Pernille?

IILLE. Ja, jeg kan ikke nægte det.

IDER. Godt, godt. Der har I min Haand
jeg skal bekoste Jer Bryllup. Men, Henrik!
vel spille den Rulle efter Pernilles Anslag?[2]

RIK. Ei, Herre! Jeg turde vove at spille en
als Rulle, endsige en Matroses. Lad kun
ge derfor. I skal selv, naar I faaer mig at
de Jer ind, at jeg er en skibbrudden Ma-

IDER. Vi skal vare dig ad, naar Tid er. —
Andre nu gaae ind saa længe.

(Henrik gaaer bort, og de Andre gaae ind.)[3]

1 Trøiedus«, det Nedertydske up'n Trojedus, paa Lyk-
mme, med Fare for, at det vil gaae uheldigt. Trøiedus
t Deux, det lave Tærningekast Tre og To.
1 vel«, kan du virkelig, er du capabel at.
›(De gaaer Alle ind.)« — Den sidste Scene maa tænkes
ie hjemme hos Leonora og Leander.

ACTUS IV.

SCEN. 1.

JERONIMUS. MAGDELONE.[1]

JERONIMUS. Endnu er hun obstinat, dog ikke som tilforn; thi jeg holder for et godt Mærke, at hun beder om tre Dages Dilation.

MAGDELONE. Hun skulde, min Tro, ikke have en Times Dilation, dersom jeg maatte raade.

JERONIMUS. Jo, jo; det kan jeg ikke nægte hende. Det er et stort Foretagende at gifte sig, min Hjerte! besynderlig for hende heri; thi først maa hun arbeide paa at faae den gamle Kjærlighed af Hovedet, og siden stræbe at bekvemme sig til det Ægteskab, som vi foreskriver hende.

MAGDELONE. Men om den gode Mand kan bie i tre Dage? Thi, saa vidt som jeg kan see, elsker han hende heftig, og naar En attraaer en Ting saa inderlig, saa har han ingen Rolighed, førend han kommer i Possession deraf. Tilmed har I jo lovet ham inden en Dag at holde Bryllup.

JERONIMUS. Det vil ikke sige, min Hjerte! Han bekvemmer sig nok til at bie. Jeg kan ved altfor megen Haardhed bringe min Dotter til Desperation. Tre Dage gaaer snart, og saa har hun siden ingen Undskylding eller Aarsag at klage sig over

[1] De fleste af Scenerne i denne Akt foregaae i Jeronimuses Hus. Kun en Del af den tredie Scene samt den niende og den tiende Scene foregaae paa Gaden.

i ikke har villet give hende Tid til saadant Foretagende. Tilmed haaber jeg, at inden l jeg faaer min kostbare Ladning hjem, og ver kan være istand at forære ham nogle ərier.

ƆELONE. Det troer jeg aldrig, at han skjøt-ın er ikke saadan Mand. Han elsker ikke 'a uden af Begjærlighed til at komme i Svo-ɔ med os og af en ren Kjærlighed til hende. n første Motiv er endnu stærkere end den thi fra den første Tid, den Mand har seet ır jeg mærket hos ham en særdeles Til-hed til vort Hus, og det førend han nogen-: vor Datter eller maaskee vidste, at hun Een Dag saae han mig, og en anden Dag han Vers over mine Legemets og Sindets

NIMUS. Jere Legemsgaver?

)ELONE. Ja, Alderen har vel gjort nogle inger deri; men Lineamenterne har jeg lnu. (Tager et lidet Speil af Lommen og beseer sig.) troe mig, min Hjerte! at denne Mand er ıder.

NIMUS. Ja ja, jeg vil ikke disputere der-

Fruentimmer, hvordan de er skabte, og ımle de end ere, saa vil de dog være roest ːs Skjønhed.

)ELONE (bliver imidlertid ved at speile sig). Jeg skee Lov, ret vel fornøiet med mit Ansigt

NIMUS. Jeg ogsaa med mit. Skjøndt der ı Fare for, at Nogen af os skal mere stikke

r‹, bryder sig om.

Ild paa Verden. Men vi vil lade den Tale fare. Gid jeg snart kunde faae de Tidender, at mit Skib var lykkelig ankommet. Jeg har aldrig nogentid været i saadan Urolighed, som jeg er denne Gang.

MAGDELONE. Jeg troer det nok, min hjerte Mand; thi I har aldrig vovet tilforn Jer hele Velfærd paa eengang.

JERONIMUS. Jeg skal, min Tro, eiheller gjøre det oftere; men den store Gevinst har lokket mig dertil. Jeg vil dog haabe Alting til det Bedste. Men der er Pernille.

SCEN. 2.

JERONIMUS. MAGDELONE. PERNILLE.

JERONIMUS. Nu, Pernille! hvad godt Nyt bringer du os? Hvorledes er det med min Dotter?

PERNILLE. Det blir nok godt, vil kun Herren og Fruen lade mig raade. Rom blev ikke bygt paa en Time, man maa gaae Skrid for Skrid frem i dislige Sager. Jeg har allerede bragt det saa vidt, at Philemon er halvdels glemt, og det er ikke en ringe Begyndelse.

JERONIMUS. Deri bestaaer just Knuden.

PERNILLE. Det Andet skal gaae, som det var smurt; thi saa meget jeg hadede Magisteren tilforn, saa meget elsker jeg ham nu. Jeg vil bede Herren og Fruen, at De vil forsikkre ham derom. Jeg kan aldrig glemme det Guds Barn, (Hun græder.) at da jeg havde gjort ham den største Uret, bad han ovenikjøbet for mig.

JERONIMUS. Ja ja, Pernille, nu er Alting godt igjen. Men der kommer han.

SCEN. 3.

ROSIFLENGIUS. GOTTFRED. JERONIMUS. MAGDELONE. PERNILLE.

ROSIFLENGIUS. Gottfrede!

GOTTFRED. Imo.[1]

ROSIFLENGIUS. Gak du kun hjem. Om der kommer Nogen i min Fraværelse og vil have Bryllupsvers, kan du tage nogle af dem, som ligger i den Skuffe Nummer 3. Det er lige meget, hvilke du tar. Af Begravelsesvers er Forraad [i] Nummer 5. Og for Avancements i Ære og Bestilling kan du tage af Nummer 4.

GOTTFRED. Er det lige meget, hvad Slags Folk det er?

ROSIFLENGIUS. Imo vero.

GOTTFRED [sagte]. Det er ikke Under, at min Herre hedder Rosiflengius; thi han berømmer Alle ifleng.

ROSIFLENGIUS. Quid dicis, Gottofrede?

GOTTFRED. Jeg spør, om jeg ikke skal sætte Navnene til.

ROSIFLENGIUS. Visselig, og du veedst Prisen. Gak nu kun din Kaas. [Gottfred gaaer.]

Se, der seer jeg mine kjære tilkommende Svigerforældre. *Salvete plurimum!*[2]

PERNILLE (sagte). Hvad Pokker mon han vil gjøre med Salveter?

JERONIMUS. Velkommen, Hr. Magister! Jeg

[1] Magisteren og hans Tjener samtale ikke i Jeronimuses Stue, men paa Gaden.

[2] Efter at Gottfred er gaaet, befinder Magisteren sig hos Jeronimus og Magdelone.

har berammet Brylluppet om tre Dage. Det skulde holdes før; men jeg venter en kostbar Ladning hjem og agter at forære Ham adskillige Sager.

PERNILLE (sagte). Nu er det Tid for Henrik, som staaer i Beredskab, at komme.

(Høit.) Mig synes, det banker. Jeg maa løbe til Døren.

ROSIFLENGIUS. Ak, min Herre! tal ikke om Foræringer. Den Fornøielse at komme i saadan dydig Familie er mig nok.

JERONIMUS. Ja ja, Hr. Svigersøn! jeg veed nok, hvad jeg vil gjøre.

PERNILLE (tilbageløbende). A . . . a! Hvilken Ulykke!

JERONIMUS. Hvad er paa Færde? Jeg troer ikke, at du seer Spøgelse lyse Dagen.[1]

PERNILLE. A . . . a! Hvilken Ulykke!

JERONIMUS. Har dig mødt noget Gespenst, saa har vi her en Guds Mand hos os, der nok kan holde det fra Huset.[2]

PERNILLE. A . . . . a! Hvilken Ulykke!

JERONIMUS. Siig, hvad er det dog?

PERNILLE. Ak, jeg kan ikke sige det. Her er Matrosen udenfor, lad ham sige det.

JERONIMUS. Det Ord »Matros« dræber mig. Jeg er bange for, at mit Skib er kommen til Ulykke. — Lad ham komme ind.

[1] »Jeg troer ikke«, jeg kan ikke troe; »lyse Dagen« er en Norvagisme istedenfor: ved høilys Dag, jvfr. Noten i Tredie Bind Side 36.

[2] Magisteren er Theolog. I næste Scene lader han Magdelone vide, at han *ex professo* har lagt sig efter at besidde Kjendskab til Himlen.

SCEN. 4.

HENRIK I MATROSKLÆDER. *DE FORRIGE.*

IENRIK. Mijnheer, ik breng Jouw een zeer be-
oefd Tijdung.[1]
IAGDELONE. Ak, mit hele Legem skjælver.
'ERONIMUS. Hvad er det, Landsmand?[2]
IENRIK. Mijnheer heeft Zijn Schip verloren.
'ERONIMUS. Hvad! Er mit Skib blevet?[3]
IENRIK. Wel ja, Mijnheer.
Ieronimus, Magdelone og Pernille hyler. Henrik tager Tør-
ıdet op og siger grædende:)
'or zes Dagen is de Ongeluk gearriveert.[4]
'ERONIMUS. Hvor hændte det?
IENRIK. In't Kattegat, Mijnheer! tusschen
aalf en een Uur tegen Mitnacht.[5] (De hyler igjen.)
'ERONIMUS. Er der da Intet bjerget?
IENRIK. Schip, Man, Ladung, Allegaar is ver-
en in de wilde Zee. Ik alleen ben davon geko-
:n. (De hyler igjen.)
'ERONIMUS. Ak, jeg elendige Menneske! Hvor-
n har Lykken spillet med mig! Jeg blir i en
ıst af en rig Mand bragt i den Stand, at jeg maa
'gte for Slutteriet. Det Eneste, jeg nu har at glæ-
mig ved, er, at min Datter saa vel bliver for-
:get. — Ak, Hr. Svigersøn .....

ʲet Hollandsk, som Henrik taler, er ikke feilfrit og skal ikke
:e det. I den hollandske Oversættelse af Komedien 1747, hvori
ırik taler samme Sprog, som de andre Personer, siger han:
'jnheer, ik breng U een zeer bedroefde Tijding.«
Landsmand«, Kammerat.
blevet«, forgaaet, det tydske geblieben.
'aa Hollandsk hedder Ulykken ikke *de Ongeluk*, men *het On-*
ık.
legen« betyder hen imod; Meningen er, at Ulykken skete i
Inatstimen, mellem Tolv og Et.

ROSIFLENGIUS. Er denne Ulykke da saa stor?

MAGDELONE. Ja, vi ere ganske ødelagte.

ROSIFLENGIUS. Det gjør mig hjerteligen ondt.

MAGDELONE.Vi ere Alle at beklage, Han saavelsom vi Andre.

ROSIFLENGIUS. Jeg veed ikke egentlig, hvad Fruen mener dermed.

MAGDELONE. Er Han ikke lige saa høit at beklage, som vi?

ROSIFLENGIUS. Nei, Madam; Hun er mest at beklage.[1]

MAGDELONE. Det er sandt nok; men naar det gaaer vort Barn ilde, saa lider Han og derved.

ROSIFLENGIUS. De tager ikke ilde op, at jeg maa forlade Dem. Jeg har idag en Hob at forrette.

MAGDELONE. Ak, Himmel! Kan Han forlade os i saadan Fristelse?[2]

ROSIFLENGIUS. Hun maa skikke Sig i Sin Skjæbne.

MAGDELONE. Bliver dog tilstede, at vi kan trøste hinanden; thi Ulykken gaaer jo ogsaa Ham selv an, kjære Svigersøn.

ROSIFLENGIUS. Hun kalder mig Svigersøn, Madam; det er godt nok; men......

MAGDELONE. Hvad! »men«?

ROSIFLENGIUS. Men det er Noget, som man kan henføre til det, som vi Lærde kalde *Prolepsin*.[3]

MAGDELONE. Er Han ikke vor Svigersøn?

ROSIFLENGIUS. Det er Noget, som jeg ikke kan sige. Det er Noget, som Himlen raader for. I slige vigtige Sager kan vi Intet foretage af os selv.

[1] Han siger nu ikke mere Frue, men Madam til hende.
[2] »Fristelse«, Prøvelse.
[3] »*Prolepsin*«, Foregribelse, Anticipation.

MAGDELONE. Han har jo raadført Sig med
'imlen og begjæret vor Datter.

ROSIFLENGIUS. Det er Skade, Madam, at jeg
enne Gang ikke har raadført mig med Himlen,
vilket jeg burde at gjøre i saadan vigtig Sag; det
·dog Noget, som ethvert Menneske bør at gjøre;
aaber derfor, at Madamen gir mig Tid dertil. Fin-
er jeg da, at det er Himlens besluttede Villie, kan
endes Datter være mig saa nær som en Anden.

MAGDELONE. Ak, hvilken Haanhed og Foragt!

ROSIFLENGIUS. Jeg foragter hverken Hende
ler Hendes Datter, Enhver kan være god for
g; men ......

MAGDELONE. Men mener I, at Himlen kan
ide Behag deri, at man bryder sit Løfte?

ROSIFLENGIUS. Ei, Madam! hvad himmelske
iger angaaer, det er Noget, som jeg *ex professo*
ır lagt mig efter. Det er Noget, som Hun ikke
rstaaer, Madam.

IERONIMUS. Her kan man speile sig i Verden.

PERNILLE. Giv Jer kun tilfreds. Han skal tage
ımfruen, om han blev gal.

ROSIFLENGIUS. I er altfor stakket til at tvinge
ig, lille Pige.

IERONIMUS. Vi skal nok lære Jer, hvad det er
ville prostituere et fornemme Hus.

ROSIFLENGIUS. Fattigdom og Hoffart følges
erne ad.

PERNILLE. Gid du faae en Ulykke, din skrut-
ggede Versekræmmer! Min Jomfru er altfor god
at falde i saadan vanskabt Skjelms Arm.

ROSIFLENGIUS. Er hun for god dertil, hvorfor
ıder I da hende paa mig? Det er ikke gode Va-
r, som man nøder bort.

PERNILLE. Ak, Monsieur Leander og Jomfru! kommer hid!

SCEN. 5.

LEANDER. LEONORA. DE FORRIGE.

PERNILLE. Se her denne Forræder, som først ved Practiker har skilt Jer ved Jer gamle Kjæreste og nu, saasom han fik at høre, at Herrens Skib, hvori al hans Velfærd bestod, er bleven, begynder at sale om, [og] taler spottelige Ord til Herren og Fruen.

LEANDER. Ak Himmel! Er vort Skib blevet?

JERONIMUS. Ja, og dêr staaer en af Matroserne, som alene er bleven reddet. Saasnart denne Forræder hørte dette, kastede han Foragt paa mit Barn.

LEONORA. Ak, er det muligt, at jeg paa een Dag skal miste to Kjærester?

ROSIFLENGIUS. I kan jo beholde den Forrige.

LEONORA. Nei, den har I jo faaet mine Forældre til at foragte, saa at han aldrig kommer her meer.

ROSIFLENGIUS. Alt, hvad jeg har gjort, har kun været af Skrømt.

LEONORA (grædende). Ak nei, Hr. Magister! tag mig dog, ellers blir jeg aldrig gift min Livstid.

ROSIFLENGIUS. Nei, jeg er Hendes ydmygste Tjener.

LEONORA. Ak jo, Hr. Magister! vær dog saa god.

ROSIFLENGIUS. Fy fy! Hun er meget giftesyg.

LEONORA. Magisteren er maaskee bange for at blive indviklet derover i min Faers Gjæld?

PERNILLE. Ei, Snak! Jeg er vis paa, at Herren kal aldrig forlange uden Caution idethøieste paa t Par Tusind Rigsdaler.

ROSIFLENGIUS. Ja, Caution for et Par Tusind ljævle!

LEONORA. Ak, Hr. Magister! tag mig dog.

ROSIFLENGIUS. Bliv fra mig, siger jeg.

SCEN. 6.

PHILEMON. DE FORRIGE.

PHILEMON. Jeg hørte saadan Allarm her udenır og derfor, endskjøndt min Fod burde ikke omme inden Døren, saa dog af Nysgjerrighed ır at vide.....

MAGDELONE. Ak, min kjære Hr. Philemon! g troer, at I tager Del i vor Sorg.

PHILEMON. Madame, endskjøndt Hun har alrig taget Del i min Sorg, endskjøndt Hun har ıragtet mig, saa skulde det dog gjøre mig hjerteg ondt, at Deres Hus var nogen Ulykke vederren.

MAGDELONE. Ak ak, den gode Mand har forcyldt bedre Medfart af os.

PHILEMON. Hvad er ellers paa Færde, I Godtılk?

JERONIMUS. Ak, Hr. Philemon! nu bragte denne atros mig de ulyksalige Tidender, at mit Skib ed dets hele kostbare Ladning er forgaaet. Saaıart fik denne skinhellige Djævel ikke den Ulyk: at høre, førend han tracterer mit Hus med ørste Foragt, holder mig og min Kone, som han forne løftede op til Skyerne, for Staadere, [og] øder min Datter fra sig, som han foregav nylig

saa høit at elske. Ak, Hr. Philemon! hvor grovelig har jeg ikke syndet, idet jeg har ladet mig forblinde af hans Skinhellighed!

PHILEMON. Min Herr Jeronimus saavelsom Madame, hvorvel I intet Godt har forskyldt af mig, men ilde belønnet min Troskab, saa dog, dersom Magister Rosiflengius afstaaer ganske sine Pretentioner, vil jeg endnu blive ved Huset.

ROSIFLENGIUS. Ei, Monsieur! hjertelig gjerne. Se, der har Han min Haand derpaa.

MAGDELONE. Det vil ikke sige, enten det Skarn staaer fra sine Pretentioner eller ei; thi om han havde nogen Ret, saa har han dog ved sin Utroskab forbrødt den.

ROSIFLENGIUS. Tør I kalde en lærd Mand, som jeg, et Skarn?

PHILEMON. Min kjære Frue, Hun modererer lidt Hendes retmæssige Iver.

ROSIFLENGIUS. Jeg seer, at man vil overfalde mig; det er bedst, at jeg gaaer.

PHILEMON. Bi kun lidt, Hr. Magister! og seer Udfaldet paa dette. Der skal Ham intet Ondt vederfares.

ROSIFLENGIUS. Jeg takker Ham, min Herre.

PHILEMON. Hør nu, hvad jeg vil gjøre, Hr. Jeronimus! paa det I paa eengang kan lære at kjende os begge. Den Kjærlighed, jeg bær til Hans Datter, er en ren og uforfalsket Kjærlighed, og som den ikke har været grundet paa Interesse, saa kan den Ulykke, Jer Hus er vederfaren, ikke gjøre den lunken. Jeg vil som en trofast Svigersøn hjælpe Ham tilrette med mine Midler, saalænge jeg har Noget tilbage.

(Jeronimus og Magdelone omfavner ham begge, og siden Pernille.)

PERNILLE. Se, Jomfru! hvordan I staaer og aaber. Hvorfor vil I være den Sidste?

(Leonora omfavner ham ogsaa.)

Saa gir hinanden Hænder, at Magisteren kan ere Vidne til, at I ere forlovede.

(Leonora giver Philemon Haand og siden Forældrene.)

ROSIFLENGIUS. Ja, jeg seer det nu med Forielse, og gratulerer.

PERNILLE. Der har I ogsaa min Haand, og jeg l være Mand for, at ikke Lucifer selv skal med sin Kunst skille Jer ad.

HENRIK. *Ik gratuleere ook de Heerschap.*[1]

PHILEMON. Jeg takker. Men hør, Baadsmand! ror skete den Ulykke?

HENRIK. *Ik ben geen Bootsman, Mijnheer, ik n man Matroos.*[2] *De Ongeluk is geschien in't attegat, en ik kan verzekern, dat de Schipper geen chuld daraan hadde; denn uit de korte Tijd, ik et hem gevaren heb, kan ik tuigen,*[3] *dat Schipper driaan was een van de vermaerdsten Schippers, ooit gedient heb.*[4]

JERONIMUS. Hvad er det? Min Skipper hedder ke Adrian; min Skipper hedte Cornelius Janen.

HENRIK. *Neen, Mijnheer, Carnelis Jansen is de chipper van Mijnheer Jeronimus; maar Schipper driaan voerde het verlorne Schip, dat deze Heerhap toegehoort heeft.*

[1] »*de Heerschap*« skulde være *het Heerschap.*

[2] Philemon kalder Matrosen »Baadsmand«, fordi Baadsmand r en Matroses gængse Benævnelse; i Danske Lov hed Matror Baadsmænd eller Baadsfolk; men Henrik skjelner som Holnder mellem Baadsmand og Matros.

[3] »*tuigen*«, bevidne; *uit* skal være det danske udi.

[4] »*ooit*«, nogensinde; — »*vermaerdsten*«, berømteste, er i den llandske Oversættelse forandret til *bedrevenste*, dygtigste n der *bedrevenste Schippers*).

JERONIMUS. Hvem er Jer Herskab da?

HENRIK. Dat is jomers Mijnheer. Ik ben jomers in't Huis van Claas Petersen.[1]

JERONIMUS. Ak Himmel! Hvad hører jeg! Claus Pedersen er min Nabo, og jeg er Jeronimus.

HENRIK. Is dat moglijk? Ik ben hier niet bekant. Ik heb na Mijnheer Claas Petersen gevraagt, en zij hebben [mij] dit Huis getoont; maar indien[2] *Mijnheer [Mijnheer] Jeronimus is, so gratuleere ik; denn Zijn Schip legt op de Reede.*

JERONIMUS. Ak, er det sandt, som I fortæller, da gjør I mig nu ligesaa glad, som I har bedrøvet mig tilforn.

HENRIK. Ja, Mijnheer, dat was een Abuis.[3] *Adieus.*

JERONIMUS. Se der, Kammerat, har I en Ducat, hvorvel I har gjort mig saa bedrøvet.

HENRIK. Ik dank Jouw, Mijnheer. [Gaaer bort]

SCEN. 7.

JERONIMUS. MAGDELONE. LEANDER. LEONORA. PHILEMON. ROSIFLENGIUS. PERNILLE.

ROSIFLENGIUS. Ak, velædle Hr. Jeronimus! samt velbaarne Frue![4] I skal ikke kunne troe, hvilken Glæde det var for mig at høre denne Vildfarelse.

MAGDELONE. Er vi nu Velædle og Velbaarne? For nylig vare vi Carnailler og Staadere.

[1] »*jomers*« er i Liebenbergs Udgaver korrigeret til: »*immers*« der betyder jo.

[2] »*maar indien*«, men saafremt.

[3] »*Abuis*«, Feiltagelse.

[4] Han siger nu atter »Frue« til Magdelone.

ERNILLE. Ak, gid du faae en Ulykke, din
nskalk!
ERONIMUS. Bilder I Jer ind, at vi endnu ikke
nder Jer?
OSIFLENGIUS. Min Herre......
ERONIMUS. Bliv fra mig, dit Skarn!
OSIFLENGIUS. Naadige Frue......
AGDELONE. Bort, falske Blake!
OSIFLENGIUS. Dydædle Jomfru....
EONORA. Kom mig ikke nær, du Forræder!
OSIFLENGIUS. Mademoiselle Pernille....
ERNILLE. Bliv fra mig, du ABC-bræt! Hæn-
rne sidde løse paa mig.
OSIFLENGIUS. Min Herr Philemon! hør mig
g.
PHILEMON. Jeg glæder mig ved, at Jer Ond-
ab er bleven aabenbaret, baade for min Skyld
for andre Godtfolk, som derover vil tage sig
re for Jer. Fort paa Døren!

(Leander tager ham ved Armen, og Pernille spænder ham ud r Rumpen.)

SCEN. 8.

JERONIMUS. MAGDELONE. LEANDER. LEONORA. PHILEMON. PERNILLE.

JERONIMUS. Dette var en særdeles Hændelse,
m tog Taagen fra mine Øine.[1]
MAGDELONE. Forlad os, kjære Svigersøn! Den
agt, vi har kast paa Ham tilforn, reiser sig
ne af Vildfarelse, som denne slemme Mands
inhellighed har bragt os i.
PHILEMON. Jeg forlader Jer dette af mit Hjerte.

[1] særdeles«, sælsom.

PERNILLE. Ak, det lykkelige Skibbrud!

PHILEMON. Ja, det var sær lykkelig for mig.

JERONIMUS. Det var lykkelig for os Alle.

PERNILLE. Ak, Herre! det gjør mig saa ondt, at jeg ikke fik ham knuset, før han gik.

JERONIMUS. Han er nok slagen.

PERNILLE. Jeg vilde gjerne prygle ham, saa at der skulde gaae Bryllupsvers baade for og bag fra ham.

JERONIMUS. Jeg skal stræbe at gjøre den Historie overalt bekjendt, at Alle kan see, hvad de Folk mene med deres Skrifter, og at de, som de i Hjertet foragte, dem løfte de mest op i Skyerne for at vinde Noget dermed.

PERNILLE. Jeg veed, at han har talet med Haanhed om Fruen paa Hendes Bag, da han dog i sine Lykønskningsvers har afmalet Hende som en Gudinde. Jeg har sagt Fruen det; men Hun har holdt det for Ondskab.

MAGDELONE. Det er sandt nok, Pernille. Jeg er falden i den samme Skrøbelighed, som mange Andre, der elske dem, som hykle og besmykke deres Udyder. Men jeg har af denne Historie lært, hvad det er for Slags Folk. — Kom kjære Svigersøn! lad os gaae ind og beramme Brylluppet. I maa herefter sige mig mine Feil, og jeg vil takke Jer derfor.

PHILEMON. Vi har Alle Feil, jeg ikke mindre end Hun. Naar jeg hører de Feil afmale, som jeg er behæftet med, bør jeg istedenfor at ophidses mod dem, der straffer mine Lyder, søge at rette dem; thi det er den største Hævn, man bør tage.

JERONIMUS. Kommer, Børn! lader os gaae ind.

RNILLE. Ak, det lykkelige Skibbrud!

[De gaaer Alle ind.]

SCEN. 9.

ROSIFLENGIUS. GOTTFRED.[1]

SIFLENGIUS. Hvad synes dig om alt dette, ɔfrede? *Qvid tibi videtur?*

TTFRED. Det var en forbandet Historie, Her- ɔg er bleven ganske fortumlet i mit Hoved der-

SIFLENGIUS. Du skalt see, hvad jeg vil gjøre n Aften for at hævne mig over dem.

TTFRED. Herren vil maaskee hegle Phile- igjennem i et Vers?

SIFLENGIUS. Nei, jeg skal sætte alle mine ner og alle hans Fiender i Gevær mod ham.[2] *ctere si nequeo Superos, Acheronta movebo.*[3] ɔ veed, at mange Godtfolk, som han har ilde ılet i sine Vers og andre Skrifter, skal med ıøielse tjene mig deri.

TTFRED. Vil Magisteren da lade ham prygle ɔm?

SIFLENGIUS. Nei, jeg skal lade ham gribe ctionere af dem for hans Skandskrifter.

ɪepladsen skal nu ikke længer tænkes at være i Jeronimu- ns, men paa Gaden. Ved Komediens Opførelse paa det mo- Theater har man brugt at lade en Dekorationsforandring foran Scen. 9; men paa Theatret i Holbergs Tid skulde De- ionen hele Komedien igjennem vedblive at være den sam- ɔ da Komedien foregaaer dels i forskjellige af Byens Huse, paa Gaderne, var Theatret dekoreret saaledes, at det lig- en Plads med Huse. Jvfr. Noten Side 171.

vær«, Vaaben.

ı citerer Junos Ord i Syvende Bog af Æneiden Vers 312. ɪe betyde: Hvis jeg ikke kan bøie Himlens Magter, skal tte Underverdnen i Bevægelse.

GOTTFRED. Men om de ikke kan bevise ham det over?

ROSIFLENGIUS. Ei, *Gerræ, Gerræ!*[1] Han tilstaaer sine Skrifter. Hele Stænder, hele Faculteter og Laug ere deri bleven angreben samt adskillige Folk især.[2] Bliv du her paa Lur og giv Agt paa, hvor han gaaer hen. Jeg vil imidlertid hen at gjøre nogle Anstalter.

GOTTFRED [alene]. Jeg var tilfreds, at min Herre og jeg var vel hængt; saa var en Ende derpaa; thi jeg frygter for, at naar han rører meget ved Philemon, blir hans egne Historier aabenbaret. Men der seer jeg den Dreng, som jeg talede nys med.

SCEN. 10.

HENRIK. GOTTFRED.

HENRIK [for sig selv]. Det er uden Tvil Magisterens Tjener. Jeg maa hen og høre, hvordan hans Herre er til Mode over denne Historie.

[Til Gottfred.] Servitør. Skal vi mødes her igjen! Du seer ikke saa fornøiet ud, som tilforn. Hvad er Aarsag dertil?

GOTTFRED. Du seer hellerikke saa bedrøvet ud, som tilforn. Hvad kan være Aarsag dertil?

HENRIK. Det er sandt; thi jeg har haft lutter gode Tidender, siden jeg talede med dig.

GOTTFRED. Og jeg lutter onde Tidender.

HENRIK. Har maaskee Hippokrene Kilde faaet hart Liv, at den ikke vil springe meer for din Herre? Er Stigen til Parnassus gaaet i Stykker for

[1] »*Gerræ*«, Sliddersladder.
[2] »især«, enkeltvis.

Eller er en af de ni Musæ død, som hjalp gjøre Vers?

FRED. Jeg var tilfreds, at Hippokrene Kil- forvandlet til en Rendesten, Parnassus til erg, og de ni Musæ havde den betændte

IK. Hillemænd, hvor vred est du! Men idt er hændet din Herre? Han skal jo hol- lup i en af disse Dage med en fornemme ds Datter.

FRED. Nei, der bliver Intet af.[3]

IK. Har han da fundet Noget hos hende, e er rigtigt?

FRED. Nei, Sagen er denne. For en Times- mer en Matros.... Gid han faae en Ulyk- Hund!

IK. Ei, band ham ikke saa. Hvad gjorde tros?

FRED. Den Rakkerknægt kommer og Hr. Jeronimus Tidender, at hans Skib var

IK. Var det ikke saa?

FRED. Nei, den Fæhund gik feil og tog Hr. ni Hus for et andet.

IK. Naar det ikke var sandt, saa var Hi- ude.

FRED. Nei, nu skal du faae at høre. Da

« er i 1731 og de Høpffnerske Optryk stavet: »Stien«.
tændte Syge« — i 1731 og de Høpffnerske Optryk: »den e Syge«, hvad der i Rahbeks og Boyes Udgaver er kor- : »den ni betændte Syge« og i Liebenbergs til: »dem 9 Syger«. Naar Tallet »ni« stryges foran »betændte«, ler at være noget Uforstaaeligt ved Gottfreds Ønske. muen var det Brug at sige: Fy for den betændte Syge! iver« — i 1731 og det Høpffnerske Optryk 1743: »det

min Herre fornam denne Ulykke, holdt han ikke raadeligt at besvogre sig med et Hus, som var geraadet i Armod. Derover opvaktes hidsig Disput mellem Hr. Jeronimus og min Herre. Men da man examinerede Matrosen lidt meer, fik man at høre, at der var Vildfarelse. Hvorover min Herre strax vilde sadle om igjen; men han blev af Jomfruens Broder stødt med Foragt paa Døren. Ak, den rakkerhundske Matros! Hjælp mig, Kammerat! at bande det Bæst.

HENRIK. Fy fy! Band ikke din Næste saaledes.

GOTTFRED. Han er Fanden ikke min Næste; han er en Hollænder.

HENRIK. Du siger jo selv, at Karlen gjorde det af Vildfarelse.

GOTTFRED. Ja, det er sandt; men den Vildfarelse kostede os vor Velfærd. Men om Philemon vinder Noget dermed, vil Tiden lære. Jeg haaber, at han inden to Timer kommer til at sidde sluttet med Hænder og Fødder.

HENRIK. Hvi saa?

GOTTFRED. Jo, min Herre er hen og sætter alle hans Fiender i Gevær. Jeg staaer derfor efter min Herres Ordre her paa Lur for at see, hvor samme Philemon tar hen, naar han gaaer herfra.

HENRIK. Og jeg er Philemons Tjener, her imellem os at sige, som gaaer ind og varer ham ad, at her gaaer saadan Spion her udenfor. Vil du behage at bie et lille Korn, saa skal vi strax have den Ære at tractere dig efter din Stand og banke Støven af dine Klæder.

GOTTFRED. Er det saa, da gid Pokker bie længer. (Løber sin Gang. Henrik banker paa.)[1]

[1] Henrik banker paa Jeronimi Hus, og den følgende Scene skal tænkes at foregaae inde i Huset.

SCEN. 11.

ENRIK. PHILEMON. LEONORA. PERNILLE.

HENRIK. Er her ingen Anden end I? Nu, har g ikke spillet min Rulle vel?

PHILEMON. Du har spillet den som en stor lester.

PERNILLE. Naar Sagerne skal gaae vel, saa kal Fruentimmeret opspinde og Mandfolk sætte Værk; Fruentimmeret maa gjøre Hjulene til ognen, og Mandfolk maa være Hestene, der skal ække den fort.[1]

HENRIK. Dersom en Anden talede saaledes, Per- ille, blev jeg vred. Du skal nok see, at en Hest unde sætte i Værk saadan Intrigue, og det paa Hollandsk.

PERNILLE. Ei, Henrik! jeg taler kun af Gal- skab.[2] Du har, min Tro, gjort et Mesterstykke.

PHILEMON. I har begge To gjort saaledes, at I herligen skal belønnes.

PERNILLE. Men hvor har du lært Hollandsk?

HENRIK. Jeg kan saa meget, som du ikke veedst. Naar vi blir gift sammen, skal jeg nok vise dig meer.

PHILEMON. Nu kan vi ved denne Leilighed vise dine Svigerforældre de skammelige Vers, som du har practiseret dig til.

HENRIK. Det er min Invention. Men vi staaer er og fører Snak, da her dog er meget Andet at enke paa.

PHILEMON. Hvad er det?

[1] »Fruentimmeret«, Fruentimmer.
[2] »Galskab«, Overgivenhed.

HENRIK. Nu hørte jeg af Magisterens Tjener, at hans Herre arbeider paa at bringe Monsieur i stor Ulykke, sætte alle Hans Fiender ud at føre Beskyldinger imod Ham, saa at, inden Han veed et Ord deraf, er Han i Arrest.

LEONORA. Ak, min hjerte Philemon! saa er det bedst, at I skjuler Jer, til Stormen er forbi.

PHILEMON. Det være langt fra, [da] jeg har god Samvittighed, at jeg skulde skjule mig.[1] Nei, jeg haaber, at de Garn, han sætter for mig, skal han selv blive indviklet i, og at derved saavel min Uskyldighed som hans Skjelmsstykker skal blive Øvrigheden bekjendt. Lader os kun gaae ind og vise mine Svigerforældre Versene. (De gaaer Alle ind)

[1] I det sidste af de Høpffnerske Optryk siger Philemon: »Det være langt fra; jeg har for god Samvittighed, at jeg skulde skjule mig«, og samme Læsemaade findes i Rahbeks og Boyes og Liebenbergs Udgaver.

ACTUS V.

RETTEN PRÆSENTERES

SCEN. 1.

EN DOMMER ved et Bord med *EN SKRIVER. ROSIFLENGIUS. JERONIMUS* og *LEONORA.*[1]

ROSIFLENGIUS. Gunstige Hr. Dommer! Jeg kommer her for ydmygst at begjære Ret over en Skribent ved Navn Philemon, der lang Tid ved forgiftige Skrifter har søgt at fortale Godtfolk og sætte Klik paa deres ærlige Navn og Rygte. Og saasom Intet i en christen Stad mere bør hemmes end saadan Formastelse, saa haaber jeg, at han derfor tilbørlig blir straffet, andre dislige Bagtalere og giftige Mennesker til Skræk og Exempel.

DOMMEREN. Trøster I Jer til at overbevise ham Saadant?

ROSIFLENGIUS. Ja, gunstige Hr. Dommer! Han gaaer selv ikke fra sine Skrifter, og jeg har adskillige brave Folk af begge Kjøn ved Haanden, som finder sig derover høiligen besværede, og

[1] Scenen har i de andre Udgaver til Overskrift: »En Dommer ved et Bord med en Skriver. Rosiflengius.« Men i Komediens næstsidste Scene staaer i de samme Udgaver, at Jeronimus kommer ind med sin Datter i Begyndelsen af denne Akt. Jeronimus og Leonora skulle tænkes at være blandt Tilhørerne ved Retsforhandlingen.

har ombedet mig paa deres Vegne at formêre ham denne Proces.

DOMMEREN. Vi maa examinere hver af dem især.[1] Men lad Personen, som beskyldes, først komme ind.

SCEN. 2.

PHILEMON KOMMER IND MED EN VAGT. *DE ANDRE.*[2]

DOMMEREN. Hør, tilstaaer I det, som I beskyldes for, at have gjort giftige Skandskrifter og sat Klik paa ærlige og brave Folks Navn og Rygte?

PHILEMON. Ingenlunde, Hr. Dommer! Jeg tilstaaer at have gjort adskillige moralske Skrifter saavel paa Vers som paa løs Stil, hvori jeg har afmalet Laster og Lyder med rette Farve; men at jeg har skrevet om Nogen især, skal Ingen kunne overbevise mig. At onde og daarlige Mennesker tar sig Saadant til,[3] og at slige Skrifter blir udtydet paa En og Anden, det kan Ingen, der moraliserer paa den uskyldigste Maade, forekomme; thi naar man skyder ifleng, maa man endelig ramme Nogen.[4]

ROSIFLENGIUS. Gunstige Hr. Dommer! her er adskillige brave Folk udenfore, som kan bevise, at mine Beskyldinger ere sandfærdige, og som med grædende Taare forlanger Bod derfor.

[1] »især«, enkeltvis, særskilt.

[2] Som det i forrige Akt stilledes i Udsigt, er Philemon bleven arresteret og bringes som en Misdæder for Dommeren.

[3] »onde og daarlige«, slette og taabelige.

[4] Det Samme havde Holberg sagt i »Just Justesens Betænkning over Peder Paarses Historie« og i Fortalerne til de fire Skjemtedigte, og det Samme havde Molière sagt i *L'Impromptu de Versailles,* Sc. 3.

'OMMEREN. Lad Enhver af dem især komme
l.

SCEN. 3.

EN UNG CAVALEER. DE ANDRE.

)OMMEREN. Har Han Noget at besvære Sig
er denne Person, som her staaer?

:AVALEREN. *Ovis, pardi, si fait. C'est un fripon.*
suis un honnête homme, Monsieur Senateur.

DOMMEREN. Kan I ikke tale Jer Moersmaal?

:AVALEREN. *Non, pardi, non fait.* Jeg har ge-
esen to hele Jahr *dans Paris.*

DOMMEREN. Bliv dog ved eet Sprog idetrin-
ste, og bland ikke saa mange sammen; thi vil
agêre Jer Sag, saa maa I agêre tydelig for Ret-
n, at man kan forstaae Jer; thi det er ikke Bør-
eleg at lade arrestere en Mand og beskylde ham.
er vil grundelige og tydelige Bevisligheder til.
(Medens Dommeren taler, tager Cavaleren et Speil af Lom-
en, som han sætter sin Paryk i Lave efter.)
Hvori bestaaer Jere Beskyldinger?

CAVALEREN. *Plait-il?*

DOMMEREN [til Philemon og Rosiflengius]. Kan han
kke tale Dansk?

PHILEMON. Jeg veed, min Tro, ikke; thi jeg
ar aldrig seet ham før.

ROSIFLENGIUS. Jo, gunstige Hr. Dommer!
an taler temmelig godt Dansk; thi det er en Bor-
ersøn her af Byen.

DOMMEREN. Er Han en Borgersøn her af Byen,
a veed jeg, at Han maa kunne tale Dansk.

:AVALEREN. *Je ne suis pas* Borgersøn, *je suis*
t fort honnête homme.

)OMMEREN. Hvad er Hans Navn, Monsieur?

CAVALEREN. François Marteau à votre très humble service.

DOMMEREN. Det, kan jeg tænke, er Frands Hammer. — Siig I mig da, Hr. Magister! hvori hans Beskyldinger bestaaer.

ROSIFLENGIUS. Den Anklagede gjorde nylig et latinsk Carmen eller Vers med den Titul: »Han gik en Nar til Rom, og kom en Nar tilbage igjen;« hvori han skammelig prostituerer denne unge Person.

CAVALEREN(sættende sine Fødder i Lave). *J'écraserai, pardi, son tête!*

DOMMEREN. Nævner han ham da ved Navn?

ROSIFLENGIUS. Nei, det gjør han ikke; men han afmaler ham med saadan livagtig Farve, at alle Mennesker kan tage og føle paa, det er denne Person.

CAVALEREN. Ce bougre-là!

ROSIFLENGIUS. Hvad den unge Herre derover har maattet lide i Selskabe, er ikke at beskrive. Han er bleven saa railleret, at han nogle Gange har maat gaaet ud for Haanden derover.[1]

CAVALEREN. Ovis, pardi, si fait.

DOMMEREN (til Philemon). Hør, det er en skammelig Gjerning, I har gjort, som I bør exemplariter straffes for.

[Til Cavaleren.]

Og I, Monsieur Marteau! vær saa god at trine lidt til Side. I skal faae Satisfaction.

CAVALEREN. A l'honneur de vous revoir, Monsieur Senateur. (Gaaer syngende ud.)

[1] »for Haanden«, i Duel.

SCEN. 4.

EN SKJÆRSLIBER. DE ANDRE.

DOMMEREN. Har I ogsaa Noget at klage over lenne Mand?

SKJÆRSLIBEREN. Ja, Herre! han har prostiueret mig i høieste Grad. Jeg er kun en Skjærsliber, men jeg burde være Andet; thi jeg forstaaer nine *Politica* og min *Juram* trods nogen Minister ıer i Landet. Mine Kammerater kan vidne med nig, at fast aldrig Noget skeer i politiske Sager ɔver hele Europa, uden jeg jo siger dem det forıd; og dog skal saadan Karl understaae sig.....

DOMMEREN. Men efterdi I har slige store Funlamenter i *Politicis*, saa vilde jeg gjerne vide Jer Mening, om I holder for, at Tyrken skulde ind-ikle sig i Krig for Persiens Skyld.

SKJÆRSLIBEREN. Nei, saa min Sjæl gjør den yrkiske Keiser ikke; og om han gjør det, forstaaer ıan ikke sin Interesse.

DOMMEREN. Jeg takker for god Underretning.[1] Ien hvori bestaaer de Beskyldinger, I har mod lenne Mand?

SKJÆRSLIBEREN. Han har nylig gjort en Bog,

[1] I Aaret 1724, da Komedien blev skreven, havde der været Tale m, at Tyrkiet vilde erklære Rusland Krig paa Grund af denne lagts Forhold til Persien, hvor den retmæssige Konge var bleen stødt fra Thronen af Mir-Machmud, en Søn af den berømte lir-Vais, se Noten i Ottende Bind Side 68. Tyrkiet følte sig nemg ilde berørt ved, at Zaren under Skin af at hjælpe den retmæsge Konge havde bemægtiget sig nogle vigtige persiske Steder ed den kaspiske Sø. Men Krigen mellem Tyrkiet og Rusland ev forebygget, da de to Magter i Juni Maaned enedes om, hvordes de begge skulde udvide sig. Holberg fandt senere hen 1739) Leilighed til at omtale disse Begivenheder i sine Heltestorier, i Peter den Stores Biografi.

kaldet »Politicus i sin egen Indbildning«, hvori han paa en ret haanlig Maade har igjennemgaaet mig; thi skjøndt han nævner mig ikke ved Navn, kan dog Alle tage og føle paa, at han ingen Anden mener end mig.

DOMMEREN. Det er godt, min Ven. Vær saa god at gaae til Side. Han skal blive straffet.

SKJÆRSLIBEREN. Jeg takker, Hr. Dommer. Kan jeg tjene Ham med et godt Raad, har Han at befale over mig.

DOMMEREN. Serviteur. [Skjærsliberen gaaer.]

SCEN. 5.

EN JOMFRUE. DE ANDRE.[1]

DOMMEREN. Hør, mit Barn! hvorfor beskylder I denne Mand?

JOMFRUEN (grædende). Gunstige Hr. Dommer, jeg kan ikke tænke paa den Tort, han har gjort mig, uden mit Hjerte er færdig at briste.

DOMMEREN. Giv Jer tilfreds, mit Barn! Er Jer skeet Uret, saa skal I nok faae Satisfaction.

JOMFRUEN. Ak ak, mit Sind er saa nedslagen derover, at .... Dog naar jeg eftertænker det ret, er det kun at foragte og lee af. Den Karl tænker at narre Andre, men narrer sig mest selv.[2] Ha ha ha! Om Forladelse, Hr. Dommer! at jeg leer for Retten. Jeg kan, min Tro, ikke bare mig for Latter, naar jeg tænker derpaa. Men han bør dog straffes, ikke for min Skyld; thi jeg lægger Saadant ikke paa Hjertet, men at han ikke skal gjøre det mod Andre. Thi det er skammeligt at handle

[1] Jomfruen kaldes i de andre Udgaver »en Pige«.
[2] »narre«, latterliggjøre.

saaledes mod Godtfolk og underkaste dem Alles Raillerie. Ens Navn og Rygte er det kostbareste Klenodie, man har i Verden; thi (Hyler igjen.) naar det er borte, maa man ogsaa tage mit Liv bort.

DOMMEREN. Hvad Ondt har han da gjort Hende, Jomfru?

JOMFRUEN. Han har gjort [et] Vers, kaldet »Femten Sind hver Time«.

DOMMEREN. Er det da Hendes Karakteer?

JOMFRUEN. Nei, det skal han have løiet; men Folk forsikkrer mig om, at det er sigtet alene paa mig. Ak, Hr. Dommer! jeg beder om Ret.

DOMMEREN. Jeg har alt nok, mit Barn.[1] Gak kun til Side, Hun skal faae Ret.

JOMFRUEN (gaaer bort og kommer tilbage igjen). Dog, Hr. Dommer! jeg har betænkt mig. Jeg vil lade mine Pretentioner fare; thi det nytter mig intet, at han blir straffet.

DOMMEREN. Ja ja, mit Barn. Hvis I lader Jere Pretentioner fare, saa falder den Sag.

JOMFRUEN (gaaer bort og kommer igjen). Ak nei, Hr. Dommer! jeg beder med grædende Taare, at han maa exemplariter straffes.

DOMMEREN. Godt, godt, som Hende synes.

[Hun gaaer.]

Er der Flere?[2]

[1] »alt nok«, aldeles nok, fuldkommen tilstrækkeligt.

[2] Philemons tre første Anklagere vise, hvad Slags Folk der vare blevne vrede over Holbergs tre første Komedier Den politiske Kandestøber, Den Vægelsindede og Jean de France. I de følgende Scener optræde som Philemons Anklagere nogle af dem, der havde følt sig fornærmede ved to af Holbergs andre Komedier, Barselstuen og Jakob von Thybo. Det var især disse to Komedier og de tre første, som havde givet Anledning til, at Adskillige vare blevne vrede og havde klaget over, at de vare blevne latterliggjorte paa Theatret.

SCEN. 6.

EN SKOLEMESTER. DE ANDRE.

DOMMEREN. Hvad har Han at klage, Monsieur?

SKOLEMESTEREN. Jeg er ingen Monsieur; jeg er uværdig Ungdommens aandelige Fosterfader her i Byen, ja *alter Pater* eller anden Fader.

DOMMEREN. Det forstaaer jeg ikke.

SKOLEMESTEREN. Det er at sige *significantius*, jeg er uværdig *Ludimagister* eller Skolemester her i Staden.[1]

DOMMEREN. Hvad er Hans Navn?

SKOLEMESTEREN. Man kalder mig *Johannem Petri Michaëlidem Crucisoranum.*[2]

DOMMEREN. Det er et meget lærd Navn. Men hvorfore beskylder I denne Mand?

SKOLEMESTEREN. Han har gjort et hæsligt Skandskrift over mig, *id quod Lippis et Tonsoribus notum est,* og det *sub Titulo* »Den lærde Nar«.[3]

DOMMEREN. Er I da saadan lærd Nar, Monsieur?

SKOLEMESTEREN. Jeg beder ydmygst, at Eders Prudents eller Velviished ikke kalder mig Monsør, men heller kalder mig *Dominatio vestra*, hvilken Titul er adopteret *in Republica litteraria.*[4]

DOMMEREN. Hjertelig gjerne.

[1] »*significantius*«, mere tydeligt, er i Dansklærerforeningens Udgave af Komedien ved Chr. Dorph 1890 forklaret feilagtigt som: »i billedlig Tale«.

[2] Paa Dansk: Hans Pedersen Mikkelsen fra Korsør. Istedenfor »Michaëlidem« læses i 1731 og flere Udgaver: »Michelidem«.

[3] »*Hoc Lippis et Tonsoribus notum est,* dette veed alle Mand«, stod mellem Talemaaderne i den gamle Skolebog *Phraseologia Stephaniana Latino-Danica.*

[4] Man brugte ikke i den lærde Verden at sige *Dominatio vestra*, men *Domine* istedenfor Monsieur.

SKOLEMESTEREN. Om Eders Prudents ikke tage det ilde op, saa vil jeg erindre en Ting, m Han maaskee ikke selv veed, men kan være m til stor Præjudicats.[1]

DOMMEREN. Hvad er det?

SKOLEMESTEREN. Istedenfor at sige »hjertegjerne« bør Han at sige *hjerteligen gjerne;* thi jertelig« er et Adjectivum, og »hjerteligen« et lverbium. Jeg beder ydmygst, at Eders Prunts ikke tar ilde op, at jeg paa *Grammaticæ* Veggjør denne Erindring.

DOMMEREN. Vær saa god og formeld min ydygste Respect til *Grammatica* og siig, at jeg er ndes skyldigste Tjener. Hvad Jer Sag ellers er gaaende, da har jeg alt nok.

SKOLEMESTEREN. Jeg har ellers dette at lægtil, at Autor udi sit Skrift har nævnt mig ved ıvn, nemlig Johannes.

DOMMEREN. Har han ogsaa brugt Jer Tilnavn?

SKOLEMESTEREN. Nei.

DOMMEREN. Ja ja. I skal faae Ret.

[Skolemesteren gaaer.][2]

[1] Præjudicats« forklares i Udgaven ved Chr. Dorph som: »Retnor, Gavn«, men betyder vel snarere det Modsatte af Gavn. lanten gjør Dommeren opmærksom paa Noget, der kan blive Skade eller Præjudice for hans Anseelse.

[2] Fortalen til de fire Skjemtedigte 1722 siger Hans Mikkelsen, Folk, »naar de finde deres Fornavne ved en Karakter, som passe sig paa dem, blive strax allarmerede«, og i Barselstuen 3 udøser en Madam sin Harme over, at hendes Fornavn Lutia er brugt paa Theatret ved Forestillingen af en vægelsindet e. Den Person i Holbergs Komedier, der kunde give Skoleteren Anledning til Klage, Magister Stygotius, havde i 1724, Det lykkelige Skibbrud blev skrevet, et Navn, som gav Aning til, at Magister Tychonius fra Jylland i et af de paafølde Aar, 1726 eller 1728, beklagede sig heftigt for Holberg over Brug, der var gjort af hans Navn. Se Femte Bind Side 8.

SCEN. 7.

TO JOMFRUER. DE ANDRE.[1]

DOMMEREN. Har I ogsaa at klage over denne Mand, I gode Jomfruer?

PIGERNE (begge paa een Gang). Ja, gunstige Hr. Dommer! han har gjort os stor Uret, da vi dog aldrig har forskyldt noget Ondt af ham. Vi beder yd mygst, at han maa straffes tilbørlig derfor.[2]

DOMMEREN. En af Jer maa tale først alene; thi jeg kan ellers ikke forstaae Jer.

(De repeterer begge det Samme.)

Ei, hvad er dog dette! — Tal I først, mit Barn! Hvori bestaaer den Uret, han har gjort Jer?

PIGERNE (taler begge). Han gjorde forgangen Maaned en Komødie over os, hvorved vi ere blevne prostitueret over den hele By. Samme Komødie kaldes »Sangklokkerne eller De svatsige Søstre«, og ....[3]

FØRSTE PIGE. Ei, lad mig tale, Søster!

ANDEN PIGE. Jeg kan jo sige det saa vel, som du.

DOMMEREN. Jeg befaler En af Jer at tie. Hvo af Jer er ældst?

FØRSTE PIGE. Jeg er ældst.

DOMMEREN. Saa tal I da alene.

FØRSTE PIGE. Han gjorde forgangen Maaned en Komødie i een Akt over os, kaldet »Sangklokkerne eller De svatsige Søstre«, hvorved vi ere komne i alle Folks Munde.

[1] »To Jomfruer« — i de andre Udgaver: »To Piger«.
[2] De to Piger ligne de to Madamer i Barselstuen Øllegaard Sværdfegers og Dorthe Knapmagers.
[3] Ligesom et Sangværks Klokker gaae i een Melodi, fortælle de snaksomme Søstre i Forening de samme Ting. Paa Komediens Tid var der i Kjøbenhavn et Sangværk i Helliggeistes Taarn.

)*OMMEREN*. Var den dog kun i een Akt? Men 'oraf beviser I, at samme Komødie er gjort om r?

PIGERNE (taler begge igjen). Jo, Hr. Dommer! vi in tage og føle paa, Komødien er gjort om os. Vi l byde os til, at gjøre vor Eed derpaa. Adskillige)de Venner ere ogsaa komne til os og har forkkret os om, at den alene har sigtet paa os,[1] nemg paa mig og min Søster, som dog aldrig har gi-et ham ringeste Anledning til at gjøre saadan kandskrift over os. Vi beder derfor ydmygst, gun-ige Hr. Dommer! at vi maa blive hævnet; thi ersom den Karls Ondskab ikke blir hemmet, an intet ærligt Menneske begaae sig meer.

DOMMEREN (holder imidlertid for Ørene og siger:) Nok ok, I gode Jomfruer! Jeg har fattet Sagen. I skal ae Ret. Gaaer kun ud igjen. [Pigerne gaae.] Er der endnu Flere?

SKRIVEREN. Ja, der er endnu to à tre Andre.

DOMMEREN. Lad dem komme ind.

SCEN. 8.

EN FRUE MED *EN PALTED PAGE*, SOM HOLDER SVANDSEN. *DE ANDRE*.

DOMMEREN. Hvad har Hun at klage, Madame?

FRUEN. Jeg er af altfor høi Extraction for at ıdde Madame, Hr. Dommer. — Christoffer!

PAGEN. Naadige Frue. Hvad befaler naadige 'ue?

FRUEN. Intet, Christoffer. Jeg vilde kun vide, ı du var tilstede.[2]

har sigtet« er af Liebenberg korrigeret til: »var sigtet«.
'ruen med den pjaltede Page Christoffer er den samme Frue, ı optræder i Barselstuen Act. III. Sc. 2.

DOMMEREN. Hvad har da naadige Frue at klage?

FRUEN. Hr. Dommer, jeg vil have denne Karl straffet.

DOMMEREN. Jeg maa først høre, hvad han har gjort.

FRUEN. Monsieur, jeg troer ikke, Han forlanger, at en Frue af min Stand og mine Kvaliteter skal gaae i Rette med saadan Karl; det er, *ma foi*, altfor nedrig for mig.[1] Jeg kommer her ikke for at agêre en Sag; thi Lov og Ret er kun for gemene Folk, men kun for at lade Dem vide, at jeg vil have ham straffet.

DOMMEREN. Det gaaer ikke an, naadige Frue. Suveræne Konger og Fyrster lader selv deres Sager komme for Retten.

FRUEN. Hr. Magister, fortæller I da Sagen. Det staaer mig ikke an.

ROSIFLENGIUS. Gunstige Hr. Dommer! Denne velbaarne Frue, skjøndt hun besidder alle de Dyder, som nogen velbaarn Sjæl af *Jove ter optimo maximo* (at jeg skal tale *poetice*) kan ønske, skjøndt hun er saa ydmyg, at hun ofte med egne velbaarne Hænder har imodtaget mine *ingenii foetus* og med et andet velbaarn Nik[2] har givet tilkjende, at hun ikke foragter en ringe Parnassi Søn, saa har dog dette onde Menneske understaaet sig at gjøre et skammelig Vers over hende, som han har kaldet »Fattigdom og Hoffart«, hvori han paa en dristig og uforskammet Maade har søgt at tilskrive Hendes Velbaarnhed adskillige Udyder. Han vil vel

[1] »nedrig«, lavt, det tydske niedrig.

[2] »et andet velbaarn Nik« har Liebenberg korrigeret til: »et lidet, velbaarn Nik«; men »et andet« behøver ikke at korrigeres; det kan betyde et paafølgende.

l sin Undskylding, at han ikke har brugt hen-
[avn; men det opdigtede Navn Rosimunda,
begynder af samme Bogstav, som Fruens
, gir udtrykkelig tilkjende, at Verset er alene
paa hende.
IMEREN. Jeg har alt nok; Hun skal faae Ret.
ecommanderer mig i velbaarne Frues Be-
nhed.
JEN. Om jeg kan tjene Hr. Dommer i Noget,
[an kun tale mig frit til. [Hun gaaer med Pagen.]
IMEREN. Er der endnu Flere?
IVEREN. Ja, her er endnu en Officerer.
IMEREN. Lad ham komme ind.

SCEN. 9.

EN OFFICEER. DE ANDRE.

ICEREN. Potz Slappermentl Man soll ein
Stund stehen, ehr man Audienz kriegen

(Til Skriveren.)

l Ihr der Richter?
IVEREN (skjælvende). Nei, strænge Herre; der
r han.
ICEREN. Gut. — Hr. Richterl ich will den
aufgehenkt haben. — Du elementske Kerl!
st du mich nicht? Weisst du nicht, welcher
ich bin? Weisst du nicht, dass ich zwei und
ig Batallions gewonnen habe? — Ich will
leich aufgehenkt haben, Hr. Richter!
IMEREN. Det kan ikke skee uden foregaaen-
skyldinger og Beviis.
ICEREN. Was Klagen? Was Beweis? Was
ich mit dat Blachscheisserei zu thun? *Tête-*
ich bin ein Kerl für mein Hut.

(Tager paa sin Kaarde.)

Seht man hier![1] Das soll mir Recht vorschaffen, wenn Ihr nicht wollet.[2] (Skriveren kryber under Bordet.)

DOMMEREN. Min Herre, gaaer Jer Sag an med Sagtmodighed. Er Personen skyldig, saa skal han tilbørlig blive straffet. Hvori har han forgrebet sig?

OFFICEREN. Er soll ein Vers über mich gemacht, worin er mich als ein Groszsprecher soll abgemalt haben. Ich habe es selbst nicht gesehen, Andere aber haben mir's gesagt.

ROSIFLENGIUS. Ja, Hr. Dommer! det er sandt; han har gjort et Vers over en Praler, som alle Folk sige, sigter paa denne Herre, hvorvel under et opdigtet Navn, nemlig Theodorus.

DOMMEREN. Godt, jeg har alt nok. — Vil min Herre have Taalmodighed et Øieblik, medens jeg betænker mig paa Dommen.

OFFICEREN. Gut, gut. Ein Viertelstund will ich warten, aber länger nicht. [Gaaer.][3]

SCEN. 10.

DOMMEREN. SKRIVEREN. ROSIFLENGIUS. PHILEMON. JERONIMUS OG *LEONORA.*

DOMMEREN. Hvor blev Skriveren af?

SKRIVEREN (krybende frem). Der faldt en Pen ned, som jeg ledte efter under Bordet.

[1] »man« er det plattydske man, som betyder kun.
[2] »vorschaffen« — i de Høpffnerske Optryk: »verschaffen«.
[3] Den stortalende Officeer var bragt paa Skuepladsen i to af Holbergs Komedier, i Barselstuen og i Jakob von Thybo. En lignende Officeer optræder i Diderich Menschenskræk, men dette Stykke var Publikum ubekjendt, da Det lykkelige Skibbrud blev skrevet. Oehlenschläger yttrer i Maanedsskriftet Prometheus 1833 ved sin Omtale af Frydendahl som Officeren, at det Paafund af den ypperlige Skuespiller, at forlange Philemon stillet for en Krigsret, var Holberg fuldkommen værdigt.

DOMMEREN. I tabte vist ogsaa Jer Hjerte, som maaskee kan finde i Jere Buxer, om I leder.[1] — den I, Monsieur! som er saa haardt beskyldt, har Noget at svare til disse Beskyldinger?

PHILEMON. Nei, aldeles Intet, Hr. Dommer. Jeg ilstaaer Alt, hvad jeg er beskyldt for, og under- kaster det Hr. Dommers Skjønsomhed. Denne gode Magister, som er min Anklager, og jeg skri- ver daglig Vers. Jeg laster, og han roser Alting. Hr. Dommer har hørt, hvad Slags Vers jeg gjør. Her offererer jeg tvende af hans Fasong. Det ene er et Bryllupsvers til en bekjendt almindelig Skjøge, det andet et Begravelsesvers over en Hund.

DOMMEREN (læser Versene og siger:) Jeg seer intet ondt i disse Vers; thi at rose en Skjøge er at skjule endes Feil med Kjærligheds Kaabe, og alt Saa- ant er Tegn til Medlidenhed og godt Gemyt.

JERONIMUS.[2] Ak, Hr. Dommer! favoriserer ik- e den slemme Mand. Han har ladet see saa stor alskhed mod mig, som ikke er at beskrive.

DOMMEREN. Det er Noget, Hr. Jeronimus! som kke kommer denne Sag ved. Jeg siger kun, at lisse Vers kommer Autor ikke til Last. — Det er o Hans Vers, Hr. Magister?

[1] Skriveren ligner den bange Skriver i sidste Akt af Hexeri eller Blind Allarm. Begge krybe af Frygt under Bordet, medens der holdes Forhør, og begge undskylde sig med, at de ledte efter en Pen, som var falden ned. Det maa herved erindres, at den ældre Comedie, Hexeri eller Blind Allarm, endnu ikke var Publikum bekjendt, dengang Holberg skrev Det lykkelige Skibbrud.

[2] Jeronimuses Replik har i 1731 og de andre Udgaver til Overskrift: »Jeronimus, som kommer ind med sin Datter i Begyndelsen af denne Akt«. Se Noten Side 231.

ROSIFLENGIUS. Ja det er, gunstige Hr. Dommer.

DOMMEREN. Godt. — Lad nu alle Anklagerne komme ind at høre paa Dommen.

ROSIFLENGIUS (til Jeronimus). Nu skal I see, hvor smukt Jer Svigersøn skal blive hængt, inden Sol gaaer ned.

JERONIMUS. Ak, ak!

SCEN. 11.

ANKLAGERNE. DE ANDRE.

DOMMEREN (reiser sig og holder saadan Tale:) Det, som holder Verden nogenledes i Balance, er saadane Folk, som disse stridige Personer.[1] Een mager det saa, at Verden ikke blir værre, en Anden, at den aldrig blir bedre. Hvis Satyrici ikke vare til, der igjennemheglede Feil og Lyder, ginge faa Mennesker Dydens Vei;[2] og hvis Hyklere ikke vare til, der bestyrke og autorisere Synder, forlode faa Mennesker Dydens Vei.

Jeg har læst alle Monsieur Philemons Skrifter og deri fundet Laster og Feil afmalet under opdigtede Navne. Han nægter selv at have sigtet paa Nogen, og hans Anklagere kan ikke bevise ham Andet over. — Jeg dømmer Eder derfor, Monsieur Philemon! ganske fri for deres Beskyldinger.

Og I Herrer Anklagere![3] som ved Eders Conduite

[1] »stridige«, modsatte.

[2] Om Ordformen »ginge« yttrer Holberg i sine orthographiske Anmærkninger 1726, at den er godt gammelt Dansk, men at man bliver beleet, naar man i daglig Tale siger ginge istedenfor gik. Dommeren bruger den forældede Ordform i høitidelig Tale.

[3] Halvdelen af de Personer, som kaldes »I Herrer Anklagere«, er Kvinder.

ıer for Retten har viist, at hvis ingen Skrifter vare gjorte til Jer Forhaanelse, saa burde der gjøres; gaaer hjem! og istedenfor at formêre Godtfolk Processes, søger at rette de Feil, som vanskaber Jer saa meget.

Og I, Magister Rosiflengius! som for Penge bruger Eders Pen til at rose Laster og Udyder; eftersom ingen Straf er dicteret i menneskelige Love for Hyklere og Øienskalke, da de dog ere de skadeligste Mennesker i en Republik,[1] saa lader vi Jer gaae for den, I er. Dog paa det I ikke skal ganske rose Jer af Legen, byder Vi, at I skal gaae hjem med den spanske Kappe igjennem de største Gader.

ROSIFLENGIUS. Ak, Hr. Dommer! jeg er *legitime promotus Magister*.[2]

DOMMEREN. Dommen er afsagt. Iførér ham Kappen.

(Rosiflengius iføres den spanske Kappe og blir forfulgt af Smaa og Store ud af Theatro.)[3]

JERONIMUS. Jeg takker Hr. Dommer for en naa-

[1] »da de dog«, uagtet de dog. »Republik«, Stat.
[2] At gaae med den spanske Kappe var en Straf, der pleiede at idømmes Vægtere og Tjenestekarle. Jvfr. Noten i Fjerde Bind Side 113. Det var ikke nogen vanærende, men kun en beskæmmende Straf. Werlauff fortæller i sine efterladte kjøbenhavnske Minder, udgivne af Schiern: »I min Barndom saaes hyppigen nogle gaae i den saakaldte spanske Kappe, et Slags rødmalet Tønde med Jernbeslag; bag paa den spanske Kappe var befæstet en Seddel, paa hvilken i Korthed var angivet Forbrydelsen, der havde medført Straffen. Ved Ildebranden 1795 brændte dette Straffeinstrument med Raadhuset og blev siden ikke erstattet.«
[3] Det er ikke ud af Retslokalet, at Rosiflengius gaaer »forfulgt af Smaa og Store«, men »ud af Theatro«, og Meningen er, at han gaaer i den spanske Kappe gjennem Gaderne med en Sværm af Børn og voxne Personer efter sig.

dig Dom, og beder ydmygst, at Han vil gjøre mig den Ære at komme til min Datters Bryllup, som skal holdes med denne Person.

DOMMEREN. Jeg takker skyldigst. Det skal skee.

HOLBERGS KOMEDIER

ELLEVTE BIND

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF

JULIUS MARTENSEN

ELLEVTE BIND

PLUTUS — SGANARELS REISE TIL DET PHILOSOPHISKE LAND — ABRACADABRA

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
MDCCCCIV

KJØBENHAVN. F. E. BORDING

PLUTUS

OM PLUTUS

er end tyve Aar havde Holberg betragtet sin Ko-
dieskrivning som afsluttet, da han forfattede Plu-
] dermed begyndte at skrive nogle Komedier for
ye og anseelige Theater, som Byen havde faaet
r Frederik den Femtes Regjering, den kongelige
ke Skueplads. Plutus er sandsynligvis forfattet i
ongelige Theaters tredie Saison, i de sidste Maa-
· af 1750 eller i Begyndelsen af 1751, og var den
ssante Nyhed, hvormed Theatrets fjerde Saison
'e aabnes strax efter Paasken. Kjøbenhavns Post-
· indeholdt Anden Paaskedag følgende Avertisse-
:

den kongelige danske Skueplads bliver Onsdagen den 14.
opført en heroisk Komødie, kaldet Plutus eller Proces imel-
'gdom og Fattigdom, med Sang og Dans. Stykket er en Ori-
forfærdiget af Hr. Baron Holberg. Paa Fredag bliver op-
mme Stykke.

'berg ventede en stor Succes, og hans Forventning
te ham ingen Skuffelse. Han fortæller om Plutus
Selvbiografi, Epistel 447:
rend denne Komødie blev forestillet paa den dan-
kueplads, lod jeg den af Adskillige læse for at høre
Betænkning. De Fleste af dem holdt den for at
et af de anseeligste Stykker, som nogentid har
forestillet; men saasom det indeholder et stærkt,
ligt og paradox Morale, saa heller ønskede de end
ede, at det maatte forestilles med Succes, men
:, at det vilde have samme Skjæbne, som Molières
ithrope, hvilken med Admiration læses, men med
indighed af Tilskuerne sees. (Laudatur et alget.)
r dog stedse af andre Tanker og haabede, at Præ-
ionen skulde ikke blive mindre behagelig end

Læsningen. Mit Haab slog mig ikke heller feil; thi intet Stykke er med mere Succes bleven spillet. Man frygtede, at Pøbelen, som ikke finder Smag uden i Harlekinerier, skulde have vraget en Komødie af saadan Natur, og at den især vilde mishage dem, som holde for, at intet Skuespil kan være uden Elskov og uden Kammerpigen og Tjeneres Intriguer, ja som mene, at et Stykke er mod Reglerne, naar det ikke er indrettet efter de franske Komødieskriveres Plan.[1] *Dette Altsammen havde jeg for Øiene og dog blev ved mit Forsæt for at forsøge, hvad Virkning et saadant usædvanligt Skuespil hos Tilskuerne vilde have, og som Udfaldet har været efter mit Ønske, mener jeg derved at have banet Veien for andre Komødieskrivere til at forfærdige Komødier af samme Natur, og at afkaste det Aag, som vore Tiders ugrundede Sædvane Skribentere har paalagt. Jeg siger: vore Tiders ugrundede Sædvane; thi de gamle Grækere og Romere have ikke bekymret sig om saadanne. Nogle af Plauti og de fleste af Aristofanis Skuespil ere uden Elskov, og mig synes, at man burde for længe siden kjedes ved at see Komødier i samme Tone, og hvori stedse sees en knurvorn Fader, en forlibt Søn, en skalkagtig Tjener, og som endes ved Giftermaal.«*

Den Lykke, som Plutus havde gjort, bragte Holberg til at sætte Komedien overmaade høit; han erklærer den i sin Selvbiografi for at bære Prisen for alle hans tidligere Komedier, og han føier til dens Roes: »den er forfattet i en Alder, som holdes ubekvem for et Arbeide af saadan en Natur; jeg nærmer mig nu til 70«. Han var 65 eller 66, da han skrev Plutus. At en Komedie, hvori Moralen var stærkere end i noget andet ham bekjendt Skuespil, havde kunnet behage Unge og Gamle, Lystige og Alvorlige, Høie og Lave, forklarede han som en Virkning dels af de mange komiske Scener, han havde indlagt, og som han lignede med »Forgyldning paa bedske medicinske Piller«, dels af de pompøse Optog, hvorom

[1] »Plan«, Mønster.

, at de »fornøie saavel Sindet som Øiene, efter-
e naturlig af Stykket i sig selv, og derfor have
len Virkning end de Optoge, som findes i Den
e Edelmand og Den indbildte Syge, hvilke
ınsees uden som par force *og Gjækkeri«. Han*
han i Plutus meer end nogensinde havde lagt
ı, at han forstod den Kunst at skrive for Scenen.
m fik Komedien at læse i Marts 1754, et Par
r efter at Holberg var død, og muligvis er det
vormed den blev udgivet,[1] *ikke skrevet af Hol-*
n dets Indhold stemmer med hvad han havde
n Komedien i sine Epistler. Overeensstemmel-
log først til at vise sig et halvt Aar senere, da
af Epistlerne, hvori Plutus omtales, blev pu-
September 1754. Forordet lyder:
, en heroisk Komødie, eller Proces imellem
og Fattigdom. Ingen af vore Original-Skue-
restillet med større Succes; thi den indeholder
orale, men er tilligemed forsynet med adskil-
ge Scener, saa at den derfor har behaget alle
skuere. Materien er tagen af den gamle græske
skrivers Aristofanis Plutus, men er saaledes
ıstøbt, at den maa passêre for en Original. Den
lv ganske regelmæssig, og alle dens Præsenta-
de naturlig af Stykket.«
iet til Plutus er taget fra Aristofanes, tilstaaer
baade i sin Epistel 447 og i sin Epistel 506.
ng til denne Komødie«, bemærker han i Epi-
er tagen af Aristofanis Pluto; men man kan
eraf fast Intet er taget uden den pure Titel, og
t derfor er en oprigtig Original«, og i Epistel
mødiens »Argument vel er taget af den gamle
bet Aristofane; men den har dog ingen Lig-
ned, saasom den udfører et rart og paradox
g derfor maa passêre for en Original.« De to
ere ganske vist meget forskjellige, men have

[1] Tome af Den danske Skueplads.

dog noget Mere tilfælleds end Titelen. I dem begge kommer Plutus til en Stad, hvor Befolkningen er kjed af at staae under Tarvelighedens Gudinde Penia og derfor hilser Plutus med Glæde; i dem begge skilles Penia ugjerne fra Befolkningen og spaaer, at den vil fortryde, at den forjog hende; i dem begge skaffer Æsculap den med Blindhed slagne Rigdomsgud hans Syn igjen, for at han kan uddele sine Gaver kun til gode Mennesker; i dem begge har hans Uddeling af Rigdom til Følge, at den gamle Gudsdyrkelse ophører, og at Folk ikke bryder sig om anden Gud end Plutus. Indholdet af Aristofanes' Komedie er følgende Opfindelse.

Chremylus, en Landmand ved Athen, har al sin Tid været fattig, og troer, at det kommer af, at han altid har været skikkelig; Rigdom findes kun hos ugudelige og slette Mennesker, og han tænker derfor paa at lade sin Søn blive en Kjæltring, da Saadant synes at være det fordelagtigste. I den Anledning reiser han til Delfi og raadspørger Oraklet og faaer til Svar: han skal gaae hen til den Første, som han seer, naar han træder ud af Templet, og bevæge samme Person til at følge med ham hjem. Personen, som han bringer med sig hjem fra Delfi, er en snavset blind Mand, der ikke vil sige, hvem han er; men da Chremylus og hans Slave Carion true med at gjøre en Ulykke paa ham, hvis han ikke siger det, fortæller den Blinde, at han er Plutus, Rigdommens Gud, og at Synet blev ham berøvet af Jupiter, fordi han kun vilde uddele sine Gaver til gode Mennesker. Chremylus spørger ham da, om han ogsaa kun vil begave de Gode, hvis han igjen bliver seende, og da Plutus svarer Ja, saa lover Chremylus at gjøre Alt, hvad han kan for at befrie ham for hans Blindhed; og lykkes det, vil efter Chremylus' Mening Ingen længer bryde sig om Jupiter, men Alle dyrke Plutus som den eneste Gud, der fortjener at dyrkes. Chremylus og en Ven af ham beslutte derpaa at lade Plutus tilbringe Natten i Æsculaps Tempel, for at han kan blive helbredet der.

en forinden de udføre deres Forsæt, optræder Penia ' fraraader dem paa det Alvorligste at skaffe Plutus ' Syn igjen. De to Gamle vente sig dog lutter Godt af 'utus, naar han bliver seende, og Penia maa vige; en hun spaaer, før hun forsvinder, at de engang ville ılde hende tilbage. Plutus faaer om Natten i Æsculaps empel sit Syn og begynder om Morgenen at berige de ɔde og tage sine Gaver fra de Slette. I Resten af Koedien fremføres en Række Exempler paa de Følger, t har, at Plutus ikke mere handler i Blinde. Adskillige 'lstande forbedres derved; men den gamle Gudsdyrlse ophører. Mercur kommer i Slutningen af Stykket unske sulten ned fra Himlen for at faae en Ansættelse s den rige Chremylus, da han ikke længer kan udɔlde at være i Jupiters Tjeneste, og Slaven Carion, hvem m henvender sig til, giver ham Haab om en lille Bɛilling. Kort derpaa kommer en Præst fra Templet for upiter Servator og klager over, at Ingen mere bringer aver til Templet. Chremylus modtager Præsten venligt g siger, at den rette Jupiter Servator nu er Plutus, hvorfter Komedien ender med, at der træffes Forberedelser l, at Plutus føres høitideligt op paa Akropolis for dêr t faae sin Residents.

Den græske Komedie havde for lidt Handling til, at Iolberg kunde finde Emnet tilstrækkeligt til en Koædie, der skulde forestilles paa den danske Skueplads. Ian fik Emnet til at blive et nyt og større, som kun har isse Ligheder med det Aristofaniske, og som satte ham tand til at lade Komedien blive rig paa Moral.

Komedien foregaaer i en græsk Stad, der længe har sonstret under Penias Herredømme, men ønsker at faae et Besøg af Plutus og sættes i Velstand. Øvrigheden tjør, hvad Befolkningen vil, at den skal gjøre, og henvender sig til Jupiter med Bøn om, at Plutus maa komme til Staden og maa blive helbredet for sin Blindhed, ɑa det at han ikke som andensteds skal uddele sine 'aver til slette Personer. Plutus ankommer og helbredes

för sin Blindhed, hvorefter han uddeler sine Gaver til dydige Mennesker, som hidtil vare fattige. Derved føler Penia sig krænket og tænker paa at drage bort; men Philosophen Diogenes, der har spaaet, at Plutus vil anrette Ulykke, raader hende til ikke at forlade Staden, førend hun har henvendt sig til Øvrigheden med en Besværing og faaet Tvisten mellem hende og Plutus afgjort ved en Dom. Processen ender med, at hun dømmes til at gaae i evigvarende Landflygtighed, og at der skal reises Tempel og Æresstøtte for Plutus. Men Diogénes' Spaadom, at Plutus vilde bringe Ulykke over Staden, viser sig at have været rigtig. De fattige Borgere, som vare dydige, blive fordærvede af den Rigdom, som de have faaet, og da Befolkningen seer, hvor skadeligt Plutus virker, saa bebreider den Øvrigheden, at den bad Jupiter at lade Plutus komme, og at den dømte Penia til at gaae i Landflygtighed. Øvrigheden undskylder sig med, at den rettede sig efter Befolkningens Ønske; men Folket bereder sig til at tage Hævn og vil stikke Ild paa Raadhuset; da skeer der pludseligt et Mirakel. Jupiter viser sig i Luften for Staden og lader den høre, at han kun opfyldte dens Ønsker, for at den skulde indsee, hvor taabelige de vare; tillige bekjendtgjør han, at Plutus paany er slagen med Blindhed og har faaet Befaling at forlade Staden, da Penia skal kaldes tilbage. Oprøret er dermed dæmpet, og under almindelig Jubel gjenindføres den gamle Forfatning.

Naar Komedien er til Ende, fortæller Diogenes Tilskuerne paa rimede Vers, at de have faaet at see, hvor ilde grundede ofte Menneskenes Ønsker ere, og at Rigdoms blinde Gud helst maa vedblive at være blind. Men Jupiter gjør i den Tale, han holder til Staden fra det Høie, Komediens Moral til en Advarsel imod at plage Himlen med Bønner om bestemte jordiske Ønskers Opfyldelse; man skal kun bede om, hvad der kan være En tjenligt. Forøvrigt vises i Komedien, at Rigdom stifter mere Skade end Gavn, og at Plutus især gjør For-

d, naar han kommer pludseligt til Mennesker, som
e været vante at leve i smaa Kaar; de Færreste kunne
le en saadan Forandring, de Fleste henfalde til La-
. Penia er derimod en Gudinde, som Menneskene
d have godt af at leve sammen med; hun gjør dem
eidsomme og dygtige. Holberg havde i sine yngre
r maattet leve under Penias Herredømme og var en
Plutus begunstiget Mand, da han skrev sin Komedie
Rigdommens Gud. I Komedien forherliger han Pe-
og fremstiller Plutus som en Gud, der sædvanligvis
r Fortræd. Men det kan ikke have været Holbergs
ning, at Komedien skulde bibringe Tilskuerne nogen
gt eller Afsky for Plutus. Den Lære, som mange af
græske Philosopher i Oldtiden hyldede, at Rigdom
it foragte, havde ikke hans Bifald. Han udtaler sig
angaaende i sine Heltehistorier og siger i Indlednin-
til Sokrates og Epaminondas:
Blandt philosophiske Dyder regnes ogsaa liden At-
a efter Rigdom og Penge, skjøndt Mange have øvet
ne Dyd saa stærkt, at den har tabt sit Navn af Dyd;
hvis en hel Stads Indbyggere skulde forvandles til
danne Philosophos eller affecterede Rigdomsforag-
e, vilde derpaa følge Ruin og Ødelæggelse. — Det er
en Zirat for en Stad, at alle dens Borgere ere fattige;
Saadant giver enten Ødselhed eller Dovenhed til-
nde. — En ret Philosophus gaaer Middelveien; han
ediker nu mod Ødselhed, nu mod Gnieri. — Sokra-
, Epaminondas og Andre berømmes af deres Fattig-
n; ikke desmindre, hvis de havde efterladt sig Mid-
; havde det intet Skaar gjort i deres Philosophie; thi
es idelige Fattigdom foraarsagede, at de ofte vare
es Venner til Byrde.«
n heroisk Komedie kaldtes Plutus i 1751 paa Theater-
katen, og saaledes kom Stykket ogsaa til at hedde,
det i 1754 blev trykt. Ordet »heroisk« bruges ikke
ildags, naar et Skuespils Art skal betegnes; men i
re Tid var Comédie héroïque *eller Heroisk Komedie*

en Benævnelse, man gav et Stykke, hvori Personerne vare af et høiere Slags end det almindelige. De to Personer, hvorom Holbergs heroiske Komedie dreier sig, ere de to Guddomme eller allegoriske Figurer Plutus og Penia. Kun den ene af dem, Plutus, hørte til det græske Folks Guddomme og havde offentlig Statue; en Gudinde for Fattigdom eller Tarvelighed kjendtes ikke blandt Folket; Penia forekommer kun hos enkelte af de græske Forfattere og er maaskee opfunden af Platon eller Aristofanes.[1] *I Lukians Dialog Timon Menneskehaderen sætter Penia sig imod, at Plutus paany kommer til Timon, ligesom hun i Aristofanes' Komedie modsætter sig, at Plutus faaer Herredømmet blandt Athenienserne. Hun er hos Lukian en ædlere Skikkelse end hos Aristofanes, og den Lukianske Penia har tjent Holberg til Forbillede; kun mener hun ikke i Holbergs Komedie, som i Lukians Dialog, at hun af Hensyn til Jupiters Villie bør lade sin Modstand mod Plutus fare. Hendes Modstand former sig til en Proces, som udfylder Stykkets Fjerde Akt, men som desværre ikke har noget Komisk ved sig, saaledes som Disputen imellem Penia og de to for Plutus begeistrede Gamle hos Aristofanes; det langvarige Ordskifte mellem de allegoriske Parter hos Holberg er bleven den mindst morsomme Del af Komedien. Rimeligvis har ogsaa Holberg fundet, at Plutus og Penia kun have lidet interessante Roller som talende Personer, og naar Processen er endt og Dommen er afsagt, har han ladet dem blive til Operafigurer; Penia slutter Fjerde Akt med en Klagesang, før hun gaaer i Landflygtighed, og Plutus optræder i Femte for at synge til Afsked, inden han ledes ud af Staden. Melodierne, hvortil disse Arier blev sungne paa Theatret i Holbergs Tid, vare componerede af Thielo og findes mellem hans trykte Theatersange. Senere opførtes Komedien i 1771 med en af Sarti componeret Musik,*

[1] Wieland kalder Penia i Noterne til sin Aristipp »eine Göttin oder Nymfe von Platons Schöpfung«.

der staaer nogle faa Linier i Den dramatiske

*d Siden af de to alvorlige Hovedpersoner Plu-
enia har Stykket et Par komiske i Davus og
. Davus, den forhenværende Slave, svarer til
iske Slave Carion i Aristofanes' Komedie; der-
r Holberg uden at være paavirket af Aristofa-
en af den græske Oldtids populæreste Figurer,
iske Philosoph Diogenes til den anden af Styk-
iske Hovedpersoner. Davus er af disse To den
te; men Diogenes er den betydeligste; thi Davus
n Gjæk, som Ingenting udretter; men Diogenes
flydelse paa Komediens Handling, da det er
s Raad, at Penia fører Proces med Plutus; til-
an Den, som har det rette Syn paa Tingene.
n siger, er Altsammen fornuftigt, han er den
Mand i Staden, hans Spaadom gaaer i Opfyl-
det er med Rette ham, der tilsidst paa Forfat-
gne udtaler, hvad der kan læres af Stykket.
r han kun ved sin Grovhed og Særhed.
irkelige Diogenes var ikke en Philosoph efter
Hjerte, og i sin Epistel 393 yttrer Holberg, at
hilosophiske Secter var den kyniske den sidste,
e slutte sig til. Men i Komedien fremsætter Dio-
ke anden Doctrin end den politiske, at Penia
live at herske i Staden, og at Plutus kun vil
lykke. Derfor er Holberg i Komedien paa Dio-
de, men satiriserer samtidigt over, at Diogenes'
hie har gjort ham til en Rigdomsforagter,
t morer at leve i Fattigdom og boe i en Tønde.
ltagelsesvis har Holberg i denne Komedie bragt
t historisk Person paa Theatret, men har der-
ttet sig af den Omstændighed, at samme Per-
var de Fleste bekjendt fra Anekdoter og Bille-
en barok Særling. Den historiske Diogenes var
tlig anden end den, der forestilles i Komedien.
r født i Sinope ved det sorte Hav, men maatte*

i Ungdommen forlade sin Fødeby, da han havde gjort sig skyldig i Falskmøntneri. Athen var dengang berømt for sine Philosopher, og han reiste derhen for at lære Viisdom og leve i Overeensstemmelse med den modtagne Belæring. Da han kom til Athen, var Sokrates ikke meer; men hans to Disciple Platon og Antisthenes forestod hver sin philosophiske Skole. Platons var en Skole for de Bemidlede, Antisthenes' eller den kyniske var en Skole for de Fattige. Diogenes lod sig optage i den kyniske Skole og lærte i den, at det for at blive lyksalig var nødvendigt, ikke at nære de Illusioner, hvori Verden er hildet. Til Illusionerne hørte, at Rigdom var et Gode; Rigdom skulde foragtes, den var skadelig for Sjælen, en Philosoph burde leve i Fattigdom og med saa faa Fornødenheder som muligt, ihukommende hvad Sokrates havde sagt til Antifon, at Guddommen har Intet behov, og jo færre Ting et Menneske behøver, desmere nærmer han sig til at ligne Guddommen. Det lykkedes for Diogenes at vænne sig til at leve med ganske faa Fornødenheder. Men at han boede i en Tønde, er dog kun et Sagn, som hidrører fra, at han en kort Tid havde tilbragt Nætterne i en Tønde, som laa i en offentlig Gaard. Hat og Fodtøi vare Ting, han ikke brugte, og hans eneste Klædningsstykke var en ulden Kaabe, i Lighed med Spartanernes, den saakaldte Tribon, *hvis Navn betyder en Kaabe, der kradser Huden, men i Ordbøgerne forklares som en slidt Kaabe. Holberg har for Løiers Skyld i Komedien givet Diogenes Træsko paa istedenfor at lade ham gaae med bare Fødder, og har gjort ham til en Kyniker af det Slags, som var almindeligt i en sildigere Tid; han omtales nemlig af Davus som En, der ikke viser sit Legeme nogen Omsorg og har skidne Hænder. Den virkelige Diogenes var en meget renlig Mand. I en lang Række Aar levede han blandt Athenienserne, altid frisk og munter, og nød en stor Popularitet paa Grund af sin Humor. Han var den ypperligste af alle de kyniske Philosopher. Men efter at Philip af*

[akedonien havde vundet Slaget ved Kæronea og var [even Grækenlands Herre, forlod Diogenes Athen og [ev kort derefter ved Ægina tagen til Fange af Sø-[ivere, som bragte ham til Kreta, hvor de stillede ham [salgs. Den berømte Philosoph var imellem 70 og 80 ar gammel, da han blev falbudt som Slave. En rig orinthier kjøbte ham og gjorde ham til sine Sønners ærer, men lod ham iøvrigt have sin Frihed, saa han unde leve i Korinth, som han havde levet i Athen. Han ar daglig at finde under Træerne i den smukke Bydel ed Kilden Pirene, og det var her, at Alexander den Store [ae ham en Dag og talte med ham og skal efter Sam-[len have sagt: Hvis jeg ikke var Alexander, kunde [g have Lyst til at blive som Diogenes. Han opnaaede [Alder af henved 90 Aar, og det hedder sig, at han øde i Korinth samme Dag, som Alexander døde i Ba-ylon.

Man faaer ikke af Holbergs Komedie at vide, hvad et er for en Stad, hvori Handlingen foregaaer, og Ti-en synes ikke at være nogen bestemt historisk Tid. I [jerde Akt nævnes Alexander den Store som værende i ive, og da Persiens Erobring tillige omtales, kunde [an troe, at Komedien foregaaer i et af Alexanders se-ere Regjeringsaar; men der er Andet, som gjør det [oligt, at den foregaaer i en ældre Tid end Alexanders. [aaskee det er urigtigt at spørge nærmere om, hvor og aar Komedien foregaaer, da dens Indhold er fanta-[isk; men den historiske Person, som er en af Stykkets [ovedpersoner, bringer Spørgsmaalene til at opkomme, g en Besvarelse af dem kan gives. Dersom Staden skal ære en virkelig Stad, maa det være Athen. Denne Stad avde i lang Tid befundet sig under Penias Herredøm-[e, kun en lille Del af dens Befolkning var bemidlet, [edens Korinth var en yppig Stad, hvor Plutus blev yrket. Diogenes er hellerikke i Komedien en saa gam-[el Mand, som han var, da han levede i Korinth; han iver sig et Par Gange til at danse. Tiden maa følgelig

være et af de Aar, hvori Diogenes levede i Athen, og han gjør Indtryk af at have levet der længe. Men i Fjerde Akt lader Holberg Penia under Processen med Plutus henvise til nogle Begivenheder, som først indtraf senere. Forøvrigt har Holberg ikke villet skildre nogen bestemt fjerntliggende Tid. De gamle Grækere i hans Komedie ere hans egen Tids Mennesker, og de vise sig hellerikke i antike Kostymer. Davus optræder i Sganarelsdragt, Diogenes gaaer med Træsko, Bonden i Tredie Akt er en dansk Fæstebonde, Raadsherrerne ere iførte lange Doktorkapper og bære Paryk ligesom deres Skriver, hvad ogsaa den i Femte Akt optrædende Skolemester gjør.

Kort efter at Publikum i 1754 havde faaet Komedien at læse, blev den oversat paa Tydsk. Oversættelsen, der udkom i 1755, er ikke helt uinteressant, da den muligvis er foretagen af en Mand, som havde seet Stykket paa Theatret, og som i Oversættelsen stundom har taget mere Hensyn til, hvad han havde seet ved Stykkets Forestilling, end til hvad der staaer i Bogen, hvorefter han oversatte; thi der findes nogle Uoverensstemmelser mellem de tydske og de danske Anmærkninger i Stykket. Hvem Oversætteren var, vides ikke; men af Fortalen fremgaaer, at han levede i Kjøbenhavn.

Den store Succes, hvormed Plutus blev spillet i Holbergs Tid, var en Succes ligesom Melampes, uden Varighed. Vel vedblev Stykket at samle Tilskuere endnu i en Række Aar, efter at Holberg var død; men Forestillingernes Antal blev ialt kun 47, og siden April 1787 har Plutus ikke været imellem de paa det kongelige Theater opførte Komedier.

PLUTUS

ELLER

ꞮOCES IMELLEM 'ATTIGDOM OG RIGDOM

EN HEROISK KOMEDIE I FEM AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA DEN KONGELIGE DANSKE SKUEPLADS
ONSDAGEN DEN 14. APRIL
1751

dertitelen »Proces imellem Fattigdom og Rigdom« var op-
lig »Proces imellem Rigdom og Fattigdom«. Saaledes kal-
len i Theatrets Avertissementer i Postrytteren 1751, og saa-
kalder Holberg den i sin Selvbiografi, og med samme Ord-
ig findes den trykt i Indholdsfortegnelsen til Sjette Tome
n danske Skueplads 1753.

PERSONERNE

JUPITER
MERCURIUS
ÆSCULAPIUS
PLUTUS, Rigdommens Gud
PENIA, Fattigdommens Gudinde
DIOGENES
TIMOTHEUS, en Borger
DAVUS, hans Frigivne
PALÆSTRIO, en Tjener
MENANDER, en fordums Ven af Davus
Pluti Tjener

Personer, som i Tredie Akt ansøge Plutus om at berige dem: En Skolemester i Staden. En Moralist. En Bonde. En gammel Jomfrue. En Cavaleer. STROBILO, en Drukkenbolt. EUCLIO, en Gnier.

Stadens Raadsherrer, en Skriver, og en Tjener hos Magistraten.

Personer, som i Femte Akt indkomme for Raadet med Klagemaal: En Jomfrue, der var forlovet. En Skolemester i en Borgers Hus. En Tjenestepige. En Offerpræst.

Scenen er i Grækenland

ACTUS I.

SCEN. 1.

TIMOTHEUS. DAVUS i Sganarels Dragt.[1]

IMOTHEUS. Her er en elendig Tilstand i den-
Stad; thi her er hele Gader, hvor man finder
e en eneste vederhæftig Mand.
AVUS. Jeg troer, næppe i den hele Stad; thi vi
Prakkere tilsammen, saa at det er ikke uden
ınd og Fødsel, som skiller Tjenere fra Herrer.
re Nabostæder derimod besidde stor Rigdom,
ıaa stor, at en eneste af deres Borgere kan kjøbe
r hele Republik.
'IMOTHEUS. Det er sandt nok; men derimod
des i de fleste saadanne Stæder stor Forvirring
Uorden, og de fleste af deres Borgere besidde
ce megen Dyd.

avnet »Davus« er et almindeligt Slavenavn i de gamle ro-
ske Komedier. Den tydske Oversættelse af Plutus 1755 har
n Bemærkning om, at Davus er i Sganarels Dragt; i den
ıske Oversættelse 1781 er Sganarelsdragten bleven til »Skar-
ns kläder«. Holberg kjendte den komiske Figur Sganarel
Molières Komedier; men i dem havde Sganarel ikke altid
samme Dragt, hvad der heller ikke vilde have passet med,
ın snart er en Tjener, snart en Borger eller en Bonde. Da-
har Lighed med Sganarel i Holbergs Melampe og var maa-
paa Theatret klædt som denne Sganarel.

DAVUS. Hvad Dyd? Hvad vil Dyd vel sig
vi vilde komme alle vore Dyder i en Gryd
de dog kun give en maver Suppe. Dyd ude
ge er kun et blot Navn.

TIMOTHEUS. Det er i visse Maader san
for siger en Philosophus: Man maa førs
Vind paa Penge, siden paa Dyd.[1]

DAVUS. Og Poeten siger:

Est du krum, est du lam,
Har du Penge, saa gaaer du fram.[2]

Men hvoraf kan det komme, Hr. Patron
Stad har saa slet Skjæbne fremfor andre S

TIMOTHEUS. Det kommer deraf, at R
mens Gud Plutus stedse har gaaet vor Sta

DAVUS. Det maa da være en dum Gud;

TIMOTHEUS. Han er ikke dum; men
stokblind, og er det i Henseende til den
hed, hvormed han er slagen, at han ger
tager feil og uddeler sine Gaver til de uvæ
Mennesker. Men jeg haaber dog, at denne
ikke skal længe vare; thi Raadet har ved
og Offringer bevæget Jupiter at see til vo
dighed og at tilskikke os Plutum.

DAVUS. Hvoraf veed Hr. Timotheus, at l
dertil ladet sig bevæge?

TIMOTHEUS. Saadant er ved Tegn gi
kjende, ja ved saadanne ufeilbare Tegn,
fast ikke kan tvivle derom.

DAVUS. Men hvad hjælper os hans Ar
eftersom han er blind og uddeler sine Ga

[1] Det hedder i den første af Horatses Epistler, Vers 5
O cives, cives! quærenda pecunia primum est
Virtus post nummos.

[2] Samme Rim anføres i Holbergs Moralske Tanker, S

:t? Det kan jo i saa Maade hænde sig, at
aer mig og andre meriterede Personer for-
eriger de Uværdigste.[1]
'*THEUS.* Giv dig kun tilfreds; thi Raadet
rt Ansøgning ikke alene om Pluti Ankomst;
' ogsaa af Jupiter forlangt, at han maa be-
: sit Syn, paa det han ikke her, som paa
andre Steder, skal uddele sine Gaver i
Men jeg maa forføie mig hen til Raadhu-
at efterforske, hvori de Tegn bestaaer,
a man grunder dette Haab.

SCEN. 2.

DAVUS ALENE.

dette er sandt, vil Staden støbes om i en
Form. Ak, gid han snart vilde komme! Jeg
strax ved Bøn og Knæfald bevæge ham til
ldhed mod mig. Jeg skulde tilbyde ham
ge Hus; min egen Hustru og Døttre skulde
ere ham for gode, saa at han skulde tyde-
:ke, at jeg er en meriteret Person. Jeg skul-
som meer er.... Men der seer jeg Dioge-
komme rullende med sin Tønde. Han maa
le den Herlighed, som vor Stad forestaaer.

SCEN. 3.

'. DIOGENES MED EN KAABE OG BART HOVED, ET SKJÆG, ITEM MED TRÆSKO, RULLENDE EN TØNDE.

'S. Hei, Diogenes! kast din Tønde Pokker
og giv dine Træsko og din Kaabe Afsked.

[1] laade«, som Følge deraf.

Har du ikke hørt, at Rigdommens Gud Plutus vil besøge vor Stad og dêr uddele sine Gaver?[1]

DIOGENES. Hvad er det for en Slyngel, som kalder paa mig?

DAVUS. Kjender du mig ikke?

DIOGENES. Du hører jo vel af Titelen, at jeg kjender dig.

DAVUS. Man kan ikke agte, hvad saadan tølperagtig Philosophux siger. Saadan Karl, som du est, vil herefter ikke have meget at sige. Har du ikke hørt tale om Pluti Ankomst?

DIOGENES. Jo vist; men det gaaer mig ikke an. Jeg bliver ved min enfoldige Levemaade i Trods for den hele Stad.

DAVUS. Du faaer ikke Lov at trodse; thi man vil forvise dig og alle uhøvlede Staadere af Byen.

DIOGENES. Man skal ingen Umag gjøre sig med at forvise mig Byen; thi saasnart Plutus kommer, gaaer jeg selv frivillig i Landflygtighed.

DAVUS. Kan du da ikke taale at see Stadens Velstand?

DIOGENES. Jo vist; men jeg kan ikke taale at see densVæstand; thi Rigdom vil føre Uheld med sig.

DAVUS. Ha ha ha! disse Philosophi have Skruer løse i Hovedet.

DIOGENES. Udgangen vil sande mine Ord. Her findes endnu mange dydige Borgere i Staden. Saasnart Rigdom kommer, vil de Gode ogsaa blive onde, ja ligesaa vanartige, som du og dine Ligemænd.

DAVUS. Jeg siger, at man agter ikke, hvad en tølperagtig Philosophux siger.

[1] »og dêr« er i den svenske Oversættelse 1781 korrigeret til: »och här«

GENES. Og jeg siger, at Udfaldet vil sande
Ord. Men jeg driver kun Tiden unyttig bort
t prædike for dig. Farvel, Davus! og siig
: min Spaadom til Andre.
snyder sig med Fingrene og smør det paa Davi Kaabe, ort, rullende sin Tønde.)[1]

SCEN. 4.

DAVUS ALENE.

din philosophiske Hund faa Skam, som be-
te min skjønne Kaabe![2] Det ligger dog ende-
te Magt paa. Jeg mener, herefter ikke at bære
Gyldenstykkes Klæder. Men Himmel! hvad
, jeg seer? En Gud kommer ned af Luften.
let er ikke den kjære Plutus? Nei, det er dog
Plutus. Mig synes, at han paa Dragten ligner
Mercurius, som er Gudernes Sendebud. Jo,
, min Tro, den Samme. Ak, mit hele Legem
ver, og Synet forbløffer mig.
(Han kaster sig næsegrus ned.)

SCEN. 5.

MERCURIUS. DAVUS.

RCURIUS (slaaende ham med sin Kjæp). Stat op,

en, som Davus faaer besmurt, er den korte Manteau, rer til Sganarelsdragten.

enes blev ofte kaldet en Hund, og paa hans Gravhøi sat- Hund af parisk Marmor. Den philosophiske Sect, som rte til, havde paa Grund af sin Skamløshed faaet Øge- den kyniske eller hundske, og Secten lod Øgenavnet ns rette Navn, da Hunden har fortræffelige Egenskaber et Dyr, som disse Philosopher gjerne vilde benævnes

Davus! og vær ved frit Mod. Jeg er Gudernes Ambassadør. Dig skal intet Ondt vederfares.

DAVUS (reisende sig). Ak, Hr. Ambassadør! jeg beder Eders Excellence om Naade.

MERCURIUS. Jeg er her nedskikket for at tilbringe Eders Stad og dens Borgere[1] de gode Tidender, at Jupiter har hørt deres Bøn, og at han skikker dem Plutum tilligemed den store Læge Æsculapium, der skal curêre hans Blindhed, paa det han ikke her, som paa mange andre Steder, skal af Mangel paa Syn uddele sine Gaver til uværdige Mennesker, men til gode og dydige Borgere alene.[2]

DAVUS. Jeg beder da ydmygst, at Eders Excellence vil recommandere min ringe Person til Plutus; thi jeg er, uden at rose mig selv, en af de dydigste Mænd her i Staden. Jeg sidder derforuden med Hustru og mange Børn, og har i mange Aar baaret mine Horn med Taalmodighed.

MERCURIUS. Det maa alt ankomme paa Pluti Skjønsomhed. Gak du kun strax hen og forkynd Borgerne, at de berede sig til Pluti Ankomst.

(Mercurius opløftes igjen.)[3]

DAVUS [alene]. Jeg maa strax kalde paa min Principal og lade ham denne glædelige Tidende tilkjendegive.[4] — Hei, Hr. Principal! Kom strax herud! (Han repeterer det tre Gange skrigende.)

[1] »dens Borgere« — i de ældre Udgaver: »dine Borgere«, hvad Liebenberg har korrigeret til: »dens Borgere«.

[2] I de andre Udgaver med Undtagelse af Schous staaer »paa uværdige« og »paa gode« istedenfor »til uværdige« og »til gode«.

[3] Paa Theatret viste Mercurius sig i en Sky. Man finder Skyen omtalt i en Regning for Malerarbeide, leverêt til Komediehuset i April 1751, som: Eine Luft, wo Mercurius in sitzet.

[4] »lade ham tilkjendegive« er: lade for ham tilkjendegive.

SCEN. 6.

DAVUS. TIMOTHEUS.

TIMOTHEUS. Nu, hvad er paa Færde? Hvad skader dig?

DAVUS. Intet, Intet.

TIMOTHEUS. Hvi kalder du da paa mig? og hvi skriger du saa? Siig mig dog, hvad dig er hændet.

DAVUS. Det vil jeg gjøre; men Hatten af først!

TIMOTHEUS. Hvi skal jeg tage Hatten af?

DAVUS. Jeg siger, Hatten først af, i Djævels Skind!

TIMOTHEUS. Se, nu er Hatten af. Er det nu vel?

DAVUS. Hatten under Armen!

TIMOTHEUS. Nu er den under Armen. Lad mig [saa] høre, hvad ....

DAVUS. Fold Jere Hænder og gjør en krum Ryg.

TIMOTHEUS. Jeg troer, den Karl vil drive Spot med mig.

DAVUS. Gjør mig ikke Hovedet kruset, men efterkom strax min Befaling.

(Timotheus folder Hænderne og bukker.)

Saa, nu er det godt. I veed maaskee ikke, hvem jeg er.

TIMOTHEUS. Du est jo Davus Syri Søn og min frigivne Tjenere.[1]

DAVUS. Slidder Sladder! nu ikke meer; nu er jeg en Ambassadør.

TIMOTHEUS. En Ambassadør?

[1] Syrus er ligesom Davus et gammelromersk Slavenavn. I to af Terentses Komedier, i Selvplageren og i Brødrene, optræder en Slave, som hedder Syrus.

DAVUS. Ja, en extraordinær himmelsk Ambassadør.

TIMOTHEUS. Hvad Pokker vil alt dette sige? Karlen maa være kommen rent fra Forstanden.

DAVUS. Nei, nu er jeg den klogeste Mand i den hele Stad; jeg veed meer af magtpaaliggende Ting, end det hele Raad. Hør, førend vi veed et Ord deraf, har vi Rigdommens Gud hid.

TIMOTHEUS. Hvoraf veed du det?

DAVUS. For kort Tid siden, da jeg var her alene, kom Mercurius ned af Luften.

TIMOTHEUS. Hvoraf veed du, at det var Mercurius?

DAVUS. Skulde jeg ikke kjende Mercurius som Lakaiers, Tjeneres og Fuldmægtiges Patron? Han sagde mig ellers selv, hvem han var, og befol mig at give Stadens Indbyggere tilkjende, at Jupiter havde bønhørt Raadets Begjæring og tilladt Rigdommens Gud at besøge vor Stad for at berige den. Han lagde og dette dertil, at han skulde bekomme sit Syn, paa det at han ikke meer af Vildfarelse skulde dele sine Gaver ud til Uværdige. Det Sidste glædede mig mest; thi jeg kjender mig selv og veed derfor, at jeg ikke bliver forglemt.

TIMOTHEUS. Men kan det ikke være en Drøm?

DAVUS. Jeg veed, man drømmer ikke staaende med aabne Øine om Formiddagen.[1] Men stille! der kommer Nogle, som seer anderledes ud end Mennesker. Jeg troer .....

[1] »om Formiddagen« — i de fleste andre Udgaver ligesom i den originale: »om Formiddag«.

SCEN. 7.

PLUTUS I PRÆGTIGE LANGE KLÆDER MED *EN TJENER,* SOM LEDER HAM FREM VED ET BAAND. *DIOGENES. TIMOTHEUS. DAVUS.*

PLUTUS. Har vi langt endnu til Staden?

*TJENEREN.*Vi ere allerede i Staden, og her er Timothei Hus.

TIMOTHEUS. Men hvad er det for en blind Mand i gyldne Klæder? Mon det ikke er Plutus?

PLUTUS. Jeg er efter Jupiters Ordre kommen til denne Stad, for at redde den fra Fattigdom og at uddele mine Gaver til dens Borgere.

*TIMOTHEUS.*Vær velkommen, naadige Herre! Den hele Stad vil ved Eders Ankomst blive opfyldt med Glæde, undtagen nogle knurvorne Philosophi, som stedse recommandere Fattigdom. Men man holder deres Prædikener daarlige og ilde grundede.

DIOGENES. Ved disse knurvorne Philosophi mener man nok mig. Alt hvad som ikke flatterer en Stads Forfængelighed, kaldes Avind og Knurvorenhed. Jeg maatte gjerne spørge, hvad vore Nabostæder have vundet ved Pluti Nærværelse. Man har jo seet ham at uddele sine Gaver til de slemmeste og udydigste Mennesker, og at mange gode Stæder ved saadan Forhold ere bragte i største Forvirrelse.[1]

PLUTUS. Den Mand har heri Ret. Men Skylden er ikke hos mig; thi den Blindhed, hvormed jeg er slagen, foraarsager, at mine Gaver blive saa ilde uddelte, og at de falde i onde Menneskers

[1] saadan Forhold«, saadan Adfærd.

Hænder, hvilke, langt fra at skjønne paa mine Velgjerninger og anvende dem til gode og nyttige Tings Forfremmelse, misbruge dem skammelig og istedenfor at lade see Taknemmelighed mod deres Velgjører tractere mig med Haanhed og Foragt. Nogle anvende dem paa Drik og Fraadseri, hvorved de selv forkorte deres Liv, og jeg bliver Eftertale underkastet, Andre anvende dem paa Skjøger, Andre paa Stads og Pragt. Ja det, som mest fortryder mig, er, at Mange kaste mig ned i mørke Kjældre og grave mig ned i Jorden.[1] Alt Saadant kunde forhindres, hvis jeg ikke havde Mangel paa Synet, som foraarsager, at jeg deler mine Gaver ud i Blinde.

TIMOTHEUS. Herpaa har Jupiter lovet at raade Bod; thi han har befalet den store Læge Æsculapium at lade sig her indfinde med en Øiensalve for at hjælpe Eders Naade til Sit Syn, paa det at Han herefter som tilforn ikke af Vildfarelse skal falde i onde og utaknemmelige Menneskers Hænder, men alene berige gode og dydige Personer, der ville være Ham takskyldige og ikke misbruge det Liggendefæ, som dem forundes.

PLUTUS. Hvis saa er, og hvis mine Øien af Æsculapio blive curêrede, glæder jeg mig ved at være kommen til denne Stad, hvor jeg kan blive bedre medhandlet end paa de fleste andre Steder, og hvor jeg kan med Lyst og Fornøielse see gode Frugter af de Gaver, som jeg uddeler.

TIMOTHEUS. Nu vil jeg bede, at Eders Naade træder ind i mit ringe Hus for der at opbie Æsculapii Ankomst.

[1] Ogsaa i Aristofanes' Komedie klager Plutus over, at Menneskene enten grave ham ned i Jorden eller bruge ham til daarlige Fornøielser.

PLUTUS. Velan, jeg vil følge med Eder.

(Timotheus og Plutus og Tjeneren gaae ind.)

SCEN. 8.

DAVUS. DIOGENES.

DAVUS. Hvad siger du nu, Mester Philosophux?

DIOGENES. Jeg siger det Samme, som jeg har gt tilforn. Det gjør mig ondt, at Plutus er hid- ommen, og det gjør mig end mere ondt, at han aer sit Syn.[1]

DAVUS. Det er jo en forstyrret Tale. Han curê- s jo for Blindhed alene af den Aarsag, at han af ildfarelse ikke skal berige uværdige, men alene ydige Borgere.

DIOGENES. Det er at sige paa andet Sprog, at e gode og dydige Borgere, hvormed vor Stad er elsignet, skal ved Rigdom blive fordærvede, ende Ryg til Dyden og blive dig og andre skalk- gtige Mennesker lige.

DAVUS. Du taler af Ondskab og Misundelse. ener du, at Jupiter da vil bedrage os?

DIOGENES. Nei, jeg mener, han gjør dette til orsøg for at overbevise Eder, at Eders Bønner e ugrundede, og at I søge om de Ting, som ere ler selv skadelige og fordærvelige.

DAVUS. Hvad skadelig? Rigdom er jo en Vel- gnelse af Himlen.

DIOGENES. Den maa gjerne saa kaldes; men erdi den overalt misbruges, saa flyder Ulykker Fordærvelser deraf.

DAVUS. Men naar Rigdom ikke misbruges, saa den jo nyttig.

[1] faaer sit Syn« — i de ældste Udgaver: »har faaet sit Syn«.

DIOGENES. Det er sandt nok; men den misbruges af de Fleste. Nogle henfalde derover til Hovmod, Andre til Vellyst og Ødselhed, Andre til Gjerrighed; thi Erfarenhed viser, at ligesom en Vattersottig, jo mere han drikker, jo mere tørster han, ligeledes jo mere Rigdom En har samlet, jo begjærligere er han efter at forøge den.[1] Nogle henfalde til Skjørlevnet, Andre til Drukkenskab, som forkorter deres Liv; Nogle ....

DAVUS. Jeg vil ikke høre saadan Sladder meer. Det er bekjendt, at du og alle dine Medbrødre hade alle Mennesker og græmmer sig over deres Velgaaende.

DIOGENES. Men hvad gaaer det dig an, at du ivrer dig saa derover?

DAVUS. Du taler mod alle Mennesker og spørger derhos, hvad det gaaer mig an?

DIOGENES. Ha ha ha! Est du et Menneske?

DAVUS. Hvad er jeg da? Har jeg ikke et Legem?

DIOGENES. Det nægter jeg ikke.

DAVUS. Har jeg ikke en fornuftig Sjæl?

DIOGENES. Hvo Pokker har bildt dig ind, at du har en Sjæl?

DAVUS. Hvad vil du da gjøre mig til?

DIOGENES. Du est et tobenet Beest i menneskelig Gestalt.

DAVUS. Jeg mener, at den, der ingen Omsorg

[1] Det Samme havde Holberg nogle Aar iforveien sagt i sine Heltehistorier, hvor det hedder i Forberedelsen til Socrates og Epaminondas: »Ingen har erhvervet Rigdom, han søger jo at forøge sit Liggendefæ, ret ligesom den Vattersottige, jo tiere han drikker, jo mere han tørster.« — I Aristofanes' Komedie siger Chremylus til Plutus: Ikke et eneste Menneske har faaet nok af dig; naar En har erhvervet 13 Talenter, higer han efter at besidde 16, og har han faaet 16, vil han have 40 og bryder sig ellers ikke om at leve.

ar for sit Legem, der gaaer om og ruller en Tøn-
e, og som søberVand af sin skidne Haand, heller
an kaldes et tobenet Beest.[1] — Men hvad mon
er er paa Færde? Jeg hører saa stor Allarm uden-
ır paa Gaden.[2]

(Der trommes, pibes, blæses i Trompeter udenfor, og Glædes-
rig høres imellem.)

DAVUS. Her maa være noget Nyt paa Færde.

DIOGENES. Store Stæder ere stedse frugtbare
aa Narreri; nogle unge Mennesker holde sig
ıaaskee lystige. (Allarm og Glædesskrig holder ved.)

DAVUS. Nei, det er, min Tro, noget Andet.

(De gaae begge hen til den ene Side og række Ørene til. I det
ımme kommer en Tjener Palæstrio ind, som render dem
ıgge omkuld.)[3]

SCEN. 9.

DAVUS. DIOGENES. PALÆSTRIO.

DAVUS. Hei, Dreng! est du gal?

PALÆSTRIO. Ak, forlader mig, I gode Mænd!
eg beder om Permission.

DAVUS. Beder du om Permission?

PALÆSTRIO. Nu kjender jeg Eder. Det er mig
kjært, at jeg finder gode Venner her.

DAVUS. Jeg mærker, at du holder os ei for Frem-
mede. Men mig synes, at du est ikke rigtig i Ho-
vedet. Hvad Ondt er dig vederfaret?

PALÆSTRIO. Du har Ret, at jeg er ikke rigtig
Hovedet; men mit Galskab reiser sig af lutter
læde over Pluti Ankomst.

Da Diogenes havde seet nogle Drenge ved en Kilde søbe Vand
den hule Haand, kastede han sit Drikkebæger bort som en
ing, han kunde undvære.

»udenfor« eller indenfor, bag Skuepladsen.

Tjeneren Palæstrio har samme Navn, som en Slave i Plauti
en stortalende Krigsmand.

DAVUS. Hør, Diogenes! kan man vel miste Forstanden af Glæde?

DIOGENES. I To ikke vel; thi I har aldrig haft Forstand. Men jeg spaaer, at den hele Stad inden kort Tid vil blive ligesaa gal og forstyrret, som han er. Hør engang, hvilken Allarm og Støien der er paa Gaden. (Der blæses og skriges igjen.)

DAVUS. Fortæl os da, Palæstrio! Noget herom.

PALÆSTRIO. Saasnart det rygtedes i Staden, at Plutus var kommen ind i Timothei Hus, strømmede Folk i Hobetal dertil med Piber og Strængeleg. Men Plutus vil endnu ikke lade sig see af Nogen; thi han vil opbie Æsculapius, som skal fordrive hans Blindhed.

DAVUS. Ak, min kjære Broder! lad mig omfavne dig.

(De omfavne og kysse hinanden. I det Samme løber Diogenes til og støder dem begge om. De raabe.)

DIOGENES. Ak, I gode Mænd! jeg beder om Permission.

DAVUS. Om Permission, siger den Hund?[1]

DIOGENES. Nu kjender jeg Eder. Det er mig kjært at finde saa gode Venner her.

PALÆSTRIO. Er Saadant Venskabstegn?

DIOGENES. Ja, hvad Andet? I seer jo heraf, at jeg holder Eder ikke for Fremmede.

DAVUS. Hør, Palæstrio! skal vi lade Saadant gaae uhævnet bort?

DIOGENES. Hvad jeg har gjort, er for Eders eget Bedste; thi saasom Glæde har gjort Jer afsindige, saa har jeg herved alene søgt at temperere den.

[1] »den Hund?« — maaskee hellere: »din Hund?«

VUS. Jeg vil ikke agte den Spottefugl, men
ud for at blive delagtig i Stadens Glæde.
GENES. Jeg vil ogsaa gaae ud, og sætte mig
Tønde for der at begræde den over Staden
ende Ulykke.

ACTUS II.

SCEN. 1.

ÆSCULAPIUS. PLUTUS, SOM LEDES VED ET BARN.

EN FONTAINE PRÆSENTERES.[1]

ÆSCULAPIUS [til Spectatores]. Himlen har bønhørt denne Stads Ansøgning og affærdiget mig hid for at curêre Pluti Øine og at forskaffe ham sit Syn. Det Samme har opfyldt Staden med en ubeskrivelig Glæde.

[Til Plutus.] Hør, Plutus! nu er Tiden kommet, paa hvilken dine Øine skal aabnes, og her er den hellige Kilde, hvormed dine Øine maa toes, førend de bestryges med den himmelske Salve. Følg mig didhen, hvor Begyndelsen skal gjøres til denne store Cur.

(Han leder Plutum hen til Kilden, hvoraf han øser Springvand, og dermed toer Pluti Ansigt, som ligger imidlertid paa Knæ.)

Stat nu op igjen. Begyndelsen er gjort til den

[1] Fontainen eller den hellige Kilde, med hvis Vand den Blindes Øine skal toes, før de bestryges med Salven, som vil gjøre dem seende, kan tænkes at være i en Have bagved Timotheus' Hus; man har da Grunden til, at Plutus boer hos Timotheus og at Æsculapius dêr kommer til ham. — Det er kun i denne første Scene, at Fontainen behøver at præsenteres. Den kan forsvinde, naar Æsculap er gaaet. — Af Komediehusets Regnskaber fra Holbergs Tid, sees, at der til Fontainens Præsentation blev brugt et stort Kar Vand.

ur, som ved min Øiensalve skal fuldkommenjøres. (Han smører hans Øien med Salven.)

PLUTUS. Ak, Himmel! jeg seer mange Ting, om tilforn have været mig ubekjendte. Jeg seer.....

ÆSCULAPIUS. Siig mig, hvad du seer; thi dit yn er nu stærkere end andet menneskelig Syn, vorved sees kun de groveste Ting.

PLUTUS. Jeg seer foruden Mennesker og Steer utallige smaa Creature i Luften, endogsaa i et Vand, som flyder af Kilden.

ÆSCULAPIUS. Alt Saadant kommer ikke uner det menneskelige Syn, hvilket skiller ikke den grove Ting, som kan tages og føles paa.[1] en Tid skal dog komme, at Mennesker ved Glas g Perspectiver skal kunne see utallige Ting, som e nu ikke see, og som nu ere skjulte for dem.[2] kke desmindre ville dog tusinde smaa Ting af unstige Skabninger blive og være skjulte for amme Mennesker indtil Verdens Ende. Men vad seer du ellers mere?

PLUTUS. Jeg seer Meget, som er godt, og end lere, som er ondt. Jeg seer, at Meget, som har dvortes Anseelse, er indvortes hæsligt. Jeg seer 'orraadnelse skjult under gyldne Klæder, og 'iisdom under skidne og pjaltede Kaaber.

ÆSCULAPIUS. Det er et særdeles Beviis paa, at u nu har skarpere Syn end Mennesker, hvilke ke see uden den yderste Hinde af en Ting, og om tage Skyggen for Legemet, saa at de ere ende blinde.

PLUTUS. Ak, Himmel! her kommer mig Noget r Øien, som er hel sælsomt.

[1] skiller«, skjelner.
[2] Perspectiver«. Seerør, Kikkerter.

hvad som er skjult i Hjertet.

PLUTUS. Her møder mig Noget igjen, som er mere underligt.

ÆSCULAPIUS. Hvad er det?

PLUTUS. Jeg seer to Personer, som omfa og kysse hinanden, skjøndt Hjerterne ere f af Had og Fiendskab.

ÆSCULAPIUS. Af Saadant lade Menneske og bedrage; thi saasom de see hinanden uden til Tænderne, saa holde de ofte deres st Fiender for deres bedste Venner.

PLUTUS. Hvorhen jeg kaster mit Syn, fi jeg Noget, som opvækker Forundring hos Her seer jeg En med et langt Skjæg og en æ Kaabe, jeg seer Viisdom afmalet i hans Pa men det Inderste er fuldt af Hovmod, Forfæ lighed,Vankundighed. Jeg tog ham strax fo stor Philosophus, men seer nu, at hans Phil phie bestaaer alene i Skjægget og Kaaben.[1]

ÆSCULAPIUS. Saadant har man ofte efter

[1] »Skjægget og Kaaben« — i de ældre Udgaver: »Skjæg o ben«. — Som Mennesker, der ikke havde verdslige Begjæ og vilde leve i Fattigdom, gik Philosopherne af den k Sect med en simpel ulden Kaabe, en saakaldet Tribon, ud

Erfarenhed mærket hos Mange. Hvad seer du videre?

PLUTUS. Her lige for mig seer jeg En, som Folk belee og pege Fingre af som en Daare; men naar jeg betragter det Indvortes, seer jeg der at være Viisdoms Sæde.

ÆSCULAPIUS. Jeg mærker, at du ved den venstre Side seer Noget, som du glæder dig end mere ved.

PLUTUS. Det er sandt. Jeg seer med Fornøielse en Person, hvis udvortes Anseelse giver tilkjende Dyd, Viisdom og Verdensforagt, og at det Indvortes svarer i alle Maader dertil.

ÆSCULAPIUS. Det er saadanne Personer, som du maa uddele dine Gaver til. Det er for deres Skyld, at det skarpe Syn er dig forlenet. Se nu vel til, at du herefter ikke misbruger den Herlighed, som du er begavet med; thi nu kan du ikke meer undskylde dig med Blindhed, efterdi du ikke alene har faaet Syn, men langt skarpere end Mennesker, og du kan see ikke alene det Udvortes, men ogsaa det Indvortes.

PLUTUS. Jeg skal beflitte mig derpaa, og herefter ikke berige uden meriterede Personer, og det saavel i Henseende til Jupiters Befaling, som i Henseende til min egen Sikkerhed og Fornøielse. Erfarenhed har lært mig, at jeg bør nægte mine Gaver til onde og uskjønsomme Mennesker, hvilke betale med Utaknemmelighed beviste Velgjerninger, saa at Nogle udøse mig paa syndige Vellyster, og Andre holde mig i Lænker, ja nedgrave mig i Jorden for at hindre mig at blive dydige Mennesker til Nytte.

ÆSCULAPIUS. Nu har jeg da forrettet mit Ærende og forlader dig.

PLUTUS. Og jeg vil strax i Staden fuldbyrde, hvad jeg har lovet. (Æsculapius gaaer bort.)

SCEN. 2.

DAVUS. PLUTUS.

DAVUS [for sig selv]. Ak, Himmel! der seer jeg Plutus at gaae frem og tilbage med aabne Øine uden Ledsager. (Falder paa Knæ.)

Ak, Eders Excellents! tænk paa mig, som er en fattig Borger, at min Tilstand kan blive bedre, og at jeg ikke stedse skal blive i Armod.

PLUTUS. Du og Alle kan være forsikkrede om min Upartiskhed i Gavers Uddeling, og at de ikke skal anvendes uden paa meriterede og dydige Personer. Hverken du eller nogen Anden har nødig at bede mig om Rigdom, som jeg herefter ubeden og frivillig giver til gode Mennesker. (Han gaaer bort.)

SCEN. 3.

DAVUS ALENE.

Nu maa jeg nøie examinere mig selv, mit Levnet og Forhold og forfærdige en Balanceregning for at see, hvorledes Facit bliver, om jeg kan regnes blandt de Gode eller Onde, enten om jeg bliver Himlen Noget skyldig eller om den bliver mig Noget skyldig. Jeg haaber idetringeste, naar jeg regner *Debet* og *Credit* sammen og ligner mine

de Gjerninger imod mine onde, at vise en fuld-
mmen Liqvidation. Lad nu engang see.
'or to Aar siden opbrød jeg min Patrons Skrin,
ori laa tre Pengepunge. Deraf tog jeg den ene,
ilket kan holdes for en Misgjerning, men lod
andre blive tilbage, hvilket er en Merite, saa
jeg i visse Maader kan siges at have foræret
in Patron tvende Punge.[1] Videre:
Jeg har daglig syndet, jeg har ogsaa daglig be-
gt Templer, saa at jeg har alterneret imellem
udsfrygt og Ugudelighed, og kan jeg sige, at jeg
drig har bedet andægtigere, end naar jeg nylig
lforn har syndet. Videre:
Jeg er ofte beskjænket, men drikker dog aldrig
ærk Drik, uden naar jeg har Ondt i min Mave;
ien saasom jeg daglig har Ondt i Maven, saa
rikker jeg og idelig.[2] Videre:
Jeg har tilforn ofte danset, som jeg bekjender
: være en syndig Lyst, men i de fire sidste Aar,
den jeg fik Ligtorne, har jeg ikke danset, hvil-
ettilkjendegiver mit Levnets Forbedring. Videre:
Jeg har ofte brudt edelige Løfter; men jeg har
fte gjort meer, end jeg har lovet. Jeg har aflagt
ilske Vidnesbyrd, men aldrig uden for at tjene
ode Venner. Jeg har baaret oprigtig Kjærlighed
l mit Husfolk, sær mine Piger, for hvis Skyld
g engang har pantsat min Hustrus Kaabe og
læder.
Naar jeg nu alt dette eftertænker, saa bøder det
ne paa det Andet, ja jeg tør sige, at det Gode er

[1] Med et lignende Raisonnement besmykker Oldfux i Det lyk-
lige Skibbrud Act. III. Sc. 4 sine Tyverier.
[2] Det Samme siger Peer Degn i Erasmus Montanus Act. I. Sc. 4
Christoff i Jakob von Thybo Act. IV. Sc. 7.

af større Vægt end det Onde. Det Høieste, som jeg har syndet i 24 Timer, som en Dag og Nat bestaaer af, er 12 Timer, naar jeg regner Natten fra,[1] som bestaaer af 12 Timer, hvori jeg ikke synder; thi det hedder: Hvo som sover vel, synder ei.[2] Jeg haaber derfor, at Plutus regner mig blandt de dydige Personer her i Staden og ikke udelukker mig fra sine Velgjerninger. Ja jeg haaber Saadant, og det med Billighed. Lad see engang.

(Han gaaer frem og tilbage, tællende paa Fingrene.)

Een Pose tagen, to Poser givne. Een Dag ugudelig, en anden gudfrygtig. Stærk Drik af Nødvendighed for at hjælpe paa min Mave. Ingen Dans i fire Aar, siden jeg fik Ligtorne. Falske Vidnesbyrd, men af Kjærlighed til min Næste. Medlidenhed mod mine Piger. Det halve Liv bortsovet uden Synd. Hei, jeg er ovenpaa! Jeg er en meriteret Person, Plutus kan ikke gaae mig forbi. Hvis han tager det i Betænkning, kan jeg lægge ham min Regning for Næsen, hvilken er saa klar, at ingen Renteskriver kan gjøre Antegnelse deri.[3] Slaa dig nu til Rolighed, Dave! du har nu intet Andet at tænke paa end, hvorledes du skal anvende dine Penge. (Gaaer ud.)

SCEN. 4.

DIOGENES ALENE.

Jeg har med Forundring hørt, hvorledes denne

[1] »Natten fra« — i de ældre Udgaver: »Natten med«.
[2] Ogsaa Erasmus Montanus bruger som Argument den Sætning: »Hvo som sover vel, synder ikke«.
[3] En Renteskriver var en ved Rentekammeret i Kjøbenhavn ansat Embedsmand, som gjennemsaae indkomne Regnskaber og gjorde Antegnelser i dem.

jør Profession af at studere, efterforske
paaliggende Ting og forsømme at blive op-
de mest fornødne Videnskaber. Nogle Faa
e vel paa at kjende Andre, men bekymre
e om Egenkundskab, holdende for, at der-
øves ingen Flid og Arbeide, saasom efter
Mening Intet er lettere end at kjende sig
a Erfarenhed dog viser, at Egenkundskab
skeligere end at lære at kjende andre Men-
'; thi Laster indsnige sig under Dyders Ma-
ovmod tages for et høit og ædelt Hjerte,
ni og Haardhed for Retfærdighed, Vrede
perhed, Feighed for Sagtmodighed. Egen-
ghed er størst Hinder til Egenkundskab;
som ethvert Menneske elsker sig selv, saa
n Indbildning for dem mere behagelig end
vorved ikke alene Farve sættes paa deres
, men hvorved de groveste Lyder gjøres til
; man vænner sig saaledes til Laster, at
edse fremturer deri, og lever fornøiet med
v.[1]
· urimelig denne skalkagtige Mands Tale
ir, som jeg nylig har hørt, saa findes dog
end mere vanskabte: thi denne bekiendte

ingen Laster; de see ikke uden Dyder, de mene sig at være ganske rene og bryste sig deraf, skjøndt de ere ikke uden kalkede Grave, der indeholde Aadsler og forraadnede Legemer. Men jeg hører ny Allarm og Bulder igjen paa Gaden. Jeg maa liste mig hen til Hjørnet for at see, hvad det er.

(Gaaer hen til Siden.)

Ak, du ulykkelige Stad, som jeg seer i en Hast at være forvandlet til en Daarekiste! Jeg seer en Procession af daarlige Mennesker i hvide Klæder med Kranse paa Hovederne og Grene i Hænderne.[1] Det er uden Tvivl et Triumfs-Optog formedelst Pluti Ankomst. Ja, det er saa. Jeg tager ikke feil. Ak, du arme Stad, som glæder dig over din egen Fordærvelse! Jeg maa liste mig hen i en Krog for at ansee dette Galskab.

SCEN. 5.

EN HOB MENNESKER i Procession. DIOGENES.

Processionen gjøres tre Gange om Theatret efter musikalsk Tact. Ved hver Gang standses lidt og synges: *Vivat Plutus!* og det med Trommers og Trompeters Lyd. Endelig naar tredie Tur har endt, danse tre kunstige Dansere.[2] Diogenes, som i en Krog dette seer, gjør imidlertid Grimacer og efteraber dem. Endelig henter han en Krabask, hvormed han prygler dem og driver dem ud. De skraale klageligen.

SCEN. 6.

DIOGENES alene.

Ja, piber kun, I Skabhalse! Ligesom denne Komødie endtes med et Sørgespil, saa vil det og gaae

[1] »daarlige Mennesker«, taabelige Mennesker.
[2] »kunstige Dansere«, Balletdansere.

e Stad. Jeg vil ogsaa forsøge at danse, men
ıs, som giver tilkjende en forestaaende
ie.

**es danser meget naragtig med sine Træsko efter en
lelodi af en Sækkepibe eller Lire.[1] Midt i Dansen[2] ind-
Plutus, og da holder Spillet op; men Diogenes bliver
ıse.)**

SCEN 7.

PLUTUS. DIOGENES.

'US [for sig selv]. Jeg har allerede beriget
gode og dydige Borgere, og nu leder jeg
ærkværdige Philosophos, som leve i Ar-
en hvad er det, som jeg der seer? Det er
enes. Det er rart at see en saa ærbar Mand
e.[3] Jeg kan slutte, at saasom han er en god
da glæder han sig over StadensVelstand,
n Ankomst tilveiebringer.
Hør, Diogenes! du skal ikke glæde dig for-
thi det er saadanne Mænd, som jeg leder
; til hvilke jeg fornemmelig uddeler mine

staaer lidt stille, seer stift paa ham og danser paany.)

, Diogenes! hvad jeg forærer dig, som skal
in Glæde fuldkommen. Her er en Pung,
kostbare Stene.

**es seer stift paa Pungen, som Plutus har i Haanden,
om og danser igjen.)**

ıte andre Udgaver: »efter en sørgelig Melodi, og en
e eller Lire«. I den svenske Oversættelse 1781: »efter
g Melodie af en Säckepipa eller Lira«.
Dansen« — i de ældste Udgaver: »Men i Dansen«, hvad
ırandrede til: »Under Dansen«, og Liebenberg til:
nsen«.
jældent; »ærbar«, alvorlig.

Hold op, Diogenes! medens jeg taler med dig, og tag til dig denne Skat, som vil sætte dig i Velstand. (Diogenes seer paa Pungen og danser igjen.)

Det er sælsomt med disse Philosophi. De ere ofte saa henrykte i deres Meditationer,[1] at de høre ikke, hvad man siger. — Giv Agt paa min Tale, Diogenes! Saasom jeg nu omstunder har faaet mit Syn,[2] saa at jeg kan distingvere gode Mennesker fra onde, saa uddeles mine Gaver nu med Skjønsomhed, og Ingen uden dydige Mænd blive deri delagtige. Jeg seer og kjender dig og veed, at du est en fornuftig og tilligemed oprigtig Philosophus, hvis Philosophie, som mange Andres, bestaaer ikke i Skjægget og Kaaben, men i Forstand og uforfalsket Dyd. Derfor giver jeg dig denne Skat, som vil gjøre Ende paa din Armod og sætte dig i Velstand.

(Diogenes seer stift paa Pungen igjen, vender sig om og danser paany.)

Ak, Himmel! hvad vil dette sige? Mon han foragter Rigdom, for hvilken Andre tilsætte Sjæl og Liv? Han vil maaskee ikke troe, at i Pungen er saadant kostbart Liggendefæ skjult. — Kom dog hid, Diogenes! saa skal jeg opløse Pungen for at vise dig Skatten og at bestride din Vantro.

(Diogenes tager Pungen, som er opløst, spytter deri, leverer Pluto den tilbage og bliver ved at danse igjen.)

Dette ligner jo Afsindighed. Jeg skæmmer mig ved at have gjort saadant Tilbud.

(Diogenes gjør ham en dyb Compliment, tager ham ved Haanden, danser ud med ham af Skuepladsen og til Slutning snyder sig og besmører Pluti kostbare Kjole.)

[1] »henrykte i«, optagne af.
[2] »nu omstunder« — maaskee hellere: nu omsider.

SCEN. 8.

DIOGENES ALENE.

herud med alle Forfængeligheder! Jeg skal
olde rent for min Dør. Gid Andre kun vilde
nit Exempel! Men jeg troer ikke, at jeg vil
nange Efterfølgere. Tvertimod Altar vil op-
for Rigdommens Gud Pluto, og Penia Gud-
for Fattigdom, under hvis Regiment vor
aa længe har blomstret, vil forvises. Jeg
nu bort og kryber ned i min Tønde, medens
ı raser; thi jeg mærker, at ved mine Prædi-
Intet vil udvirkes. Men Udfaldet vil lære,
ıe Formaninger ere ikke ilde grundede.

ACTUS III.

SCEN. 1.

PLUTUS ALENE.

Nu har jeg udforsket Stadens Tilstand og med Forundring mærket, at de dueligste og dydigste Mænd have været betlefærdige. Men Stadens Skikkelse skal snart forandres. Man skal med Glæde og Fornøielse mærke, at Plutus er ei mere blind; man skal see Dyden at belønnes, og hver Borger skal derved opmuntres til Dydens Øvelse. Men der seer jeg den gode Timotheus at komme. Han seer glad og fornøiet ud, og det ikke uden Aarsag; thi hans Skrine og Kister, som forhen vare tomme, ere nu opfyldte med Guld og Sølv.

SCEN. 2.

TIMOTHEUS. PLUTUS.

TIMOTHEUS (paa Knæ). Ak, naadige Herre! hvormed kan jeg forskylde de beviste Velgjerninger? Jeg var tilforn saa fattig som Irus, nu er jeg saa rig som Crøsus.[1] Tag til Takke med et erkjendtligt Hjerte, som jeg vil beholde saa længe, som jeg lever.

[1] Den fra Odysseen bekjendte Staader Irus og den rige Konge Crøsus nævnedes i Oldtiden som Kontraster.

Irus et est subito, qui modo Croesus erat,

siger Ovid i en af sine Elegier. (*Trist.* III. 7. Vers 42.)

'LUTUS. Stat op igjen, Timothee! og bliv ved øve de Dyder, som I tilforn har distingveret ler med, og se til, at den erhvervede Rigdom ce forleder Eder til Hovmod eller Vellyst, men tænk, at eftersom det er ved Dyd, saa stor Velnd er tilveiebragt, det er ved samme Levnet og d Dydens bestandige Øvelse, at saadan Velstand al blive stedsevarende.

'IMOTHEUS. Jeg skal troligen efterleve denne rmaning. Men eftersom Eders Excellence har viist mig saa stor Naade, saa beder jeg undernigst, at Han vil lægge en lille dertil.

'LUTUS. Hvad skal det være? Siig frem.

'IMOTHEUS. Jeg beder, at mine Naboer maa ive i samme Stand, som de vare tilforn i, paa t jeg desbedre kan distingvere mig blandt mine edborgere, og desbedre skjønne paa den Velınd, som jeg er sat i; thi naar Alle blive lige je, saa ...... Eders Naade begriber nok, hvad g vil sige.[1]

PLUTUS. Jeg begriber det altfor meget. Jeg ærker, at I vil misbruge de forundte Gaver, og I henfalder til Hovmod og Misundelse, som er gen dydig Mands Karakter. Jeg har holdt Eder r en god Mand. Jeg troer ogsaa, at I har haft Dyd ; Ærlighed for Øine; thi det skarpe Syn, hvored jeg nu er begavet, hindrer mig at vildfare i ine Domme; men jeg kan ikke spaae om tilkomende Ting; jeg kan see, hvad En er, men ikke, 'ad han vil blive.

'IMOTHEUS. Eders Naade fatter maaskee ikke,

[1] 'imotheus nærer et lignende Ønske, som Jeronimus i Den nette Ambition, naar han beder Baronen om ikke at hjælpe s Naboer til ogsaa at faae en Rang.

hvad jeg vil sige. Jeg ønsker min Næste og Medborger alt Godt; men ......

PLUTUS. Det er at sige, I ønsker Jer Medborger alt Godt, men kan ikke lide, at han sættes i samme Velstand med Eder. Gak bort og se til, at I anvender paa gode og nyttige Ting den Skat, som er Eder tilfalden, og misund Andre ikke deres Lykke.

[Alene.] Denne Mands Opførsel foraarsager mig nogen Eftertanke, dog haaber jeg, at Staden i Almindelighed ved min Nærværelse skal blive lykkelig. Her maa jeg lidt opholde mig paa dette Sted for at imodtage og affærdige Sollicitanter.[1] Der seer jeg en Mand at fremtrine. Hans Ansigt og nedslagen Sind giver hans slette Skjæbne tilkjende.

SCEN. 3.

PLUTUS. EN SKOLEMESTER.

SKOLEMESTEREN. Jeg drister mig at bønfalde Rigdommens Gud, som jeg hører, af Himlen at være skikket til at hjælpe fattige og nødlidende Mennesker, nemlig saadanne, som uden deres Skyld og Brøde lide Armod.

PLUTUS. Hvad er Eders Profession?

SKOLEMESTEREN. Jeg er Skolemester her i Staden og har været i det Embede i tredive Aar.

[1] »paa dette Sted for at« skal være: for paa dette Sted at. En lignende bagvendt Ordstilling bruges i Slutningen af Scenen mellem Plutus og Euclio, Act. III. Scen. 9. — Stedet, hvor Plutus vil give Audients, er formodentlig et af Raadhusets Værelser. Men Theatrets Decoration forestillede Torvet, og i Scen. 8 taler den drukne Sollicitant Strobilo, som om Plutus stod paa Torvet »lige ved Raadstuen«.

PLUTUS. Har I i al den lange Tid ikke lagt Eder
oget til Bedste?
SKOLEMESTEREN. Nei, ved den Profession er
æppe det tørre Brød.[1] En Advocat, en Medicus
an paa een Dag fortjene mere, end jeg i et helt
ar. Jo mere jeg har holdt mine Disciple under
ve og Disciplin, jo mindre Tak har jeg faaet af
eres Forældre, og jo mere er jeg bleven forhadt
' deres Mødre, som gemeenligen mest kjæle for
ørn til deres egen Fordærvelse. Men jeg har
eller villet leve i Armod og under Forfølgelse
ad efterlade min Pligt; thi Enhver, som Ung-
ommens Optugtelse er betroet, har stort Regn-
kab at gjøre.
PLUTUS. Jeg mærker, at I er en god Mand, og
: I fortjener at være delagtig i de Gaver, jeg i
enne Stad gjør til dydige Borgere. Gak strax
jem til Jer Hus; der skal I finde en Skat, som
kal hjælpe Eder paa Fode. Lad Eder dog deraf
ke forlede til Ørkesløshed, men bliv ved Eders
rrige Profession.

SCEN. 4.

EN MORALIST.[2] PLUTUS.

MORALISTEN. Jeg er hidkommen for at bede
n Hjælp i min Armod. Jeg begjærer Intet til
verflod, men alene til Nødtørft.
PLUTUS. Hvad er Eders Handtêring?
MORALISTEN. Jeg bruger min Pen til at afmale
'enneskets Feil og Laster. Men desværre, jeg

»næppe« — i de andre Udgaver: »ikke«. Korrektionen er fore-
gen baade i den tydske og den svenske Oversættelse.
»Moralist«, Satiriker.

høster kun slette Frugter af mit Arbeide. Frugterne ere Had, Forfølgelse og Armod, da hykkelske Skribentere derimod fødes og gjødes, ja bæres ligesom paa Hænder til Høihed og Velstand.[1]

PLUTUS. Eftersom I høster ikke andre Frugter af Eders Arbeide, hvi fremturer I da i at moralisere?

MORALISTEN. Kjærlighed til min Næste driver mig dertil. Men onde Mennesker ville Saadant ikke troe. De ansee deres største Venner som deres bitterste Fiender, og derimod deres Fiender, nemlig Hyklere, for deres bedste Venner.

PLUTUS. Jeg seer, at I ogsaa er en god Mand. Bliv ved Eders Forhold og gak hjem, hvor I skal finde et Liggendefæ.[2]

SCEN. 5.

EN BONDE. PLUTUS.

BONDEN. Guds Fred, Farlille.[3] Bliv ikke vred, at jeg saa dristig kommer hid.

PLUTUS. Hvad est du for En? Hvorfra kommer du?

BONDEN. Jeg er en Bonde fra Landet nær herved Staden. Jeg har hørt, at Han er hidkommen for at gjøre vel imod Godtfolk.

PLUTUS. Regner du dig da iblandt Godtfolk?

BONDEN. Jeg tør selv ikke sige det; men Folk, som kjender mig, holder mig at være lige saa ærlig, som min Husbond er velbyrdig.

[1] Moralisten er en miskjendt Skribent ligesom Philemon i Det lykkelige Skibbrud, og de hykkelske Skribenter ere Folk af det Slags som Magister Rosiflengius.

[2] »Eders Forhold«, Eders Maade at være paa.

[3] Bonden er en dansk Bonde paa Holbergs Tid.

.UTUS. Er din Husbond og ikke ærlig?
)NDEN. Derom kan jeg som en ringe enfol-
Mand ikke dømme. Det kan jeg alene for vist
, at han er velbyrdig.
.UTUS. Jeg mærker, at du est en skikkelig
ıd, efterdi du ikke vil tale ilde om dit Herskab.
)NDEN. Mit Herskab er godt nok, saa vidt
s Herskab det vil tillade.
.UTUS. Har da dit Herskab et andet Herskab
r sig igjen?
)NDEN. Ja vist, saa vel hos os, som paa an-
Gods.
.UTUS. Det forstaaer jeg ikke.
)NDEN. Det kommer deraf, at Han er ingen
dmand; thi Enhver, som forstaaer Land-
ıdskab, veed, at paa hvert Gods er tvende
skaber, nemlig Husbonden og Ridefogden.
ıden staaer under Husbonden, og Husbonden
n under Fogden, uden hvis Tilladelse han
t formaaer.
.UTUS. Jeg forstaaer din Mening og mærker,
u est ikke taabelig. Men hvad er din Begjæ-
r?
)NDEN. Jeg har hidindtil ydet Skat og Land-
e, saa længe som Alder og Helbred har tilladt
at arbeide; men nu tager Svaghed ved Alde-
til, saa at jeg ikke kan fortjene min Føde.
.UTUS. Din Husbond seer vel igjennem Fingre
l dig i saadan din slette Tilstand?
)NDEN. Det gjorde han gjerne, hvis hans Fo-
ham Saadant vilde tillade.
.UTUS. Du maa gjøre mig nogen Forklaring
r denne mørke Tale. Hvad er en Foged her i
det?

BONDEN. En Foged er den, som med en absolut Magt regjerer Gaard og Gods og lader Herren alene beholde den pure Titel. Derfor er vel ingen skreven Lov, men en almindelig Vedtægt, som siger: I Herrer! værer Eders Ridefogeder hørige og lydige. Med eet Ord: Naar Fogeden er os imod, kan Herren intet Godt gjøre os.

PLUTUS. Min kjære Mand, jeg har Medlidenhed med dig og derfor vil hjælpe dig til Rette. Naar du kommer til dit Hus igjen, vil du i din Kiste finde en Skat, hvormed du ikke alene kan tilkjøbe dig Frihed for Hoveri, men endogsaa kjøbe din Gaard og faae den til Eiendom.

BONDEN. Tak, naadige Herre! Det er en stor Trøst for mig i min Alderdom.[1]

SCEN. 6.

EN GAMMEL JOMFRUE MED EN LANG NÆSE. *PLUTUS.*

JOMFRUEN [for sig selv]. Det er mig sagt, at Plutus skal opholde sig her. Der troer jeg, han er; thi han er mig beskreven at bære en lang Gyldenstykkes Kjole.

[Til Plutus.] Ak, naadige Herre! jeg beder underdanigst om nogen Hjælp.

PLUTUS. Hvad fattes Hende, min gode Jomfru?

[1] Ridefogdernes eller Forvalternes Herredømme paa Godserne omtales ogsaa i Jeppe paa Bjerget og i Melampe; men dengang Holberg skrev Plutus, kunde han som Godsbesidder tale af egen Erfaring om Fogderne. Han laa ved samme Tid i Proces med en Ridefoged, hvem han havde givet Afsked. Sagen, som fik et ærgerligt Udfald for Holberg, staaer omtalt i hans Selvbiografi og i Historisk Tidsskrift, Sjette Rækkes Fjerde Bind.

JOMFRUEN. Jeg er af sex Sødskende den æld-e. Mine fem yngre Søstre ere alle gifte, og jeg ene er endnu Jomfru. (Hun græder.)

PLUTUS. Græd ikke, mit Barn! men siig mig, vad som er Aarsag til den Foragt, som er kastet ia Hende.

JOMFRUEN. Man gifter sig nuomstunder alene iten for Penge eller for Skjønhed. Begge Dele 'e mig nægtede, hvorfor jeg alene staaer tilbage iragtet og forhadt.[1]

PLUTUS. Hun giver sig tilfreds, min gode Jom-u! Naar Hun kommer til Sit Hus, vil Hun finde n Skat, som kan tjene Hende til Medgift. Men g frygter, at eftersom Hun er til Alder og er anheldet med den lange Næse, at Hun dog in-en Beiler faaer.[2]

JOMFRUEN. Ak, naadige Herre! frygter ikke erfor. Naar det rygtes, at jeg har bekommet en ia god Medgift, bliver jeg strax gift, endskjøndt iin Næse var en halv Alen længer.

PLUTUS. Det kan og maaskee hænde sig; thi ian siger i Ordsproget, at Penge give baade Byrd g Skjønhed, og kan foraarsage, at en Medusa likker i Øiene som en Venus.[3]

(Hun neier og gaaer bort.)

PLUTUS [alene]. Her kommer en ung Person, vis Klædedragt viser Vellyst og Forfængelighed, g jeg seer, at Hjertet er ogsaa fuldt deraf.

»forhadt« — maaskee hellere: forladt. I den tydske Oversæt-lse 1755 siger Jomfruen: »und so muss ich mich verachtet id verlassen sehen«, og i den svenske: »hvarföre jag måst gå raktad och ogift«.

»vanheldet«, vanziret.

»Ordsproget« er det Vers i Horatses Sjette Epistel, som Hol-rg anfører i Moralske Tanker Side 350:

Et genus et formam Regina Pecunia donat.

SCEN. 7.

EN CAVALEER. PLUTUS.

CAVALEREN. Eftersom jeg hører, at Han beriger saa mange gemene og daarlige Mennesker, saa haaber jeg ogsaa, at Han hjælper paa mig, som har sat Midler til paa Artighed og Galanteri saaledes, at jeg har været en Zirat for Staden.

PLUTUS. Hvori bestaaer Eders Artighed?

CAVALEREN. Jeg har lært at danse, at spille paa Instrumenter, at figte, at vinde Fruentimmerets Gunst. Sær er i Dansekunsten Ingen min Lige. Hvis min Herre har Lyst til at see en Prøve derpaa, vil jeg strax gjøre den.[1]

PLUTUS. Det gjøres ikke fornødent; jeg tvivler ikke om Hans Capacitet, enten deri eller andre galante Videnskaber.[2] Men hvad er Hans Begjæring?

CAVALEREN. Jeg beder om nogen Assistance, efterdi jeg har paa galante Videnskaber og en distingveret Opførsel tilsat mine Midler.

PLUTUS. Jeg mener, at Han behøver ingen Assistance, eftersom de herlige Videnskaber, som Han har lært, nok kan føde sin Mand. Dog vil jeg ikke ganske veigre mig for at meddele Ham Noget. Naar Han kommer hjem, skal Han finde nogle Kobberpenge i en Pung, hvormed Han kan kjøbe en Strikke for at hænge Sig.

(Cavaleren stamper mod Gulvet og gaaer bort.)

PLUTUS [alene]. Han gik vred bort. Alle andre saadanne Personer ville faae samme Afsked. Und-

[1] Det maa antages at være i en Stue, at Cavaleren taler med Plutus. Jvfr. Noten Side 50.

[2] »Videnskaber«, Kunster.

ætning af Penge havde ikke tjent denne unge
Karl til Andet end at fornye hans daarlige og vel-
ystige Levnet. Men der seer jeg en anden Sollici-
ant, som er ikke et Haar bedre, og derfor vil faae
amme Afviisning.

SCEN. 8.

STROBILO DRUKKEN. *PLUTUS.*
TILSIDST GNIEREN *EUCLIO.*[1]

STROBILO [for sig selv]. Det er nok her, hvor jeg
kal finde ham. Rigtig nok. Naar der er Raadhu-
et, saa maa jo her endelig være Torvet. Og hvis
ette slaaer feil, saa maatte Pokker troe sine Øine
ieer.

PLUTUS [sagte]. Den Mand er overstadig druk-
en.

STROBILO [continuerer]. Her hører jeg En at tale.
- Wer da? — Nei, det maa have været jeg selv,
om talede.[2] Ha ha ha!

PLUTUS [sagte]. Han vil nok ogsaa have Penge,
aa det han i en Hast kan drikke sig ihjel.

STROBILO [continuerer]. Jo, Drollen splide mig
l, om der er ikke En, som taler. Jeg er jo hverken
ild eller gal. Jeg maa see mig om. Se, her staaer
anden, som jeg leder efter.
[Til Plutus.] Hans Tjener, min Ven! Er Hans Navn

1 Plauti *Aulularia*, eller Pottekomedien, der ligger til Grund
r Molières *L'Avare*, forekommer en Slave, som hedder Stro-
lus. Efter ham har Drukkenbolden faaet Navn, kun er »Stro-
lus« blevet til »Strobilo«. Gnieren, som optræder ved Scenens
atning, har samme Navn som Hovedpersonen i *Aulularia*,
uclio.

2 »jeg selv« er i Schous Udgave korrigeret til: »mig selv«.

ikke Plutarchus? Jeg veed ikke, om Han har den Ære at kjende mig?[1]

PLUTUS. Nei, jeg kjender dig ikke.

STROBILO. Det er underligt, at Han ikke kjender Strobilo, hvis Navn er kjendt over den hele Stad. Spørg kun det mindste Barn, om det ikke kjender Strobilo. Strobilo, Palæmons Søn og Urganiæ Ægtemand.[2] Spørg kun hvert Barn, det vil strax sige ..... (Han ræber derved.)

PLUTUS. Det vil sige: Hvo kjender ikke den Drukkenbold Strobilo, som gaaer hver Dag med et Rus?

STROBILO. Hør, min Ven! jeg drikker aldrig, uden naar jeg tørster. Hvis en Anden havde talt saaledes, havde jeg bleven vred. Jeg er ligesaa fastendes, som jeg stod af min Seng.

PLUTUS. Du var maaskee drukken, før du stod op.

STROBILO. Ha ha ha! Drukken, før end jeg stod op? Det er en underlig Tale. Jeg veed jo, man kan ei drikke sig drukken paa Sengen. Jeg er, min Tro, ganske fastende. Men jeg har Ondt i mine Ben; de vil ikke staae, de Hunde. Hvad kan jeg dertil? Men maatte jeg spørge min Herre om Noget?

PLUTUS. Hvad er det?

STROBILO. Er Hans Navn ikke Plutarchus?

[1] Med sin Forvexling af Plutus og Plutarchus minder Drukkenbolden om den Anekdot, som Holberg fortæller i Peder Paars, at en lærd Mand engang skrev »der höllische Gott Plutarchus« istedenfor Pluto. Anekdoten er benyttet i Ulysses von Ithacia Act. III. Sc. 1.

[2] »Urgania« skal maaskee være Urgantia; saaledes hedder Hexen i Saint-Foix's *Le Philosophe dupe de l'amour*, en Komedie ældre end Holbergs Plutus.

r Rigdommens Gud, som jeg leder efter, og
eg hører at være kommen til vor Stad for at
e dydige og meriterede Folk og saadanne,
eg er.

JTUS. Jeg troer nok, at du est en meriteret
l; thi du hjælper paa Consumtion af Stadens
ende Vare.

ROBILO. Jeg vil ikke rose mig, men lader
e gjøre det. Dette tør jeg dog sige, at jeg be-
r saa megen Dyd, som ti af de bedste Borgere
Staden, og hvis min Herre ikke vil troe mig
ine blotte Ord, vil jeg gjøre min Eed derpaa.

JTUS. Gak fra mig, Menneske! jeg har ikke
t tale med dig.

ROBILO. Skal da saadan brav Mand, som
, gaae trøstesløs bort?

JTUS. Jeg hverken vil eller kan trøste dig,
raader dig kun at gaae hjem og sove Rusen

ROBILO. Jeg er bange, at jeg har taget feil.
kke vred, at jeg spørger Ham om en Ting.

JTUS. Hvad er det, som du vil spørge mig

ROBILO. Er ikke Hans Navn Plutarchus?

JTUS. Hvem leder du efter?

ROBILO. Jeg leder efter Rigdommens Gud.

JTUS. Hos ham faaer du ingen Trøst. Bac-
er den Gud, som du har dyrket, og som du
øge Hjælp hos.

ROBILO. Ha ha ha! Bacchus, det er en fed
han er ligesaa rig som jeg.

aaer syngende og stammende bort, men kommer igjen.)

kan ikke gaae bort med uforrettet Sag. Det
kke være den rette Mand, som jeg har talt

med. Man sagde mig dog, at han skulde staae her lige ved Raadstuen. Jeg maa dog have ret Besked. — Hør, min Herre! er Hans Navn ikke Plutarchus?

PLUTUS. Hvis din Drukkenbold ikke strax gaaer bort, skal jeg kalde paa Magistratens Tjenere.[1]

STROBILO. Magistratens Tjenere? Ha ha! Magistratens Tjenere! Magistratens Tjenere drikke ligesaa stærkt, som jeg. Ha ha! Magistratens Tjenere. (Han falder. Gnieren Euclio kommer ind)

EUCLIO. Her seer jeg den Drukkenbold Strobilo. Saadant er hans daglige Levnet. Jeg maa dog forbarme mig over ham og slæbe ham ud.

(Han slæber ham bort)

PLUTUS [alene]. Intet er saadan Drukkenbold tjenligere end Fattigdom. Det er uforsvarligt at række Den Haanden, som anvender Penge paa at forkorte sit Liv. [Euclio kommer tilbage]

SCEN. 9.

EUCLIO. PLUTUS.

EUCLIO. Her seer jeg Rigdommens Gud Plutus, som jeg leder efter. — Vær velkommen hid til vor Stad! Eders Ankomst har opfyldt den hele Republik med Glæde, helst saasom Eders Naade har faaet Sit Syn og derfor ikke meer i Blinde kan uddele Eders Gaver, som desværre ofte tilforn er skeet; thi der er i de fleste Stæder flere

[1] »Hvis din Drukkenbold« — i Originaludgaven og de Høpffnerske Optryk: »Hvis den Drukkenbold«; men i Rabbeks Udgaver: »Hvis din Drukkenbold«. Korrektionen var alt foretagen baade i den tydske Oversættelse 1755 og i den svenske 1781.

: end gode Mennesker, og mener jeg, at Eders
le allerede derpaa her i Staden har seet Prø-
Jeg slæbte nylig bort en overstadig drukken
d, der har tilsat sine Midler paa stærk Drik.
findes Andre, der iligemaade have skamme-
ɪrtæret deres Arvedel, Somme paa Fraadseri,
re paa Skjøger og letfærdige Kvinder, Andre
ι paa Stads og Pragt. Jeg haaber, at Eders
le ikke rækker Haanden til slige Mennesker,
ɛe misbruge Penge til deres egen Fordær-
:, og er derfore forsikkret om, at Saadant
e vederfares mig og andre gode Husholdere,
'ed en fornuftig Økonomi ikke alene har con-
ɜret sin Fædernearv, men endogsaa forøget

UTUS. Jeg maa først gjøre Eder et Spørgs-
l. Hvor meget har I arvet efter Eders For-
'e?

ICLIO. 4000 Pund, hvilke endnu ligge urørt
n Kjælder.[1]

.UTUS. Har I da Intet deraf taget?

ICLIO. Nei, i sexten samfælde Aar har den
: været urørt; thi jeg har heller villet hungre
ørste end tillade, at min Fædernearv, som
l saa stor Omhyggelighed har været samlet,
ɪgeste Maader skulde formindskes. Videre:
har siden efter min Broder arvet en halv Gang
Meget, hvilket ogsaa er i Behold og ligger i
me Kjælder. Kan vel vises større Prøve paa
ɪnomi? og kan Eders Naade vel bedre uddele
dom end til en Mand, der forvarer den som
: Øienstene?

'und« kan være Miner, det græske *Mnai*, som i Bibelover-
elsen, i Lukas-Evangeliet Cap. 19, benævnes »Pund«.

PLUTUS. Hør, min gode Ven! der er to Slags skadelige Borgere i en Stad. Nogle ere vellystige og ødsle,[1] det er Saadanne, som den beskjænkede Mand, hvilken I udslæbte; Andre ere Gniere; det er Saadanne, som ligne Eder, og som grave deres Penge under Jorden, at de ikke skal være enten dem selv eller Andre til Nytte. Begge ere saaledes uduelige og skadelige Borgere; hine, fordi de misbruge, disse, fordi de ikke bruge deres Midler. En ødsel og vellystig Mand bør ingen Penge have, efterdi han anvender dem paa Fraadseri og Drukkenskab, som fordærver Legem og Sjæl. En Gnier bør eiheller have Penge, efterdi han ikke fører sig dem selv eller Andre til Nytte. Det er mod disse tvende Slags Folk, jeg stedse har ført Klagemaal; thi de Første har ligesom delt mig ud iblandt Skjøger og Kromænd, og de Sidste have holdt mig bunden i Lænker, ja kastet mig ned i mørke Huler og gravet mig under Jorden. Det er for deres Skyld, at jeg saa meget har været eftertalet, og saa ofte har maat høre ilde,[2] da dog Skylden ikke har været min; men den Blindhed, hvormed jeg selv, saavel som min kjære Søster Fortuna, har været slagen, har alene været Aarsag dertil.[3] Saasom jeg nu har faaet mit Syn, ja saa stærkt Syn, at jeg kan see Mennesker ind til Marven, er jeg sat i Stand til at anvende mine Gaver med Skjønsomhed og ikke at berige uden gode

[1] »vellystige«, nydelsessyge.
[2] »eftertalet«, dadlet; »har maat høre ilde«, er bleven daarlig omtalt. Jvfr. Note 3 i Niende Bind Side 209.
[3] Plutus og Fortuna vare ikke Sødskende. Men de kunde vise sig i Forening sammen. Efter en folkelig Mythe var Plutus ikke en Mand, men en lille Dreng, og Fortuna blev stundom afbildet med Plutus paa Armen.

g dydige Mænd, det er saadanne, som bruge de-
es Rigdom til deres egen Ære og til Stadens Nytte.
mærker saaledes heraf, at I kan ingen anden
Trøst faae af mig, end den forrige Mand, som I
selv fordømte og holdt uværdig til mine Gaver.
Gak derfor strax fra mig.
[For sig selv.] Jeg vil ogsaa begive mig herfra paa
et andet Sted i Staden for at anhøre flere Sollici-
tanter.[1] (De gaae bort, hver sin Vei.)

SCEN. 10.

DAVUS. PALÆSTRIO.

DAVUS. Gav du Agt paa, hvilken Mine Theodorus gjorde, da han gik forbi?

PALÆSTRIO. Det var med stor Nød, at han vilde løfte paa sin Hat.

DAVUS. Jeg mærker, at de Penge, som Plutus har givet ham, har allerede gjort ham storagtig.

PALÆSTRIO. Jeg troer og det Samme; men Turen kommer vel og til os.

DAVUS. Det haaber jeg ogsaa, ja jeg er saa godt som forsikkret derom.

PALÆSTRIO. Hvorpaa grunder du saadant Haab?

DAVUS. Du hører jo, at Plutus er hidkommen for at berige dydige og meriterede Mænd. Jeg mener, at han kan ikke have Noget paa os at sige, besynderlig paa mig; thi jeg har nøie betragtet

[1] I den Sætning, som Plutus siger for sig selv, er Ordstillingen ikke den bedste; den skulde være: Jeg vil ogsaa begive mig herfra for paa et andet Sted i Staden at o. s. v. Jvfr. Noten Side 50.

mit Levnet og ved Sammenligning af det Onde med det Gode fundet, at jeg kan regnes blandt de bedst meriterede Mænd her i Staden.

PALÆSTRIO. Men naar jeg eftertænker Alting, saa maa jeg tilstaae, at baade jeg og du har bedrevet adskilligt Ondt, som vi ingen Farve kan paasætte.

DAVUS. Jeg nægter ikke vore Misgjerninger, jeg siger eiheller, at man kan sætte Farve derpaa; men naar jeg sætter paa den ene Side mine Synder og paa den anden Side mine gode Gjerninger, finder jeg, at *Summa Lateris* bliver langt større paa den sidste Side.

PALÆSTRIO. Det kan jeg i en Hast ikke begribe.

DAVUS. Det kan nok være; men det kommer deraf, at du ikke forstaaer Regnekunsten. Det maa jeg forstaae, som i min Ungdom har været Foged. Ved Hjælp af Regnekunsten bragte jeg det altid dertil, at jeg kunde liqvidere med en Principal, ja ogsaa saaledes, at han blev mig skyldig. Hør for Exempel herpaa en eneste Prøve: En Nat er jo fast den halve Del af vort Liv.

PALÆSTRIO. Det er sandt nok, og undertiden mere; thi jeg sover gemeenlig fjorten Timer.

DAVUS. Godt; der har vi mere end din halve Livstid uden Synd; thi saalænge man sover, synder man ikke.

PALÆSTRIO. Det er, min Tro, ganske rigtigt.

DAVUS. Lad os nu examinere den anden halve Del, som vi har bortdreven med gode Tings og Misgjerningers Omvexling, saa bliver det jo kun en Bagatel af en Tid, hvori vi har syndet.

PALÆSTRIO. Dette glæder mig, og jeg troer i saa Maade, at Plutus ikke kan gaae os forbi.

ιVUS. Hvis han gaaer os forbi, da er han lige-
blind, som han var tilforn. Men han gaaer os
: forbi. Jeg har allerede mærket af det milde
igt, som han ved sin Ankomst gjorde mig, at
›liver ikke forglemt; thi det var, ligesom han
e sige: Turen kommer og til dig, Dave! naar
kommer i de smaa Gader, og Folk af første
ıse ere hjulpne. Jeg bekymrer mig nu derfor
e derom, hvorledes jeg skal anvende den Skat,
jeg har i Vente.

ιLÆSTRIO. Det kan ogsaa give mig Noget at
ke paa.

ιVUS. Pengene maa man ikke grave ned i
len; det lider Plutus ikke. Jeg har i Sinde at
ȝe mine Penge an i Jordegods for at blive Pro-
tarius. Jeg vil tilkjøbe mig den store Eng, som
er strax udenfor Staden.

ιLÆSTRIO. Det er ikke saa galt. Min Ambi-
gaaer dog ikke saa vidt. Jeg vil alene være
læender og vil tilkjøbe mig nogle hundrede
e Køer.

ιVUS. Men hvor vil du græsse dem?

ιLÆSTRIO. De skal græsses paa din Eng.

ιVUS (løftende paa Hatten). Jeg mener Nei, med
Permission.

ιLÆSTRIO (ligeledes løftende paa Hatten). Og jeg
ıer Jo, med din Permission.

ιVUS. Dine Køer paa min Eng?

ιLÆSTRIO. Hvo vil forbyde mig det?

ιVUS. Er jeg ikke Eiere af Engen?

ιLÆSTRIO. Er jeg ikke Eiere af Køerne?

ιVUS. Du taler som en Slyngel.

ιLÆSTRIO. Og du taler som en Nar.

ιVUS (giver ham et Ørefigen). Det er for dine Køer.

PALÆSTRIO (giver ham et igjen). Og det er for din Eng. (De komme i Haar sammen.)

SCEN. 11.

DIOGENES. DAVUS. PALÆSTRIO.

DIOGENES [for sig selv]. Hvad Pokker er dette? De ere jo færdige at myrde hinanden. Jeg maa skille dem ad.

[Høit.] Hvad er Aarsag til saadan Forbittrelse?

DAVUS. Han vil have sine Køer at gaae paa min Eng.

PALÆSTRIO. Og han vil forbyde mig det.

DIOGENES. Det er en mørk Tale for mig.

DAVUS. Jeg vil tage Diogenes til Dommer heri.

DIOGENES. Siig da frem, hvori Tvistigheden bestaaer. (De tale Begge længe i Munden paa hinanden.)

DIOGENES. Sagt, sagt! Lad Een først tale alene.

(De continuere at tale i Munden paa hinanden, hvorover Diogenes begynder at efterabe dem, saa at de raabe alle Tre tillige. Omsider vil Diogenes gaae bort.)

DAVUS. Bi dog lidt, Hr. Magister! I har jo lovet at være vor Dommer.

DIOGENES. Saa maa da Een tale alene.

DAVUS. Ja vel. Jeg vil da tale først. Vi overlagde med hinanden, hvorledes Enhver af os skulde anvende den Skat, som vi vente af Pluto. Jeg besluttede at tilkjøbe mig en Eng; han derimod vilde tilkjøbe sig nogle hundrede Køer. Derpaa havde jeg Intet at sige; men han forlangte og paastod, at hans Køer skulde græsses paa min Eng. Er det ret og billigt?

DIOGENES. Forholder Sagen sig saaledes?

LÆSTRIO. Ja, det er vist nok. Men er det billigt, at eftersom ....[1]

OGENES. Jeg har alt nok. Jeg dømmer saa-s herom. Hvis Plutus giver Nogen af Eder en ͻrv, saa maa han være ligesaa blind, som til-; men saasom han har bekommet sit Syn, r I Intet at trætte om. Gaaer derfor smukt ı, I Slyngle! og lader Eder aarelade.

ıVUS. Er jeg en Slyngel?

LÆSTRIO. Er jeg en Slyngel?

OGENES. Jeg kan ikke sige, hvilken af Jer en største; jeg siger kun: Gaaer hen og for-· Eder, I Skabhalse![2]

.VUS. Ja vi skal forlige os til din Ulykke.

angribe Diogenes med forenet Magt, slaae ham ned paa t og løbe bort.)

SCEN. 12.

DIOGENES ALENE.

'ad havde jeg der at bestille, at agêre Dommer llem to Narre? Men det er ikke den første g, jeg har faaet saadan Confect for min Fri-ıhed.

ʒ har stævnet Gudinden for Fattigdom Penia ıøde mig for at give hende et godt Raad og at te hende i denne Trængsel, som hun ved Pluti omst vil underkastes. Men der kommer hun.

ͻn er det ikke billigt« — i de ældre Udgaver: »Men det er ›illigt«.

ıaer hen, I Skabhalse! og forliger Sagen«, hedder det i Den ske Kandestøber, Act. V. Sc. 2.

SCEN. 13.

DIOGENES. PENIA I LANGE LINNEDE KLÆDER.[1]

PENIA. Ak, Diogenes! jeg har længtes af Begjærlighed til at tale med dig; thi jeg veed, at saasom du tager Del i Stadens Velgaaende, du græmmer dig ikke mindre over den Forandring, end jeg selv.[2] Jeg haaber, at du ved dine grundige Prædikener stræber at hindre den overhængende Ulykke, som man veed, at du ved din Veltalenhed ofte har udvirket .....[3]

DIOGENES. Det hjælper ikke, Gudinde! at prædike for døve Mennesker. Den hele Stad er ved Pluti Ankomst forvandlet til en Daarekiste. Man har ikke at tale uden om den Velstand, Staden skal sættes i.[4] Alle Guders Dyrkelse ophører; Plutus er nuomstunder den eneste Gud, som æres og tilbedes.

PENIA. Det er desværre altfor sandt, og jeg, under hvis Beskyttelse Staden saa længe har blomstret, ansees nu af Nogle med Foragt og af Andre holdes for Republikens Fiende. Jeg seer, at jeg ved denne Forandring maa vende Ryggen og gaae frivilligen i Landflygtighed. Hvad raader du mig ellers?

DIOGENES. Jeg raader ingenlunde til frivillig

[1] Om Penias Klæder siges i den følgende Akt, at de ere hvide. Hendes Dragt er i den gamle tydske Oversættelse: »von weissen Leinen mit einer langen Schleppe«.

[2] »den Forandring« — hos Liebenberg: »dens Forandring«.

[3] I de andre Udgaver staaer Punktum efter »udvirket«.

[4] »Man har« — Originalens og de Høpffnerske Optryks »Man haver« er i Rahbeks Udgaver forandret til: »Man hører«. I Schous Udgave er »Man haver ikke at tale« forkortet til: »Man taler ikke«.

lygtighed, hvilket giver Frygt og Vankel-
ghed tilkjende.[1] Jeg raader heller at forsvare
ag for Retten og med kraftige Argumenter
, hvor meget denne Forandring strider mod
ns Velfærd, og hvad Uheld deraf vil flyde.
Gudinden saaledes for Retten har forklaret
ag og underkastet Sig Raadets Kjendelse,
lun uden Eftertale gaae i Landflygtighed,
Hende ved Dom paalægges, og saaledes af
denhed gjøre en Dyd. Men jeg vil raade
iden fornemmelig at betjene Sig af et Argu-
i Processen, som mest vil bestyrke Hendes
g tilintetgjøre den største Indvending, som
s vil betjene sig af. Naar Gudinden afmaler
eld, som Rigdom paa de fleste Steder har
saget, ville vel Alle Saadant tilstaae.[2] Men
s vil dertil svare, at Saadant har reist sig af
forrige Blindhed; han vil sige, at Saadant
er ikke vil skee, efterdi han nu har faaet sit
g derved er sat i Stand til at uddele sine
med Skjønsomhed, saa at Ingen uden dy-
g meriterede Mennesker ville beriges, det
danne, som ville anvende deres Rigdom til
og nyttige Tings Forfremmelse og det ge-
Bedste. Dette Argument kan ikke Andet
ikke i Øinene; men det kan igjendrives.
IA. Hvorledes skal det igjendrives? Jeg zit-
lv ved denne Indvending.
GENES. Det skal skee saaledes. Just fordi
har faaet sit Syn, og just fordi dydige og
rede Mænd alene beriges, just derfor er
ørste Uheld at befrygte; thi deraf vil følge,

elmodighed«, Raadvildhed.
ae«, bekræfte, indrømme.

at de bedste Mænd, som hidindtil have været Zirat for Republiken, ved Rigdom ville vanslægte fra deres forrige Dyder og forfalde til Hovmod og Vellyst, saa at den hele Stad vil blive fordærvet. Paa dette Argument maa Hun stift holde, og naar Hun møder for Retten, maa Hun tage Sine smaa Fosterbørn med Sig for at bevæge Dommerne til Medlidenhed.

PENIA. Det er et godt Raad. Jeg skal betjene mig deraf, om det kan hjælpe.

DIOGENES. Det maa komme an paa et Forsøg. Lader os gaae til Side saalænge. [De gaae bort]

ACTUS IV.

SCEN. 1.

DAVUS. DIOGENES.

VUS [for sig selv]. Denne Dag vil blive mærk-
ig. Jeg vil bivaane Retten fra Begyndelsen
den. Men der seer jeg Diogenes. Han kom-
ıok i samme Forsæt.[1]

[Til Diogenes.]

: for Sidst, Hr. Magister!

GENES. Der er Intet at takke for.[2]

VUS. Jeg mærker nok, I er bleven vred for-
lst sidste Medhandling.

GENES. Naar en Hest eller et Æsel spænder
gjør det vel ondt; men jeg kan ikke blive
over det, som mig vederfares af umælende

VUS. Hør, Diogenes! Den, som har en stor
l, maa have en bred Ryg. Men lad os ikke
neer om det, som er skeet i Overilelse. Jeg
dkommen for at anhøre den Sag, som for
et skal agêres mellem Plutus og Fattigdom-
Gudinde Penia.

ıs og Diogenes møde hinanden paa Raadhuset, hvor de
ɜre komne for at paahøre Processen mellem Plutus og

er« — i de fleste andre Udgaver: »Det er«.
nder«, sparker.

DIOGENES. Jeg er ogsaa hidkommen i samme Forsæt.

DAVUS. Mig lyster at vide, hvad hun kan sige mod Plutus, som Jupiter har hidsendt for at berige Staden.

DIOGENES. Og mig lyster at høre, hvad Plutus vil anføre til sin Sags Bestyrkelse.

DAVUS. Hvad Snak! Jupiter har jo selv skikket ham hid.

DIOGENES. Det kan saa være; men mon det ikke er skeet til et Forsøg og for at overbevise Indbyggerne, at de anholde om det, som er dem til Skade og Fordærvelse?

DAVUS. Jeg havde nok Lyst at være Pluti Advocat.

DIOGENES. Og jeg havde nok Lyst at være Gudindens. Men jeg haaber, at hun nok selv forsvarer sin Sag.

DAVUS. Til Side! Der kommer Raadsherrerne.[1]

SCEN. 2.

FIRE DOMMERE I LANGE KLÆDER SOM DOCTORES, ITEM EN *SKRIVER. DAVUS. DIOGENES.*[2]

(Raadsherrerne sætte sig ned ved et Bord.)[3]

FØRSTE RAADSHERRE. Vi have aldrig tracteret nogen Sag af større Vigtighed. Jeg har raadet

[1] Medens Davus og Diogenes holde deres Samtale, maa det antages, at mange Andre ligeledes indfinde sig for at paahøre Processen.

[2] I de italienske og franske Komedier havde de juridiske Doctores lange røde Kapper, de medicinske havde sorte. Dommernes Kapper maa være røde.

[3] Scenen har i den gamle tydske Oversættelse til Overskrift: »Vier Rathsherren oder Richter in langen Doctormänteln treten nebst einem Schreiber in einen Saal, und setzen sich bei einem

Gudinden Penia, ganske stiltiende at forlade Staden; men hun vil endelig forklare sin Sag for Retten og forlanger en Dom.

ANDEN RAADSHERRE. Det er Noget, som vi ikke kan nægte den ringeste Borger, endsige saadan Dame.

FØRSTE RAADSHERRE. De vare stævnede at møde til denne Tid. — Kald Parterne ind, Hr. Notarius![1]

SCEN. 3.

DE FORRIGE. PENIA MED NEDSLAGET HOVED OG TVENDE SMAA BØRN, ALLE I HVIDE LINNEDE KLÆDER. *PLUTUS* I EN PRÆGTIG KJORTEL.[2]

(Diogenes stiller sig ved Peniæ, og Davus ved Pluti Side.)

FØRSTE RAADSRERRE. Den Besværing, Gudinde! som I har givet ind mod Plutus, er dristig og synes at reise sig af Misundelse over Stadens Velstand, som ved Pluti Ankomst vil erholdes, og hvorpaa vi allerede have nogle Prøver. Det synes vel daarligt at ville reflectere paa saadant Klagemaal; ikke desmindre tillade vi Eder dog at fremføre Alt, hvad som I mener at tjene til

Tisch nieder.« Men deraf tør ikke sluttes, at Oversætteren havde seet Stykket opført paa Theatret med Dekorationsforandringer. Den i Oversættelsen nævnte Sal har sandsynligvis kun existeret i Oversætterens Phantasi. Ved de første Forestillinger af Stykket i 1751 var uden Tvivl Theatrets Dekoration hele Tiden den samme, og naar Fjerde Akt skulde til at foregaae inde i Raadhuset, blev Stedforandringen kun antydet ved, at der sattes et Bord og nogle Stole paa Skuepladsen.

[1] »Hr. Notarius« er en Titel, som gives Skriveren.

[2] Paa Theatret bar Plutus en glimrende Kaabe og havde Krone paa Hovedet. Man seer af Komediehusets Regnskaber fra Holbergs Tid, at der gjentagne Gange anvendtes Penge til at faae Pluti Robe og Krone besat med uægte Diamanter.

Eders Sags Bestyrkelse, paa det at I ikke skal beskylde os for Rettens Fornægtelse.

PENIA. Høivise Herrer Dommere! Jeg mener, at der behøves ikke stor Veltalenhed til at vise min Paastands Grund. Det er jo noksom bekjendt, hvad Uheld og Fordærvelse Rigdom har bragt med sig. Man har kun at kaste Øien til vore Nabostæder, hvori sees bedrøvelige Virkninger deraf, og hvor Rigdoms Virkninger sees at være Vellyst, Hovmod, Avind, Oprør, Forvirrelse, Tyveri, Rov og Mord; for hvilke Uheld denne Stad har været befriet, saalænge den har været under min Beskyttelse, og Fattigdom stedse har været geleidet af Dyd.

DIOGENES (sagte). Intet er sandere.

DAVUS (sagte). Det er Løgn.

PLUTUS. Jeg mener derimod, at der ikke behøves stor Veltalenhed til at vise den Foragt og Afmægtighed, store Stæder sættes i ved Fattigdom. Man har kun at kaste Øine til en og anden Stad i Grækenland for at overbevises derom. Rigdom er en himmelsk Gave, hvorved vi sættes i Stand at beneficêre Mennesker og stifte nyttige Ting.

DAVUS (sagte). Du taler som en Engel.

DIOGENES [sagte]. Du taler som en Djævel.[1]

PENIA. Jeg tilstaaer gjerne, at Rigdom, naar den vel anvendes, kan kaldes en himmelsk Gave; men mon Erfarenhed viser ikke, at den stedse misbruges, saa at den bliver Mennesker til en Snare? Mon Erfarenhed viser ikke, at Dyd og Rigdom fast aldrig boe sammen? Vi have seet Riger og store Stæder skinne af Dyder og heroiske Gjer-

[1] I den svenske Oversættelse: »Du talar som en Bångel«.

ninger, saalænge som de have foragtet Rigdom; men saasnart Plutus har indsneget sig og de for ham have oprettet Altere, er Dyd og Oprigtighed forsvunden, saa at de siden ere citerede ligesaa store Exempler paa Ondskab, som tilforn paa Dyd og Oprigtighed.

DIOGENES [sagte]. Du taler som en Engel.

DAVUS [sagte]. Du taler som en Nar.

PLUTUS. Hvad som Penia her har anført, gaaer ikke Rigdom an, som er en himmelsk Gave, men alene den Misbrug, som deraf gjøres; thi alt dette, som siges mod Rigdom, kan og siges mod alle andre gode Ting, som om Sundhed, Styrke, Tapperhed, Lærdom. Ingen kan nægte saadanne Ting jo at være gode, skjøndt daglig Erfarenhed viser, at Misbrug deraf ofte gjøres. Skal man nu laste det, som er godt, og hindre dets Fremvæxt, alene fordi det kan misbruges? Ingen Mening er mere daarlig, og ingen Lærdom meer skadelig.

DAVUS [sagte]. Det er soleklart.

DIOGENES [sagte]. Snik Snak.

PENIA. Hvis det var med Rigdom saaledes beskaffet, som med de gode Ting, Plutus opregner og til Exempler anfører, vilde jeg give mig tabt og bekjende, at jeg havde taget mig for, at forsvare en desperat Sag. Man kan ikke [alene] sige om Rigdom, at den ofte misbruges, men at den ufeilbar fordærver ikke alene Mennesker udi sær,[1] men hele Stæder og Riger, som af Dyders Boliger og Platoniske Republiker ere forvandlede til Røverkuler. Saalænge de gamle Persianer levede under Peniæ Beskyttelse, vare de de dydigste, retfærdigste og tapperste Folk i Asien; ved Rig-

[1] »udi sær«, enkeltvis.

doms Indførsel bleve de vellystige, feige, kvindagtige, saa at en Haandfuld af Græker traadte deres store Monarki under Fødder.[1] Hvilken Stad i Grækenland har været i større Agt og Ære end Lacedæmon? Saalænge som Fattigdommens Gudinde dêr havde sit Sæde, vare dens Borgere uovervindelige, og Raadet i Henseende til dets Retfærdighed var som et almindeligt Domhus for hele Grækenland. Men alle disse Herligheder forsvandt ved Pluti Ankomst og ved Peniæ Landflygtighed, saa at Staden forfaldt til Hovmod [og] Vellyst, og i Følge deraf til Afmægtighed, som befordrede dens Undergang.[2] Adskillige Riger have foreskrevet andre Nationer Love, saalænge som de dyrkede Penia;[3] men saasnart Plutus med sin Rigdom er indført, har man istedenfor Dyd, Ærlighed, Styrke, indbyrdes Enighed, Lykke og Seier over Fiender, seet Uretfærdighed, Afmægtighed, indbyrdes Krig og andre Ulykker, som have befordret deres Undergang. Alt hvad som herom er anført, vises af Historier og Erfarenhed, og derfor ikke kan nægtes.

[1] Perserne, der blev undertvungne af Grækerne, vare for Holberg »de gamle Persianer«; men han skulde ikke have ladet Penia kalde dem »de gamle«, da de høre til hendes Samtidige.

[2] Holberg har taget sig den Frihed at lade Penia henvise til et Par historiske Begivenheder, som endnu ikke vare skete paa den Tid, da hun staaer og taler. Thi Komedien foregaaer, medens Diogenes lever i Athen, og det var først efter at Diogenes havde forladt Athen og var kommen til at boe i Korinth, at Perserne blev undertvungne af Grækerne, og langt senere, at Lacedæmon eller Sparta forfaldt som Følge af Pluti Ankomst og Peniæ Landflygtighed.

[3] »andre Nationer« — i de hidtil existerende Udgaver: »alle Nationer«. Men i den tydske Oversættelse 1755 er »alle Nationer« korrigeret til »ihren Nachbarn«, og i den svenske Oversættelse 1781 til: »andra Nationer«.

ᵣENES. Dette burde skrives med gyldne
ver.

US. Slidder Sladder.

TUS. Dette synes vel at have noget Skin,
· dog ingen ufeilbar Regel, hvorpaa man
ınde sig, hvilket kan ved adskillige Exemp-
:s.[1] Jeg kunde og anføre et og andet Beviis
renhed, hvoraf Gudindens Argument kun-
ntetgjøres; men Saadant er ikke nødigt,
hun selv tilstaaer, at Rigdom er en him-
Velsignelse, og at Skaden deraf flyder kun
; Misbrug.

US. Optime!

ᵣENES. Pessime!

A. Men naar Misbrugen er almindelig, og
ationer citeres til Exempel, maa da ikke
ıesis staae fast? Et Sværd eller en Kniv kan
ıyttigt; men man maa ikke give dem til
Mennesker. Visse Spiser og Drikke ere i sig
ıde; men man maa nægte dem til Febrici-
Man veed jo, at de fleste Mennesker have
:lighed til det Onde, og gjøre Misbrug af
m er godt.

ᵣENES. Ypperlig talt!

US. Slidder Sladder!

TUS. Jupiter har jo selv skikket mig hid
hjælpe Staden og at redde den af Armod;
let i saa Maade klart, at Saadant ikke er
ıden til Stadens Bedste. At ville nægte Saa-
r at beskylde Himlen.

US. Triumf! Triumf!

ᵣENES. Snik Snak!

A. Himlen har ladet sig bevæge af Stadens

le sig«, fæste sig, bygge.

ublu Raaben at tilsende den Plutum, ikke til Indbyggernes Fordærvelse, men for desbedre at overbevise dem, hvor ilde grundede deres Ansøgninger ere, og at de anholde om Ting, som ere dem utjenlige.

DIOGENES. Det Argument haaber jeg ikke at kunne kuldkastes.

DAVUS. Og jeg blæser deraf.

PLUTUS. Hør, Gudinde! I citerer Exempler paa onde Virkninger, som flyde af Rigdom. Betragt paa den anden Side, hvilke Ulykker Nødlidenhed fører med sig. Den driver Mennesker til Tyveri, Rov, Mord og andre Misgjerninger.

DAVUS. Ha ha! Hvad siger I nu, Mester Philosophux?[1]

DIOGENES. Bi kun lidt, Mester Snaphane!

PENIA. Man maa gjøre Forskjel imellem Nødlidenhed, Hunger, Tørst *et cetera* og imellem Mangel paa Rigdom. Staden har stedse været fattig, men dog ikke nødlidende; har den Intet haft, saa har den dog Intet manglet. Hvor Fornøielse er,[2] der er og Rigdom, og hvo der har et misfornøiet Sind lever stedse i Fattigdom. Ligesom en Vattersottig jo mere han drikker, jo mere tørster han, saa lever en gjerrig Mand i al sin Rigdom stedse i Armod.[3] Diogenes, som her staaer, er rigere end Alexander; thi den Første har i sin Fattigdom altid nok, da den Sidste derimod i sin Rigdom ligesom stedse hungrer og tørster.[4] Den Nødlidenhed, hvis onde Virkning Plutus beskriver, har intet

[1] »Philosophux« — i de andre Udgaver: »Philosophus«.
[2] »Fornøielse«, Tilfredshed.
[3] Penia bruger den samme Lignelse, som Diogenes brugte i Act. I. Sc. 8, Side 32.
[4] »den Sidste« — i de andre Udgaver: »denne Sidste«.

l haft i vor Republik, og derfor til Exempel
ıans Sags Bestyrkelse ikke kan anføres.
OGENES. Ha ha! Hvad siger du dertil, Me-
Skjelm?
AVUS. Det bliver nok besvaret; hold kun din
losophiske Flab.
LUTUS. Alt hvad som kan siges mod Rigdom
len Uleilighed, som den kan føre med sig, er
e, at den falder ofte i onde Menneskers Hæn-
. Saadant er nu forebygget derved, at Jupiter
skaffet mig mit Syn og derved sat mig istand,
e herefter, som tilforn, at uddele mine Gaver
linde, men at jeg kan beneficêre dydige og
ige Mænd, som ikke misbruge Penge, men an-
de dem til deres egen Ære og Stadens Nytte.
AVUS. Svar nu kun herpaa.
IOGENES. Det bliver nok besvaret.
ENIA. I Herrer Dommere mærker nok, at Plu-
ved dette sidste Svar giver mine forrige Ord
gt[1] og tilstaaer de onde Ting, som Rigdom
dse har foraarsaget, efterdi han undskylder sig
ne med sin forrige Blindhed. Nu derimod me-
' han, at al Uleilighed vil ophøre, efterdi han
: faaet sit Syn, hvorved han kan skille gode fra
le Mennesker, saa at Rigdom skal ikke falde
en i deres Hænder, der anvende den til deres
n Ære og til det algemene Bedste. Men hører,
d jeg hertil svarer. Den halve Stad bestaaer
af gode og redelige Borgere; disse søger man
ogsaa ved Rigdom at fordærve, saa at de skal
re de Onde lige, og ifølge deraf, at den hele
d skal blive ond og udydig. Udgangen vil vise,

n gamle Talemaade »at give Noget Magt« betyder at ind-
ne en Tings Rigtighed.

at Saadant vil hænde; thi Historier og daglig Erfarenhed lærer, at hele Nationer tillige,[1] som ved Dyders Øvelse have distingveret sig, ere ved Rigdom styrtede i de groveste Laster, saa at de have vanheldet det menneskelige Kjøn.

DIOGENES. Ha ha! Nu fik du Noget at bide paa, min gode Karl!

DAVUS. Giv lidt Tid, til Dommen falder.

PLUTUS. Hvad som Penia til Slutning har anført, grunder sig alene paa Præsumtioner. Jeg refererer mig til mit Forrige og underkaster Sagen til Doms.[2]

PENIA. Jeg ligeledes.

FØRSTE RAADSHERRE.[3] Behager Dem da at træde til Side, medens vi votêre.

(Plutus og Penia og Tilhørerne gaae ud.)

SCEN. 4.

RAADET ALENE.

(Raadsherrerne reise sig, gaae frem paa Skuepladsen og en Tid lang mumle med hinanden og iblandt med heftige Geberder. Endelig, naar de synes at være forenede om Dommen, sætte de sig ned igjen.)

ANDEN RAADSHERRE. I gode Herrer! lader os endnu lidt betænke os, førend vi afsige en saa vigtig Dom. Gudindens sidste Tale har sat mig i stor Bevægelse, saa at jeg er hartad færdig at tilbagekalde mit Votum.

[1] »tillige«, tilsammen.
[2] »Jeg refererer« — i Originaludgaven: »Jeg referreer«, en Trykfeil, som er korrigeret i de Høpffnerske Optryk, men i Liebenbergs Udgaver findes beholdt som det Ægte.
[3] »Første Raadsherre« — i de andre Udgaver: »Raadsherren«.

FØRSTE RAADSHERRE. Hvad bliver da Eders ndelige Slutning?[1] Det staaer Eder frit for, at lade ndføre Eders Protestation.

ANDEN RAADSHERRE. Det forlanger jeg ikke. Jeg beder alene, at vi endnu lidt confererer med hinanden derom; thi i en saa vigtig Sag kan man ikke betænke sig for længe.

(De reise sig igjen og mumle med samme Gebærder, sætte sig ned igjen.)

FØRSTE RAADSHERRE (til Skriveren). Lad nu Parterne komme ind igjen.

SCEN. 5.

RAADET. PLUTUS. PENIA MED BØRNENE.
DIOGENES. DAVUS.

FØRSTE RAADSHERRE. I denne Sag imellem Rigdommens Gud Plutus og Fattigdommens Gudinde Penia dømmes saaledes:

Retten erkjender som en stor Himmelens Gave og Herlighed, at Plutus til os er skikket for at redde os af den Armod, hvoraf vi hidindtil have laboreret, og derfore finder for godt, at for saadan vor Velgjører Tempel og Æresstøtte skal oprettes. De Indvendinger, som Penia herimod haver gjort, kjendes at være ugrundede, og dømmes hun til en evigvarende Landflygtighed.

(Raadsherrerne reise sig derpaa op og med Ærbødighed geleide Plutus ud af Domhuset. Davus gjør en spodsk Compliment for Diogenes og følger dem efter.)

[1] »Slutning«, Beslutning.

PENIA (staaer lidt stille med nedslaget Hoved og derpaa begynder saadan Klagesang, som er en Aria med sagte Musik.)[1]

Se, Dommen afsagt er,
Jeg kan ei meer her blive,
Til andre Mennesker
Jeg maa mig strax begive.
Jeg uden Møie kan
Mit Boskab med mig føre;
Den nøgne Armods Stand
Mig Reisen let vil gjøre.[2]

Man ynke mig ei kan,
Som herved Intet taber,
Men vel et dydigt Land,
Som Plutus snart omskaber;
Thi ved min Bortgang det
Vil hovedkulds til Lyder
Og Ondskab styrtes slet[3]
Og tabe gamle Dyder.

Gak da, Penia! bort;
Lad Staden kun sig fryde,
Dens Glæde blir dog kort,
Sligt vil den snart fortryde.

(Hun omfavner Børnene, som græde.)

Følg, kjære Børn! med mig
Og Øine ikke væder;
Lad Dyden græmme sig,
Og Staden kun begræder,

[1] Den dramatiske Journal berømmer Actricen Madame Knudsen i Penias Rolle ved Stykkets Forestilling i 1771 og 1772. Hun gjorde et stærkt Indtryk, da hun var dømt til at gaae i Landflygtighed, siger Journalen; man kunde ikke see hende uden Rørelse.

[2] »Den nøgne Armods Stand« er dog ikke den Fattigdom, som Penia er Gudinde for.

[3] »slet«, ganske.

Som, inden Sol gaaer ned,
Skal øiensynlig lære,
At indbildt Herlighed
Til Strikke den vil være.

(Hun tager Børnene ved Haanden og gaaer bort.)[1]

Arie blev paa Theatret i Holbergs Tid sungen til en
omponeret af Thielo, og sandsynligvis blev Arien sun-
den findes meddelt i den trykte Nodebog eller Anden
af Thielos paa Skuepladsen sungne Arier og Oder, hvor
om i Komedien bestaaer af 28 Linier, er kommen til at
af 32, som ere delte i 4 Vers, hvert paa 8 Linier. Det sidste
er i Nodebogen:

> Som, inden Sol gaaer ned,
> Skal øiensynlig lære,
> At indbildt Herlighed
> Til Strikke den vil være,
> Og at med Armod Dyd
> Af Landet man udfører,
> Man jo paa heftig Fryd
> Tidt Sørgetoner hører.

ACTUS V.

SCEN. 1.

DAVUS ALENE.[1]

Ak, ulyksalig var den Time, paa hvilken Plutus kom hid til os. Staden er ved hans Ankomst bragt i saadan Forvirrelse, at den trues med Undergang. Om han har ret faaet sit Syn, kan jeg ikke sige; men (det er vist) at han har tabt sin Forstand, sees af hans Gavers daarlige Uddeling. Han har givet mig og andre meriterede Mænd Afslag,[2] og derimod beriget en Hob Slyngele, for hvilke jeg og andre brave Personer ikke vil vige et Haar, men holder mig i alle Maader ligesaa god, som de ere. Saadan hans daarlige Uddeling har foraar-

[1] Naar Femte Akt begynder, er der forløbet flere Dage, siden Plutus ankom til Staden og Penia blev fordreven. De dydige Borgere, som før vare fattige, ere blevne fordærvede af den Rigdom, de have faaet, og der siges i Scen. 11, at nogle af dem ikke kan sove om Natten af Frygt for at blive bestjaalne. Men uagtet Komedien efter sit Indhold foregaaer i et længere Tidsrum, end Reglen om Tidens Enhed tillader, saa er dog Reglen ikke sat fuldstændig til Side. Komedien foregaaer nemlig paa en imaginær Dag. Penia spaaer ved sin Bortvandring, at Staden, »inden Sol gaaer ned«, skal indsee, at Rigdom vil være den fordærvelig, og Diogenes omtaler midt under Stadens Ulykker i Scen. 5 Penias Udvisning som en af Dagens Begivenheder og meddeler, at han har formaaet hende til at opholde sig lidt udenfor Stadsporten, for at hun i en Hast kan komme Staden til Hjælp.

[2] »givet« — i de fleste andre Udgaver: »gjort«, i Rahbeks »givet«.

ıget Forbittrelse hos de Forbigangne, saa at Staen trues med indbyrdes Krig, og slaaer jeg mig jerne til deres Parti. Mange Rigdomsgaver ere døste paa uværdige og slemme Mennesker, og e, som tilforn vare gode, ere blevne onde; thi logle af dem ere henfaldne til Hovmod, Andre l Gjerrighed, saa at det synes, at Rigdom har jort dem trængende og nødlidende. Min gamle 'en Cleon, som en og anden Gang i sin Fattigdom ıar rakt mig Haanden og laant mig Penge uden Rente, begjærer nu 12 *pro Cento,* skjøndt han af Pluto har faaet en stor Skat. Men der seer jeg Meıander med en stor Pengepung. Hvis han af Pluto ıar faaet en Skat, og jeg er bleven forbigaaen, græmmer jeg mig til Døde.

SCEN. 2.

MENANDER. DAVUS.

(Menander kommer syngende med en Pung.)[1]

DAVUS. Menander! hvor har du faaet den Pung?

MENANDER. Hvad kommer det dig ved, Næseviis? Det er ellers en Skat, som jeg har faaet af Pluto.

DAVUS. Men tøv lidt, Kammerat! og siig mig hvorledes.

MENANDER. Hvad Kammerat? Jeg har ingen Kammeratskab med slige gemene Karle.

DAVUS. Det er dog ikke saa længe siden, vi vare Kammerater.

MENANDER. Det kan nok være; men nu ikke mere.

[1] I den tydske Oversættelse kommer han »singend und springend«.

DAVUS. Ak, Himmel! den Knægt er alt slagen med Hovmod. — Men siig mig dog, er det ret, at ......

MENANDER. Hvis du Tølpel ikke gaaer til Side, faaer du strax et Par Ørefigen.

(Han slaaer hans Hat af og gaaer syngende bort.)

SCEN. 3.

DAVUS ALENE.

Jeg maa hævne mig herover, om det end skal koste mit Liv. — Hei! est du en ærlig Karl, saa møder du mig for en Kaarde! — Den Forræder er alt borte; men jeg finder ham snart. Det skal ikke vare længe, førend han faaer sin fortjente Løn. Jeg er vel ingen Figtemester, dog har jeg lært saa meget, at jeg kan feie saadan Knægt af. Jeg maa forud øve mig lidt. (Han sætter sig i Positur.)

Træk ud, din Hund! Ingen Snak! ingen Snak! Træk ud! Ret saa. Nu skal du strax faae at see, at jeg er Karl for min Hat. Ha ha! Du retirerer dig alt for det første Stød. Nu kan du ikke komme videre, nu maa du holde Stand. Der har du een i en Terts! Ha ha! (Han piber.)

Det hjælper dig ikke, at du piber. Se, der har du nok een i en Kvart! Det var kun i Armene; men du skal snart faae Hjertestød.

(Han continuerer med at støde og at lavére.)

Triumf! Triumf! Se, der ligger den Hund paa sine Gjerninger. (Han tører Sveden af sig.)

Det gik godt nok. Nu maa jeg hen og hente en Kaarde. (Han gaaer frem og tilbage som i Tanker.)

Dog det er bedst, at jeg tracterer dette med Foragt. Krigens Udfald er uvis. Livet er et kostbart

lenodie, som man ikke saa let maa sætte paa
›il. Jeg vil maaskee finde samme Koldsindighed
; Hovmod hos flere Venner, som Plutus har be-
get. Naar jeg ret overveier Alting, saa ere de at
:klage, ja den hele Stad er at beklage, som ved
:nne Forandring henstyrtes i Laster og Udyder.

SCEN. 4.

DIOGENES. DAVUS.

DIOGENES [for sig selv]. Jeg har med Forundring
nseet denne Adfærd og mærker af hans sidste
ale, at han er kommen til Sandheds Bekjen-
else.[1]

DAVUS [sagte]. Ak, den gode Diogenes! Nu maa
i sande hans Ord.

DIOGENES [for sig selv]. Nu hører jeg, at man hol-
er mig ikke mere for [en] Nar. Men jeg maa lade,
om jeg Intet har hørt af hans Tale.
[Til Davus.] Hør, Dave! du staaer ligesom henrykt
Tanker og seer i denne Stadens Velstand saa
nisfornøiet ud.

DAVUS. Ak, Hr. Magister! jeg har ikke Aarsag
l Andet; thi .....

DIOGENES. Giv dig kun tilfreds; thi det er den
ørste Uret, som han gjør.

DAVUS. Det er mig kjært, at høilærde Hr. Ma-
ister er af de Tanker. Jeg har dog ikke forskyldt
lans Venskab; thi ....

DIOGENES. Jeg tænker ikke paa det, som er
nig vederfaret. Jeg søger kun at handhæve Ret
g Retfærdighed. Jeg dømmer saaledes heri, at

[1] »Bekjendelse«, Erkjendelse.

Den, som Engen tilhører, Den tilhører og Græsset.

DAVUS. Jeg forstaaer ikke, hvad Hr. Magister hermed vil sige.

DIOGENES. Kan du ikke forstaae det?

DAVUS. Nei; jeg er Davus og ikke Ødipus.[1]

DIOGENES. Men jeg haaber, at du tilsteder mig dog en Kos Græsning paa din Eng.

DAVUS. Hvilken Eng?

DIOGENES. Den Eng, som du tilkjøber dig for den Skat, som du faaer af Plutus; thi han har ikke glemt dig, som er en meriteret Person.

DAVUS. Nu forstaaer jeg Hr. Magisters Mening og hører, at Han spotter mig. Ak, Skam faae Plutus! jeg mærker, at han er ligesaa dum, som han tilforn var blind. Han har gaaet mig rent forbi.

DIOGENES. Har han gaaet dig rent forbi?

DAVUS. Ja vist har han gaaet mig rent forbi, endskjøndt jeg ved Knæfald bad ham.

DIOGENES. Hvad sagde han da?

DAVUS. Han sagde: Jeg deler ikke mine Gaver ud til saadan Slyngel, som du est.

DIOGENES. Spot og Skade følges ad. Men han har maaskee ikke kjendt dig.

DAVUS. Jo vist kjendte han mig; thi jeg havde talt med ham to Gange tilforn. Jeg seer ikke, at hans Ankomst bringer med sig uden Uheld. De, som forbigaaes, fatte Had til de Andre, som ere berigede, saa at de Sidste maa sætte Vagt for deres Huse.

DIOGENES. Men jeg skulde tænke, at de mange

[1] *Non hercle intellego* (Det forstaaer jeg ikke), siger Davus til sin Herre i Terentses Andria, Act. I. Sc. 2, og da Herren spørger: *Non? hem,* svarer Slaven: *Non; Davus sum, non Oedipus.*

ode Mænd, som Plutus har beriget, skulde gjøre e Forbigangne delagtige i deres erhvervede Rigom; thi derved kunde undgaaes de Andres Had, g saadan Generositet kunde forskaffe dem større ikkerhed end Vagt for deres Huse.

DAVUS. Ulykken er, at disse saakaldne gode Mænd ere ved Rigdom allerede blevne fordærvede. Cleon, som tilforn var en godhjertig Mand, laaner nu ikke Penge uden 12 *pro Cento,* og Timotheus min forrige Patron vil ikke give sine Folk uden den halve Løn; og det, som fortryder mig mest, er, at Menander .....

DIOGENES. Hør, Dave! nu vil jeg tale alvorigere med dig. Alt dette er mig tilforn vel bekjendt og bedre end dig.[1] Jeg frygter for Oprør og indbyrdes Krig. De Fleste af Almuen mærke, i hvilken Tilstand Raadet ved sit daarlige Ansøgende og ved sin ubillige Dom har bragt Staden,[2] og true at sætte Ild paa Raadhuset.

DAVUS. Jeg skal, min Tro, være dem i saadant Forsæt behjælpelig. (Gaaer ud.)

SCEN. 5.

DIOGENES ALENE.

Hvad vi hidindtil i en Hast har seet, er kun et Præludium til forestaaende Sørgespil, som ikke uden ved Pluti Forviselse og Peniæ Tilbagekomst kan endes. Man nødes vel at gribe til det Middel. Gid det ikke vilde vare for længe, førend Sygdommen tager saa meget Overhaand, at den bliver

[1] »tilforn«, allerede, i Forveien.
[2] I de ældste Udgaver og i Liebenbergs: »har bragt Staden udi«.

incurabel. Jeg har formaaet Penia at opholde sig lidt udenfor Stadsporten, paa det hun i en Hast kan komme Staden til Hjælp igjen. Jeg seer Begyndelse til borgerlig Krig, jeg seer mange af vore Borgere, som forhen holdtes for de dydigste Mænd, allerede at være forfaldne til Hovmod, Vellyst, Ødselhed og Gjerrighed; thi Rigdom har stridige Virkninger.[1] Den fattige Almue truer at hævne sig over Raadet formedelst afsagte ubillige Dom og at sætte Ild paa Raadhuset. Men der seer jeg en af Raadsherrerne at komme, han seer ganske forvirret ud.

SCEN. 6.

EN RAADSHERRE. DIOGENES.

RETTEN PRÆSENTERES IGJEN.[2]

RAADSHERREN (vendende sig hen til Indgangen). Vil I bestorme Huset? Kan I ikke have Taalmodighed, indtil Raadet samles, da En efter Anden kan indkomme med sine Klager?

DIOGENES. Hvad er paa Færde, Hr. Raadsherre?

RAADSHERREN. Her seer ilde ud, min gode Diogenes! Istedenfor Sagtmodighed, Fred og Lydighed mod Øvrigheden, hvormed vor Stad tilforn fremfor andre var distingveret, regjerer nu Oprør, Gjenstridighed, Had, Avind og andre Laster.

DIOGENES. Kan en hel Stad saa hastig forandres?

[1] »stridige«, modsatte.

[2] Med »Retten«, som præsenteres igjen, menes Retslokalet. »Der Saal, wo der Rath sich versammlet, wird wieder wie vorhin vorgestellet«, staaer der i den gamle tydske Oversættelse.

RAADSHERREN. Det maa man nu med største Forundring erfare. Man har været færdig til at bestorme mit Hus. Een Klage er indkommen efter en anden, og det, som uventeligst er,[1] Beskyldninger gjøres fornemmelig mod de Borgere, som forhen have været de bedste og dydigste.

DIOGENES. Jeg finder dog ingen Forandring hos mig, men er den Samme, som jeg stedse har været.

RAADSHERREN. Vi have derfor berammet en extraordinær Ret for at dømme i disse Tvistigheder, som i en Hast have reist sig, og venter jeg paa mine Colleger, som strax her vil lade sig indfinde, om de ellers ikke af Almuen bliver overfaldne paa Veien.

DIOGENES. Jeg vil gaae dem imøde for at ledsage dem paa Veien. Jeg er vant til Ondt.

RAADSHERREN. I lader deri saavel som i Andet see, at I er en ærlig Mand, som Rigdom ikke har fordærvet.

DIOGENES. Jeg har ingen Rigdom faaet, men viist Plutus fra mig, da Saadant blev mig tilbudt. Gid Andre havde fulgt mit Exempel, og gid Raadet ikke havde overilet sig i den Sag imellem Plutus og Penia.

RAADSHERREN. Ak ak, jeg tilstaaer, at .... Men hvad skal jeg sige? Nu er det for silde. Vi tænkte at efterleve Jupiters Ordre.

DIOGENES. I maa heller sige Jupiters Tilladelse; thi Himlen tillader ofte Et og Andet, som Mennesker anholde om, for at overbevise dem, hvor ilde grundede deres Ansøgninger ere. Men jeg maa gaae. [Han gaaer bort.]

[1] »uventeligst«, mest overraskende, forunderligst.

SCEN. 7.

RAADSHERREN. TO ANDRE RAADSHERRER OG EN SKRIVER.

FØRSTE RAADSHERRE. Jeg har ventet med Smerte paa Eder, at vi kan overlægge med hinanden, hvad vi i denne slibrige Tilstand skal foretage.[1]

ANDEN RAADSHERRE. Det var med stor Nød, at vi kunde komme igjennem Gaden, sær igjennem Forstuen, som vrimler af klagende og truende Mennesker.[2]

FØRSTE RAADSHERRE. Vi maa indkalde enhver især for at høre, hvori deres Klagemaal bestaaer. (De sætte sig ned.)
Kald Een efter Anden hidind, Hr. Notarius!

SCEN. 8.

RAADET. EN JOMFRUE.

FØRSTE RAADSHERRE. Hvad har Hun at forebringe, min gode Jomfru?

JOMFRUEN. Det er bekjendt, I gode Herrer! at jeg længe har været forlovet med Theophilo Cliniæ Søn.[3]

RAADSHERREN. Det er en af de skikkeligste unge Mænd i Staden.

JOMFRUEN. Men nu desværre ikke mere.

RAADSHERREN. Hvi saa?

[1] »slibrige«, mislige, vanskelige.
[2] Den fjerde Raadsherre, som var paa Skuepladsen i forrige Akt, er maaskee udebleven, fordi han ikke kunde komme igjennem Trængslen.
[3] Navnet Clinia kan Holberg have laant fra Terentses Komedie Selvplageren, hvori en af Personerne hedder Clinia.

)MFRUEN. Han er blandt deres Tal, som er ven beriget af Pluto. Han bekom saa snart ikke stor Skat, førend han kastede Foragt paa min son, vendte mig Ryg og friede til en anden afrue, som ogsaa var beriget, for at lægge Dyn-il Dynge. Jeg beder om Hævn over denne tro- e Mand.

AADSHERREN. Har Hun nogen skriftlig For- ;telse fra ham?

)MFRUEN. Nei, ikke uden mundtlig Løfte, be- let med Eeder.

AADSHERREN. Hvis ingen skriftlig Kontrakt gjort, kan vi ikke tvinge ham.

)MFRUEN. Ak, Gud bedre os, hvilken Øvrig- l vi have! Vil ikke Raadet skaffe mig Ret, skal ie Paarørende hævne saadant Spil.

(Hun gaaer vred bort.)

AADSHERREN. Den gode Jomfru skeer Uret. n hvad Raad er derimod? — Kald en Anden .

SCEN. 9.

RAADET. EN SKOLEMESTER.[1]

KOLEMESTEREN (gjørende en dyb Compliment). ıstige Herrer Dommere! Republikens høivise dre og Oberformyndere! Aristoteles siger i ıs gyldne Ethica, at ....

ØRSTE RAADSHERRE. Vi forlanger ikke at e, hvad Aristoteles siger. Vi forlanger at høre, ıd Han selv siger, og hvad Han har at klage.

e to Skolemestre, som optræde i denne Komedie, ere i ulige ale Stillinger. Den fattige Skolemester, som bad Plutus om lp, holder Skole for Børn fra forskjellige Hjem; den anden rivat Præceptor eller Huslærer for en enkelt Mands Børn.

SKOLEMESTEREN. Jeg maa grunde min Klage paa Aristotelis Ord, som formaner Disciple at være deres Lærere hørige og lydige, sigende, at Fødslen gjør os vel til Mennesker, men Lærdom og Undervisning til fornuftige Mennesker, og at vi have vore Forældre at takke for det Første, men vore Lærere for det Sidste.[1]

RAADSHERREN. Derom tvivler Ingen.

SKOLEMESTEREN. Jo desværre, altfor Mange.[2] Nu agtes Aristotelis Formaning ikke meer. Jeg har i sex Aar uværdig været Pædagogus eller aandelig Fosterfader for Damoclis Børn. Damocles selv har stedse haft stor Godhed for mig, og i hans Børn har jeg hidindtil fundet stor Lærvillighed og Ærbødighed. Men nu er Alting blevet forandret, siden den Tid at Huset blev beriget af Pluto. Da jeg strax derefter vilde efter Sædvane sætte den ældste Søn til Rette, gav han mig en Kindhest. (Han græder derpaa.)

Jeg begav mig da strax af Skolen[3] for at anklage ham for hans Fader; men saasom han er raskere paa Benene, forekom han mig, saa at jeg blev ilde modtagen; thi Damocles sagde: »Tør du Pedant overfuse saadan Mands ældste Søn?« Han lod det ikke blive ved Skjeldsord alene, men rykkede mit Hovedsmykke af Hovedet, ret saaledes.

(Han rykker Perykken af Skriverens Hoved, græder og tører sine Øien dermed.)

SKRIVEREN. Hvad vil det sige, Hr. Magister?

[1] Aristoteles siger ikke i sin Ethik, hvad Skolemesteren lader ham sige.

[2] »altfor Mange« — i de andre Udgaver: »altfor meget«. Men i den svenske Oversættelse: »alt för många«. I den tydske: »mehr als zu viele«.

[3] »af Skolen«, af Stuen, hvori Børnene fik Undervisning.

LEMESTEREN. Jeg beder om Permission, otarius! Jeg vilde kun vise ....
IVEREN. Han kan vise paa en Anden. Jeg tterer Saadant ikke oftere.
DSHERREN. Forlad ham det, Hr. Skriver! r gjort i Distraction. — Hør, Hr. Magister! let forholder sig saaledes, som I fortæller lers Principal, saa sees, at det allerede er ham, som nogle andre af vore Borgere, som m har fordærvet. Dette skal nøiere efter- og han skal, hvis Tingen sig saaledes for- :, tilrettesættes.
LEMESTEREN. Jeg vil recommandere de Herrer Sagen. (Gaaer bort.)
DSHERREN. Er der flere Sollicitanter?
IVEREN. Ja vist, Forstuen er ganske fuld.
DSHERREN. Lad da en Anden komme ind.

SCEN. 10.

RAADET. EN TJENESTEPIGE.

EN. Ak, I gode Herrer! jeg tager min Til- il Eder. I maa skaffe mig Ret.
STE RAADSHERRE. Hvad er Jer da veder-

EN. Jeg tjener hos en Frue her i Gaden ved Euphemia.[1]
DSHERREN. Jeg kjender hende ganske vel; en brav Dame.
EN. Men nu ikke mere; thi siden hun af er bleven beriget, er hun bleven slagen med

[1] lhuset ligger baade ved en Gade og ved Torvet. I Scen. 7 Raadsherrerne, at de havde stor Nød med at komme m Gaden.

saadan Gjerrighed, at hun nu, da jeg skal forlade hendes Tjeneste, vil afkorte den halve Del af min Løn.

RAADSHERREN. Det er forunderligt at høre, helst om denne Dame, som man har holdt for en Zirat blandt Stadens Fruentimmer.

ANDEN RAADSHERRE. Jeg mærker, at al Dyd er forsvunden blandt de bedste og dydigste Folk. — Hør, lille Pige! giv Jer tilfreds. Jer Principalinde skal tilholdes at gjøre, hvad som ret og billigt er, og hvis Formaninger ikke kan hjælpe, skal hun tvinges med Retten.

PIGEN. Jeg forlader mig paa Raadets Assistance.

(Gaaer bort)

SCEN. 11.

RAADET. EN OFFERPRÆST.

PRÆSTEN. Jeg kommer hid paa den hele Geistligheds Vegne for at lade Eder vide, at Religionen trues med Undergang, og at Skyld lægges paa Raadet, som saadan Uheld har foraarsaget.

FØRSTE RAADSHERRE. Hvori kan dette bestaae? og med hvad Grund kan man beskylde Raadet at have foraarsaget Religionens Undergang?

PRÆSTEN. Siden den Tid Raadet har hidkaldt Plutus og forviist Penia Staden, ere alle vore Templer tomme, og Ingen nærmer sig fast dertil, uden for at kaste Urenlighed derved. Saadan er Virkning af Rigdoms Indførsel og Peniæ Landflygtighed.[1]

[1] I Aristofanes' Komedie klager Jupiters Præst over, at Ingen længer kommer til Templet med Offer, hvorimod Folk i Mængde komme derhen at forrette deres Nødtørft.

DSHERREN. Men hvi vil man kaste Skyl-
aa Raadet? Hvad vi have gjort, er jo med
ele Stads Villie og Vidende. Den hele Stad
rlangt Pluti Ankomst, og den hele Stad har
Peniæ Landflygtighed fornøden, menende,
var urimeligt, at Rigdom og Fattigdom kun-
: sammen.
ESTEN. Alt dette betænkes nu ikke. Naar
let er slet, skydes efter Sædvane Skylden
vrigheden. Stadens Tilstand er nu saadan:
ivitet til det Gode er hos Borgerne forsvun-
De, som af Pluto ikke ere berigede, have
Had mod de Andre og true at bestorme
Huse. Den største Del af dem, som af Pluto
nificerede, ere eiheller fornøiede. Nogle, ef-
le ikke have faaet nok, misunde deres Med-
re, fordi de have faaet Mere, Andre frygte
Almuen at blive bestaalne, og kan af Frygt
ove om Natten, Andre ere bragte i Bekym-
g Forvirrelse, saasom de speculere paa,
an de skal anvende deres Penge, som de
ertid grave ned under Jorden. Splid og
hed regjerer overalt. Alle ere dog enige i at
Skylden paa Øvrigheden, som de true at
: sig paa.
DSHERREN. Ak Himmel! hvad er dog det-
'ad Raad gives os?
ESTEN. Jeg kan heri intet raade; jeg er alene
ıdt for at give Tilstanden tilkjende.

(Han gaaer bort. Der hujes og skriges i Forstuen.)

IVEREN. Jeg maa hen at see, hvad der er
ærde, og om man har overfaldet Offerpræ-

(Han kommer faldende næsegrus tilbage og uden Peryk. Raadsherrerne reise sig derpaa op og staae forsagte med nedslagne Hoveder. Endelig høres Tordenskrald, og Jupiter kommer ned.)[1]

SCEN. 12.

JUPITER. RAADET.[2]

JUPITER (i Luften, fører saadan Tale). Den ulyksalige Tilstand, som Republiken er bragt i, maa alene tilskrives Stadens Borgere, hvis idelige Ansøgninger og ublu Raaben har ligesom tvunget Himlen til at føie dem heri. I seer heraf, hvor ilde grundede og daarlige Menneskers Begjæringer ere, og at de storme til Himlen for at erholde de Ting, som ere dem mest skadelige. Gid I af dette Exempel vilde lære at blive klogere og at lade Eders Anliggende ankomme paa Himlens Godtbefindende, som bedst veed, hvad Eder er tjenligt. Naar I beder, da beder ikke om Styrke, Seier, Rigdom og andre deslige Ting, men beder alene i Almindelighed om det, som kan være Eder nyttigt, eller betjener Eder af den Bøn, som En af Eders Philosophis har dicteret, saa lydende:

[1] Paa Theatret aabenbarede Jupiter sig siddende paa sin Ørn over en Sky og med Tordenkile i Haanden. Som Ting, der brugtes paa Theatret ved Forestillingen af Plutus, nævnes i en kvitteret Regning fra April 1751: en Sky med en Ørn paa til Jupiter og en Tordenpil; og i den før omtalte Malerregning: Eine Luft mit einem Adler, worauf Jupiter sitzet. — Efter Ordene »Jupiter kommer ned« staaer der i de andre Udgaver: »og i Luften fører saadan Tale«.

[2] Jupiter og Raadet ere i denne Scene begge samtidigt paa Skuepladsen, men have Intet med hinanden at gjøre. Raadet er forsamlet inde i Raadhuset, medens Jupiter aabenbarer sig for Stadens Indbyggere og holder en Tale til dem.

tjenlige Ting, endskjøndt vi ikke bede
›g nægt os skadelige Ting, endskjøndt vi
'om.‹[1] Eftersom Prøven nu er gjort, skal
rgespil strax have Ende. Plutus er alle-
;en med sin forrige Blindhed igjen og har
falning at forlade Staden, og Penia, som
pholder sig udenfor Porten, maa tilbage-
riumf igjen.

(Han opløftes med Tordenskrald igjen.)

'E *RAADSHERRE.* Vi maa strax uden
ıg indføre i Procession Fattigdommens
:.[2]

SCEN. 13.

EN TJENER. RAADET.

:*REN.* I gode Herrer kan strax i Sikker-
bort; thi en Frygt og Rædsel er kommen
len, saa at Stivhed og Oprør er forvand-
gtmodighed og Ydmyghed. (De gaaer ud.)[3]

fortæller i Moralske Tanker Side 400, at ›Apollonius
oldt for, at Bønner bør alene være saaledes indret-
ig, o Herre! hvad som er mig tjenligt‹, og at ›Socrates
hos en gammel Poet saadan Bøn: *O Jupiter! giv os
ıten vi bede eller ikke bede derom, og giv os ikke det
kjøndt vi tilbede os det.*‹ Hvad Holberg fortæller om
avde han fra Platons Dialog Alcibiades den Anden.
rrens Ord om, at Penia ufortøvet bør føres tilbage,
i den gamle tydske Oversættelse.
le Domhuset uden at vide, at Jupiter har aabenbaret
den. Tjeneren bragte dem kun den Efterretning, at
:et ligesom et Vidunder med Stadens Befolkning, og
:rrerne ikke længer behøvede at frygte for at blive

SCEN. 14.

PLUTUS, SOM ER BLIND OG LEDES IGJEN.

(Han staaer lidt stille og derpaa med en sagte Musik synger efterfølgende Afskeds-Aria.)[1]

O, et forunderligt Exempel!
For Den man nys opreiste Tempel,[2]
Nu Haanhed vises og Foragt.
Af Staden dens Velgjører ledes,
Og Fattigdom igjen ombedes
At øve forrig Overmagt.

En Fiende paany man hylder[3]
Og egne Synder mig paaskylder,
Skjøndt Alles jeg Velgjører er.
Jeg søge maa nu andre Stæder,
Hvor leves kan i Pris og Hæder,[4]
Hvor for Velgjerning Tak man teer.[5]

Med Blindhed jeg paany er slagen,
Og Øines Syn mig er betagen,
Jeg skiller, kjender intet meer.
Jeg mig derover ei bør græmme;
Thi med det Gode jeg det Slemme
Blandt Mennesker ei mere seer.

[Han ledes bort.]

[1] Melodien, hvortil denne Afskedsarie blev sungen paa Theatret i Holbergs Tid, findes trykt i Anden Samling af Thielos Arier og Oder.
[2] »For Den man« ɔ: Den, for hvem man.
[3] »en Fiende« — i Nodebogen: »En Fjende her«.
[4] »Pris og Hæder« — i Nodebogen: »Agt og Hæder«.
[5] »teer«, viser.

SCEN. 15.

PENIÆ TRIUMFS-INDTOG

Saasnart Plutus har fuldendt sin Sang og er indgaaen, skeer Peniæ Triumfs-Indtog fra den anden Side saaledes:

Fire Par Raadsherrer gaae først efter musikalsk Tact. Derefter kommer Penia i sine sædvanlige hvide linnede Klæder og de to smaa Børn, som Alle ere kronede, under en Himmel, som bæres af to Drabantere.[1] Til Slutning kommer Diogenes med tre andre Philosophi med lange Skjægge, Kaaber og Træsko, trampende stærkt efter Tacten. Processionen skeer tre Gange om Theatro, og ved hver Gang staaes lidt stille og ved Trompeters Lyd *alternatim* synges:

Vivat Penia! vor Moder, Stadens Styrke!
Vi vore Fiender vil lade Plutum dyrke.

Trompeterne blæse imellem hvert Vers som Antifoni, i samme Melodi som Sangen.

Til Slutning danse de fire Philosophi en kunstig Dans, og Stykket endes med en Tale, som Diogenes gjør til Spectatores.

Af dette Skuespil vi kjende kan og lære,
Hvor ilde grundede tidt vores Ønsker ere.
Man hyler, klager og som Uheld det anseer,
At Lykken, Rigdoms Gud med Blindhed slagen er.
Lad Rigdoms blinde Gud i Blindhed stedse stikke,
Lad ham i Taaget gaae, forlanger, ønsker ikke,

[1] At Penia og Børnene ere »kronede«, behøver kun at betyde, at de ere bekrandsede. »Sie haben alle Drei Kränze oder Kronen auf ihren Häuptern«, staaer der i den gamle tydske Oversættelse.

At kunstig Oculist sin Kunst paa denne Gud
Maa øve, at han Hind' af Øie skjærer ud.[1]

[1] Diogenes slutter altsaa Komedien med en Tale til Spectatores, efter at han og de tre andre Philosopher have opført en Dans. Men i den tydske Oversættelse 1755 staaer, at Diogenes holder en kort Tale, saasnart Processionen er forbi, og at Forestillingen derefter sluttes med en Dans af de fire Philosopher. Oversætteren har maaskee gjort denne Forandring, fordi han havde seet Komedien blive sluttet saaledes paa Theatret.

SGANARELS REISE TIL DET PHILOSO-PHISKE LAND

)M SGANARELS REISE TIL DET PHILOSOPHISKE LAND

'FTER at Plutus var forestillet paa Theatret og havde ‹ vundet Bifald, skrev Holberg en ny Komedie, men n kun var en lille Farce, der kunde opføres som et stigt Nachspil. Han fortæller derom i sin Selvbiografi: 'trax derpaa fuldfærdigede jeg et andet lille Stykke en Akt, kaldet Sganarels Reise til det philosophiske ind. Argumentet er taget af Klims underjordiske Reise. amme Skuespil skjemtes med de fleste philosophiske cter, sær med deres Grimacer.« Secterne ere de fra n græske Oldtid bekjendte. Paa Komediens Titelblad)riginaludgaven staaer ogsaa, at den er en Komedie, ori der skjemtes med de »gamle« philosophiske Sec-: Holberg havde i Plutus skjemtet med den kyniske ct og gjort dennes ypperste Repræsentant Diogenes en af Stykkets komiske Hovedpersoner. Muligvis er ın derved bleven ført til at skrive en Komedie, hvori r skjemtes med andre af de gamle Secter. Stykkets ovedperson, en Sganarel, som er Tjener, søger Svar a et Spørgsmaal hos Philosopher af forskjellige Sec-' og lader disse Philosopher derved faae Leilighed til lægge deres Naragtighed for Dagen. Det kjøben-wnske Publikum havde seet noget Lignende i en af olières Farcer, som var spillet flere Gange paa det ngelige Theater i dets første Saisoner (og allerede paa ieatret i Grønnegade), Eenaktsstykket Det tvungne ftermaal. I denne Komedie er Hovedpersonen en Sga-rel, som er Herre, en gammel Borger, der faaer rupler i Anledning af, at han har truffet Anstalter at indgaae Ægteskab med en galant ung Jomfru, som søger et godt Raad hos et Par Philosopher, først en Aristoteliker, siden hos en Skeptiker, men kun

faaer ærgerlig og unyttig Snak at høre. Holberg havde allerede i Femte Akt af Barselstuen efterlignet Molières Det tvungne Giftermaal; thi ligesom den gamle Brudgom Sganarel raadfører sig med Philosopher og Zigeunersker i Anledning af sin Frygt for at blive Hanrei, saaledes raadfører den gamle Corfits sig med alskens Folk i Anledning af, at han troer, han er bleven Hanrei, deriblandt med en Kiromantiker, som er stoisk Philosoph. I Sganarels Reise er Komediens første Halvdel en Række Scener, hvori Tjeneren Sganarel søger Oplysning hos forskjellige Philosopher om, hvor han skal finde et godt Herberg til sin Herre og sig selv i den fremmede Stad. Forøvrigt er Emnet taget, som Holberg siger, fra Niels Klims underjordiske Reise, nemlig fra en Fortælling i Romanens det niende Capitel. Fortællingen lyder i dansk Oversættelse:

Næstved dette Fyrstendømme[1] ligger *det philosophiske Land,* saa kaldet, fordi Indbyggerne ganske have fordybet sig i Philosophie og Naturforskning. Jeg brændte af Begjærlighed efter at see et Land, som jeg forestillede mig maatte være Midtpunktet for al Videnskabelighed og Musernes egentlige Sæde. Agre og Enge ventede jeg ikke at finde, men tænkte mig det Hele som

En Have, prunkende med skjønne Blomsterflor,

og i saadan Forventning begyndte jeg at tage raske Skridt og at tælle Minutterne. De Veie, ad hvilke jeg drog, vare stenede og saa fulde af Grave og Kuler, at jeg snart maatte vandre paa Skrænter, snart i Moser, hvor jeg blev vaad til midt op paa Livet; thi der fandtes ikke Broer, og jeg fik saarede og snavsede Been. Men jeg udholdt tappert alle disse Gjenvordigheder, vel vidende, at det er ad tornede Stier man kommer til Himlen. Efter at jeg en Timestid havde stridt mig frem, mødte jeg en Bonde, hvem jeg bød Goddag og

[1] Fyrstendømmet *Kokleku,* hvor Indbyggerne ere Enebærtræer.

spurgte, hvor langt jeg endnu havde til *Maskattia* eller det philosophiske Land. Han svarede: »Du maatte hellere spørge, hvor langt du har til, at du er ude af Landet igjen, for du er midt inde i det.« Forbløffet over dette Svar spurgte jeg: »Men hvoraf kommer det, at et Land, som beboes af lutter Philosopher, mere har Udseende af at være et Opholdssted for vilde Dyr end en kultiveret Egn?« Han svarede: »Landets Udseende kan snart blive bedre, naar Indbyggerne faae Stunder til at sysle med den Slags Bagateller. Nu for Tiden,« sagde han, »ere de Alle optagne af himmelske Ting og lægge sig efter at finde en Vei til Solen. Man maa derfor holde dem til Gode, at de indtil videre lade Markerne henligge udyrkede; det er ikke let at blæse og søbe paa een Gang.«[1] Jeg forstod nok hvad den snu Bondemand mente, fortsatte min Reise og ankom endelig til Hovedstaden *Kaska*.

I Stadsporten saae jeg istedenfor Vagt endel Gæs og Høns, samt Fuglereder og Spindelvæv. Paa Gaderne gik Svin og Philosopher omkring imellem hverandre, forskjellige af Skabning, men ellers lige skidne og tilsnavsede. Alle Philosopherne bar een Slags Kaaber, men af hvilken Farve, kunde jeg ikke skjønne, da de vare belagte med Støv og Smuds. En af Philosopherne styrede i dybe Tanker lige henimod mig, og til ham sagde jeg da: »Med Permission, Hr. Magister! hvad hedder denne By?« Han stod længe ubevægelig og stirrede, som om han var gaaet fra Sands og Samling; endelig løftede han Øinene op imod Himlen og svarede: »Vi har ikke langt til Middag.« Et saa tosset Svar, der røbede en mærkværdig Forstyrrethed, bragte mig til at tænke: det er bedre at studere med Maade end at være gal af for megen Lærdom.

Jeg gik nu længere ind i Byen for at see, om der ikke

[1] Bonden anvender et Ordsprog, som forekommer i Plauti Mostellaria: *Simul flare sorbereque haud factu facilest.* Det er ikke let at blæse og søbe paa een Gang.

foruden Philosopher skulde findes Mennesker eller fornuftige Skabninger. Torvet, som var meget stort, var prydet med Støtter og Søiler, hvorpaa der stod forskjellige Navne og Indskrifter. Jeg gik nærmere hen til dem for at prøve, om jeg kunde læse det Skrevne. Men som jeg stod og anstrængte mig med et Forsøg, mærkede jeg, at min Ryg blev varm og vaad. Jeg vendte mig om for at opdage Kilden til den varme Strøm, og fik Øie paa en Philosoph, der stod og ladede sit Vand op ad min Bag. Fordybet i Tanker havde han taget mig for den Støtte, hvorved han pleiede at tømme sin Blære. En saadan Spot kunde jeg ikke døie, navnlig da jeg saae den samme Philosoph ovenikjøbet grine ad mig, og jeg gav ham et dygtigt Ørefigen. Men derover blev han aldeles rasende, greb mig i Haaret og trak mig over Torvet, medens jeg skreg; men omsider, da jeg saae, at hans Vrede var ustyrlig, optog jeg Kampen og gav Lige for Lige, saa at Indtægt og Udgift paa hver af Siderne omtrent balancerede. Tilsidst tumlede vi efter en haard Dyst begge omkuld.

Ved dette Spektakel kom et Utal Philosopher tilløbende og anfaldt mig, som de var gale, gjennempryglede mig med Næver og Stokke og slæbte mig halvdød ved Haaret hele Torvet rundt. Endelig trætte uden at være mætte af at mishandle mig, førte de mig hen til et stort Hus, og da jeg med Fødderne mod Døren erklærede, at jeg ikke vilde derind, slog de et Reb om min Nakke og trak mig ind som et hylende Svin og lagde mig paa Ryggen midt paa Gulvet. Her laa Alting hultertilbulter, og Husets Tilstand lignede en saadan, som man kjender hos os ved Flyttetiderne, ved Mikkelsdag og Paaske, naar Møbler, Kar og Redskaber ligge blandede mellem hverandre for at bringes over i et andet Hus. Jeg bønfaldt de vise Mænd om at sætte en Grændse for deres Vrede og lade sig bevæge til Medlidenhed, idet jeg foreholdt dem, hvor lidet passende det var for Philosophiens og Viisdommens Dyr-

rase som vilde Dyr og at lade sig beherske af
ıskaber, mod hvilke de pleiede at præke. Men
for døve Øren. Den Philosoph, som havde
nin Ryg, fornyede Striden og slog paa mig
ige som paa en Ambolt og med en saadan Hid-
ıt man skulde troe, han kunde blot forsones
ıae mig slaaet ihjel. Jeg lærte ved denne Lei-
ıt ingen Vrede er stærkere end den philoso-
og at de, som veilede Andre til at kjende Dy-
e behøve selv at udøve den.

Vreden er den samme,
Iadet brænder fort med uformindsket Flamme.

ler indtraadte fire Philosopher, hvis Kaaber
de hørte til en anden Sect. De syntes at føle
med mig, da de med Ord og Hænder fik de
: beroligede, hvorefter de samtalede med de
nkeltvis og førte mig over i et andet Hus. Jeg
ved, at jeg var bleven udfriet af Røveres Vold
ommen blandt retskafne Folk, og paa deres
ning fortalte jeg udførligt, hvorledes denne
var opstaaet. De lo af den morsomme Historie
, at Philosopherne bruge, naar de gaae om-
ıa Torvet, at kaste deres Urin ved Støtterne
ıt min Angriber sandsynligvis i Tanker havde
g for en Støtte. Endvidere sagde de, at samme
ır en berømt Astronom, og at de Andre, som
ıset imod mig, vare Doctorer i Moralphiloso-
eg mente, at jeg nu var kommen i Havn og
enhver Fare, og hørte derfor med Fornøielse
hvad de fortalte. Dog forekom det mig mis-
t, at de skjænkede mit Ydre en overdreven
ıærksomhed, og deres gjentagne Forespørgsler
Levevis, om Anledningen til min Reise, om
Ireland, saavelsom deres indbyrdes Hvisken
ıig at varsle noget Ondt. Men jeg var nær for-
Angest, da jeg blev indelukket i et Slags Ana-
ımer, hvor jeg saae en gyselig Dynge Ben og

døde Kroppe, som opfyldte hele Kammeret med en afskyelig Stank. Jeg troede først, det var en Røverkule; men de kirurgiske Instrumenter, som hang paa Væggene, formindskede min Frygt, da jeg kunde slutte fra dem, at min Vært maatte dyrke Lægekunsten eller Anatomien.

Efter at jeg havde tilbragt en sørgelig halv Times Tid alene i dette Hul, kom Fruen ind med noget Middagsmad, som hun havde lavet til mig. Hun lod til at være meget venlig, men hun betragtede mig nøie og sukkede af og til. Da jeg spurgte om Grunden til hendes Bedrøvelse, svarede hun, at hun sukkede over den Skjæbne, som truede mig. »Du er tilvisse kommen i et honnet Hus,« sagde hun, »min Mand, i hvis Hjem du befinder dig, er Stadphysicus og Doctor i Lægekunsten, og de Andre, som du saae, ere hans Colleger. Men din usædvanlige Skabning har vakt deres Forundring, og de have besluttet at undersøge din indre Sammensætning og skjære dig op for at see, om de ikke i dine Indvolde kunde finde noget Nyt til Anatomiens Oplysning.« Dybt rystet ved disse Ord udstødte jeg et Skrig og raabte: »Hvorledes, Frue! kunne de kaldes Godtfolk, som ikke tage i Betænkning at opskjære Maven paa et ærligt og uskyldigt Menneske?« Hun svarede:

Erindre maa du, hvem du'boer iblandt.

»Du er falden i retskafne Folks Hænder, som ikke ville handle af Ondskab, men alene have besluttet at opskjære dig for at gavne det anatomiske Studium.« Jeg svarede dertil, at jeg heller vilde løslades af Røvere end opskjæres af de mest retskafne Folk, hvorefter jeg kastede mig for hendes Fødder og under en Strøm af Taarer anraabte hende om at gaae i Forbøn for mig. »Min Forbøn,« svarede hun, »vil kun lidet nytte dig mod en Facultetsbeslutning, som pleier at være uigjenkaldelig; men jeg vil prøve at frelse dig fra Døden paa en anden Maade.« Derefter tog hun mig ved Haanden

g førte mig ud gjennem en Bagdør, og medens jeg kjalv som et Espeløv, ledsagede hun mig lige til Stadsorten. Jeg vilde nu sige min Frelserinde Farvel, og ɔrsøgte, som naturligt var, at udtrykke min Taknemıelighed i de smukkeste Ord; men da jeg begyndte erpaa, faldt hun mig i Talen og sagde, at hun ikke ilde forlade mig, førend hun havde seet, at jeg var denfor enhver Fare, og da jeg ikke satte mig derimod, edblev hun at ledsage mig. Medens vi vandrede samıen, fortalte hun mig forskjellige Ting om Landets ilstande, og jeg hørte begjærlig paa det Altsammen. len omsider begyndte hun en Tale, som ikke behaede mine Øren, da jeg mærkede, at hun for den Hjælp, un havde ydet, forlangte en Gjentjeneste, som det ar mig moralsk umuligt at vise hende; thi hun skilrede i stærk Sindsbevægelse Konernes ulykkelige kjæbne i dette Land, hvor de philosophiske Pedanɪr nedgrave sig saaledes i deres Bøger, at de rent forɔmme deres ægteskabelige Pligter. »Jeg kan dyrt og elligt forsikkre,« sagde hun, »at det vilde være ude ıed os, naar ikke en og anden honnet og medlidende remmed tog sig af os, og skaffede os nogen Lindring vor kvalfulde Elendighed.« Jeg lod, som jeg ikke for:od, hvad hun mente, og begyndte at tage hurtigere kridt; men min Kulde forøgede hendes Begjærliged, og

> Da hendes Bøn var spildt, hun brat forvandlet staaer
> Med løftet Haand, vildt Blik og udslaaet Hovedhaar.

Hun forekaster mig Utaknemmelighed; og da jeg, den at bryde mig derom, vil fortsætte min Vandring, riber hun en Flig af min Kappe og vil holde mig tilage. Med Magt river jeg mig løs fra Kvindfolket, og a jeg var betydelig raskere tilfods, kom jeg hende ıart af Syne. At hun var rasende opbragt, kunde jeg øre, da hun Gang efter Gang udslyngede de Ord *Kaki ɪalaki,* det er: Utaknemmelige Hund! Men jeg foræiede hendes Ukvemsord med spartansk Høisind og

priste min Lykke, at jeg var sluppen nogenlunde helskindet af dette de Vises Land, som jeg ikke uden Rædsel kan tænke tilbage paa.

Det philosophiske Land, som gjæstes af Bergenseren Niels Klim, ligger paa den underjordiske Planet Nazar, hvor Beboerne ere skabte som Træer. Man forstaaer, at et saadant Folkefærds Anatomer faae Lyst til at opskjære den kuriøse Gjæst og undersøge hans Indvolde. Men i Komedien ligger det philosophiske Land paa Jorden, alle Personerne ere Mennesker og tilmed af samme Race, den Lyst, som paakommer Lægerne i dette philosophiske Land til at anatomere Sganarel og hans Herre, er mindre forstaaelig; de to Fremmede skulle her kun anatomeres, fordi de ere fra et fjerntliggende ubekjendt Land. At Niels Klims Fortælling i det Hele er morsommere end dens Omdannelse i Komedien, har allerede Boye udtalt i sine »Fragmenter over Holberg« i Maanedsskriftet Athene 1817; dog roser han de nye Situationer; han kalder dem »godt opfundne og virkelig af meget komisk Natur«; men han finder, at Holberg har behandlet dem altfor overfladisk; »ikke desmindre troer jeg,« tilføier han, »at dette Stykke, da det er meget concentreret, og dets især paa Theatereffect byggede Situationer følge Slag i Slag paa hinanden, vilde paa Theatret være meget morende og meget brugbart foran Stykker, der ei kunne udfylde en hel Aften, eller foran store Balletter«.

Da Boye eller P. Wegner, som han kaldte sig, fremsatte disse Bemærkninger i Athene, var Sganarels Reise ikke spillet siden Holbergs Dage. Stykket havde kun været 5 Gange forestillet for Publikum, hver Gang som en Efterkomedie; Hovedstykkerne ved de 5 Forestillinger vare Den honnette Ambition, Tartuffe, De Usynlige, Nanine, og Den Stundesløse. I hele den følgende Tid er det ikke blevet opført paa det kongelige Theater undtagen en Aften ved »Sommerskuespillene« i 1846, hvor det var Efterstykke til Tragedien Hagbarth og Signe.

r en Snes Aar siden bragte Studentersamfundet det Opførelse paa Folketheatret i November 1884, nogle ge før Holberg-Jubilæet. Studenterne spillede det er en Forestilling af »Karrig Niding« og »Grevens Friherrens Komedie«, og det lystige Efterstykke mole Tilskuerne meget.

len den Form, hvori Sganarels Reise blev publiceret yvende Tome af Den danske Skueplads, kort efter at lberg var død, og som er den eneste, hvori Stykket ves, er mere interessant end tilfredsstillende. Stykket nemlig, som flere af Holbergs ældre Komedier, trykt d Ændringer, hvorved der er opkommet Uovereensmmelser. Alligevel er Textens Beskaffenhed hidtil ven anseet for upaaklagelig. Kun den paafaldende vereensstemmelse i en af Stykkets sidste Scener, hvor 3 bortflygtende Koner eftersættes af 4 Mænd, har ke undgaaet at blive Gjenstand for Omtale; men Rahk havde ikke Andet at yttre om denne Uovereensstemlse end, at den var en pudsig Skjødesløshed, og Boye te at forsvare den mod Rahbek, idet han gjorde operksom paa, at kun de 3 af de 4 Mænd klage over, deres Hustruer ere forsvundne, medens den fjerde ne klager over, at hans Skab er opbrudt, og at en ri forvaret Skat er borte.[1] Men naar den ene af de Mænd ikke er en bedragen Ægtemand, saa er han en rson, der ikke passer i den Scene, hvori Konerne forges. Hverken Rahbek eller Boye havde lagt Mærke at der foruden den omtalte paafaldende Uovereensmmelse findes endel andre; og alle Uovereensstemlserne hidrøre fra, at Holberg, efter at Komedien r skreven færdig, indførte noget Nyt i den og gjorde n ene af de philosophiske Ægtemænd, nemlig Lægen, en anden Person, end han havde været. Det kan ikke s tydeligt, hvorledes Komedien oprindelig var i de ner, som gaae nærmest forud for Konernes Flugt; ligvis narrede Konerne listigt de to Fremmede til at

[1] e Noterne til Komedien i Boyes Udgave.

bortføre dem; Niels Klims Fortælling om, at han i det philosophiske Land, hvor Indbyggerne ere skabte som Træer, blev udseet til at skulle anatomeres paa Grund af sin aparte Skabning, egnede sig til at benyttes anderledes i Komedien, end det er skeet. Men den Forandring, som Holberg foretog i Komedien, efter at den var skreven, er foretagen paa samme Maade, som de Forandringer, han havde foretaget i flere af sine for Theatret i Grønnegade skrevne Komedier. Han gjennemførte ikke Forandringen, men foretog den kun delvis, og bekymrede sig ikke om, at der opkom Uovereensstemmelser mellem det Nye og det Gamle.

I den første Scene, hvori Philosopherne omtales af deres Koner, (Scen. 9), er der lige indtil Scenens Slutning ikke nogen væsentlig Forskjel paa dem; de ere allesammen Philosopher, der fordybe sig saaledes i Studeringer, at de derover forsømme den ægteskabelige Pligt. Men i Slutningen af Scenen tilbyder den ene af Kvinderne de to Fremmede et Herberg i hendes Mands Hus, og idet hun lover dem en god Modtagelse, fortæller hun, at han er Doctor i Lægekunsten og paa Grund af sin Praxis mindre hengiven til Studeringer, og at Lægerne i det Hele ere mere maneerlige Folk end Philosopherne. Denne Forskjel paa Lægerne og de andre Philosopher vedbliver nu at existere i de to følgende Scener, men existerer kun saa længe, som Talen er om den Modtagelse, de Fremmede ville faae og have faaet i Lægens Hus. Derefter ophører Forskjellen. I hele Resten af Stykket ere de tre Ægtemænd alle igjen manierede Philosopher, fordybede i Studeringer og lette at narre. Men i den Scene, hvori de komme løbende ind, altererede over, at deres Kostbarheder og Hustruer ere borte, er Lægen atter bleven udsondret fra Philosopherne, og er gjort til en ny Person, som navnlig klager over, at de to Fremmede ere forsvundne, dem, han glædede sig til at anatomere; og Ændringen er foretagen saa skjødesløst, at Lægen er bleven til to forskjellige

ıner, da han ikke blot er den fra Philosopherne ndrede nye Person »Doctoren«, men tillige er ved- ın at være den, som han var blandt de 3 Philoso- . Dog endnu forinden de 3 Koners 4 Mænd forlade pladsen i den næste Scene, ere de 4 blevne til 3, Følge af, at denne Scene næsten ganske er vedble- ıt være, som den oprindelig var.

uden de Besynderligheder, Originaludgaven inde- ır i nogle af Scenerne, har den ogsaa en besynder- ersonliste, der seer saaledes ud:

HOVED-PERSONERNE I KOMØDIEN

SGANAREL
LEANDER
PHILOSOPHI kan tages iflæng.
emaade KVINDERNE, hvilke maa være i saadan Dragt, som ıratier have.

Komedien er trykt efter Holbergs Død, mente Boye, : underlige Bemærkninger om Philosopherne og derne skyldtes en fremmed Haand. Mere sandsyn- ır det dog, at de hidrøre fra Holberg, men at de skulde have været trykte. Den Bemærkning, at ısopherne kan tages iflæng, var formodentlig en lelelse til Theatret om, at Philosopherne ikke alle vede at være de samme ved enhver Forestilling af ket, men at der kunde vælges imellem forskjellige; emærkningen om Kvindernes Dragt var ligeledes en Meddelelse til Theatret. Vel seer den ud, som den ıkreven alene for Spøg; thi Gratiernes Dragt er, Boye siger i sin Kommentar, slet ingen; men der være tænkt paa de kostymerede Gratier, som vare ındte fra en lille Komedie af Saint-Foix, der ofte ıpillet i Tiden, før Sganarels Reise fremkom, og ıed »De tre Gratier«. I dette Stykke forelsker Amor tre unge Veninder, som høre til Dianas Nymfer, og ·dem til at gjengjælde hans Følelser; men da han r dem alle Tre lige høit, vil han ikke gifte sig med

nogen af dem, og gjør dem til Gratierne, med hvem han bestandigt vil være i Forbund. Holbergs kun til Theatret henvendte Bemærkninger om Philosopherne og Kvinderne ere med Rette strøgne i Rahbeks Udgave af Komedien, og Rahbek har ogsaa med fuldkommen Føie paa Stykkets Titelblad udeladt, hvad der staaer paa Titelbladet i Originaludgaven, at det er en Komedie, »hvori skjemtes med de gamle philosophiske Secter«. Bemærkningen er overflødig og kunde i Syvende Tome af Den danske Skueplads mere passende have staaet i Fortalen eller Indholdsfortegnelsen, hvor deslige Bemærkninger forefindes om de andre Komedier. Rimeligvis havde den staaet paa Theaterplakaterne; thi da Stykket skulde spilles første Gang, bekjendtgjordes i Kjøbenhavns Postrytter: »Paa den kongelige danske Skueplads bliver Onsdagen den 1. December opført til Hovedkomødie Den honnette Ambition, til Efterkomødie Sganarels Reise til det philosophiske Land, hvori skjemtes med de gamle philosophiske Secter, med Sang, en ny Komødie i een Akt af S. T. *Hr. Baron Holberg.«*

GANARELS REISE IL DET PHILOSO-PHISKE LAND

KOMEDIE I EEN AKT

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA DEN KONGELIGE DANSKE SKUEPLADS
ONSDAGEN DEN 1. DECEMBER
1751

PERSONERNE

SGANAREL, Tjener
LEANDER, hans Principal
PHILOSOPHER AF FORSKJELLIGE SECTER
EN DOCTOR I LÆGEKUNSTEN
MARGRETHE, Doctorens Hustru
AGATHE og LUCIE, to af Philosophernes Hustruer
POLYPHEMUS, deres Ven

Scenen er i den philosophiske Stad

SCEN. 1.

SGANAREL ALENE.

Med oprakte Hænder.) Himmelen ske Lov, at vi en-
:lig efter saa megen Besværlighed ere komne til
:n forlangte Stad, hvor vi agte at fæste Bolig. —
vad kan være behageligere end at boe iblandt
.tter Philosopher, hvor vi faaer Intet uden Viis-
om at høre? Jeg er træt og udmattet af Reisen;
ien naar jeg stiller mig for Øine, at det forøn-
:ede Maal er lykkelig naaet, synes mig, at jeg
aer nye Kræfter igjen. Min Herre Leander, som
ied Reisetøiet er udenfor Porten, har skikket
ig hid for i Veien, at betinge Herberg.[1] Men jeg
:er her ingen Folk. Det er saa stille, som det
unde være Nat. Saadant holder jeg Beviis paa
od Skik og Orden. Jeg maa derfor banke paa
ırste Port for at faae Nogen i Tale.

(Han banker paa.)

SCEN. 2.

SGANAREL. EN PHILOSOPHUS
MED ET LANGT SKJÆG.

SGANAREL [sagte]. Der seer jeg En at komme.
iisdommen staaer afmalet i hans Pande.[2]

›Reisetøiet‹ forklares af Liebenberg som ›Kjøretøiet‹.
Naar Sganarel har banket paa, stiller han sig midt paa Skue-
ıdsen og venter, at Nogen vil komme ud til ham.

[Høit.] Hr. Magister tager ikke ugunstig op, at jeg spørger Ham, om Han intet Herberge veed for tvende fremmede Personer.

(Philosophen svarer ikke, men gisper alene.)[1]

Hr. Doctor! gav Han maaskee ikke Agt paa mit Spørsmaal? (Philosophen tier og gisper igjen.)

Jeg spurgte, om Han ikke veed et godt Herberge for to reisende Personer.

PHILOSOPHEN (gisper tredie Gang, seer paa Solen og siger:) Efter Solen maa Klokken være Ni.

SGANAREL. Jeg spørger hverken om Klokken eller Solen; jeg spørger om et Herberg.

(Philosophen gisper fjerde Gang og gaaer ud.)[2]

SGANAREL (gisper efter ham). Hvis denne Karl skal være en viis Mand, saa er han ikke til nogen Nytte, saasom han taler ikke, men gisper Viisdommen ud. Men jeg maa see til, at jeg faaer fat paa en Anden, som taler lidt meer og gisper lidt mindre.

(Han banker paa en anden Dør.)

SCEN. 3.

SGANAREL. EN HERACLITISK PHILOSOPH.

PHILOSOPHEN. Har Han Noget at tale med mig?[3]

SGANAREL. Jeg er en fremmed Person, som

[1] »gisper«, gaber.

[2] At han »gaaer ud« kan betyde, at han gaaer ind igjen i sit Hus. Den gabende Philosoph med det lange Skjæg repræsenterer ikke nogen bestemt Sect, men er et Sidestykke til den Philosoph, som Niels Klim taler først til efter sin Ankomst til den philosophiske Stad. Skjægget er ikke noget Eiendommeligt for denne Philosoph; de andre Philosopher have rimeligvis allesammen ogsaa langt Skjæg.

[3] »at tale«, at tale om, at forhandle.

ligemed en fremmed Herre er kommen til denne
ad efter en besværlig og møisom Reise. Vi har
ed Taalmodighed udstaaet alle de Uleiligheder,
m Reisen harført med sig, i Haab at ....

(Philosophen hyler og græder.)

De Taarer, som Hr. Doctor fælder, ere Prøver
a Hans Ædelhjertighed og Medlidenhed; men
ı er Alting forglemt, efterdi .....

(Philosophen hyler igjen.)

Jeg siger, at Alting er forglemt. Nu forlanger jeg
ene, at Hr. Doctor vil bevise os den Tjeneste at
affe os et godt Herberg for Betaling.

(Philosophen hyler igjen, og Sganarel siger sagte:)

Denne Mand er jo ligesaa gal, som den Første.

PHILOSOPHEN. Hvad mener I ved »den Før-
e«?

SGANAREL. Den første Mand, som jeg her an-
odede om det Samme, svarede mig Noget hen
'aaget, saa at jeg blev ganske forvirret derover.

(Philosophen hyler igjen, og Sganarel efteraber ham.)

PHILOSOPHEN. I siger, at I blev ganske forvir-
t derover?

SGANAREL. Ja vist. Kunde jeg vel Andet,
ar .....

Philosophen hyler igjen. Sganarel støder ham for Rumpen,
de hyler Begge tillige.)[1]

SGANAREL. Nu kan du have Aarsage til at hyle.
Alene.] Hvilke forbandede Grimacer disse Philo-
phi har![2] Men der seer jeg en Anden gaae over
aden. Han seer glad og tækkelig ud. Af ham vil
g nok faae Oplysning i dette Kogleri.

»tillige«, paa een Gang.
»Grimacer«, Nykker og affecterte Manêrer, Uvaner.

SCEN. 4.

SGANAREL. EN DEMOCRITISK PHILOSOPH.

SGANAREL. Maa jeg tale et Ord med Hans høie Ærværdighed?

PHILOSOPHEN. Ja gjerne, saa længe som Han lyster.

SGANAREL (sagte). Denne Mand er ganske maneerlig.

(Høit.) Jeg har her haft særdeles Hændelser.[1]

PHILOSOPHEN. Hvi saa?[2]

SGANAREL. Jeg har her talt med to Philosopher. Jeg spurgte den Første, om han ikke vidste noget Herberg; men istedenfor at svare paa mit Spørsmaal gispede han og omsider sagde, at Klokken var Ni. Mon den Mand kan være rigtig i Hovedet?

PHILOSOPHEN. Ha ha ha! hi hi, ha ha!

SGANAREL. Ja, Hr. Magister har nok Aarsag at lee deraf. Jeg kan selv ikke bare mig for Latter, naar jeg tænker derpaa. (De leer Begge tillige.)

PHILOSOPHEN. Men hvad Svar fik I af den Anden?

SGANAREL. Den Anden hylede ved hvert Spørsmaal, og græd, som han var pidsket.

PHILOSOPHEN. Ha ha ha! hi hi, ha ha!

SGANAREL. Mig synes, at han var nok saa gal, som den Første. (De leer atter stærkt tillige.)

Hvad kan man vel dømme om saadanne Mennesker?

[1] »særdeles«, sælsomme.

[2] Philosophens »Hvi saa?« er ikke det danske Hvi saa? men det tydske Wie so?

PHILOSOPHEN. Ha ha ha! hi hi, ha ha! Jeg seer ellers paa Jeres Dragt og Skikkelse, at I er en Fremmed.

SGANAREL. Ja, Hr. Magister, jeg er fra et langtbort liggende Land.

PHILOSOPHEN. Et langtbort liggende Land? Ha ha hi ha!

SGANAREL. Det er jo ikke Noget at lee af.

PHILOSOPHEN. Hvad er Jeres Ærende her?

SGANAREL. Det er for at omgaaes med lærde Mænd og at undervises i Viisdom.

(Philosophen leer igjen.)

Ei, min Herre! hold dog Maade med den Latter, og lad os tale lidt alvorlig sammen.

PHILOSOPHEN. Alvorlig sammen, siger I? Ha ha, hi!

SGANAREL. Hvad Djævlen er dog dette? Hold engang op at lee, og siig mig, hvor et godt Herberg er at bekomme.

PHILOSOPHEN. Et godt Herberg, siger I?

(Han gaaer leende bort.)

SGANAREL [alene]. Ei, saa le din Hals itu, dit Beest! Den ene Philosoph er jo her galere end den anden. Jeg er saa forvirret over disse Hændelser, at jeg veed ikke, enten jeg sover eller vaager. Skal dette være Viisdommens Stad, saa maatte jeg gjerne vide, hvad man kan kalde en Daarekiste. Lad mig nu samle det Ene med det Andet, for at kunne berette min Herre Alting omstændlig.[1]

(Imedens Sganarel staaer og grunder, kommer der en ny Philosoph stærkt gaaende og løber ham omkuld.)

[1] »omstændlig« — i Liebenbergs Udgaver ligesom i Originaludgaven: »omstændigen«, i Rahbeks og i Schous: »omstændeligen«.

SCEN. 5.

SGANAREL. DEN NYE PHILOSOPH.

SGANAREL. Hvad, for en Ulykke! vil dette sige? Hvi handler I saaledes med mig? Hvad Ondt har jeg gjort?

PHILOSOPHEN (reiser ham op efter Benene.)[1] Ei ei! jeg tager Benene istedenfor Armene. Jeg beder tusinde Gange om Forladelse. Forseelsen reiser sig deraf, at jeg har for skarpt Syn.

SGANAREL. Mig synes, at det heller maa reise sig deraf, at I er starblind.

PHILOSOPHEN. Min Herre, det skarpe Syn, som Naturen har begavet mig med, foraarsager, at jeg Intet kan see, som er nær ved mig.

SGANAREL. Hvis Naturen ikke havde anden Gave at give Jer, maatte I ønske, at hun havde beholdt sin Gave selv.

PHILOSOPHEN. Nei, min Herre! jeg kan derimod see, hvad Andre ikke seer; mit skarpe Syn gaaer ind til Indvoldene af en Ting og fæster sig paa Kernen deraf, som er skjult for Andre.

SGANAREL. Det gaaer over min Forstand.

PHILOSOPHEN. Det er dog saa, min Herre. Derfor fører jeg Navn af den subtile Doctor. Men jeg seer, at Han er en fremmed Person. Hvad er Hans Ærende her? Hvis jeg kan gaae Ham til Haande i Noget, skal det være mig en Fornøielse.

SGANAREL. Jeg takker skyldigst. Jeg vil kun for det Første spørge, om man her kan faae et godt Herberg for tvende Personer.

[1] »efter Benene«, ved Benene. I Holbergs Komedier siges ogsaa at trække »efter Haaret« istedenfor ved Haaret.

PHILOSOPHEN. Saadanne gemene og grove Ting bekymrer jeg mig ikke om. Men vil I vide Noget *in Philosophia occulta,* saa er jeg til Tjeneste.[1]

SGANAREL. Nei nei, jeg spør kun om ....

PHILOSOPHEN. Som for Exempel, om Magnetens Kraft, om Sjælens Beskaffenhed, om Blodets Circulation, om Myrers og Mygs Egenskab, om andre Insecters indvortes Dannelse, om ....[2]

SGANAREL. Nei nei, i Djævels Skind! Jeg spør kun om ....

PHILOSOPHEN. Eller om I vil vide Noget om Dyrenes Sjæle, om de ere Machiner eller levende Creature, om *Nominales* eller *Reales* bør kaldes *orthodoxi Philosophi.*[3]

(Medens han saa taler, render Sganarel ham omkuld og undskylder sig ogsaa med sit skarpe Syn. Den subtile Philosoph reiser sig strax igjen, slaaer Sganarel ned paa Jorden, giver ham brav Hug og forlader ham liggende.)[4]

En Astrolog med en Kikkert kommer ind og observerer.

[1] *Philosophia occulta* eller den geheime Philosophie var det Samme som Magien. Den berømte Polyhistor Agrippa fra Nettesheim paa Reformationstiden havde i sit Værk *De occulta Philosophia* (*sive de Magia*) *Libri tres* fremstillet denne Philosophie som al Videnskabs Krone.

[2] Ogsaa Chiromantikeren i Barselstuen (Act. V. Sc. 2) nævner »Magnetens Kraft og Virkning« som Noget, hvorom der kan faaes Oplysning *in Philosophia occulta.* — Læren om Blodets Circulation blev fremsat i Aaret 1628 af Englænderen Harvey. Den subtile Doctor tilhører en yngre Tid end den Heraclitiske og den Democritiske Philosoph; thi disse saa vel som den Skeptiske, der optræder i Scen. 7, ere Oltids-Mennesker; man erfarer i Komediens næstsidste Scene, at Philosopherne af de gamle Secter troe paa Jupiter og Mercurius.

[3] Skolastikerne havde i Middelalderen længe før Kirkereformationen delt sig i to Secter, Nominalister og Realister. Uenigheden angik Forholdet imellem Aabenbaringstroen og Fornuften.

[4] Den subtile Doctor minder baade om den aristoteliske Philosoph Pancrace i Molières Det tvungne Giftermaal og om de

SCEN. 6.

SGANAREL. ASTROLOGEN.

SGANAREL. Ak ak, er der Ingen, som kan reise mig op? Ak, hjælp en stakkels forslagen Mand, som ikke kan reise sig selv!

ASTROLOGEN (seende sig om). Hvo er, som raaber? Der ligger jo en halvdød Mand. — Hvad skader Jer, min Ven?

SGANAREL. Hjælp mig op igjen, min Herre! Jeg er falden i onde Menneskers Hænder, som har slaaet mig saaledes, at mine Lemmer ere knuste.

ASTROLOGEN. Det gjør mig hjertelig ondt. Jeg er pligtig til at hjælpe min Næste. Jeg beder alene om lidt Taalmodighed, indtil jeg faaer efterseet i min astrologiske Bog, om man i denne Maaned og paa denne Dag i Maaneden maa foretage sig Noget af Vigtighed. (Han blader i Bogen.) Nei, min Herre! det gaaer ikke an paa denne Tid. Jeg seer, at det er den fjortende Dag i den Maaned Morian, paa hvilken man efter astrologiske Regler intet Vigtigt maa foretage sig. Vil min Herre have Taalmodighed, til Solen gaaer

i Niels Klims underjordiske Reise (Capitel 9) omtalte »Makkatter«, med hvilke Klim stifter Bekjendtskab, efter at En af dem ganske mod sin Villie har stødt ham omkuld, og en Anden ligeledes mod sin Villie har hugget ham med en Stav. Makkatterne ere vidunderligt skarptsynede Folk; de kunne see, hvad der er usynligt for Andre, men kunne ikke see, hvad der er i deres Nærhed. Det altfor skarpe Syn gjør dem uskikkede til næsten alle jordiske Forretninger, og de lægge sig efter Astronomie og transcendentale Videnskaber. I Capitel 13 af Niels Klims Reise fortæller Tanian, at de europæiske Metaphysikere have et lignende skarpt Syn, som forhindrer dem fra at see, hvad der ligger lige foran dem.

:d, saa kan jeg hjælpe Ham uden at overtræde trologiske Regler.
ʕGANAREL. Saadanne Regler kan Ingen uden ınden have dicteret. Kan det vel være nogen d forbudt at hjælpe sin Næste?
ISTROLOGEN. Visselig baade er og kan det ıre.
'GANAREL. Ak, jeg elendige Menneske! Ulykig var den Dag, da vi besluttede at komme til nne By.
ISTROLOGEN. Siig ikke det, min Herre! I er mmen i en Stad, hvor de ni Viisdomsgudinder ve fæstet Sæde.
'GANAREL. I maa heller sige: ni Helvedesgudler eller ni Ulykker; thi ......
ISTROLOGEN. Overiler Jer ikke, styrer Jere lecter og hav Taalmodighed til mod Aften, da al jeg med al Fornøielse gaae Jer tilhaande. lieu saalænge. (Han gaaer bort.)[1]

SCEN. 7.

SGANAREL. EN SKEPTISK PHILOSOPH.

ʕGANAREL. Ak ak! er der dog ingen medliden el i den hele Stad?
ᵓHILOSOPHEN. Jeg hører En at raabe. Der er jeg en stakkels Mand, som er kommen til ade. (Han reiser ham op.)
ʕGANAREL. Tusind Tak, Hr. Doctor! Det er ig dog kjært, at jeg finder et ærligt eller et klogt enneske i denne høilærde Stad.
ᵓHILOSOPHEN. Hvad skader Jer, min Ven?
ʕGANAREL. Jeg er saaledes bleven slagen og

Han gaaer bort« — i 1754: »*Abit*«.

medhandlet af En af Jeres Ordensbrødre, som kaldte sig en subtil Philosoph; men paa mig lod han kun see liden Subtilitet.

PHILOSOPHEN. Men er I vis derpaa?

SGANAREL. Skulde jeg ikke være vis paa det, som nylig er skeet?

PHILOSOPHEN. Jeres Syn kan have bedraget Jer.

SGANAREL. Saa har dog ikke Følelsen bedraget mig; det kan mine forslagne Lemmer bekræfte.

PHILOSOPHEN. Følelsen, som er en af de fem Sandser, kan bedrage lige saa vel, som Synet.

SGANAREL. Det er jo en forbandet forkeert Snak. I saae jo selv, at jeg laa paa Gaden og raabte om Hjælp.

PHILOSOPHEN. Det kommer mig vel saa for; men .....

SGANAREL. Gid I faae en Ulykke med Jer »men«. I hjalp mig jo selv op igjen.

PHILOSOPHEN. Det kan maaskee være.

SGANAREL. Saa kan jeg jo tage min Taksigelse tilbage igjen.

PHILOSOPHEN. Maaskee.

SGANAREL. Maaskee, maaskee! Hør, min gode Maaskee! om En handlede saaledes med Jer, hvad vilde I da sige?

PHILOSOPHEN. Jeg vilde ikke Andet sige end, at det syntes saa at være.

(Sganarel giver ham tre gode Rap.)[1]

Au, au! Er det ikke uforskammet at handle saaledes med en Philosopho?

[1] Formodentlig slaaer Sganarel ham med en Kjæp eller Græ. som han har taget op fra Gaden.

SGANAREL. Maaskee.

PHILOSOPHEN. Og saaledes at belønne Velgjerninger?

SGANAREL. Maaskee, maaskee.

PHILOSOPHEN. Ak ak! min arme Ryg!

SGANAREL. Følelsen er en af de fem Sandser, som kan bedrage saavel som Synet.

PHILOSOPHEN. Jeg maa strax hjem at smøre min Ryg.

SGANAREL [alene]. Gak til Bloksbjerg og smør din lærde Hjerne! Den behøver heller Smørelse end Ryggen.[1] — Hvis jeg ikke ventede hvert Øieblik min Principal Leander, tog jeg strax Flugten herfra, for ikke at underkastes flere fortrædelige Hændelser. Gid han vilde skynde sig. Men der seer jeg, han kommer. Han skal faae Alting lige saa friskt, som jeg har faaet det.

SCEN. 8.

LEANDER. SGANAREL.

LEANDER. Nu, hvor gaaer det, Sganarel? Har du faaet opspurt et godt Herberg?

(Sganarel svarer ikke, men gisper.

Hør du ikke, hvad jeg spør? (Han gisper paany.)

Jeg troer, at du est bleven baade blind og maalløs.[2] (Han gisper igjen.)

[1] Scenen mellem Sganarel og den skeptiske Philosoph er en Efterligning af den Scene i Molières Det tvungne Giftermaal, hvori Sganarel raadfører sig med Skeptikeren Marphurius, og ærgerlig over hans Snak giver ham Prygl, hvorefter Skeptikeren ophører at finde Alting tvivlsomt.

[2] »maalløs« — i 1754 og i Optrykket 1758: »maaleløs«, i det næste Optryk fra 1789 eller deromkring: »maalløs«.

Staa ikke her og driv Spot med mig. Kan du ikke svare til mit Spørsmaal?

SGANAREL. Hvad er det, som Monsieur vil vide?

LEANDER. Jeg spør, om du har opspurt noget Herberg.

SGANAREL (seende paa Himlen, gisper og svarer:) Jeg seer, at efter Solen Klokken maa være Ni.[1]

LEANDER. Hvad Pokker er dog dette? Jeg troer, at Karlen er forhexet. — Kjender du mig ikke meer? (Sganarel hyler og græder.)
Siig mig dog, hvor du har været, og hvad dig er vederfaret. (Sganarel hyler igjen.)
Ei, hvilken ulyksalig Hændelse er ikke denne! (Han hyler igjen.)
Kjender du ikke mig, som er din Principal?

SGANAREL. Min Principal? Ha ha hi hi ha!

LEANDER. Jeg mærker, at han har faaet Skade paa Forstanden.

SGANAREL. Ha ha hi ha!

LEANDER. Mon Stadens Luft skulde kunne føre Saadant med sig?

SGANAREL. Ha ha! Nei, min Herre! mig fattes Intet paa Forstanden; men jeg kan intet vist Svar give paa Spørsmaalet.

LEANDER. Kan du ikke sige Ja eller Nei?

SGANAREL. Maaskee.

LEANDER. Hvad vil du sige med dit »Maaskee«?

SGANAREL. Intet af noget Betydende.

LEANDER. Vil du drive Spot med mig, saa skal det gaae dig ilde.

[1] Sganarel fortæller Leander sine Oplevelser paa lignende Maade, som Henrik i Det lykkelige Skibbrud (Act. II. Sc. 3) fortæller sin Herre Philemon, hvorledes dennes Avindsmænd have fortrædiget ham.

SGANAREL. Jeg driver aldeles ingen Spot med Monsieur.

LEANDER. Er det ikke at drive Spot, naar du svarer hen i Taaget til hvert Spørsmaal?

SGANAREL. Herren synes kun saa; thi man kan ikke forlade sig paa Sandserne, som alle ere bedragelige.

LEANDER (løfter paa sin Stok). Nei, nu gaaer det for vidt.

SGANAREL. Det gaaer ogsaa for vidt. Nu vil jeg tale lidt alvorlig og sige dette, at det var en ulyksalig Tid og Time, vi besluttede at gjøre denne Reise. Alle disse Complimenter, som jeg har gjort min Herre, ere de samme, som mig ere gjorte af alle de Philosopher, som jeg har talt med, og hvilke jeg giver Ham lige saa varme, som jeg selv har faaet dem. Staden er fuld af sprænglærde Stoknarre.

LEANDER. Jeg meente, at Lærdom og Viisdom fulgte sammen.

SGANAREL. Jeg, min Tro, ligeledes.

LEANDER. Jeg har ikke andet hørt.

SGANAREL. Men jeg har anderledes følt.

LEANDER. Hvoraf kan dog vel Saadant reise sig?

SGANAREL. Alting er skadeligt, naar man gjør for meget deraf. Et Glas Vin opmuntrer Sindet; men drikker man for meget deraf, saa bliver Hjernen philosophisk og forstyrret. Vinden driver Skibet frem; men blæser den for stærkt, kuldseiler man. Ingen Mad er sundere end Melgrød; men overlader man Maven med for meget deraf, kan man æde sig en Feber paa Halsen. Saaledes kan

det være beskaffet med disse Philosophi, hvilke for megen Lærdom har gjort rasende.

LEANDER. Paa den Maade havde det været bedre at blive hjemme.

SGANAREL. Jeg mener det Samme. Men der seer jeg nogle Kvinder. De synes ganske menneskelige og tamme.

LEANDER.Vi maa holde os lidt til Side for at see, hvorledes de bær sig ad.

SCEN. 9.

AGATHE. LUCIE. MARGRETHE. SGANAREL. LEANDER.[1]

AGATHE. Ak, Søster! mig længes inderlig efter at see den fremmede Person, som nylig skal være hidkommen.

LUCIE. Jeg, min Tro, ikke mindre. Jeg har hørt, at det skal være en meget deilig Person.[2]

MARGRETHE. Jeg er allerede slagen af Kjærlighed, førend jeg har faaet ham at see.

AGATHE. Min Stuepige, som har seet ham, siger, at han er den anden Paris.

LUCIE. Er han Paris, saa vil jeg nok være Helene. Men se, der staaer jo et helt Par. Det maa være de Samme, som vi løbe gal efter.

AGATHE. Det er uden Tvivl de Samme. De see

[1] Scenen har i Originaludgaven til Overskrift: »3 Kvinder. Sganarel. Leander«, og Kvindernes Replikker ere overskrevne Første, Anden, Tredie Kvinde. Ogsaa i de følgende Replikoverskrifter ere Kvinderne i Originaludgaven betegnede med Nummere istedenfor med Navne. Agathe kaldes Første Kvinde, Lucie Anden og Margrethe Tredie Kvinde.

[2] Talen er om Sganarel.

nderledes ud end vore skimlede og forrustede 'hilosopher.

LUCIE. Det maa du vel sige, Søster. Se engang, ıvilket net og kruset Haar den Ene har.[1]

AGATHE. Se, hvilken Taille.

LUCIE. Se, hvilke nette Ben den Anden har. line Tænder løber alt i Vand. Vi maa strax give ıs i Snak med dem.

MARGRETHE. Velkommen hid til Staden, I gode Mænd! Hvad er Jer Ærende?

SGANAREL. Førend vi svare hertil, maa vi først 'ide, om I ere Philosopher eller Mennesker.

LUCIE. Jo vist ere vi Mennesker. Det maa vi jo ndelig vide. — Søster, de mene, at vi ere ikke lennesker.

AGATHE. Vi ere ikke alene Mennesker, men endıgsaa tamme og tjenstagtige Mennesker, helst nod Fremmede.

LUCIE. Det maa du vel sige to Gange, Søster. Ha ha! Hvilket underligt Spørsmaal, om vi ere Mennesker!

SGANAREL. Godt, saa maa jeg da sige Jer dette, at vi ere hidkomne for at opspørge et godt Herberg. Vi har til den Ende raadført os med nogle Philosopher; men den Ene svarede hen i Taaget, len Anden begegnede mig med Graad, den Tredie ned Latter, og den Fjerde vilde see paa Himlen, ıvad Svar han skulde give.

MARGRETHE. Kjære Venner! agter Saadant ei. Deres Studeringer gjør dem rasende. Det maa vi esvære daglig finde, som ere deres Hustruer.

LEANDER. Ere I deres Hustruer?

[1] Det nette og krusede Haar er en Paryk.

MARGRETHE. Ja, vi have Navnet deraf; men....
(De sukke alle Tre og græde.)

LEANDER. Hvad vil det sige, at I have alene det blotte Navn?

MARGRETHE. De fordybe sig saaledes i Studeringer, at de forsømme de mest magtpaaliggende Ting. De forglemme det Fornemste, som er Ægteskabspligt. — Er det ikke sandt, Søster?

AGATHE. Jo altfor sandt.
(De græde alle Tre bitterlig.)

LEANDER. Hvad mene I ved Ægteskabspligt?

LUCIE. Siig du det, Søster! som har været længst giftet.[1]

AGATHE. Lad Margrethe sige det.

MARGRETHE. Lad Lucie sige det.

LEANDER. Jeg kan slutte, hvad I mener, kjære Børn.[2]

AGATHE. Hvis en og anden ærlig fremmed Reisende ikke iblandt gik os lidt til Haande, maatte vi rent forgaae. — Er det ikke sandt, Søster?

LUCIE. Jo altfor sandt. (De græde vemodig igjen.)

LEANDER. Men tillade Jeres Mænd, at I frit omgaaes med Fremmede?

MARGRETHE. Vore Mænd? Dem kan vi endelig narre ligesaa meget, som os lyster.

LEANDER. Hvis saa er, saa skal I gode Madammer nok blive hjulpne.

MARGRETHE. Jeg siger tusinde Tak.

SGANAREL. Hr. Principal! nu faaer jeg ret Lyst til at blive her. Det staaer nu kun paa, at faae et godt Herberg.

[1] »giftet« — i det andet Høpffnerske Optryk: »gift«.
[2] »kan slutte« — i de ældre Udgaver: »kan ei slutte«, hvad Liebenberg har korrigeret i Folkeudgaven til: »kan slutte«.

MARGRETHE. Vil de gode Herrer tage til Takke i vores Hus, saa er det til Tjeneste.

SGANAREL. Men Hendes Mand er jo ogsaa en Philosophus?

MARGRETHE. Ja men ikke saadan En, som I omtaler. Han er Doctor i Lægekunsten. De Slags Folk studere kun maadelig;[1] thi deres Praxis tillader dem ikke at læse ret meget. Jeg er forsikkret om, at I bliver vel imodtagne af min Mand. Kommer kun ind med mig, saa skal den Sag snart blive afgjort. (Hun leder Sganarel og Leander ind.)[2]

SCEN. 10.

AGATHE. LUCIE.

AGATHE. Hjerte Søster, var det ikke to behagelige Personer? Hvilken af dem syntes dig bedst om?

LUCIE. De stode mig begge an, allerhelst den, som havde det krusede Haar; det var, min Tro, en Lækkerbidsken.

AGATHE. Mig synes nok saa godt om den Anden.

LUCIE. De syntes at være komne fra langtbort liggende Lande; det kunde man see paa deres Ansigt og Gebærder.

AGATHE. Men hvad mon deres Ærende kan være?

LUCIE. Deres Ærende kan ikke være andet end andre fremmede Folks, som tænke her at finde

[1] »maadelig«, med Maade, lidt.
[2] Hvad Margrethe siger i den sidste Replik om sin Mand Doctoren, stemmer ikke med hvad hun tidligere sagde; men idet hun vil føre de Fremmede ind til Manden, omtaler hun ham paa det gunstigste og lover dem en god Modtagelse.

Viisdom, saasom Staden vrimler af Philosopher, og derover kaldes Viisdommens Stad.

AGATHE. Da finde de ikke her, hvad de lede efter.

LUCIE. Deri har Søster Ret. Eet er at være lærd, et Andet at være klog. Hvad duer Lærdom til, naar den vanskaber Folk?

AGATHE. Min Mand er saa henrykt i Studeringer,[1] at han tidt sidder til Bords uden at æde, saa at han staaer fastende op fra Bordet, indbildende sig, at han er mæt.[2]

LUCIE. Min Mand har ikke mindre Grimacer.

AGATHE. At vore Doctore i Lægekunsten ere lidt maneerligere end de Andre, kommer vel deraf, at de studere ikke saa meget og at de ere mere blandt Folk.[3]

LUCIE. Det er sandt nok. Endel af dem har dog ogsaa slemme Nykker. Mig længes derfor at vide, hvordan de Fremmede vil blive fornøiede med denne Doctor. Men jeg seer dem at komme ud igjen. Jeg frygter derfor, at de har kun faaet slet Audients. Men vi maa hen at fortælle vore Naboersker, hvad vi har seet.[4] (De gaae bort.)[5]

[1] »henrykt i«, fordybet i.

[2] Hendes Mand ligner den i Holbergs Moralske Tanker Side 59 omtalte Philosoph Carneades, der ofte for Studeringer glemte at række Haanden til Fadet, naar han sad til Bords.

[3] Agathes Yttring om Doctorne i Lægekunsten stemmer med hvad Margrethe yttrede om dem i Slutningen af forrige Scene; men efter Komediens oprindelige Plan vare alle Philosopherne lige hengivne til Studeringer og lige forskruede.

[4] »Naboersker« — i 1754: »Naboesker«. Men i begge de Høpffnerske Optryk: »Naboersker«, som ogsaa Leander siger i næste Scene.

[5] »De gaae bort« — i 1754: »*Abeunt*«.

SCEN. 11.

LEANDER. SGANAREL.

LEANDER. Den Mand er meget maneerlig og høflig. Han bød os ikke alene sit Hus til, men endogsaa uden Betalning.

SGANAREL. Nu begynder jeg at komme mig idt igjen; thi jeg mærker, at man og kan finde nogle lærde Folk uden Grimacer.

LEANDER. De andre af hans Medbrødre vare og alle civiliserede Mænd.

SGANAREL. Jeg troer, at de ere Alle Doctore i Lægekunsten.

LEANDER. Ja vist. Vor tilkommende Vært sagde mig, at det var det hele medicinske Facultet, som var samlet i hans Hus, og var det derfor, at han ikke kunde tale med os længer denne Gang. Men der er en Ting, som jeg grubler over. Jeg kan ikke begribe, hvad det skulde betyde, at de beskuede os saa nøie, og at de hviskede derhos saa meget sammen.

SGANAREL. Det kan vel ikke betyde Andet end, at vor Skikkelse og Dragt er fremmed og usædvanlig for dem.

LEANDER. Det kan vel ogsaa være. Men .....

SGANAREL. Ei, Herre! I grubler over slet Intet. Jeg for min Part er vel fornøiet med, at vi har faaet saa godt Herberg. Men jeg seer, at Kvinderne ere alt borte.

LEANDER. Jeg kan tænke, at de ere hen at fortælle og tilkjendegive vor Ankomst for deres Naboersker.

SGANAREL. Saa vidt jeg begriber, kan en Frem-

med her gjøre sin Lykke blandt disse Doctorinder; thi de ere alle meget tamme. Men der kommer vor Værtinde med en Flaske Vin.

SCEN. 12.

MARGRETHE. LEANDER. SGANAREL.

MARGRETHE. I gode Herrer, lader Tiden ikke være Dem for lang. Saasnart min Mand bliver færdig med Facultetet, og hans Medcolleger gaae bort, vil han have den Ære at tale videre med Dem. Imidlertid har han befalet mig at holde Dem med Selskab.

(Hun skjænker et Glas, som hun giver Leander, og derpaa sukker hun og græder.)

LEANDER. Hvad ligger Hende paa Hjerte, Madame, efterdi Hun sukker saa dybt?

SGANAREL (sagte). Jeg er vis paa, at hun fremkommer med en Elskovserklæring.

(Hun skjænker et andet Glas i for Sganarel, sukker og græder ligeledes.)

LEANDER. Min hjerte Madame, Hun maa tilkjendegive, hvad som har bragt Hende i den Bedrøvelse. (Hun sukker og græder igjen.) Forklar os da Aarsagen. Jeg brænder af Begjærlighed efter at vide Saadant.

MARGRETHE. I gode Herrer, I ere komne i et meget honnet Hus.

LEANDER. Derom er jeg forsikkret.

MARGRETHE. Min Husbond passêrer for en af de oprigtigste og tjenstagtigste Mænd i Staden.

LEANDER. Man tvivler ikke derom, Madame.

MARGRETHE. Men saasom han tilligemed sparer hverken Omkostning eller Umage, naar han

sig derved at kunne erhverve nøiere Kund-
ı i Medicinen, og at forbedre Kunsten, saa
han, da han saae de gode Herrer og betrag-
deres rare Skabning,[1] ikke af mindste Ond-
ı, men alene for at give Medicinen noget Lys,
ıttet at lade Dem Begge anatomere.

ANAREL. Hvad vil det sige »anatomere«?

'ANDER. Det vil sige, Sganarel, at lade din
ɛ opskjære.

ANAREL. Hvad! At lade min Mave opskjære?

RGRETHE. Jeg kan forsikkre, at det skeer
af nogen Ondskab; thi han har stor Godhed
'remmede.

ANAREL. Han maa have Djævlen og ikke
ıed, naar han vil skjære Maven op paa en
ɽ Karl. —Vi har vel reist, Hr. Principal![2]

'ANDER. Men er det Hendes Alvor, Madame,
skjemter Hun med os?

RGRETHE. Det er ganske fast besluttet. Jeg
ærdig at daane, da jeg hørte det.

'ANDER. Men kan Hun ikke ved Sin Forbøn
ıde saadan Ulykke?

RGRETHE. Nei, Tingen er besluttet efter de
ɛ Stemmer i Facultetet. Man veed, at Docter-
ldrig staae fra deres Mening, helst naar en
; er besluttet af et helt Facultet.[3]

ANAREL (grædende). Er her da ingen Byfogd,
man kan appellere til?

RGRETHE. Byfogden selv er Stadsphysicus,
ɛen aldrig forhindrer Doctores i et Foreta-
le, som sigter til at oplyse Anatomien.

re«, sjældne.
ır vi ikke vel reist, Herre?« spørger Kilian i Ulysses von
ı, Act. V. Sc. 3.
lst«, især.

SGANAREL. Vi har vel reist, Herre!

LEANDER (paa Knæ). Ak Madame! tænk paa Midler at redde os uskyldige Mennesker.

SGANAREL (ogsaa paa Knæ). Ak Madame! forbarmer Jer over mig. Jeg har kun een eneste Mave, som jeg umulig kan undvære.

MARGRETHE. Hører, kjære Venner! hvis I vil tage mig og mine Søstre, som ere gifte til to Philosopher, med Jer og føre os bort til Jer Fædernełand, vil vi give os paa Flugten sammen. Staaer kun op og forbliver her, indtil jeg bringer dem hid; thi de ere ligesaa kjede af deres Mænd, som jeg er af min.

SGANAREL. Bliv da ikke længe borte, Madame.

(Hun gaaer.)

SCEN. 13.

LEANDER. SGANAREL.

SGANAREL. Det var et Fandens Indfald, da vi tog os for at fæste Bolig i denne philosophiske Stad.

LEANDER. Man lærer heraf, at det er ikke Alt Guld, som glimrer. Jeg tvivler ikke paa, at Staden jo vrimler af lærde Mænd; men man mærker ikke, at deres Levnet svarer til deres Lærdom. Thi Mange læse alene for at blive lærdere, men ei for at blive klogere.

SGANAREL. Herren maa sige, at de læse alene for at blive galne. Saadan Stad burde oprykkes med Rod, og alle dens Beboere ødelægges.

LEANDER. Du maa heller sige aarelades eller sættes i Daarekisten; thi det er just ikke af Ondskab, men af for megen Lærdom, de ere rasende.

SGANAREL. Er det ikke Ondskab at ville skjære Maven op paa Godtfolk? Mig synes, at jeg føler allerede Kniven i min Mave.

LEANDER. Jeg bekjender, at saadanne Folk burde udryddes; men de Andre fortjene alene at belees. Jeg mærker ellers, at disse Philosophi maa være delte i adskillige Secter;[1] den, som græd, maa følge Heracliti, den, som lo, Democriti Sect, og at den, som tvivlede om Alting, maa være en Scepticus.

SGANAREL. Hvem af disse kan man holde for at være mest gal?

LEANDER. De ere alle lige galne, skjøndt hver paa sin Maade. Kvinderne maa vi derimod prise.

SGANAREL. Ja vist, især om de vil holde deres Løfte.

LEANDER. Jeg lever i det Haab; thi jeg mærker, at de leve ikke fornøiede med disse Philosophi.

SGANAREL. Gid de vilde komme noget snart; thi hvert Øieblik er mig saa langt, som en Dag.

LEANDER. Taalmodighed, Sganarel! Vi have intet Andet at forlade os paa end deres Hjælp. Kvindelist er stor, og der behøves ikke megen Kunst til at narre Mænd, som gaae hen i Taaget.[2]

SGANAREL. Hvis jeg lykkelig kommer ud af denne Fare, skal jeg beflitte mig paa at forfølge alle Philosopher.

LEANDER. Ikke alle, men dem alene, som gjøre Misbrug af Philosophien; thi ligesom Nogle van-

[1] »adskillige«, forskjellige.

[2] Den Forskjel, som gjordes mellem Lægerne og Philosopherne, existerer ikke længer hverken for Sganarel og Leander eller for Kvinderne. Den opkom i Slutningen af Sc. 9 og vedvarede i Sc. 10 og Sc. 11, men er nu glemt og forsvunden.

skabes af dens Misbrug, saa forbedres og polêres Andre af dens rette Brug. Men der seer jeg de gode Kvinder komme.

SCEN. 14.

LEANDER. SGANAREL. MARGRETHE OG DE TO ANDRE KVINDER *AGATHE OG LUCIE,* ALLE MED SMAA SKRINE UNDER ARMENE, LEDSAGEDE AF *POLYPHEMUS.*

MARGRETHE. Tiden har maaskee faldet Dem lang, I gode Venner?

LEANDER. Vi have talt hvert Minut.

SGANAREL. Og jeg hvert Øieblik.

MARGRETHE. Nu stoler vi paa Jeres Løfter, at I ikke forlader os, naar I kommer i Sikkerhed.

LEANDER. Vi skal derfor lade see Taknemmelighed saa længe, som vi leve.

MARGRETHE. Disse Skrine, som ere fulde af Guld og kostbare Stene, skal vi føre med os.

SGANAREL. Nu har jeg min Aande igjen og føler ingen Smerte i Tarmene mere.

LEANDER. Men, I gode Fruer! jeg frygter, at Jere Mænd vil strax eftersætte os, og at det Sidste kan blive være end det Første.

MARGRETHE (visende paa Polyphemus). Vi har i Ledtog med os denne forslagne Person, som stedse gaaer os tilhaande, naar vi vil narre disse Philosopher.

POLYPHEMUS. Jeg skal nok ved en Invention hindre, at I ikke skal blive eftersatte.

LEANDER. Men, Kjære! hvori bestaaer den Invention?

POLYPHEMUS. Det kan jeg ikke sige. Forlader

n paa mig og slaaer al Bekymring af Ho-
Skjuler Jer her først ved Hjørnet, indtil
en er forbi. (De skjule sig i en Krog.)

SCEN. 15.

CTOREN MED *TRE PHILOSOPHER*, SOM KOMMER IND EEN EFTER ANDEN.[1]

TOREN (i fuldt Løb). Hvad, for en Ulykke! er
Jeg seer ikke de Fremmede meer, eiheller
ustru, og mit Skrin er opbrudt. — Hei hei!
r I henne? — Alle mine Lemmer sittre og
Min Hustru maa have aabenbaret dem
etets Forsæt, og maa have taget Flugten
em. Ak Himmel! hvilken ulyksalig Hæn-
Jeg kan sige, at jeg aldrig har haft større
rlighed til at anatomere Nogen end disse
soner, besynderlig den med Kaaben;[2] thi
n mig for, at hans indvortes Skabning vilde
ve stort Lys i Anatomien.[3]

STE PHILOSOPH (i fuldt Løb). A . . . a! Jeg er
Hals. Mit Pengeskrin er borte, og min Hu-
' ingensteds at finde.

EN PHILOSOPH (ligeledes). Hei hei! Hjælper
om hjælpe kan! Mit Skab er opbrudt,[4] og
ggendefæ, som var mig kjærere end mit

delig var Doctoren den ene af de tre Philosopher. Siden
an udsondres fra dem; men idet Holberg lod Doctoren
Scene komme løbende ind som en fra Philosopherne
ig Person, forsømte han at reducere Philosophernes
ı Tre til To, og de 3 Koner fik 4 Mænd efter sig.
en« er den korte Manteau, som hører til Sganarelsdrag-
. Noten Side 25.
erve« ɔ: lade erhverve.
udt« — i de andre Udgaver: »brudt«.

Liv, er borte. Ak, jeg elendige Mand! Hvis jeg ikke faaer min Skat igjen, hænger jeg mig af Sorg.[1]

TREDIE PHILOSOPH (kommer løbende ind). Hei hei hei! Holder paa Tyven! Jeg er bestaalen, alle mine Lædiker ere aabne, og den, hvori Guld og Klenodier laa forvaret, er borte. Hvor er min Hustru? Her er ingen Tid at bortgive. Jeg maa løbe i fuld Galop til Stadsporten.

(Han render de Andre omkuld. De reise sig op igjen, slaae Hænderne sammen, huje og skrige.)[2]

Hvad fattes Jer, kjære Brødre?

DOCTOREN. To fremmede Gautyve, som nylig vare komne i mit Hus, ere bortløbne med min Hustru og mine Penge.

TREDIE PHILOSOPH. Det er gaaet mig ligeledes.

DOCTOREN. Det er ikke den første Gang, vore Hustruer har skuffet os. Vi maa strax kalde paa Byens Folk for at eftersætte dem.[3]

(Polyphemus kommer ind, nedkastende sig næsegrus.)

SCEN. 16.

POLYPHEMUS. DE FORRIGE.

DOCTOREN. Det er jo vor gode Ven Polyphemus. Hvad Ulykke mon ham er vederfaren? Han er maaskee ogsaa bestaalen. — Hør, Polyphemus! hvad skader dig?

[1] De tre Philosopher ere mest i Ophidselse over at være bestjaalne, mindre over, at Konerne ere forsvundne. Anden Philosoph yttrer endog ikke et Ord om sin Kone, men klager alene over, at Skatten, som laa i hans Skab, er borte.

[2] Rahbek og Boye have i deres Udgaver af Komedien ladet disse tre Philosopher være tre af de Philosopher, som viste sig i Stykkets første Halvdel; men de kunne lige saa godt ansees for tre nye Personer.

[3] »Byens Folk«, Bysvendene, Politiet.

ᴾHEMUS. Ak, hvilken Hændelse! hvilket

ↃREN. Stat op! Kjender du os ikke?
ᴾHEMUS. Ak, hvilket forunderligt Syn,
ledes har fordunklet mine Øien, at jeg
: kan skille Noget.[1]
)REN. Siig os da, hvad du har seet.
'HEMUS. For et Øieblik siden, da jeg gik ud
'ken, saae jeg to Personer i usædvanlige
havende tre Matroner med sig. De Samme
ad mig, og da jeg kom dem nær, sagde
:: »Gak strax ind i Staden og forkynd,
har seet. Jeg er Jupiter, og denne Person
urius. Vi have paataget os menneskelig
se og ere nedstegne af Himlen for at bort-
se tre dydige Matroner og at sætte dem
Gudindernes Tal, saasom jeg har holdt
gode at leve længere blandt syndige Men-
Videre sagde han: »Forehold deres
t de have syndet mod Himlen ved de haar-
som de have ladet falde mod den Øverste
Guderne, og at saadan Synd maa saaledes
, at de strax forføie sig hver hjem til sit
de der i tre Dage faste og bede, og at de
ıpiter og Mercurio til Ære stifte en aar-
som skal føre Navn af Bortførelsens Fest.«
lette havde udtalt, begyndte Alle at skinne
en og foer op igjennem Luften.
PHILOSOPHI (løfte Hænderne op og raabe:)
um Miraculum![2]

skjelne.
le Philosophi« menes de tre Philosopher, af hvilke
er den ene. Hele denne Scene er vedbleven at være,
oprindelig var, naar undtages, at nogle af de første
s Overskrift er forandret til »Doctoren«.

POLYPHEMUS. Jeg kan endnu see et Skimt af dem. Se engang op imod Himlen paa den høire Side, hvor jeg peger.

EN PHILOSOPH (grædende).[1] Vist nok er det; jeg seer ogsaa et Glimt deraf. — Kjære Brødre! lader os strax gaae hjem for at efterleve Himlens Befaling. (De falde paa Knæ og synge.)[2]

FØRSTE PHILOSOPH. O felices Animæ, vivæ in Coelum raptæ!

TUTTI. Orate pro nobis.

ANDEN PHILOSOPH. Qvas dignatus Jupiter reddere immortales.

TUTTI. Orate pro nobis.

TREDIE PHILOSOPH. O novæ Coelicolæ, Lucia, Margaretha, cum dilecta Agatha!

TUTTI. Orate pro nobis.

(De reise sig derpaa og gaae bort.)

SCEN. 17.

POLYPHEMUS. LEANDER. SGANAREL. DE TRE KVINDER.

POLYPHEMUS. Kommer nu frem igjen. — I mærker af dette Puds, at man kan narre disse sprænglærde og i Studeringer henrykte Karle ligesaa meget, som man vil.[3]

[1] Den grædende Philosoph er en Heraclitisk Philosoph.

[2] Hvad de synge paa Latin, er paa Dansk: O lykkelige Sjæle, levende bortførte til Himlen! Beder for os. Hvem Jupiter har værdiget at gjøre udødelige. Beder for os. O nye Himmelbeboersker Lucie, Margrethe og elskede Agathe! Beder for os.

[3] Scen. 17 er forbleven uberørt af den Forandring, som var foretagen i Komedien. Doctoren hører i denne Scene til de »sprænglærde og i Studeringer henrykte Karle«.

EANDER. Naar denne Sag bliver oplyst, vil
· blive stor Allarm; thi det kan dog ikke længe
lges.

OLYPHEMUS. Naar vi Alle ere komne i Sik-
·hed, maa Alting gjerne aabenbares. Da vil den
es Latter nok sagtes, den Anden vil faae ret
rsag at græde, og den Tredie vil ikke nægte
ndserne meer.[1]

(De takke ham Alle og derpaa synge efterfølgende Vise.)[2]

FØRSTE KVINDE.

Farvel, du philosophisk Land![3]
Jeg Ryggen til dig vender,
Paa andet Sted en bedre Mand
Jeg falder nok i Hænder,
Hvor findes Folk, skjøndt mindre lærd,
Men ei deslige Haser,
Hvor Koner er i mere Værd,
Ei pleies med Grimacer.[4]

ANDEN KVINDE.

Democritus vil meer ei lee,
Men heller fælde Taare,
Saa tidt som denne Hændelse
Han Sindet stiller fore.

[1] De tre Philosopher, den Democritiske, den Heraclitiske og Skeptiske, omtales af Polyphemus som de tre Kvinders nd.

[2] Melodien, hvortil denne Vise blev sungen paa Theatret i Hol- s Tid, var en Menuet, componeret af Thielo. Den staaer kt i Anden Samling af Thielos Arier og Oder.

[3] Kun i Slutningssangen og i Komediens Titel bruges Navnet philosophiske Land. Stedet, hvor Komedien foregaaer, kal- ellers den philosophiske Stad.

[4] Ei pleies« har Liebenberg forandret til: »Ei plages«. De fire ste Linier lyde i den trykte Nodebog: »Hvor findes Folk, ndt ei saa lærd, Men ej deslige Haser, Hvor Koner er i større rd End pleies med Grimacer«.

Med Føie *Heraclitus* vil
Herefter stedse græde;
Thi dette store Skuespil
Vil Skjæg og Kinde væde.[1]

TREDIE KVINDE.

Den klare Sandhed *Pyrrho* før
Ei kunde see med Brille,
Sig næppe nu fordriste tør
Med Tvivlsmaal Folk at drille.[2]
Vor *Stoicus* og ikke her
Sin Lærdom vil forfægte,[3]
Ei mod Affecter tale meer
Og Passioner nægte.[4]

Med mine Søstre ganske vist
Jeg skulde og formene,
At *Stjernekigren* denne List
Kan og til Lærdom tjene;
Thi om paa Himlen han er klog,
Sig af sin Viisdom bryster,
Saa her paa Jorden er han dog
En Nar, en Stymper, Kryster.[5]

[1] »Kinde« — i det sidste af de to Høpffnerske Optryk: »Kinde Flertalsformen af Kind er hos Holberg afvexlende Kinde Kinder.

[2] »Pyrrho« var, som der siges i Barselstuen Act. V. Sc. 2, Au til Skeptikernes Sect.

[3] »Lærdom«, Lære.

[4] »Vor Stoicus« behøver ikke at være nogen af de Philosopl man har seet i Komedien.

[5] Verset om Stjernekigren staaer ikke i Nodebogen. De Kvinder synge ifølge Nodebogen hver kun eet Vers.

LEANDER.

Her et Exempel vise kan
Og haver lagt for Dagen,
At Skjæg og Kaabe hos en Mand
Gjør meget lidt til Sagen.

SGANAREL.

Jeg med Jer Andre stemmer i
Og vil min Sorg begrave
Og takker Himlen ti Gang ti,
At jeg beholdt min Mave.

ABRACADABRA

OM ABRACADABRA

Af de sex Komedier, som Holberg i sin Alderdom skrev for den nye danske Skueplads, er Abracadabra den eneste, der kunde antages at høre til de Komedier, han havde skrevet for den gamle eller Theatret i Grønnegade. Den maa henregnes til hans bedste Komedier, men er med Urette bleven anseet for den eneste værdifulde af de sex sidste. De fem andre ere langt fra at være uden Værdi. Men det er vel kun tilfældigt, at Abracadabra ikke allerede blev skrevet for Theatret i Grønnegade. Som Holberg siger i sin Selvbiografi, og som der staaer i Indholdsfortegnelsen til Sjette Tome af Den danske Skueplads, hvori Abracadabra blev publiceret kort efter Forfatterens Død, er denne Komedie en Bearbeidelse af Plauti Spøgelsekomedie, Mostellaria. *Holberg havde omarbeidet to af Plauti Komedier for Theatret i Grønnegade;* Miles gloriosus *var blevet til Jakob von Thybo og* Pseudolus *til Diederich Menschenskræk. Hvorfor han ikke ogsaa omarbeidede Mostellaria, er ubekjendt; han havde samme Anledning dertil, som han siden fik til at omarbeide denne Komedie for den nye Skueplads. Anledningen var Regnards Bearbeidelse, Eenaktskomedien* Le Retour imprévu, *som under Titelen »Den uformodentlige Hjemkomst« var spillet paa Theatret i Grønnegade og havde gjort megen Lykke, men som Holberg ansaae for en Fordærvelse af Plauti Komedie.*[1] *Aktørerne ved Theatret i Grønnegade fik dog ingen bedre Bearbeidelse af Mostellaria fra Holberg; men da den Regnardske Bearbeidelse blev*

[1] **Der staaer i Indholdsfortegnelsen til Sjette Tome af Den danske Skueplads, at en fransk Komedieskriver har omarbeidet Mostellaria til et Stykke i een Akt, kaldet *Retour imprévu*, og derved fordærvet det.**

spillet af de nye danske Aktører paa Interimstheatret i Store Kongensgade i August og September 1748, paatænkte Holberg at tilveiebringe en bedre Bearbeidelse. I sin Epistel 195, som er skreven i Oktober eller November samme Aar, meddeler han, at han har i Sinde at gjøre Brug af Mostellaria, ligesom han i sin Tid havde gjort Brug af Pseudolus, og at iføre den romerske Komedie en ny Klædning. Dog vilde han først gjøre det, naar han gjenoptog sin Komedieskrivning, hvad han opsatte, indtil den danske Skueplads havde faaet en anden Direktion, der var ham mere behagelig. Theatret fik en saadan i 1750, og han gjenoptog sin Komedieskrivning, men skrev Plutus og Sganarels Reise, førend han bearbeidede Mostellaria.

Hans Fordanskning af det Plautinske Lystspil er saa fortræffelig, at den næppe var bleven bedre, hvis han havde udført den, medens Theatret i Grønnegade bestod. Rahbek yttrer endog, at »maaskee ikke i noget Holbergsk Stykke hans bedste Alders Kraft i enhver Henseende mere uformindsket og uforvansket viser sig fra Begyndelsen til Enden.«[1] Men ifald Stykket var skrevet for Theatret i Grønnegade, vilde det dog maaskee ikke være blevet en Komedie uden Actricer. Holberg ansaae det i sin Alderdom for en Dyd ved en Komedie, at den var uden Elskov, og i Abracadabra lod han ikke blot ingen Elskov forekomme, men lod ikke engang nogen Kvindesperson optræde. De tre Kvinder, som optræde i den romerske Komedie (to unge Hetærer og en Tjenestepige), vise sig ikke i den danske. Han siger derom i sin Selvbiografi: »I dette Skuespil har jeg og ladet see mig ingen Slave at være af vedtagne Regler, som alene grunde sig paa Sædvane og Moder; thi i det hele Stykke tales ikke om Kjærlighed, ja det, som mere er, ingen Actrice har deri nogen Rolle. Hvad vilde vel en fransk Autor sige, som hørte, at en

[1] Se Rahbeks Værk om Holberg Tredie Del Side 412.

Komødie saaledes var indrettet? Han vilde raabe: En Komødie uden Actricer er ikke Andet end en Vogn uden Hjul! Men de, som have læst Stykket, dømme, at Vognen fattes hverken Hjul eller Smørelse.« Alligevel tilføier han: »Dette Stykke er dog gjort til Prøve for een Gang man; thi jeg raader ikke at forestille flere Stykker af samme Natur, siden at Actricerne ere de stærkeste Magneter, som trække unge Tilskuere til sig, og som holde Skuepladsen vedlige.« Han fraraader det ogsaa i Epistlen 455. Men han gav denne Advarsel maaskee først, efter at Abracadabra i November 1752 var forestillet paa Theatret og ingen Lykke havde gjort. Thi uagtet Hovedrollerne spilledes af Londemann og Clementin, fandt Stykket en kjølig Modtagelse; det opførtes kun to Gange og blev derefter henlagt.

Skylden for at Stykket ikke havde behaget Tilskuerne, var efter Holbergs Mening, at det ingen kvindelige Roller havde. Men at indsætte nogle kvindelige Roller i Lighed med dem, som findes i Mostellaria, kunde ikke hjælpe, da disse Biroller i Holbergs Komedie maatte blive ganske smaa. Han lod derfor Stykket forblive, som det var, og tænkte, at en Komedie uden Actricer maaskee kunde gjøre Lykke, naar den blev spillet sammen med et Efterstykke eller Forspil uden Acteurs. Et saadant lille Stykke »Den forvandlede Brudgom« fik han da bragt istand i December 1752 eller Januar 1753, men det blev ikke benyttet ved Theatret i hans Levetid og kom først til Opførelse paa den danske Skueplads i 1882, da Abracadabra omsider skulde spilles med Den forvandlede Brudgom som Efterstykke.

Regnards Bearbeidelse af Mostellaria vedblev endnu længe at opføres med Bifald og forsvandt først fra Skuepladsen i 1778. Stykket var dengang 78 Aar gammelt. Det spilledes første Gang i Paris i Aaret 1700. Men Abracadabra blev som en Komedie uden Actricer et Klenodie for de dramatiske Selskaber, som dannedes en Snes Aar efter dets Fremkomst, og ved hvilke det agêrende

Personale næsten kun bestod af Mandfolk. Disse Selskaber existerede og vare virksomme i en lang Række Aar, og Rahbek udtalte i 1805, at naar man vilde medregne alle de private Forestillinger af Abracadabra, var ikke noget Holbergsk Lystspil blevet oftere forestillet.[1] *Stykket omtaltes ogsaa gunstigt i Literaturen. Den dramatiske Journal kaldte det i Anledning af en Forestilling af* Le Retour imprévu *i 1771: en ypperlig fri Oversættelse af Mostellaria, som bærer Prisen for Regnards, og Rahbek berømmede det i Holbergs udvalgte Skrifter. Men da Publikum i November 1806 skulde se en Forestilling af Stykket paa Hoftheatret, blev denne Forestilling, som gaves af den et Par Aar iforveien oprettede kongelige dramatiske Skole, til Ærgrelse baade for Tilskuerne og de Spillende, og de efterfølgende Forestillinger paa det kongelige Theater i 1817 og 1821 og i Sommeren 1847 blev ialt kun fem. Først da Abracadabra opførtes i November 1882, vandt Forestillingen fuldt Bifald, og Stykket er siden blevet spillet et stort Antal Gange.*

Med Føie siger Holberg i sin Selvbiografi, at Abracadabra kan passêre for en Original. Vel har han i denne Komedie sluttet sig anderledes nær til sit romerske Forbillede end i Jakob von Thybo og Diederich Menschenskræk; men selv i de Scener, hvor han er Oversætter, lægger han Originalitet for Dagen. Regnard havde reduceret den Plautinske Femaktskomedie til et lille Eenaktsstykke; Holberg har ladet den være »et Hovedstykke«, men har forandret Femdelingen til en Tredeling og bemærker i den Anledning, at Tredelingen er et Hovedstykkes bedste Inddeling. Af de tre Akter maa den mellemste kaldes Oversættelse; Plautus er i denne Akt fulgt Scene for Scene, og ofte Replik for Replik. Men i de to andre Akter ere de fleste Scener Holbergs egen Opfindelse. Ved at sammenligne Abracadabra med

[1] Holbergs udvalgte Skrifter ved Rahbek, Femte Del Side 167.

Regnards og med andre tidligere Bearbeidelser af Mostellaria, har man troet, men vistnok feilagtigt, at Holberg skylder sine Forgængere Tak for Et og Andet. Det er ikke sandsynligt, at han har laant Noget hos Regnard, og endnu mindre, at han har laant Noget fra de ældre franske Bearbeidelser; man maa snarere antage, at han ikke har kjendt dem.[1]

Idet Holberg gav Mostellaria »en ny Klædning«, lokaliserede han den romerske Komedie og gjorde den til en dansk Nationalkomedie. Handlingen foregaaer i Kjøbenhavn, Personerne ere danske, deres Navne ere paa et enkelt nær de samme, som bruges i Holbergs ældre Komedier. Boye siger i Athene 1817 om den Holbergske Bearbeidelse af Mostellaria, at »Handlingen selv, Personerne og hele Dialogen under Holbergs Pen er bleven saa aldeles dansk, det Komiske, Indfaldene, hele Udførelsen saa national, at man skulde sværge, Ideen var, som Udførelsen, opstaaet paa dansk Grund.«[2] *Plauti Spøgelsekomedie foregaaer blandt Athenienserne; den præsenteredes for det romerske Publikum som en Bearbeidelse af en græsk Komedie. Originalen existerer ikke meer, men antages at have været Philemons Phasma.*

Holbergs Stykke har en dobbelt Titel: Husspøgelse eller Abracadabra. Overtitelen er en Gjengivelse af Forbilledets Titel Mostellaria, *som betyder Spøgelsekomedie.* **Mostellaria** *er et Adjectiv, dannet af* Mostellum, *en Deminutivform af* Monstrum, *og Titelen er uforkortet*

[1] Om de forskellige ældre Bearbeidelser af Mostellaria paa Fransk, Italiensk og Engelsk findes Oplysning i Karl von Reinhardstœttners Værk: Plautus. Spätere Bearbeitungen plautinischer Lustspiele. Ein Beitrag zur vergleichenden Litteraturgeschichte. Leipzig, 1886.

[2] Ogsaa Regnards *Retour imprévu* var i den danske Theateroversættelse lokaliseret. Komedien foregik i Kjøbenhavn, og de tre mandlige Hovedpersoner hed Henrik, Jeronimus og Leander. Oversættelsen blev trykt i 1748, og den trykte Oversættelse er sandsynligvis den samme, som var brugt ved Theatret i Grønnegade.

Mostellaria fabula. *Undertitelen er et gammelt magisk Ord, som hverken forekommer hos Plautus eller i Regnards* Retour imprévu, *derimod forekommer det i en anden lille Komedie af Regnard, som ofte var spillet paa den danske Skueplads, »Vulcani Kjæp«. Plautus lader sin Henrik (Slaven Tranio), efter at han har indbildt den fra Udlandet hjemvendte gamle Herre, at der under hans Fraværelse er kommet et Spøgelse i hans Hus, raade ham til at tage Flugten og paakalde Herkules, hvorved han tænker paa Herkules* Alexikakos, *ham, der afværger Ondt. I Holbergs Komedie raader Henrik Jeronimus til at falde paa Knæ og læse sit Abracadabra, og da den Gamle spørger, hvad han mener dermed, svarer Henrik, at det er det eneste Middel, hvorved man tvinger Spøgelser. Der maa vel dengang have været Folk, som troede, at man kunde beskjærme sig saaledes mod Djævelskab, hvortil Spøgelser henregnedes. Ordet, hvis rette Form skal være Abrasadabra, som der staaer paa græske Amuletter, antages af Nogle at være Hebraisk og at betyde Fader, Søn og Hellig Aand, men det er vel snarere et Ord, der lyder hemmelighedsfuldt uden at have nogen Betydning.*[1] *I Literaturen forekommer det første Gang i et latinsk Digt, forfattet af en Læge i den christne Oldtid, og anbefales som et Middel mod Feber. Skrevet paa et Stykke Papir skulde det bæres om Halsen, og et Bogstav daglig tages bort. I Holbergs Komedie er Abracadabra ikke et skrevet Ord, men et Ord, der skal fremsiges som en Besværgelse, et Middel ikke mod Feber, men at tvinge Spøgelser ved; og Spøgelser ansaaes for Kogleri af Djævelen. Den snurrige Tro, som Holberg omtaler baade i sine Moralske Tanker og sine Epistler, at en Gjenganger ikke var en Afdøds Sjæl, men Djævelen, der anstillede sig som den Afdøde, maa haves i Erindring, naar der i Komedien læses Abracadabra.*

Ved Slutningen af Stykket siger Henrik til Spectato-

[1] Se Murrays engelske Ordbog under *Abracadabra.*

Iu er Komødien til Ende; gaaer nu Hver hjem og hvis Eders Koner eller Husholdersker knurre, I komme saa silde hjem om Aftenen, saa læser Abracadabra tre Gange i Rad.« Mostellaria en- :d de Ord: Spectatores! fabula hæc est acta, vos ım date! *(Tilskuere! Stykket er forbi, skjænker !) Henrik anmoder ikke Publikum om at applau- ıen opfordrer Parterret til at gaae hjem, da Ko- ı er forbi. Deraf sees, at Abracadabra var bestemt 'orestilles uden Efterstykke. Ved den første Fore- ı blev Abracadabra ogsaa spillet alene; men ved rste blev det spillet sammen med »Crispin sin Rival« som Efterkomedie, og Henrik opfordrede eligvis ikke ved Slutningen af Abracadabra Spec- til at gaa hjem. Epilogen er da enten bleven for- eller forkortet. Spectatores vare i det Theater, 'isse to Forestillinger fandt Sted, kun Parterret. amle franske Skik, som havde været fulgt ved et i Grønnegade, og som vedblev at herske ved* 'e français *til ind i 1759, at endel af de mandlige ere, hvem de Spillende stundom henvendte nogle , sad paa selve Theatret, var begyndt at fraviges n danske Skueplads allerede, medens denne var ' Bergs Hus i Læderstræde i Aaret 1747, og var 'et ved det nye Theater, hvor Abracadabra frem-)en kongelige danske Skueplads.*

HUSSPØGELSE

ELLER

ABRACADABRA

KOMEDIE I TRE AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA DEN KONGELIGE DANSKE SKUEPLADS
FREDAGEN DEN 3. NOVEMBER
1752

Siden Stykkets Forestilling i November 1882 har dets Navn
a Theaterplakaterne været »Abracadabra eller Husspøgel-
se«. Undertitelen blev paa Plakaterne gjort til Overtitelen, fordi
ykket fra gammel Tid pleiede kun at benævnes Abracadabra.
t findes allerede benævnet saaledes i Theatrets Regnskaber
i 1752.

PERSONERNE

JERONIMUS, en gammel Borger og Proprietarius
LEANDER, hans Søn
HENRIK, Leanders Tjener
JESPER, Ridefogeden
ARV, Gaardskarl
LEONARD, Jeronimi Gjenbo
OCTAVIUS, Leanders Kammerat
EFRAIM, Jøde, Leanders Creditor
OCTAVII LAKAI

Scenen er i Kjøbenhavn

I Originaludgaven kaldes Octavius »Leanders Staldbroder«, og Octavii Lakai »En fremmed Lakai«.

ACTUS I.

SCEN. 1.

ARV ALENE.

enne Reise vil nok have samme Udfald, som forrige. Ridefogden skikker mig til Byen for at ıolde om Ting til Gaardens Fornødenhed; men ır jeg kommer, kan jeg hverken faae Herren :r Tjenerne i Tale; thi nu er de paa Komødie, paa Maskarade, nu i Assamblix og Kvinde-skab;[1] og naar jeg endelig, som af en særdeles kke, faaer fat paa Nogen af dem, faaer jeg ikke tlogt Svar, helst af den fortvivlede Skjelm Hen-, hvilken stedse gaaer med en fuld Næse. Ak ! naar jeg tænker paa, hvorledes den gamle ınd vil blive til Mode, naar han engang fra sin enlands Reise kommer tilbage, og vil finde sin ı at være forfalden til yderste Liderlighed[2] og sit Hus ødelagt! Men jeg seer, at Porten er i ıs; der maa nok Ingen endnu være opstaaen.

(Han banker stærkt paa.)

›medien foregaaer ved Vintertid; man faaer i den femte ıe at høre, at Dagen, hvorpaa Stykket foregaaer, er en Dag ›ruar.

.iderlighed‹, Ryggesløshed.

SCEN. 2.

ARV. HENRIK.

HENRIK (ovenfra, med en Nathue paa Hovedet). Hvem er saa dristig at banke paa Porten saa tidlig om Morgenen?

ARV. Gid du faae en Ulykke! Er det tidlig Klokken Ni om Dagen?[1]

HENRIK. For fornemme Folk er det tidligt; det er kun Gaardskarle og andre gemene Slyngle, der staaer op med Solen.

ARV. Herud af Vinkjælderen, du Fyldehund! hvor du ligger og sylter dig. (Banker igjen.)[2]

HENRIK. Hvad Pokker er det for Allarm? Mener dit Bæst, at du er paa Landet? Fort pak dig bort fra Huset. Hvad har du her at bestille?

ARV. Luk kun op, saa skal du strax faae at vide, hvad jeg har at bestille.

HENRIK. Giv mig da lidt Stunder.

(Han slaaer en Spand Vand ned over Arv.)

ARV. A... a! din fortvivlede Skjelm!

HENRIK. Det er Frokost, Arv! Jeg veed, at du har gjort en lang Reise, og er bleven tørstig og støvet paa Veien.

[1] »Er det tidlig, Klokken er Ni?« spørger ogsaa Madam Staahl i Den pantsatte Bondedreng, da Værten lader hende høre, at hun er saare tidlig paa Færde.

[2] Efter at Henrik har givet Arv dette Svar og dermed affærdiget ham, gaaer han fra Vinduet, og Arv, som nylig i sin Monolog fortalte, at Henrik stedse gaaer med en fuld Næse, banker atter paa Porten og raaber: »Herud af Vinkjælderen, du Fyldehund! hvor du ligger og sylter dig«, og Henrik viser sig igjen ved Vinduet. I Oehlenschlägers tydske Oversættelse raaber Arv: »Heraus aus den Federn, sag' ich, du besoffener Hund! der weiter nichts thut als fressen und saufen.« — Plauti Mostellaria begynder med, at Grumio (Arv) raaber til Tranio (Henrik), at han skal komme ud af Køkkenet.

ARV (lugtende paa sine Klæder). Ak ak, det er Mare kke rent Vand.

HENRIK. Det var jo uhøfligt af mig, om jeg ville tractere min gode Ven og Medtjener med slet 'and.[1] Jeg havde denne Gang intet Andet ved Iaanden; derfor maa du tage til Takke hvad som Iuset i en Hast har kunnet formaae.

ARV. Hvis du ikke faaer en Ulykke før, saa faaer lu den dog, naar den gamle Herre kommer tilage. Betænk engang, hvor det vil gaae, naar dine nde Gjerninger kommer for Dagen, og man faaer t vide, hvorledes du har forført Monsieur Leanler til at ødelægge Alting og at opæde sin gamle erlige Fader i hans Fraværelse.

HENRIK. Det er Landsbytale, som man i Kjøbteder ikke forstaaer. Hvorledes kan man opæde Iogen i hans Fraværelse?[2] Tilmed trænger vi kke til at æde en gammel Mand; thi her er friskt Kjød nok paa Torvet.

ARV. Og du taler som en Skjelm og Forræder, om ingen Straf vil blive stor nok for.

HENRIK. Hvad Ondt har jeg da gjort?

ARV. Du har intet andet Ondt gjort end at forøre den unge Leander, som Faderen for sin Reise lig har betroet.[3] Han var tilforn en skikkelig ung Ierre; men du har forført ham til Galskab, Ukydskied og Overdaadighed, saa at han nu er bleven il en Fabel over den hele Stad.

HENRIK. Du har i visse Maader Ret deri. Men ør, Arv! lad os tale lidt alvorlig. Jeg vil raade

[1] »slet Vand«, simpelt bart Vand.
[2] Det Samme siger Tranio i Mostellaria, da Grumio beskylder am for at opæde den Gamle i hans Fraværelse.
[3] »for sin Reise«, før sin Reise.

dig som en oprigtig Ven, at, førend du begiver dig paa Hjemreisen, du lader tørre dine Klæder; thi Fugtigheden kan ellers slaae ind og være skadelig for din Helbred. Sundhed er et kosteligt Klenodie.

ARV. Gid du faae en Ulykke! Spot og Skade følges ad. Men hør, skal jeg ogsaa denne Gang reise forgjæves fra Byen igjen?

HENRIK. Der har jo ingen haft Bud efter dig. Kan du ikke blive hjemme paa Gaarden og passe paa dine Svin og Køer?

ARV. Jeg kan sige dig dette, at en stor Del af vore Svin ere døde af Sult.

HENRIK. Naar et Svin døer, Arv! saa skal du lade det strax hæderlig begrave; thi den Tjeneste bør du at bevise din Næste. Det Samme bør ogsaa Fogden at gjøre, naar en af Gaardens Stude døer. Men hvorfor giver du ikke Svinene Ærter?

ARV. Jeg sagde jo, sidst jeg var her i Byen, at vi havde ikke en Tønde Ærter tilbage. Jeg bad da om Penge til at kjøbe nogen,[1] men fik kun haanligt Svar. Det er ikke alene Gaardens Creatur, som lide Nød; men baade Ladefogden og jeg har Mangel paa Føde.[2]

HENRIK. Mangel paa Føde? Laden er jo fuld af Hø og Halm.

ARV. Jeg veed, at Fogden og jeg kan ikke æde Hø og Halm.

HENRIK. Ikke det? I er jo Creatur tilsammen. Og hvis I ikke vil tage til Takke med samme Kost,

[1] »nogen«, nogle.
[2] »Ladefogden« er en Avlskarl, der forestaaer Gaardens Avl. »Ridefogden«, som Arv nævnede i første Scene, er Godsforvalteren.

ɪvin, Faar og Stude nyder, saa maa I æde Andet.

'. Hør, siig mig med eet Ord, om I vil give enge til fornødne Tings Indkjøb eller ei.

IRIK. Ha ha! Vi har Andet at bruge Penge til.

'. Jeg troer det nok, nemlig til at smause, ᵹ og hore.

IRIK. Jeg har ikke Stunder til at tale videre ig, gaa kun bort og formeld min Respect til ɔgden samt de andre Gaardens Svin og Stu- siig dem, at nu er ingen Penge *per Cassa.*

'. Du skal være ansvarlig til al den Uheld, eraf vil flyde.

IRIK. Gak bort, siger jeg. Du lugter saa stærkt idløg, jeg kan ikke fordrage den Stank. — · en Ulykke! Hvidløgen staaer det Bæst af n.[1]

'. Og Brændevinen staaer dit Bæst af Halsen.[2]

IRIK. En lykkelig Reise, Arv!

'. En tilkommende Strikke, Henrik!

SCEN. 3.

ARV ALENE.

ɪk! jeg kan ikke mere. Jeg troer ikke, at der hele Land er saadan en fortvivlet Skjelm,

ɪgter af Hvidløg, fordi hans Forbillede i den Plautinske ie lugter deraf; *oboluisti allium!* siger Tranio til Grumio. le romerske Bønder i Oldtiden var Hvidløg en alminde- e. — Vinduet, hvorfra Henrik taler med Arv, maa ikke øit oppe, naar han kan mærke, at Arv lugter af Hvidløg. llaria staae de to Tjenestefolk Grumio og Tranio begge len udenfor Huset, medens de tale sammen.

ndevinen« — i de Høpffnerske Optryk: »Brændevinet«.

som denne Henrik. Ak, du ulyksalige Jeronimus! hvor vil du blive til Mode, naar du ved din Hjemkomst finder dit Hus i saadan Forvirrelse, din eneste Søn at være forfalden til yderste Liderlighed, dine Midler skammelig fordøiede,[1] og din Gaard paa Landet saaledes forfalden, at den ikke kan istandsættes igjen. Men der seer jeg, Fogden kommer. Jeg maa fortælle ham, hvad mig er hændet.

SCEN. 4.

JESPER. ARV.

JESPER. Arv! hvor bliver du saa længe borte?

ARV. Henrik har opholdt mig; thi han vilde ikke, at jeg skulde gaae, førend jeg havde faaet Frokost.

JESPER. Var han da denne Gang saa skikkelig?

ARV. Det er et godt Stykke Karl.

JESPER. Hvad fik du da til Frokost?

ARV. Han tracterede mig paa den store Viis med varmt Vand, men foruden Sukker.

JESPER. Foruden Sukker? Det maatte Pokker drikke.[2]

ARV. Det var dog ikke ganske rent Vand; thi det havde en saltagtig Smag; med eet Ord at sige, Hr. Foged, han slog en Natpotte over mit Hoved. Se her engang, hvorledes min Kjole er tilredet.

[1] »fordøiede«, forødte.

[2] I sine Moralske Tanker Side 462 fortæller Holberg, at der i Modsætning til hvad der var Brug i gamle Dage tracteres nuomstunder, i Aaret 1744, ved Bryllupper og Velkomster »ofte alene med varmt Vand«, og samme Mode at tractere med Vand istedenfor med Vin eller Likør omtaler han nogle Aar senere i sin Epistel 226.

JESPER. Ak ak! er det muligt? Fik du da ingen enge?

ARV. Han sagde, at der er ingen Penge i Kassen, g at jeg denne Gang maatte lade mig nøie med e Varer, som jeg havde faaet.

JESPER. Hvad Varer fik du da?

ARV. Jeg har jo sagt, hvad Varer jeg fik, nemlig armt Vand med tre Bogstaver.

JESPER. Han skal skaffe Penge, om han blev al. Veedstu ikke, hvad som er hændet paa Gaaren, siden du gik bort?

ARV. Hvad! Er nu noget Nyt igjen?

JESPER. Du var ikke saasnart gaaen bort, førnd vi fik Exeqverere paa Halsen for Skatterne.

ARV. Hillemænd! den ene Ulykke er større end len anden.

JESPER. Derfor maatte jeg strax begive mig iid for at anholde om Penge hos Monsieur Leinder. Bank kun paa Porten, Arv!

ARV. Jeg skjøtter hverken om at banke eller at blive banket. Fogden maa selv banke. Jeg fik min Frokost; nu faaer vi at see, hvorledes I blir tracteret. (Fogden banker.)

SCEN. 5.

HENRIK. JESPER. ARV.

HENRIK (lukker op). Hvad er her for Allarm? Er let Maneer at banke saa stærkt paa fornemme Døre?

JESPER.[1] Niels Caporal med fire Musketerer,

[1] Efter at Henrik har lukket op, træder Ridefogden tilligeed Arv ind i Huset, og Resten af Første Akt foregaaer i Stuerne; en Theatrets Decoration vedbliver at forestille Gaden, og ette faaer stundom Betydning for hvad Personerne sige og retage sig.

som ere skikkede paa Gaarden i Execution, lade formelde deres Respect og derhos tjenstlig vide, at hvis de ikke faaer Penge, saa ....[1]

HENRIK. Fogden kan takke dem for deres Hilsen og formelde dem Monsieur Leanders og min Respect igjen. Det er ellers en Sag, som gaaer Jer an, og kommer os ikke ved.

JESPER. Kommer det Jer ikke ved, som Hr. Jeronimus har betroet Alting i hans Fraværelse?

HENRIK. Hør, Hr. Foged! kjender I ikke Jøden Efraim?

JESPER. Jo, jeg kjender ham nok; men hvad....

HENRIK. Den Samme har vi daglig paa Halsen; thi han har crediteret Monsieur Leander en stor Sum Penge, som han kræver. Han lader ogsaa formelde sin Respect til Fogden og til alle Gaardens andre Creatur, smaa og store, og derhos lader tjenstlig vide, at hvis han ingen Penge faaer......

JESPER. Gid du faae en Ulykke, din Spottefugl! Hvad har jeg med Jer Gjæld at bestille? Jeg har jo i mit sidste Regnskab viist, at der er ikke en Skilling i Gaardens Kasse.

HENRIK. Efter mit sidste Regnskab findes, at der ei heller er en Skilling i Husets Cassa.

[1] Naar en Proprietær udenfor Bondestanden var i Restance med kongelige Skatter, blev disse indkrævede ved militær Execution efter Forordningen af 9. Juni 1683. Soldater tog da Ophold paa Gaarden og levede paa Gaardens Bekostning for at fremtvinge Skatternes Betaling. Man kaldte saadanne Soldater »Exeqverere«. — Om Ordformen »Caporal« bemærker Holberg i sin Epistel 103: »Saa ofte Almuen skriver Caporal, mener lærde Folk, at det er en Vildelse, og forandre det til Corporal, da det dog er rettest at skrive Caporal; thi Italienerne skrive *Caporale* af det Ord *Capo*, hvoraf de Franske have faaet deres *Caporal*, som siden hos andre Nationer er kommen i Brug.«

JESPER. Hvortil har I da anvendt saa mange Penge?

HENRIK. Det behøves ikke, at gjøre Jer Regnskab derfor; dog for at stille Jer Curiositet, saa skal jeg oplæse for Jer sidste Maaneds Udgifter. Den første Januarii foræret Jomfru Helene en Adrienne, som kostede 70 Rigsdaler.[1]

JESPER. Ha ha! den første Udgift er god nok. Men Hr. Jeronimus vil nok ved sin Hjemkomst gjøre en Streg derover.[2]

HENRIK. Ei, Snak! Vi kan belægge Udgiften med Kræmmerens og Skrædderens Kvitteringer.[3]

JESPER. Derom tvivles ikke, men ....

HENRIK. Den 6. *ejusdem* forærede jeg paa min Herres Behag til Lille Ellen, som I veed at jeg holder noget af, en Smække, som kostede 6 Rigsdaler 3 Mark.

JESPER. Derpaa er Intet at sige; du kan vel ogsaa belægge den Udgift med Kræmmerens Kvittering?

HENRIK. Ja, hvad Andet? Det var ogsaa det Ringeste, som jeg kunde til Nyaar give den stakkels Pige for et helt Aars Tjeneste.

JESPER. Det er sandt nok. Nu videre!

HENRIK. Den 13. *ejusdem* prænumereret til bemeldte Lille Ellen for tilkommende Aars smaa Villigheder, som hun har forbundet sig til, 3 Speciedukater.

[1] At gaae med »Adrienne« var Brug blandt Damerne i Kjøbenhavn baade da Holberg skrev sine første Komedier og da han mange Aar derefter skrev sine sidste. Adriennen var en huslig eller daglig Kjole. I den tydske Oversættelse af Abracadabra 1755 benævnes Adriennen »einen Schlafrock«.

[2] 70 Rigsdaler var en urimelig Pris for saadan Robe.

[3] Damedragter pleiede at syes hos mandlige Skræddere.

JESPER. Og det for et helt Aars Villigheder? Det er, min Tro, ganske billigt.

HENRIK. Ja, den stakkels Pige er meget billig; det var Synd at sige hende Andet paa.[1]

JESPER. Videre, videre!

HENRIK. Den 21. *ejusdem* kjøbt 2 Anker Rhins-Vin, som min Herre Leander tilligemed Monsieur Octavius og andre gode Venner fortærede Dagen derefter i vort Hus. Det var en Vin, som vi ikke blev bedragne med; thi den var pur og smagede af Druerne.

JESPER. Naar den smagede af Druerne, saa er derpaa Intet at sige. Videre, videre!

HENRIK. Den 24. *ejusdem* foræret til ovenmeldte Jomfru Helene en rød Fløielskaabe, som kostede 36 Rigsdaler, og til hendes Kammerpige Nille, som Monsieur Leander i Jomfruens Fraværelse har en og anden Tjeneste af, et Par broderede Tøfler, som hun skulde slide paa Herrens Sundhed.[2]

JESPER. Det er alt nok, Henrik![3] Mine Udgifter ere ikke nær saa store. Den 30. *ejusdem* kjøbte jeg denne Stok, som jeg vil flye Hr. Jeronimus, at han ved sin Ankomst kan slide den paa din Sundhed.

ARV. Det var Synd, at han skulde slippe saa let, Hr. Foged.

HENRIK. Hør, du Hvidløgs-Fresser! jeg begjæ-

[1] En Specieducat var en Guldmønt, der gjaldt en halv Rigsdaler mere end Kurantducaten, som var to Rigsdaler. Men den gamle Rigsdaler eller Specien var det Dobbelte af den ny Rigsdaler, Rigsbankdaleren, som blev Landets Hovedmønt ved Pengevæsenets Forandring i 1813, og som nu er 2 Kroner.

[2] Ogsaa i Den Stundesløse (Act. I. Sc. 4) lover Kammerpigen Pernille, at hun skal opslide paa Herrens Sundhed det Par Tøfler, hun har faaet af ham.

[3] »alt nok«, fuldkommen nok.

:ke din Ryg til Laans. Hvad jeg gjør, skal min Ryg forsvare. Du vil vel have mere Frokost?
V. Du gir Frokost, som du er Mand til.

SCEN. 6.

EFRAIM JØDE. DE FORRIGE.[1]

RAIM [for sig selv]. Man muss længe löpen, ehr hier sine Penge kriegen.
NRIK. Nu har Fanden ført os den Jøde paa ɜn igjen.
RAIM [for sig selv]. Konnte ik nur den Herren i Tale kriegen; denn mit den Slingel Henrik k nit haben at bestillen.
;PER. Jeg mærker nok, Henrik! at han kjen- .ig.
NRIK. Og I kan ogsaa heraf mærke, at der ngen Penge være at vente for Jer; thi at have ıde til Creditor, er værre end ti Caporaler.
RAIM [for sig selv]. Men der seer ik Henrik.
NRIK. Godmorgen, Mester Efraim! Hvad er . Forlangende?
RAIM. Spürsmal, wat mit Forlangende er!
NRIK. I kan gjøre en Hob Allarm for lumpen ligsdaler.
V (korsende sig). 500 Rigsdaler!
te.] Han lar sig nok ikke afspise med saadan ost, som jeg fik.
RAIM. 500 Rixdaler finder man nicht po Ga- das ist keen Pakketel, mein gute Henrik.

im viser sig i Begyndelsen af denne Scene paa Gaden ır Huset. Henrik og Folkene fra Landet opholde sig inden- see ham gjennem Vinduerne; men efter at Henrik har ıa Jøden og sagt Godmorgen, kommer Jøden ind til dem.

HENRIK. Jeg veed jo, at en ærlig Mand kan have nogen Credit et Par Dage.

EFRAIM. En Par Dagen, segg Ju? Ik kenne Ju Par Dagen. Ik swær durch unser heiligen Talmud, dass 4.....

ARV. Talmud, er det Jødernes Gud, Hr. Foged?

JESPER. Det maa vel saa være.

HENRIK. Hør, Efraim! her staaer ogsaa Folk, som skal have Penge. Nu er det Spørsmaal, hvem man først skal betale, enten christne Mennesker eller en Jøde, som har forraadt Vorherre.

EFRAIM. Du har forraadt og taglik forraader din Herre, det weet ik.[1]

SCEN. 7.

LEANDER. OCTAVIUS. DE FORRIGE.[2]

LEANDER (løbende efter Octavius med en Bouteille i Haanden).[3] Ei, bi dog, Monfrere! du maa endnu have et Glas, førend du gaaer.

OCTAVIUS. Det er nok denne Gang; gjem Noget til i Eftermiddag.

LEANDER. Vi skal nok faae Raad til Mere i Eftermiddag.

[1] Holberg fortæller i sine Noter til den sidste Sang af Peder Paars, at en Creditor engang i hans Tid vægrede sig ved at betale en Jøde, fordi denne havde forraadt Vorherre; og i Moralske Tanker Side 105, at en Herredsfoged i en Sag mellem en fattig Christen og en rig Israelit dømte den Sidste til Processens Omkostning, »endel efterdi han kunde taale at betale, endel ogsaa saasom hans Forfædre havde omkommet Vorherre«.

[2] Navnet Octavius, der ikke forekommer i nogen af Holbergs andre Komedier, er brugt her i Abracadabra efter Italienernes og Molières Exempel. Ved Italienernes Theater pleiede Anden Elsker at hedde *Ottavio*, og i Scapins Skalkestykker hedder den ene af de to unge forelskede Herrer *Octave*.

[3] Scenen foregaaer tilsyneladende paa Gaden udenfor Huset, medens den efter sit Indhold foregaaer inde i Værelserne.

OCTAVIUS. Nu har jeg mere Lyst til at danse ıd at drikke. Jeg var tilfreds, at vi havde vore ruentimmer her; saa skulde jeg lystig svinge em om.

LEANDER. Henrik! der har du Bouteillen. kjænk et Glas i for Monfrere Octavius.

(Henrik skjænker, og drikker selv først ud paa Sundhed, jænker siden for Octavius.)

LEANDER. Men hvad vil alle disse Folk her?

EFRAIM. Min Herr weet nok, wat ik will. Ik har idt et Par Skuen nun hier omsonst to lopen.

LEANDER. Det er jo ikke hele Verden, et Par ko. — Men hvad vil I Andre her?

HENRIK. Det er Folk fra Gaarden. Jeg troer, de ar sat Jøden Stævne for at plage os Alle paa een ang.

LEANDER. Skjænk nok et Glas for Efraim.

EFRAIM. Ik bedanke mich, Herr! ik bedanke ıich. Ik bin nicht hier kommen um zu drinen.

LEANDER. Vil I ikke have Vin, saa maa I have oget Andet.

EFRAIM. Freilich, noget Andet, nemlich 500 ixdaler.

JESPER. Og jeg er kommen for at lade Herren ide, at vi har Execution.

LEANDER. Ikke Andet, Jesper?

JESPER. Mig synes, at det er alt nok.

HENRIK. I seer jo, at Herren nu har Andet i Hoedet end at høre paa Jer Snak.

JESPER. Jeg seer, at I Alle har Vin i Hovedet; ıen hvis vi ikke faaer Penge, saa vil det see galt d.

LEANDER. Ei, Jesper! I skal ikke lægge Baga-

teller paa Hjertet. Frisk Mod er en halv Tæring.[1] — Spiller op en lystig Polskdans derinde, I Herrer Musikanter![2] — Vi maa lade Violen sørge.[3]

(Han tager Fogden op til Dans, Octavius tager Arv, og Henrik Efraim, og danser de lystig om med dem. Henrik spænder Efraim for Rumpen, naar han ikke vil fort. Jøden raaber: Ach wai! ach wai!)

LEANDER. Ser I nu vel, Børnlille! gik det ikke godt? Hvad vinder I ved at sørge og klynke?

JESPER. Ak Herre! jeg kan ikke være her i Tjeneste længer.

LEANDER. Hvi saa?

JESPER. Jeg er færdig at døe af Sorg.

ARV. Man kan kjøbe mit Liv for en Skilling.

EFRAIM. Ach wai mir! ach wai mir!

LEANDER. Nu kommer den forbandede Melankoli igjen. — Spiller nok op et andet Stykke, som er mere lystigt, og som kan have bedre Virkning.

(De danser igjen paa samme Maade og omsider danser ud af Theatro, saa at Leander og Henrik kommer alene tilbage.)

SCEN. 8.

LEANDER. HENRIK.

LEANDER. Henrik! hvad Udfald mener du dog, dette vil faae, naar min Faer kommer engang hjem, og han faaer Ende paa sin Proces derude?

[1] Ifald Skatterne ikke betaltes, efter at Executionen havde varet i 14 Dage, skulde Soldaternes Antal fordobles, og udeblev Betalingen fremdeles, skulde Executionen ophæves; men hvis Skatterne da ikke klarêredes inden 6 Maaneder, blev Godset taget i Besiddelse paa Kongens Vegne og stod til Løsning i Aar og Dag.

[2] Polskdans var en Dans for Bønder som Jesper og Arv.

[3] At lade Violen sørge, var i Holbergs Tid et gammelt Mundheld. Det stammer fra Tyskland eller Holland. »Lath Violen sorgen« anføres som en hollandsk Talemaade i den af Tappius i Strassburg 1539 udgivne Ordsprogsamling.

[ENRIK. Ende paa sin Proces? Det vil vare læn-
om jeg ellers ret kjender de tydske Processer.
.EANDER. Det kan dog ikke vare evindelig.
[ENRIK. Jo vist, alle Processer i Tydskland ere
ge.[1]
.EANDER. Men, Henrik! jeg falder undertiden
anker, som plager mig. Jeg forestiller mig mit
rige Levnet og ligner det med det nuværende.
; holdtes for min Faders Bortreise for en af de
kkeligste og sædeligste Personer her i Staden;
derimod anseer man mig som Exempel paa
lerlighed.
[ENRIK. Det er gaaet mig ikke et Haar bedre,
rre! Den Ene af os har Intet at bebreide den
den.
.EANDER. Det er forunderligt, hvorledes et
nneske i kort Tid kan blive sig selv saa ulig.[2]
[ENRIK. Vil Herren blive ved at philosophere,
gaaer jeg min Vei.
.EANDER. Det gjør vel ingen Gode at philoso-
ere;[3] thi saasnart jeg seer Octavius med hans
nentimmer, saa har Philosophien strax Ende.
n hvordan mener du vel, at det vil gaae os,
ır min Faer kommer hjem?
[ENRIK. Hvordan det vil gaae Herren, kan jeg
e sige; jeg og min Ryg vil faae en Ulykke; den
jeg og lavet mig paa.

e tydske Processer vare grumme langvarige, og ved den
ste Domstol Rigskammerretten i Wetzlar, forhen i Speier,
obede sig Processer, som maatte vente i en Række Aar paa
ive behandlede.
Mostellaria begynder Leanders eller Sønnens Rolle med en
olog, hvori han beklager den Forandring, som er foregaaet
ham i Faderens Fraværelse.
ıgen Gode«, ingen Nytte.

LEANDER. En Faer har ogsaa stor Magt over sin Søn. Han kan jo gjøre mig arveløs.

HENRIK. Ei, det kan man nok sætte en Pind for.

LEANDER. Hvi saa?[1]

HENRIK. Herren kan jo altid mage det saa, at der bliver Intet at arve.

LEANDER. Det er sandt nok, og jeg troer, at vi allerede har bragt det saa vidt. Ak, ak!

HENRIK. Ei, Herre! I opmuntrede nylig Andre til Lystighed, og nu falder I selv i Staver.

LEANDER. Disse onde Tanker falde mig ind, som jeg ofte ikke kan hindre. Men der seer jeg, at Octavius kommer igjen.

HENRIK. Og med ham seer jeg at Philosophien drives paa Dør.

SCEN. 9.

OCTAVIUS. LEANDER. HENRIK.

OCTAVIUS. Veedst du hvad, Monfrere? Nu talede jeg *en passant* med Jomfru Helene og Lucretia; de lovede begge at ville besøge dig i Eftermiddag.[2]

LEANDER. De skal være mig meget velkommen. — Hør, Henrik! du kan bestille Musikanterne at komme hid igjen om et Par Timer.

HENRIK [raaber ind]. Hører, Messieurs! Monsieur Leander og Doctor Octavius bestiller Jer igjen om et Par Timer.

[1] »Hvi saa?« det tydske Wie so? Jvfr. Noten Side 122.

[2] De to Jomfruer hedde i den Plautinske Komedie Philematium og Delphium. Holberg har givet dem Navne, hvorved de minde om de to berømte Hustruer i Oldtiden den skjønne Helene og den kydske Lucretia.

OCTAVIUS. Hvorfor kalder du mig Doctor?
HENRIK. Jeg kalder Den Doctor, som i en Hast
ın curêre en Syg; thi saasnart Monsieur Octa-
us kom tilbage, forlod Feberen min Herre.
OCTAVIUS. Hvad! Har han da haft Anstød af
eber?
HENRIK. Ja vist; men nu mærker jeg, at den er
ınske curêret. Den Recept, som Monsieur Octa-
us gav ham, er langt sikkrere mod Feber, end
hina.[1]
OCTAVIUS. Jeg forstaaer ikke saadan forblom-
ıet Tale.
HENRIK. Recepten bestaaer i en Tinctur og fø-
er saadan Titel: *Recipe* en halv Dracme af Jom-
u Helena og en lige Kvantitet af Jomfru Lucre-
a, bland dem vel sammen i god Rhinskvin, drik
eraf et godt Spidsglas og tag derpaa en god Mo-
on, som allerbedst kan gjøres i en Dans.
OCTAVIUS. Ha ha ha! Nu forstaaer jeg, hvad
u vil sige.
LEANDER. Han har Ret. Det er ogsaa den kraf-
igste Recept for Sindets Feber. Der kommer
ogle smaa Beængstelser over mig iblandt, naar
ıg tænker paa min Husholdning og paa min Fa-
ers Hjemkomst.
OCTAVIUS. Hvem siger, at du skal tænke paa
aadant? Saasnart saadanne Tanker falder mig
ıd, driver jeg dem strax paa Dør, for at give Plads
il andre Tanker, som forfriske Sindet.
LEANDER. Monfrere er ikke i den Tilstand, som
ıg. Du har store Midler, og saasom du ingen For-
ıldre har, saa har du Ingen at gjøre Regnskab for
in Opførsel. Men jeg....

[1] »Den Recept«, det Lægemiddel.

OCTAVIUS. »Men jeg, Men jeg«. Jeg vil ikke høre det »Men«.

HENRIK. Monsieur Octavius har Ret. Man skulde jo tænke, at Monsieur Leander var en Mennist.[1]

LEANDER. Vi vil ikke tale mere derom. Lader os gaae ind, Monfrere! Du er saa god at spise med mig til Middag og at blive, indtil vore Jomfruer kommer.

OCTAVIUS. Jeg forsager aldrig et godt Maaltid.

HENRIK. Jeg, min Tro, ikke heller. Kommer da kun ind, I gode Herrer! [De gaae ind.][2]

[1] Ogsaa i Den politiske Kandestøber Act. II. Sc. 3 bruges Navnet »Mennist« om en Person, der gjør Indvendinger. Tilhængerne af Mennos Lære kaldtes baade Mennister og Mennoniter. Holberg kalder dem i sin Epistel 313: »Mennister«.

[2] Med Undtagelse af Scenen med Arv og Henrik er Første Akt Holbergs egen Opfindelse; derimod er den følgende Akt næsten helt igjennem Oversættelse eller Efterligning af Mostellaria.

ACTUS II.

SCEN. 1.

HENRIK ALENE.[1]

. er Helvede bleven løst, og alle Ulykker har
ıet sig sammen for at gribe mig an. Intet kan
jælpe mig mere. Om Øvrigheden vilde redde
saa kan den ikke. Ak, jeg elendige Menneske!
ıl Ingen af Jer, I Godtfolk! laane mig Jer Ryg
paa et Par Timers Tid?[2] — Dog hvad siger
Een Ryg vil ikke forslaae. Jeg har Intet mere
gt end at kjøbe mig en Strikke, hvormed jeg
hænge mig selv for at undgaae en meer pin-
; Død, som jeg har fortjent. — Hvis Nogen
ælge mig en god Strikke, skal han strax faae
Penge derfor. — Men jeg maa strax kalde
Monsieur Leander og Octavius for at forkyn-
em den forestaaende Ulykke. Nu sidder de i
og Drik op til Ørene; men Lysten vil snart
ıae dem.
ıker paa.] Hei! kommer herud! Jeg har magt-
iggende Ting at fortælle Jer.[3]

er Eftermiddag, naar Anden Akt begynder.
.riks Spørgsmaal er rettet til »Spectatores« eller Parter-
ublikum, som var lutter mandlige Tilskuere. Parterret
e derfor at tiltales fra Skuepladsen med et »Messieurs!«
gelsesvis kaldes det her »I Godtfolk!«
ıtlig befinder Henrik sig inde i Huset.

SCEN. 2.

HENRIK. LEANDER OG *OCTAVIUS*
BEGGE DRUKNE, SÆR OCTAVIUS.[1]

HENRIK. Herre!
LEANDER. Hvad vil du?
HENRIK. Jeg og I......
LEANDER. Hvad jeg og I? Hvad vil det sige?
HENRIK. Vi ere Begge om en Hals.
LEANDER. Hvi saa?
HENRIK. Jer Faer er kommen hjem.
LEANDER. Hvem har sagt dig det?
HENRIK. Jeg siger det.
LEANDER. Har Nogen seet ham?
HENRIK. Jeg har seet ham med disse mine Øine, og har jeg aldrig haft fælere Syn. Da jeg var ude i Jer Ærinde, blev mig sagt, at han var paa Toldboden; jeg vilde Saadant ikke troe, men strax løb ned til Toldboden, hvor jeg saae ham ganske livagtig i hans Reiseklæder.

(Octavius falder imidlertid drukken paa Gulvet.)

LEANDER. Hvad skal vi nu gjøre, Henrik?
HENRIK. I skal slet Intet gjøre uden at holde Jer inde til videre.
LEANDER. Vi maa vække Octavius op, han ligger og snorker paa Gulvet. — Hei, Monfrere! vaag op![2]
OCTAVIUS. Jeg er jo vaagen. Hvorfor gir I mig ei at drikke, I sultne Hunde,[3] som lader en ærlig Mand ligge og tørste sig ihjel?

[1] De to Drikkebrødre burde vise sig i Compagnie med deres Fruentimmere, saaledes som i den romerske Komedie. Holberg har ikke forbedret Plautus ved at lade Stykkets Personer alle være Mandfolk.
[2] »vaag op!« istedenfor »vaagn op!« — det Tydske: wach auf!
[3] »sultne«, karrige.

NRIK. I maa heller sige, at drikke sig ihjel.
TAVIUS. Det er jo bedre at drikke sig ihjel
ıt tørste ihjel.
ANDER. Herop, Monfrere! min Faer er kom-

TAVIUS. Gid det gaae ham vel, den gode
ɪl![1]
ANDER. Jeg siger dig: Herop! min Faer er
men.
TAVIUS. Siig ham, at han reiser bort igjen.
l har han her at bestille?
ANDER. Ak, jeg elendige Menneske! End
ıan kommer i det Samme. — Slæber ham

TAVIUS (medens de slæbe ham ind). Hei hei! giv
en Natpotte. Hvis I ikke strax flyer mig en
otte, vil jeg holde Jer Alle for Natpotter.[3]

SCEN. 3.

LEANDER. HENRIK.

ANDER. Ak, jeg elendige Menneske!
NRIK. Giv Jer tilfreds; jeg vil see, om jeg
edde os.
ANDER. Ak ak! hvorledes kan du redde os?
NRIK. Vil I kun holde Jer Mund og gjøre,
jeg siger.

eat pater!« siger Callidamates i Mostellaria og ønsker
l Faderen Levvel og Adjø.
.den Henrik er der nogle andre Tjenere paa Skuepladsen,
ı der i Mostellaria er nogle Slaver, som faaer Ordre til at
inge Callidamates.
ı *hercle ego vos pro matula habebo, nisi mihi matulam*
(Jeg vil holde Jer for en Natpotte, hvis I ingen Natpotte
ıig!) siger Callidamates, medens Slaverne bringe ham

LEANDER. Hvad skal jeg gjøre?

HENRIK. I skal gaae ind og med Jer Selskab holde Jer ganske stille, saa at det skal synes, ligesom Huset er ganske tomt; og hvis den Gamle banker paa Porten, skal Ingen svare.

LEANDER. Det skal efterleves.

HENRIK. Saa herind da, og fly mig Hovednøglen. [Han faaer Nøglen og lukker Porten i Laas.]

SCEN. 4.[1]

HENRIK. JERONIMUS I REISEKLÆDER.[2]

HENRIK [sagte]. Nu maa jeg see, om jeg kan tage den gamle Mand ved Næsen.

JERONIMUS [for sig selv]. Det er mig en Glæde efter saa lang Fraværelse at see min Fædernestad og mit Hus og Hjem igjen. Jeg skal aldrig betroe mit Liv paa Havet meer.[3]

HENRIK (sagte). Og jeg kan aldrig holde Havet det til Gode, at det tillod dig at komme hel og holden til vor store Fortræd.

JERONIMUS [for sig selv]. Jeg er vis paa, at jeg bliver min Søn og mine Husfolk velkommen.

HENRIK (sagte). Enhver, som havde bragt os Ti-

[1] De tre første Scener foregik inde i Huset, de følgende Scener i denne Akt foregaae paa Gaden udenfor, med Undtagelse af en Del af Sc. 8, som foregaaer i Gjenboen Leonards Hus.

[2] Jeronimus har ligesom hans Navne i Kildereisen Act. I. Sc. 4 en Reisekjole paa. Man seer af Theatrets Regnskaber fra 1752, at en af Udgiftsposterne ved Forestillingen af Abracadabra var »en Reisekjol at leie«.

[3] Hvor længe Jeronimus har været borte, faaer man ikke at vide. I Mostellaria kommer den gamle Theopropides tilbage til Athen efter at have været tre Aar i Ægypten. Saa længe har Jeronimus vel ikke været udenlands, men han maa have været borte i saa lang en Tid, at hans Gaard har kunnet ruineres i hans Fraværelse.

ende om din Død, vilde dog være os mere velommen.

JERONIMUS [for sig selv]. Men jeg seer, at Porten r tillukt. (Han banker.)

Hei, lukker op!

HENRIK. Hvem er det, som vil ind i vort Hus?

JERONIMUS. Der seer jeg jo min Tjener Henik!

HENRIK. Der seer jeg jo min Herre Jeronimus! – Ak, jeg glæder mig ved Herrens lykkelige Tilagekomst. Hvorledes er det med Sundheden, lerre?

JERONIMUS. Vel nok. Men hvorledes er det fat ned Jer?

HENRIK. Hvi saa?

JERONIMUS. Det er jo noget sælsomt, at Alle ıar forladt Huset, og at der er Ingen tilstede, som an aabne Porten eller svare, naar man banker lerpaa; thi jeg har slaaet saa længe paa Døren, it jeg er bleven øm i begge mine Ben.

HENRIK. Har Herren rørt ved Døren?

JERONIMUS. Hvorfor skulde jeg ikke røre ved len? Jeg har banket med saadan Magt, at jeg unlrer, hvi den ikke er gaaen istykker.

HENRIK. Men er det dog vist, at Herren har ørt ved Døren?

JERONIMUS. Jeg siger dig jo, at jeg ikke alene ıar rørt [ved den], men endogsaa banket [paa] den.

HENRIK. Ak ak! hvilken Ulykke!

JERONIMUS. Hvad Pokker er dette for Kogleri? Ivad vil alt dette sige?

HENRIK. Der staaer os en stor Ulykke for.

JERONIMUS. Hvi saa? Ihvad er det da?[1]

[1] »Ihvad« — i de andre Udgaver: »I hvad«.

HENRIK. Jeg tør ikke tale derom. Det kan jeg alene sige, at en stor Misgjerning derved er bedreven.

JERONIMUS. En Misgjerning at banke paa sin egen Dør?

HENRIK. Gak fra Huset, Herre! gak fra Huset, og tag Flugten; thi dersom .... Men har Herren virkelig rørt ved Porten?

JERONIMUS. Jeg troer, at Knægten er rent gal. Hvorledes skulde jeg kunne banke paa Døren uden at røre ved den?

HENRIK. I har da styrtet os i en stor Ulykke.

JERONIMUS. Hvem har jeg styrtet i Ulykke?

HENRIK. Jer selv med Jer hele Familie.

JERONIMUS. Gid du faae en Ulykke med din Spaadom!

HENRIK. En Misgjerning er bedreven, som aldrig kan forsones. Men har Herren virkelig rørt ved Døren?

JERONIMUS. Jeg skal slaae din Hals itu, hvis du oftere kommer med det Spørsmaal, og hvis du ikke strax siger mig, hvori den Misgjerning bestaaer.

HENRIK. I syv samfælde Maaneder har Ingen sat sin Fod inden det Hus, og Ingen har dristet sig engang at røre ved Porten, ja jeg tør sige, at om Alexander Magnus selv havde været Herre af Huset, han havde slaaet Kors for sig, om Nogen havde bedet ham at gjøre Forsøg derpaa.

JERONIMUS. Siig mig da Aarsagen dertil.

HENRIK. Ja jeg tør sige, at ikke Hr. Niels selv, som saa ofte har manet Fanden, turde driste sig dertil.[1]

[1] Hr. Niels er Præsten.

JERONIMUS. Gid du faae Pokker med din Alexander Magnus og din Hr. Niels. Det er ikke om dem, jeg spør. Jeg vil kun vide, hvori min Misgjerning bestaaer, og hvi Ingen i syv Maaneder har været i Huset.

HENRIK. Vi maa først see os om, at ikke Nogen kan høre, hvad som blir talt.

JERONIMUS. Her er jo slet Ingen. Siig derfor kun frit frem.

HENRIK. Nu skal jeg fortælle den hele Historie. Men jeg maa først tilvisse vide, om Herren virkelig har rørt ved Porten.[1]

JERONIMUS (truende med Stokken). Nei, nu kan jeg ikke mere. Den Hund staaer her og....

HENRIK. Nu skal jeg da fortælle. Det Hus er befængt.

JERONIMUS. Med Pest?

HENRIK. Ak, gid det var kun Pest. Nei, Herre! det er ti Gange værre end Pest. Her er, førend Huset blev solgt, begaaet et Mord, som vi nu føle Virkningen af.[2]

JERONIMUS. Hvorledes er det skeet?

HENRIK. Et Mord er begaaet her i Huset paa en fremmed Mand, og Gjerningen er uden Tvivl bedreven af Den, som har solgt Herren Huset.[3]

JERONIMUS. Hvad siger du!

HENRIK. Og efter at han har plyndret det døde Legeme, har han begravet det hemmelig i Huset.

JERONIMUS. Men hvorledes har I faaet den Historie at vide?

HENRIK. Det skal jeg sige. Monsieur Leander

[1] Henrik spørger oftere og morsommere end Tranio, om Porten er bleven berørt.
[2] I Mostellaria siges, at Mordet er begaaet for længe siden.
[3] En Vært har myrdet her sin Gjæst, fortæller Tranio.

havde engang spiist i Byen; da han kom hjem silde om Aftenen, gik vi Alle til Sengs; men vi vare næppe komne til Hvile, førend vi hørte Monsieur Leander at skrige himmelhøit.

JERONIMUS. Min Søn, siger du?

HENRIK. Ja, han hedder jo Leander. Men ti stille og hør videre. Da vi brød ind i hans Sovekammer for at høre, hvad som var paa Færde, sagde han, at en Dødning var kommen til ham i Søvne.

JERONIMUS. I Søvne, siger du? Ikke Andet! Hvilke Narre I maa være tilsammen! Jeg har saa tidt seet baade dig og andre Spøgelser i Søvne paa min udenlandske Reise; men saasnart jeg er bleven vaagen, har jeg mærket, at det har været en Drøm.

HENRIK. Jeg mærker nok, at Herren har lært at vakle i Troen udenlands. Det er gemeenlig Frugten af de forbandede udenlandske Reiser.

JERONIMUS. Jeg er lige saa orthodox, som jeg altid har været, og den samme Tro, som jeg bragte med mig til Tydskland, bringer jeg med mig tilbage.

HENRIK. Troer da Herren endnu Gjengangere, Nisser og Underjordiske?

JERONIMUS. Ja vist. Ingen ærlig Mand skal sige mig paa, at jeg er vegen en Fodbred fra min gamle rene Tro. Men .....

HENRIK. Nu kommer det forbandede »Men« igjen. Ti nu still og hør videre. Den døde Mand sagde til Monsieur Leander: *Jeg er en Mand fra Aalborg, som Værten her i Huset har myrdet for at bemægtige sig mine Penge; Huset er derfor vanhelliget, og ingen ærlig Mand bør boe her.*[1] Dette lagde

[1] Paa Theatret gjengiver Henrik den myrdede Aalborgensers Ord med jydsk Dialekt.

vi dog ikke dengang videre paa Hjertet; men de paafulgte Nætter har været saa forskrækkelige, at jeg ikke kan tænke derpaa, uden Haarene reiser sig paa mit Hoved.

OCTAVIUS (indenfor). Hei, nok et Glas Rhinskvin!

JERONIMUS. Hvad er det for Raaben efter Rhinskvin?

HENRIK. Gaa til Side, Herre! I kan ikke forundre Jer over, at Fanden vil have Vin; thi han er altid tørstig. Saalænge vi vare i Huset, maatte vi altid sætte en Kande Vin for ham i Gangen, som vi hver Morgen fandt tømt.[1]

JERONIMUS. Og det stedse Rhinskvin?

HENRIK. Ja vist. Rhinskvin er hans bedste Drik. Fanden fare i Fanden, han lader sig ikke nøie enten med Øl eller Franskvin, den Karl.[2]

JERONIMUS. Ak, min hele Krop skjælver af Forskrækkelse.

HENRIK (sagte). Nu bevæger disse drukne Mennesker sig derinde igjen. Jeg er bange, at de ved deres Uforsigtighed fordærver Alting for mig.

JERONIMUS. Hvad er det, du taler ved dig selv?

HENRIK. Gak fra Døren, Herre! jeg beder Jer ved alt det, som helligt er, gak fra Døren og tag Flugten.

[1] Henrik gjør altsaa Spøgelset til Fanden. Det var en udbredt Mening i Holbergs Tid, at Spøgeri var Djævlens Værk. Fanden troedes at vise sig som Gjenfærd. Dog blev saadan Tro ikke næret af Almuen, men af Lærde og Geistlige. Holberg taler om denne Besynderlighed i sine Moralske Tanker Side 465 og i sin Epistel 379.

[2] »Franskvin« eller Gammelvin, som denne Drik ogsaa kaldtes, var en billig Vin; en Kande af den kostede paa Komediens Tid knapt det Halve af hvad en Kande Rhinskvin kostede. Det er en Vin, som blev drukket hyppigt i fordums Dage; nuomstunder drikkes den sjældnere. Den bruges som Kirkevin.

JERONIMUS. Hvorfor flyer du ikke selv?

HENRIK. Der ligger ikke Magt paa mig; men Herrens Liv er kostbart. Tilmed har jeg i visse Maader gjort Fred med Fanden eller Gjengangere.[1]

JERONIMUS. Fred med Fanden?

HENRIK. Ja, Herre! det er med ham, som med de alzirske Sørøvere, hvilke føre Krig med det menneskelige Kjøn i Almindelighed, men holde dog Fred med visse Folk.[2]

JERONIMUS. Hør, Henrik!

HENRIK. Raab ikke paa mit Navn, Herre!

[Skriger til Gjengangeren indenfor.]

Jeg har intet Ondt gjort. Det er ikke mig, som har banket paa Døren.[3]

(Den drukne Octavius skriger høit.)

JERONIMUS. Ak hør, hvor det Djævelskab skriger igjen. Jeg er bange for, at det kommer herud.

[1] »Gjengangere« — i de nyere Udgaver: »Gjengangeren«.

[2] De nordiske Rigers Regjering havde i Sommeren 1746 sluttet en Traktat med Algier, hvorefter danske og norske Skibe skulde kunne befare Middelhavet uden at forulempes af de algierske Sørøvere.

[3] »ikke mig« — i de fleste andre Udgaver »ikke jeg«. — Hvorledes Holberg har villet, at Henrik skal stille sig an, efter at Jeronimus har sagt: »Hør, Henrik!« er ikke aldeles klart; men Dialogen vilde rimeligvis paa dette Sted være bleven anderledes, ifald Holberg havde fordansket Mostellaria efter en af de nyere Udgaver, hvori Stedet har modtaget en Korrektion, som det endnu ikke havde faaet i nogen af de Udgaver, som existerede paa Holbergs Tid. Ordene: »Hør, Henrik!« (*Heus, Tranio!*) skulde ikke være sagte af Jeronimus, men lyde indefra Huset, og Henrik skulde da skrige til Gjenfærdet: Kald ikke paa mig, om du er klog! (*Non me adpellabis, si sapis!*) Jeg har intet Ondt gjort, det er ikke mig, som har banket paa Døren. (*Nihil ego commerui, neque istas percussi foris.*) Dog kunne Henriks første Ord: »Kald ikke paa mig, om du er klog!« ogsaa siges sagte; se Noterne til Mostellaria i Professor Ussings Udgave af Plautus.

HENRIK. Fald paa Knæ, Herre! og med sammenfoldede Hænder læs tre Gange Jer Abracadabra.

JERONIMUS. Mit Abracadabra? Hvad vil det sige?

HENRIK. Det er det eneste Middel, hvorved man tvinger Spøgelser. Hillemænd! se, hvor det hele Hus ryster.

(De falde begge paa Knæ, og Jeronimus læser tre Gange Abracadabra.)

Se, nu blev det stille igjen. Staa nu kun op, og lad os liste os bort.

[Sagte, medens Jeronimus lister sig bort.]

Men se, der kommer den forbandede Jøde, og det i den allerubeleiligste Tid.[1]

SCEN. 5.

EFRAIM. HENRIK. SIDEN *JERONIMUS.*

EFRAIM [for sig selv]. Ik[2] har aldrig haft sulk fordrislig Jahr als dette Jahr; wo ik kommen, kan ik keen Geld kriegen.

HENRIK [sagte]. Nu seer jeg ingen Redning for mig; thi min hele Machine ligger omkuld.[3]

EFRAIM [for sig selv]. Aber Ingen har handlet so mit mir als dieser skelmske Lakai Henrik; sulken fortvivlet Skelm hab ik mine Dagen nit getroffen.

HENRIK [sagte]. Jeg mærker, at han kjender mig til Punkt og Prikke. Jeg maa gaae ham imøde.

[1] Muligvis har Holberg tænkt sig, at Jeronimus forbliver paa Skuepladsen. Men det maa vistnok hellere antages, at han lister sig bort og troer, at Henrik gjør det Samme, indtil han, efter at være kommen et Stykke fra Huset opdager, at han er alene; han vender da om (i næste Scene) for at see, hvor Henrik er bleven af, og finder ham staaende i Samtale med Jøden.

[2] »Ik« — i de andre Udgaver: »Jeg«.

[3] »Machine«, Intrigue.

EFRAIM [for sig selv]. Aber dar seen ik den Skelmen. Det er doch et gut Merke, at han kommer mir imøde. Han har vielleicht Penge til at betale mir.

HENRIK. Tak for Sidst, Efraim!

EFRAIM. Dat du en Unglück kriege for Sidst! Doch will ik Alles forglemmen, wenn ik mine Penge mit Capital und Renten kan kriegen. [Med høi Røst.] Hør, Henrik! kriege ik min Geld?

HENRIK. Giv Jer kun tilfreds, Efraim, og raab ikke saaledes.

EFRAIM. Ik will und skal ropen, bis....

HENRIK. Gjør, som jeg siger.

EFRAIM. Wat skal ik gören?

HENRIK. Gaa hjem til videre, og kom hid igjen om et Par Timer.

EFRAIM. Ik will nicht weiter lopen frem und tilbage; ik will lieber hier zween Timer bien.

HENRIK. Om to Timer skal I faae Jere Penge. Gaa nu derfor smukt hjem.

EFRAIM. Slidder Sladder! ik will nit bortgaaen.

HENRIK. Hvad vil I vinde med Jer ublu Raaben? Gaa kun hjem, som jeg siger.

EFRAIM. Naar ik[1] faaer min Capital med Rente, skal ik bortgaaen; ehr nicht, Henrik, ehr nicht.

HENRIK. »Ehr nicht, ehr nicht«? Hvis I vil være uforskammet, laaner vi aldrig Penge af Jer mere; nimmer mehr, Efraim, nimmer mehr.

EFRAIM. Ik achter nicht at laane Euch mehr auf sulken Weis.

JERONIMUS [som er kommen tilbage]. Hvad er det for Penge, den Jøde taler om? og hvad er det for Renter?

[1] »ik« — i de andre Udgaver: »jeg«.

:*NRIK*. Hold Jer vel fra Huset, [i] det ringeste
nes Skridt, Herre; det er mit Raad.[1]
RONIMUS. Svar mig nu til det, som jeg spør.
d er det for Penge og Renter, som I taler om?
:*NRIK*. Se, Efraim, der staaer Leanders Faer.
skal betale Jer baade Capital og Rente.
RONIMUS. Hvad er det, som du taler om min
? og hvad er det, som den Mand har at fodre?
:*NRIK*. Ak, Herre! kast disse Penge i Næsen
den Slyngel.
RONIMUS. Kast du ham selv Penge i Næsen.
d er det for Penge?
:*NRIK*. Det er en Bagatel, som Monsieur Le-
:r er ham skyldig.
RONIMUS. Hvor stor er Summen?
:*NRIK*. Lumpen 500 Rigsdaler.
RONIMUS. 500 Rigsdaler? Er det Bagatel?
:*NRIK*. Ja, hvad Andet? Kast ham de Penge
sen; saa bliver vi af med ham.
RONIMUS. Kast du ham dem selv i Næsen,
Slyngel! Hvad mener du....
'*RAIM*. Er muss kasten oder given i Næsen
in Ryggen, so er det mir gleich viel, wenn
ır mein Geld kriege.
:*NRIK*. Herren seer heraf, hvilke uforskam-
e Folk disse Jøder ere.
RONIMUS. Jeg spør ikke om, hvad Slags
: de ere, og hvorledes deres Opførsel er. Jeg
kun om, hvori denne Fodring bestaaer.
:*NRIK*. Jeg har jo sagt, at det er lumpen 500
daler, som Monsieur Leander er ham skyldig.
lerre! kast ham disse 500 Rigsdaler i Næsen,
ad ham saa gaae Fanden i Vold.

1 Snes« — i Originaludgaven: »20«.

JERONIMUS. Gaa du Fanden i Vold med din Begjæring! Skal jeg give ham 500 Rigsdaler?

HENRIK. Nei, Herren skal ikke give, men betale ham dem.

JERONIMUS. Hvortil ere de Penge anvendte?

HENRIK. De ere alle i god Behold, Herre.

JERONIMUS. Hvis de ere alle i god Behold, hvorfor betaler I dem da ikke selv?

HENRIK. Monsieur Leander har kjøbt et Hus.

JERONIMUS. Et Hus, siger du?

HENRIK. Ja vist, et Hus.

JERONIMUS. Det er artigt nok, at han i min Fraværelse har slaaet sig til Kjøbmandskab.

HENRIK. Ja, han følger deri sin Faers Fodspor; han har intet bedre Exempel at følge.

JERONIMUS. Hvorfor har han kjøbt det Hus?

HENRIK. Er det Spørsmaal? Vil Herren, at vi skal boe i Fællesskab med Gjengangere og Djævle?

JERONIMUS. Nu mærker jeg Aarsagen til saadant Kjøbmandskab. Det er saa vidt godt nok. Men hvad er det for et Hus?

HENRIK. Det er et af de bekvemmeste Huse her i Staden, og han har faaet det for et Røverkjøb.

JERONIMUS. Hvad skal det koste?

HENRIK. Det skal koste 6000 Rigsdaler, og han har betalt 500 Rigsdaler paa Haanden, hvilke Penge han har laant af denne Jøde. Begriber nu Herren Sagen?

JERONIMUS. Ja, nu begriber jeg den ganske vel og mærker, at min Søn deri har handlet fornuftig.

HENRIK. Ja, hvad Andet? Han kunde vel slutte, at hans Faer ikke vilde tage ind i det berygtede Hus.

EFRAIM. Nun ist nit lang von Mittag.[1]

HENRIK. Expedeer ham nu strax, Herre! at vi kan blive af med ham. — Hør, Efraim! det er jo 500 Rigsdaler, som I skal have?

EFRAIM. Ja, weder mehr noch minder.

JERONIMUS. Hør, Efraim! I skal faae Pengene hos mig, og det imorgen.

EFRAIM. Gut, gnadiger Herr, gut, gnadiger Herr. Adjøs. [Han gaaer.]

HENRIK (sagte). Af denne Ulykke redede jeg mig ogsaa; skjøndt det er kun Galgenfrist.

SCEN. 6.

JERONIMUS. HENRIK.

JERONIMUS. Hvem tilhører Huset nu?

HENRIK (sagte). Den ene Ulykke kommer paa den anden, og jeg kan ikke saa hastig rede mig ud af Alting paa een Gang.

JERONIMUS. Jeg spør om Eierens Navn.

HENRIK (sagte). Gid du faae Pokker med dine Spørsmaal!

(Høit.) Mandens Navn ligger mig paa Tungen.

JERONIMUS. Hvor ligger Huset da?

HENRIK (sagte). Hvad skal jeg nu i en Hast hitte paa?

[1] Jødens Ord »Nun ist nit lang von Mittag« passe ikke til Situationen. De ere en Oversættelse af hvad Aagerkarlen i Mostellaria siger til Tranio: *Heus! jam adpetit meridies,* Hør! nu er Klokken snart Tolv; men Tranio bad Aagerkarlen om at komme igjen Klokken Tolv (*Redito huc circiter meridiem*) og lovede ham, at han ved den Tid skulde faae Penge. Henrik lovede Jøden Betaling »om et Par Timer«, ikke Klokken Tolv, da Holbergs Komedie i Anden Akt foregaaer om Eftermiddagen. Alligevel minder Jøden ham om hans Løfte ved at sige i Lighed med Aagerkarlen hos Plautus, at det nu snart er Middag.

(Høit.) Huset, Herre, ligger her lige tvertover.

JERONIMUS. Det er jo Sieur Leonards Hus.

HENRIK. Ikke nu meer; Kjøbet er alt sluttet, og han har faaet Penge paa Haanden.

JERONIMUS. Jeg kjender ikke Huset indentil; men jeg veed, at det er et godt Hus, som altid kan være de Penge værd.

HENRIK. Han havde, min Tro, ikke solgt det for den Pris, hvis en uformodende Udgift ikke havde tvunget ham til at sælge det i en Hast. Han har forbundet sig til Kjøbet; men vi have frie Hænder, saa at, hvis Herren ikke vil have det, kan vi komme derfra.

JERONIMUS. Nei nei, jeg gaaer ikke fra saadant Kjøb.

HENRIK. Herren skal ikke kunne troe, hvor megen Umag jeg har haft med at slutte Kontrakten. Monsieur Leander forsikkrede mig om en Discretion, naar Herren kom tilbage.

JERONIMUS. Han kunde jo frit have givet dig Noget i min Fraværelse.

HENRIK. Om jeg maa tale saa frit, Herre, da kan jeg sige, at han har levet som en Gniere i Herrens Fraværelse, saa at man ikke uden Møie har kunnet faae en Skilling af ham til fornødne Udgifter.

JERONIMUS. Det er mig kjært at høre Saadant; skjøndt man maa holde Maade i Alting. Jeg har nok Lyst at besee Huset strax. Bank paa Døren!

HENRIK (sagte). Atter en ny Ulykke.
(Høit.) Jeg saae nylig nogle fremmede Fruentimmer at gaae derind. Det bliver vel bedst at tøve lidt, indtil de gaae bort.

JERONIMUS. Ja nok. Imidlertid vil jeg hen at

tale med den Mand, som har solgt mig det befængte Hus.

HENRIK. Siig ham kun rent ud, at det er ingen ærlig Mands Gjerning at sælge et Hus, som han vidste at være i den Tilstand.

JERONIMUS. Jeg skal nok toe Hovedet paa ham. Bliv du her imidlertid og giv Agt paa, naar de Fremmede gaaer bort.

HENRIK [alene]. Ha ha ha! nu fik jeg ham at løbe med Limstangen; thi Manden er alt Fanden i Vold hen i Jylland og har sat sig ned i Mariager. Men der seer jeg Monsieur Leonard selv.

SCEN 7.

LEONARD. HENRIK.

LEONARD [for sig selv]. Min Kone vil endelig, at jeg efter Maaltid skal tage Middagssøvn, og det skjøtter jeg ikke om, hvorfor jeg stjal mig hemmelig ud af Huset. Hun vil nok siden sætte mig tilrette derfor, og jeg maa lave mig paa en Sparlagenspræken iaften. Jeg vil aldrig raade Nogen at gifte sig med en bemidlet Kone; thi hun vil altid føre Herredom.[1]

HENRIK [sagte]. Han har ikke stor Uret deri. Men jeg maa tale ham til.

[Høit.] Hans Tjener, Seigneur Leonard.

LEONARD. Tak, Henrik.

[1] Leonards Monolog forstaaes bedre, naar den sammenholdes med Originalen. I den romerske Komedie har Leonards eller Simos Kone, som er et gammelt Fruentimmer, hvem han har ægtet for Pengenes Skyld, tracteret ham nyligt med et extra godt Middagsmaaltid i det Haab, at faae ham efter Bordet til at følges med hende ind i Sovekammeret; han vilde ikke opfylde hendes Begjæring og er gaaet ud paa Gaden.

HENRIK. Hvorledes er det med Sundheden, Hr. Leonard?

LEONARD. Som du seer, Henrik.

HENRIK. Hr. Leonard, jeg veed, at Han er en ærlig Mand.

LEONARD. Jeg takker for de gode Tanker, du har om mig; men jeg har ikke nær saa gode Tanker om dig.

HENRIK. Hvi saa?

LEONARD. Tænk kun efter, hvad Levnet I fører i den gamle Jeronimi Fraværelse.

HENRIK. Men nu er vor Herlighed til Ende, og tusinde Ulykker staaer os for; thi Hr. Jeronimus er kommen hjem.

LEONARD. Er han kommen hjem, saa vil jeg ikke laane dig min Ryg.

HENRIK. Ak, Hr. Leonard! jeg beder med grædende Taare, at, naar Han taler med Hr. Jeronimus, at Han ikke røber os.

LEONARD. Jeg har kun sjælden talt med Hr. Jeronimus, skjøndt han har været min Gjenbo, og hvis jeg af en Hændelse taler med ham, skal jeg ikke melde et Ord om Jer Forhold; thi hvad kan dette nytte mig?[1]

HENRIK (kyssende hans Haand). Jeg takker hjertelig.

LEONARD. Men har Hr. Jeronimus endnu Intet hørt om Eders Forhold?

HENRIK. Aldeles Intet; thi han er saa mild som et Lam.[2] Han skikkede mig ellers hid for at bede Seigneur Leonard om Frihed at besee Hans Hus.

[1] »Jer Forhold«, Jer Opførsel.

[2] »Han er saa mild som Veiret, naar det er mildt,« svarer Tranio paa det Spørgsmaal, om den hjemkomne Gamle har skjændt paa Sønnen.

LEONARD. Besee mit Hus? Mit Hus er ikke til Fals.

HENRIK. Det veed vi nok; men han har i Sinde at opsætte en ny Bygning efter den Model, som dette Hus har; thi ham er sagt, at Seigneur Leonards Hus er vel indrettet.

LEONARD. Mit Hus er saa godt og bekvemt, som nogen ærlig Mand vil beboe. Det er ellers underligt, at den gamle Mand nu vil foretage sig Bygninger.

HENRIK. Han gjør det for sin Søns Skyld, som med det Første skal giftes.

LEONARD. Med hvem?

HENRIK. Det er med et Fruentimmer.

LEONARD. Jeg kan vel slutte, at det er ikke med en Mandsperson.

HENRIK. Det er mig forbudt at nævne Bruden. Nok er det, at han skal giftes, og saasom hans tilkommende Brud er hel curieuse,[1] saa maa man være beredt paa et vel indrettet Hus, og saadant som Hr. Leonards; thi der siges, at her skal være meget kjøligt om Sommeren, efterdi Solen staaer paa ingen Værelser.

LEONARD. Det er sandt nok.

HENRIK. Derfor har Hr. Jeronimus Lyst til at see Indretningen.

LEONARD. Det skal staae ham frit for.

HENRIK. Men der seer jeg, han kommer. Bliv kun her lidt staaende, indtil jeg siger, at jeg har meldt ham an.

[1] »curieuse« forklares af Liebenberg som nøieregnende eller nøieseende, men skal vel snarere betyde: forsynlig. Kuriositet betød i gamle Dage Omsorg.

SCEN. 8.

HENRIK. LEONARD. JERONIMUS.

HENRIK. Velkommen tilbage, Herre! Hvad sagde Manden, som har solgt Huset? Han vilde vel undskylde sig med Uvidenhed?

JERONIMUS. Jeg fik ham ikke i Tale; thi han boer her ikke mere. Han boer nu Fanden i Vold hen i Mariager i Jylland.

HENRIK. Herren maa da skrive ham til og true ham med Proces.

JERONIMUS. Hvad vinder man dermed?

HENRIK. Han kan dømmes til at forflytte Gjengangeren herfra til Mariager eller Thisted, hvor han nu boer.

JERONIMUS. Hvilken Snak! at føre Fanden i Smakken over Bælte.[1]

HENRIK. Det er ikke den første Gang, at Fanden har været med i Smakken.

JERONIMUS. Ei, hold op med at harcellere, og siig mig, om du har talt med Hr. Leonard.

HENRIK. Ja vist, Herren skal være ham hjertelig velkommen. De Fremmede ere alt borte; og der staaer han selv for at tage mod os.[2]

LEONARD. Velkommen tilbage igjen, Hr. Jeronimus!

JERONIMUS. Jeg takker skyldigst.

LEONARD. Henrik siger mig, at Hr. Jeronimus forlanger at besee dette Hus.

JERONIMUS. Ja, det ønskede jeg gjerne, hvis det var Ham beleiligt.

[1] »over Bælte« er over Kattegat.

[2] Se, den Gamle venter foran Husdøren, siger Tranio, og Leonard kan ligesom Simo staae ved Døren eller i Forstuen.

:ONARD. Det er mig til ingen Incommoda-
. Han kan besee det overalt, og det med sam-
?rihed, som det kunde være Hans eget.
RONIMUS (til Henrik). Hvad vil det sige: Lige-
det kunde være mit eget, da dog Kjøbet er
.et?
:NRIK (til Jeronimus). Ei, lad ham kun snakke,
l han vil. Han fortryder nok paa Kjøbet; men
r det for silde. Kan ikke Herren see, hvilket
ædeligt Ansigt han har?
RONIMUS. Ja jeg seer det.
:NRIK. Derfor er det bedst, at Herren holder
ra at tale om Kjøbet saa vidt som muligt.
RONIMUS. Jeg begriber det Altsammen, og
ar gjort vel at erindre mig derom.
'ONARD. Hr. Jeronimus maa nu see Sig alle-
ie om.[1]
RONIMUS. Det vil jeg og gjøre.
:NRIK. Se kun, Herre! paa denne Forstue.
en ikke net?
RONIMUS. Vist; den er meget vel indrettet.
:NRIK. Giv kun Agt paa Dørene.

skal nu tænkes, at Personerne befinde sig inde i Leonards
'ed Komediens Forestilling paa Theatret har det moderne
:ationsvæsen nødvendiggjort en Forandring af Texten i
: Scene, for at Skuepladsen hele Tiden kan vedblive at
Gaden udenfor Huset. Forandringen er i det Væsentlige
amme, som brugtes ved Stykkets Forestilling i 1806 paa
eatret. Jeronimus gik ind for at besee Huset, og medens
esaae det, holdt Leonard den Monolog, hvormed han skul-
re optraadt i den foregaaende Scene; derefter kom Jero-
s ud igjen og talte om hvad han havde seet. Ogsaa Oehlen-
ger har i sin tydske Oversættelse draget Omsorg for, at
t vedbliver at være det samme. Jeronimus beseer i denne
ættelse det Indre af Huset kun saaledes, at han seer paa
nen og nøies forøvrigt med at kige ind igjennem et Vindue.

JERONIMUS. De ere ret smukke.[1]

HENRIK. Kan vel nogen Laase være trofastere end disse Laase?[2]

LEONARD. Jeg sælger ikke en eneste af disse Laase ringere end ti Rigsdaler.

JERONIMUS (til Henrik). Hvad vil han sige dermed?

HENRIK [til Jeronimus]. Ti kun stille. Kjøbet ligger ham paa Hjertet. Efter Kjøbekontrakten hører os til, Alt hvad som er nagelfast.

JERONIMUS. Kakkelovnene høre jo ogsaa til Huset, Hr. Leonard?

LEONARD (til Henrik). Hvad vil det Spørsmaal sige, om Kakkelovnene høre til Huset?

HENRIK (til Leonard). Det skal jeg sige Hr. Leonard. I Lybek, hvor min Herre saa længe har opholdt sig, ere alle Husets Kakkelovne til Leie.

LEONARD [til Henrik]. Ja saa; er det en lybsk Talemaade?

JERONIMUS. Bjælkerne ere jo alle af Egetømmer?

LEONARD. Ja vist, og jeg vil raade Ham intet andet Tømmer at bruge til Sit Hus.

JERONIMUS (til Henrik). Jeg begriber ikke, hvad han vil sige dermed.

HENRIK (til Jeronimus). Han kan ikke faae dette Kjøb af sit Hoved, og derfor saa tidt man rører om den Materie, taler han hen i Taaget.

JERONIMUS (til Henrik). Det skulde den gode Mand have betænkt, førend han solgte Huset.

HENRIK. Se, Herre! hvilke Vindueskarme.

[1] »ret smukke«, rigtig smukke.
[2] »trofastere«, solidere. »Laase« — i Originaludgaven: »Laas«.

JERONIMUS. Hvor hastig tænker min Herre ıu at rydde Værelserne?

LEONARD (til Henrik). Hvad vil det sige »at rydle Værelserne«? Det er vel ogsaa en lybsk Talenaade?

HENRIK (til Leonard). Vist, Hr. Leonard! Meningen er, hvor længe Hr. Leonard bier, førend Han lytter i Husets Sommerværelser.

LEONARD. Ja, nu forstaaer jeg. — Somme Aar lytter vi før, og somme efter Paaske.[1]

JERONIMUS [til Henrik]. Nu taler han hen i Taaget igjen.

HENRIK [til Jeronimus]. Det er, som jeg har sagt. Se, nu tar han derpaa en Pris Tobak for at forlrive Dunsterne.

JERONIMUS. Ha ha ha!

LEONARD. Hvad leer Hr. Jeronimus af?

JERONIMUS. Intet, Hr. Leonard.

LEONARD. Der maaskee kan være Noget, som staaer Ham ikke an?

HENRIK. Jeg kan nok slutte, hvad Hr. Jeroninus leer af. Det er uden Tvivl denne Kamin, som staaer næst ved Kakkelovnen.[2]

LEONARD. Den er sat med vel overlagt Raad.

JERONIMUS. Men jeg vil dog ikke have den dêr staaende.

LEONARD (til Henrik). Hvad vil det sige, Henrik? Vil han rive en Kamin ned i et fremmed Hus?

HENRIK (til Leonard). Jeg har sagt Ham, Hr. Leonard! at det er lutter lybske Talemaader. Meningen er, at han ikke vil have saadan Kamin i det

[1] Man fik i Første Akt at vide, at Komedien foregaaer i Februar.
[2] I Oehlenschlägers Oversættelse er det foreskrevet, at Henrik ger denne Replik, idet han peger ind igjennem et Vindue.

nye Hus, som skal bygges. I Lybek strækker man Alting for meget ud. Saaledes hvad som dêr kaldes en Mark, er her to Mark.[1]

LEONARD. Ha ha ha!

JERONIMUS. Hvad leer Hr. Leonard af?

LEONARD. Intet, Hr. Jeronimus.

JERONIMUS. Jeg seer, at Huset ellers er godt overalt. Jeg troer dog ikke, at Han fortryder paa Kjøbet?

LEONARD. Nei, aldeles ikke; thi jeg har aldrig anvendt Penge bedre; thi jeg vil sige, at hvis....

JERONIMUS (til Henrik). Nu taler han hen i Taaget igjen.

[Til Leonard.]

Vil Hr. Leonard ikke smage min Tobak? Den kaldes i Lybek Cotillon.

LEONARD. Jeg takker. — Hillemænd! den nyser jeg stærkt efter.

JERONIMUS. Prosit, Hr. Leonard! Jeg vilde nok ogsaa see mig lidt om i Baggaarden.

HENRIK. Ja da maa Herren tage Sig vare for Porthunden; der er ellers ikke Meget at see.

JERONIMUS. Saa maa det da blive derved. — Adieu, Hr. Leonard! Forlad mig, om jeg har incommoderet Ham.

LEONARD. Alt forladt. (Han gaaer ind.)[2]

[1] Siden 1572 regnedes to danske Skilling mod een Lybsk, og samme Forskjel blev gjort mellem lybske og danske Mark, og da Hamborgerne ved deres Banks Oprettelse i 1619 havde sat Rigsdaleren til 3 Mark Lybsk, forordnede Christian den Fjerde, at en dansk Rigsdaler skulde være 6 Mark Dansk. Se Holbergs Danmarks og Norges Stat 1749 Side 386 og Zoëgas om Myntvæsenet, Kjøbenhavn 1788, Side 85.

[2] At Leonard forbliver i sit Hus, og at Jeronimus og Henrik tage Afsked med ham og træde ud paa Gaden, er efter gammel theatralsk Brug fremstillet saaledes, at Leonard »gaaer ind«, og at de to Andre forblive paa Skuepladsen.

SCEN. 9.

JERONIMUS. HENRIK.

JERONIMUS. Ha ha ha! Jeg kan ikke bare mig
›r Latter, naar jeg tænker paa denne Mands un-
erlige Tale.

HENRIK. Andre har ogsaa mærket, at saa tidt
logen taler om dette Kjøbmandskab, saa er han
gesom fra sig selv.

JERONIMUS. Enhver maa derfor betænke sig,
›rend han slutter Kjøb. Men hvad siger hans Ko-
e dertil?

HENRIK. Hun blev saa forbistret, da hun hørte
.jøbet, at hun i en hel Uge derefter ikke vilde søge
eng med ham.[1] Det er og af den Aarsag, at hun
cke vilde lade sig see. Men synes Herren ikke, at
i har gjort godt Kjøbmandskab?

JERONIMUS. Jeg er ganske fornøiet dermed.[2]

HENRIK. Synes Herren, at vi har kjøbt for
yrt?

JERONIMUS. Det er et Røverkjøb, Henrik.

HENRIK. Saa er Herren da ganske fornøiet?

JERONIMUS. Ja ganske fornøiet; og er det ikke
n lille Trøst for mig i denne Ulykke.

HENRIK. Hvilken Ulykke?

JERONIMUS. I denne Ulykke, at mit gamle Hus
r bleven befængt med Djævelskab.

HENRIK. Men, med Permission, jeg maa spørge
:erren end een Gang for alle, om Han virkelig
›rte ved Døren.

JERONIMUS. Jeg har jo sagt det over ti Gange.
old derfor inde med saadanne Spørsmaal.

›forbistret‹, rasende.
›ganske‹, fuldkommen.

HENRIK. Saa vil jeg da ei tale mere om det gamle Hus, men alene om det nye. Hvor herlig er ikke den Forstue, Herre!

JERONIMUS. Det er en prægtig Forstue.

HENRIK. Monsieur Leander og jeg har maalt alle Gange og talt alle Trapper i Huset. Det Ene svarer overalt til det Andet.

JERONIMUS. Om En vilde give mig 10,000 Rigsdaler igjen for Huset, saa tog jeg ikke imod dem.[1]

HENRIK. Ikke for 20,000 engang.

JERONIMUS. Det var for meget, Henrik.

HENRIK. Herren regner maaskee paa Lybsk. Hvis saa er, saa blev det for meget.

JERONIMUS. Nei, jeg regner efter dansk Maade 6 Mark paa en Rigsdaler. Jeg tillader, min Tro, ikke, at Huset bliver solgt en Skilling ringere.

HENRIK. Jeg giver, min Tro, ikke mit Samtykke til, at det maa sælges.

JERONIMUS. Hvi dit Samtykke?

HENRIK. Thi det var efter mit Raad, at dette Kjøb skete, og det var efter mit Raad, at vi tog de 500 Rigsdaler op hos Efraim, som vi betalte paa Haanden.

JERONIMUS. Nu rester alene at betale 5500 Rigsdaler.

HENRIK. Hverken meer eller mindre.

JERONIMUS. Jeg agter at betale ham den hele Sum idag; thi jeg har bragt 2000 Ducater med mig fra Lybek.

HENRIK. Vil Herren levere dem til mig, saa skal jeg bringe Kvittering tilbage.

JERONIMUS. Det er nok sikkerst, at jeg leverer ham dem selv.

[1] »igjen«, i Betaling.

HENRIK. Jeg mærker nok, at Herren har ingen Tro til mig.

JERONIMUS. Det er just ikke Mistro, Henrik; men ....

HENRIK. Hvor vil Herren nu være imidlertid?

JERONIMUS. Nu vil jeg ned til Toldboden for at hente Pengene.

HENRIK. Kan jeg ikke bære dem? Det er jo for tung Byrde for Herren.

JERONIMUS. Ei, Snak! Hvad Byrde i 2000 Ducater? Bliv du kun her, til jeg kommer tilbage.

[Han gaaer bort.][1]

SCEN. 10.

HENRIK ALENE.

Den gamle Skjelm vilde ikke troe mig. Jeg maa narre ham lidt meer. Jeg maa affiloutere ham de 2000 Ducater, naar han kommer tilbage. Dermed kan Monsieur Leander betale al sin Gjæld. Hvad Middel skal jeg nu bruge dertil? Jeg vil agêre Gjenganger og jage saadan Skræk ind i ham, at han for at redde Livet skal levere mig Guldbørsen. Det skal, min Tro, gaae rigtig an. Men hvad vil Udfal-

[1] I Samtalerne mellem Henrik og Jeronimus yttres Intet om, hvor Leander har taget Ophold, efter at han er flyttet ud af det befængte Hus. Jeronimus troer, at Sønnen er flyttet fra Byen og boer paa Gaarden. I Samtalen med Leonard i Act. III. Sc. 6 siger han om Sønnen: »Han er nu paa Landet, men skal komme hid imorgen.« Ogsaa i Mostellaria troer den Gamle, at Sønnen opholder sig paa Landet, hvad man faaer at høre, naar han siger til Tranio, efter at have erklæret sig fuldstændig tilfreds med Kjøbet af Gjenboens Hus: »Reis nu paa Landet og fortæl min Søn, at jeg er kommen hjem, og bed ham skynde sig ind til Byen sammen med dig.«

det blive paa alt dette? Jeg kan jo derved redde mig selv fra Galgen, som jeg ved alle disse Skjelmsstykker har fortjent; jeg kan jo betinge mig Pardon ved at skaffe ham Guldbørsen tilbage. Det gaaer rigtig an. Jeg er alt lykkelig kommen i Havnen. Jeg kaster Anker og slaaer mit Sind til Rolighed. Nu maa jeg først see til, at skaffe det drukne Selskab af Huset. [Gaaer ind.][1]

[1] Der findes ikke i Mostellaria noget Tilsvarende til, at Henrik vil franarre Jeronimus en fra Udlandet medbragt Guldbørs ved at agêre Husspøgelset. Henriks Monolog og de tre første Sceser af den følgende Akt ere Holbergs egen Opfindelse.

ACTUS III.

SCEN. 1.

JERONIMUS ALENE.[1]

Nu kan jeg strax betale min Gjæld paa een Gang, og er jeg glad ved at blive paa en god Maade skilt ved disse Penge. Jeg vandt dem vel med min Proces i Lybek, det er sandt; men jeg vandt dem ved at smøre Dommere og Advocater. Hvorfor det er mig ikke ukjært at anvende dem til saadan Udgift; thi jeg kan ikke nægte, at saa tidt jeg seer paa disse Penge, saa rører Samvittigheden sig i mig.[2]

SCEN. 2.

HENRIK SOM SPØGELSE. *JERONIMUS.*

HENRIK (kommer ud af Huset som Spøgelse og i en Machine, som gjør sig høi).[3] Est du der, som nylig forstyrrede min Ro ved at banke paa Døren?

[1] Jeronimus behøver nu ikke mere at have Reisekjolen paa. Han kan have afført sig den, medens han var paa Toldboden for at hente Pengene.

[2] De 2000 Ducater, som han har medbragt fra Lybek, og som han vil bruge til at betale Leonard 5500 Rigsdaler med, ere udenlandske Ducater, af noget større Værdi end de danske.

[3] I Oehlenschlägers Oversættelse staaer bemærket om Henrik, at han som Spøgelse er »in einen weissen Mantel gehüllt und in einer Maschine, womit er sich hoch und klein machen kann.« Paa det nuværende Theater er Spøgelset hvidklædt. Men i Hol-

14

JERONIMUS (paa Knæ). Abracadabra! Abracadabra! Abracadabra!

HENRIK. Din Abracadabra vil ikke hjælpe dig denne Gang.[1]

JERONIMUS. Abracadabra!

HENRIK. Det hjælper ikke, hvad du læser. Du maa strax vandre med mig til de mørke Boliger med din uretfærdige Mammon.

JERONIMUS. Ak, spar mit Liv, naadige Hr. Gjenganger!

HENRIK. Du slipper ikke med Livet; her vil Meer til.

JERONIMUS. Ak, lad mig dog leve lidt for at gjøre Pønitentse.

HENRIK. Da maatte jeg være en Nar. Nei, vi Aander lade ikke saadant Bytte gaae os af Hænder.[2]

JERONIMUS. Ak, Hr. Lucifer! betænk dog, at....

HENRIK. Fort, siger jeg; ingen videre Snak!

JERONIMUS. Ak, Hr. Lucifer! jeg vil gjerne opoffre Pengene, hvis min Person maa spares.

HENRIK. Det er mig ikke saa meget om de uretfærdige 2000 Ducater at gjøre, som at straffe dine Misgjerninger.

JERONIMUS. Ak, hav dog Naade for mig, og skil

bergs Tid var det en sort Skikkelse, hvad man erfarer af en Regning, som Komediehuset betalte i November 1752, og hvori en af Udgiftsposterne var: »Et sort Skind og en Machine til Spøgelset i Abracadabra.« Saavel i Uden Hoved og Hale som i Hexeri eller Blind Allarm bruges en lignende Machine med tilhørende sort langt Klæde til at agêre Djævel eller Troldmand i. — Den Besynderlighed, at et Spøgelse viser sig ved høilys Dag, forekommer i flere af Holbergs Komedier, ikke blot her i Abracadabra, men ogsaa i begge de nævnte Komedier og i Melampe.

[1] »Din Abracadabra« — maaske hellere: Dit Abracadabra.

[2] »saadant Bytte« kan baade betyde · Bytte af saadan Beskaffenhed, og: saaledes Bytte.

ved Pengene, at de kan komme til deres rette d, som de ved Uret ere afvundne.

:NRIK. Ingen Snak! Jeg vil have baade Pern og Pengene.

RONIMUS. Abracadabra! Abracadabra!

:NRIK. Jeg vil dog denne [Gang] for din dy- Søns Skyld spare din Person, og du skal have l herefter. (Han tager Pengene og gaaer bort brølende.)

SCEN. 3.

JERONIMUS ALENE.

, i en ulyksalig Tid gjorde jeg denne lybske e. Ak, jeg kan ikke meer! Dog maa jeg takke len, at jeg slap saa let, og naar jeg tænker mig maa jeg være glad ved, at jeg er skilt ved de færdige Penge, hvorom jeg hørte at Gjengan- n vidste Besked, saa at han ogsaa kunde sige men netop. Jeg gjør bedst at tie med denne delse; thi jeg beskæmmer mig kun selv ved ve den tilkjende.[1] Men hvad mon den Lakai som gaaer lige til Huset?

SCEN. 4.

OCTAVII LAKAI.[2] JERONIMUS.

KAIEN (banker paa Leanders Dør). Luk op! Hvor ;e skal jeg banke paa Porten?

med« — i Originaludgaven og de Høpffnerske Optryk: ed«, i Rahbeks og Boyes Udgaver: »tie med«.
avii Lakai har i den tydske Oversættelse 1755 faaet Navnet 1. Hans Forbillede i Mostellaria Callidamatis Slave er hel- te uden Navn, men hedder Phaniscus. — Lakaien har sam- rende, som Slaven. Han skal hente sin Herre fra Gjæste- hos Vennen.

JERONIMUS. Hør, ung Karl! hvad Pokker har I her at bestille?

LAKAIEN. I seer jo, at jeg vil ind i Huset. [Banker igjen.] Hei, Henrik! luk op!

JERONIMUS. Er I kjed af Jert Liv, Kammerat? Rider Fanden Jer?

LAKAIEN. Jeg troer snarere, at Fanden rider Jer. Vil I forbyde mig at tale med min Herre?

JERONIMUS. Hvem er Jer Herre?

LAKAIEN. Min Herre er Octavius, som spiser her idag.

JERONIMUS. Spiser Jer Herre her idag? I er ikke rigtig i Hovedet, ung Karl.

LAKAIEN. Jeg troer heller, at I har en Skrue løs i Hovedet, gammel Mand. — Hei, Henrik! Luk op!

JERONIMUS. Gaa fra Døren, medmindre I vil geraade i yderste Ulykke.

LAKAIEN. Jeg vil snarere geraade i Ulykke, hvis jeg forsømmer min Herres Ærinde.

JERONIMUS. Hvem er Jer Herre?

LAKAIEN. Jeg har jo sagt, at han hedder Octavius. Han spiser her idag med Jomfru Helene og Lucretia.

JERONIMUS. Og jeg siger Jer, at Huset er ganske tomt.

LAKAIEN. Er Huset tomt?

JERONIMUS. I syv samfælde Maaneder har her ikke en Sjæl været.

LAKAIEN. Og jeg kan sige, at jeg i syv samfælde Maaneder ikke har seet en saa forstyrret Mand, som I er. Mon jeg ikke selv har ført min Herre hid idag? Jeg er gal, som staaer og spilder Tiden her med Snak. — Hei, Henrik! luk op i Pokkers Skind!

JERONIMUS. I er kjed af Jert Liv, ung Karl. Gaa ra Døren, og læs Jert Abracadabra i Tide.

[Sagte.] Mig undrer, at Fanden ikke allerede har aget denne forvovne Knægt.

LAKAIEN [sagte]. Jeg mærker nok, at denne game Mand er ikke rigtig i Hovedet.

[Heit.] Hør, min Herre, med Permission, har I æret længe gal?

JERONIMUS. Hør, med Permission, har I været ænge gal?

LAKAIEN. Er det Galskab, at gaae i sin Herres Erende?

JERONIMUS. Er det Galskab, at vare et Menieske, som vil styrte sig i Ulykke?

LAKAIEN. Hvad Ulykke vil jeg styrte mig i?

JERONIMUS. Veed I ikke, at Huset er tomt, og ngen Sjæl har i syv Maaneder været her?

LAKAIEN. Det kan jeg sige, og det veed jeg, at ier i de sidste syv Maaneder har været mange ystige Dage hos Monsieur Leander.

JERONIMUS. Hvilken Leander?

LAKAIEN. Leander Hr. Jeronimi Søn, som idag iar budet min Herre til Gjæst med to Jomfruer.

JERONIMUS. Leander Jeronimi Søn, siger I?

LAKAIEN. Ja, det siger jeg.

JERONIMUS. Hvis Fader er Jeronimus?

LAKAIEN. Ja, saa hedder han. Nu er han i Lyiek for at udføre en Proces.

JERONIMUS. Det er Altsammen rigtigt. Det er g det Klogeste, som jeg her har hørt i al Jer Tale. [en at der er Folk i Huset, og at der idag holdes jæstebud, det er en gal og forstyrret Snak.

LAKAIEN. At I nægter Saadant, det er gal og

forstyrret Snak. Hvorfor skulde Huset have været øde i syv Maaneder?

JERONIMUS. Det har staaet øde fra den Tid, det er bleven plaget med Gjengangere.

LAKAIEN. Ha ha ha! Gjengangere? — Nu hører jeg nok, hvordan det er fat med denne gamle Mand. — Disse Spøgelser og Gjengangere ere i Jert eget Hoved og ikke i Huset. Det maa jeg vide, som nylig her har haft min Gang.

JERONIMUS. Du maa have haft Fanden ikke din Gang her i Huset; thi ....

LAKAIEN. Jeg har ikke hørt tale om andre Gjengangere i dette Hus uden om min Herre Octavius og de Fruentimmer, som han og Leander omgaaes med.

JERONIMUS. Alt dette Selskab er i Jert forstyrrede Hoved og ikke i Huset. I har jo selv banket paa Døren og mærket, at Ingen lukker op. Hvis jeg selv ikke havde seet Spøgelset, saa kunde jeg tænke, at der kunde være nogen Grund i Jer Tale.

LAKAIEN. Naar man er syg, min Herre, saa seer man gjerne Spøgelser; men jeg vil ikke staae her længer; det kan og hænde sig, at Selskabet er gaaet et andet Sted hen.[1]

JERONIMUS. Ja, gaa kun. Hør, ung Karl! naar I kommer hjem, saa maa I strax lade Jer aarelade i Panden.

LAKAIEN. Det Raad vil jeg give min Herre.

JERONIMUS. Og hvis det ikke kan hjælpe, maa I tage Rhabarbra ind for at laxere paa.

[1] Selskabet er virkelig gaaet andensteds hen. Henrik sagde ved Slutningen af Anden Akt, at han vilde »skaffe det drukne Selskab af Huset«, og han har gjort, hvad han sagde, at han vilde gjøre.

KAIEN. Alt Saadant behøver I bedst selv.
ı.

SCEN. 5.

JERONIMUS ALENE.

ɔr forstyrret og taabelig end denne Karls var, saa har den dog bragt mit Sind i Urolig-Jeg kunde snart falde paa de Tanker, at..... jeg har jo til min Ulykke seet Gjengangeren mine egne Øine, saa jeg ingen Aarsag kan at tvivle om, at Alting jo er rigtigt efter Hen-Beretning. Og hvad skulde bevæge ham eller n til at opdigte Saadant? Jeg har jo talt med ı, som har forstrakt Penge paa det kjøbte Jeg har jo ogsaa talt med Sælgeren Hr. Leo-. Knægten maa derfor enten have været gal beskjænket. Men der seer jeg Hr. Leonard.

SCEN. 6.

LEONARD. JERONIMUS.

ƆNARD [for sig selv]. Mig syntes, at her var no-ılarm; dog jeg seer Intet. Men her staaer jo Gjenbo Hr. Jeronimus.
ι.] Hans Tjener, Hr. Jeronimus! Tak for Sidst. seer noget altereret ud. Hvad fattes Ham?
ʔONIMUS. Jeg har haft nogen Fortræd, siden avde den Ære at tale med Ham.[1] Jeg havde i ɜ at betale Ham nogle flere Penge; men nu jeg at bie, til Han kan faae den hele Sum en Gang.
ƆNARD. Hvilke Penge?

nimus er i denne Scene paa Visit hos Leonard.

JERONIMUS. De Penge, som jeg er Ham skyldig.

LEONARD. Jeg takker og tager gjerne imod alt det, Han vil give mig.

JERONIMUS. Jeg agter ikke at give Ham Noget; jeg vil betale min Gjæld.

LEONARD. Hvilken Gjæld?

JERONIMUS. De 5500 Rigsdaler, som staaer til Rest.

LEONARD. Som Han er mig skyldig, siger Han?

JERONIMUS. Regningen er jo ganske rigtig. Naar Han tager 500 fra 6000, saa bliver der 5500 tilbage.

LEONARD. Den Regning er ganske rigtig; men hvad al denne Snak vil sige, begriber jeg ikke, om jeg stod paa mit Hoved.

JERONIMUS. Hør, min kjære Nabo, jeg mærker nok, at Han fortryder paa Kjøbet. Han skulde have betænkt det tilforn; nu er det for silde.

LEONARD. Gid jeg faae en Ufærd, Hr. Jeronimus! om jeg begriber det allerringeste af Alt, hvad Han siger.

JERONIMUS. Gid jeg ogsaa faae en Ufærd, om jeg begriber, hvi Han stiller Sig saa underlig an.

LEONARD. Alt dette er mørk og forblommet [Tale] for mig.

JERONIMUS. Jeg vil kræve alle Mennesker til Vidne, om det er en forblommet Tale, naar jeg siger til en Mand, at naar jeg af 6000 Rigsdaler har givet ham paa Haanden 500 Rigsdaler, han da ikke har meer at fodre end 5500 Rigsdaler.

LEONARD. Det er sandt nok, Hr. Jeronimus, naar Han siger det til en Mand, som Saadant vedkommer. Men at føre saadan Snak med en uvedkommende Person, det er noget sælsomt.

NIMUS. Har Han ikke faaet paa Haanden
sdaler?
'ARD. Har jeg faaet 500 Rigsdaler paa
n? Hvilken Snak!
NIMUS. Jo min Sjæl har I faaet dem; nu
›onimus og jeg.
'ARD. Nei min Sjæl har jeg ikke faaet
ı svor Leonard og jeg.
NIMUS. Ha ha, jeg mærker, at Han vil
ʗjøbet; men her hjælper nu ingen Eed;
ɩan lægge Ham Hans egen Kvittering for

'ARD. Min egen Kvittering?
NIMUS. Ja, Hans egenhændige Kvittering.
'ARD. Siger Han alt dette af Skjemt, Hr.
ıus, saa er det for stærkt skjemtet, og taler
'orlig, saa mærker jeg, at Han er kommen
e paa Helbreden.
NIMUS. Spot mig ikke, Hr. Leonard! Han
ıd deraf.
'ARD. Det være langt fra, Hr. Jeronimus;
ːtte kan jeg sige, at Enhver, som hører
'or Samtale, kan ikke Andet end dømme,
vi taler alvorlig, saa maa En af os være
for min Part er, Gud ske Lov, ved god
l.
NIMUS. Og mig fattes slet Intet paa Sund-

'ARD. Men hvad vil Han da sige med Sine
;sdaler, med min egenhændige Kvittering
ɛt deslige, som er ingen fornuftig Mands

NIMUS. Og hvad vil Han sige med at nægte
lant, som er ingen ærlig Mands Forhold?

LEONARD. Jeg faaer vel at nægte de Ting, som ikke ere skete.

JERONIMUS. Ikke skete! Tør Han vel ogsaa nægte Kjøbet?

LEONARD. Hvilket Kjøb?

JERONIMUS. Jeg mærker, Hr. Leonard! at I fortryder paa Kjøbet; men nu er det for silde; og jeg mærker, at det Samme har været Aarsag til den forblommede Tale, som Han tilforn førte, da Han sagde Sig ikke at ville sælge Laasene ringere end ti Rigsdaler Stykket.

LEONARD. Maa jeg ikke sætte hvad Pris jeg vil paa mine egne Laase?

JERONIMUS. Nei, Hr. Leonard, nei! Efter Kjøbekontrakten hører jo mig til, Alt hvad som er nagelfast i Huset.

LEONARD. Nei, nu bliver det rent galt. Hvad Pokker vil Han sige med Sin Kjøbekontrakt og Sine nagelfaste Sager? Saa sandt som jeg er en ærlig Mand, saa kan intet Saadant komme af en sund Hjerne.

JERONIMUS. Har Han ikke solgt mig Sit Hus?

LEONARD. Jeg hverken har solgt eller tænker at sælge det.

JERONIMUS. Men naar jeg viser Ham Hans egenhændige underskrevne Kjøbekontrakt, hvad da?

LEONARD. End naar Han aldrig kan bevise noget Kjøb eller fremvise nogen Kjøbekontrakt, hvad da?

JERONIMUS. Kjøbekontrakten er i min Søns Hænder.

LEONARD. Lad Hans Søn komme hid med Kontrakten.

JERONIMUS. Han er nu paa Landet, men skal :omme hid imorgen.

LEONARD. Jeg har dog seet ham idag her i Iuset.

JERONIMUS. I mit Hus? Jeg troer, I primer, Ir. Leonard! Huset, som bekjendt er, har jo staaet omt i syv Maaneder.

LEONARD. Ha ha ha! Her har jo været Gjæste-ud, Lystighed og Spil den hele Uge igjennem.

JERONIMUS. I det befængte Hus?

LEONARD. Hverken jeg eller Nogen i det hele Iabolav har hørt tale om Hans befængte Hus; vertimod vi kan vidne, at der har været Lystig-ied og Spil idag.

JERONIMUS. Har Han ikke hørt tale om [en] Jjengangere, som jeg selv med Forskrækkelse iar seet komme ud af Huset?

LEONARD. Ak, Hr. Jeronimus! jeg er bange, at nan har spillet Ham et hæsligt Puds, som jeg nu egynder ret at begribe.

JERONIMUS. Og jeg begynder at skjælve og æve over mit hele Legem.

LEONARD. Jeg nødes mod min Villie at sige Noget til Sagens Oplysning. Hans Søn med Hen-ik har holdt et farligt Hus i Hr. Jeronimi Fravæ-else. Da de hørte Hans Ankomst, kom Henrik il mig og bad, at jeg ikke vilde røbe dem, hvilket eg og lovede; derpaa kom han anden Gang[1] og ad, at det maatte være tilladt at besee mit Hus, aasom Leander skulde giftes og Hr. Jeronimus ilde lade bygge ham et Hus efter mit Huses Mo-lel.

[1] »anden Gang« — det foregik i samme Scene, i Act. II. Sc. 7.

JERONIMUS. Jeg er forraadt, hvis det er Sanden!

LEONARD. Alting skal befindes at være, som jeg har sagt, og naar saa er, kan Hr. Jeronimus let begribe, hvi jeg har kaldt Huset mit Hus, og Andet deslige, som Han forhen ikke har kunnet fatte.

JERONIMUS. Jeg er om en Hals, Hr. Leonard! hvis ....

LEONARD. Tvivler Han endnu derom?

JERONIMUS. Hvad som endnu foraarsager nogen Tvivlsmaal er dette, at jeg nyligen selv har seet Gjengangeren af mit Hus,[1] hvilken truede mig paa Livet og skilte mig ved en Guldbørs paa 2000 Ducater.[2]

LEONARD. Jeg vil forsikkre Ham, Hr. Jeronimus! at den Gjengangere har ikke været Anden end Henrik, og at Pengene er i hans Hænder. Lad os strax gaae ind i Huset for at faae fuldkommen Oplysning i Sagen.

JERONIMUS. Porten er i Laas. Jeg har endelig Hovednøgel; men Skræk sidder mig endnu i Blodet, saa at jeg ikke tør vove mig at gaae derind.[3]

LEONARD. Vil Han ikke, saa vil jeg. Fly mig kun Nøglen; jeg er vis paa at finde Husholdersken i Huset; thi hun kommer ikke gjerne ud.

(Han gaaer ind.)

[1] »Gjengangeren af mit Hus«, den i mit Hus værende Gjenganger — i Rahbeks og Boyes og Liebenbergs Udgaver: »Gjengangeren komme af mit Hus«.

[2] Resten af Komedien er i Oehlenschlägers Oversættelse forkortet til en lille Scene, som begynder med, at Henrik nærmer sig Jeronimus i Følge med Leander og Octavius samt en Ven Oldfuchs, der var ham behjælpelig med at agêre Spøgelse.

[3] Jeronimus havde ingen Portnøgle i forrige Akt, da han stod og bankede forgjæves paa Porten, men er i denne Scene forsynet med en saadan Nøgle for at kunne lade Leonard gjøre Brug af den.

NIMUS [alene]. Ak, jeg elendige gamle Mand!
ærdig at døe af Sorg og Forbittrelse; thi
mig paa een Gang baade ødelagt og for-
Alt hvad som kan opmuntre mig til at
Begjærlighed at hævne mig over den for-
Henrik, der saa skammelig har spillet
g.

ARD [kommer ud igjen]. Træd nu kun frit ind,
onimus! saa skal Han strax komme af
en. Han skal istedenfor Gjenganger finde
e Borde, Vinflasker og musikalsk Instru-
og høre Husholderskens Bekjendelse.

(De gaae Begge ind.)[1]

SCEN. 7.

JESPER. ARV.

ER. Er du vis paa, at den gamle Herre er
n tilbage?

Ja, det er ganske vist. Jeg har hørt det af
soner, som eenstemmig vidnede derom.
em sagde ogsaa, at han havde hørt det af
selv.

ER. Hvorledes fandt han ham at være til-

Han sagde, at han saae ud, som han havde,
dsproget, brændt Falster af og vilde fly'e
Lolland.[2]

med de to Gamle er langt morsommere end den til-
Scene hos Plautus. De følgende Scener ere Holbergs
ndelse; dog har de to sidste Scener enkelte Ligheder
ingen af Mostellaria.

nme siger Arv i Jean de France Act. I. Sc. 2 om Hans

JESPER. Jeg vil ikke laane ham min Ryg.

ARV. Han slipper nok for at blive straffet paa Ryggen; den murede Galge vil ikke blive ham for god.[1]

JESPER. Jeg er glad ved, at vi ingen Del har haft i al den Uheld, som er skeet.

ARV. Jeg i lige Maade. Har han givet mig Frokost imorges, saa skal jeg nu hjælpe ham til Aftensmaaltid.[2] Men der kommer Herren selv med hans Nabo Seigneur Leonard.

SCEN. 8.

JESPER. ARV. JERONIMUS. LEONARD.

JERONIMUS. Ak, saadant Forræderi er aldrig tilforn hørt. Nu har jeg Oplysning i den hele Sag, og Husholdersken vidner, at hun saae selv Henrik at forklæde sig som et Gespenst uden at kunne begribe, hvad Sigte han dermed havde. Ingen Straf kan være stor nok for saadan Skjelm.

LEONARD. Jeg vil, min Tro, ikke bede for ham.

JERONIMUS. Men der seer jeg mine Folk fra Landet. — God Aften, Jesper! Hvordan har I holdt Hus i min Fraværelse?

JESPER. Der er kun holdt slet Hus, Herre! men det er ikke min Skyld. Jeg kan gjøre Rede og Regnskab for min Husholdning; men her i Staden .... Jeg vil ikke sige mere. Herren faaer Alting desværre at vide.

ARV (grædende). Og nu har vi Execution paa Gaar-

[1] Der stod i Holbergs Tid en muret Galge paa Fælleden udenfor Kjøbenhavns Vesterport.

[2] Dagen helder, naar Jesper og Arv optræde i denne Scene; i den følgende siger Jeronimus »God Aften« til Jesper.

en for Skatterne, som vi ikke har en Skilling til t betale med; og naar vi kommer til Staden for t anholde om Penge, driver man kun Spot med s. Jeg skæmmes ved at tale om, hvorledes jeg enne Morgen tidlig blev medhandlet.

JERONIMUS. Hvad vederfoer dig da?

ARV. Den skjelmsk Henrik istedenfor at høre in Ansøgning slog en Skaal Vand over mit Hoed.

JERONIMUS. Vand over dit Hoved, siger du?

ARV. Det var værre end Vand; det var, med ermission at sige, noget Andet.

JESPER. Himmelen har sendt Herren hid i en eleilig Tid; thi hvis Han havde blevet længer orte, havde Intet kunnet staae til Redning.

ARV. Vi havde maat sætte Bækken for Kirkeøren.[1]

JERONIMUS. Min kjære Hr. Leonard, hvad syes Ham om alt dette?

LEONARD. Jeg haaber, at Han som en fornuftig Iand ikke lader Sig overvinde af Sorg.

JERONIMUS (græder). Ak, hvo kan imodstaae saa ange overfaldende Ulykker?

LEONARD. Han vinder dog Intet dermed. Nu aa Han alene være betænkt paa at oprette de ldne Sager. Men der seer jeg Skjelmen komme.

JERONIMUS. Og han gaaer endnu med opreist

At Folk, som vare blevne forarmede, kunde paakalde den entlige Godgjørenhed ved at lade sætte Bækken for Kirkeren, omtales ogsaa i Barselstuen Act. I. Sc. 7. Men et saadant ggeri skulde have Øvrighedens Tilladelse, og ifølge kongeligt escript af 17. Juni 1690 maatte Tilladelse eller »Bækkenbrev« an meddeles, naar Nogen var kommen i Nød enten ved Ildsade eller ved Søulykke eller ved Landflygtighed formedelst rig eller for den Augsburgske Confession.

Hoved. — Hør, Jesper og Arv! gaaer lidt til Side og henter et godt stærkt Reb. [Jesper og Arv gaae ind.]

SCEN. 9.

HENRIK. JERONIMUS. LEONARD.
SIDEN *JESPER* OG *ARV.*

HENRIK [for sig selv]. Ha ha ha, hi hi hi! Jeg kan narre den gamle Mand lige saa meget, som jeg vil.

JERONIMUS [sagte]. Du skal vel ikke narre mig oftere.

HENRIK [continuerer]. Jeg fik ham til med foldede Hænder at læse Abracadabra.

JERONIMUS [sagte]. Og jeg skal faae dig til at læse en anden Lectie.

HENRIK [continuerer]. Nu maa jeg hitte paa en Invention at fuldføre Komødien.

JERONIMUS [sagte]. Jeg haaber, at den er allerede fuldført.

HENRIK [continuerer]. Det er jo virkelig en Komødie.

JERONIMUS [sagte]. Men det skal blive en Tragødie for dig.

HENRIK [continuerer]. Men der staaer jo de to gamle Mænd.

[Til Jeronimus.]

Ak, Hr. Jeronimus! jeg har jo varet Ham saa ofte ad, at Han ikke skal staae saa nær ved det befængte Hus.

JERONIMUS. Jeg er nu ikke mere bange for Fanden, Henrik! Jeg har nu ogsaa gjort Fred med ham, ja jeg har gjort ham mig saa underdanig, at jeg kan mane ham fra mig og til mig saa ofte, som mig lyster.

HENRIK [sagte]. Hvad vil det sige? Jeg troer, her er Ugler i Mosen.

JERONIMUS. Kommer herud, I Gjengangere! og binder Hænder og Fødder paa denne Skjelm.[1]

(Jesper og Arv kommer med Rebet.)

HENRIK (paa Knæ). Ak, Hr. Jeronimus! hvad Ondt har jeg gjort?

JERONIMUS. Binder Hænder og Fødder paa ham. (Henrik bindes og sættes paa Gulvet.)[2]

HENRIK. Ak, Hr. Leonard! bed for mig.

LEONARD. Jeg hverken vil eller kan hjælpe dig.

HENRIK. Ak, Hr. Foged! bed for mig.

JESPER. Du har ikke forskyldt, at jeg skulde bede for dig.

HENRIK. Ak, Arv! bed for mig.

ARV. Hvis min Bøn kan formaae Noget, saa vil jeg ydmygst bede Herren, at du maa blive hængt, førend Sol gaaer ned.

HENRIK. Ak ak! jeg mærker, at man ikke meget kan forlade sig paa Patroner i Verden.

ARV. Jeg tjener dig ellers i alle andre Ting.

HENRIK. Ak, hvilken haard og utaknemmelig Medtjener!

ARV. Jeg er jo taknemmelig for den Frokost, du gav mig imorges.

JERONIMUS. Læs nu Abracadabra, din Hund! og se, om det kan hjælpe dig.[3]

[1] Henrik kan ikke undslippe, han maa lade sig gribe. Men i Mostellaria redder Skalken sig fra at falde i den vrede Herres Hænder. Saasnart Tranio mærker Uraad, tyer han til et Gade-Alter, hvor han er uangribelig, og viger ikke derfra, før han har opnaaet Pardon.

[2] Det er inde i Jeronimuses Hus, at Henrik sættes bunden paa Gulvet, og Resten af Komedien foregaaer inde i Huset.

[3] Jeronimuses Replik er i Originaludgaven og begge de Høpffnerske Optryk feilagtig tillagt Jesper.

HENRIK. Er da ingen Naade for mig at vente?

JERONIMUS. Aldeles ikke, du skal straffes efter dine Misgjerninger.

HENRIK. Kan jeg ikke frelse mit Liv ved at levere Guldbørsen tilbage?

JERONIMUS. Du skal levere Pengene tilbage og siden hænges.

HENRIK. Det skal i Evighed ikke skee!

JERONIMUS. Jeg skal nok lære dig det.

HENRIK. Herren maa pine og plage mig saa meget, som Han vil, saa skal Han ikke faae Pengene paa andre Vilkaar.

JERONIMUS. Ha ha! det skal have gode Veie; du skal nok synge i anden Tone, naar Pinebænken kommer.[1]

HENRIK. Jeg blæs af alle Pinsler, og Udfaldet skal vise min Bestandighed.

JERONIMUS. Du kalder Stivhed og Haardnakkenhed Bestandighed; men den skal jeg strax spæge.

HENRIK. Og jeg skal lave mig paa at imodstaae med Tapperhed alle de Plager, som kan paalægges mig.

SCEN. 10.

OCTAVIUS. DE FORRIGE.

OCTAVIUS. Min Hr. Jeronimus, jeg kommer her Først for at gjøre min Bekjendelse, dernæst for at stille Ham tilfreds.[2]

[1] »Tone«, Melodi.

[2] Den Plautinske Octavius meddeler først i en lille Monolog, at det er overdraget ham at forsone Faderen med Sønnen. Derefter faaer han Øie paa den Gamle og hilser og siger, at det glæder ham at see ham vel hjemvendt fra Udlandet.

RONIMUS. Hvad er Hans Bekjendelse?
TAVIUS. Min Bekjendelse er, at jeg tillige Hans Søn Leander ikke har ført os anstæn-p i Hans Fraværelse.
RONIMUS. Jeg har med Ham intet at bestille, sieur Octavius! Han kan drikke, smause, sere lige saa meget, som Han lyster. Han har e nok dertil, Han har ogsaa Ingen at gjøre iskab for Sin Opførsel, efterdi Han er Sin Herre.
TAVIUS. Betænk, min Herre, at vi ere unge iesker.
RONIMUS. Jeg siger, at jeg har med Ham intet stille, men alene med den Anden, der ved skikkelige Forhold fast har ødelagt mig.
ONARD. Hvor er Leander?
TAVIUS. Han staaer herudenfor, og tør ikke ne for sin Faers Ansigt.
ONARD. Da vil jeg føre ham herind.

SCEN. 11.

LEANDER. DE FORRIGE.

ANDER (paa Knæ). Ak, jeg kommer som den rne Søn og beder om Naade.[1]
RONIMUS. Jeg har ingen Søn, og vil og ikke af nogen Søn at sige.
ANDER. Ak, min kjære Fader! jeg beder grædende Taare.

[1] stellaria optræder Sønnen ikke, naar der skal bedes om . Han viser sig kun i den første Del af Komedien og er g, efter at Faderen har viist sig. Vennen Callidamates er m at faae den Gamle til at pardonnere Sønnen og der-l ogsaa at pardonnere Slaven.

JERONIMUS. Det Navn Fader skurrer i mine Ørne. Jeg er ikke din Fader. Se, der er din Fader, som sidder bunden paa Gulvet. Du est anden Fader ikke værd.

HENRIK. Ak, gid jeg var hans Fader! saa skulde han strax absolveres.

LEANDER. Ak, jeg beder med grædende Taare.

JERONIMUS. Dine Taare bevæger mig aldeles ikke.[1]

LEANDER. Hvad vil man da gjøre med mig?

JERONIMUS. Jeg skal først erklære dig arveløs og siden actionere dig for en offentlig Ret.

LEONARD. Kjære Nabo, Han gaaer heri for vidt. Betænk dog Ungdoms Feil.

JERONIMUS. Er Den ung, som er 24 Aar gammel?

HENRIK. Ak, Hr. Jeronimus! betænk, at det er Jer eneste Søn.

JERONIMUS. Gid du faae en Ulykke, din Gaudieb! Tør du vel bede for Andre?

HENRIK. Jeg vil gjerne lide al den Straf, som mig paalægges, naar Monsieur Leander maa tages til Naade.

JERONIMUS. Dommen er afsagt. Du skal hænges, og han straffes paa anden Maade.

OCTAVIUS. Her er jo ikke anden Ulykke skeet, end at nogle Penge ere tilsatte.

JERONIMUS. Nogle Penge, siger Han? Jeg faaer Andet at føle, jeg elendige Mand.

OCTAVIUS. Hør, Hr. Jeronimus! jeg forbinder mig i alle disse Folks Paahør og Nærværelse, af mine egne Midler at erstatte al den Skade, som er skeet, til Punkt og Prikke.

[1] »Dine Taare« — i Originaludgaven: »Dine Taarer«, i de Høpffnerske Optryk: »Dine Taare«.

EANDER. Og jeg lover helligen at forbedre
: Levnet og aldrig herefter at gjøre Noget, som
ı være min Fader imod.
'ENRIK. Ak, jeg begynder at faae min Aande
en.
EONARD. Kjære Nabo, vil I af saadanne Ar-
nenter ikke lade Eder bevæge?
'CTAVIUS. Jeg bekræfter igjen Alt, hvad jeg
· lovet, saa at Hr. Jeronimus skal blive sat i
nme Stand, som han var for sin Bortreise.
,EANDER. Og jeg vil aldrig bede for mig of-
e, hvis jeg bryder det Mindste af alt det, som
har lovet.
ERONIMUS. Stat da op igjen. Jeg pardonnerer
; da med begge disse Vilkaar.[1]
IENRIK. Ak ak, hvilken uformodentlig Frelse!
ERONIMUS. Den gaaer dig ikke an.
IENRIK. Saa er det da ingen Generalpardon?
ERONIMUS. Nei nei! du skal betale Lavet.
d mig nu først faae Guldbørsen tilbage, siden
ıl vi tales videre ved.
IENRIK. Herren kan være forsikkret om, at
; aldrig siger, hvor Guldbørsen er forvaret, før-
d jeg bliver forvisset om min Frelse.
ERONIMUS. Haandskruer og andre Pinsler
ıl nok drive dig til at give den tilbage.
IENRIK. Herren maa bruge alle optænkelige
ısler, saa giver jeg den ei tilbage.
ERONIMUS. Prøven skal strax gjøres. — Hør,
per og Arv! bringer ....
IENRIK. Hvad nytter det Herren, at Han piner

Mostellaria faaer Sønnen Pardon, saasnart hans rige Ven
lovet at give fuld Erstatning for alle de voldte Tab.

mig forgjæves? og hvad Ære har Han deraf, at Han handler saa ilde med mig for en ærlig Sag?

JERONIMUS. For en ærlig Sag, siger du?

HENRIK. Ja, jeg siger en ærlig Sag, som heller fortjener Belønning end Straf, hvilket jeg skal bevise for hver upartisk Ret.

JERONIMUS. Lad os engang høre, hvori disse Bevisligheder bestaaer, og hvorledes du agêrer denne Sag.[1]

HENRIK. Jeg vælger Hr. Leonard til Dommer og agêrer min Sag saaledes:

Saasom jeg for denne høi-respective Ret er stævnet for at svare til de Beskyldninger, som Hr. Jeronimus velfornemme Borger og Indvaaner her i Staden har gjort mod mit ærlige Navn og Rygte, og velbemeldte Hr. Jeronimus uden Føie har sat i Rette paa mit Liv, min Ære og Formue, da endskjøndt jeg kan have Aarsag til at paastaae en betydelig Satisfaction, vil jeg dog alene lade mig nøie med en simpel Befrielsesdom. Sagen, gunstige [Hr.] Dommer! er denne. Min Herre Leander, som jeg har lovet Huldskab og Troskab, var geraaden i en Uleilighed, hvoraf han ikke uden ved mit Middel kunde redde sig.[2] Jeg har for hans Frelse opoffret mig selv; thi alle de Kunster, som jeg har øvet, sigte alene dertil, og naar saa er, mener jeg uforgribelig, at deslige Bedrifter bør hellere at have Navn af heroisk Actioner end af Misgjerninger. Dette er saa klart, at Enhver det strax kan begribe og tydelig see, at jeg kan have Aarsag til at gjøre en stærk Irettesættelse mod

[1] Det skal muligvis ikke være Jeronimus, men Leonard, der yttrer saadant Ønske.
[2] »mit Middel«, min Hjælp.

ɪntrapart; ikke desmindre vil jeg dog i
nde til min Herre Leander,[1] for hvilken
jeg ogsaa frastaaer alle mine retmæssige
ioner, lade mig nøie med en Befrielses-
aledes conciperet, at eftersom agtbare og
ınge Karl Henrik Andersen har for denne
ʼiist sin Uskyldighed, da befries han for
ɔnimi Tiltale, og Omkostningerne ophæ-
begge Sider.
aledes har jeg agêret min Sag. Hvis mine
r ei havde været bundne, og jeg kunde
ort Gestus, skulde det end være bleven

ɪARD. I denne Procedure, hvor latterlig
saa er dog Noget, hvoraf man kan bevæ-
ːrningerne i sig selv ere lastværdige, men
ːne ere gode. Eftertænker kun, hvad Nytte
ːe i en Fare sig kunde have at vente af saa-
ːner, der for hans Frelse ikke tager i Be-
ng at underkaste sig Pinsler og Død. Jeg
ler ham derfor, og haaber, at Hr. Jeroni-
ke anker paa saadan Dom.
ɪDER. Jeg tilstaaer, at Alt, hvad han har
ar været for min Frelse.
ɪVIUS. Og jeg vil formode, at eftersom jeg
ɪtaget mig at gjøre Hr. Jeronimus skades-
ler maa gives en Generalpardon.
ʔIK. Og jeg forbinder mig strax til at vise,
ɪldbørsen er henlagt, som er ganske urørt
l Behold.
ʼNIMUS. Jeg faaer da at give mig tilfreds.

[Til Jesper og Arv.]

ʼ ham igjen.

ːeende til‹, af Hensyn til.

ARV. Men, Herre, hvad Vederlag skal jeg faae?

HENRIK. Det kommer nu denne Sag ikke ved. Du maa tage en ny Stævning, Arv. Ellers giver jeg dig Lov at slaae en Potte Vand over mit Hoved igjen.

LEONARD. Ha ha ha! Træder ind i mit Hus; der kan vi afgjøre Alting.[1]

HENRIK (til Spectatores). Nu er Komødien til Ende, gaaer nu Hver hjem til Sit, og hvis Eders Koner eller Husholdersker knurre, efterdi I komme saa silde hjem om Aftenen, saa læser Eders Abracadabra tre Gange i Rad. Dermed bevæbner I Eder saavel mod dem, som mod andre Spøgelser. Ellers lærer man af denne Komødie, hvori ingen Actricer have været, at mange vigtige Ting kan forrettes uden Fruentimmerets Hjælp.

[1] Ved Komediens Slutning skulde Skuepladsen staae tom, og Leonard faaer den dertil, idet han uden at bryde sig om, at Personerne skulle tænkes at være forsamlede i Jeronimuses Hus, gjør Brug af den Omstændighed, at Theatrets Dekoration forestiller Gaden imellem de to Gjenboers Huse.

HOLBERGS KOMEDIER

TOLVTE BIND

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF

JULIUS MARTENSEN

TOLVTE BIND

REPUBLIKEN — PHILOSOPHUS I EGEN IND-
BILDNING — DEN FORVANDLEDE
BRUDGOM

FORORDENE TIL DE ÆLDSTE UDGAVER AF HOLBERGS KOMEDIER
SAMT RETTELSER OG TILFØIELSER

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
MDCCCCVI

KJØBENHAVN. F. E. BORDING

REPUBLIKEN

OM REPUBLIKEN

de sex Komedier, som Holberg skrev for den kongelige danske Skueplads, blev kun de tre forestil-, medens han levede, Plutus, Sganarels Reise og ıcadabra; de tre andre, Philosophus i egen Indbild-ı, Republiken og Den forvandlede Brudgom saae ıt som tre posthume Komedier. Alle sex udkom paa k i Slutningen af Marts 1754, et Par Maaneder efter fatterens Død, og Publikum fik derved de tre sidste ıedier at læse, forinden de vare forestillede. Men der snart ved Theatret begyndt paa at faae dem indmede i Repertoiret. I April aabnedes den nye Saison ' en Forestilling af Republiken, og i August opfør-Philosophus i egen Indbildning; derimod hengik 'en 130 Aar, inden det tredie Stykke Den forvand-Brudgom naaede at blive spillet paa den danske ıplads.

ı Maanedstid efter at Philosophus i egen Indbild-var opført, udkom Holbergs sidste posthume k, den femte Del af hans danske Epistler, og man f Epistlen 447, hvori han afslutter sin Selvbiografi, tilligt at vide om de sex sidste Komedier. Man saae, epubliken var hans femte Komedie for den konge-danske Skueplads, og at han efter at have skrevet ıbliken betragtede sin Komedieskrivning som af-et. Men da Abracadabra ikke gjorde Lykke paa ıtret og antoges at have faaet en kjølig Modtagelse, i det var uden kvindelige Roller, skrev han endnu forvandlede Brudgom, en Komedie uden Acteurs, altid skulde spilles sammen med Komedien uden icer. Tillige saae man af Epistlen 447, at de fem ıedier vare frembragte omtrent i den Orden, hvori

de vare spillede, kun var Republiken spillet før Philosophus i egen Indbildning, og endvidere, at Holberg ikke kaldte sin femte Komedie Republiken, men Publicum eller Det gemene Bedste; thi saaledes kalder han den baade i Selvbiografien og i Epistel 506, og saaledes hedder den ogsaa i Indholdsfortegnelsen i Syvende Tome af Den danske Skueplads. Overtitlens Forandring er maaskee foretaget efter Holbergs Død; væsentlig er Forandringen ikke; Scheibe bemærker feilagtigt, at Stykket mod Holbergs Mening (dem Sinne Holbergs entgegen) i den tydske Oversættelse hedder »Die Republik oder Das gemeine Wesen« istedenfor »Publicum oder Das gemeine Beste«. De tre Titler Publicum, Republiken og Det gemene (ɔ: fælleds, almindelige) Bedste, ere tre Synonymer. Republiken, det latinske Res publica, *er det Samme som* Publicum, *og* Publicum *er det Samme som Almeenvellet; i Barselstuen siger Arianke: »Vi kalder Publicum det gemene Bedste«. Men hvert af de tre Synonymer har tillige sin egen Betydning, og Stykkets Overtitel er sandsynligvis bleven forandret, fordi »Publicum« kunde tages i en Betydning, hvori det ikke skulde tages. Stykket har ved denne Forandring faaet samme Navn, som er tildelt den allegoriske Hovedperson.*

Om sin femte Komedie »Publicum eller Det gemene Bedste« siger Holberg forøvrigt i Selvbiografien, at »deri skjemtes med Projectmagere, som gjøre egennyttige Forslag, hvilke de besmykke med Statens Nytte. De Samme give sig ud for Stats-Medici for at curere de Svagheder, hvoraf et Societet laborerer; men det gaaer dem ligesom Kvaksalvere, hvis Medicin er værre end Sygdommen. Dette Skuespil er mere for Ørene end for Øiene. Det er delt i 3 Akter«.

Satirens Gjenstand er dog ikke blot de egennyttige Projectmagere, men ogsaa de egennyttige Tjenere hos høie Herskaber. Emnet er tildels det samme som i Den politiske Kandestøber, og man bringes til at have den

jamle Komedie i Erindring, da Herman von Bremen gjenoptræder som Projectmager allerede i en af Stykkets første Scener. Den egennyttige Tjener hos Republiken ligner Kandestøberdrengen Henrik; men et nyt Karaktertræk er dog hans Hykleri, efter at han har faaet at vide, at Gaardskarlen har modtaget en Dusør. Hvad Projectmagerne angaaer, da lærer man ikke saa meget Personerne, som deres Projecter at kjende, og Stykkets Anden Akt, hvori en Række af de til Republiken indgivne Projecter oplæses, er en meget morsom Akt.

Projectmagere vare Folk, over hvem Holberg flere Gange satiriserede. Han gjør det baade i Peder Paars og i Den politiske Kandestøber, i Niels Klims underjordiske Reise og i nogle af de danske Epistler; tilsidst skrev han en stor Treaktskomedie om dem. Hans Satire gjaldt dog alene de daarlige eller unyttige Projectmagere. Der udtales ogsaa i Slutningen af Komedien, at »det kan være ligesaa skadeligt at forkaste alle Projecter, som at antage dem alle«; og i sin Epistel 192 bemærker han, at man ikke maa forkaste alle Forslag, da det var ligesom man vilde sige, at Alting i et Land var saa godt, at Intet kunde forbedres. Men der var i Holbergs Tid en altfor stærk Tilbøielighed hos Folk til at fremkomme med Projecter, og endnu før han begyndte at satirisere over denne Tilbøielighed, havde den danske Regjering følt sig saa besværet af Projectmagere, at den havde søgt ved en Lovbestemmelse at faae deres Antal indskrænket. Forordningen af 20. Februar 1717 om Suppliker og Memorialer indeholdt følgende Paragraf:

Saasom sig og endel unyttige Projectmagere tidt og ofte angive, saa skal det og hermed aldeles være forbudt, med noget Project, som ei er practicabelt, at indkomme; men skulde noget være, som man maatte befinde af den Importance, at det var værd at eftersee, da skal den, som er Autor dertil, selv være forbunden til paa sin egen Bekostning at præstere sit Angivende eller og derfor efter Sagens Omstændigheder ansees; skulde det ellers kun være Angivelser uden Fundament, som hverken ere practicable eihel-

ler beviislig kunne gjøres, da skal han, saa snart Sagen ham i Cancellierne eller Collegierne er overbeviist, strax arresteres og saa længe i Arrest forblive, indtil han sit Angivende præsterer, eller efter Loven lide derfor.

Men baade i den paafølgende Del af Frederik den Fjerdes Regjeringstid og i hver af de to næste Kongers Tid fandt Holberg Anledning til at satirisere over Projectmagere.

Den femte Komedie, som han skrev for det kongelige Theater, er ligesom den første et Skuespil med en allegorisk Hovedperson. Begge disse Skuespil ansees for at være skrevne under Paavirkning af Aristofanes. At Plutus tildels er skreven efter en Komedie af Aristofanes, bekjender Holberg selv; derimod yttrer han ikke Noget om, at en anden af Aristofanes' Komedier er benyttet ved Udarbeidelsen af Republiken. Men da der findes Ligheder mellem Republiken og Ridderne, en Komedie, hvori Aristofanes lader det Atheniensiske Folk optræde som en gammel svagelig Mand, hvis Gunst et Par Demagoger kappes om at vinde, og da Ridderne hørte til de Komedier af Aristofanes, som Holberg kjendte, hvad der kan sees af hans Omtale af den i sin Epistel 212 og at han citerer nogle Vers af den i Noterne til Peder Paars, saa har han formodentlig haft den i Tankerne, da han lod Staten optræde som en Frue, der mener, at hun trænger til at faae en Svigersøn, som kan støtte hendes Hus, og hvis eneste Datter Politikerne efter Moderens Opfordring beile til ved at indsende Projecter. Boye har i sine Fragmenter over Holberg i Maanedsskriftet Athene 1815 gjort opmærksom paa Lighederne mellem Republiken og Ridderne. Men ved at sammenligne de to Komedier vinder man ikke nogen bedre Forstaaelse af Holbergs Komedie, og Holberg kunde uden Kjendskab til Aristofanes have skrevet Republiken ganske som Komedien foreligger. Den kvindelige Person, der forestiller Staten, har kun ringe Lighed med den mandlige, der i Ridderne forestiller Folket; hun er nærmest i Slægt med de allegoriske Kvinder, der kjendtes fra

ere Komedier og satiriske Skrifter. Holberg havde v for endel Aar tilbage skrevet en lille Komedie, der eiede sig om en allegorisk Matrone, som døer efter ɪgvarig Skranten og begraves med stort Comitat; en nende fransk Komedie var Les Funérailles de la ıire, *og i en anden* La Hollande malade *er den hol-ɪdske Stat en Kvinde, der tages under Behandling af ·skjellige Læger. Blandt satiriske Skrifter om et alle-risk Fruentimmer kan nævnes et Par tydske, den i formationstiden paa Dansk oversatte Satire om den ȝe Messe, og fra Holbergs egen Tid: Das merckwür-ȝe Leben und die sonderbare Kranckheit und darauf folgter Tod und Begräbnusz der Französischen Re-tation, 1743.*

Projectmagerne i Holbergs Komedie forværre kun uens Tilstand istedenfor at gjøre den bedre. En af m foreslaaer hende at bruge tre Slags ny Medicin, n han har lavet; hun følger det givne Raad og sam-ligt fingeres, at hun har nedsunket de andre Projecter, n blev forelæste for hende. Derefter bliver hun saa arlig, at hun er nærved at omkomme, og hun ønsker Ulykke over alle Projectmagere; men en ung Mand, r beiler til Datteren uden at være Projectmager, skjøndt uen har bekjendtgjort, at hun kun vil have en Poli-er til Svigersøn, viser sig som duelig Læge; han faaer nde ved et simpelt Middel til at opkaste alle de daar-e Projecter, og da hun er kommen sig, belønner hun m med at lade ham faae Datteren til Ægte.

Rahbek erklærede Katastrofen for »ækel« og fandt een »modbydelig«, og da han ønskede, at Holberg ke selv havde fundet paa denne uskjønne Katastrofe, msatte han som sin Formodning, at Poissons La ɔllande malade *havde bragt ham paa Afvei. I Pois-ns Komedie faaer Holland mod sin Villie Klysteer af udt og Salpeter og besøges af en fransk og engelsk, ansk og tydsk Læge, af hvilke den engelske vil give nde et Brækmiddel og den franske vil aarelade hende.*

men tilsidst begge nøde hende til at danse, hvorefter hun bliver endnu slettere og omsider erklæres for uhelbredelig. Der er dog ingen Grund til at troe, at Holberg har været paavirket af La Hollande malade, *da han skrev Republiken; han har vistnok selv opfundet Katastrofen, og den er ikke saa hæslig, som den forekom Rahbek.*

Med bedre Forstaaelse af Katastrofen omtaler Boye Komedien i Athene.[1] *Han bekjender, at Maaden, hvorpaa Hovedpersonen helbredes, er udelikat og frastødende for en sensibel Læser, naar man tager i fysisk Forstand, hvad der kun skal tages i allegorisk; men for dem, der ere mindre sensible og kunne holde Tanken alene ved Allegorien, mener han, at Katastrofen ikke vil forstyrre en saa rig Fornøielse, som det Heles komiske Kraft, ypperlige Lune og raske Gang maa vække, og han kalder Republiken et »høist underholdende Stykke«. Derved tænker han dog kun paa, hvad Stykket kan være for Læseren; paa Theatret skulde det ikke mere forestilles; det var spillet to Gange i April 1754 og var derefter for stedse udgaaet af Theatrets Repertoire. Ingen af Holbergs Komedier fik et saa kortvarigt Liv paa Skuepladsen, som Republiken. Men i Literaturen har det Værdi, og naar man læser det oftere, vil man maaskee finde Anledning til at sige som Boye: »Ved gjentaget Studium af Stykket er jeg endmere bleven opmærksom paa dets Fortjenester.«*

[1] Oktober 1817.

REPUBLIKEN
ELLER
DET GEMENE BEDSTE

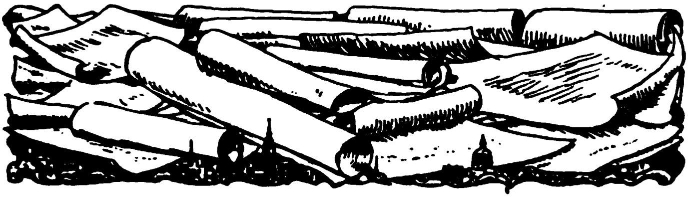
KOMEDIE I TRE AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA DEN KONGELIGE DANSKE SKUEPLADS
ONSDAGEN DEN 17. APRIL
1754

PERSONERNE

REPUBLIKEN, en velstaaende Frue
LEONORA, hendes Datter
PERNILLE, Pigen
HENRIK, Tjeneren
ARV, Gaardskarl
SKRIVEREN, Republikens Sekretær
LEANDER, Leonoras Beiler
NOVATIANUS, LEERBEUTEL, HERMAN VON BREMEN eller BREMENFELDT, OHNGELDT, Projectmagere

Scenen er i Westfalen

ACTUS I.

SCEN. 1.

LEERBEUTEL. NOVATIANUS.[1]

NOVATIANUS. Godmorgen, Hr. Leerbeutel! Hvad er Hans Ærende her saa tidlig?

LEERBEUTEL. Det skal jeg sige Ham som min gode Ven, forhaabende, at det bliver hos Ham selv. Her kan en fattig Karl komme til Brød og gjøre sin Lykke.

NOVATIANUS. Hvi saa?[2]

LEERBEUTEL. Har Han ikke hørt tale om den Resolution, som Fru Respublica har taget, endelig at bortgifte sin eneste Datter, som saa mange brave Mænd hidindtil forgjæves have gjort Ansøgning om?[3]

NOVATIANUS. Hvad Forhaabning kan Monsieur Leerbeutel derom gjøre Sig?

LEERBEUTEL. Jeg kan have saa god Forhaabning, som Nogen her i Staden; thi det er bekjendtgjort, at Fruen seer hverken efter Ungdom, Kjønhed eller Midler, men søger efter en Svigersøn,

[1] »Novatianus« hedder den ene af Projectmagerne, sandsynligvis fordi han er en Mand, der vil indføre noget Nyt.
[2] »Hvi saa?« er ikke det danske Hvi saa? men det tydske Wie so?
[3] Ordet Datter staves i de ældre Udgaver stedse »Dotter«.

som har Kundskab i Stats- og Husholdnings-Sager, og der ved Capacitet og Hurtighed[1] kan understøtte hende i hendes Alderdom, give hende nyt Liv og nye Kræfter og bringe hendes Hus i en florêrende Tilstand.

NOVATIANUS. Er da Monsieur Leerbeutel en saa stor Politicus?

LEERBEUTEL. Jeg skulde ikke rose mig selv; men jeg troer ikke, at der er Nogen her i Landet, der har enten bedre Villie eller Evne til at tjene Publico. Jeg har allerede idag paa en halv Times Tid gjort og udstuderet syv Projecter, som alle ere af stor Vigtighed. Jeg har et af dem hos mig, som er det fornemste, og som jeg vil vise Ham som min gode Ven for at høre Hans Betænkning derover.[2]

NOVATIANUS. Jeg skal med Flid læse det igjennem og sige Ham min Mening.

LEERBEUTEL. Det maa blive liggende hos Ham en Times Tid. Jeg vil imidlertid liste mig her ind for at tale med Republikens Tjener, som kan bane mig Veien til hans Herskab.[3]

NOVATIANUS. Monsieur finder ham nu ikke; thi jeg saae ham i dette Øieblik i en anden Gade.

LEERBEUTEL. Saa vil jeg da komme igjen om en halv Time; imidlertid er Han saa god at igjennemlæse nøie Forslaget.

NOVATIANUS. Det skal skee. Adieu saa længe.

[1] »Hurtighed«, Snarraadighed.
[2] Man faaer i Act. II. Sc. 2 at vide, at Forslaget angaaer Guldmageri.
[3] Leerbeutel vil liste sig ind til Republikens Tjener. Samtalen mellem Leerbeutel og Novatianus føres enten udenfor Huset eller i dets Forstue. Theatrets Dekoration forestiller Torvet, hvorpaa Republiken boer.

SCEN. 2.

NOVATIANUS ALENE.

Ha ha ha! Jeg er just i samme Ærinde, som han, og derfor bildte ham ind, at Tjeneren var ude. Hvis der er noget Godt i Forslaget, giver jeg det ind i eget Navn. Enhver er Tyv i sin Næring. Vil han beskylde mig for Falskhed og sige, at han har betroet mig Forslaget, saa er mit Nei saa godt, som hans Ja. Jeg er ellers ikke den Første, som i saa Maade pløier med Andres Kalv. Men jeg maa see til i Tide, at jeg faaer fat paa Tjeneren.

(Han kiger ind ad Døren og vinker ad ham.)

SCEN. 3.

HENRIK. NOVATIANUS.

HENRIK. Vil Han tale med Nogen her i Huset?

NOVATIANUS. Hans Tjener, Monsieur von Henrik. Tag min Dristighed ikke ilde op; jeg trænger til Hans Venskab og haaber, at saasom jeg altid har baaret stor Affection til Ham, at Han nægter mig ikke Sin Tjeneste i et vigtigt Anliggende.

HENRIK. Jeg har slet ingen Prøver haft paa Hans Affection, er eiheller istand til at bevise Ham nogen Tjeneste. Det er knapt, at jeg kjender Ham af Ansigt.

NOVATIANUS. Hvis Han ingen Prøve har seet paa min Affection, saa skal Han faae den at see. Jeg beder ydmygst, at Han ikke vil forsmaae et Par Ducater.

HENRIK. Hvorfor skal jeg tage imod Hans Ducater?

NOVATIANUS. Det er ikke i anden Henseende end til at vise Prøve paa den Affection, som jeg bær til Hans Person.[1]

HENRIK. Hvis det er ikke i anden Henseende, saa skal Han have Tak. Er Hans Navn ikke Novatianus?

NOVATIANUS. Jo til Tjeneste. Jeg hører, at Han dog veed mit Navn.

HENRIK. Hvorfor skulde jeg ikke vide Hans Navn? Jeg har jo kjendt Ham længe og veed, at Han er en honnet Cabaleer. (De omfavne hinanden.) Men hvad er Hans Forlangende? Det skulde være mig en Fornøielse, om jeg kunde være Ham til nogen Tjeneste.

NOVATIANUS Ja vist kan Han tjene mig; thi jeg veed, at Han staaer vel hos Hans Frue Republiken. Jeg er hidkommen for at tilbyde Republiken min ringe Tjeneste, og til den Ende har udstuderet adskillige Ting, som ere til hendes Tarv og Nytte. Man skulde vel tænke, at nogen Egennytte var derunder, eftersom de Fleste ved Forslag sigte gemeenlig til egen Interesse; men jeg er ikke af de Slags Folk; thi jeg kan helligen vidne, at jeg Intet har for Øien uden Republikens Bedste.

HENRIK. Jeg er ganske forsikkret derom. Men hvad er det, hvormed jeg kan være Ham til Tjeneste?

NOVATIANUS. Et godt Ord kan gjøre meget. Jeg har forfattet adskillige nyttige Forslag, hvoraf jeg har dette, som Han seer, renskrevet, som jeg ydmygst beder, Monsieur von Henrik vil recommandere til Hans Frue Republiken.

[1] »Henseende«, Hensigt.

HENRIK. Hør, min Herre! Republiken giver Audients Klokken To i Eftermiddag; da kan Han lade Sig indfinde. Imidlertid skal jeg bane Veien ved at recommandere paa det Kraftigste Hans Person.

(Novatianus kysser ham og gaaer bort.)

HENRIK [alene]. Jeg er vis paa, at vi vil faae en stor Hob Projectmagere paa Halsen; men hvis de alle forstaae deres Politica saa vel, som denne, saa taber jeg intet derved. Men der seer jeg en Anden komme; jeg troer nok, at han er af samme Surdei. Det kommer mig for, som det er Bremenfeldt. Jo det er, min Tro, ham selv i egen Person. Jeg vil holde mig lidt til Side for at see, hvor han vil lande.

SCEN. 4.

BREMENFELDT. HENRIK.

BREMENFELDT [for sig selv]. Nu kan man gjøre sin Lykke, og nu kommer mine politiske Videnskaber mig tilpas.[1] Jeg har allerede denne Morgen igjennemløbet tre Capitler i Den politiske Stokfisk og derover faaet fem gode Projecter i Hovedet, hvorved jeg haaber at recommandere mig hos Republiken, og derover blive saa nær den lovede Belønning, som nogen Anden.[2]

HENRIK (sagte). Han taler ikke om, hvorledes han vil recommandere sig hos mig, hvilket viser, at han er kun en slet Politicus.

[1] »politiske Videnskaber«, statsretlige og statsøkonomiske Kundskaber.

[2] »Den politiske Stokfisk« var en Kjærlighedsroman, men omtales af Bremenfeldt som en Haandbog for Politikere, ligesom i Den politiske Kandestøber.

BREMENFELDT [for sig selv]. Det er mig sagt, at Republiken nu skal have sin Bolig her. Men der seer jeg en Tjener.

[Til Henrik.] Hør, Monsieur! hvad hedder denne Gade?

HENRIK. Den hedder slet Intet; I kan jo see, at det er et Torv. Men hvad leder Han efter?

BREMENFELDT. Jeg leder efter Republikens Bolig.

HENRIK. Saa er I paa rette Vei; thi her er Huset, hvor hun boer.

BREMENFELDT. Hører Han til Huset, med Permission at spørge?

HENRIK. Med Permission at svare: Jeg hører ikke saa meget til Huset, som Huset hører til mig; thi jeg er her Fuldmægtig.

BREMENFELDT. Hans Tjener, Hr. Fuldmægtig. Kunde Han ikke skaffe mig Audients hos Republiken? Thi jeg har adskillige vigtige Forslag at insinuere, som vil komme hende til stor Nytte.

HENRIK. Er det intet Andet?

BREMENFELDT. Min Hr. Fuldmægtig, jeg forlanger kun Audients og indfinder mig paa Republikens Invitation.

HENRIK. Har I slet intet Andet?

BREMENFELDT. Nei, jeg begjærer kun Audients.

HENRIK. Dermed bemænger jeg mig ikke. Nu om Formiddagen gives ingen Audients. Vil I passe paa om Eftermiddagen, saa er det den rette Tid.

BREMENFELDT. Hvad Klokkeslet, om jeg maatte saa spørge?

HENRIK. Jeg har ikke Stunder at tale meer med Jer, om jeg maatte saa svare. Adieu.

BREMENFELDT (gaaende bort). Den Karl er kort for Hovedet.

HENRIK [alene]. Den Karl har et Kjødhoved; thi En, der ikke veed bedre at insinuere sig hos Republikens Tjener, har ilde studeret sine Politica, og med sine Forslag kan ikke vinde uden Bagslag.[1] Men der seer jeg Seigneur Leerbeutel komme. Han graver uden Tvivl i sin Lomme efter en Ducat; det er en ret Statsmand; man kan see den sunde Politik afmalet i hans Pande.

SCEN. 5.

LEERBEUTEL. HENRIK.

LEERBEUTEL [for sig selv]. Nu mener jeg nok, at Henrik er kommen hjem igjen. Mig fortryder at have overleveret mit Skrift til Novatianus; man har Exempel paa, at En og Anden udcopiere Andres Forslag og give dem ud for deres egne. Men der seer jeg Manden, som jeg leder efter.

[Til Henrik.] Servitør, Hr. Henrik! Jeg blev saa glad over den Intimation, jeg saae i Aviserne, af Republiken, at jeg lovede, det Første jeg saae hendes Tjener, at forære ham tre Ducater. Lad mig nu fuldbyrde mit Løfte, og forsmaa ikke en ringe Gave.

HENRIK. Ei, Hr. Leerbeutel! jeg har jo ingen Tjeneste beviist Ham.

[1] Ordspillet med Forslag og Bagslag var paa Komediens Tid bekjendt fra Peder Paars, i hvis Fjerde Bogs første Sang den jydske Vært fortæller, at han gav Projectmageren Jens Grovsmed et dygtigt Spark for Enden og sagde:
Kjære Jens, du altid Forslag gjør,
Af os du derfor nu et Bagslag lide bør.

LEERBEUTEL. Jeg sværger paa, at Han skal have dem.

HENRIK. Jeg vil da ikke gjøre Ham meensvoren; ønsker ellers at kunne gjøre Ham nogen Tjeneste.

LEERBEUTEL. Den Tjeneste, Han kan bevise mig, er at recommandere mig hos Republiken og at skaffe mig Audients; thi jeg har adskillige nyttige Ting at forestille hende. Jeg tvivler ikke om, at adskillige Andre lade sig ogsaa indfinde; thi Staden vrimler af Projectmagere, hvoraf de fleste kun fremkomne med ildegrundede Forslag, som sigte alene til deres egen Nytte, hvorvel de bruge Republikens Tarv til Prætext. Jeg derimod kan forsikkre, at jeg har ikke mindste Henseende til Belønning; men Publici Velfærd er alene Tønder til min Iver.

HENRIK. Jeg er og forsikkret derom. Monsieur har ellers Ret deri, at Adskillige ville lade sig indfinde. Her har allerede været To. Den Første var Novatianus, som havde et skriftligt Forslag, som han vilde levere mig til Befodring.[1]

LEERBEUTEL. Hillemænd, hvad hører jeg! Havde han allerede et skriftligt Forslag?

HENRIK. Ja, men jeg tog ikke derimod. Jeg bad ham at overlevere det selv i Eftermiddag.

LEERBEUTEL. Ak, den Forræder!

HENRIK. Hvi saa?

LEERBEUTEL. Det var mit Forslag, som jeg leverede ham til at igjennemsee, for at høre hans Betænkning derover. Ak, Hr. Henrik! hav den Godhed at give Republiken Saadant tilkjende.

HENRIK. Hvad kan det hjælpe, naar ingen Beviis er?

[1] »Befodring« — i de Høpffnerske Optryk: »Befordring«.

LEERBEUTEL. Jeg byder mig til at gjøre min ,ed derpaa.

HENRIK. Men om han som en Politicus tilbyer sin Benægtelses-Eed, saa bliver man jo lige log. Folk agter desværre nuomstunder ikke at værge.[1]

LEERBEUTEL. Ak, Hr. Henrik! hjælp mig til ıette heri.

HENRIK. Hverken jeg eller Nogen kan heri hjæle. Det er en Ting, som maa afgjøres mellem Dem elv. Men jeg veed jo, at Monsieur har flere Procter. Det kan jo ikke komme Ham som en habil Iand an paa et Forslag meer eller mindre.

LEERBEUTEL. Det er vel sandt; men dette Forlag var det bedste, og som har kostet mig megen Iovedbryden.

HENRIK. Det er galt nok. Jeg veed nu intet bedre laad end, at Han skriver det paany igjen, og da ommer det an paa, hvo der først indkommer med it Skrift. Ellers er i mine Tanker bedst, at Han erındiger Sig ret om Tingen og hører, om han ıed det Gode vil levere Skriftet tilbage.

LEERBEUTEL. Det vil jeg og gjøre. Adieu saaenge. Jeg recommanderer Ham min Person.

[Gaaer bort.]

HENRIK [alene]. Jeg vil være ganske neutral i dene Sag og opføre mig upartisk, som en ærlig Mand ømmer og anstaaer; thi jeg har faaet Penge af dem egge. Men der seer jeg, Republiken kommer med omfruen og Pernille.

1 Schous Udgave: »Folk tager desværre nuomstunder ikke i ıtænkning at sværge.«

SCEN. 6.

REPUBLIKEN. LEONORA. PERNILLE. HENRIK.[1]

REPUBLIKEN. Hør, min Datter! du maa være betænkt paa at forandre din Stand. Du maa efter unge Jomfruers Exempel ikke see hverken efter Kjønhed eller Ungdom, eiheller efter Midler, men efter Forstand og Videnskab.[2] Jeg bliver nu gammel, og store Byrder ligge paa mine Skuldre; jeg maa derfor have en Svigersøn, som kan understøtte mit Hus, bøde paa det Forfaldne, ja bringe Alting i bedre Stand. Du svarer Intet dertil?

PERNILLE. Den stakkels Jomfru kan ikke Andet end blive taus over saadant Forslag. Jeg vil svare paa hendes Vegne, at naar Fruen vil gifte Sin Datter bort, maa Hun see til, at der bliver et kjærligt og enigt Ægteskab, hvilket ikke kan ventes, uden at Personen er saadan En, som hendes Hjertelav kan falde til.

REPUBLIKEN. Hendes Hjertelav bør fæstes til Den, som hendes Moder anseer som en Støtte for hendes Hus og Handtering.[3]

PERNILLE. Eftersom Fruen holder saadan Person saa nødig, er det da ikke bedst, at Hun tager ham selv og lader Jomfruen faae sin Ligemand og saadan En, som hun kan lide?

REPUBLIKEN. Jeg er for gammel til at gifte mig, Pernille.

[1] Skuepladsen er fra nu af og til Komediens Ende i Republikens Hus; men Theatrets Dekoration vedblev hele Tiden at forestille Torvet, hvorpaa Republiken boer.

[2] ›Videnskab‹, Kundskab.

[3] ›for hendes Hus og Handtering‹ — i Schous Udgave: ›for sit Hus og sin Handtering‹.

PERNILLE. Og hun er for ung og for god at gifte ig med en forrustet Projectmager.

REPUBLIKEN. Det kan hænde sig, at hun kan aae Den, der baade kan understøtte mit Hus, og om tilligemed kan staae hende an.

PERNILLE. Det kan hænde sig, det kan og ikke ıænde sig. Saasom Fruen fornemmelig sigter til .t faae til Svigersøn Den, som Hun holder for den tørste Politicus, saa staaer en ung Jomfru stor 'are ved at faae en Mand, som hun kan være forıøiet med.[1]

REPUBLIKEN. Det maa komme an paa en Prøre, hvem jeg finder bedst og bekvemmest.

PERNILLE. Jeg har aldrig hørt, at Kundskab i Statssager holdes for Prøver til Bekvemhed i Ægeskab. Der vil, min Tro, andre Prøver til. — Er let ikke sandt, Jomfru?

REPUBLIKEN. Hold inde med saadan daarlig Snak, Pernille! Min Datter finder sig nok deri.

PERNILLE. Hør, min kjære Jomfru! om den ɔolitiske Kandestøber kom og friede til Hende, rilde Hun sige ham Ja?

LEONORA. Jeg haaber, at min Fru Moder ikke rilde give mig bort til en gammel Nar.

PERNILLE. Om en Sokrates da med Abeansigt ɜller en skrutrygget Æsopus lod sig anmelde?

LEONORA. Da svarede jeg det Samme dertil.

PERNILLE. Nu hører jo Fruen, hvorledes Jomfruen kan og vil finde sig i Saadant. Jeg er kun en ˈattig Pige;[2] men om Herman von Bremen eller len politiske Stokfisk friede til mig, viste jeg dem

[1] »Fare ved at faae« er i Schous Udgave forandret til: »Fare for kke at faae«.

[2] »fattig Pige«, stakkels Tjenestepige.

paa en høflig Maade Fanden i Vold og gav dem Assignation paa en gammel forrustet Fiskerkjælling.[1]

REPUBLIKEN. Hør, Mademoiselle! jeg giver dig vel Frihed til at tale; men jeg mærker, at du gjør Misbrug deraf og søger kun at styrke min Datter i Ulydighed.

PERNILLE. Man har jo Frihed at tale i Republiker. Alle Republiker gjøre jo Profession af at høre Sandhed; men det synes, at Saadant bestaaer alene i en pur Sigelse og i et purt Navn; thi Erfarenhed viser, at man ved Sandhed styrter sig i Fortræd allevegne i Verden.

REPUBLIKEN. Enten det er saa eller saa, saa bliver jeg uryggeligen ved mit Forsæt. — Og du, min Datter! maa skikke dig deri.

LEONORA. Men, min kjære Moder!....

REPUBLIKEN. Ingen Snak! Hvad jeg har sagt, maa staae fast. Her handles om en Svigersøn af saadanne Kvaliteter, som jeg har beskrevet.

PERNILLE. Alle ville give sig ud for at have slige Kvaliteter. Alle ville og foregive, at de sigte alene ved deres Forslag til Republikens Tarv, skjøndt Hjulet, som driver dem, er alene Jomfruen, som er Republikens eneste Arving.

REPUBLIKEN. Jeg kan nok vide at gjøre Forskjel mellem daarlige Projectmagere og duelige Raadgivere.

PERNILLE. Det er ikke saa let, som Fruen mener. Erfarenhed viser, at man ofte bliver bedragen. Hun skal see, at Projectmagere i Hobetal vil strømme hid.

[1] »friede til mig« — i 1754 og de fleste andre Udgaver: »friede efter mig«.

RIK. Her har allerede været Tre denne Mor-
en Ene seer meer politisk ud end den An-
g har bedet dem at komme igjen ved Au-
imen.
UBLIKEN. Det er godt nok. Jeg maa gaae
længe. (Hun og Henrik gaaer ind.)

SCEN. 7.

LEONORA. PERNILLE.

NORA. Nu ere gode Raad dyre, min kjære
e.
NILLE. Jeg veed ikke bedre Raad at give,
Leander giver sig ud for en Politicus og til-
sin Tjeneste i Statssager.
NORA. Du kjender ham da ikke ret. Han er
ig Person, der aldrig giver sig ud for det,
in ikke forstaaer.
NILLE. Paa den Maade kommer Jomfruen
til Brudeseng med den politiske Kande-

NORA. Hvad skal jeg vel gjøre?
NILLE. Er det Spørsmaal, hvad Hun skal

NORA. Jeg bekvemmer mig aldrig dertil.
r derforuden forbundet mig til Leander,
g ikke forlader.
NILLE. Hvor er han nu? Det var at ønske,
var tilstede, at vi kunde raadslaae lidt med

NORA. Jeg troer nok, at han kommer i dette
k; thi jeg har haft Bud til ham.
NILLE. Han maa komme i Formiddag; thi
in til i Eftermiddag, saa gives ingen Leilig-

hed at tale med ham, efterdi Huset vil vrimle af Projectmagere.

LEONORA. Han kommer vistnok i Formiddag, og da har han i Sinde at begjære mig offentlig af min Moder.

PERNILLE. Jeg er bange, at han faaer kun slet Svar, hvis han ikke agêrer saadan Person, som jeg har sagt.

LEONORA. En saadan modest Person, som han er, kan ikke bane sig Vei til Lykke ved Løgn og Praleri.

PERNILLE. Jeg veed ikke, om det kunde lægges ham til Last, naar det skete i saadan Nødsfald, som dette. Man maa idetringeste gjøre et Forsøg, om han kan bekvemme sig dertil. Men der seer jeg En komme. Jeg troer, at det er Leander.

LEONORA. Ja, det er Leander. Jeg vidste nok, at han ikke blev borte.

SCEN. 8.

LEONORA. PERNILLE. LEANDER.

LEONORA. Ak, min kjære Leander! det seer slet ud for os nuomstunder.

LEANDER. Conjuncturerne ere slemme. Jeg er selv bange; dog vil jeg ikke lade Modet falde.

LEONORA. Hvad Haab kan Han vel gjøre Sig i denne Tilstand?

LEANDER. Det kan hænde sig, at mine egne Rivaler kan befordre min Sag.

LEONORA. Hvorledes skulde det kunne skee?

LEANDER. Det kan skee, at de ved urimelige og ugrundede Forslag heller forvirre end bestyrke Republiken, saa at hun derover vil see, hvor ska-

delige slige Folk ere, og at de have ikke uden egen Interesse for Øien. Jeg grunder mine Tanker heri paa Erfarenhed.

PERNILLE. Stol ikke for meget derpaa, Monsieur Leander! Det Sikkerste er, at Jomfruen fremturer i sin Bestandighed, og at Monsieur Leander jo før jo heller taler med Republiken og aabenbarer hende Sine Tanker. Det kan hænde sig, at Hans Person kan staae hende an.

LEANDER. Det maa komme an paa et Forsøg. Min Person er hende ikke ubekjendt, hun kjender og min hele Familie. Det staaer kun paa, at jeg nu strax kan faae Audients.

PERNILLE. Det skal jeg nok udvirke, hvor knap Tiden end er. Jomfruen maa ikke være tilstede; der maa Ingen være uden Republiken og Monsieur Leander tilligemed mig, som kan lidt understøtte Hans Sag. Det maa ikke hjælpe, om jeg faaer lidt Utak. Bliv kun her lidt, Monsieur. — Og, Jomfru! kom I ind med mig.

LEANDER [alene]. Jeg stoler mest paa Jomfruens Bestandighed og den Forvirrelse, de mange Raadgivere og Projectmagere vil bringe Republiken i; thi dette mit Ærende vil kun lidet udvirke. Dog maa jeg gjøre et Forsøg, paa det at jeg ikke skal beskyldes for at have forsømt Noget. Men der seer jeg Republiken at komme med Pernille.

SCEN: 9.

LEANDER. REPUBLIKEN. PERNILLE.

LEANDER. Ydmygste Tjener, min kjære Frue! Jeg beder om Forladelse, hvis jeg kommer i ubeleilig Tid.

REPUBLIKEN. Tiden er noget knap for mig. Han er ellers velkommen. Men hvad er Hans Forlangende?

LEANDER. Jeg er kommen for at anholde om Hendes kjære Datter, som jeg for lang Tid siden har fattet Kjærlighed til.

REPUBLIKEN. Det er ganske fremmed for mig. Men har Han udforsket hendes eget Hjertelav?

LEANDER. Ja vist; det er en afgjort Sag imellem os indbyrdes, saa at der mangler Intet uden Republikens Samtykke.

REPUBLIKEN. Jeg kan aldeles ikke give mit Samtykke dertil, og det formedelst de Aarsager, som jeg har sagt min Datter selv.

LEANDER. Hvad har da Fruen at sige paa min Person? Hun kjender jo mig selv og min hele Familie.

REPUBLIKEN. Just fordi jeg kjender Ham, just derfor kan jeg ikke give mit Samtykke. Han er vel en ganske brav Karl,[1] men ikke saadan En, som jeg i denne min Tilstand behøver til Svigersøn; thi jeg maa nu ikke see hverken efter Ungdom, Kjønhed, Stand eller Midler, men efter En, der har Videnskab i Økonomi og Statssager.

LEANDER. Min kjære Frue, Alting staaer jo vel til i Hendes Hus og alle Hendes Sager. Naar man er frisk, behøves ingen Medicamenter; thi de bringe i saa Maade mere Skade end Nytte med sig. Fruen er jo bekjendt Mandens Gravskrift, som var dette: Jeg var af god Helbred, men for at faae end bedre, brugte jeg daglig Medicamenter, hvoraf jeg døde.[2]

[1] »ganske brav«, fuldkommen brav.
[2] Holberg siger i Moralske Tanker Side 443: »man kan blive syg.

ILLE. Jeg troer, at det vil ogsaa gaae lige-
r til.
BLIKEN. Hold du kun din Mund og lad
lene. — Jeg har vel overlagt dette, og be-
t det Forsæt, som jeg har taget, er ganske
nt.
DER. Fruen vil see, at Hendes Sager vil
over forvirres.
BLIKEN. Jeg forundrer mig ikke over, at
r fører saadan Tale; thi Han har Sit eget
nde alene for Øinene, og ingen Henseende
nit Bedste.
DER. Mener vel Fruen, at [ikke] nogen af
Raadgivere og villige Aander, som vil lade
inde, jo have fornemmelig deres egen In-
for Øiene?
ILLE. Det skulde jeg ogsaa tænke; thi der
g nogen Projectmager, som seer jo efter
rdel, skjøndt alle bruge Republikens Bed-
rætext.
BLIKEN. Det er meget, at man ikke kan
Munden til paa den Pige.
DER. Min kjære Frue, Pigen har Kjærlig-
Hende og Hendes Datter; det er saadan
n, som driver hende til at tale.
BLIKEN. Og jeg har Omsorg for min og
es Velstand, hvilket driver mig til at laste
Tale.
ILLE. Fruen lader kun see liden Omsorg

atter Præcaution. Hid henhører det bekjendte italien-
krift, som blev gjort over en Mand, der ved daglig Me-
averede sig saaledes mod alle Sygdomme og Hændel-
døde af Præcaution.« Samme Bog Side 432 fortælles,
riften lyder: *Per star meglio sono morto.*

for Hendes Datter, som dog er det bedste Klenodie, Hun har.

REPUBLIKEN. Naar det gaaer hendes Moder Republiken vel, saa gaaer det og hende saavelsom alle Husfolkene vel.

PERNILLE. Ordsproget lyder vel saa;[1] men Erfarenhed viser dog, at det holder ikke altid Stik. Hvorledes kan det gaae Hendes Datter vel, naar hun skal skilles ved Den, som hun har fæstet sit Hjerte til, og bindes til En, som hun ei kan lide?

LEANDER. Intet kan være fornuftigere talt. Jeg haaber, at Fruen lægger det paa Hjerte.

REPUBLIKEN. Har Monsieur ellers noget Andet at foredrage?

LEANDER. Nei, aldeles ikke; mit Ærende var alene at anholde om Fruens Datter.

REPUBLIKEN. Saa har jeg da intet meer at tale med Ham; thi Han har hørt min Resolution og de Aarsager, som jeg har anført.

LEANDER. Jeg har hørt Hendes Resolution, men ingen grundige Aarsager dertil.

REPUBLIKEN. Forlad mig, Monsieur! Jeg har ikke Stunder at opholde mig her længer.

(Hun gaaer bort.)

PERNILLE. Jomfru! Kom ud og hør Dommen.

SCEN. 10.

LEONORA. LEANDER. PERNILLE.

LEONORA. Ak, jeg kan see paa Eders Ansigter, at Dommen er haard.

[1] Man pleiede at sige: Naar det gaaer Kongen vel, saa gaaer det og Undersaatterne vel. Se Holbergs Heltindehistorier, Første Del Side 16.

LEANDER. Ja, det er vist nok; men jeg appellerer.

LEONORA. Til hvem vil eller kan Han appellere?

LEANDER. Jeg appellerer til Hendes Bestandighed.

LEONORA. Ak, jeg er bange, at den ikke vil meget hjælpe os.

LEANDER. Det kan nok hjælpe, naar Hun fører Sig ret op.

LEONORA. Hvad skal jeg da gjøre? Giv mig gode Raad.

PERNILLE. Jomfruen skal gjøre ligesom Polichinello i Komødien. Da Døden engang kom og tiltalede ham i Sang saaledes: »Polichinello, ich sage dir, du musst sterben,« svarede han i samme Tone:[1] »Tod! ich sage dir, das lass ich wohl bleiben.« Hvorpaa Døden med uforrettet Sag gik bort, for ikke at gjøre ham meensvoren.[2] Hendes Moder kan Intet udrette, naar Jomfruen lader see en retskaffen Bestandighed.

LEONORA. Intet skal staae tilbage paa min Side.

LEANDER. Jeg siger da, at jeg lader ikke Modet falde, og at jeg grunder mit Haab endel paa Jomfruens Bestandighed, endel og paa den Forvirrelse, som Republiken af Projectmagere og interesserede Raadgivere vil bringes i, saa at hun i Fremtiden vil fatte Afsky for deslige Mennesker.

PERNILLE. Man faaer da slaae sig til Rolighed og see Tiden lidt an. Men der seer jeg Henrik.

[1] »Tone«, Melodi.

[2] »Komødien«, som Pernille sigter til, er formodentlig et af de fremmede Stykker eller Intermezzer, som vare forestillede i Kjøbenhavn paa et af de Theatre, der vare opstaaede efter de danske Skuespils Fornyelse i 1747.

SCEN. 11.

HENRIK. DE FORRIGE.

HENRIK [uden at see de Andre]. Ha ha ha! hun gaaer, som hun var smurt. Jeg maa tælle mine Ducater.

(Han tæller 1. 2. 3 indtil 25.)

Hvad vil der ikke vanke i Eftermiddag, naar Audientstiden kommer! Ha ha ha!

PERNILLE. Hvad Pokker er det, som han har at bestille? Lader os holde os ganske stille og give Agt paa hans videre Optøier.

HENRIK [continuerer]. Alle disse Ducater fik jeg i en Haandevending i Vinhuset paa Torvet. Alle Stuer og Kamre vrimlede dêr af politiske Folk og store Statsmænd. Maa man ikke glæde sig ved at see Staden bragt i saadan Activitet? Jeg glæder mig derved paa Republikens og end mere paa mine egne Vegne; thi hvis dette varer længe, bliver jeg en rig Karl, saa at Pernille ikke vil vrage mig herefter, men slikke sine Fingre.

PERNILLE (sagte). Du skal nok see, at der bliver Intet af, og at Fingrene skal blive uslikkede.

HENRIK [continuerer]. En kaldte mig Hr. Henrik, en Anden von Henrik, den Tredie Hr. Fuldmægtig, Alle gjorde mig Caresser og bevidnede deres Affection, hvilken de Fleste og i Gjerningen strax lod see ved at forgylde mine Hænder. Hvorledes kan ikke et helt Folk i en Hast forandres og af Dyr blive ikke alene til Mennesker, men til store Statsmænd, naar det ved Belønninger bliver opmuntret! Jeg hørte med Forundring politiske Discurser af gemene Handværksfolk. Jens Grovsmed selv, som jeg hidindtil har anseet som et umæ-

e Bæst, talede om Republikens Tarv med saa-
ıe Omstændigheder, som han kunde have
:t født i en Raadstue,[1] og Herman Kandestø-
ridste at omstøbe Staten i adskillige Forme,
om det kunde have været et Fad eller Mad-
d.[2] Men der seer jeg En komme. Mig synes,
:t er Sieur Ohngeldt. Han er vel ogsaa bleven
rojectmager eller Statsmand.

SCEN. 12.

OHNGELDT. DE FORRIGE.

INGELDT. Skyldigste Tjener, Monsieur Hr.
rik!

NRIK. Hans Tjener igjen, Monsieur Hr. Ohn-
t! Vil Han tale med mig?

INGELDT. Jeg har et Skrift, som jeg ydmygst
ave insinueret til Republiken.

NRIK. Fly mig det.

INGELDT. Se, der er det; det er kort og tyde-
om Han behager at læse det igjennem.

NRIK. Er der ellers intet Andet, som følger
ned?

INGELDT. Attesterne om min Capacitet følge
med; men de skal komme siden.

NRIK. Hvad har jeg med Attesterne at be-
:? Jeg spørger, om der intet Andet følger med.

INGELDT. Nei, intet Andet. Vil Han kun be-
: at igjennemløbe Forslaget, saa skal Han fin-
ıt der intet Andet behøves.

NRIK (efter at have mumlet hastig paa Papiret).[3] Dette

ed saadanne Omstændigheder«, saa omstændeligt.
ırme« — i de Høpffnerske Optryk: »Former«.
: andre Udgaver: »mumlende hastig paa Papiret«.

Forslag er hverken hugget eller stukket. Saadan Narreraad tør jeg ikke frembringe.

OHNGELDT. Hvori bestaaer da dets Feil?

HENRIK. Det er jo fuldt af skjæve Linier, og paa mange Steder fattes Komma og Punktum. Der er jo eiheller nogen Orthografi. Veed I ikke, at man nu allevegne bruger *k* istedenfor *ch*?[1]

OHNGELDT. Naar Materien er god, saa mener jeg.....

HENRIK. Jeg agter ikke Eders Mening. Jeg siger, at Forslaget duer ikke; det er Noget, som jeg forstaaer bedre end I.

OHNGELDT. Han maa dog give mig Raison derfor.

HENRIK (slaaende ham Papiret for Munden). Se, der har du Raison. (Ohngeldt tager Papiret op og gaaer bort.)

HENRIK. Den Karl enten vilde ikke eller kunde ikke forstaae min Mening.

SCEN. 13.

PERNILLE. LEANDER. LEONORA. HENRIK.

PERNILLE. Ha ha ha! han spiller en artig Rulle.

HENRIK. Hvem er der? — Er I Godtfolk her samlede! Jeg troer vel ikke, at I har hørt...[2]

PERNILLE. Jo vist, vi har baade hørt og seet Prøver paa din Capacitet.

[1] Det er ikke rigtigt, hvad Henrik siger, »at man nu allevegne bruger *k* istedenfor *ch*«. Blot i oprindelig danske Ord skulde *ch* være afskaffet, men skulde vedblive at bruges i Ord, som vare laante fra fremmede Sprog. Holberg har udtalt sig om Brugen af *c* og *ch* og *ck* dels i sine orthografiske Anmærkninger, dels i Epistlerne 250 og 415.

[2] »troer vel ikke«, haaber da ikke.

HENRIK. Jeg maa jo betjene mig af Tiden og bruge Leiligheden, naar den gives.

PERNILLE. Deri har du Ret, Henrik.

HENRIK. Den hele Stad vrimler af Statsmænd, og man kan ikke spytte paa Gaden, uden man maa spytte paa en Politicus.

LEANDER. Ak Himmel! hvorledes kan Galskab saa hastig tage Overhaand?

HENRIK. Om det er Galskab eller Viisdom, kan jeg ikke sige. Hvis det er Galskab, saa ønsker jeg, at Staden ikke saa hastig maa komme til sin Forstand igjen; thi saa længe som dette varer, vil min Plov gaae.

LEANDER. Jeg misunder dig ikke din Fordel, laster ei heller dit Ønske; thi jeg haaber, at dette vil befodre vor Tarv.[1]

PERNILLE. Det er bedst, at vi nu skilles ad, saasom det er Maaltids-Tid.

LEANDER. Det er og bedst; imidlertid vil jeg haabe, at dette falder bedre ud, end vi forestille os.

PERNILLE. Kom saa ind, Henrik! for at spise.

HENRIK.[2] Det lader jeg vel blive. Jeg vil idag spise hos Mester Jakob; der faaer jeg et godt Maaltid for mine Penge, og hvis han ogsaa er bleven Politicus, kan jeg idetringeste komme til at spise frit.[3] Adieu saa længe! Gak du kun ind og spis dine Ærter; idag smager mig Intet uden Kapuner. — Men der seer jeg Arv.

[1] »befodre« — hvor denne Ordform forekommer i Originaludgaven, er den i de Høpffnerske Optryk korrigeret til: »befordre«.

[2] Henrik er maaskee nu alene.

[3] Komedien foregaaer ikke blot i Westfalen, men tillige i Danmark. »Mester Jakob«, hos hvem Henrik vil spise til Middag, er den kjøbenhavnske Mester Jakob, som Holberg nævner i Moralske Tanker Side 37, og som omtales i Jean de France Act. III.

SCEN. 14.

ARV. HENRIK.

ARV (bukkende sig for En udenfor). *Gramarcis*, Mosjøs![1]

HENRIK [sagte]. Hvem mon det er, som han gjør disse Complimenter for?

ARV [continuerer]. *Gramarcis*, Mosjøs! Jeg tjener Ham i hvad jeg kan.

HENRIK [sagte]. Hvad Pokker mon dette er?

ARV (vendende sig om). Hi hi hi, ha ha ha!

HENRIK. Arv! hvad gaaer af dig?[2]

ARV. Hi hi hi! Henrik, est du der! Hvad kan denne Sølvpenge være værd? Jeg kjender ikke denne Mønt. Det er en Mand paa en Hest og et Kors paa den anden Side.

HENRIK. Lad see. Det er en halv Speciedaler.[3] Hvor har du faaet den?

ARV. Er det en Speceridaler, saa maa det være fra en Urtekræmmer.

HENRIK. Ei, du Nar! det hedder ikke Speceridaler, men Speciedaler; det er det Samme, som en vigtig eller rar Daler.[4]

ARV. Hvad Forskjel er der mellem en Speciedaler og en slet Daler?

HENRIK. Der er ligesaa stor Forskjel, som mel-

[1] »*Gramarcis*«, det engelske *Gramercy*, det franske *grand merci*, siges ogsaa af Arv i Jean de France Act. V. Sc. 2.

[2] »af dig« — i de andre Udgaver: »ad dig«.

[3] Det fremmede Pengestykke, som Henrik vurderer til 3 Mark danske, skal maaske være en halv Korsdaler eller Albertiner, en nederlandsk Mønt, der var gængs rundt om i Europa, og paa hvis ene Side der stod et Andreaskors. Men der har næppe i Holbergs Tid existeret en i Danmark gangbar Sølvpenge med et Kors paa den ene Side og en Rytter paa den anden. I Den kongelige Mønt- og Medaille-Samling findes ingen saadan Mønt.

[4] »vigtig«, vægtig; »rar«, ualmindelig.

lem en fornemme Lakai og en gemeen slyngelsk Gaardskarl.[1]

ARV. Du taler som en Slyngel. Jeg mener, at jeg er i alle Maader ligesaa god, som du.

HENRIK. Nei Tak! der er mange Nummer imellem; thi Rangsordenen i hvert Hus er saaledes: i den sidste og underste Klasse er Porthunden, i den anden Gaardskarlen, i den tredie Kokkepigen, i den fjerde Kudsken, i den femte Stuepigen, og i den sjette Lakaien. Men lad os tale Alvor; hvorledes er du kommen til den Sølvpenge?

ARV. Dertil er jeg kommen meget let. En Mand spurte mig, om jeg ikke var i Republikens Tjeneste, og da jeg sagde Ja, stak han mig denne Daler i Næven og bad, at jeg vilde være hans Ven.

HENRIK. Hvorledes kunde han trænge til dit Venskab?

ARV. Det veed jeg Mare ikke; han sagde alene, at han vilde søge at blive kjendt her i Huset og viste mig nogle Breve, som han vilde overlevere, hvilke han kaldte Forslag eller Bagslag.

HENRIK (sagte). Jeg mærker, at den Knægt vil participere med mig i Handelen; det maa jeg søge at forekomme.

ARV. Fly mig min Daler igjen.

HENRIK. Daleren confiskerer jeg paa Republikens Vegne. Alt hvad jeg kan gjøre dig til Villie, er at tie dermed; thi hvis Fruen faaer at vide, at du lader dig bestikke, mister du din Tjeneste. En Tjener maa have rene Hænder, Arv.

ARV. Jeg toer mig Mare hver Morgen, og mener at have ligesaa rene Hænder, som du.

[1] Speciedaleren eller Rigsdaleren, som den pleiede at kaldes, var sex Mark; den simple Daler eller Sletdaleren, som fordum kaldtes en Krone, var fire Mark.

HENRIK. Det kan nok være, Arv! men det er ikke saadan Renhed, som jeg mener. At have rene Hænder, det er ikke at lade sig bestikke og ikke at imodtage Skjænk og Gave for Villighed og Tjenester, som du Ingen kan bevise.

ARV. Jeg mener, at jeg kan gjøre Folk samme Tjeneste, som du.

HENRIK. Det kan nok være; men derfor tager jeg mod ingen Gaver, lover eiheller nogen Tjeneste, som jeg ikke kan udvise; thi Saadant er ikke Andet end Svig og Bedrageri, hvormed man synder baade mod Himlen og sit Herskab.

ARV. Skulde man synde mod Himmerig og sit Herskab ved at tage mod en Speceridaler, som en ærlig Mand af Høflighed giver? Jeg troer ikke, at mange Tjenere tage Saadant i Betænkning.

HENRIK. Desværre, Arv! at Mange tage det ikke i Betænkning; thi de fleste Tjenere have ingen Samvittighed.

ARV. Der udfodres jo ingen Samvittighed af en Tjener, langt mindre af en Gaardskarl.[1] Naar han gjør sit Herskabs Tjeneste og forretter, hvad ham befales, saa har han fortjent sin Kost og Løn.

HENRIK. Der udfodres Troskab, og under Troskab forstaaes, at en Tjener ikke tager mod Skjænk og Gave for at recommandere Nogen.

ARV. Gid Den faa Skam, der tænker at recommandere Nogen.

HENRIK. Saa er det jo et aabenbare Tyveri, at du tager mod Penge for slet Intet.

ARV. Efterdi det er et Tyveri, saa giv mig da Daleren tilbage, at jeg kan give den Manden igjen.

[1] »udfodres« er i de Høpffnerske Optryk korrigeret til »udfordres«.

HENRIK. Nei, Arv! det duer heller ikke; det var en Uhøflighed. Jeg vil forvare den i en Sparebøsse for at give den og andre, som ved saadan Leilighed kan indkomme, til [de] Fattige. Hvis du skulde faae flere saadanne Penge, saa bring dem strax til mig, at de kan anvendes til saadant helligt Brug. Saa har du din Samvittighed fri. At stjæle en Hud, er Tyveri; men at stjæle den for at give et Par Sko deraf til de Fattige, er en Almisse.[1]

ARV. Derimod har jeg Intet at sige; men jeg har selv en Sparebøsse.

HENRIK. Det kan nok være; men den er vel ikke saa tæt og sikker, som den, jeg har. Gak kun nu bort uden videre Snak, og tak mig, at jeg ikke røber dig.

ARV (sagte). Gid du faae Skam for min Speciedaler. Hvis jeg faaer flere, skal jeg alene vise dem til Pernille, som ikke holder det for en Synd at lade sig bestikke. (Gaaer bort.)

HENRIK. Adieu, Arv! kom min Lærdom vel ihu.[2] — Ha ha ha! det gik godt nok. Jeg bliver vel Mester af Handelen alene. [Gaaer bort.]

[1] »Almisse«, Barmhjertighedsgjerning.— Der fortælles om Skomagernes Patroner, de hellige Brødre Crispinus og Crispianus, at de stjal Læder for deraf at sye Sko, som de gav til de Fattige.
[2] »Lærdom«, Belæring.

ACTUS II.

SCEN. 1.

HENRIK ALENE.

Nu er Audientstimen; thi jeg seer, at Klokken er To. Jeg maa strax tage Skriverbordet ind; thi Republiken med Skriveren vil være her i dette Øieblik. [Gaaer ud og kommer ind igjen med Skriverbordet.][1] Mig synes, at der rører sig Noget i Gangen. Jeg maa see, om der er allerede Nogen kommen. — Hillemænd! Gangen er alt fuld af Statsmænd, og den Ene seer meer politisk ud end den Anden. Jeg havde tænkt, at det var et stort Arbeide at gjøre Forslag til Republikens Opkomst; men det maa dog ikke være saa vanskeligt, som jeg har troet, efterdi de kan voxe op saa hastig som Paddehatte. Det slaaer vel ikke feil, at blandt saadan Mængde jo adskillige galne Forslag vil komme ind; men vi maa udlede Hveden blandt Klinten og ikke antage uden dem, som ere gode.[2] Jeg har

[1] Saafremt det havde været Brug ved Theatret i Holbergs Tid, at Dækket var nedrullet imellem Akterne, kunde Skriverbordet have staaet paa Skuepladsen, naar Anden Akt begyndte. Men i Holbergs Tid pleiede Dækket at forblive oppe imellem Akterne og faldt først, naar Stykket var til Ende. Man skulde derfor see Bordet blive bragt ind.

[2] At »udlede Hveden blandt Klinten« er en sælsom Talemaade, da Klinten pleier at være blandt Hveden, og ikke omvendt. Samme Talemaade bruges af Leander i Komediens næstsidste Scene. I Holbergs Moralske Tanker Side 481 tales om det Arbeide, »at skille Klinten fra Hveden«.

ɜlv ikke Hoved til at gjøre Projecter; men jeg
ar dog Skjønsomhed at skille det Onde fra det
ode. Det er Ulykken, at Republiken ikke vil spør-
e mig til Raads, efterdi jeg er kun en simpel La-
ai; man tænker, at høi Stand og høi Forstand er
et Samme, hvorvel Erfarenhed viser, at Verden
ar saadant Forraad af høiædle og velbaarne Tos-
ɜr, at man deraf kan oprette det femte Monarki.[1]
er seer jeg Republiken at komme med Skriveren.
ɜg vil, min Tro, ikke laane ham mine Fingre
lag; thi han faaer nok at skrive.

SCEN. 2.

REPUBLIKEN. SKRIVEREN. HENRIK.

REPUBLIKEN. Har Nogen allerede ladet sig
dfinde?

HENRIK. Ja her er allerede et Forspand af fire
ykker i Forstuen.

REPUBLIKEN. Lad dem Hver Een efter Anden
vere deres Papirer ind.[2]

HENRIK (gaaer ud og kommer tilbage). Her er et For-
ɪg fra en Hvidtølsbrygger.

1 Moralske Tanker Side 350 yttrer Holberg, »at Verden har
ɪdant Forraad paa fornuftige Staadere, at man af dem kunde
rette det femte Monarki«, og i Hexeri eller Blind Allarm Act.
ɜc. 2 siges om den i alle Jomfruer forlibte Jens Paaskelilie:
an speculerer virkelig paa det femte Monarki af Fruentim-
ɪr«. — Den gamle Inddeling af Verdenshistorien efter fire Mo-
rkier vedblev at bruges i Skolerne i Danmark saa længe som
lberg levede, og det varede endnu nogle Decennier, inden
ɪn i Skolerne fik denne Inddeling ombyttet med Tredelingen:
ltid, Middelalder og Nyere Tid.

Lad dem Hver Een efter Anden« — i de fleste andre Udgaver:
ɪd Enhver efter Anden«. i Schous Udgave: »Lad Enhver, den
e efter den Anden«.

REPUBLIKEN. Læs det kun op, Hr. Skriver.

SKRIVEREN (sætter sine Briller paa og læser snøvlende).[1] Intet i Verden er saa vanskeligt, Intet synes saa ugjørligt, at man jo med Flid og Vindskibelighed kan overkomme det. Adskillige brave Mænds Forslag, som i Begyndelsen har været beleede og foragtede, ere dog med Succes satte udi Værk og ere udfaldne til det menneskelige Kjøns Nytte og Opfinderens Ære. Vi have et stort Exempel udi Christophoro Columbo, hvilken, da han ved det Portugisiske og Spanske Hof længe forgjæves ......

REPUBLIKEN. Spring over Christophorus Columbus.

SKRIVEREN (efter at have mumlet nogle Linier). Min Invention, som har kostet mig stor Møie og Hovedbryden, er denne. Jeg har mærket, at adskillige Liqveurs ved Fermentation og stridige Ingredientser[2] ere saaledes blevne forvandlede, at de ganske have tabt deres forrige Natur. Jeg haver efter adskillige Forsøg gjort Prøven først paa sødt Vand, men forgjæves, men siden paa salt Vand, og ved Middel af et Pulver udvirket, at det ikke alene er bleven sødt, men endogsaa at det har faaet en hvid Farve tilligemed en Fedme; med eet Ord at sige: det er bleven til en oprigtig sød Fløde. For at efterforske om Synet, Smagen og andre Sandser ikke bedrage mig, haver jeg ladet det kjerne og med Fornøielse fundet, at det som anden naturlig Mælk og Fløde er bleven til det bedste Smør. Dette forunderlige Pulver vil jeg ydmygst offerere Republiken; og til Beviis paa,

[1] Han minder om Gottfred i Det lykkelige Skibbrud, Act. II. Sc. 2.

[2] »og stridige« — i Liebenbergs Folkeudgave: »af stridige«.

ınsten er probat, har jeg bragt en Kvantitet
ıdant Smør med mig. [Skriveren siger:]
maa jeg bekjende at være en herlig Inven-
helst nu da Smørret er saa dyrt.[1]
PUBLIKEN. Lad Smørret komme herind.
(Henrik gaaer ud og kommer ind igjen med en Æske.)
RIVEREN. Fik du Smørret, Henrik?
NRIK. Ja vist, jeg har allerede haft mine
re deri; det er oprigtigt ævret Smør.
RIVEREN. Jeg maa ogsaa smage det. — Ei!
r Intet at sige paa det Smør.
NRIK. Maa Smørmageren selv komme her-

PUBLIKEN. Det gjøres ei nødigt. Skriveren
kun protocollere Nummer Et tilligemed hans
ı og Adresse, paa det at man kan vide, hvor
iden er at finde; thi Prøven maa gjøres, før-
man fæster Tro dertil. Lad os nu faae noget

k gaaer ud og kommer tilbage, medens Skriveren skriver.)
NRIK. Her er et andet Skrift, om Skriveren
ger at læse det op.
RIVEREN [læser]. Saasom min største For-
se fra Barnsben har været at tjene Publico og
se mig at være en god Patriot, saa har jeg
ndet alle mine ledige Timer i mange Aar paa
studere Ting, som kan være til Republikens

[1] berg omtaler i sin Epistel 343, som er skreven et Par Aar
medien, at Prisen paa Smør i Danmark forunderligt nok
ır bleven høi, skjøndt Kvægpesten havde bortrevet Tu-
af Køer. Men i det Aar, da Komedien blev skreven, har
ørret været dyrt, og Smør var et af det danske Folks vig-
Næringsmidler. I sin Betænkning om Kvægsygen 1745
Iolberg, at Smør og Mælk ansees for Landets Hovedføde,
mørret gjør fast den fjerde Del i en Husholdning.

Tarv og Bedste. Og saasom Naturen har begavet mig med en særdeles Skarpsindighed, haaber jeg, at den største Del af de nyttige Ting, som jeg Tid efter anden har udfundet, skal ved upartisk Examen findes at være vel grundet. Af 21 prægtige Forslag frembringer jeg kun denne Gang et eneste, som jeg ydmygst underkaster Republikens Examen, forsikkrende, at det ikke skeer i Henseende til mindste egen Interesse, men alene af en patriotisk Drift. Min Invention er denne. Man mærker paa adskillige Steder, sær her i Westfalen, en stor Ulighed paa Jorde og Agre, hvilket foraarsager, at endskjøndt tvende Jorde dyrkes med lige Flid, saa tilveiebringer dog ofte den ene en tredobbelt Høst mod den anden. Dette kan ikke komme andet end af Jordens Obstruction eller Forstoppelse .....[1]

HENRIK. Ha ha ha! det Forslag kommer nok af Hjernens Forstoppelse.

SKRIVEREN. Hold du kun din Mund og lad mig læse. (Han læser videre snøvlende.)

Hvorved foraarsages, at dens indvortes Saft, som tilveiebringer Frugtbarhed, ikke kan circulere, men maa forblive paa visse Steder og Districter, hvilke ligesom berøver al Kraft og Føde fra de andre. For at rette og hæve saadan stor Uheld, holder jeg nødigt at gjøre visse Aabninger eller at sætte visse Klysterer paa hvert Enemærke, hvorved Forstoppelsen kan løsnes, og Jordens Saft kan komme til at circulere.[2] Paa disse Tanker er

[1] »komme andet«, komme anderledes; i Rahbeks og Boyes Udgaver: »komme af Andet«.

[2] Den Idee at bringe »Jordens Saft« til at circulere har sit Forbillede i Saint-Evremonds Komedie *Sir Politick Would-be*, hvori der fremsættes et Project om at bringe Guldet, som bliver liggende i Hindostan, til at circulere gjennem alle Lande.

en, efterdi jeg som uværdig Chirurgus her
ı har mærket og experimenteret, at det
ıadan Beskaffenhed med Menneskers Le-
hvoraf nogle Lemmer formedelst Mangel
ılation ligesom fortørres.[1] At jeg endnu
Begyndelse har gjort med dette store og
Værk, foraarsager min Uformuenhed; thi
ikke skee uden temmelige Bekostninger,
ergaaer mine Kræfter. Jeg haver derfore
ret mig til Republiken, som ene er i Stand
t at iværksætte, lever ogsaa udi det Haab,
aget finder Bifald, saasom jeg aldeles ikke
om ønskelig Succes. Jeg forlanger derfor
ingen Belønning, saasom det er mig nok,
ın see det almindelige Bedste at promo-
Forbliver stedse Republikens skyldigste
og uafladelige Forbedere.

Theodorus Vielgeschrei,
uværdig Stads-Chirurgus.[2]

BLIKEN. Hvad synes Skriveren om dette
?

VEREN. Forslaget er prægtigt. Det staaer
ı, om det vil holde Stik.

RIK. Jeg kan intet sige derom Andet end
paa Viel Geschrei følger efter Ordsproget
Wolle.

BLIKEN. Det maa komme an paa et For-
otocolleer Nummer To. — Lad os nu faae

(Henrik ud og ind igjen.)

RIK. Her er det tredie Skrift.

Evremonds Komedie meddeler Projectmageren, at
aet sin Idee fra Læren om Blodets Circulation.
er til høitstaaende Personer undertegnedes ofte i Hol-
ydmygste Tjener og uafladelige Forbeder.

REPUBLIKEN. Hvad er det for En?

HENRIK. Jeg kjender ikke Personen, det maa nok være en Forvalter paa Landet; thi han er i Støvler og har et sølvbeslagen Gehæng over Kjolen.[1]

REPUBLIKEN. Lad os høre Skriftets Indhold.

SKRIVEREN [læser]. I de Tider, som vi nu leve udi, er fornødent nøie at examinere et Forslag; thi alle Lande vrimle nuomstunder af unyttige og skadelige Projectmagere, hvilke have intet uden egen Interesse for Øine, skjøndt alle foregive, at de sigte alene til Republikens Bedste. Alle, som kjende mig, vide, at jeg er ikke af det Slags Folk, holdende mig for en særdeles *honnête homme*, som ved mit Arbeide for Publico aldrig søger nogen egen Fordel. Det er i den Henseende, jeg nu har udstuderet Noget, som vil blive hel nyttigt for Republiken. Jeg har udfundet et sikkert Middel, hvorved en Ko kan føde 4 til 5 Kalve paa een Gang. Jeg vil denne Gang ikke frembringe flere Projecter, hvorvel jeg udi mit Hoved har henved 30, som alle ere af stor Vigtighed. Jeg vil nu alene gjøre min Capacitet beviislig ved at lade see Prøve paa det Første. Forbliver imidlertid Republikens beredvilligste Tjener. *Cornelius Agricola.*

[Skriveren siger:] Dette Forslag kommer vel tilpas i denne almindelige Kvægsyge.[2]

HENRIK. Jeg troer dog, at det er lettere for ham

[1] Det er vel en Ridefoged.

[2] Den i forskjellige europæiske Lande herskende Kvægsyge udbredte sig i 1745 fra Nordtydskland til Danmark og vedvarede her i flere Aar. Smitsoten grasserede, da Holberg skrev Republiken, i 1751. Han omtaler den haardnakkede Landeplage i forskjellige af sine Epistler og forfattede i 1745 en Betænkning om den. Betænkningen staaer trykt i det kjøbenhavnske Videnskabernes Selskabs Skrifter Andet Bind.

at føde 30 Projecter end for Koen at føde 5 Kalve paa een Gang.

SKRIVEREN. Spørg ham, om han gjør Kalvene selv.

HENRIK (sagte). Jeg troer Skriveren er gal. [Høit.] Skal jeg spørge Manden, om han gjør Kalvene selv? [Sagte.] Disse lærde Folk ere taabelige som Bæster.[1]

REPUBLIKEN. Spørg ham, ved hvad Middel Saadant kan skee. (Henrik ud og ind.)

HENRIK. Han flyede mig dette forseglede Pulver, som Koen skal indtage en Time efter at Koen har tyret. Men mig synes, at det er noget vanskeligt at faae at vide, naar hun har tyret, saasom Koen siger det ikke selv.

SKRIVEREN. Det kan dog skee ved Vogterens eller Hyrdens Oppasning.

REPUBLIKEN. Protocolleer Nummer Tre, og forvar Pulveret vel. — Er der endnu flere?

HENRIK. Ja vist; nu vil jeg hente Nummer Fire. (Gaaer ud og kommer ind igjen.) Her er et nyt Forslag, som er uden Tvivl af en meget lærd Mand.

REPUBLIKEN. Hvoraf veedst du, at det er en lærd Mand?

HENRIK. Jeg slutter det deraf, at han har lange Negle og et ukæmt Haar.[2]

[1] Hvad Henrik siger »sagte«, siger han til Spectatores.

[2] »Negle« — i 1754: »Negler«, i de Høpffnerske Optryk: »Negle«. — Henrik gjør samme Slutning, som Peer Ruus, naar denne yttrer om Studenten Peer Iversen:

Jeg veed, at han er lærd, skjøndt jeg kun er en Kræmmer;
Thi han sig børster ei, sig aldrig Haaret kæmmer,
Som ret grundlærde Folk hel nøie tar i Agt.
(Peder Paars, Anden Bogs første Sang.)

REPUBLIKEN. Læs kun op.

SKRIVEREN [læser]. Saasom Krig og Tvistighed er den største Vanheld hos Mennesker, og den største Ulykke, hvorved det menneskelige Kjøn er plaget,[1] saa kan Intet lægges til større Merite end saadan Uhelds Ophævelse og en almindelig Freds Befodring.[2] Adskillige brave Mænd have umaget sig at udfinde Midler, hvorved saadan Herlighed kunde erholdes; men alle de Midler, som hidindtil haver været foreslagne, ere befundne at være utilstrækkelige. Den liden Succes, som Andre have haft udi saadant ædelt Foretagende, har dog ikke betaget mig Modet; tvertimod den har heller været Tønder til min naturlige Nidkjærhed for Menneskets Bedste, saasom jeg har forestillet mig, at jo større Knuderne ere, jo mere Ære indlægges ved deres lykkelige Løsning. Det Middel, som jeg har udfundet at befodre en almindelig Fred, og som jeg ydmygst underkaster Republikens Skjønsomhed og Kjendelse, er dette, at man paa een Gang aftakker alle Krigsraad; thi naar ingen saadanne Betjentere er, som salareres for at give Raad udi Krigssager, ville alle Regjeringer derover blive raadvilde og holde Fred med hinanden.[3] Tingen er i mine uforgribelige Tanker probat; thi hvor ingen Tønder er, der kan ingen Ild komme.[4]

[1] »hvorved« — i det sidste af de Høpffnerske Optryk: »hvormed«.

[2] »Befodring« — i de Høpffnerske Optryk: »Befordring«.

[3] Foruden de virkelige Krigsraad, som vare Embedsmænd, var der en Mængde titulære.

[4] Forslaget minder om det Project, som Holberg nogle Aar iforveien havde fremsat i sin Epistel 150 og tilstillet Collegium Politicum i Provinsen. En bestandig Fred mellem de christne Stater skulde bringes tilveie ved at man afskaffede alle de mange »Krigsraad« og stiftede et Collegium af Fredsraad, og saafremt

Jeg forbliver saavel Republikens som det hele menneskelige Kjøns oprigtige Ven og Tjener.

Franciscus Irenopolitanus,
Philosophiæ et Artium Magister.[1]

REPUBLIKEN. Det Forslag er helt sælsomt.

SKRIVEREN. Mig synes det Samme. Det er ikke alene unyttigt, men endogsaa skadeligt; thi....

HENRIK. Jeg kan nok slutte, hvad Skriveren vil sige med Sit »thi«, saasom Hans Broder er Krigsraad, og Han derfor har Sin Interesse derved, at Forslaget bliver forkastet.

SKRIVEREN. Enhver, som kjender mig, kan vidne, at jeg er en upartisk Dommer.

HENRIK. Men en partisk Skriver.

REPUBLIKEN. Jeg vil intet Klammeri her have. Skriveren har deri Ret, at Forslaget er sælsomt. Det behøves ikke at protocolleres, men maa lægges til Side.

HENRIK (sagte). Skam faa Monsieur Skriver for det Raad, han gav; thi af denne Mand har jeg faaet 3 Ducater for at recommandere ham.

REPUBLIKEN. Lad os faae Mere.

(Henrik ud og ind.)

HENRIK. Her er nok en dito.

REPUBLIKEN. Lad os høre Indholdet deraf.

SKRIVEREN (læser). Saasom Intet er meer nyttigt og prisværdigt end som Invention af de Ting, hvorved Menneskers saavelsom Beesters Arbeide og Byrde lettes, saa har jeg tilsidesat alle unyttige Curiositeter og beflittet mig alene paa at udarbeide saadanne Ting, som hjælpe og lette Mennesker udi

et saadant Collegium ikke kunde udrette Noget, skulde Uenigheden mellem Staterne afgjøres ved Tærningkast istedenfor ved Krig.

[1] »*Irenopolitanus*«, Fredensborger.

deres daglige og fornødne Handteringer. Mit Arbeide er ikke bleven forgjæves; thi jeg har forfærdiget en Vogn af saadan Machine, at den ved Hjul kan gaae ligesom et Uhrværk og drives frem af sig selv uden at trækkes af Heste. Hvad Arbeide og hvad Bekostning kan derved ikke spares, naar for Exempel en Bonde, der maa føde og underholde fire til sex Vognheste for at bringe sine Varer til Kjøbstederne, kan alene ved en Dreng, som følger med Vognen for at styre den, Saadant forrette! [Skriveren siger:]

Hvis dette Forslag er probat, saa er det ypperligt.

REPUBLIKEN. Mig synes det Samme.

HENRIK. Jeg tvivler ikke derom; thi Personen er en Uhrmager. Man har jo Exempel paa, at Fugle og Diur ere gjorte af Træ, som have kunnet flyve.[1] Jeg tvivler ei om dennes Capacitet; thi det er en Nürnberger; man veed, at de kan gjøre Alting, indtil brogede Føl.

REPUBLIKEN. Protocolleer Nummer 4 med Personens Navn og Bopæl.

(Henrik ud og ind, medens Skriveren skriver.)

HENRIK. Her er et Skrift af en Doctor med hosfølgende tre Recepter.[2]

REPUBLIKEN. Læs kun Skriftet op.

SKRIVEREN [læser]. Den store Affection, jeg stedse har baaret til Republiken, har foraarsaget, at jeg har gjort Dens Conservation til mit fornemste Studium; til Beviis derpaa overleverer jeg her trende Recepter udi trende differente Flasker, hvoraf den ene, som er tegnet med Nummer 1, indeholder

[1] »Diur« — i de andre Udgaver: »Duer«; men sandsynligvis er Originaludgavens »Duer« en Trykfeil for Diur, Dyr.
[2] »Recepter«, Medicamenter.

:tur, hvoraf dagligen udi Vin eller Vand
dtages 50 Draaber. Virkningen af samme
' er denne, at alle Sygdomme ikke alene
bortdrives, men endogsaa forekommes.
ı anden Flaske, tegnet med Nummer 2, er
nce, hvoraf dagligen indtages 65 Draaber;
ıgen deraf er denne, at Ihukommelsen og
›indets Kræfter deraf saaledes bestyrkes,
bliver ligesom ung igjen. Den tredie Fla-
net med Nummer 3, indeholder en Tinc-
›raf indtages 45 Draaber dagligen; deres
denne, at Lemmerne deraf bliver smidige,
skær og alle Rynker borttages. Med disse
epter kan man alternere; man kan ogsaa
dem paa een Gang. Jeg haaber ved disse
:r, som ere Arcana og Ingen uden mig be-
, at fortjene Tak og at indlægge Ære, hvor-
er mig ei derom at gjøre; thi det er mig
ne, at ved mit Middel Republikens Liv og
:d kan conserveres. Jeg forbliver stedse Re-
:ns ydmygste Tjener og uafladelige For-
ı

Theophrastus Pancratius,
Medicinæ legitime creatus Doctor.[2]

' store Ting, som denne Mand lover.
?IK (sagte). Hvis Recepterne have saadan
ıg, skal jeg ved Leilighed stjæle mig nogle
r til; thi min Ihukommelse slaaer mig alle-
l. Jeg har for Exempel allerede forglemt,

drer« — i Rahbeks og i Liebenbergs Udgaver: »For-
den tydske Oversættelse 1755: »Fürbitter«; men »For-
›ehøver ikke at rettes. I Holbergs Moralske Tanker
ıeddeles et komisk Project, som er undertegnet: »Hans
: Tjener og Publici uafladelige Forbædrer *N. N.*«
›hrastus« hedder han formodentlig efter Paracelsus,
us« var et i franske og italienske Komedier hyppigt
ıende Doctornavn.

hvilke af disse Sollicitantere have givet mig Penge for Recommandation.

REPUBLIKEN. Jeg skal gjøre et Forsøg med alle disse Recepter paa een Gang. Hvis de have den Kraft, som han foregiver, da vil han erholde Prisen og blive min Svigersøn. Men Tiden løber. Hvis der er flere, saa lad dem komme frem.

(Henrik ud og ind.)

HENRIK. Hillemænd! hvis Skriveren skal nummerere alle disse Papirer, vil han faae en Ulykke i sine Fingre.

REPUBLIKEN. Hvad er det? Hvi bringer du ikke Skriftet frem?

HENRIK. Det er for tung Byrde for mig, med mindre Skriveren maa komme mig til Hjælp; thi Projecterne ere saa mange, at Projectmageren Herman von Bremen har maattet leie to Arbeidskarle at føre dem [hid] paa en Baare.

SKRIVEREN. Det er bedst, at de komme selv ind med Baaren.

HENRIK. Kommer ind, I tobenede Heste! med Eders Læs.

[To Karle komme ind med en Baare fuld af Papirer.]

REPUBLIKEN. Hillemænd! dette kan gjøre mit Hoved kruset.

SKRIVEREN. Her er intet Rum paa Bordet til saa mange Papirer.

HENRIK. Man kan jo kaste dem under Bordet til videre.

REPUBLIKEN. Ja det faaer man at gjøre.

HENRIK. Maaskee de ere og saaledes dannede, at de aldrig komme paa Bordet.

REPUBLIKEN. Hvad er det for Klammeri i Forstuen?

SKRIVEREN. Hillemænd! jeg troer, at de vil myrde hinanden.

REPUBLIKEN. Spring ud, Henrik! og hør, hvad det er.

HENRIK (gaaer ud og kommer ind igjen paa Hovedet). Jeg tænkte nok, at paa disse Forslag vilde følge Bagslag. En leverede mig et Forslag, hvilket strax en Anden vilde rive mig af Hænderne, sigende, at den, der leverede det, har staalen det fra ham.[1] Jeg sagde: Hav Respect for Republikens Tjener! Han agtede det ikke, men blev ved at bruge Magten. Den Anden kom mig til Hjælp; men han var stærkere end vi Begge; thi han slog sin Contrapart paa Jorden og gav mig et Bagslag i Ryggen, hvoraf jeg faldt næsegrus, som I seer. Der er Forslaget, som jeg her frembringer; Bagslaget beholder jeg selv.

REPUBLIKEN. Læs sagte igjennem og siig mig, hvorom det handler.

SKRIVEREN (mumler hastig paa Papiret og siger:) Ei, det er noget forslidt Tøi. Det handler om Guldmageri.

REPUBLIKEN. Kjender du Personerne?

HENRIK. Ja vist. Den, som leverede mig Forslaget, hedder Novatianus, og den Anden, som sagde sig at være bestaalen, hedder Leerbeutel.

REPUBLIKEN. Det er bedst, at man lægger Skriftet under Bordet blandt Herman von Bremens Manuscripter.

HENRIK. Det fortjener ei heller Andet.

REPUBLIKEN. Mon der er endnu flere?

HENRIK. Jeg troer nok; thi den hele Stad er i en

[1] »har staalen« er af Liebenberg korrigeret til »havde staalen«.

Hast forvandlet til et Collegium Politicum. Men jeg drister mig efter det sidste Slag ikke at gaae oftere i det Ærende, beder derfor, at Skriveren ydermere maa Saadant forrette.

SKRIVEREN. Du skal have Tak for din Commission. Jeg er alene øvet i Pennen og kan bruge mine Fingre bedre end mine Næver.

REPUBLIKEN. Jeg mener, det er bedst at vise de Andre bort, saasom man paa een Gang har nok i de Projecter, som allerede ere indgivne.

SKRIVEREN. Jeg er ogsaa af samme Tanker; thi man maa søge at hemme Saadant, at det ikke gaaer for vidt.

HENRIK. Der behøves en lang Tid til at examinere von Bremens Forslag alene.

SKRIVEREN. Det gjøres vel ikke behov at læse nogen af dem; thi .....[1]

HENRIK. Man kunde dog løbe et Par af dem igjennem; thi blandt saa mange maa endelig være et, som er godt.

REPUBLIKEN. Lader os da høre et Par af dem, som ligge øverst.

SKRIVEREN (læser med Brillerne). Saasom man hører Folk dagligen at klage over Gadernes Urenhed, men altid forgjæves, efterdi de Betjente, som Omsorg er overdragen til deres Renholdelse, ikke med Iver af Øvrigheden blive tilholdne Saadant at efterleve, saa haver jeg efter megen Hovedbryden udfundet et sikkert Middel, hvorved denne Uheld kan hæves, og det ved en eneste Anordning, som er denne, nemlig, at Magistratens Fruer og Døttre stedse skulde være forbundne at gjøre Visiter tilfods udi Tøfler og perlefarvede Silke-

[1] »nogen«, nogle.

strømper.[1] Naar saadan Anordning skete, og den samme blev nøie haandhævet, vilde vore Gader, som nuomstunder Alle indtil gemene Skriverkarle....

HENRIK. Ha ha ha! gemene Skriverkarle!

REPUBLIKEN. Læs kun videre.

SKRIVEREN. Ei, Frue! det er jo et Skandskrift imod mine Ordensbrødre.

REPUBLIKEN. Henrik, læs du da det Øvrige.

HENRIK (tager Brillerne af Skriverens Næse og sætter dem paa sin, mumler og snøvler hastig, indtil han kommer til det Sidste). Naar saadan Anordning skete, og den samme blev nøie haandhævet, vilde vore Gader, som nuomstunder Alle indtil gemene Skriverkarle og lumpne Lakaier krympe sig ved at betræde, blive saa rene.....

SKRIVEREN. Ha ha ha! lumpne Lakaier! Læs kun vidre.

HENRIK. Ei, det er jo et Skandskrift mod mine Ordensbrødre.

REPUBLIKEN. Læg det da til Side og læs et andet.

SKRIVEREN (læser igjen). Saasom den Profit, man fordum har erhvervet ved Handel og Vandel, meer og meer aftager, efterdi orientalske og langtbort liggende Nationer sætte tredobbelt Pris paa deres Varer, som man ved Hjemkomsten maa sælge for en maadelig Pris, hvorved foraarsages, at man ofte næppe kan stoppe paa Bekostningerne, som

[1] Et lignende Project var bekjendt fra Peder Paars, hvor der siges om Jørgen Hattemager i Fjerde Bogs første Sang:

> Han mente, Gaderne man kunde rene faae,
> Hvis Ordre gik, at Fru Borgmesters skulde gaae
> Paa Gaden ei med Sko, men Tøfler, Silkestrømper.

gjøres paa lange Reiser, saa er i mine Tanker høiligen fornødent at arbeide paa nye Landskabers Eftersøgning. Paa den øverste Jordens Skorpe er Saadant ikke at vente, efterdi Hollænderne allerede har forekommet alle Andre.[1] Man kunde derfore gjøre Forsøg med underjordiske Reiser, hvortil den berømmelige Niels Klim, den underjordiske Columbus, har banet Veien. Reisen er vel vanskelig og synes latterlig; men den gode Columbus blev af Alle beleet, da han paatog sig at oplede Vestindien. En Reise, som eengang er gjort, kan jo gjøres oftere. Jeg har observeret her udi Westfalen en stor Aabning udi Jorden, som synes at invitere til en underjordisk Reise.[2] Stedet finder jeg dog ikke for godt at tilkjendegive; thi saasnart Hullet blev bekjendt, vilde Hollænderne strax have sin Næse derudi og sætte sig i Possession af Handelen med Mezendorer, Martinianer, Potuaner og Andre.[3] Om Handelen skulde lykkes, forlanger jeg intet Andet end, at den hele underjordiske Verden maatte bære mit Navn og kaldes *Bremfeldia*.[4] Jeg forbliver Republikens underdanige Tjener.

Herman von Bremenfeldt,
fordum Borgemester og nu Politicus
udi den Nedersachsiske Kreids.[5]

[1] Hollænderne havde opdaget forskjellige Lande østen for deres Kolonier paa det indiske Arkipêl, og siden disse Opdagelser, hvoraf den sidste gjordes i Aaret 1644, var der ikke fundet nye Lande hverken i Australien eller andensteds.

[2] Niels Klim nedfoer til Underverdenen gjennem en Hule paa et af Fjeldene ved Bergen.

[3] Mezendorer, Martinianer og Potuaner ere Folkefærd, der omtales i Niels Klims underjordiske Reise.

[4] »*Bremfeldia*« — i den tydske Oversættelse: »*Bremenfeldia*«.

[5] Hamborg, hvor han fordum var Borgemester, hørte til den Nedersachsiske Kreds. Westfalen, hvor Komedien foregaaer,

UBLIKEN. Det er nok denne Gang. Lad os ıd.

SCEN. 3.

HENRIK. SKRIVEREN.

'RIK. Jeg mærker, Hr. Skriver! at her vil ıok at bestille for os Begge herefter.

ſVEREN. Og allermest for mig. Intet Arbei-esværligere end det, som er til ingen Nytte.

'RIK. Mener Han da, at alle disse Raad og g ere Casteller i Luften?

ſVEREN. Ja hvad Andet?

'RIK. Af den Tanke er jeg dog ikke om alle; kjender de fleste af disse Projectmagere og ʒe dette, at nogle af dem ere ganske fornuf-retsindige Mænd.

ſVEREN. Jeg havde dog Møie ved at bare r Latter, da jeg oplæste Projecterne.

'RIK. Man maa dog intet forkaste uden fore-le Examen; mangt et Forslag, som har syn-'ære mest daarligt, er dog befundet at have bragt stor Nytte.

ſVEREN. Denne Forsvarstale kommer mig mistænkt for.[1] Det synes, ligesom du maa ogen Interesse i at......

'RIK. Jeg? Nei, om Nogen har rene Hæn-a er det Henrik. Men banker det ikke paa ? Jeg maa see, hvo det er. (Løber til Døren.)[2]

han er Politiker nu, efter hvad han siger i den følgende den Westfalske Kreds.
ənkt«, mistænkelig.
r til Døren«. — I 1754 og de fleste andre Udgaver: »Lø-ɔmmer ind igjen«; i det af Boye 1832 besørgede Supple-d til Rahbeks Udgave af Holbergs Komedier: »Løber ı«. Henrik kommer ikke strax tilbage.

SKRIVEREN. Man skal nok see, at her kommer flere Projecter idag; thi jeg seer paa mit Værk, at Klokken er endnu ikke Fem. Fruen gik noget for tidlig bort.

HENRIK (til en Person i Gangen). Her faaer Ingen Audients meer idag, det maa Han og tilkjendegive for Andre; thi Republiken er alt gaaen til Side.

(Til Skriveren.) Her er nok et Project, som En trykkede mig paa. Vi kan lægge det hos de andre til videre.

SKRIVEREN. Man kan sagte' læse det; thi Tiden er endnu ikke forløben.

HENRIK. Og jeg kan sagte' taale at høre det. Personen, som leverede det, havde et godt og ærligt Ansigt, saa jeg troer nok, at Skriftet er værdt at læses.

SKRIVEREN (læser). Saasom jeg har mærket, at Huse her i Staden laborere af altfor mange Domestiker, og at det Samme er Aarsag til Familiers Armod, da holder jeg Intet mere tjenligt end at afskaffe de fleste Tjenere, hvilke ere ikke Andet end Dagdrivere og unyttige Husmøbler,....

HENRIK. Læs ikke meer, Hr. Skriver! Man seer, at Forfatteren heraf er en stor Slyngel; thi....

SKRIVEREN. Det er ikke saa langt; jeg kan snart læse det igjennem.

(Læser videre.) ... ere ikke Andet end Dagdrivere og unyttige Husmøbler, og hvis man endeligen vil beholde dem, da at formindske deres Løn, saa at en Tjener herefter lader sig nøie med den halve Del af den Løn, som han hidindtil har haft; thi slige Dagdrivere maa fødes, men ikke gjødes. Og holder jeg for....

HENRIK. Nok nok, Hr. Skriver! nu staaer jeg fra min forrige Mening og holder for, at disse Projectmagere ere Alle Ertsbedragere.

SKRIVEREN. Mig synes dog, at dette Forslag er det fornuftigste af alle.

HENRIK. Og mig, at det er det daarligste; skjøndt man kan sige om alle i Almindelighed, at de burde kastes paa Ilden.

SKRIVEREN. Ei, Henrik! jeg mærker, at denne din Nidkjærhed reiser sig af egen Interesse. Forslaget er, min Tro, ikke ilde grundet; thi jeg har hørt adskillige fornuftige Patrioter at være af samme Tanker. Jeg maa læse videre.

(Han mumler hastig og snøvler, indtil han kommer til det, hvor han slap.)

Thi slige Dagdrivere maa fødes, men ikke gjødes. Og holder jeg for, at det Samme bør iagttages med Skriverkarle; thi de fleste af disse Karle tjene til intet Andet end .....

Hvad Pokker er dette? — Du talte i Begyndelsen som en ærlig Mand, men ender som en Skjelm.

HENRIK. Og jeg siger, at han begyndte som en Skjelm og ender som en ærlig Mand. Naar Enden er god, saa er Alting godt.

SKRIVEREN. Jeg vil ikke læse meer hvad den Skabhals har skrevet.

HENRIK. Det er ikke saa langt; Han kan snart læse det igjennem.

SKRIVEREN. En Skjelm, der læser, og ligesaa den, som begjærer.

HENRIK. Jeg mærker, at Hr. Skrivers Nidkjærhed reiser sig af egen Interesse. Det Sidste i Forslaget er, min Tro, ikke ilde grundet; thi jeg har hørt adskillige fornuftige Patrioter at være af samme Tanker.[1] Lad mig da læse det Øvrige.

[1] »fornuftige« — i 1754 og det første Høpffnerske Optryk: »fornemme«.

SKRIVEREN. Ingen Læsning meer!

HENRIK (river ham det af Haanden, mumler hastig og snøvler, indtil han kommer til det Sidste). Thi de fleste af disse Skriverkarle tjene til intet Andet end....

SKRIVEREN. De tjene til at give din Næsevíis et Par Ørefigen.

(Han river Papiret af Henriks Haand igjen)

HENRIK. Han kan saaledes rive Papiret i Stykker og derved sætte os Begge i Ansvar.

SKRIVEREN. Jeg agter ikke at lade Skriftet komme for Fruens Øine.

HENRIK. Tør Han vel supprimere en Memorial, som er indgiven til Republiken?

SKRIVEREN. Ei, Henrik! jeg er ikke den eneste Tjener, der saadant gjør.

HENRIK. Jeg troer det nok; raader ogsaa, Alvor at tale, til at det ikke kommer for Lyset; thi endskjøndt Skriftet kan være nyttigt for Staden, saa er det dog ikke nyttigt hverken for Skriveren eller Tjeneren. Jeg er færdig til at opoffre mit Liv og Blod for Republiken; men at give min halve Løn bort, det maatte en Skjelm gjøre.

(Skriveren gaaer bort)

HENRIK [alene]. Jeg maa have Pernille at hjælpe mig med at feie disse Kandestøber-Projecter bort. — Hei, Pernille! herud!

SCEN. 4.

HENRIK. PERNILLE.

PERNILLE. Du commanderer saa stærkt. Jeg mærker nok, at du har faaet en Skilling meer, end du kan æde op.

HENRIK. Mine Penge ere ikke flere, end jeg jo
an tælle dem.

PERNILLE. Jeg tvivler ikke paa, at du jo deler
en halve Part med mig.

HENRIK. Jeg vil give dig mit halve Hjerte.

PERNILLE. Jeg tager heller en eneste af dine
Ducater end dit hele Hjerte.

HENRIK. Fy fy! det er en Skam at være saa
engegjerrig.[1]

PERNILLE. Jeg mener, at jeg har retmæssige
retentioner paa de halve Penge. Hvad mener du
el, at Republiken reflecterer paa dine Recom-
nandationer? Veedst du ikke, at de fleste Ting
rives ved Fruentimmer i Verden? Du maa være
orsikkret om, at alle de, som have givet dig Penge
or at recommandere deres Personer, have ikke
ndet betegnet dermed end, at du som Tjener
kulde betjene dig af Pigen, som har mest Gehør
Huset.

HENRIK. Jeg vil gjerne betjene mig af dig i
ndre Ting, men ikke i Statssager; thi deri spør-
ger jeg Ingen til Raads.

PERNILLE. Jeg troer nok, at du est en stor Stats-
nand.

HENRIK. Idetringeste har jeg ladet see Prøver
erpaa ved denne Leilighed; thi dette hele Væsen
il Ingen blive til Nytte uden mig alene; thi Re-
publiken vil kun blive forvirret af disse mange
underlige Forslag, og Skriveren vil faae en Ulyk-
ke i sine Fingre, naar han skal registrere alle de
Projecter, som ligge under Bordet.

PERNILLE. Har her da været saa mange Pro-
ectmagere idag?

[1] »pengegjerrig«, pengebegjærlig.

HENRIK. Nei, ikke saa mange; thi alle de Forslag, som ligge under Bordet, ere af en eneste Mands Hjerne.

PERNILLE. Han maa da have en Fandens stor Hjerne.

HENRIK. Ja, den maa idetringeste være noget større end Skriverbordet; thi der var ikke Rum til dem paa Bordet; derfor maatte vi lægge dem paa Gulvet.

PERNILLE. Jeg mener, man kunde have lagt dem paa Gulvet tilsammen.

HENRIK. Nei Tak. Her ligger nogle paa Bordet, som ere af stor Vigtighed og Nytte. Der er blandt Andet Recepter i disse tre smaa Flasker, hvoraf den ene kan være dig til stor Gavn, hvis du stjæler dig en Dosis af halvhundrede Draaber deraf.

PERNILLE. Hvad kunde den være mig til Gavn?

HENRIK. Jo vist; den har den Kraft, at den kan skaffe dig tilbage din Ære.

PERNILLE. Ei, du Slyngel! hvem har berøvet mig min Ære?

HENRIK. Det veed jeg ikke, Pernille. Jeg siger kun, at Recepten har saadan Kraft.

PERNILLE. Og jeg har en Recept, som curerer for Kaadmundighed. Den bestaaer i et Par Ørefigen.

HENRIK. Du taler noget dristig til en Mand, som gaaer med 25 Specieducater i sin Lomme.[1] Men, Galskab til Side,[2] jeg kaldte paa dig efter Ordre, at du skulde være mig behjælpelig med at tage Bordet ind, og føre alle disse Sager bort.

[1] Om Specieducater og Kurantducater findes en Note i Ellevte Bind 172.

[2] »Galskab«. Spøg.

ıa see til, at de tre Flasker fornemmelig
'el forvaret; thi Republiken agter at bruge
af dem idag.

NILLE. Men, alvorlig at tale, hvortil kan
te?

'RIK. Spørg mig ikke derom, Pernille. Mit
er ganske kruset af de mange underlige
g, som have været oplæste idag.

NILLE. Jeg er bange for, at Ingen vil lide
lerved end Republiken selv.

'RIK. Jeg ligeledes. Det seer jeg allerede, at
le Stad er bleven ligesom forvandlet til en
aarekiste.

NILLE. Det gaaer ikke anderledes til, naar
iver Projectmagere Tøilen.

'RIK. Tiden vil lære, hvad videre deraf vil

NILLE. De Projecter, som ligge under Bor-
i mine Tanker de bedste; thi der er Papir
Par Mark idetringeste.

'RIK. Duer de ikke til Andet,[1] saa kan de
lig i Køkkenet til at stege Lax paa.[2] Men la-
gjøre rent og bære Sagerne ind.[3]

ıdet« — i 1754: »nok Andet«, i de Høpffnerske Optryk:
:t«; hos Liebenberg: »til noget Andet«.
k blev stegt eller ristet paa Papir, faaer man ogsaa at
en Stundesløse Act. II. Sc. 4.
:kket forblev oppe imellem Akterne, og Papirerne ikke
ılive liggende paa Gulvet, ikke heller Skriverbordet
ılive staaende, maatte Tilskuerne see paa, hvorledes
skaffedes bort.

ACTUS III.

SCEN. 1.

LEANDER. LEONORA. PERNILLE.

LEANDER. Jeg troer nok, at jeg bliver en sand Spaamand; thi mig synes, at Republiken var ganske ude af Humeur, da jeg forlod hende.[1]

LEONORA. Mig synes og det Samme; thi hvorvel hun vilde ikke lade sig mærke med nogen Misfornøielse, kunde hun dog ikke berge sig saa vel, at jeg jo blev vaer en Forvirrelse i Sindet.[2]

PERNILLE. Hvad det ikke er, saa vil det blive, sær naar det, som hun har indtaget af de tre Flasker, begynder at operere.

LEANDER. Tog hun da ind paa een Gang alle tre Doses?

PERNILLE. Ja vist, det var efter Projectmagerens Raad. Men hvorledes begegnede hun Monsieur Leander denne Gang?

LEANDER. Med Koldsindighed; dog ikke i den Grad, som tilforn; thi det syntes undertiden, at hun vilde lade see Venlighed mod mig, hvis hendes Interesse vilde hende Saadant tillade.

LEONORA. Hun vil nok inden kort Tid lære at kjende, hvori hendes sande Interesse bestaaer.

[1] »ganske ude« — i 1754 og det første af de to Høpffnerske Optryk: »ganske ud«, i det sidste: »ganske ude«.
[2] »berge sig«, betvinge sig.

NILLE. Ja jeg haaber, at hun vil blive en
ende af de Projectmagere, som hun tilforn
t saa stor Pris paa.

NORA. Har du seet nogle af de indgivne
ter?

NILLE. Nei, men jeg har hørt af Henrik,
ıge af dem skal være ravgalne. Jeg kan og
ȝ det paa Skriveren; thi han seer ganske
·et ud. Han gaaer smilende frem og tilbage
in Tobakspibe i Munden, og saae jeg ham
g at tage en Pris Sand af Sandbøssen iste-
· af Tobaksdaasen.[1] Et eneste galt Project
ıøre en ærlig Mands Hoved kruset; hvad
a ikke saa mange gjøre, som komme ind
n Gang!

NDER. Er da allerede saa mange indkomne?

NILLE. Herman von Bremens Projecter
ene gjøre et maadeligt Vognlæs.

NDER. Herman von Bremen? Det er jo Den,
ıan kalder den politiske Kandestøber?

NILLE. Ja den selvsamme. Den Karl kan
ı hastig gjøre et politisk Forslag, som jeg
ɔge et Æg.

NDER. Jeg gad nok see et af dem.

NILLE. Monsieur kan gjerne faae dem alle
thi jeg har forvaret dem under Retterbæn-
Køkkenet i to store Bylter.[2] Henrik selv,

ıenfor af Tobaksdaasen« — maaskee hellere: istedenfor
af Tobaksdaasen. I Schous Udgave siger Pernille: »og
ham engang tage en Pris Sand af Sandbøssen istedetfor
Tobaksdaasen«; i den tydske Oversættelse: »und vor
Augenblick sahe ich, wie er anstatt Schnupftabak aus
Dose zu nehmen eine Priese Sand aus der Sandbüchse

erbænken i Køkkenet« er Køkkenbordet.

hvor taabelig han er, moqverer sig derover; thi han sagde, at de kan komme mig til Nytte i Kokkenet for at stege Lax eller Flæsk paa.

LEANDER. Hvor taabelig han er, saa har han dog vidst at føre sig denne Handel til Nytte.

PERNILLE. Det er vist nok; thi han gaaer med 25 Ducater i Lommen, som jeg nok vilde affiloutere ham. Men jeg maa lidt ind og see, hvorledes det er med Republiken, og hvorledes hun befinder sig efter de indtagne Doses.

SCEN. 2.

LEANDER. LEONORA.

LEONORA. Min kjære Leander, kunde Han ogsaa ikke hitte paa at gjøre et Statsproject for at insinuere Sig og at befodre vor Kjærlighed?

LEANDER. Jeg kunde maaskee ligesaa vel hitte paa Noget, som en Anden; men just den Kjærlighed, som jeg bærer til Jomfruen, foraarsager, at jeg ikke kan overtale mig til at bedrage Hendes Moder.

LEONORA. Mener Han, at alle disse Projectmagere ere Bedragere?

LEANDER. Den største Del deraf; thi endskjøndt de alle vidne, at de alene sigte til det almindelige Bedste, saa er dog Egennytte Hjulet, hvorved de drives. Deslige Folk ere listige Bedragere; nogle Andre ere taabelige Bedragere; thi de bedrage sig selv tilligemed Andre. Blandt de Sidste kan jeg regne saadanne som Herman von Bremen, hvilke ere Statsmænd i deres egen Indbildning og af lutter Taabelighed fatte høie Tanker om dem selv, holdende Alting for dem at

være let og muligt, saasom de ikke see en Ting længer end til Barken.

LEONORA. Det er dog sælsomt, at man efter saa mange Exempler ikke lærer at tage sig vare for slige Folk.

LEANDER. Exempler gjælde ikke altid, min kjære Jomfru. Man seer jo, endskjøndt alle de, som for Exempel have givet sig ud for at være Guldmagere, ere befundne at være Bedragere, saa gives dog stedse de, som bedrage og lade sig bedrage paany.[1] Men der kommer Henrik; han er jo ganske vred.

SCEN. 3.

LEONORA. LEANDER. HENRIK. SIDEN *NOVATIANUS* OG *LEERBEUTEL.*

HENRIK [til dem udenfor]. Jeg vil ikke have med Jeres Sager at bestille, I forbandede Karle! jeg vil ikke være Jer Dommer; jeg kan ei heller være det; thi den Enes Ja er saa godt, som den Andens Nei.

LEONORA. Hvad fattes dig, Henrik?

HENRIK. Det er to Personer, som gjorde Allarm her for en Time siden; nu kommer de igjen. Begge beraabe sig paa et Project, som er indgiven, Begge give sig ud for Forfattere deraf. Den Ene siger, at den Anden har frastaalet ham det. Men se, der komme de og undsee sig ikke ved at gaae lige ind.

[1] Alchimien vedblev at have Dyrkere, lige saa længe som Holberg levede, og endnu i en Række Aar efter hans Død. Mellem de Epistler, han udgav i 1748, findes der en, som handler om Guldmagere, og som rimeligvis er skreven i Anledning af, at der nylig igjen var gjort Forsøg paa at lave Guld, Epistel 117.

NOVATIANUS. Det er jo et skammeligt Stykke, at ville gjøre en anden Mands Arbeide til sit eget.

LEERBEUTEL. Det skal ingen ærlig Mand sige mig paa. Jeg trænger ikke til Andres Hjælp. Jeg kan hitte paa meer end det.

NOVATIANUS. Jeg troer det nok; du kan hitte paa Skjelmsstykker.

LEERBEUTEL. Jeg kræver til Vidne, at han har skjeldt mig for en Skjelm.

HENRIK. Ei, Messieurs! hav Respect for Republikens Hus. Hvis I vil slaaes, saa maa I gaae ud paa Gaden.

NOVATIANUS. Hvad jeg har sagt paa ham, vil jeg med Eed bekræfte.

LEERBEUTEL. Hvad han har sagt paa mig, vil jeg bevise med Eed, at det er Løgn.

HENRIK. Ei, saa gaaer det jo lige op. I tillades at sværge paa, at han har gjort et Bedrageri, og ham tillades at sværge paa, at Eders Beskyldning er falsk.

NOVATIANUS. En Bedrager maa ikke tillades at sværge.

LEERBEUTEL. Du est selv en Bedrager.

(De faae hinanden i Haaret. Henrik gaaer imellem og bliver basket af dem Begge, til han falder paa Gulvet. Projectmagerne løbe ud.)[1]

SCEN. 4.

LEONORA. LEANDER. HENRIK.

HENRIK. Bier kun, I Thingstude! I skal faae en Ulykke for at have handlet saaledes med Republikens Tjener.[2]

[1] »basket« — i 1754 og de Høpffnerske Optryk: »bardsket«.
[2] »I Thingstude!« — Skjældsordet Thingstud bruges her mod Sædvane om de stridende Parter; det pleier kun at bruges om trættekjære Procuratorer.

LEANDER. Hvis du ved denne Leilighed har faaet nogle Penge, saa har du ogsaa faaet nogle Vare. Men hvilken af dem mener du har Ret?

HENRIK. Nu er jeg saa forslagen, at jeg ikke har Hoved til at dømme i Sager.[1] Det kan jeg alene sige, at Ingen af dem havde Ret til at slaae mig. Men jeg undrer mig over, at Monsieur Leander stod saa stille uden at hjælpe mig.

LEANDER. Jeg er ganske udenfor Sagen. Men det er andet med dig, som engang har paataget dig at være Projectmagernes Advocat.

HENRIK.Vil Ingen tage min Sag an, saa skal jeg nok hævne mig selv.

LEANDER. Det vil jeg ikke raade dig. Man kan ved saadan Leilighed faae at vide, at du har taget Penge af Sollicitanterne. Det er derfor bedst, at du stiltiende beholder Huggene med Pengene.

HENRIK. Jeg faaer da at skikke mig deri, beder ogsaa, at Monsieur eiheller lader Sig mærke dermed.

LEANDER. Jeg skal intet tale derom.

HENRIK. Jomfruen er og saa god at tie, om det er Hende som et Fruentimmer muligt.

LEONORA. Jeg kan nok tie saa vel som en Anden.

HENRIK. Men der seer jeg Pernille. Jeg maa gaae min Vei.

SCEN. 5.

PERNILLE. LEONORA. LEANDER.

PERNILLE. Mig syntes, at her var Klammeri; men jeg seer, at Alting er stille.

[1] »Sager« har Liebenberg forandret til: »Sagen«.

LEONORA. Her er Alting godt; men hvorledes staaer det til inde?

PERNILLE. Jeg kan endnu ikke sige Noget derom. Republiken har indtaget tre Doses at svede paa. Hvorledes hun vil befinde sig derefter, maa Tiden lære. Jeg vilde ikke laane hende min Mave; thi skulde jeg nødes til at indtage saa mange politiske Doses paa een Gang, gjorde jeg først mit Testamente.

LEONORA. Ligger hun paa Sengen?

PERNILLE. Ja, og nylig førend jeg gik ud, var hun falden i en Slummer, hvorover, da jeg hørte denne Allarm her udenfor, trinede jeg af Stuen for at advare Folk, at de skulde være stille.[1] Men hvad var her at bestille?[2] Thi jeg troer ikke, at Monsieur Leander var kommen i Klammeri med Jomfruen.

LEONORA. Der var Tvistighed imellem to Projectmagere. Den Ene beskyldte den Anden at have staalet sit Project. Henrik paatog sig at forlige Sagen og blev rigelig betalt for sin Umage.

PERNILLE. Jeg mærker, at han bruger alle Kunster for at fortjene Penge.

LEONORA. Vist; han lader sig rigelig betale, nu med Penge, nu med Varer. Det er bedst, at du løber ind igjen for at see til min Moder; thi man maa ikke lade hende være alene.

PERNILLE. Det er sandt nok; thi mig syntes, at hun drog Aanden noget stærkere, end hun

[1] Som bemærket Side 16 og Side 24, forestiller Theatrets Dekoration Torvet, hvor Republiken boer.

[2] »bestille«, dæmpe, bringe i Orden, det plattydske bestillen. I Liebenbergs Udgave forklares »hvad var her at bestille?« som »hvad var her paa Færde?«

pleier. Mig synes og, at hun kalder paa mig; jeg maa strax ind. [Løber ind.]

SCEN. 6.

LEANDER. LEONORA. REPUBLIKEN. PERNILLE.

REPUBLIKEN (understøttet af Pernille). Ak ak! jeg er i en elendig Tilstand.

LEANDER. Hvorledes er det fat, min kjære Frue?

REPUBLIKEN. Ak, gid de Projectmagere faae en Ufærd.

PERNILLE. Alle vil ride paa den stakkels Republik.

REPUBLIKEN. Ak ak, jeg kan ikke mere.

LEANDER. Hvorledes befinder Fruen Sig da?

REPUBLIKEN. Ak, min kjære Monsieur Leander! gid jeg havde fulgt Hans Raad og bortviist alle disse Projectmagere, som sigte kun til at forvirre Alting for at befodre deres egen Interesse.

LEANDER. Nu maa vi alene tale om, hvorledes Republiken kan hjælpes til Rette igjen.

REPUBLIKEN. Ak, der er ingen Redning for mig. Mit Hoved er ganske kruset, og mit Hjerte sidder mig op i min Hals af Kvalme og Beængstelse; en saadan Forvirrelse har disse Doses bragt i min Mave.

LEANDER. Man maa bruge Raad i Tide.

REPUBLIKEN. Ingen Lægedom kan hjælpe mig. Havde jeg kun saa lang Tid, at jeg kunde gjøre mit Testamente!

LEANDER. Fruen maa ikke saaledes fortvivle.

Maaskee at jeg ved et ringe Middel kan hjælpe Hende til Rette.

REPUBLIKEN. Der vil Meget til, der vil Meget til.

LEANDER. Ikke saa Meget. Maven vil renses, og det Surdei, som Projecterne have foraarsaget, maa til Døre.

REPUBLIKEN. Er jeg nu i Stand at tage nogen Vomitiv ind?

LEANDER. Jeg har et lidet Instrument eller en Machine, hvorved Saadant uden Besværlighed skal gjøres.

REPUBLIKEN. Ak, jeg er saa bange, at..

LEANDER. Vil kun Fruen have Tillid til mig. Jeg giver mig ikke ud uden for det, som jeg kan præstere. Lader os strax gaae ind.

REPUBLIKEN. Ak ak! det bliver jo værre og værre.

LEANDER. Hun slaa Sig lidt til Taalmodighed.

REPUBLIKEN. I maa ledsage mig; thi jeg kan ikke staae paa mine Ben.

(Pernille og Leander tage hende under Armen, og Leander gaaer alene ind med hende.)

SCEN. 7.

PERNILLE. LEONORA.

LEONORA. Ak, Pernille! jeg tænkte nok, at det vilde saa gaae til. Ak, det er en Ynk at see.

PERNILLE. Giv Jer tilfreds, Jomfru! Hvis Fruen forvinder denne Svaghed,[1] saa vil Jer Kjærlighed og den Forbindelse, I har gjort med Monsieur Leander, derved bestyrkes.

[1] »Svaghed«, Sygdom.

LEONORA. Men der synes ingen Redning at være for hende.

PERNILLE. Jeg mener Jo. Hvis Monsieur Leander kan ved den Machine, som nedsiunkes i Halsen,[1] faae Projecterne til Dørs, førend de rodfæste sig og komme i Blodet, kan Alting blive godt.

LEONORA. Mener du det, Pernille?

PERNILLE. Jeg baade mener og veed det. Man kan jo ved Saadant hindre, at end Rottekrudt eller andet Gift, som er indtaget, ingen Skade kan gjøre.

LEONORA. Men jeg er bange, at disse Projecter ere giftigere end Rottekrudt.

PERNILLE. De ere vel ikke et Haar bedre; men naar man faaer dem ud af Maven, maa de rase saa meget, som dem lyster. Jeg for min Part anseer denne Hændelse som den eneste Redning for Familien.

LEONORA. Ak, gid man da ved dette Middel kunde bringe min Moder til Rette igjen; thi endskjøndt hun har været mig imod i denne Forbindelse med Leander, saa elsker jeg dog hende meer, end noget Barn kan elske sin Moder.

PERNILLE. Hun bliver nok cureret; thi Projecterne maa ved betimelig Vomitiv herud, om end alle Herman von Bremens Forslag vare komne i Maven. Sindet, som I hører, er allerede cureret, idet at hun har fattet Afsky for Projectmagere, som hun tilforn havde sat saa stor Pris paa. Men der kommer Henrik. Han seer ganske forstyrret ud.

[1] »nedsiunkes«, nedsænkes.

SCEN. 8.

HENRIK. PERNILLE. LEONORA.

HENRIK. Ak ak! det var forskrækkeligt at see.
PERNILLE. Hvad er det, Henrik?
HENRIK. Tal ikke til mig; jeg er færdig at besvime.
PERNILLE. Hvad er det da?
HENRIK. Monsieur Leander lod nedsiunke en lille Blykugle i Republikens Hals. Strax derpaa begyndte hun at brække sig, og det med saadan Heftighed, at baade jeg og han tænkte, at hun skulde døe imellem vore Hænder.
LEONORA. Kom der da Meget fra hende?
HENRIK. Ja vist. Jeg har aldrig seet saa heftig Bryden paa een Gang.
LEONORA. Hvorledes seer det ud?
HENRIK. Det seer saa buntet, saa politisk og saa djævleblændt ud, at ethvert enfoldigt Menneske maa grues ved at ansee det.
LEONORA. Vel nok er det, at det er kommen ud. Det kan rase i Vandbækkenet saa meget, som det vil. Men i hvad Tilstand var min Moder, da du gik ud?
HENRIK. Hun har fundet stor Lettelse for Hjertet, men har stærk Hovedpine.
PERNILLE. Den vil snart stilles; thi det kan ikke være andet end, at saa stærk Brækken jo maa foraarsage Hovedpine.
HENRIK. Monsieur Leander, som i Alting nu agêrer Doctor, gav hende Hovedvand at lugte til, og tillige bandt en Serviette stærkt om hendes Hoved.

LEONORA. Jeg havde ikke tænkt, at han kunde agêre saa vel Doctor.

HENRIK. Jo vist. Men der kommer baade Patienten og Docteren.

SCEN. 9.

REPUBLIKEN MED EN SERVIETTE OM HOVEDET.
LEANDER. LEONORA. HENRIK.
PERNILLE.

REPUBLIKEN. Min kjære Monsieur, jeg kan ikke nok udsige, hvilken Obligation jeg har for Ham. Han har virkelig reddet mit Liv; thi jeg begynder igjen at respirere, og Hovedpinen sagtes meer og meer.

LEANDER. Det er mig ikke en liden Glæde at have contribueret til Fruens Sundhed igjen.

REPUBLIKEN. Han har cureret ikke alene mit Legem, men endog mit Sind, idet Han har bragt mig af Vildfarelse og indprentet mig de rette Tanker, som jeg bør have om Projectmagere, hvilke gemeenlig ikke sigte til Andet end til Egennytte, og bygge Casteller i Luften, hvorved Republiken forvirres.

HENRIK. Mig synes, at der er Nogen i Gangen. Jeg maa see ad, hvem det er.

REPUBLIKEN. Hvis det er Nogen, som vil tale med mig, saa er det nu ikke beleiligt.

HENRIK. Det er Herman von Bremen, som forlanger at tale med Republiken.

PERNILLE. Ak, lad ham komme ind. Jeg har stor Lyst til at narre ham. Jeg vil med Fruens Permission give mig ud for Republiken.

SCEN. 10.

HERMAN VON BREMEN.[1] *DE FORRIGE.*

HERMAN. Jeg veed ikke, hvilken af de tvende Damer er Republiken.[2]

PERNILLE. Det er jeg.[3] Kjender Han ikke Republiken bedre, min gode Mester Herman?

HERMAN. Man kalder mig Mester Herman, efterdi jeg i min Ungdom har øvet en Profession.

PERNILLE. Jeg veed det nok; men denne Mester- eller Magister-Grad er en Plet, som man aldrig kan aftoe.

HERMAN. Her i Westfalen øver jeg mig alene i politiske Sager.

PERNILLE. Jeg veed det nok. I Hamborg støbte Han fordum Fade og Tallerkener; men her omstøber Han Riger og Republiker.

HERMAN. Man skal derfor ikke regne, hvad jeg har været, men hvad jeg nuomstunder er.

PERNILLE. Det er ret nok. Jeg vil derfor give Ham al den Ære, som Han fortjener.

HERMAN. Folk raadføre sig her med mig i Statssager, og jeg kan sige uden at rose mig, at de befinde sig ikke ilde ved [mine] Raad; thi jeg seer dybt ind i Sagerne.

PERNILLE. Man kan see paa Hans Ansigt, at Han er en stor Statsmand. Men hvad er Hans Ærende?

HERMAN. Jeg er kommen for at høre, om Repu-

[1] I de andre Udgaver: »Mester Herman«.
[2] Republiken har vel nu ikke mere Servietten om Hovedet.
[3] I Schous Udgave: »Det er mig«.

bliken har examineret nogle af de Projecter, som jeg har indgivet.

PERNILLE (sagte til Henrik). Slaa Porten i Laas, at han ei kan komme ud.

(Høit.) Ja nogle af dem ere examinerede og befundne excellente.

HERMAN. Det er mig kjært. Jeg haaber, at de alle skal staae deres Prøve. Man skal deraf kunne see, at En kan være en duelig Statsminister uden at have lært Latin eller Græsk.

PERNILLE. Intet er vissere; det kommer alt an paa Naturens Gaver.

HERMAN. Hvad synes Republiken om det første Project, som er tegnet Nummer Et?

PERNILLE. Jeg kan ikke erindre, hvilket var det Første. — Henrik, spring ind og hent os de to store Papirbylter.

HENRIK. Hvor ligger de?

PERNILLE. De ligger under Retterbænken i Køkkenet.

HERMAN. Under Retterbænken i Køkkenet! Hvad vil det sige?

PERNILLE. Det vil saa meget sige, at de fortjene ikke at forvares i andet Arkiv.

HERMAN. Jeg mærker, at Fruen vil drive Spot med mig. Det er ikke smukt.

PERNILLE. Det er end mindre smukt, at en Kandestøber vil give sig ud for en Statsmand.

HERMAN. Jeg sværger ved Richelieu, Mazarin, Alberoni, at jeg lader mig ikke narre.[1]

[1] Alberoni, den berømte Cardinal, som havde været Minister hos Kong Philip den Femte af Spanien, levede endnu, da Komedien blev skreven. Han døde i det følgende Aar, men var for længe siden afskediget fra Ministerstillingen og udviist af Spanien. Holberg har i sin Epistel 405 givet en Karakteristik af denne mærkelige Mand.

PERNILLE. Og jeg sværger ved Ulspeil, Harlekin, Polichinello, at I skal narres. — Kom hid, Henrik! med Bylterne. Han skal bære dem hjem paa sin egen Ryg. Monsieur Leander maa komme os til Hjælp, om han vil gjøre Modstand.

HERMAN. Gewalt! Gewalt!

HENRIK. Hold din politiske Mund, eller du faaer [saa] mange Hug, som dit Liv kan taale.

(Henrik hænger ham om Halsen begge Bylter paa Ryggen.)

HERMAN. Ak ak! det skal ikke blive uhævnet.

PERNILLE. Giv ham nu et godt Bagslag, Henrik! til Afsked for alle de Forslag, som han har givet os. (Henrik sætter ham Foden for Ryggen.)

HERMAN. Au au au!

(Han gaaer ud med nedslaget Hoved og tæller til Tyve.)

SCEN. 11.

REPUBLIKEN. LEANDER. LEONORA. PERNILLE. HENRIK.

REPUBLIKEN. Det var noget vel plumpt, Pernille.[1]

PERNILLE. Nei; nu kan han fortælle det til Andre af hans Consorter, saa have vi dem ikke meer paa Halsen.

REPUBLIKEN. Jeg mærker, at det er et Bedrageri.

LEANDER. Man kan ikke holde dem alle for Bedragere; thi Mange bilde sig selv ind at være det, som de ikke ere; og vise de høie Tanker, de fatte om sig selv, just Uvidenhed;[2] thi jo mindre

[1] »noget vel plumpt« — i 1754: »vel noget plumpt«.

[2] »just Uvidenhed« — i 1754 og begge de Høpffnerske Optryk: »just af Uvidenhed«. I Boyes Udgave 1832 siger Leander: »og reise sig de høie Tanker, de fatte om sig selv, just af Uvidenhed«: en Forandring, som gjenfindes i Liebenbergs og Schous Udgaver.

ıkjønsom En er, jo lettere kommer Alting ham ˈor.[1] Skarpsindige Folk derimod, som see dybt nd i Sagerne, og mærke de Knuder, som deri igge skjulte, driste sig ikke at røre derved. Heraf commer det, at man gemeenlig finder størst Acivitet hos de Første, saasom de af Uvidenhed ıolde Alting gjørligt. De Sidste derimod passêre ˈor uduelige og frygtsomme, og derfor ofte ansees ned Foragt, da dog deres Frygtsomhed og liden Resolution grunder sig paa deres Indsigt i Sagerıe og er Beviis paa deres Skjønsomhed.

REPUBLIKEN. Han taler som en fornuftig Mand.[2] Jeg vil herefter tage mig vare for Projectnagere.

LEANDER. Fruen maa dog see til, at Hun gaaer ɛn Middelvei heri, saa at Hun ikke henfalder til Extremiteter;[3] thi det kan være ligesaa skadeligt ıt forkaste alle Projecter, som at antage dem alle. Man maa udlede Hveden blandt Klinten. Hvis nan plat forkaster alle Forslag, drister sig Ingen ıt gjøre dem, hvorved mangt et nyttigt Project can blive kvalt i Fødselen, og gamle Vildfarelser ɔg Feil, som behøve Reformation, fæste Rødder. Alene man maa Intet sætte i Værk, førend det er ıøie examineret;[4] thi det daarligste Project kan ɔfte have den bedste Apparence.

REPUBLIKEN. Jeg vil og skal i dette, som i

[1] »jo mindre skjønsom« — i 1754 og det Høpffnerske Optryk 1758: »jo mere skjønsom«, i det næste Optryk: »jo mere uskjønsom«, hvad der er beholdt i de følgende Udgaver.

[2] Han talte, som Holberg taler i sine Moralske Tanker Side 122—128.

[3] »til Extremiteter«, fra een Extremitet til en anden.

[4] »Alene man maa« — i Schous Udgave: »Man maa kun«.

Andet, efterfølge Hans Raad, og saasom Han har cureret mig, saa vil jeg og være Hans Doctorinde og curere Ham ved at rydde af Veien de Stene, som har forhindret Ham at komme til Sit Maal, det er til Besiddelse af min eneste Datter og Arving, som Han bær Kjærlighed til. — Kom hid, Leonora! og giv ham din Haand. — Nu haaber jeg, at I ere fornøiede, ligesom jeg paa min Side er ikke det mindre.[1] Lader os nu gaae ind og gjøre Anstalt til Eders Bryllup.

(Leander og Leonora kysse paa hendes Hænder og takke.)

HENRIK (sagte). Jeg derimod er ikke saa vel fornøiet; thi mit Regiment er til Ende, og min Næring, som flød af Byens Galskab, er forsvunden, saa at jeg af en Agent eller Factor er forvandlet til en slet og ret Lakai igjen.

SCEN. 12.

ARV. DE FORRIGE.

ARV (faldende paa Knæ for Republiken). Ak, naadige Frue! jeg beder om Ret.

REPUBLIKEN. Hvad Uret er dig vederfaret?

ARV. Henrik har taget en Sølvpenge fra mig.

HENRIK. Saadant tilstaaer jeg og mener deri at have gjort som en tro Tjener; thi saasom han dermed har ladet sig bestikke af en Projectmager, saa har jeg confiskeret den paa Republikens Vegne.

REPUBLIKEN. Deri har du gjort vel, Henrik.

ARV (grædende). Ak, skal jeg da miste min Sølvpenge?

REPUBLIKEN. Du skal ikke alene miste den, men ogsaa din Tjeneste.

[1] »det mindre« — i de andre Udgaver: »desmindre«.

'RIK. Han har ikke bedre fortjent, naadige
. . . .

NILLE (sagte til Henrik). Du fortvivlede Skjelm!
, som est mest skyldig, gjøre dig til Ankla-

'RIK (sagte til Pernille). Hør, Pernille! der har
ı halve Del af Ducaterne. Hvem er jeg nu?

NILLE [sagte til Henrik]. Du est en tro og ærlig
.

ɜpubliken.) Hverken jeg eller Henrik drister
t bede for Gaardskarlen; thi en Tjener bør
ene Hænder. — Er det ikke sandt, Henrik?

'RIK. Visselig. Jeg har skikket mig saa i Re-
.ens Tjeneste, at jeg kan døe med en god
ttighed.

NILLE. Jeg, min Tro, ligesaa.

UBLIKEN. Jeg vil haabe det Samme. Kom,
gaae ind. (De gaae ind, og Arv følger med, grædende.)

NDER (til Spectatores). Jeg vil tie med denne
ie for Pernilles Skyld. Man seer ellers her-
den at være, som Ordsproget lyder, at man
le smaa Tyve hænge, og de store gaae fri.

PHILOSOPHUS I EGEN INDBILDNING

OM PHILOSOPHUS I EGEN INDBILDNING

Ligesom Holberg, da han skrev sine Komedier for Theatret i Grønnegade, havde lagt sig efter at behandle Emner, der ikke tidligere vare behandlede af andre Komedieskrivere, saaledes lagde han sig ogsaa derefter, da han mange Aar senere skrev sine Komedier for det kongelige Theater. Han taler derom i Epistelen 506. Blandt de Komedier, han havde skrevet for Theatret i Grønnegade, nævner han tolv, hvori nye Emner vare behandlede, og blandt dem, han havde skrevet for det kongelige Theater, tre: Plutus, Philosophus i egen Indbildning og Republiken. Men de nævnte tre Komediers Emner have dog ikke en saadan Nyhed, som de tidligeres. I Plutus har han behandlet et Emne, som tildels var behandlet af Aristofanes, og de to andre Komediers Emner vare tildels behandlede af ham selv i Den honnette Ambition og Den politiske Kandestøber. Alligevel omtaler han med Rette de tre Stykkers Emner som nye, og særligt fortjener Philosophus i egen Indbildning at kaldes et originalt Arbeide.

Det var den fjerde Komedie, Holberg skrev for det kongelige Theater. Han siger om den i Selvbiografien: »Det fjerde Stykke kaldes Philosophus i sin egen Indbildning, og forestiller en Karakter, som Ingen tilforn, saa vidt mig er bekjendt, i Skuespil har udført; deri har Kammerpigen den største Rulle. Samme Komødie er i 5 Akter og sigter paa dem, som indbilde sig, at Philosophie bestaaer alene i Theorie, Skjæg og Kaabe, eller som mene, at de besidde alle philosophiske Egenskaber, men som, naar Prøve skal gjøres, blive røbede og lære at kjende sig selv.«

Ogsaa i Forordet eller Indholdsangivelsen til den

Del af Den danske Skueplads, hvori Stykket publiceredes i 1754, kaldes Philosophus i egen Indbildning »en Karakter, som tilforn ikke er udført i noget Skuespil«, og det Samme stod i Theatrets Avertissement i Postrytteren 1754, da Stykket skulde spilles. Men Rahbek og Boye fandt, at der var tillagt Stykkets Hovedperson, Doctor Cosmoligorēus, som han hedder, en Berømmelse, han ikke fortjener, da de mente, at Holberg selv havde i nogle af sine ældre Komedier bragt en saadan lærd Gjæk paa Skuepladsen, og at denne Doctor Philosophiæ ikke var af anden Familie end de tre Magistre Petronius, Stygotius og Rosiflengius samt Baccalauren Montanus. Der er alligevel en betydelig Forskjel paa den yngre Akademiker og de tre ældre.

»En Philosophi Hovedstudium«, siger Holberg i sine Heltehistorier, i Forberedelsen til Socrates og Epaminondas, »er at kjende sig selv. Hvo der ikke har denne Videnskab inde, har kun slet studeret. De Fleste, som føre Navn og Titel af Philosophis, tænke dog ikke derpaa, hvorudover deres Levnet er en Kjæde af Vildfarelser.«

Cosmoligoreus er en saadan vildfaren Philosoph. Han troer, at han er Herre over sine Affecter, men er det ikke; han bilder sig ind, at han foragter Penge og verdslig Ære, medens han beiler til en bemidlet Enke og i sit Hjerte er forfængelig. Det akademiske Navn, han har givet sig, skal vist betegne ham som en Verdensforagter. Vel forklares det i Komedien kun som en Latinisering af Cosmus Holgersen; men det kan tillige være et Navn, som skal erindre om de to græske Ord Kosmos *og* oligon *og betyde den, der agter Verden ringe.*[1] *Han prædiker daglig imod al Verdslighed og finder saa meget mere Anledning dertil, som han har en Fætter, der stadigt er paa Komedie og Maskerade. Stykket foregaaer nemlig i Kjøbenhavn under Frederik den Femtes Regjering, da der igjen er offentlige Forlystelser i*

[1] Saaledes er Navnet forklaret i C. W. Smiths Bog om Holberg.

Byen; men Cosmoligoreus sympathiserer med Pietisterne, der ansee disse Forlystelser for syndige og ønske Christian den Sjettes Tider tilbage. Hans Foragt for Penge og verdslig Ære er dog kun en indbildt Dyd, og da der bibringes ham den Tro, at Fruen, hvem han beiler til, ønsker, at han skal have en Ærestitel, lader han sig narre til at ansøge derom hos Øvrigheden, hvad der faaer til Følge, at hans Frieri ender paa en for ham beskæmmende Maade og til at han vækkes af sit Selvbedrag.

At denne Philosoph er en ny Skikkelse blandt de Holbergske Karakterer, turde være klart. Han er af anden Familie end de nævnte fire Akademikere i de ældre Komedier og er tillige skildret paa en anden Maade, da han er en groteskkomisk Figur, der mangler hines Naturlighed og minder om Philosopherne i Sganarels Reise til det philosophiske Land. Man mærker paa ham, at Komedien er skreven af Niels Klims Forfatter. De gamle Komedier vare af Hans Mikkelsen, som havde skrevet Peder Paars.

Hvad der især gjør Cosmoligoreus til en snurrig Person er, at han jævnlig falder i Extase, og at hans Famulus Petronius maa vække ham af hans Distractioner ved at give ham et Slag paa Kinden med en Bylt eller Pose. Noget Saadant har Holberg ikke selv fundet paa, Ideen er laant; det mente ogsaa Rahbek; men i de Aar, hvori Rahbek skrev sine Kommentarer til Holbergs Komedier, søgte han forgjæves efter Kilden. Endelig satte en anonym Brevskriver ham istand til at oplyse i Dansk Minerva August 1818, at Ideen er laant hos Swift, og at Petronii Vækker er en Efterligning af det Slags Vækkere, der omtales i det andet Capitel af Gullivers Reise til Laputa. Gulliver fortæller, at Folk i Laputa have Hovedet saa fuldt af Speculationer, at de maa holde en Tjener, som kan vække dem af deres dybe Tanker ved at give dem et let Slag med en oppustet Blære, som er anbragt paa Enden af en Stok. Slaget

gives enten paa Øret, naar de skal høre efter, eller paa Munden, naar de skal tale, eller paa Øinene, naar de skal bruge disse. Der er altsaa i Holbergs Komedie tillagt en kjøbenhavnsk Philosoph i Frederik den Femtes Tid en Snurrighed, som findes hos et opdigtet Folkefærd i en satirisk Reiseroman, og »Vækkeren« er ovenikjøbet gjort massiv, da den oppustede Blære er forandret til en Bylt eller Pose. Paa Theatret brugtes et Par Blærer, hvad man seer af Komediehusets Regninger fra 1754 og 1758.

En anden Snurrighed ved Cosmoligoreus er den philosophiske Dragt, han har paa, og hvortil der hører en lang sort Kaabe. En saadan bæres ogsaa af den fra Prag hjemvendte Doctor Philosophiæ, som Pernille giver sig ud for; men i Holbergs Tid pleiede Philosopherne ikke at gaae med Kaabe. Derimod var det en bekjendt gammel Talemaade, at Manges Philosophie kun bestaaer i Kaaben og Skjægget, en Talemaade fra den græske og romerske Oldtid, da Kaabe og Skjæg gjaldt for de udvortes Kjendetegn paa en Philosoph.[1] *Cosmoligoreus har aflagt sit Skjæg, fordi han gaaer paa Frieri; men han bærer en lang Kaabe, da Holberg for Spøg paa Grund af den gamle Talemaade har ladet det være Skik blandt Philosopherne i Komedien at gaae med et saadant Klædningsstykke.*

Men Philosophen er ikke Stykkets eneste Hovedperson; det har en anden i Kammerpigen Pernille, om hvem Holberg siger, at hun har den største Rolle. Hun er den morsomste af Stykkets Personer, og en Kammerpige med høiere Kultur end Holbergs andre Perniller. Hendes Frue, hvem Philosophen beiler til, og som yndar lærde Mænd, eier et Bibliothek, og Pigen har benyttet Bøgerne flittigt. »Hun stjæler sig idelig til at læse gode Bøger«, siger Fruen om hende, »jeg har ikke en Bog i mit hele Bibliothek, som hun jo veed at gjøre Rede for.« Dog kan det vel kun være danske og tydske

[1] Jvfr. Ellevte Bind Side 38.

*ler, Pernille læser. Hendes Yndlingsforfatter er Hol-
), hvem hun dog aldrig nævner; men naar hun
r, gjør hun ofte Brug af hvad der staaer i hans
ifter.*

*ruen sætter stor Pris paa Cosmoligoreus; Kammer-
en derimod seer tydeligt, at han kun er en uægte
losoph, og for at Fruen kan lære ham at kjende, og
tillige kan lære at kjende sig selv, beslutter hun at
e ham til at handle efter en ny Moral, som tillader
n at gjøre Noget, han har Lyst til, men som han
igere stedse har prædiket imod. Til Iværksættelse af
e Foretagende ifører hun sig philosophisk Dragt og
iver sig for en Doctor, som er hjemkommen fra Prag
l en ny Philosophie, der har vundet Bifald i hele det
ige Romerske Rige. Hun minder ved dette Komedie-
om Stuepigen i Molières Den indbildt Syge, Toinette,
forklæder sig som en omreisende Læge og driver
k med den i egen Indbildning syge Herre; en af
nilles lystige Replikker, medens hun agêrer Pragisk
tor, er en Efterligning af en af Toinettes. Det lyk-
hende at faae Cosmoligoreus til at ansøge Øvrig-
en om en Rangtitel og til i Ansøgningen at skyde
lden herfor paa Fruen. Stykket kommer derved til
inde om Den honnette Ambition; men den nye Be-
dling, som det gamle Emne har faaet, er ingen vær-
s Gjentagelse. Derimod er der under Pernilles In-
uespil i Fjerde Akt en lille Scene, som kun er en Gjen-
else af hvad man har seet i en af Holbergs ældre
nedier; thi Scenen, hvori Petronius optræder og troer
jenkjende Pernille i hendes philosophiske Dragt, er
Efterligning af den Scene i Jean de France, hvori
kommer ind og gjenkjender Stuepigen Marthe i
des Forklædning som Madame La Fleche, men hur-
jages væk, da hans Nærværelse generer.*

*ykket har faaet en særdeles gunstig Bedømmelse i
. Smiths Bog om Holberg, og er et bedre Stykke end
leste ansee det for at være. Men naar Smith mener,*

at Holberg i sin Alderdom med dette Stykke gjorde et Skridt ind paa en ny Digterbane, og at Cosmoligoreus er en Karakter af det Slags, som Molière helst pleiede at behandle, tager han dog vistnok feil. I hvert Fald har Holberg ikke skildret Cosmoligoreus saaledes, at denne Figur kan stilles ved Siden af Misanthropen og Tartuffe, og en Intrigue, som den af Pernille opspundne, passer bedre i en Farce end i den høiere Komedie. Stykket kunde være blevet en høiere Komedie, da Personerne tilhøre Samfundets dannede Kredse; men det er ikke blevet det; derimod distingverer det sig ved Personernes ringe Antal. I Holbergs Femaktsstykker pleie Personerne ikke at være faa; enkelte af disse Komedier have endog et overvættes stort Antal; Philosophus i egen Indbildning har et ganske lille. Da Holberg for sidste Gang skrev et Femaktsstykke, viste han, at han kunde skrive et saadant ogsaa uden at behøve flere Personer end sex.

Om Dialogen siger C. W. Smith, at den ikke i ret mange af Holbergs Stykker er saa sprudlende vittig, som i dette. Dialogen er tilvisse fortræffelig; men det er dog rigtigt hvad Boye indvender i Athene 1817, at den stundom bliver noget for vidtløftig. Skulde Stykket atter opføres paa Theatret, bør Dialogen forkortes. Stykket har ikke været spillet siden 1758, den femte Forestilling blev den sidste; en ny Forestilling kunde maaskee vinde Bifald. I et Par af Udgaverne af Holbergs Komedier, i Rahbeks og Boyes 1832 og i Langes 1833, yttres den Mening, at Philosophus i egen Indbildning er et Stykke, som egnede sig til at komme paa Skuepladsen igjen.

PHILOSOPHUS I EGEN IND-BILDNING

KOMEDIE I FEM AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA DEN KONGELIGE DANSKE SKUEPLADS
ONSDAGEN DEN 14. AUGUST
1754

Paa Komediens Titelblad i Originaludgaven er »Indbild-
ng« blevet til »Indbilding«; men i Indholdsfortegnelsen i sam-
Udgave staaer »Indbildning«, og saadan staaer der ogsaa i
ykket selv og i Theatrets Avertissement i Postrytteren 1754,
Komedien skulde spilles. Holberg fortæller i Epistelen 447,
Komedien hedder »Philosophus udi sin egen Indbildning«.

PERSONERNE

LEONORA, en bemidlet Enkefrue
PERNILLE, hendes Kammerpige
LEANDER, en Rangsperson, Fruens Beiler
COSMOLIGOREUS eller COSMUS HOLGERSEN, Doctor Philosophiæ, Leanders Medbeiler, Philosophus i egen Indbildning
PETRONIUS eller PEER, hans Famulus
JERONIMUS, Fruens Broder

Scenen er i Kjøbenhavn

ACTUS I.

SCEN. 1.

LEONORA. PERNILLE.

PERNILLE. Men er det vist, at han virkelig har
ınmodet Fruen om Ægteskab?

LEONORA. Jeg kan ikke tvivle om, at det jo er
ıans Alvor; thi en saadan Mand mener vel ikke
ındet, end han siger og skriver. Jeg har jo hans
ıkriftlige Begjæring. Det, som mest bevæger mig,
ır dette, at han eedligen bevidner, sig ikke at
ıave mindste Henseende til mine Midler.

PERNILLE. Saa veed han da, at Fruen er be-
nidlet?

LEONORA. Ja, han maa vel vide det.

PERNILLE. Det er alt nok for at gjøre ham mis-
ænkt.

LEONORA. Han bevidner sin uinteresserede
ıjærlighed ved dyre Eeder.

PERNILLE. Hvad mener Fruen vel, at en Phi-
ısophus agter, hvad han sværger?

LEONORA. Just fordi han er en Philosophus,
eflecterer jeg paa hans blotte Ord mere end paa
ındres Eed.

PERNILLE. Hvorfor forelsker den Slyngel sig
ıke i mig? Jeg er baade yngre og, at jeg ei skal
ıse mig selv, kjønnere end Fruen. Men Ulykken

er, at han veed, at jeg ingen Penge har; derfor gjør Cupido kun forgjæves Pileskud for mig.

LEONORA. Han seer hverken efter Penge eller Skjønhed, men siger, at han finder hos sig selv, at det er Himmelens Villie.[1]

PERNILLE. Ja, han siger det. Det er en gammel philosophisk Streg. Leander, efterdi han er mindre lærd, gaaer lige til Værks; han siger rent ud, at Fruens Penge kan komme ham tilpas; men jeg troer dog, at hans Kjærlighed er mindre interesseret, end den Andens.

LEONORA. Jeg kan ikke lide, at en Person, der anmoder mig om Ægteskab, aabenbare siger, at han reflecterer paa mine Midler.

PERNILLE. Og jeg kan mindre lide, at en Person informerer sig om Midlerne, og siden siger, at hans Kjærlighed er en himmelsk Indskydelse.

LEONORA. Den Førstes Erklæring er aabenbar og derfor anstødelig.[2]

PERNILLE. Den Andens er øienskalkisk og derfor meer anstødelig.

LEONORA. Man bør Ingen løsligen mistænke, allermindst en Mand, der gjør Profession af Dyd og Philosophie.

PERNILLE. Just fordi han praler med sin Philosophie og Dyd, just derfor viser Erfarenhed, at man bør have ham mistænkt. Jeg mistænker Ingen; men naar min Debitor uden at blive adspurgt sværger paa, at han er en ærlig Mand, siger jeg ham Kapitalen op.[3]

[1] »finder«, føler.
[2] »aabenbar« — i de fleste andre Udgaver: »aabenbare«.
[3] Der staaer i Holbergs Moralske Tanker Side 177: »naar min Debitor sværger paa, at han er en ærlig Mand, opsiger jeg ham Kapitalen«.

EONORA. Du har vel ikke mange Kapitaler at
ige, Pernille?
ERNILLE. Jeg har min Jomfrudom; den lader
mig ikke affiloutere ved philosophisk og hyk-
k Snak.[1]
EONORA. Du taler som et Barn; Philosophie
Hykleri ere to stridige Ting.
ERNILLE. Det er vist nok, naar Philosophien
egte og oprigtig; men ligesom En af sine Kne-
barter ikke kan vise, at han er god Soldat, saa
en Kaabe og philosophiske Grimacer intet
ndetegn paa en oprigtig Philosophus.
EONORA. Du beskylder Manden for Falskhed
Hykleri uden at kjende ham, hvilket er ubil-
.
ERNILLE. Maaskee at han ikke kjender sig
r; maaskee han kan bilde sig selv ind, at han
Philosophus, da han dog er Intet mindre.
EONORA. Ak, hvilken Snak! Men hvad vil
ne Tjener?

SCEN. 2.

PETRONIUS. LEONORA. PERNILLE.

ETRONIUS. Jeg har min Herres, Doctor Cos-
ligorei Respect at formelde. Han lader spørge,
det er Fruen beleiligt, saa vil han have den
e at opvarte Hende.
ERNILLE. Hedder han og saaledes om Vin-
n, naar Dagene ere korte?
ETRONIUS. Ja vist, baade Vinter og Sommer.
n er stedse den Samme, uforanderlig i alle

[1] yklisk« — i det sidste Høpffnerske Optryk: »hykkelsk«.

Ting, ret ligesom man seer denne Bylt, som jeg har under Armen.

LEONORA. Du maa lade være dine Spotteord, Pernille.

(Til Petronius.) Formeld min Hilsen til Eders Herre og siig, at han skal være mig velkommen. Men maatte jeg spørge, hvortil tjener denne Bylt eller Bold, hvortil et Baand er heftet?

PETRONIUS. Det skal jeg sige Hende, min kjære Frue. Min Herre er undertiden saa henrykt i dybe philosophiske Speculationer,[1] at han ikke giver Agt paa, hvad man siger, saa at jeg efter hans egen Befaling maa ligesom vække ham op, og det skeer ved at give ham et Slag med Bylten paa den ene Kind.

LEONORA. Er det muligt! Kan han saaledes fordybe sig i Tanker?

PETRONIUS. Ja vist, og det er et ufeilbart Tegn paa, at han er en stor og grundig Philosophus. Igaar sad han til Bords og i Tanker spiste intet, hvorudover jeg maatte tre Gange vække ham saaledes op, førend hver Ret toges bort; thi ellers var han gaaen fastende fra Maaltidet.[2]

PERNILLE. Vil du ikke laane mig din Vækker, naar han kommer? thi jeg har en inderlig Lyst at give en Philosopho et Ørefigen.

LEONORA. Hvis du bliver ved at spotte, vil det gaae dig ilde.

PETRONIUS. Det vil intet sige; jeg har profiteret saa meget af min Herres Omgængelse, at jeg kan taale endogsaa det groveste Skjemt. Han selv

[1] »henrykt i«, hensjunken i.

[2] Doctoren har Lighed med den gamle græske Philosoph Carneades. Se Noten i Ellevte Bind Side 136.

er heri saa koldsindig, at Ingenting kan bringe ham i Bevægelse. Hvad som alene ophidser ham, er almindelig Synd, Ondskab og Daarlighed, som gaaer i Svang; thi han fører ikke Krig med Mennesker især, men med den hele Verden i Almindelighed.[1]

PERNILLE. Hvad vil en saadan Skolefux, en Pedant føre Krig med hele Verden? Det var jo meer, end Alexander Magnus kunde driste sig til. Jeg er kun en lille og ringe Part af Verden, men mener dog, at hvis vi kom i Træfning sammen, jeg skulde altid affeie saadan Glosebog.

PETRONIUS. Det er med Feil og Laster, som min Herre fører Krig. Han har en Fætter, paa hvilken han daglig exercerer sig. Den Samme er henfalden til alle Slags Vellyster;[2] thi han forsømmer aldrig nogen Komødie eller Danseassemblé.

PERNILLE. Holder da din Herre Skuespil og Dans for Synd?

PETRONIUS. Vist; der er ingen Daarligheder, som han oftere laster.

PERNILLE. At han laster Komødier, det kan jeg meget vel fatte; thi der er fast ingen Komødie, hvori man jo finder en Pedant, en Øienskalk eller Selvklog afmalet. Det er dog ikke de, som forestille Komødier, der synde, men de, som med deres Levnet og Opførsel give Materie dertil.[3]

PETRONIUS. Min Herre er ikke den Eneste, som fordømmer Skuespil.

PERNILLE. Det veed jeg nok; thi Landet har

[1] »især«, enkeltvis.
[2] »Vellyster«, Forlystelser.
[3] »ikke de« og »men de« er i Schous Udgave korrigeret til: »ikke dem« og »men dem«.

god Forraad paa Pedanter, og Ingen har mere Aarsag at fordømme Skuespil end Narre, efterdi de finde sig afmalede i alle Scener. Dette er hvad Komødier angaaer. Hvad Dans anbelanger, da seer jeg ikke, hvad Synd der kan være i Legemets uskyldige Bevægelse.

PETRONIUS. Hør, min kjære Mademoiselle, naar I engang kommer paa et Danseassemblé, da stop Jere Øren til, saa at I Intet kan høre af Musiken, saa skal I mærke, at de dansende Personer vil komme Jer for som afsindige Mennesker.

PERNILLE. Hør, min kjære Monsieur, naar engang Jer Herre staaer i Kathedra og med Heftighed perorerer, da stop Jere Øren til, saa at I Intet kan høre af Ordene, saa skal I og mærke, at Jer Herre vil komme Jer for som et forstyrret Menneske.[1]

LEONORA. Hold op med din daarlige Snak! du roser Udyd og fordømmer Alt, hvad som er roesværdigt. Gid vi havde mange saadanne Mænd i Landet, som hans Herre. — Hør, min Søn, siig til Eders Principal, at han kan komme, naar han lyster. — Lader os gaae ind, Pernille.[2] Jeg maa pynte mig lidt for at modtage Manden.

PERNILLE. Skal man pynte sig for en Philosophus? Ei, fy! (De gaae ind)

[1] Pernille har lært at svare saaledes af Holbergs Epistel 87, der ender med følgende Linier: »Det er ellers mærkeligt, at en Hovedraison, som anføres af dem, der fordømme Dans, er denne, at hvis man vil stoppe Ørene til paa et Ballett, ville de Dansende have Anseelse af galne Mennesker; men saasom det Samme kan siges om en Prædikant eller Orator, der bevæger sig i Kathedra uden at høres, saa er saadan Raison af ingen Betydelse.«

[2] »Lader os gaae ind«. — Theatrets Dekoration forestiller Gaden udenfor Leonoras Hus.

SCEN. 3.

COSMOLIGOREUS I PHILOSOPHISK DRAGT.
PETRONIUS.

COSMOLIGOREUS [for sig selv]. Jeg mødte paa Veien min Fætters Tjener med nogle Masker paa Gaden, hvilket er Tegn til, at han vil gaae paa Maskarade denne Aften. Det smerter mig at see og høre disse og andre Verdens Daarligheder, som tage meer og meer til. Alle Prædikener og Formaninger ere forgjæves. Naar jeg samler mine Tanker og overveier det Ene med det Andet, falder jeg hen ligesom i Forrykkelse.[1]

(Helder med Hovedet.)

PETRONIUS. Se der er min Herre. — Fruen lod formelde sin Hilsen......

COSMOLIGOREUS [bliver ved]. Saa at jeg veed intet af mig selv at sige; thi hele store Stæder ere nuomstunder intet Andet end store Daarekister.

PETRONIUS. Fruen sagde, at naar......

COSMOLIGOREUS [bliver ved]. Hvis vore Forfædre nu stod op igjen, de vilde tænke, at......

PETRONIUS (sagte). De vilde tænke: mon Manden er gal eller døv, der ikke agter hvad Folk taler?

(Høit.) Hør, Herre! jeg har forrettet mit Ærende, og Madamen sagde......

COSMOLIGOREUS [bliver ved]. De vilde sige, at det er mod Verdens Ende.

PETRONIUS. Nei, nu maa min Vækker for en Dag. (Han giver ham et dygtig Slag paa Kinden.)

[1] »Forrykkelse«, Extase.

COSMOLIGOREUS (rystende med Hovedet). Se her, Petroni! est du der! Har du forrettet dit Ærende?

PETRONIUS. Ja vist; men Herren vil ikke høre mig; thi jeg har talet tre Gange forgiæves.

COSMOLIGOREUS. De Daarligheder, som jeg seer, bringe mig i saadan Distraction, at jeg er ligesom fra mig selv. Men hvad svarede Fruen?

PETRONIUS. Hun sagde, at Herren skal være hende velkommen.

COSMOLIGOREUS. Optime. Hvis jeg kan være saa lykkelig at forfremme mit Forehavende, skal jeg overtale hende at flytte herfra, og vi skal fæste Bopæl paa et andet Sted, hvor Forfængelighed og Synd gaaer mindre i Svang.

PETRONIUS. Ak, Herre! jeg har hørt tale om en Mand, der i samme Henseende sat sig ned paa et fremmed Sted.[1] Da han om Morgenen saae ud af sit Vindue og blev Fanden vaer, siddende paa et Klokketaarn, sagde han: »Est du Karl ogsaa her? Hvis jeg det havde vidst, kunde jeg ligesaa vel have bleven hjemme.« Jeg troer, at det gaaer ikke bedre til paa andre Steder.[2]

COSMOLIGOREUS. Det kan maaskee saa være; thi den hele Verden ....

(Han falder derpaa i dybe Tanker og stirrer paa Jorden.)

PETRONIUS. Se, Herre! der kommer Fruen.

(Cosmoligoreus bliver staaende i samme Positur, og Petronius slaaer ham med Posen igjen, hvoraf han vækkes, og gaaer Fruen imøde.)

[1] »Henseende«, Hensigt.

[2] Holberg fortæller i sin Epistel 48 om en Mand, der havde nedsat sig paa et fremmed Sted, hvor han ventede at kunne leve mere tilfreds end i sit Fædreland, at han kort efter Flytningen blev vaer, at Fanden stod paa Taget af det Hus, som han havde leiet, og at han derfor sagde: »Est du Karl ogsaa her? Hvis jeg Saadant havde vidst, havde jeg ligesaa gjerne kunnet blive i mit Fødeland.« Han reiste ogsaa snart hjem igjen.

SCEN. 4.

COSMOLIGOREUS. PETRONIUS. LEONORA. PERNILLE.

COSMOLIGOREUS. Jeg har taget mig den Frihed at skrive Fruen til, og uden Underhandlere og Mediateurs at tilkjendegive Hende mit Hjertelav og det Forsæt, jeg længe har haft i Henseende til Hendes Person, som er den Eneste i den hele Stad, der har kunnet bevæge mig til at forandre min Stand; thi jeg kjender Hendes Dyder, jeg veed ogsaa, at Hun er en Elsker af philosophiske Bøgers Læsning, hvorudover en saadan Ægtefælle, som jeg er, kan komme Hende tilpas; thi Hun har i mig et helt fuldstændigt Lexicon eller Bibliothek. — Er det ikke sandt, Petroni?[1]

PETRONIUS. Mit Vidnesbyrd behøves ikke; thi det er den hele Stad bekjendt. Jeg velsigner den Tid, paa hvilken jeg kom i Hr. Cosmoligorei Tjeneste; thi jeg er af hans lærde Taler bleven forvandlet af et Dyr til et Menneske. Og hvis jeg, som alene har nydt hans Omgængelse om Dagen, saa meget har kunnet profitere, hvad vil da Den ikke forfremmes i Philosophie, der har hans Omgængelse baade Nat og Dag?

COSMOLIGOREUS. Mit eneste Sigte ved denne min Ansøgning er at bringe til Fuldkommenhed de Dyder, som fremskinne hos Fruen, og haaber jeg, at Hun inden stakket Tid skal blive et Mønster for alle Stadens Fruentimmer.

LEONORA. Jeg kan ikke nægte, at det Eneste, som kan bevæge mig til at forandre min Stand,

[1] »Petroni?« — i de andre Udgaver: »Petronius?«

jo er Saadant; thi jeg er aldrig fornøiet, uden naar jeg er i lærde og fornuftige Mænds Selskab. Men der behøves nogen Tid, førend jeg kan erklære mig tilfulde.

COSMOLIGOREUS. Intet er billigere, saasom en saadan Resolution er den allervigtigste, et Menneske kan tage, og derfor maa skee efter velberaad Hu.

LEONORA. Min Herre betænke Sig ogsaa paa Sin Side, førend Han driver videre herpaa.

COSMOLIGOREUS. Jeg har længe og nøie tænkt derpaa; endskjøndt jeg ikke har haft den Ære af Fruens Omgængelse, kjender jeg Hende til Punkt og Prikke.

PERNILLE (sagte). Gid du kun kjendte dig selv.

COSMOLIGOREUS. Thi den Fordel giver os det philosophiske Studium, at vi af en Persons blotte Aasyn kan lære mere, end Andre af hele Aars Omgængelse. Den store Philosophus Democritus kunde see paa hans Husfolks Ansigt, hvad Ondt og Godt Enhver af dem havde gjort om Dagen.[1]

PERNILLE. Ak, Hr. Philosophus! maatte jeg bede, at Han vilde have den Godhed at sige, hvad jeg har gjort idag, og at Han vil gjøre Prøve paa mig?

COSMOLIGOREUS. Jeg har ikke endnu bragt det saa vidt, som omtalte store Mand. Ellers kan min Tjener gjøre Prøve paa Hende, om Hun behager. — Men jeg vil ikke opholde Fruen længer

[1] At Demokrit var istand til noget Saadant, er ikke bekjendt; men han skal have været meget skarpsynet; der fortælles, at han strax kunde see paa en Kvinde, om hun havde sin Mødom. Holberg omtaler denne mærkværdige Evne hos Demokrit i Moralske Tanker Side 464.

denne Gang; jeg haaber at tale videre med Hende herom, og seer jeg helst, at det skeer i Eenrum.

LEONORA. Min Herre skal altid være mig velkommen. (Han gaaer bort.)

SCEN. 5.

LEONORA. PERNILLE. PETRONIUS.

LEONORA. Det er en stor Fornøielse at tale med saadan Mand.

PERNILLE. Fruen og jeg har ikke eens Smag.

PETRONIUS. Hvad Smag kan Hun som en Tjenestepige have i Philosophie?

PERNILLE. Hvad Smag kan vel en sulten Lakai have, som du est?[1]

PETRONIUS. Jeg er ingen simpel Lakai; jeg tjener min Herre som Famulus.

PERNILLE. Jeg er heller ingen simpel Tjenestepige; jeg tjener min Frue som Famula.[2]

LEONORA. Jeg har sagt dig, Pernille, at det vil gaae dig ilde, hvis du ikke lader det Galskab. — Den Pige lægger mig ud med alle Folk.

PERNILLE. Ak, Frue, mener Hun, at han som Philosophiens Famulus lægger Saadant paa Hjertet? Han siger jo selv, at han er Doctorens Famulus eller Rumpen af Philosophien.

LEONORA. Det er underligt med den Pige; hun stjæler sig idelig til at læse gode Bøger; thi jeg har ikke en Bog i mit hele Bibliothek, som hun jo veed at gjøre Rede for; men [jeg] mærker, at hun intet forfremmes ved al hendes Læsning.

[1] »sulten«, ussel.
[2] »heller ingen« — i 1754 og de Høpffnerske Optryk: »ellers ingen«.

PERNILLE. Hvis jeg intet Andet havde lært af Fruens gode Bøger, saa har jeg lært at gjøre Forskjel paa en ægte og uægte Philosophie. Men mig synes, at Fruen Intet har ført Sig til Nytte af Hendes Læsning, saasom Hun endnu ikke veed at skille Skyggen fra Legemet og dømmer en Philosophus efter hans Grimacer og prægtige Taler.

PETRONIUS. Maatte jeg spørge, hvad Bøger I læser, Mademoiselle?

PERNILLE. Det Sidste, som jeg har læst, er det Stykke i den danske Heltehistorie, som handler om ægte og uægte Philosophie.[1]

PETRONIUS. Ha ha! det er nogle herlige Skrifter, som Hun læser. Nei, læs mig Aristoteles, Plato og andre saadanne Karle, saa ville vi siden tales ved.

LEONORA. Jeg gider ikke hørt paa Eders Sladder meer.[2] — Kom saa ind strax, Pernille.

(Gaaer ind.)

SCEN. 6.

PERNILLE. PETRONIUS.

PERNILLE. Der behøves ikke saa vidtløftig Læsning for at see, at baade du og din Herre ere to Narre; thi naar En, som hedder Peer, lader sig kalde Petronius, er det Beviis nok paa, at han er en Abekat.

PETRONIUS. Og naar man taler, som du taler, er det Beviis paa, at Den er et Bakkelsebæst.

PERNILLE. Ha ha ha! Hvor er nu din Philoso-

[1] Hun henviser til hvad Holberg har skrevet derom i sine Heltehistorier i Forberedelsen til Socrates og Epaminondas.

[2] »Sladder«, Vrøvl.

·g meente, at Philosophiens Famulus ikke
ɔlive vred. Her seer jeg, at du er ligesaa
ig, som et andet Menneske, og at du, lige-
ıom din Herre, praler alene med Philoso-
'oraf I have kun det blotte Navn.

ONIUS. Det er sandt, jeg har denne Gang
mig, saa at jeg kjender mig ikke selv igjen.
: hænder mig fast aldrig. Jeg beder derfor
ɔiselle, at Hun siger det ikke til Nogen.

ILLE. Jeg kan ikke vel bare mig for at
ılle, at en Philosophus i Vrede har skjeldt
ıtimmer.

ONIUS. Jeg har overilet mig og kjender
ıne Gang ikke selv.

ILLE. Jeg troer, at hverken du eller din
ogentid kjender Eder selv; thi hvis I det
ɔralede I ikke saa meget med Eders Dyder.

ONIUS. Jeg er saa skamfuld, at jeg ikke
meer.

ı helder med Hovedet, stirrer paa Jorden og sukker.)

ILLE [sagte]. Se, nu falder han i philoso-
istraction. Jeg maa vække ham, ligesom
ier at gjøre ved sin Herre, naar han er i
Tilstand.

ıker Posen fra ham og giver ham et dygtigt Ørefigen

ONIUS. Ei, da skal du faae en Ulykke!

ıer efter hende med knyttede Næver. Pernille skriger og Fruen kommer ud.)

SCEN. 7.

ONORA. PERNILLE. PETRONIUS.

ORA. Hvad er paa Færde?

PETRONIUS. Hendes Pige overfalder mig med Slag.

PERNILLE. Det er ikke sandt. Jeg saae, at han stod i philosophisk Henrykkelse, og derfor vækkede ham med denne Pose, som han bruger i saadan Tilfælde med sin Herre.

PETRONIUS. Ak, min kjære Frue! jeg beder, at Hendes Pige maa blive straffet.

PERNILLE. Og jeg beder, at Fruen foragter saavel ham som hans Herre, der bryste sig af philosophiske Dyder og dog af en ringe Ting ophidses til Vrede og Hævngjerrighed. — Se, der har du din Pose igjen; det er mig nok, at jeg har viist Prøve paa din Philosophie.

LEONORA. Hør, Pernille! jeg kommer til at skille mig ved dig i Tide; thi .....

PERNILLE. Min kjære Frue, jeg er jo høflig mod alle Mennesker; det er alene mod saadanne Philosophuxer, jeg fører Krig.[1]

LEONORA. Kjære Ven, læg ikke paa Hjertet denne næsvise Piges Daarlighed; jeg skal nok mage det saa, at hun herefter lader see større Høflighed.

PETRONIUS. For Fruens Skyld vil jeg gjerne pardonnere hende.

LEONORA. Og beder [jeg] for Alting, at I intet taler derom til Eders Herre.

PETRONIUS. Hvis jeg taler derom, bliver det til Fruens Berømmelse.

LEONORA. Formeld min Hilsen til Eders Herre og siig, at han skal være mig velkommen, saa ofte han vil gjøre mig den Ære at besøge mig.

(Petronius gaaer bort.)

[1] Det kan være fra Holbergs Plutus, at Pernille har lært at sige Philosophux istedenfor Philosophus.

SCEN. 8.

LEONORA. PERNILLE.

LEONORA. Hør, Pernille, jeg varer dig ad een Gang for alle, at du kommer ikke oftere saa igjen.

PERNILLE. Jeg undrer mig over, at Fruen vil hindre mig i saadant nobelt Foretagende.

LEONORA. Er det et nobelt Foretagende at slaae Godtfolk?

PERNILLE. Det er jo et prisværdigt Foretagende at gjøre nye Decouverter i Philosophien.[1] Hvis jeg havde skrevet en hel tyk Bog mod uægte Philosophie, havde jeg ikke kunnet oplyse Tingen bedre. Jeg har viist ved denne min Gjerning, hvad Forskjel der er imellem at bryste sig af Dyder og at practisere dem. Her har jo Fruen Beviis paa, at en Philosophus er baade vredagtig og hævngjerrig.

LEONORA. Han giver sig ikke ud for en Philosophus; han er jo kun en Tjener.

PERNILLE. Ja vist; nylig førend han vilde myrde mig,[2] bevidnede han med en philosophisk Eed, at han ikke kunde blive vred. Hvis jeg er en ærlig Pige, skal jeg ogsaa lægge hans Herres Dyder for Dagen, skjøndt paa en meer høflig Maade. Hvad taber Fruen derved, at jeg hjælper Hende af Drømmen? og at *Leonores Kammerpige* herefter bliver citeret i philosophiske Skrifter, og at mit

[1] »At gjøre Decouverter, at vise, hvorledes Skyggen tages for Legemet og hvorledes Lyder confunderes med Dyder, det er ret at agére en Lærer og at efterleve en Philosophi Pligt«, siger Holberg i Moralske Tanker Side 21.

[2] »nylig førend«, kort førend.

Navn kan findes i Bredden af Bøger,[1] som handle om falske Dyder og om dem, som ere Philosophi alene i deres egen Indbildning? Jeg haaber, at i den første moralske Bog, som kommer ud i den Materie, man vil finde paa hvert Blad saadan Citation: *vid. Pernille.*[2]

LEONORA. Den idelige Læsning gjør Hovedet kruset paa dig. Kom, lader os gaae ind.

[De gaae ind]

[1] »Bredden«, Marginen, hvori der staaer Anmærkninger.
[2] »*vid.*« — i den tydske Oversættelse af Komedien: »*videatur*«.

ACTUS II.

SCEN. 1.

LEONORA. PERNILLE.

LEONORA. Nu kom En og meldte Leander an, som vil besøge mig. Jeg turde ikke undskylde mig, hvorvel jeg ingen Behag finder i saadanne Junkeres Omgængelse.

PERNILLE. Ak, min kjære Frue, Hun lader Sig for meget indtage af det Udvortes. Med al Leanders Galanteri tør jeg sige, at der er ligesaa meget Philosophie i hans lille Finger, som i den Andens hele Legeme.[1]

LEONORA. Jeg troer, du og Leander besidde lige meget Philosophie.

PERNILLE. Det kan nok være; men med al den lille [og] ringe Dosis, vi kan have deraf, saa troer jeg dog, at Enhver af os har flere philosophiske Kvaliteter, end baade Cosmoligoreus og hans Famulus, ja end et helt Facultet af saadanne Philosopher, som de ere.

LEONORA. Jeg mærker nok, at du holder Den for Philosophus, der gaaer med galonnerede Klæder, og er overstænket med Pudder fra Top til Taa.[2]

[1] »Galanteri«, Pynt og Stads.
[2] »og er« — i de andre Udgaver: »der er«.

PERNILLE. Og jeg mærker, at Fruen holder Den for Philosophus, der gaaer i en lang Kaabe og med et ukæmmet Haar.

LEONORA. Den Ene retter sig ikke efter Verdens Forfængelighed og vil ikke efterfølge Andres Daarlighed i Skik og Klædedragt, hvilket giver Philosophie tilkjende.

PERNILLE. Den Anden retter sig efter almindelige Moder i Skik og Klædedragt, hvilket heller giver Philosophie tilkjende. En Philosophus bærer for Exempel et langt Skjæg, hvilket nu er aflagt blandt alle Mennesker og bruges alene blandt Gedebukke. Hvad er Saadant andet end Egensindighed og Affectation? Mon det er fornuftigt at optage Mode efter Gedebukke? Hvorfor Pokker lade de sig ogsaa ikke sætte to Horn i Panden, at man kunde vide, til hvilken Klasse man skulde føre dem?[1]

LEONORA. Cosmoligoreus bærer jo intet Skjæg.

PERNILLE. Nei, nu ikke, saa længe han gaaer paa Frieri. Saasnart han bliver giftet, vil han lægge sig Skjæg til igjen og maaskee Horn med. Idetringeste skulde det skee, hvis jeg blev hans Hustru.

LEONORA. Hvilken daarlig og vild Snak! Men lad os tale alvorlig. Mon det er philosophisk, at En, som frier, siger rent ud, at han reflecterer paa Personens Midler?

PERNILLE. Mon det er philosophisk, at En, der virkelig beiler efter Midler, siger, at han frier alene af Inclination til Personen?

[1] Hvad Pernille siger om Skjæg er det Samme, som Holberg siger derom i Moralske Tanker Side 477, i en Epistel, hvori han tilraader en Ven at lade sit Skjæg afrage.

LEONORA. Det Ene ere ligesaa galt, som det Andet; men det Første er mere anstødeligt.

PERNILLE. Det Første er en uforsigtig Ærlighed, og det Andet en uærlig Forsigtighed.

LEONORA. Hør, Pernille! du fælder Dom uden foregaaende Videnskab; jeg derimod dømmer efter Ting, som jeg seer og hører; saa at, hvis jeg bedrages, bedrages jeg af mine Sandser.

PERNILLE. Hvad seer og hører Fruen da?

LEONORA. Jeg hører, at Cosmoligoreus stedse prædiker mod Verdens Daarlighed og Forfængelighed.

PERNILLE. Jeg lærer af Erfarenhed, at Ingen prædiker meer mod Verden end Den, der er en Slave af Verden, og at Ingen tordner meer mod Rang og Titler end en Rangsyg.

LEONORA. Hvorpaa grunder du saadan Erfarenhed?

PERNILLE. Jeg grunder den paa daglige Exempler, hvorudover, saa ofte jeg hører En med Hidsighed at tale mod Titler, er jeg forvisset om, at han gaaer selv frugtsommelig dermed.

LEONORA. Deri tager du virkelig feil i Henseende til Cosmoligoreus.

PERNILLE. Jeg mener Nei; thi naar jeg nøie betragter hans philosophiske Mine, seer jeg den saakalden honnette Ambition livagtig afmalet i hans philosophiske Pande. Jeg maatte gjerne vide, om han i Daaben har faaet det Navn af Cosmoligoreus.

LEONORA. Nei, det er vel et Navn, som han efter lærde Folks Exempel har taget.

PERNILLE. Fruen maa heller sige, efter hovmodige og affecterede Pedanters Exempel. Om

jeg lod mig kalde *Pernilligorea*, hvad vilde da vel Fruen dømme om mig? Hun kunde jo med Billighed intet andet dømme, end at jeg maatte være ligesaa gal som den store Philosophus, paa hvilken Hun sætter saa stor Pris.

LEONORA. Det var ikke anstændigt for en Pige.

PERNILLE. Saa mærker jeg da, at Fruen holder Narrerier og pedantisk Hovmod ikke anstændigt uden for lærde Mænd og dem, som gjøre Profession af Philosophie.

LEONORA. Du taler om Philosophie uden at vide, hvad det er. Hvad kalder du en Philosophus?

PERNILLE. Efter den Idee, som jeg mærker, at Fruen har om Philosophie, da er en Philosophus en egensindig og *grimacieux* Mand, hvis Philosophie bestaaer alene i Snak, Gebærder og usædvanlig Dragt;[1] der har høie Tanker om sig selv og foragter Andre; der efterforsker unyttige Ting, men beflitter sig ikke paa Egenkundskab; der kan finde Vei til Maanen, men ikke til sit eget Hus; med eet Ord, der bilder sig ind at være Philosophus, da han dog kun er en Philosophi Abe. Jeg derimod og andre ustuderede Personer beskriver en Philosophus saaledes, at det er en Mand, som i Sæder og Klædedragt ikke distingverer sig fra Andre; der dømmer vel om sin Næste og ringe om sig selv; der søger kun efter solide Ting og

[1] I Forberedelsen til Socrates og Epaminondas yttrer Holberg, at Folk pleier at ansee en Philosoph for »en egensindig og *grimacieux* Mand, hvis Philosophie bestaaer alene i Snak, Gebærder og usædvanlige Klæder, et langt Skjæg og stridt Haar«: – *grimacieux* er ikke noget ægte fransk Ord, men Holberg bruger det baade i Heltehistorierne og i Moralske Tanker, hvor der Side 9 siges, at Romanlæsning kan gjøre en hel Nation *grimacieuse*.

lader Bagateller fare; kort at sige, der er hvad han ikke synes at være.

LEONORA. Nei, Pernille! efter dine Tanker saa er en Philosophus en galonneret og forpuddret Stratenjunker, og saadan En, som man siger retter sig efter al Forfængelighed og gjør Alting med.

PERNILLE. Moder og Klædedragt gjør Intet til Sagen, og at rette sig efter alle Andres Levemaade er et Tegn til Philosophie. Jeg har læst om en viis Mand, hvilken, da han kom til en Stad, hvor Alle dansede, dansede han med.[1] Naar Cosmoligoreus vil have gjort sig Klæder, foreskriver han dem efter sit eget Hoved; men naar Skræderen spørger Leander, hvorledes han vil have Klæderne gjorte, siger han: Dermed befatter jeg mig ikke; gjør for mig, som I gjør for Andre af min Stand. Jeg maatte gjerne vide, hvilket er mest philosophisk.[2]

LEONORA. Jeg hører nok, hvad Bøger du læser; jeg skal herefter flye dig Andet at bestille. Men se! der kommer din Philosophus Leander; han kan plædêre denne Sag for dig, hvorvel du selv est saa veltalend og sprænglærd, at du ingen Secundant behøver.

[1] Der staaer i Hans Mikkelsens Andet Skjemtedigt:
En viis Mand alle Folk saae springe paa et Sted;
Da Alle dansede, han dansede og med.

[2] I Moralske Tanker Side 476 siger Holberg: »Da man engang adspurgte en gammel viis Mand, hvi han dansede, svarede han: Efterdi den hele Stad danser. Herudover, naar min Skræder spørger mig, hvorledes jeg vil have mine Klæder skaarne, svarer jeg: Efter Moden, og mener jeg i saadant Svar at være større Philosophie, end om jeg beder ham at skjære dem efter mit Hoved.«

SCEN. 2.

LEANDER. LEONORA. PERNILLE.

LEONORA. Velkommen, Monsieur Leander! Jeg staaer her og ræsonnerer med min Pige om Philosophie.

LEANDER. Det er Noget, som jeg ikke kunde have ventet. Er hun af andre Tanker end Fruen i den Materie?

LEONORA. Hun holder Monsieur Leander for en stor Philosophus og grunder sin Mening derpaa, at han stedse er galonneret og puddret, frekventerer Komødier, Maskarader og andre Lystigheder. Jeg er deri ikke enig med hende, og Monsieur maa være Dommer imellem os.

PERNILLE. Fruen tillægger mig en Mening, som jeg ikke har. Jeg siger ikke, at Saadant er Beviis paa Philosophie; jeg siger alene, at En, der øver deslige Ting, kan derfor vel besidde mange philosophiske Kvaliteter.

LEANDER. Deri har Pernille ikke megen Uret; thi .....

LEONORA. Jeg vidste nok, at hun i Monsieur Leander fik en Advocat; men det kan ikke gjælde meget, efterdi Han taler i Sin egen Sag.

LEANDER. Jeg kan gjætte mig til, hvad Fruen ydermere vil sige i Henseende til min Person. Hun censurerer min Opførsel, som Hun mener at give Forfængelighed tilkjende. Jeg retter min Levemaade og Klædedragt efter Andres af min Stand for ikke at passêre for en Singularist. Deri er ingen Forfængelighed. Jeg lader det komme an paa min Skræder og Perykmager, hvorledes

mine Klæder skal skjæres og mit Haar skal kruses. Hvis Fruen befalede mig, at det skal skee anderledes, vil jeg gjerne rette mig derefter; thi Hendes Affection er mig magtpaaliggende; det Andet derimod er mig ganske indifferent.

PERNILLE. Saadant kalder jeg Philosophie. Vil nu Fruen forsøge med hans Rival, om han for at føie Hende vil afkaste sin lange Kaabe og skille sig ved sine Grimacer for at klæde sig og leve som andre Mennesker, saa skal Hun befinde, at han saaledes har forelsket sig i sine egne Moder og Noder, at han ingen Føielighed derved lader see.

LEANDER. Hvilken af os er da mest Slave af Moder, enten jeg, som følger almindelig Brug og Skik, eller han, som ordinerer Klædedragt efter sit eget Hoved?

LEONORA. Hans Ordination giver tilkjende en Simplicitet og Tarvelighed og viser, at han ikke vil følge den almindelige Forfængelighed.

LEANDER. Min derimod giver tilkjende, at jeg gaaer Landeveien og ikke bekymrer mig om at overlægge Saadant med mine Haandværksfolk.

LEONORA. Naar et helt Land er nedsjunken i Forfængelighed, er det lasteligt at gaae saadan Landevei.

PERNILLE. Man kalder ofte af Vildfarelse uskyldig Levemaade og Moder Forfængelighed, ligesom man af samme Vildfarelse kalder Capricer og Egensindighed Philosophie. Jeg erindrer mig, at alle vore Geistlige engang prædikede imod Fruentimmerets Fontanger, som de sagde var at efterabe Fanden, der har Horn i Panden, da dog Ingen af dem havde seet Fanden, og derfor ikke kunde vide, hvorledes han var coifferet, ikke at

tale om, at det kan være Gud ligemeget, enten Folks Huer ere runde eller spidse.[1]

LEANDER. Der er mange Ting, som Folk berømmer og anseer som Tegn til Ydmyghed, og som dog giver en Slags Forfængelighed tilkjende. En, for Exempel, ordinerer paa sin Sotteseng, at han vil begraves paa Kirkegaarden uden Sangklokker og Parentation,[2] en Anden vil slet ingen Anstalt gjøre, men lader det ankomme paa de Efterlevende, hvad de finde for godt. Den Førstes Anstalt ansees som Beviis paa Tarvelighed og Ydmyghed, den Sidstes derimod er mere philosophisk, efterdi han ingen Foreskrivelse vil gjøre.

LEONORA. Jeg mærker af Eders Tale, at I har lært at sætte Farve paa Alting. Jeg kan ene ikke imodstaae to saa veltalende Personer, endskjøndt jeg har paataget mig at forsvare en klar og retmæssig Sag. Lader os gaae ind i den daglige Stue, hvor min Broder er; han skal bedre kunne igjendrive Eder, end jeg; thi han er en fornuftig Mand, der har vel studeret og derfor snart vil bestride Eders Vildfarelser.

[1] Det hedder i Moralske Tanker Side 327: »Hvilke Bevægelser have ikke fordum vore Lærere gjort! Hvor heftig have de ikke tordnet mod Fruentimmerets *Fontanges*, hvilke de have lignet med Fandens Horn! Ret ligesom det var Gud magtpaaliggende, af hvilken Fasong Fruentimmerets Huer vare, eller ligesom det var en klar Sag, at Fanden havde Horn.«

[2] »Parentation«, Sørgetale. — De her nævnte »Sangklokker«, som lød ved Begravelser paa Kirkegaardene i Kjøbenhavn, var det nye Klokkespil i Vor Frue Taarn. De gamle Sangklokker i Helliggeistes, der omtales i nogle af de Komedier, som Holberg skrev for Theatret i Grønnegade, blev ødelagte ved Ildebranden i 1728; men under Christian den Sjettes Regjering havde Kjøbenhavn faaet et nyt Klokkespil, som var først i Nicolai Taarn og siden i Vor Frue, hvor det brændte med Kirken under Bombardementet i 1807.

PERNILLE. Jeg haaber, at han ikke vil bifalde Fruen.

LEONORA. Det maa komme an paa et Forsøg. Lader os gaae ind; thi det kan og hænde sig, at Cosmoligoreus kommer i det Samme, imedens Monsieur Leander er her. (De gaaer ind.)

SCEN. 3.

COSMOLIGOREUS. PETRONIUS.

COSMOLIGOREUS. Jeg havde ventet større Fuldkommenhed hos dig, Petroni! efterdi du saa længe har været under min Information. Saadan Hidsighed er en Philosopho uanstændig.

PETRONIUS. Dersom *Clarissimus Doctor* havde seet, hvorledes den Pige begegnede mig, vilde Han let undskylde min Vrede.

COSMOLIGOREUS. Det vil intet sige. *Est Candidato Philosophiæ plane indignum.*[1] Vi maa mage det saa, at Ingen faaer det at vide; thi Folk kan dømme om Mesteren efter Discipelen.

PETRONIUS. Man kan ikke forlange saadan Fuldkommenhed af mig, som af Hr. Doctor.

COSMOLIGOREUS. Det er vel sandt nok; men du har heri ladet see altfor stor Skrøbelighed; thi at ophidses af en ung Piges Frækhed,[2] er Noget, som hos dig ikke kan pardonneres. Vrede, siger Seneca, er ikke Andet end en stakket Afsindighed. *Ira est furor brevis.*[3]

[1] Petronius er ikke *Candidatus Philosophiæ*, men haaber at blive det.

[2] »Frækhed«, Kjækhed.

[3] Seneca siger i Begyndelsen af sin Dialog *De Ira*, at nogle Viismænd have kaldt Vrede en stakket Afsindighed, *brevis insania;* men det er Horats, som siger i en af sine Epistler (Første Bogs anden Epistel Vers 62): *Ira furor brevis est.*

PETRONIUS. Ak, Hr. Doctor! vi ere jo dog Alle Mennesker.

COSMOLIGOREUS. Vi ere ikke Mennesker, men heller umælende Creature, naar vi lade os overvinde af [vore] Affecter. Har du ikke hørt, hvad Diogenes engang sagde, da han kaldte Mennesker sammen for at høre en Tale i Athenen? Da Almuen kom løbende, drev han dem bort med sin Kjæp og sagde: Jeg kaldte ikke efter Eder, men efter Mennesker.[1]

PETRONIUS. Man holder jo Den for Cujon, der tager mod Ørefigen og ikke slaaer fra sig igjen.

COSMOLIGOREUS. Man kalder Den en Cujon, skjøndt Den er virkelig en Cujon, som hævner sig; thi han lader sig cujonere af sine Affecter. At lide Spot med Taalmodighed er største Beviis paa Tapperhed.

PETRONIUS. Men kan Hr. Doctor stedse selv saadant practisere?

COSMOLIGOREUS. Ja, mere end det; thi jeg har, uden at rose mig selv, gjort saadan Fremgang i Philosophie, at ingen Affect kan virke mere hos mig. Vrede, Jalousie, Begjærlighed efter Penge, Begjærlighed efter Ære, og Andet deslige, ere ringe og afmægtige Fiender hos mig.

PETRONIUS. Men, om jeg maatte tale saa dristig, hvoraf kan det dog komme, at Hr. Doctor seer saa skjævt paa Sin Rival Leander?

COSMOLIGOREUS. Det reiser sig alene af en philosophisk Nidkjærhed; thi det smerter mig,

[1] En af de mange Historier, som Diogenes Laertius fortæller om Kynikeren Diogenes, er den, at han engang raabte: Herhid, Mennesker! og da han fik Tilløb af Folk, jog han dem bort med sin Kjæp, idet han sagde: Jeg kaldte paa Mennesker, ikke paa Udskud.

om en Dame af saa godt Naturel skulde blive fordærvet i en saadan forfængelig Persons Hænder. Mit Forsæt er alene at forbinde mig med hende i Ægteskab for at undervise hende i Philosophie.

PETRONIUS. Eftersom Hr. Doctor har intet andet Sigte, da, saasom her i Staden ere mange Matroner og fattige Jomfruer, som ingen andre Beilere have, er det da ikke bedre at informere dem for dermed at lade see en uinteresseret Nidkjærhed?

COSMOLIGOREUS. Jeg troer vel ikke, at du har mig mistænkt for at være interesseret.[1]

PETRONIUS. Jeg ikke; ei heller Andre, som kjender Ham; men Saadant kunde give Anledning til Andre at mistænke.[2] Mit Raad skulde derfor være, at Hr. Doctor heller gjorde det, som jeg siger.

COSMOLIGOREUS. Du veedst ikke, hvad du siger. Du seer ikke dybt nok endnu ind i Philosophien. Jeg kjender mig selv og veed, at jeg er fri for saadan og andre Skrøbeligheder.

PETRONIUS. Ikke desmindre findes dog enten onde eller uskjønsomme Mennesker, der tillægge Herren baade Pengegjerrighed og Ærgjerrighed. Jeg geraader en og anden Gang i Klammeri formedelst saadant Snak, og har jeg undertiden haft Vanskelighed at bevæbne mig mod deres Argumenter; men jeg har dog som en god Philosophus stedse blevet ved min Mening og beholdt det sidste Ord, ja naar man er kommen mig altfor nær, har jeg spurgt, hvad det kommer dem ved, og om min Herre, endskjøndt[3] han elskede lidt Penge

[1] »troer vel ikke«, haaber dog ikke.
[2] I Schous Udgave: »men Saadant kunde give Andre Anledning til Mistanke.«
[3] »endskjøndt«, selv om.

og verdslig Ære, ikke kunde være lige god Philosophus derfor.

COSMOLIGOREUS. Det var et slet Forsvar; thi Penge- og Ærgjerrighed kan ingenlunde bestaae med ægte Philosophie.

PETRONIUS. Vi talede alene om Philosophie i Almindelighed uden at binde os til at tviste om den ægte eller uægte Philosophie isærdeleshed.

COSMOLIGOREUS. Jeg veed ikke, enten det er af Enfoldighed eller Ondskab, at du fører saadan Tale.

PETRONIUS. Hvis jeg taler galt, saa er det alene af Enfoldighed eller rettere for at høre Herrens Svar og for at profitere deraf, naar jeg skal disputere med Andre.

COSMOLIGOREUS. Hvis du gjør det i den Henseende, saa er det godt nok. Men hvorledes kan noget Menneske mistænke mig?

PETRONIUS. Ei, det er den Sladder og ugrundet Snak, de fører. De holder det for en Vanitet, at Herren istedenfor Cosmus Holgersen lader sig kalde Cosmoligoreus, og at jeg istedenfor Peer hedder Petronius.

COSMOLIGOREUS. Det er ikke værd at besvare; thi .... Hvad sige de videre?

PETRONIUS. Intet uden saadant Sladder; thi ..... Men jeg har ellers en lille Knude, som jeg ydmygst vilde bede Hr. Doctor at løse for mig.

COSMOLIGOREUS. Siig kun frit frem.

PETRONIUS. Jeg gjør det i Sandhed alene for at undervises.

COSMOLIGOREUS. Siig frem, siig frem da.

PETRONIUS. Ligesom jeg gjør aldrig nogen Indvending uden for at lære.

COSMOLIGOREUS. Siig frem da, og hold mig ikke længere op.

PETRONIUS. Jeg er saa bange, at Herren skulde tænke, at......

COSMOLIGOREUS. Men du est ikke bange for at bryde mig med unødig Snak. Siig frem, siig frem da!

PETRONIUS. Ja jeg vil gjerne sige; men...

COSMOLIGOREUS. Hvis jeg ikke var Philosophus, var det mig ikke muligt at skikke mig med Koldsindighed heri. Siig frem, hvad du vil sige.

PETRONIUS. Efterdi Herren giver mig Lov at tale, saa vil jeg ydmygst bede om Oplysning i Noget, som jeg undertiden har scrupuleret over.

COSMOLIGOREUS. Hvad er det?

PETRONIUS. Jeg vilde gjerne vide, hvorfor Herren har taget Doctorgraden.

COSMOLIGOREUS. Det er jo let at begribe; det har jeg gjort efter andre lærde Mænds Exempel.

PETRONIUS. Men saa sige og vore Borgere her i Staden, naar man spørger dem, hvorfor de søge om Rang, nemlig at de gjøre det efter andre brave Medborgeres Exempel.

COSMOLIGOREUS. Det er en ganske anden Sag, og som kommer her ikke ved; thi.....

PETRONIUS. Men har ikke en Doctor Rang over en Magister?

COSMOLIGOREUS. Hvad Andet? Doctorgraden er jo *supremus Philosophiæ gradus.*

PETRONIUS. Naar saa er, er jo det Ene af samme Beskaffenhed, som det Andet.

COSMOLIGOREUS. Nei, Petroni! det er ganske noget Andet; thi..... Man har Vanskelighed ved at forklare det for saadanne gemene Folk.

PETRONIUS. Jeg kan nok slutte, hvad Herren vil sige. En Doctorgrad koster ikke saa meget, som en anden Ærestitel, hvilken en Borger tilkjøber sig. Men det er dog en Rang, og hvis det er en Rang, saa synes mig ei, at den er anstændig for Den, som gjør Profession af at foragte al verdslig Høihed.[1]

COSMOLIGOREUS. Det er ingen verdslig Høihed.

PETRONIUS. Det vil jeg gjerne tilstaae; men enten jeg søger en geistlig eller verdslig Høihed, saa er det dog en Rang, som giver tilkjende en Slags Begjærlighed til at have Fortrin og Sæde for Andre.[2]

COSMOLIGOREUS. Ei Snak! Al verdslig Høihed confereres af Regentere; men den høie Øvrighed disponerer ikke over academiske Grader, *ergo* er det noget Andet.

PETRONIUS. Det er dog, som man siger: *aliter, non aliud;* det skeer ikke paa samme Maade, skjøndt det dog er det Samme.

COSMOLIGOREUS. Hør, Petroni! du bær dig ad som en Thingstud, og hvis jeg ikke var en Philosophus, vilde jeg sige, at du taler som en Slyngel.

[1] Efter at de to første Rangforordninger vare udstedte, fastsatte Christian den Femte ved et Reskript af 31. Maj 1690, hvorledes Folk kunde tilkjøbe sig Rangtitler. Enhver, som ansøgte om at faae en Titel, dog ikke om nogen høiere end Etatsraadstitelen, skulde erlægge forud en vis Sum Penge, fra 100 til 3000 Rigsdaler, i Forhold til den attraaede Ære. Men ikke Enhvers Ansøgning blev bevilget; det var en Gunst at faae en Rangtitel til Kjøbs. Saadan Handel med Titler fandt Sted under alle de fire Enevoldskonger, i hvis Regjeringstid Holberg levede, og Handelen fortsattes, indtil Struensee i 1770 fik udvirket, at det blev forbudt at ansøge om Rang og Titel, medmindre Ansøgeren var en for sin Duelighed bekjendt Mand.

[2] »Fortrin«, Gang.

PETRONIUS. Ei, Herre! det Ord Slyngel giver Vrede tilkjende. Seneca siger jo.....

COSMOLIGOREUS. Jeg veed nok, hvad Seneca siger. Hvis Seneca hørte dig saaledes at tale, vilde han sige, at du havde fortjent et Par Ørefigen.

PETRONIUS. De Tanker har jeg ikke om Seneca.

COSMOLIGOREUS. Det er ingen Vrede, jeg lader see, det er kun en Fortrydelse.

PETRONIUS. Hvad Forskjel er der imellem Vrede og Fortrydelse? Hr. Doctor pardonnerer mig min Dristighed. Han har selv givet mig Lov at spørge for at undervises.

COSMOLIGOREUS (sagte). Gid du faa en Ulykke, din Canaille!

(Høit.) Lader os ikke tale mere herom.

SCEN. 4.

COSMOLIGOREUS. PETRONIUS. LEANDER.

COSMOLIGOREUS. Men der seer jeg den Stratenjunker Leander komme fra Fru Leonora. Nu gjælder det at holde Contenance[1] og at lade see Prøver paa en philosophisk Koldsindighed.

PETRONIUS (sagte). Mig lyster at vide, hvorledes Samtalen imellem disse to Rivaler vil løbe af; thi mig synes, at jeg seer Tegn hos min Herre baade til Jalousie og Vrede, og at Philosophien bestaaer kun i blot Snak.

COSMOLIGOREUS. Hans Tjener, min Herre! Jeg mærker, at Alle storme til dette Hus.

LEANDER. Ja, jeg nægter ikke, at jeg jo ligesom

[1] »Nu gjælder det at« — i de fleste Udgaver »Nu gjælder det paa at«.

Hr. Doctor og Andre agter her at forsøge Lykken og arbeider paa at vinde denne gode Frues Affection.

COSMOLIGOREUS. Han maa heller sige, at vinde hendes Penge. Det er bedrøveligt at fornemme, at fast Ingen beiler meer efter Inclination, og at Ægteskab er bleven Kjøbmandskab.

LEANDER. Med saadan Tale slaaer Hr. Doctor to Fluer med een Smække, saavel Sig selv, som mig; thi jeg troer ikke, at der er anden Forskjel imellem os, end at jeg siger rentud hvad Han mener.

COSMOLIGOREUS. Hvad mener jeg da?

LEANDER. Han mener vel det Samme, som jeg, men taler ei det Samme; thi jeg taler som et enfoldigt ærligt Menneske, og Han taler som en Philosophus.

COSMOLIGOREUS. Er da en Philosophus ikke et ærligt Menneske?

LEANDER. Han er meer end et Menneske.

COSMOLIGOREUS. Jeg haaber, at I omsonst seiler paa disse Farvande.

LEANDER. Det maa komme an paa Lykken. Hvis Hr. Doctor naaer Sit Ønske, vil jeg være fornøiet med min Skjæbne og være med En af de Første for at gratulere Ham, og haaber jeg, at Han, som har naaet større Fuldkommenhed, gjør det Samme i lige Tilfælde mod mig.

COSMOLIGOREUS. Det lader jeg vel blive, tvertimod, det skulde smerte mig, at en saa dydig Dame faldt i Hans Hænder.

LEANDER. Og jeg skulde med Taalmodighed see en saa dydig Dames Penge at falde i Hr. Doctors Hænder.

COSMOLIGOREUS. Jeg seer aldeles ikke efter hendes Penge. Mit Forsæt er alene at forbinde mig i Ægteskab med hende for at undervise hende i Philosophie, hvori hun allerede har gjort nogen Fremgang.

LEANDER. Hvis Hr. Doctor ikke har andet Forsæt, kan vi nok komme tilrette sammen. Hvis jeg kan naae mit Ønske, vil jeg tilstede Hr. Doctor daglig at komme i vort Hus for at informere baade hende og mig, ja, jeg vil skriftlig reversere mig dertil.[1]

COSMOLIGOREUS. Det er kun Gjækkeri, Monsieur! Hold kun inde med saadan Skjemt.

LEANDER. Jeg mente, at en Philosophus kunde taale Skjemt; men det, som jeg siger, er rent Alvor; thi saasom Han foragter Penge og alene anholder om Fruens Venskab, saa kan ingen Tvistighed være imellem os, naar Han overlader mig Pengene, og jeg igjen tilsteder, at hun bliver Hans Discipel i Philosophien.

(Cosmoligoreus bliver stille og hænger med Hovedet.)

PETRONIUS (sagte). Det var en forbandet Syllogismus af denne galonnerede Person. Min Herre far nu hen i den anden Verden. Jeg er nu bange for, at jeg maa applicere ham min Vækker igjen, eller idetringeste maa jeg være hans Secundant. (Høit). Hør, Monsieur Leander! jeg maa heri tage min Herres Parti. Eders Proposition kan ikke være antagelig. Ægteskab maa være rent; man lider deri ikke Participanter og Actier, som i andre Societeter. Hvo som har det hele Legeme, maa have den hele Sjæl med. Det vilde ikke være Mon-

[1] Leander tilbyder at forpligte sig skriftlig ved en Revers. At reversere sig er det tydske sich reversiren.

sieur Leander tjenligt at indgaae saadan Pagt med min Herre; thi man har hundrede Exempler paa, at naar to Beilere forene sig saaledes sammen, bliver En af dem Hanreder.

LEANDER. Jeg mærker, at du ikke stoler for meget paa din Herres Kydskhed.

PETRONIUS. Min Herre som en stor Philosophus er Kydskheden selv; men .....

COSMOLIGOREUS. Hold din Mund, Petroni! du taler som en Daare; du hører jo, at den Proposition, som han gjør, er alene paa Spot og derfor ikke maa besvares med Alvorlighed. Det er ikke værd at tale med saadan Karl.

LEANDER. Og jeg holder mig det for en Ære at tale med saadan lærd Mand.

COSMOLIGOREUS. Hør, Monsieur! jeg siger, at hvis Han fremturer i Sit Forsæt, saa faaer Han en lang Næse.[1]

LEANDER. Og jeg spaaer, at om Hr. Doctor i Sit Ansøgende ikke faaer en lang Næse, saa vil Han med Tiden faae lange Horn.

COSMOLIGOREUS. Det er at tale en brav og kydsk Dame altfor nær.

LEANDER. Jeg har ikke Andet end gode Tanker om Fruen; min Mening er alene, at hvis Saadant skete, burde man ikke forundre sig derover.

COSMOLIGOREUS. Hør, Monsieur! jeg skal inden kort Tid mage det saa, at Han ikke skal have Sin Gang her oftere.

LEANDER. Jeg har i Sinde at besøge Fruen end en Gang idag og haaber at blive velkommen.[2]

[1] »Sit Forsæt« — i de andre Udgaver undtagen Schous: »Hans Forsæt«.

[2] Han har gjort Fruen et Formiddagsbesøg og vil komme igjen om Eftermiddagen.

COSMOLIGOREUS. Det skal uden Tvivl blive den sidste Gang.

LEANDER. Vil I da forbyde mig det? Dertil skal I blive for stakket, Monsieur!

COSMOLIGOREUS. Tal med Respect til saadan Mand. Jeg er ingen Monsieur, jeg er *legitime promotus Philosophiæ Doctor.*

PETRONIUS (sagte). Hillemænd! nu mærker jeg for Alvor, hvi man tar Doctorgrøden, jeg vilde sige Doctorgraden.

LEANDER. Jeg seer af Eders Klæder, at I maa være Philosophus; men jeg mærker ingen Philosophie af Eders Opførsel.[1]

COSMOLIGOREUS. Og jeg mærker af Eders Klæder, at I er en Stratenjunker.

LEANDER. Og jeg, at I er en Øienskalk og Pedant.

COSMOLIGOREUS. Adieu, Jean de France!

LEANDER. Adieu, Thomas Diaforius![2]

(Leander gaaer bort.)

SCEN. 5.

COSMOLIGOREUS. PETRONIUS.

COSMOLIGOREUS. Hvad synes dig om denne næsvise Karl, Petroni?

PETRONIUS. Mig synes, han kunde have Aarsag til at blive vred, og jeg var bange, at han vilde

[1] Leanders Replik minder om det bekjendte Svar, en Mand i Oldtiden gav en langskjægget og i Kaabe svøbt Person, da denne udtalte sin Forundring over, at Manden ikke kunde see, han var Philosoph: Jeg seer Skjægget og Kaaben, men ikke tillige Philosophen. *Video Barbam et Pallium, sed nondum Philosophum.* Historien fortælles af Aulus Gellius i *Noctes Atticæ IX. 2.*

[2] Om »Thomas Diaforius« se Noten i Andet Bind Side 230.

have givet Doctoren et Liv fuldt af Hug; thi saadan ung Cavaleer er ikke at skjemte med.

COSMOLIGOREUS. Jeg er ikke bange for Folk i røde og galonnerede Klæder; thi de Fleste af dem ere ikke nær saa tappere, som de synes at være. Jeg er Mand for saadan Karl *tam in Marte, qvam in Arte.*[1]

PETRONIUS. Men, Herre,[2] hvad Overeensstemmelse har Saadant med den Koldsindighed, som Han profiterer?[3]

COSMOLIGOREUS. Mener du da, at han gjorde mig vred?

PETRONIUS. Jeg begriber da ikke, hvad Vrede er; thi at bruge Skjeldsord er største Beviis paa Vrede. Eftertænker, Hr. Doctor, hvad Seneca siger, og hvad I selv stedse lærer. En saadan Opførsel er en Philosopho ganske uanstændig. Herren seer Andres Skrøbeligheder, men ikke Sine egne. Han lastede en Overilelse nylig hos mig, da jeg dog kun er Philosophiens Famulus.

COSMOLIGOREUS. Det er sandt nok; og naar jeg ret tænker mig om, havde det været bedre ugjort. Men hvis Overilelse er en Skrøbelighed, saa er det og den eneste Feil, jeg har; thi jeg kan ellers skikke mig i alle andre Ting.

PETRONIUS. Jeg troer det Samme, naar Han ikke bliver fristet.

COSMOLIGOREUS. Kom, lader os gaa hjem. Jeg

[1] Saaledes taler ogsaa Magister Stygotius i Jakob von Thybo Act. V. Sc. 8. »Han skal *profecto* befinde, at der er endnu Karle paa Academiet, som har Ben i Panden, og at jeg er god *Academicus tam in Marte, qvam in Arte.*«

[2] »Men, Herre«, — i de ældre Udgaver: »Min Herre«.

[3] »profiterer«, gjør Profession af. Petronius bruger en Latinisme. Paa Fransk hedder at gjøre Profession af: *professer.*

skal ellers nok mage det saa, at denne Karl skal holde sin Næse herfra. [Han gaaer bort.]

PETRONIUS (til Spectatores).[1] Ak, lykkelig er den Mand, som er saaledes forfremmet i Philosophie; thi man kan sige, at hvis han ikke havde saa stærke Doses af Jalousie, Hævngjerrighed og Vrede, saa var han en Mand uden Lyder. [Gaaer efter ham.]

[1] »til Spectatores« — i de andre Udgaver: »sagte«.

ACTUS III.

SCEN. 1.

COSMOLIGOREUS. PETRONIUS.

COSMOLIGOREUS. Mig syntes, at det var Leander, som gik forbi; jeg vilde nødig møde ham her paany. Du maa skaffe mig at vide, om han er her eller ei, *item* om Fruen er alene, og det er hende beleiligt.

PETRONIUS. Ei, Herre! hvorfor vil I skye Leander? I maa tractere Tingen med Koldsindighed for ikke at spilde den Credit, som I ved Eders Philosophie har erhvervet hos Fruen.

COSMOLIGOREUS. Du har Ret deri, og tillader jeg dig gjerne at gjøre saadan og andre Erindringer, naar Fornødenheden det udfordrer. Jeg tilstaaer gjerne, at jeg forløb mig i den Samtale, jeg havde med Leander, og at min Opførsel var ikke philosophisk og saadan, som den pleier; men jeg haaber, at Saadant aldrig oftere skal skee, og at hverken han eller nogen Anden skal opirre mig til Vrede.

PETRONIUS. Hr. Doctor maa ikke stole for meget derpaa, men vel examinere Sig selv.

COSMOLIGOREUS. Det vil jeg ogsaa gjerne. Til Forsøg maa du agêre Leander. Du maa bruge al Grovhed og udøse alle Skjeldsord mod mig for at see, om jeg med Taalmodighed kan skikke mig

deri. Jeg haaber at skulle holde Stand og at lade see Prøve paa en fuldkommen og ægte Philosophie og vise, at det forhen Skete var ikke Andet end en usædvanlig Raptus, som oftere ikke kan overkomme mig.

PETRONIUS. Vil da Hr. Doctor foreskrive mig, hvorvidt jeg skal gaae med saadan Grovhed.

COSMOLIGOREUS. Du maa gaae saa vidt, som du kan, paa det at Prøven kan blive tilstrækkelig.

PETRONIUS. Men jeg undseer mig dog at bruge Grovhed og Skjeldsord mod saadan Mand og mod min egen Principal.

COSMOLIGOREUS. Du hører jo, at jeg giver dig selv Forlov, og at det er kun en Prøve. *Volenti non fit Injuria.*[1]

PETRONIUS. Kan jeg da ikke gaae for vidt?

COSMOLIGOREUS. Nei, vist ikke! Tracteer mig med al den Grovhed, du kan optænke.

PETRONIUS (sætter sig i en vred og stolt Positur). Hør, lille Monsieur! est du *legitime promotus Doctor?*

COSMOLIGOREUS. Ja jeg veed ikke rettere, min Herre.

PETRONIUS. Du maa være Fanden. Du est jo en Pedant, det seer jeg, og uværdig at føre det Navn af en Philosoph.

[Med Hatten under Armen.] Ak Herre! tag det ikke ugunstig op. Jeg er bange, at jeg allerede er gaaen for vidt.

COSMOLIGOREUS. Aldeles ikke, bliv kun ved.

PETRONIUS (med sin vrede Mine igjen og Hatten igjen paa Hovedet). Tør du vel understaae dig at ligne dig med en Cavaleer, saadan som jeg er?

[1] Han citerer den fra Romerretten bekjendte Sætning af Ulpian *Volenti non fit Injuria*, Ingen Uret skeer Den, som indvilger.

COSMOLIGOREUS. Enhver kan være god for sig, velbaarne Herre.

PETRONIUS. Og beile til saadan anseelig Dame, som Fru Eleonora?

COSMOLIGOREUS. Det staaer Enhver frit for at beile, og det staaer til hende at udvælge Den, som hende lyster.

PETRONIUS. Veedst du ikke at gjøre Forskjel imellem Kong Salomon og Jørgen Hattemager?

COSMOLIGOREUS. Det staaer til hende at sætte Pris paa Enhver af os.

PETRONIUS. Hvad Pris kan man sætte paa en Øienskalk, som giver sig ud for at besidde alle philosophiske Kvaliteter og dog regjeres af Penge-gjerrighed, Vrede, Jalousie og alle hæslige Passioner?

COSMOLIGOREUS (sagte). Dette er vel ufordøieligt. *O, Sancte Socrates! ora pro nobis.*[1]

PETRONIUS [sagte]. Nu er jeg bange, at jeg er gaaen for vidt. Det er vel bedst at holde op i Tide.

COSMOLIGOREUS. Bliv kun ved, Petroni! Prøven er endnu ikke gjort. Jeg skal nok holde videre Stand.

PETRONIUS (med sin vrede Mine igjen). Hvad Pris, siger jeg, kan man sætte paa saadan Karl?

COSMOLIGOREUS. Hvilken Pris Han lyster.

PETRONIUS. Paa en Pedant?

COSMOLIGOREUS. Placide, placide, mi Domine!

PETRONIUS. Paa en Hundsfot?

COSMOLIGOREUS. Placide, placide.

PETRONIUS. Paa en Slyngel?

[1] Holberg fortæller i Socrateses Biografi i Heltehistorierne, at Erasmus af Rotterdam efter at have læst en af hans Udtalelser lod falde de Ord: *O, Sancte Socrates! ora pro nobis.*

COSMOLIGOREUS. Placide, mi Domine!

PETRONIUS (med knyttede Næver). Hvis mine Hænder ikke vare for gode til at røre saadan Skurk,...

COSMOLIGOREUS. Han modererer dog sin Iver!

PETRONIUS. Saa skulde du strax faae en Næsestyver.

COSMOLIGOREUS (efter nogen Taushed). *O Sancte Pythagora! ora pro nobis.*[1] Dette gaaer for vidt. Nu kan jeg ikke tvinge mine Affecter længere; thi ..... *O, tota Philosophorum Cohors! ora pro nobis.* Staa Karl, Cosmoligorêe! Jeg maa tvinge mine Affecter, jeg kan tvinge dem, de ere alt tvungne. *Veni, vidi, vici.* — Bliv kun ved, Petroni!

PETRONIUS (med Hatten under Armen). Ak, gunstige Herre! jeg skjælver og bæver, naar jeg tænker derpaa; men det er Herrens egen Befaling.

COSMOLIGOREUS. Perge, perge! Bliv ved, bliv ved!

PETRONIUS (med sin bistre Mine igjen).[2] Du mener vel, at din Person er saa hellig, at man ikke turde røre derved?

COSMOLIGOREUS. Jeg holder Eders Velbaarenhed ikke capabel til saadan Gjerning.

PETRONIUS. Da holder jeg mig selv capabel dertil.

(Han giver ham et dygtigt Ørefigen, hvorpaa Cosmoligoreus taber sin Philosophie, tager ham i Haaret, slaaer ham ned paa Gulvet og træder paa ham. Petronius reiser sig op og tager Flugten. Cosmoligoreus forfølger ham, og han skriger himmelhøit.)

[1] Pythagoras nævnes i Holbergs Epistel 366 som en af de ældste græske Philosopher.

[2] »bistre« — i de ældre Udgaver: »bittre«, i Liebenbergs: »bistre«.

SCEN. 2.

PERNILLE. JERONIMUS.

PERNILLE. Hvad mon det var for Skraal, ligesom En blev myrdet?

JERONIMUS. Det maa have været Klammeri, hvorpaa denne Gade er temmelig frugtbar.[1]

PERNILLE. Men jeg seer Ingen.

JERONIMUS. De maa alt være borte. Men lader os fuldføre den Tale, som vi havde derinde angaaende min Søster. Jeg mærker, at hun bliver stift i sin Mening, saa at det vil blive vanskeligt at bringe hende paa de rette Tanker.

PERNILLE. Alle Mennesker kan see, at denne Cosmoligoreus er ikke mindre end en ægte Philosophus; men Fruen er alene stok-stenblind heri. Hun troer fuldkommelig, at han bær en ren Affection til hendes Person uden at have ringeste Henseende til hendes Velstand og Midler. Ak, det er at beklage, at Øiene ikke engang kan aabnes paa Mennesker efter saa mange Exempler. Saasnart jeg saae den Mand og hørte ham tale, mærkede jeg strax, at det var en Bedrager og Øienskalk.

JERONIMUS. Deri kan jeg dog ikke bifalde dig, Pernille.

PERNILLE. Saa er da Hr. Jeronimus af Tanker med Hans Søster?

JERONIMUS. Nei, jeg bifalder ei heller hende.

[1] Efter sit Indhold foregik Scenen med Doctoren og hans Famulus hjemme hos Doctoren; men Theatrets Dekoration forestiller Gaden udenfor Leonoras Hus, og Dekorationen, der motiverede enkelte Ting i Scenen med Doctoren og hans Famulus, motiverer ogsaa Pernilles og Jeronimuses Optræden. De komme ud for at faae at vide, hvad der var paa Færde.

?RNILLE. Hvad Tanker har Han da om Man-
?

?RONIMUS. Jeg troer, at han bedrager sig selv,
t han er Philosophus i sin egen Indbildning.[1]

?RNILLE. Hvoraf kan det komme?

?RONIMUS. Det kan komme af den urette
?, som de faae om Philosophie i de philoso-
?ke Skoler, hvor de lære at kjende Alting for-
n sig selv. De Fleste, som komme ud af saa-
ne Skoler, mene, at det er nok, at de iføre sig
are philosophiske Klæder, at de idelig decla-
e mod Feil, endogsaa deres egne, som de
?este see hos Andre, men ikke hos sig selv.
? seer jo daglig Exempler herpaa i saakaldne
nfødte og kvintessentiêrede Christne.[2] Mange
lem ere vel Øienskalke; men der er ogsaa
?ge, der virkelig bilde sig ind, at de ere Hel-
?. De ansee de hæsligste Feil som store Dyder;
anthropie kaldes hos dem Verdensforagt;
?ngjerrighed og Forfølgelse hedder Nidkjær-
; Melancholie og den sorte Galde hedder De-
on og Buskamp;[3] saa at de bryste sig af deres

t Samme har Pernille troet. Hun udtalte det gjentagne
e i Første Akt. C. W. Smith siger derfor feilagtigt om Per-
at »det er et ægte kvindeligt Træk, at hun ikke af sig selv
ndsee Grunden til, at Cosmoligorei Philosophie er usand,
ke kan forstaae hans Væsen uden som beregnet Hykleri og
af Fruens ældre Broder maa oplyses om, at han er en
mer og Fantast, der ikke kjender sig selv, men ingen Hyk-
Derimod troer Leander, at han er en Hykler og Øienskalk,
?lyses af Jeronimus om, at han kun er en Philosophus i sin
Indbildning.

t er Pietisterne, han mener med de igjenfødte og kvintes-
ērede Christne.

uskamp«, det tydske Busskampf, var et Ord, som Pieti-
e havde indført i det danske Sprog. Ved Buskamp forsto-
en høieste Grad af Anger og Ruelse.

egne Feil, hvilke de af Vildfarelse og Mangel paa Egenkundskab ansee som Himmeldyder og derudover enten foragte eller ynke alle andre Mennesker, da dog Ingen burde mere ynkes og foragtes end de selv. Hvis man gjorde ret Prøve med saadanne Folk, vilde man finde, hvorledes deres Dyder vilde holde Stik, og Øinene vilde aabnes paa dem selv, saa at de vilde klarlig see, at deres Hellighed bestod i pur Indbildning.

PERNILLE. Hvad Prøve kunde man da bedst gjøre?

JERONIMUS. Prøven kunde blandt andre være denne,[1] nemlig at, naar Missionarier[2] skulde skikkes enten til Ostindien eller Sainte Croix, at tilbyde dem saadanne Poster, efterdi Intet burde være dem behageligere, saasom de derved finge Leilighed til at vise Prøver paa deres Nidkjærhed.[3]

PERNILLE. Hillemænd! det vilde blive en stor Fristelse for dem.

JERONIMUS. Ja man vilde uden Tvivl i saadan Fald see Mange at tabe deres martyriske Iver, at skjule sig bag Buskene[4] og sige, som der staaer i Ordsproget: Vi ere ingen Christne, men Hollændere.[5] Saadanne og andre fine Prøver kunde

[1] »blandt andre« — i de Høpffnerske Optryk: »blandt Andet«.

[2] »Missionarier« — i det sidste Optryk: »Missionairer«.

[3] I Dansk Ostindien eller Trankebar havde Missionærerne til Opgave at omvende de hedenske Hinduer, Malabarerne, som de kaldtes; i Dansk Vestindien, hvortil St. Croix hørte siden 1733, skulde Negerslaverne omvendes.

[4] »bag Buskene« — i 1754 og de Høpffnerske Optryk: »bag i Buskene«. At skjule sig bag Buskene var en Talemaade, som Holberg oftere anvender i sine Skrifter i Betydning af: at forstille sig, f. Ex. i Heltindehistorierne, hvor der siges om Anna Boleyn, at hun kom til Høihed ved at skjule sig bag Buskene.

[5] Efter at Portugiserne og Spanierne vare fordrevne fra Japan, hvor de ved deres Forsøg paa at indføre Christendommen havde bragt Japaneserne til at mistænke de Christne for at ville

gjøres saavel paa dem, som paa indbildte Philosopher, for at vise, at deres Christendom eller Philosophie var ikke ægte, men bestod alene i Indbildning.

PERNILLE. Jeg bifalder Alt hvad Monsieur Jeronimus heri siger, og rinder mig i Sinde et Middel, hvorved vor Philosophus Cosmoligoreus kunde lære at kjende sig selv, og hans uægte Philosophie kunde lægges for Dagen, saa at baade han selv kunde cureres, og Fru Eleonora kunde tilligemed bringes paa andre Tanker.

JERONIMUS. Hvori bestaaer da din Invention?

PERNILLE. Det kan jeg ikke saa strax sige; jeg maa ogsaa pønse lidt mere paa min Intrigue, hvori Monsieur Jeronimus maa være mig lidt behjælpelig.

JERONIMUS. Jeg vil gjerne heri gaae dig til Haande.

PERNILLE. Monsieur Jeronimus skal alene have at bestille med dette: Han skal søge Leilighed at tale med Cosmoligoreus i Enrum, stille Sig an, som Han er hans Ven, og i Fortrolighed give ham tilkjende, at der kan være Haab om Succes i hans Ansøgning, og at Intet holder Hans Søster tilbage uden en lille Ambition, hvormed hun dog ikke lader sig mærke, og at det derfor er fornødent, at Cosmoligoreus i Tide søger om en Rang.

JERONIMUS. Det vil vel blive vanskeligt at bringe ham dertil, saasom der er Intet, hvorimod

underkue dem, beskyldte de Hollænderne for at insinuere sig hos Japaneserne ved at fornægte Christendommen og sige: Vi ere ikke Christne, men Hollændere. Anekdoten omtales i Holbergs Epistel 480.

han daglig meer prædiker end saadan Forfængelighed.

PERNILLE. Vil kun Monsieur Jeronimus herved bane mig Vei, saa skal jeg nok komme til mit Maal.

JERONIMUS. Det kan jeg nok gjøre. Jeg vil strax søge Leilighed at tale med ham. Lad os nu gaae ind igjen.

SCEN. 3.

PETRONIUS ALENE.

Her var det paa Stedet, hvor Slaget stod, og hvor min Principal lod see Prøve paa sin Philosophie. Vel er sandt, at jeg kunde have spart det Ørefigen, som jeg gav ham; men jeg kan derhos sige, at eftersom en ret Prøve skulde gjøres, maatte jeg lade det komme an derpaa. Nu har jeg Troen i Hænderne og mærker, at det er farligere at pirre ved en Philosophus end ved en Bindehund.[1] Hvis han havde givet mig et Ørefigen igjen, saa havde det kunnet gaae lige op, og jeg kunde siges maaskee at have fortjent det. Men dette var ikke Vrede, men Raseri, hvilket jeg siden har forestillet ham med saadan Eftertryk, at han med Taarene i Øinene har bedet mig om Forladelse og formaaet mig til Taushed, at jeg ikke skulde røbe ham.[2] Det har jeg lovet; jeg skal ogsaa tie dermed, saa vidt mig muligt er. Men jeg seer Fruens Broder at staae ved Døren. Jeg maa forrette mit Ærende og anmelde min Herre.

[1] »pirre ved« — i 1754: »pirre med«, i de Høpffnerske Optryk »pirre mod«; »end ved« — i de ældre Udgaver: »end mod«.
[2] »formaaet« — i Liebenbergs Folkeudgave: »formanet«.

SCEN. 4.

PETRONIUS. JERONIMUS.

)NIUS. Hans Tjener, Hr. Jeronimus! Min
ıd formelde sin Respect; han vilde for-
om det var Fruen beleiligt, saa vilde han
ı Ære at opvarte hende.

ʌIMUS. I faaer at tale med hende selv;
ıu hjemme.

)NIUS. Hvis Hr. Jeronimus vilde have
lhed at melde hende det, skete mig en
d; thi jeg er, sandt at sige, lidt bange for
Kammerpige.

ʌIMUS. Hvi saa?

)NIUS. Det synes, som hun er en Hader
sophien; thi hun drev nylig Spot med

ʌIMUS. Ei, det maa en Philosophus ikke
ers skal jeg befrie Eder fra den Frygt; jeg
le hende ud af den anden Dør[1] og holde
ed Snak, saa længe, som I er derinde. Gak
d af denne Dør.

us kalder paa Pernille. Petronius gaaer ind igjennem Dør.)

SCEN. 5.

JERONIMUS. PERNILLE.

ʌIMUS. Nu kan jeg strax faae Leilighed
ıed vor Philosopho; thi hans Famulus
ıst her for at melde ham an.

'LLE. Jeg saae ham ikke.

– i de ældre Udgaver: »ind af«. Liebenberg foran-
« til »ud«.

JERONIMUS. Det kan nok være; thi jeg viste ham ind igjennem den anden Dør.

PERNILLE. Hvad var Aarsag dertil?

JERONIMUS. Han sagde, at han ikke skjøttede om at tale med dig, saasom han ikke kan lide forlibte Fruentimmer.

PERNILLE. Af vor sidste Samtale kunde han ingen Tegn mærke til Forlibelse.

JERONIMUS. Jomænd! han sagde, at du tog ham om Halsen og vilde kysse ham.

PERNILLE. Fy for en Ulykke! han er jo Philosophiens Famulus; at kysse Philosophiens Famulus er jo d[illegible] Sa[illegible]e som at kysse Philosophiens ..., nok [illegible]

(I Begyndelsen af d[illegible] Samtale lister Petronius sig ufor-mærkt tilbage for at give sin Herre Svar.)

JERONIMUS. Ha ha ha! det var et artigt Indfald, Pernille. Jeg sagde ellers kun dette for Skjemt; thi jeg veed nok, at Eders Samtale var ikke mindre end kjærlig. Men der seer jeg Cosmoligoreus komme; nu vil jeg give mig i Snak med ham og bane Veien til det Omtalte. Gak du til Side.

SCEN. 6.

COSMOLIGOREUS. JERONIMUS.

COSMOLIGOREUS. Hans Tjener, Hr. Jeronimus! Jeg har ladet mig anmelde hos Hans Søster; jeg haaber ikke at komme i en ubeleilig Tid.

JERONIMUS. Nei, vist ikke. Jeg troer nok, at Han bliver velkommen.

COSMOLIGOREUS. Hr. Jeronimus veed mit Ærende?

JERONIMUS. Ja, jeg veed det nok, og jeg kan

sige, at Hans Person er ikke min Søster ubehagelig. At hun er noget tvivlraadig og ikke strax kan resolvere sig, dertil kan være visse mig ubekjendte Aarsager.

COSMOLIGOREUS. Kan Hr. Jeronimus ikke nogenledes tilgjætte Sig saadanne Aarsager?

JERONIMUS. Jeg kan ikke vide, om det kan reise sig af en Fruentimmers-Skrøbelighed. Man veed, at Hr. Doctors Medbeiler er en Rangsperson. Jeg skulde ikke troe, at min Søster reflecterede paa Saadant, efterdi jeg aldrig har mærket nogen Slags Forfængelighed hos hende; men efterdi Hr. Doctors Person staaer hende an, og hun dog bliver hængende i hendes Tvilraadighed, er jeg falden paa de Tanker.

COSMOLIGOREUS. Jeg kan aldrig bilde mig Saadant ind.

JERONIMUS. Det er vanskeligt for mig Saadant at troe; men jeg kan formedelst Mangel paa bedre Oplysning ikke finde nærmere Aarsag.

COSMOLIGOREUS.Hvad raader Hr. Jeronimus mig da heri?

JERONIMUS. Kunde Hr. Doctor ikke gjøre Ansøgning om en anstændig Karakter? Saadant var jo Ham som en bekjendt meriteret Person let at erholde.

COSMOLIGOREUS. Ak, min Herre! jeg vilde heller døe end gribe til saadant Middel. Hvad vilde vel Folk i saa Maade dømme om mig?

JERONIMUS. Jeg raader Hr. Doctor hverken ra eller til heri. Det er og kun en pur Præsumtion, som jeg har om min Søster.

COSMOLIGOREUS. Jeg vil ogsaa haabe, at hun ikke inclinerer til saadan Slags Forfængelighed.

Jeg for min Part har fattet Inclination til hende, alene efterdi jeg har hørt og mærket, at hun besidder visse philosophiske Kvaliteter, som jeg ved min Lærdom har i Sinde videre at bringe til Fuldkommenhed, om jeg kunde naae mit Maal og Sigte.

JERONIMUS. Det er og i den Henseende, at hun har Egard for Deres Person. Men ellers kunde Hr. Doctor ikke med Billighed eftertales,[1] om Han efter andre brave Mænds Exempler anholdt om en anstændig Karakter.

COSMOLIGOREUS. Et godt Navn og Rygte er en anstændig Karakter. Hvo som søger anden Slags Distinction giver tilkjende, at han ikke kan distingveres ved egne Meriter.

JERONIMUS. Men maa det ikke være behageligt for en brav Mand, at Regjeringen i Henseende til hans Meriter distingverer ham med en Karakter?

COSMOLIGOREUS. Det tilstaaer jeg gjerne; men naar han nyder en Rang efter egen Ansøgning, taber den al sin Glands. Saaledes er det med de fleste Folk, hvilke ved uafladelig Ansøgning og ublu Raaben incommodere Regjeringen og søge om at blive kaldne det, som de ikke ere.[2]

JERONIMUS. Jeg overlader alt dette til min Hr. Doctors eget Godtbefindende.[3] Ellers kan jeg contestere, at min Søster aldrig har ladet sig mærke med Saadant, men at det er alene min egen Præsumtion, som maaskee kan være ilde

[1] »eftertales«, dadles.

[2] Han taler om Rang og Titler ligesom Magdelone i Den honette Ambition.

[3] »Godtbefindende« — i 1754: »Godtfindende«, i de Høpffnerske Optryk: »Godtbefindende«.

rundet. Hr. Doctor maa ellers være forsikkret
m min Velvillighed i at befordre Hans Foreha-
ende.
COSMOLIGOREUS. Jeg er ogsaa forsikkret der-
m og takker for Hans gode Villie.

SCEN. 7.

COSMOLIGOREUS ALENE.

Denne Samtale har bragt mit Sind i nogen Uro-
ighed. Fruen har maaskee ladet sig mærke noget
ermed, skjøndt han foregiver, at det grunder
ig alene paa hans egen Præsumtion. Hvad er
erved at gjøre? Her staaer jeg som Herkules ved
vende Veie og er i Tvivlraadighed, hvilken Vei
eg skal tage.[1] Kjærlighed til et Fruentimmer by-
er mig at tage den ene, og Philosophien at tage
en anden Vei. Hvis jeg adlyder Philosophien,
taaer jeg i Fare for at miste det Bytte, som jeg
ast har i Hænder, og hvis jeg alene seer efter
lyttet, synder jeg imod en Fundamentalartikel,
iver Philosophien et Ørefigen, opoffrer en ægte
or en uægte Ære og viser for hele Verden, at jeg
r og har været en falsk Lærer. Nei, Cosmoligorêe!
u maa holde Stand mod Fristelser, du maa lade
ee, at du est Philosophus, ikke alene i Ord, men
ndog i Gjerninger,[2] og at dit Levnet svarer til
in Lærdom.[3] Du maa see til, at Philosophien ved
ig ikke kommer i Foragt, *videas, ne Philosophia*

[1] »Jeg staaer som Herkules paa en tvilraadig Vei« udtaler Poli-
orus i en lignende Situation i Melampe Act. II. Sc. 6. Men Cos-
oligoreus minder især om Erasmus Montanus, efter at han
ar læst Brevet fra Kjæresten.
[2] »men endog«, men tillige.
[3] »Lærdom«, Lære.

qvid damni patiatur.[1] Men mon jeg ikke gaaer for vidt? Mon Philosophien byder at hade sig selv? Det kan vel ikke være; saadant Morale er altfor stærkt. Vi maa ikke saaledes raffinere paa Dyder, at vi renoncere paa at være Mennesker. Intet Bud er saa stærkt, at det jo har sine Exceptioner; Fornødenhed, som man siger, bryder alle Love. Jeg maa derfor denne Gang..... (Han bliver noget taus.)

Men, Himmel! hvad gjør du, Cosmoligorêe, *legitime create Doctor?* Betænk dig, førend du gaaer videre frem og falder i Snaren. Tænk, at jo større Fristelsen er, jo større er Prøven; jo farligere Farvandene ere, hvorover du seiler, jo mere Ære er det for dig, naar du kommer i Havnen. Stat derfor still, vend om igjen og begiv dig paa den anden Vei, som fører dig paa den rette Sti og viser dig den rette Ærens Krone. Luk Øiene til for den bedragelige Lokkemad, vend Ryggen til smigrende Sirener. Links umkehr dich![2] Men, Himmel! (Bliver noget stille igjen.)

Magneten, som drager mit Hjertes Jern, tillader mig ikke at gaae tilbage.[3] *Video meliora proboque, Deteriora sequor.*[4] (Han falder derpaa i Extase.)

[1] »Min Pligt er, at see til, *ne qvid detrimenti patiatur respublica philosophica,*« siger Montanus til Jesper og Peer.

[2] »umkehr« — i 1754: »umkehret«, i de Høpffnerske Optryk: »umkehrt«. Der blev i Hæren kommanderet: Links umkehrt Euch! Kommandosproget i den danske Hær var tydsk og blev først dansk i 1772.

[3] I Jakob von Thybo Act. III. Sc. 4 kalder Stygotius Jomfru Lucilias Dyd og Skjønhed den Magnet, som trækker hans Hjertes Jern til sig.

[4] Han siger som Medea i Ovids Metamorphoser, den syvende Bog Vers 20 og 21, at han seer og erkjender det Rigtige, men følger det Urigtige.

SCEN. 8.

PETRONIUS. COSMOLIGORE US.

TRONIUS[for sig selv]. Mig længes at vide, hvor-
; det vil lykkes for min Herre, og om han faaer
t endeligt Svar fra Fruen. Det er noget Eget
disse Fruentimmer; man kan ikke vide, en-
e vil, eller de ikke vil. Landets Mode tillader
ei heller at erklære sig strax. Det er i mine
ter en ilde grundet Mode at sige Nei med
den, naar Hjertet siger Ja. Men der staaer jo
Herre. Mon han kan saa hastig have forrettet
:rende?
r, Herre! har I allerede talt med Fruen? eller
endnu ingen Audients faaet?
SMOLIGORE US (i Extase, sagte). *Video meliora*
oque Deteriora sequor. Jeg seer og approberer
iode, men følger det Onde.[1]
TRONIUS. Har Herren saa snart forrettet Sit
nde?
;te.] Han vil ikke svare mig.
(Cosmoligoreus bliver stedse i sin Henrykkelse.)
TRONIUS [høit]. Jeg er bange, at Hr. Doctor
'aaet en Kurv; thi . . . (Cosmoligoreus bliver ved.)
'*TRONIUS* (rykkende ham i Kaaben). Ei, lad mig
iae et Svar. (Cosmoligoreus bliver ved som før.)
i maa jeg af Nødvendighed bruge min Væk-
gjen.[2] (Han slaaer ham med Posen paa Kinden.)
'*SMOLIGORE US* (rystende med Hovedet). *Deteriora*
or.

[1] ıme Oversættelse af de latinske Ord findes i Holbergs
ıdehistorier Anden Del Side 56.
[2] 54: »Nu maa jeg igjen af Nødvendighed«, men i de Høpff-
e Optryk: »Nu maa jeg af Nødvendighed«.

PETRONIUS. Jeg mærker nok, at her vil nok et Slag til. (Slaaer paa den anden Kind.)

COSMOLIGOREUS. Wer da?

PETRONIUS. Freund.

COSMOLIGOREUS. Ei, Petroni! est du der!

PETRONIUS. Seer Herren mig nu allerførst? Jeg har talet Ham fire Gange til og vækket Ham een Gang forgjæves.

COSMOLIGOREUS. Jeg stod henrykt i dybe Tanker.

PETRONIUS. Jeg er bange, at Hr. Doctor har faaet en Kurv.

COSMOLIGOREUS. Jeg har endnu ikke talt med Fruen. Hendes Broder, som kom mig imøde, sagde mig Noget, som har sat mit Sind i Urolighed.

PETRONIUS. Var det Ondt eller Godt?

COSMOLIGOREUS. Det var hverken Ondt eller Godt.

PETRONIUS. Saa mærker jeg, at en Philosophus ogsaa kan allarmeres af indifferente Ting.

COSMOLIGOREUS. Det er eiheller ganske indifferent.

PETRONIUS. Det er hverken Ondt eller Godt, og dog er ikke indifferent; hvorledes skal man forstaae det?

COSMOLIGOREUS. Det er alene en Mistanke, som maaskee kan være ilde grundet.

PETRONIUS. Kan en Philosophus og plages med en ugrundet Mistanke? Naar jeg lægger alle mine Anmærkninger sammen, saa synes mig, at Philosophien faaer eet Ørefigen efter det andet; thi Først .....

COSMOLIGOREUS. Hold kun inde med dine Anmærkninger.

PETRONIUS. Jeg vil kun kortelig opregne dem.[1] Først, siger jeg...

COSMOLIGOREUS. Jeg vil ikke høre din Snak.

PETRONIUS. Det er eiheller nogen philosophisk Kvalitet at stoppe sine Øren mod Sandhed.

COSMOLIGOREUS. Jeg mærker nok, at du endnu bær Fortrydelse over sidste Medhandling. Jeg lod see temmelig Prøver paa Koldsindighed; men du gik omsider for vidt.

PETRONIUS. Det er vist nok; jeg kunde nok ladet blive med de Trusler af Næsestyver.[2]

COSMOLIGOREUS. Det er sandt nok.

PETRONIUS. Thi at true en saadan brav Mand med Næsestyver, er Noget, som .....[3]

COSMOLIGOREUS. Det er jo nok, at du har sagt det een Gang; det er ikke fornødent, at repetere saadanne Sager.

PETRONIUS. Men det var Herrens egen Skyld, at Han ikke foreskrev mig, hvor vidt jeg skulde gaae; thi ellers havde jeg ingenlunde truet med Næsestyver.

COSMOLIGOREUS. Ei, hold engang op dermed!

PETRONIUS. Men det bestod dog alene i Trusler; thi jeg erindrer ikke, at jeg gav Herren Næsestyver; men det forbandede Ørefigen, som jeg gav, det var min Ulykke.

COSMOLIGOREUS. Den kjedsommelige Snak,

[1] »kortelig« — i 1754 og de Høpffnerske Optryk: »kjærlig«; men i den tydske Oversættelse 1755 er »kjærlig« forandret til: »In aller Kürze«, og i Rahbeks Udgave 1805 til: »kortelig«.

[2] »ladet blive med«, ladet være med.

[3] »en saadan brav Mand« — i de gamle Udgaver: »saadan brav en Mand«.

som du fører, kunde blive din Ulykke, hvis jeg ikke.....

PETRONIUS. Eftersom Herren ikke kan taale at høre det, vil jeg ikke meer tale hverken om Næsestyver eller Ørefigen.

COSMOLIGOREUS (sagte). Jeg troer virkelig, at der er nogen Malice hos denne Karl.

PETRONIUS. Men jeg fik Aarsagen ikke at vide, hvorfor Hr. Doctor ikke har talt med Fruen.

COSMOLIGOREUS. Det gjøres ei fornødent, at sige dig Aarsagen.

PETRONIUS. Vil da Herren ikke tale med hende? Hun er hjemme.

COSMOLIGOREUS. Nei, ikke denne Gang. Jeg vil heller komme igjen om en halv Time; thi jeg har imidlertid Noget at overlægge med mig selv.

PETRONIUS. Skal jeg da lade Fruen vide, at Herren behøver en halv Time?

COSMOLIGOREUS. Nei, det gjøres ikke nødigt. Kom, lader os gaae hjem saa længe. Jeg maa være lidt for mig selv, og hvis Nogen kommer og spørger efter mig, maa du sige, at jeg ei er inde.

[De gaae bort.]

ACTUS IV.

SCEN. 1.

JERONIMUS. LEANDER. PERNILLE.

PERNILLE. Monsieur Jeronimus har banet Veien ganske godt for mig; jeg skal nok fuldføre Resten.

JERONIMUS. Jeg kan ikke begribe, hvad der vil blive af.

PERNILLE. Jeg derimod begriber det ganske godt. Jeg har studeret en halv Time paa den Rulle, som jeg skal spille, saa at jeg tvivler ikke om god Succes.

LEANDER. Men havde det ikke været bedre at betjene sig af en Mandsperson til at spille saadan Rulle?

PERNILLE. Det kunde være godt nok; men hvor finder man Mandspersoner, der har saadant Hoved og Capacitet, som jeg har?

JERONIMUS. Ansigtet alene vil røbe dig.

PERNILLE. Jeg har alt overveiet den Vanskelighed. Har I ellers anden Indvending at gjøre?

JERONIMUS. Nei, aldeles ikke.

PERNILLE. Saa holder Eders Mund. I veed jo vel, at de største Intriguer i Verden ere spillede af Fruentimmer. Naturen har begavet Jer med Styrke, men os Andre med Forstand. Det er min ringeste Kunst at narre saadan Karl.

LEANDER. Vi vil gjerne give dig Æren og tilstaae, at din Capacitet er større end vor, hvis du kan føre din Intrigue vel ud.

JERONIMUS. Men om han vil tale Latin med dig, saa staaer du der i en Maade.[1]

PERNILLE. Saa siger jeg, at jeg taler ikke uden Græsk;[2] det har jeg hørt, at han ei forstaaer, og saa vidt jeg har kunnet erfare, saa trykker Latinen ham eiheller meget. Men syntes det Hr. Jeronimus, at vor Philosophus blev noget tankefuld af den Tale, som I havde tilsammen?

JERONIMUS. Jeg kunde ei rettere see, end at han gik meget forvirret bort.

PERNILLE. Saa mærker jeg, at I har spillet Jer Rulle vel.

JERONIMUS. Ja, hvad Andet? Du kan deraf see, at Mandfolk har ogsaa Hoveder.

PERNILLE. Det er intet Beviis paa Hoved. Jeg seer deraf alene, at I har exequeret det, som jeg har opspundet, og det er Alt, hvad man kan forlange af stakkels Mandfolk. Vi støbe Kuglerne, og I kan skyde dem; vi concipere, og I som Kopister renskrive. I faaer dog Skyld for de største Subtiliteter, skjøndt det Meste er Fruentimmerarbeid.

JERONIMUS. Jeg vil ikke disputere meer derom, Pernille! Tiden tillader os eiheller at føre lang Snak; thi inden vi vide et Ord deraf, have vi Cosmoligoreus paa Halsen; thi han har allerede engang meldt sig an.

PERNILLE. Jeg vil strax ind[3] for at iføre mig

[1] »i en Maade«, uheldigt.
[2] Pernille har laant dette Paafund fra Den politiske Kandestøber Act. V. Sc. 3.
[3] »ind« — i de andre Udgaver: »ud«.

mit Harnisk, det er at sige min philosophiske Dragt, og naar jeg har iført mig den, er jeg i alle Maader lige saa god Philosophus, som han; thi den hele Viisdom bestaaer i Kaaben.

(Hun gaaer ind.)

SCEN. 2.

JERONIMUS. LEANDER.

LEANDER. Denne Pernille er en forslagen Pige. Jeg er dog bange, at hun bliver røbet, ifald Cosmoligoreus bringer hende paa philosophiske Materier, som hun ikke forstaaer.

JERONIMUS. Det kan dog hænde sig, at hun ikke saa let bliver røbet; thi hun har for et Fruentimmer temmelig god Læsning af moralske Bøger, og jeg har mærket, at hun forstaaer ogsaa mange philosophiske *Termini.*

LEANDER. Hvorledes kan hun formedelst Husholdning faae Stunder til Læsning?

JERONIMUS. Min Søsters Husholdning er ikke meget stor; hun holder ogsaa denne Pige mest for at have Selskab af hende; thi de læse begge om Dagen, og om Aftenen fortælle de hinanden, hvad de have læst. Men der seer jeg hende komme. — Gid·du faae Skam! — Hun seer ud, som det kunde være Aristoteles selv. Se engang, hvilken Hat og Kaabe hun har faaet, og hvilken philosophisk Mine hun har.[1]

[1] Om Pernilles philosophiske Dragt paa Theatret erfares af en kvitteret Regning, dateret 17. August 1754, at den bestod af en sort Kaabe, sort spansk Paryk, Hat, sort Kjole og Vest, Lærredskrave, Buxer med Stenkulsknapper i, og et Par hvide Silke Mandsstrømper. Men i Komediens næstsidste Scene, hvor

SCEN. 3.

PERNILLE I PHILOSOPHISK DRAGT. *LEANDER.* *JERONIMUS.*

PERNILLE. Hvo som siger, at jeg ikke er en stor Philosophus, forstaaer sig ikke ret paa Philosophie; thi jeg har jo Ordenens rette Dragt, Miner, Gang, Grimacer og Alt, hvad som udfordres af vore Tiders store Philosopher.

LEANDER. Der fattes kun alene Lærdommen, som er det Fornemste.

PERNILLE. Ei, Sn[illegible]k! der behøves ikke saa megen Lærdom, so[illegible]an bilder sig ind;[1] hvad som jeg har anført [illegible]det Fornemste. Mon jeg ikke kan være lige [illegible] god Philosophus, som Crispin i Komødien [illegible] *Doctor Medicinæ*, skjøndt han Intet havde læ[illegible]en at tale de Ord *Medicus sum, item* at sige til [illegible]Patienter: Tag Piller ind?[2] Der er ingen anden Forskjel imellem mig og Cosmoligoreus uden denne, at hans Doctorhat er ham paasat af en Decano, men at min er paasat af mig selv.

LEANDER. Det gaaer vel ikke an; thi Ingen kan creêre eller skabe sig selv.

hun forvandler sig, maa hun være forklædt kun ved Hjælp af Kaabe og Hat og Paryk, da hun staaer i sine Pigeklæder, saasnart hun afkaster Kaaben.

[1] »der behøves« — i 1754 og i Liebenbergs Udgaver: »der behøver«, i de Høpffnerske Optryk: »der behøves«.

[2] Den Komedie, hvori Crispin agêrer en *Doctor Medicinæ*, uden at have lært at sige Andet paa Latin end *Medicus sum* og uden at have andet Raad at give sine Consulenter end at tage Piller ind, er Hauteroches *Crispin Médecin*, som var spillet paa Theatret i Grønnegade og blev spillet paa den kongelige danske Skueplads samme Aar, som Holberg skrev Philosophus i egen Indbildning. Stykkets danske Titel var »Crispin Lakai og Doctor«.

PERNILLE. Jeg mener, at Enhver kan baade skabe og vanskabe sig selv. Naar jeg har lykkeligen spillet min Rulle, haaber jeg, at I To idetringeste ikke disputerer mig Doctorgraden.

JERONIMUS. Nei, vist ikke; du skal i saa Maade være ganske forvisset om Doctorgrøden.[1] Men lad os sætte Galskab til Side;[2] thi førend vi veed et Ord [der]af, har vi Doctoren paa Halsen.

PERNILLE. Han maa komme, naar ham lyster; thi han skal finde mig bevæbnet fra Top til Taa.

JERONIMUS. Vi Andre maa da ikke være tilstede.

PERNILLE. Leander idetringeste ikke; men det kan ikke skade, om Monsieur Jeronimus bliver her.

JERONIMUS. Det er nok bedst, at vi gaae Begge til Side; skjøndt jeg kan ikke nægte, at jeg jo har stor Lyst at ansee dette Skuespil.

PERNILLE. I kan gaae lidt til Side og postêre Jer nærved paa et Sted, hvor I kan høre Alting uden at blive seet.

LEANDER. Det er sandt nok. Lad os gaae lidt Korn tilbage.

PERNILLE. Fort fort! der kommer han, min Tro, ganske alene uden at være geleidet af sin Famulus. — Han maatte gjerne komme med; jeg kan affeie dem begge To. Det er dog bedre, at han kommer ene, saasom han ikke kjender mig.

(Hun giver sig en grundig Mine, spadserende frem og tilbage.)

[1] »Doktorgrøden« — saaledes sagde ogsaa Petronius i Act. II. Sc. 4.

[2] »Galskab«, Spøg.

SCEN. 4.

COSMOLIGOREUS. PERNILLE.

COSMOLIGOREUS [for sig selv]. Jeg vil dog paa en subtil Maade friste Fruen[1] for at mærke, om det, som hendes Broder talte om, er vel eller ilde grundet.

PERNILLE (sagte). Jeg skal nok skaffe dig noget Andet at tænke paa.

COSMOLIGOREUS [for sig selv]. Men der seer jeg en Philosophus staaende i dybe Tanker. Hvormon han skriver sig fra? Thi jeg kjender ham ikke.

PERNILLE. Se, der seer jeg En af mine Ordensbrødre.

COSMOLIGOREUS. Salve, Domine Frater! Jeg troer nok, Han er fremmed her paa Steden.

PERNILLE. Hans Tjener. Ja, jeg er baade fremmed og ikke fremmed. Jeg er født her i Landet; men jeg har i mange Aar studeret min Philosophie i Prag.[2]

COSMOLIGOREUS. Maatte jeg tage mig den Frihed at spørge om min Herres Navn?

PERNILLE. Saa vidt som jeg er et Menneske, kaldes jeg Christen Paulsen; men saa vidt som jeg er en Philosophus, er jeg bekjendt med det Navn *Chrestopolitanus de Praga.*

[1] »friste«, prøve.

[2] Universitetet i Prag stod ikke i nogen høi Anseelse paa Komediens Tid, men havde engang haft en Glansperiode. Pernille forudsætter ved sit Intriguespil, at Philosophiens Tilstand i det hellige Romerske Rige er Cosmoligoreus ubekjendt. Sandsynligvis har han heller ikke skjænket den moderne tydske Philosophie nogen Opmærksomhed; han og hans Famulus holde sig til den klassiske Oldtids Læremestere; man hører dem ikke nævne andre Philosopher end Aristoteles og Plato, Democritus, Diogenes, Seneca, Socrates og Pythagoras.

COSMOLIGOREUS. Mig synes, at jeg har hørt det Navn tilforn.

PERNILLE. Mit Navn er bekjendt i alle Ekker og Vraaer over det hele hellige Romerske Rige. Men maatte jeg spørge om min Herres Navn?

COSMOLIGOREUS. Mit philosophiske eller akademiske Navn er *Doctor Cosmoligoreus* til Tjeneste.

PERNILLE. Ak, det Navn er mig ganske bekjendt. Hans Døbenavn er jo Cosmus Holgersen?

COSMOLIGOREUS. Ja, det er ganske ret. Jeg hører, at min Herre kjender mig.

PERNILLE. Det er mig en stor Glæde at finde Ham her i god Sundhed. (De omfavne hinanden.)

COSMOLIGOREUS. Hvor længe harda min Herre opholdt sig i Prag?

PERNILLE. I 24 Aar, og dog har jeg ikke forglemt min Moders Maal, som Han nok hører.

COSMOLIGOREUS. Jeg hører det med Forundring, og forundrer mig endnu mere over Hans Skikkelse; thi Han seer ud, som Han næppe var 24 Aar gammel.

PERNILLE. Ha ha ha! 24 Aar gammel, og jeg er ikke langt fra 50 Aar.[1]

COSMOLIGOREUS. Min Herre maa forlade mig, at jeg Saadant ikke kan troe.

PERNILLE. Naar jeg siger Ham min Levemaade, som er indrettet efter den nye Pragiske Philosophie, vil Han let begribe, hvi Alderen ikke

[1] Pernille minder om Stuepigen Toinette, der i Molières Den indbildt Syge (Act. III. Sc. 14) optræder som Læge og spørger Argan, hvor gammel han troer, at hun er, og da han svarer, at hun i det Høieste er 26 eller 27 Aar, lader hun ham vide, at hun er 90 Aar, og at det er ved sin Kunst hun har bevaret sig saa rask og rørig.

kan bide paa mig. Alting, Mad, Drikke, Søvn, Arbeid, Divertissement *et cetera* er ligesom veiet i Lod og Kvintin. Enhver, som vil underkaste sig en saadan reguleret og philosophisk Diæt, kan komme til at bære sin Alder, ligesom jeg.

COSMOLIGOREUS. Vilde min Herre ubesværet forklare mig Saadant?[1]

PERNILLE. Jeg har et ganske akkurat Uhrværk, som er gjort af den store Mester Condolmeriano.[2] Naar min Pige mærker, at Klokken er 6 Minutter og 3 Sekunder over Syv om Morgenen, kommer hun og vækker mig.

COSMOLIGOREUS. Hillemænd! det er nøie udregnet.

PERNILLE. Saaledes er Alting. Saasnart jeg har drukket mine 5 Kopper Thee, spadserer jeg 156 Gange frem og tilbage paa mit Gulv. Derpaa sætter jeg mig ned at studere, indtil min Kammerpige kommer ind med Middagsmaaltid, og da veed jeg, at Klokken precise er 11 Minuter og 6 Sekunder over Tolv; thi det er just den Tid, som den store Pragiske Doctor Hermafroditianus har foreskrevet. Mit Middagsmaaltid gaaer aldrig over 6 Retter.

COSMOLIGOREUS. Mig synes, at 6 Retter er vel stærkt for en Philosophus.[3]

PERNILLE. Anordningen er saadan: Saasnart jeg har spiist, tager jeg min Middagssøvn og derpaa studerer, indtil min Kammerpige precise til

[1] »ubesværet« — i de andre Udgaver undtagen Schous: »ubesværget«.

[2] »Condolmerianus« er en Variation af Condolmerius, Navnet paa den Venetianer, som i 1431 blev Pave og lod sig kalde Eugen den Fjerde.

[3] I Den pantsatte Bondedreng Act. I. Sc. 4 siger Pernille, at de fleste Folk i Staden spise 5 à 6 Retter.

et vist Klokkeslet kommer ind med en stoppet Tobakspibe.

COSMOLIGOREUS. Men hvor kommer det, at min Herre lader sig opvarte af en Pige?

PERNILLE. Man har adskillige Tjenester af en Pige, som man ikke kan have af en Tjener. Der er ellers en anden Hovedaarsag, hvorfor jeg bruger Piger til daglig Opvartning.[1] Man er gemeenlig mere øm med dem, naar de forsee sig, end imod Tjenere; og det er en Philosopho anstændigt og magtpaaliggende for Sundheden, at man ikke overiles af Vrede.

COSMOLIGOREUS. Jeg troer, min Herre har Ret deri; thi min Famulus bringer mig en og anden Gang ud af min philosophiske Contenance.

PERNILLE. Saadant maa man for Alting forebygge; thi Vrede og Affecter vanhelde en Philosophus og fordærver Sind og Legeme. Det er ved saadan Præcaution jeg har tilveiebragt mig en bestandig Sundhed; thi jeg har i tyve Aar fast aldrig været vred eller overilet af nogen Affect. Naar jeg har udsmøget min Pibe, spadserer jeg igjen 156 Gange frem og tilbage over Gulvet, hvorpaa, hvis jeg ingen Visiter faaer, jeg sætter mig ned til at studere igjen, indtil Pigen kommer ind med Aftensmaaltid, som bestaaer kun af 3 Retter; thi den store Medicus siger, at man maa spise maadelig om Aftenen. Derpaa tager jeg igjen nogen Bevægelse, indtil Pigen omsider kommer ind for at afklæde mig, og saa gaaer hun bort, undtagen naar det er de to Nætter om Ugen, som jeg beholder hende hos mig.

[1] »Piger« — i 1754 og de Høpffnerske Optryk: »Pigen«; i Liebenbergs Udgaver: »Piger«.

COSMOLIGOREUS. Hillemænd! to Nætter om Ugen?

PERNILLE. Ja, det er Tirsdag og Torsdag Nat; thi deri lever jeg ogsaa efter philosophiske Regler.

COSMOLIGOREUS. Er det philosophiske Regler at ligge hos sin Pige?

PERNILLE. Ja vist, det er den fjortende Artikel af min philosophiske Diæt eller Levemaade, som ellers er forfattet i 62 Artikler, som jeg alle nøie iagttager.[1]

COSMOLIGOREUS. Men det er jo syndigt.

PERNILLE. Aldeles ikke, min Herre! naar Intentionen derved er redelig og Sjælen er ren. Hvis det er en Synd, saa er det alene Legemet, som synder, hvilket egentlig ikke kan kaldes Synd.[2] Man maa ellers gjøre Forskjel imellem Venskab og Begjærlighed; hvad jeg heri gjør, reiser sig

[1] Pernille betjener sig af hvad hun har læst i Holbergs Epistel 158 om det regelmæssige Liv, som en Mand ved Navn *Metrodorus* fører. Han staaer op om Morgenen Klokken 3 Minutter over Ni og ringer paa Stuepigen undtagen de to Gange om Ugen, da han har haft hende hos sig om Natten. Saasnart han er kommen i sin Slaaprok, drikker han noget Brændevin og derpaa enten The eller Kaffe, faaer sig en lille Morgensøvn i Lænestolen og tilbringer en Time med Læsning. Naar Klokken er 13 Minutter over Tolv, indtager han sit Middagsmaaltid, som sjældent bestaar af meer end sex Retter. Efter Maaltidet sover han en Timestid, og Pigen bringer ham en stoppet Pibe Knastertobak. Naar han har udsmøget den, gaaer han 150 Gange op og ned ad Gulvet, drikker et Glas Brændevin og kalder paa Pigen for at tale en Stund alvorligt med hende om hendes Levnet. Hans Aftensmaaltid er tarveligt, det bestaar af een Ret mindre end Middagsmaaltidet. Naar Maaltidet er endt, kommer Pigen ind og piller ham i Hovedet, til han er bleven søvnig, og naar han vil til Sengs, hjælper hun ham af Klæderne.

[2] Der staaer i Slutningen af Epistel 158, at forskjellige fornuftige Moralister mene, at »i Elskov er intet Ondt, naar kun Hjertet er godt, og at man ved Legemet ikke kan synde, naar Sjælen er ren«.

alene af oprigtigt Venskab, som er en Hoveddyd og ikke for meget kan recommanderes et Menneske.

COSMOLIGOREUS. Den Philosophie begriber jeg ikke.

PERNILLE. Det kommer deraf, at man her i Landet endnu hænger ved den gamle Philosophie, som allerede er forkastet over det hele hellige Romerske Rige. Det er med Morale beskaffet, som med de fleste andre Videnskaber,[1] at de hvert hundrede Aar faae en ny Skikkelse. Det er ikke at beskrive, hvor meget man paa en kort Tid i Prag har raffineret paa det moralske Studium. Man hænger endnu paa visse Steder i de gamle Pedanterier og scrupulerer over Bagateller og indifferente Ting, hvorved solide Studeringer og Videnskaber blive forsømte.[1] Det var at ønske, at man her lod aarlig nogle philosophiske Studentere reise for at forfremmes i det rette Morale, som nu i de mest polêrede Lande florêrer, og som alle honnette Folk nuomstunder følge.

COSMOLIGOREUS. Men, Hr. Doctor.....

PERNILLE. Min Herre tager ikke ilde op, at jeg erindrer Ham om Noget. Jeg siger det ikke af Storagtighed. Han maaskee veed ikke, at jeg er Hofrath i Prag, og at man nævner mig med den Titel.[2]

COSMOLIGOREUS. Jeg beder om Forladelse. Hr. Hofrath excuserer min Uvidenhed. Men strider ikke saadan forfængelig Rang imod den ægte Philosophie?

[1] »Videnskaber« — 1754: »Videnskabe«, i de Høpffnerske Optryk: »Videnskaber«.

[2] »Hofrath« var en med lav Rang forbunden Titel, som var meget almindelig i det hellige Romerske Rige.

PERNILLE. Det kan stride imod den uægte Philosophie, men ikke mod det nys antagne og af honnette Folk approberede Morale; thi det er en honnet Ambition, som i sig selv heller fortjener Roes end Last.

COSMOLIGOREUS. Men er det philosophisk at søge Gang og Sæde over Andre?

PERNILLE. Saadant strider ikke imod den rette Philosophie, naar Ansøgning skeer paa den rette Maade, saaledes at Almuen derved ikke forarges.

COS[illegible] vorledes kan det vel skee?

PERNILLE. Det skeer paa adskillige Maader,[1] blandt andre denne. En Mand for Exempel siger, at han selv ikke agter [illegible]ang og Titel, men at han ingen Ro har for sin [illegible]ustru, som idelig plager ham; saa at det [illegible] le[illegible] for hendes Skyld og for at have Fred i [illegible] han mod sin Villie søger om en Titel.[2] Saaled[illegible]ar jeg gjort og derved befriet mig for al Eftertale hos Almuen;[3] jeg siger »Almuen«; thi det er ikke nødigt at betjene sig af saadan Undskyldning blandt fornemme Folk, som veed, hvad en honnet Ambition er, og at den ikke strider mod Philosophien. Men der seer jeg en Tjener; vi maa afbryde vor Tale.

COSMOLIGOREUS. Det er ikke uden min Famulus. Han maa gjerne høre, hvad der tales, for at profitere deraf.

[1] »adskillige«, forskjellige.

[2] En saadan Mand er Pernille bekjendt fra Holbergs Komedie Den honnette Ambition.

[3] Den Pragiske Doctor var nylig, da han skildrede sin regelmæssige Levevis, ugift og boede sammen med en Pige, ligesom Metrodorus, men har nu, da han taler om Titler og Rang, en Hustru eller har haft en og er Enkemand.

SCEN. 5.

PETRONIUS. DE ANDRE.

PETRONIUS [for sig selv]. Der seer jeg jo en ung Philosophus, som taler med min Herre. Den Karl maa tidlig være bleven Doctor.[1]

PERNILLE. Lad Eders Famulus gaae til Side, medens vi tale sammen.

PETRONIUS [continuerer]. Hvis det ikke var en Doctor, saa vilde jeg sværge paa, at det var Leonores Pernille; thi de ere hinanden saa lige, som de kunde være støbte i een Form.

COSMOLIGOREUS. Hør, Petroni! gak til Side, saalænge jeg taler med denne Herre.

PETRONIUS [continuerer]. Jo meer jeg beskuer ham, jo meer ligner han hende.[2]

PERNILLE. Lad ham gaae rent bort; thi jeg har Andet af Vigtighed at tale om.

COSMOLIGOREUS. Gak kun hjem til dine Forretninger, Petroni! til jeg kalder paa dig.

PETRONIUS. Ak, Herre! jeg har og Lyst at tale med denne Fremmede; han ligner En af mine Kjendinger.

PERNILLE. Gaa bort, naar Jer Herre befaler Jer [det].

(Sagte.) Gid du faae en Ulykke med dine Kjendinger.

[Høit.] Hvad har Saul at gjøre blandt Profeter?[3]

[1] Pernille har vel en Doctorhat paa.
[2] I 1754 og de Høpffnerske Optryk: »jo meer han ligner hende«.
[3] »Hvad vil Saul iblandt Profeter?« staaer der i en Epistel, som hun har læst i Holbergs Moralske Tanker Side 570.

COSMOLIGOREUS. Gak strax bort, som jeg siger. *Qvid Saul inter Prophetas?*[1]

PETRONIUS (sagte). De sige: Hvad har Saul at gjøre blandt Profeter? Jeg kunde jo svare med en vis Dame: Han ledte efter sin Herres Æsler.[2] Ha ha ha! Maalet er ogsaa, gid jeg faa Skam, Pernilles.[3] Ha ha ha! (Gaaer bort)[4]

SCEN. 6.

COSMOLIGOREUS. PERNILLE.

COSMOLIGOREUS. Jeg staaer og grunder paa det, som min Herre siger mig om den Slags Ambition; thi jeg er just i den Tilstand, som behøver gode Raad. Jeg trænger til en Titel og Rang for

[1] Det hebraiske Mundheld, som er bleven til det latinske: *Qvid Saul inter Prophetas?* hedder i Vulgata, Første Samuelsbog det tiende Capitel: *Num et Saul inter Prophetas?* Er ogsaa Saul blandt Profeterne?

[2] Saul blev af sin Fader sendt ud for at finde hans forsvundne Æsler; efter at have søgt forgjæves i nogle Dage mødte han Profeten Samuel og fik af ham at høre, at Æslerne vare fundne og at han skulde blive sit Folks Konge. Profeten salvede ham dernæst til Kongeværdigheden, og da Saul kort efter mødte en Hob Profeter, talede han blandt dem paa deres Viis. Folk, som hørte ham saaledes profetere, sagde da: Er ogsaa Saul blandt Profeterne? og det Spørgsmaal blev en Talemaade i Jødeland. — Hvad det er for en Dame, Petronius kommer til at tænke paa ved det Spørgsmaal, hvormed han bortvises, er ubekjendt.

[3] »Maalet«, Stemmen.

[4] Scen. 5 er et Intermezzo, til hvis Forstaaelse det tjener at erindre dets Forbillede i Jean de France, hvor Arv kommer ind og gjenkjender Marthe i hendes Forklædning som Madame La Fleche. Petronius er i denne Scene kun en Klovn, og naar han siden igjen er sig selv, har han glemt, hvad han saae og hørte i denne Scene. Han har i Femte Akt ingen Anelse om, at den Pragiske Doctor er Pernille, og forbauses, naar hun afkaster den philosophiske Kaabe og viser sig i sine Pigeklæder.

en vis Aarsag Skyld; men jeg har ikke dristet mig til at gjøre Ansøgning derom, saasom menige Mand her i Landet holder Saadant for at være en Philosopho uanstændigt.

PERNILLE. Jeg siger Ham, at man her i Landet hænger ved det gamle forslidte Morale, som nu er ikke meer i Brug, og at en saadan Ambition aldeles ikke strider imod Philosophien.

COSMOLIGOREUS. Man vil dog ikke underkaste sig Almuens Eftertale, som forarges over Saadant.

PERNILLE. Hvorledes kan Almuen forarges over det, som den ei faaer at vide? Jeg har jo sagt, at Ansøgningen kan skee under en honnet Prætext. Hør, min Herre, er Han gift?

COSMOLIGOREUS. Nei, jeg er endnu ikke gift.

PERNILLE. Er Han forlovet?

COSMOLIGOREUS. Ja halvveis; thi jeg har fæstet mit Hjerte til en Enke, som her boer. Jeg har anmodet hende om Ægteskab, men har endnu intet fuldkomment Svar faaet.[1] Nogle mene, at jeg kunde facilitere Tingen ved at erhverve mig en Ærestitel.

PERNILLE. Ei, min Herre! der har Han jo den allerbedste Prætext og Leilighed. Han kan i Ansøgningen efter Landets Mode præludere om den liden Attraa, Han selv har efter Rang og Titel, og skyde Skylden paa Enken, foregivende, at hun som et skrøbeligt Fruentimmer anmoder Ham

[1] Cosmoligoreus taler ligesom Harlekin, naar denne siger: »Jeg er halv forlovet; thi jeg har givet mit Hjerte bort til en Pige, saa der fattes kun, at Pigen giver mig sit Hjerte igjen.« Holberg fortæller i sine Heltindehistorier, Første Del Side 324, at Harlekin siger saaledes i en Komedie.

om at gjøre saadan Ansøgning,[1] og at det er alene for at føie hende, Saadant skeer.

COSMOLIGOREUS. Men jeg er bange, at hun faaer Saadant at vide; thi jeg kan for visse ikke sige, om hun selv er for Rang. Det er alene en Præsumtion, som jeg har gjort mig.

PERNILLE. Vil Han kun levêre mig Sin skriftlige Ansøgning; jeg skal gaae ganske behændig dermed tilværks, og som jeg her har allerede store Venner paa de rette Steder, skal jeg mage det saaledes, at Han inden faa Dage skal naae Sit Maal. Imidlertid, naar Han taler med Enkefruen, kan Han lade, som at [illegible] mod Hans Villie vil paatrykke Ham en [illegible] g sige, at Han med Hænder og Fødder [illegible] e derimod for at vise Prøve paa Sin Philos[illegible]. Naar saaledes gaaes tilværks, erholder [illegible] t Sigte og uden den grove Almues Eftertale.

COSMOLIGOREUS (kyssende paa hans Haand). Ak, min Herre! det var en lyksalig Tid, paa hvilken jeg traf min Herre. Han har lettet en stor Sten fra mit Hjerte; thi jeg var forhen ganske tvivlraadig. Paa den ene Side stod mig for Øiene Folks Eftertale, og paa den anden Side frygtede jeg for Hinder i mit Frieri. Men nu er Knuden løst, og jeg reder mig med Reputation ud af Sagen.

PERNILLE. Jeg vil strax følge min Herre til Hans Hus og der dictere Ham, hvorledes Ansøgningen *philosophice* skal opsættes.

COSMOLIGOREUS. Men hvormed kan jeg forskylde saadan Velgjerning?

[1] »anmoder Ham om« — i de fleste Udgaver: »anmoder Ham til«; men der maa enten staae, som i Schous Udgave: »anmoder Ham om«, eller: opfordrer Ham til.

PERNILLE. Ei, tal ikke derom. Jeg tjener Folk med Fornøielse. Jeg holder det ogsaa for en Pligt at forplante her i Landet den nye Philosophie og at udrydde det gamle Pedanterie; thi sandt at sige, det er mit fornemste Ærende her i Landet.

COSMOLIGOREUS. Vil da min Herre ubesværet følge mig?

PERNILLE. Ja gjerne.

[Hun og Cosmoligoreus gaae bort.]

SCEN. 7.

JERONIMUS. LEANDER.

JERONIMUS. Ha ha ha! Det er en forslagen Pige. Jeg mærker, at hun vil have hans skriftlige Ansøgning i Hænder for at overbevise hendes Frue, at han er kun en Philosophus af Navn.

LEANDER. Og at han er en Hykler og Øienskalk.

JERONIMUS. Det dog ikke saa meget, som for at vise, at han er alene i egen Indbildning Philosophus; thi det kan være, at han selv bilder sig ind at være det, han virkelig ikke er; ligesom man seer Mange, der i philosophiske Skoler og Collegier oplæres i Vildfarelser og faaer en falsk Idee om Philosophie, saa de bilde sig ind, at den bestaaer i Kaabe, Skjæg, Egensindighed eller i pur Theori, skjøndt de rette Læremestere bør ikke saa meget beflitte sig paa at gjøre deres Disciple lærde, som at gjøre dem gode og dydige. Nu er han kommen under anden Information, som er end meer gal end den, han har faaet i sin Skolegang.

LEANDER. Monsieur Jeronimus mener den Pragiske Philosophie? Ha ha ha! Saa tidt jeg tænker derpaa, maa jeg forundre mig over denne Piges Capacitet. Jeg var alene bange for, at hun outrerede Tingen for meget.

JERONIMUS. Jeg ikke; thi naar man først har indprentet Nogen høie Tanker om sin Person og Lærdom, kan man siden let faae ham at troe hvad man vil, helst naar det flatterer Ens egen Tilbøielighed.[1] Thi ingen Lærdom kunde komme Cosmoligoreo meer tilpas end den, som indeholdes i det Pragiske Morale, hvori Rangsyge gjøres til en honnet Ambition og til en philosophisk Dyd.

LEANDER. Men hvad skal man sige om den fjortende Artikel, som tillader en Mand at ligge hos sin Pige to Nætter om Ugen uden at bedrive Synd?

JERONIMUS. Hun førte dette ganske vel ud, først ved at foregive, at Saadant skete efter den store Pragiske Doctors Præscription, dernæst ved at vise, at Saadant kan skee uden Synd, naar Intentionen er god og Sjælen er ren. Thi hvor urimelig saadan Lærdom end er, saa seer man dog, at den antages af alle *Fanaticis*.[2]

LEANDER. Pigen er stemplet og fortjener at doctoreres. Jeg ansaae med Forundring, hvorledes hun redede sig ud af den Fristelse, som Tjeneren bragte hende i.[3]

JERONIMUS. Ja det Samme var den artigste Scene. Jeg haaber, at hun vil lykkeligen fuldende Tingen, som hun har saa vel begyndt.

[1] »Ens egen« ɔ: hans.
[2] »*Fanaticis*« — i Schous Udgave: »Fanatikere«.
[3] »Forundring«, Beundring. — »Fristelse«, Fatalitet.

LEANDER. Hvad mon hun videre vil gjøre?

JERONIMUS. Det vil hun ikke sige. Jeg tør eiheller gjøre mig saa dristig at spørge den store Pragiske Doctor derom; vil derfor lade det Øvrige komme an paa hende alene. Jeg skal ellers give Monsieur Leander videre Undervisning derom og advare Ham, naar Tid er at lade sig indfinde.

LEANDER. Adieu, Hr. Jeronimus! Jeg recommanderer mit Anliggende paa det Bedste.

JERONIMUS. Han maa ikke tvivle om min Velvillighed. Adieu.

ACTUS V.

SCEN. 1.

PERNILLE i PHILOSOPHISK DRAGT.
CO[illegible]IGOREUS.

PERNILLE. Jeg mener, Hr. Collega, at Ansøgningen saaledes kan passêre.[1]

COSMOLIGOREUS. Ja vist. Jeg er kun alene bange, at Fruen [illegible] jeg skyder Skylden paa, kan faae Indhol[illegible] [illegible]ide, og at jeg derved kan fordærve min Sag.

PERNILLE. Hun ka[illegible] idetringeste ikke faae det saa snart at vide. Naar Han først erholder hvad Han søger, og bliver gift med Fruen, jævner Alting sig selv, og hun for at menagere hendes Husbonde tager efter andre Fruers Exempel gjerne Skylden paa sig. Det er os nu kun om at gjøre at have Prætext til Ansøgningen, ikke fordi den i sig selv er forfængelig eller stridig mod den rette Philosophie, men efterdi Hr. Collega selv idelig har prædiket derimod for Mangel af Kundskab om det rette og grundige Morale.

COSMOLIGOREUS. Det er sandt. Jeg og alle mine Ordensbrødre have anseet denne Søgen efter Rang og Titler som en stor Forfængelighed.

PERNILLE. Det kommer deraf, at Han og Hans Ordensbrødre have haft slet Skolegang; men jeg

[1] Femte Akt begynder hjemme hos Cosmoligoreus.

haaber, at De inden kort Tid skal blive bedre oplyst; thi jeg har i Sinde her at lade et Skrift komme for Lyset, hvori jeg skal forklare de fornemste Artikler af den Pragiske Philosophie, saa at Øiene skal aabnes først paa Dem og siden paa den hele Almue, saa at Enhver herefter skal vide at gjøre Forskjel imellem forfængelig Ærgjerrighed og honnet Ambition.

COSMOLIGOREUS. Hr. Hofrath gjør mig og det hele Land en vigtig Tjeneste dermed. Jeg længes efter at see det Skrift.

PERNILLE. Han skal snart faae det at see, og skal Han deraf tydelig lære, at Han og Andre hidindtil have kun været Philosophi i deres egen Indbildning. Vil Han nu kun overlevere mig Ansøgningen, som jeg strax skal befordre paa den bedste Maade. Imidlertid kan Han forrette Sit Ærende hos Fruen og foregive, at man imod Hans Villie vil paatrykke Ham en Titel, for at høre, hvad hun dertil vil sige.

COSMOLIGOREUS. Det vil jeg og gjøre. Adieu saalænge.

SCEN. 2.

COSMOLIGOREUS ALENE.

Alt hvad denne gode Hofrath lærer, synes i Førstningen at være falskt; men naar man med Skjønsomhed betragter det, saa er det en sund Philosophie, renset fra gamle Præjudicier og Pedanteri.[1] Man maa ogsaa troe, at en saadan anseelig Mand har nøie overveiet Alting, saa at man der-

[1] »Pedanteri« — i det sidste af de Høpffnerske Optryk: »Pedanterier«.

for paa hans Autoritet kan sikkert grunde sine Meninger. Nu kommer jeg til at begive mig i Skole paany igjen, og at gaae op ligesom fra Sinkelectien, saasom jeg mærker, at den Philosophie, som jeg hidindtil har gjort Profession af, gaaer ud af Moden. Man maa ret glæde sig ved at see Videnskaber saaledes daglig at tiltage,[1] og er det en Philosophi Pligt at tilsidesætte alle gamle Meninger, saa ofte han hører anden Lærdom, som er bedre grundet. Men jeg maa forrette mit Ærende. (Han banker paa.)

S[illegible]N. 3.

PERN[illegible] SINE EGNE KLÆDER.
[illegible]IGOREUS.

PERNILLE [illegible] min [illegible]erre tale med Nogen?

COSMOL[illegible] [illegible]eg studser ved at see Hende, min kjære Mademoiselle; thi just i dette Øieblik forlod jeg en lærd Mand, som ligner Hende paa et Haar.

PERNILLE. Det er mig kjært, at jeg ligner en lærd Mand. Ellers er ikke underligt, at blandt saa mange tusinde Ansigter et kan være et andet ligt. Har min Hr. Doctor ikke seet vor Kokkepige?

COSMOLIGOREUS. Nei, ikke det jeg veed.

PERNILLE. Hun ligner, min Tro, Doctorens Famulus saa livagtig, som de kunde være støbte i een Form, sær i Ryggen og bagtil.

COSMOLIGOREUS. Ja, vi ere hinanden Alle lige i den Ende, ha ha ha! Men maatte jeg spørge, om Hendes Frue er hjemme? Hvis saa er, og det

[1] »Videnskaber«, Kundskaber. I nogle Udgaver findes »Videnskaber« forandret til »Videnskaben«.

falder hende beleiligt, vil jeg have den Ære at opvarte hende.

PERNILLE. Fruen er til Tjeneste. Hun er ved Haanden og vil strax komme ud.[1]

SCEN. 4.

COSMOLIGOREUS. LEONORA.

COSMOLIGOREUS. Jeg beder om Forladelse, at jeg tvende Gange idag har incommoderet Fruen med min Besøgelse.[2] Jeg fik den første Gang formedelst Andres Nærværelse ikke Leilighed ret at tale om mit Anliggende, som jeg skriftlig har givet tilkjende. Jeg lever i den Forsikkring, at Fruen lader sig ikke forlede af misundelige Mennesker at bortkaste de gode Tanker, som Hun engang hår fattet om min ringe Person, og at jeg denne Gang faaer et trøsteligt Svar, hvorved mit Sind kan sættes i Rolighed. Jeg vidner for Himlen, at jeg alene har forelsket mig i Fruens Dyder og philosophiske Kvaliteter.[3]

LEONORA. Jeg har aldeles Intet tabt af de gode Tanker, som jeg har baaret til Hans Person; men at give saa hastig en fuldkommen Resolution, er ikke anstændigt. Alt, hvad jeg kan sige denne Gang, er dette, at jeg har stor Estime for Hr. Doctor, og at Han derfor ikke maa bortkaste Haab om at succedere i Hans Ansøgning.[4] Men .....

[1] »vil strax« — i de andre Udgaver undtagen Schous: »strax ı.

Ian besøgte Fruen i Første Akt om Formiddagen og besøhende nu om Eftermiddagen.

forelsket mig«. — At forelske sig pleier i Holbergs Komedier hedde at forlibe sig; kun i nærværende Komedie bruges et ır Gange Udtrykket at forelske sig.

»at succedere« skal her betyde at opnaae Succes, at reussere.

COSMOLIGOREUS. Ak, det Ord »Men« er et Tordenslag for mig. Jeg er bange, at Fruen scrupulerer over min Stand, og at Hun tager i Betænkning at indgaae et ulige Ægteskab.[1]

LEONORA. Hvo har bragt Ham paa de Tanker?

COSMOLIGOREUS. Nogle have villet bilde mig Saadant ind; og saasom de Samme ere saavel Fruens som mine egne Venner, saa have de hemmelig og mod min Villie og mit Videnskab søgt at erhverve mig en Ærestitel, hvilken jeg dog aldrig modtager.

LEONORA. Det skulde jeg ogsaa troe. Men er Hr. Doctor ellers forvisset om, at Saadant er i Gjærde?

COSMOLIGOREUS. Ja desværr; men jeg skal med Hænder og Fødder sætte mig derimod; thi jeg taber derved alle de høie Tanker, som Folk har haft om min Person.

LEONORA. Hvis en Titel bliver Ham uafvidende confereret, kan Han Intet tabe derved; thi Saadant tilkjendegiver ingen Begjærlighed efter Ære, men er alene et Naadestegn, som viser, at Regjeringen reflecterer paa Hans Meriter.

COSMOLIGOREUS. Jeg mærker nok, min kjære Frue! at hvis Saadant skete, vilde det ikke være Hende imod.

LEONORA. Det vilde være mig hverken med eller imod; jeg er ganske indifferent i slige Sager. Jeg kan gratulere dem, som den høie Øvrighed beærer med en Rang af egen Motiv, efterdi det er et Naadestegn; jeg laster derimod dem, som betle om Saadant, efterdi derved røbes deres Hovmod og forfængelige Ærgjerrighed.

[1] Fruen er en Rangsperson.

COSMOLIGOREUS. Paa hvad Maade Saadant end skeer, saa er det ingen Zirat i en Philosophi Liv.

LEONORA. Naar det skeer paa den første Maade, er det eiheller nogen Vanheld.[1]

COSMOLIGOREUS. Ei, min kjære Frue! Hun har heri ikke lige Principia med mig. En Philosophus zires af intet Andet end af sine egne Dyder og indvortes Valeur. Men der seer jeg Folk at komme ud. Maa jeg træde lidt ind med Fruen, at vi kan tale sammen i Enrum?

LEONORA. Ja gjerne. Vil han da ubesværet træde ind med mig.

COSMOLIGOREUS. Jeg haaber, at jeg saavel heri som i andre Ting skal bringe Fruen paa bedre og mere philosophiske Tanker; thi mit Sigte er alene at bringe Hendes naturlige Dyder til større Fuldkommenhed.

LEONORA. Jeg skal lade mig finde ganske lærvillig. (De gaaer ind.)

SCEN. 5.

PERNILLE. JERONIMUS. LEANDER.

PERNILLE. Jeg seer, at de ere alt borte; ret nu skal Komødien spilles.

LEANDER. Er Fruen ikke underrettet om denne Intrigue?

PERNILLE. Nei, det er sikkerst ikke at underrette hende derom. Hun kunde maaskee ellers sætte sig derimod, saasom hun er medlidend og øm over at prostituere Nogen.

[1] »Vanheld«, Vanzir.

JERONIMUS. Skal vi være tilstede, naar dette Skuespil gaaer for sig?

PERNILLE. Ja hvad Andet? I har kun at iagttage dette: Monsieur Jeronimus kommer først her ud, naar vor Philosophus tager Afsked med Fruen; men Monsieur Leander bier, indtil han hører, at der bliver Allarm.

JERONIMUS. Hvad Allarm kan her vel blive?

PERNILLE. Mener I vel, at det kan gaae af uden Allarm, naar Ansøgningen, som jeg overleverer, offentlig i hans Paahør bliver oplæst? Man vil derover see hans Philosophie i fuld Fyr og Flamme. Gjører I kun alene, hvad jeg siger; jeg skal nok udføre Resten.

JERONIMUS. Mangen virkelig Hofrath fortjener ikke den Titel bedre, end du.

PERNILLE. Deri har I maaskee ikke stor Uret. Men der seer jeg Pedantens Tjener. Han kommer nok for at lede efter sin Herre. Han har sin Vække med sig, hvilket dog nu ikke gjøres nødigt; thi hans Herre skal, naar Legen gaaer for sig, nok blive opvakt af Søvne. Lader os gaae til Side saalænge.

SCEN. 6.

PETRONIUS ALENE.

Min Herre bliver noget længe borte. Jeg maa tale med ham, skjøndt jeg har ikke meget Lyst at komme her. Det er en forbandet Pige, denne Pernille. Hun har kun liden Respect for Philosophien. Men jeg troer nok, at Doctoren recommanderer hende saaledes hos Fruen, at hun herefter holder sig i Skindet. Min Herre er vel en

stor Philosophus, saalænge man lader ham være i Ro; men det tjener ikke at pirre meget ved ham, det kan jeg og min Ryg vidne. Men der seer jeg, at han kommer ud tilligemed Fruen. Jeg vil holde mig her lidt til Side.

SCEN. 7.

LEONORA. COSMOLIGOREUS. PETRONIUS VED EN SIDE. KORT DEREFTER *PERNILLE* I PHILOSOPHISK DRAGT.

LEONORA. Jeg fatter det Altsammen, Hr. Doctor! og tager mod Hans gode Lærdom. Hav et Par Dage Taalmodighed, saa skal Han faae min endelige Resolution.

COSMOLIGOREUS. Jeg faaer at oppebie den Tid; recommanderer mig imidlertid. Men der seer jeg den Pragiske Doctor komme; han vil nok tale med mig.

LEONORA. Er det en practisk Doctor?

COSMOLIGOREUS. Ja, han er baade practisk og Pragisk. Det er en stor Mand, som jeg nylig er kommen i Kundskab med.

[Til Pernille.]

Hans Tjener, Hr. Hofrath! Her seer Han den dydige Frue, som jeg har beskreven.

LEONORA (sagte). Det Ansigt er mig bekjendt. Mig synes, at han ligner min Pernille.

COSMOLIGOREUS (tagende Pernille til Side). Har Hr. Hofrath efterkommet Sit gode Løfte?

PERNILLE. Nei, men nu er jeg paa Veien; det skal ikke blive forsømt. Jeg maa ved denne Leilighed hilse paa Fruen. — Hendes Tjener, min dydige Frue! Jeg haaber at komme meer i Be-

kjendtskab med Hende, og det ved Leilighed af denne min gode Ven, sær om han lykkes i sit Forehavende, hvorom jeg ikke kan tvivle; thi om Fruen vil forandre Sin Stand, kan Hun aldrig gjøre bedre Vall. Jeg vil ikke rose ham, fordi han er min Ven og Ordensbroder; men jeg kan sige dette, at han er Dyden selv.

COSMOLIGOREUS (sagte). Han taler som en oprigtig Ven og en ærlig Mand.

LEONORA. Har han allerede aabenbaret min Herre sit Anliggende?

PERNILLE. Ja vist, der er ingen Hemmelighed imellem os To. Jeg tjener ham med Fornøielse og gjør mig idag Umage med at befordre hans Ansøgning.

COSMOLIGOREUS (sagte). Hvad Pokker er dette? Jeg troer ikke, at.....

LEONORA. Hvad er hans Ansøgning?

PERNILLE. Fruen veed jo vel, at han søger om en Rang?

LEONORA. Det er meer, end jeg veed eller kan troe.

COSMOLIGOREUS (sagte til Pernille). Hvad Djævlen vil dette sige, Hr. Hofrath? Vil Han her prostituere mig?

PERNILLE. Ei, Hr. Collega! lar mig kun raade. Jeg skal saaledes føre min Tale, at Han skal takke mig. — Hør, min kjære Frue! jeg mærker, at Hun er noget mysteriøs; det er en Ting, som er imellem os og kommer ikke videre. Hr. Cosmoligoreus er og forsikkret om, at Fruen ikke fortryder derpaa, at han i Ansøgningen har betjent sig af Hendes Navn.

LEONORA. Af mit Navn? Hvad vil det sige?

COSMOLIGOREUS (trækkende Pernille til Side). Jeg er jo skammeligen forraadt.

PERNILLE [til Cosmoligoreus]. Hav dog Taalmodighed og hør Enden, saa skal Han takke mig.

(Til Leonora.)

Det vil sige saa meget, at efterdi han som en Philosophus holder det uanstændigt at søge om Rang, saa har han taget sig den Frihed at skyde Skylden paa Fruen, forhaabende at, om Saadant kom Hende for Ørene, Hun ingen Fortrydelse vilde bære derover, saasom man pardonnerer et Fruentimmer saadan Skrøbelighed; thi hvad som hos Mandspersoner lastes som Ærgjerrighed og kaldes Rangsyge, hedder hos Fruentimmer en honnet Ambition.

COSMOLIGOREUS (sagte). Gid du faae en Ulykke for mig, som du saa forhaaner.

LEONORA. Hvad hører jeg! Skal jeg være hans Skjul og Dække? Jeg skal strax offentlig give det tilkjende, saa at Alle skal faae at vide, at han er en Løgner og Bedrager.

PERNILLE. Ei, min smukke Frue! vær dog ikke saa hastig.[1] Betænk .....

LEONORA. Jeg skal betænke ham saaledes, at han aldrig skal bedrage Nogen videre.

COSMOLIGOREUS. Tro ham ikke, velbaarne Frue! han farer med Usandhed; det er en Bedrager.

PERNILLE. Eftersom jeg skjeldes for en Bedrager, saa maa jeg for at redde min Ære fremvise hans egenhændige Skrift.

COSMOLIGOREUS. Tro ham ikke; det kan være

[1] »hastig«, hidsig.

Noget, som han kan have skrevet i mit Navn, for at forspilde min Credit.

PERNILLE. Der vil vel findes Nogen, som kjender hans Haand.

LEONORA. Min Broder kjender uden Tvivl Haanden.[1] — Hør, Monfrere! kom strax herud.

COSMOLIGOREUS. *O infandum et inexpiabile scelus!*[2]

SCEN. 8.

JERONIMUS. DE FORRIGE. KORT DEREFTER *LEANDER.*

PERNILLE. Hør, Monsieur! kjender Han Haanden i dette Skrift?

JERONIMUS. Ja vist, det er Doctor Cosmoligorei Haand.

(Cosmoligoreus tramper paa Gulvet og truer, hvorpaa Leander efter Aftale kommer ud.)

PERNILLE. Vil Han oplæse Skriftet tydelig.

JERONIMUS (læser).

Gunstige Øvrighed!

Jeg har fæstet mine Tanker til en Enkefrue ved Navn Leonore og anmodet hende om Ægteskab. Samme Enkefrue har dertil ikke fundet sig uvillig; men saasom hun er plaget med Rangsyge, har hun ikke villet gjøre mig Ægteskabsløfte uden med de Vilkaar, at jeg først erhverver mig en anstændig Karakter. Jeg har med grædende Taare forestillet

[1] Hun maa selv kjende Cosmoligorei Haand, da hun har faaet et Frierbrev fra ham.

[2] »*infandum*« — vistnok hellere: *inauditum*. Cicero siger i sin ellevte Philippica, at Senatet dekreterede, at Dolabella skulde forfølges med Krig som Den, der havde krænket Guders og Menneskers Ret *inaudito inexpiabili scelere*.

hende, at saadan Ansøgning var mig haardere end Døden, saasom den ganske vilde ødelægge min Reputation; men jeg har med Graad og Bøn hidindtil Intet kunnet udvirke; hvorudover, saasom min Kjærlighed er saa stor, at jeg ingenlunde kan renoncere derpaa, saa nødes jeg at bide i et surt Æble og at fornægte mig selv. Min ydmygste Ansøgning er derfore, at ......

(Medens dette læses, spadserer Cosmoligoreus frem og tilbage med store Ophævelser, og Petronius staaer og stirrer paa Jorden.)[1]

LEONORA. Det er nok, det er en Løgner og Æretyv.

(Hun tager Memorialen, river den i Stykker og kaster Cosmoligoreus Stykkerne i Ansigtet, gaaende derpaa ind.)

SCEN. 9.

JERONIMUS. LEANDER. PERNILLE. COSMOLIGOREUS. PETRONIUS.

JERONIMUS. Det var en hæslig Streg af en Philosophus.

PERNILLE. Ja, det maa Han nok sige; at tillægge en brav Dame sin egen Feil!

COSMOLIGOREUS. Ak, jeg kan ikke meer. Jeg synker ned i Jorden.

JERONIMUS. Hvad har I vel at sige til Eders Forsvar?

COSMOLIGOREUS. Jeg har dette at sige, at jeg er falden i en Forræders Hænder.

PERNILLE. Den er ingen Forræder, som lægger falske Dyder for Dagen.

[1] »Ophævelser«, Gebærder.

COSMOLIGOREUS. Du har lagt for Dagen, at du er en Spidsbube og ingen Pragisk Doctor.

PERNILLE. Det er skammeligt at høre Saadant.

COSMOLIGOREUS. Nei, det er skammeligt at gjøre Saadant.

PERNILLE. Hvad Skammeligt har jeg gjort? Gjerningen er jo Eders.

COSMOLIGOREUS. Det er din Gjerning, som du har forledet mig til.

PERNILLE. Kan en stor Philosophus saa let tages ved Næsen?

COSMOLIGOREUS. Ingen kan tage sig vare for en listig Gaudieb.

PERNILLE. Nei, [illegible]e gaaer for vidt. Jeg maa have Satisfaction.

COSMOLIGOREUS. Du skal bekomme Satisfaction i Galgen.

JERONIMUS. Det er den skjønneste philosophiske Disputation, som kan blive holden.

PETRONIUS. Det synes mig ogsaa.

PERNILLE. Hør du, som est hans Famulus eller Discipel, kan du ikke hjælpe din Herre? Kom hid og respondeer under ham; du hører jo, at han allerede er sat i Bænken.[1]

COSMOLIGOREUS. Jeg agter ikke at disputere med en Misdæder paa den sædvanlige Maade. En Stok, Pidsk og knyttet Næve maa her alene bruges.

PERNILLE. Jeg er beredt til Alting. Kom an, afkast din Kaabe, saa skal jeg og afkaste min.

COSMOLIGOREUS. Se, der ligger min Kaabe.

PERNILLE. Se, der ligger ogsaa min.

[1] Hun kunde ogsaa have ladet det hedde: sat i Barokko, da hun kjender dette Udtryk fra Holbergs Moralske Tanker Side 219.

(Derpaa bryde de samtligen ud i høi Latter, naar de seer Pernille i hendes Pigeklæder.)[1]

COSMOLIGOREUS. O stupendam Metamorphosin!

PETRONIUS. Ak, Himmel! det er jo Eleonores Kammerpige, som har spillet Gjæk med min Herre.

PERNILLE. Ja, det er ungefær saaledes. I maa fortælle denne Historie til Enhver og lægge dertil: *Pernille fecit.*[2]

(Cosmoligoreus falder i Extase og hænger med Hovedet.)

PETRONIUS. Herre, det er Fruens Kammerpige, som har narret Ham.

(Cosmoligoreus bliver ved at grunde.)

Jeg siger, at det er Fru Leonores Kammerpige, den Samme, som i Formiddag talede saa bespottelige Ord mod den hellige Philosophie.

(Cosmoligoreus bliver ved.)

Ei, luk dog Øiene op! Se, hvorledes vi ere bedragne. (Cosmoligoreus bliver ved.)

Nei, nu maa jeg af Nødvendighed bruge min Vækker. (Giver ham et dygtig Slag paa Kinden.)

COSMOLIGOREUS. Ei, saa skal du faae en Ulykke og alle de Andre![3] Jeg skal myrde Eder, saa mange som I ere.

[1] De Personer, der »samtligen« bryde ud i høi Latter, naar de seer Pernille i hendes Pigeklæder, ere kun de To Jeronimus og Leander; Petronius tager ikke Del i Latteren.

[2] Hermed ender Stuepigens Rolle. Hendes sidste Ord ere en Variation af Henriks i Slutningen af Pernilles korte Frøkenstand: »jeg vil give Enhver Lov til at trykke den hele Historie og at sætte derunder *Henricus fecit.*«

[3] Maaskee hellere: Ei, saa skal du og alle de Andre faae en Ulykke!

(Han tager en Stol og forfølger dem. Leander, Jeronimus og Pernille tage Flugten, og Petronius bliver staaende et Stykke fra, skjælvende.)[1]

SCEN. 10.

COSMOLIGOREUS. PETRONIUS.

(De staae længe stiltiende, med nedslagne Hoveder.)

[illegible]OSMOLIGOREUS. Petroni!

[illegible]TRONIUS. Herre.

COS[illegible]LIG[illegible]EUS. Jeg har forløbet mig. Jeg beder dig o[illegible] delse.

PETRON[illegible] p[illegible]donnerer gjerne Hr. Doctor; men vil Ha[illegible] [illegible]rdonnere Andre, der saaledes har drev[illegible] ed Ham?

COSMOI[illegible] [illegible]a vist; jeg er bleven et ganske an[illegible] [illegible]. Nu begynder jeg allerførst at kjende [illegible] og at mærke, at min Philosophie har [illegible] grundet, og at jeg alene har været Philosophus i egen Indbildning.

PETRONIUS. Vil Herren lade den Spot blive uhævnet, saa bekjender jeg, at Hans Philosophie gaaer for vidt.

COSMOLIGOREUS. Jeg vil ikke alene lade den blive uhævnet, men takke den Pige, som har aabnet mine Øien og paa een Gang har lært mig Mere, end som jeg al min Tid har lært i Skoler og philosophiske Collegier.

PETRONIUS. Dette begriber jeg ikke; thi denne Spot har saaledes oprørt mit philosophiske Kallun, at jeg er færdig at sætte Ild paa Huset.

[1] Ved at jage med en Stol efter de Andre minder han om Vielgeschrey i Slutningsscenen af Den Stundesløse. Stolen tyder paa, at Scenen foregaaer i en Stue i Leonoras Hus. Den følgende Scene foregaaer paa Theatret, som ikke skal tænkes at være Andet end hvad det er.

COSMOLIGOREUS. Hos mig derimod har den gjort langt anden Virkning; thi jeg anseer denne Pige som en Medicus, der ved Remedier, skjøndt noget skarpe, har curêret mig. Jeg mærker, at den Philosophie, som gemeenlig læres i vore Skoler, bestaaer i pure Ord; vi lære at tale om Dyder; men vi lære ikke at practisere dem. Vi lære at kjende Dyrs, Træers og Planters Egenskab uden at blive underviste i Egenkundskab, ja vi lære at see Skjæven i Andres, men kan ikke see Bjælken i vore egne Øien, saa at vi komme ud af Skolerne lærdere, men ikke bedre og dydigere. Vore Læremestere bedrage os ved deres udvortes Anseelse, ved deres Skjægge, Klædedragt og philosophiske Grimacer; de bilde os ind, at Philosophie bestaaer deri, *item* stedse at declamere mod Verden og at igjennemhegle de Laster, som vi selv øve. Vi søge ikke at udlede Sandhed, men stræbe kun blindt at følge vore Læremesteres Meninger. Det gaaer os, som gemeenlig i Selskab, naar En gisper, saa gispe alle Andre tilligemed ham. Vi følge blindt deres Lærdom, om hvilke vi have engang fattet høie Tanker, og de vildfarende Principia, som vi i Ungdommen have faaet, hænge stedse ved os, saa at vi forsvare dem med største Haardnakkenhed.[1]

PETRONIUS. Jeg mærker, at det er sandt; thi Enhver forsvarer sin Sects Lærdom.

[1] Holberg siger i Forberedelsen til Socrates og Epaminondas: »ligesom man mærker, at naar En i et Selskab bliver utidig og gisper, saa gisper det hele Laug med, saa følge de fleste Lærde blindt en vildfarende Lærers Fodspor og arbeide ikke meer paa at udlede Sandhed, men at forsvare den Sect, som han eengang har antaget.«

COSMOLIGOREUS. Visseligen! thi han beflitter sig kun paa at forklare og forstaae sin Læremesters Mening uden at erhverve egen Mening. Det gaaer til i Philosophie, som i Religionssager. Hvo der er opdragen i en Mahomedansk Skole, holder Mahomeds Lærdom alene for Sandhed, og hvo der er opklækket i en Synagoge, sætter sit Liv til for den jødiske Tro; thi den Ærbødighed, man har fa[illegible]et for sine Lærere, foraarsager, at man hverken vi[illegible]r [illegible] Sandhed.

[illegible]n Maade har jeg og været e[illegible] [illegible]ilosoph[illegible] Indbildning.

[illegible]a hvad Andet? thi ligesom jeg blin[illegible] [illegible]e Læremesteres Fodspor, saa har du [illegible]rdom. Om jeg havde holdt det for en [illegible] og skuffe, saa havde du troet det S[illegible] [illegible]e Hændelse idag har aabnet mine [illegible]n [illegible] mig Anledning til at examinere flere Vildfarelser. Jeg troer nu, at en Philosophi Kvalitet bestaaer ikke i at føre et stridigt Levnet mod Andres, men at føre et bedre Levnet end Andre.[1] Og vil jeg derfor herefter ikke afsondre mig mere fra simple Borgere, hverken i Levemaade eller Klædedragt. Se, der ligger min philosophiske Kjole, som jeg træder under Fødder.[2]

[1] I Forberedelsen til Socrates og Epaminondas hedder det: »En Philosophi Karakter er ikke at leve anderledes, men bedre end den menige Mand, ikke at føre et stridigt Levnet mod Andre, men et fornuftigere Levnet end Andre.«

[2] Hans Kaabe eller philosophiske Kjole, som han kalder den, kan have ligget paa Gulvet, siden han afkastede den i forrige Scene efter Pernilles Opfordring; men det kan ogsaa tænkes, at Petronius i forrige Scene tog den op og gav ham den paa igjen, medens han befandt sig i Extase over, at den Pragiske Doctor var Pernille.

PETRONIUS. Se, der ligger og min philosophiske Kaabe, som jeg træder under Fødder.[1]

COSMOLIGOREUS. Du maa herefter ikke meer kalde mig Cosmoligoreus, men Cosmus Holgersen.

PETRONIUS. Herren maa eiheller meer kalde mig Petronius, men slet og ret Peer.

COSMOLIGOREUS. Ja vore philosophiske Navne maa forvandles til menneskelige.

PETRONIUS [til Spectatores]. Hvis Ovidius nu stod op igjen, vilde han finde rig Materie til Forvandlinger; han vilde i een Time finde to Philosophos forvandlede til Mennesker og en Pragisk Doctor til en Stuepige.

[1] Petronius afkaster formodentlig sin Studenterkappe; han har ingen philosophisk Kaabe. — Om hans Kostyme paa Skuepladsen erfares af Komediehusets Regnskaber fra 1754, at han var iført en »Famulikjol« og havde en sort »Kappe« af samme Slags Tøi, som de to »Kapper« eller Kaaber, der bares af Cosmoligoreus og Pernille.

DEN FORVANDLEDE BRUDGOM

OM DEN FORVANDLEDE BRUDGOM

DENNE *lille Komedie, som blev Holbergs sidste, er skreven et Aars Tid efter at han havde afsluttet sin Komedieskrivning for den kongelige danske Skueplads med Republiken, og er et Efterspil til Abracadabra, eller, som der staaer i Forordet til den ældste Udgave, et Stykke, der stedse maa spilles tilligemed Abracadabra; thi som det ene er uden Actricer, saa er det andet uden Acteurs. Det blev skrevet efter Anmodning, fortæller Holberg, og rimeligvis er han allerede i den Tid, da han lod nogle af sine Venner læse Abracadabra, for at høre, hvad de mente om en saadan Komedie uden Actricer, bleven opfordret til ogsaa at skrive en Komedie uden Acteurs; thi han fortæller i sin Epistel 455, at han fik denne Opfordring, efter at Abracadabra »var forfærdiget«. Men først efter at Abracadabra i November 1752 var spillet og mod Forventning ingen Lykke havde gjort, kom Den forvandlede Brudgom til Existents.*

Komedien maa være forfattet i Slutningen af 1752 eller i Januar 1753. Man seer nemlig af Theatrets Regnskaber, at Suffløren og Kopisten Blostrup den 12. Februar 1753 fik Betaling for at have afskrevet Stykket,[1] *og da han senere i samme Maaned fik Betaling for Rollernes Udskrivning, og der af Thielo sattes Melodi til Slutningssangen, har vel Theaterbestyrelsen haft i Sinde at bringe Stykket til Opførelse. Men det skulde kun spilles sammen med Abracadabra, og da denne Komedie ikke blev gjenopført i mangfoldige Aar, henlaa Den forvandlede Brudgom ligeledes i mangfoldige Aar ubenyttet ved Theatret, og vedblev at henligge ubenyttet endnu, da Abracadabra omsider gjenopførtes nogle*

[1] Jvfr. Første Bind Side 214.

Gange i Tiden fra 1817 til 1847. Først da Abracadabra efter en ny lang Hvile atter kom frem i November 1882, opnaaede Den forvandlede Brudgom at blive forestillet paa den danske Skueplads; de to Stykker spilledes i Forening og vandt saa meget Bifald, at Forestillingen blev gjentaget 13 Gange i Saisonens Løb. I den paafølgende Saison ophørte de at spilles i Forening; men hvert af dem er siden spillet mange Gange, og Den forvandlede Brudgom har ikke blot gjort Lykke paa den danske Skueplads, men ogsaa i Norge.

Forinden Stykket i 1882, eller 130 Aar efter at Theatret havde faaet det af Holberg, fremkom paa Skuepladsen og viste sig at være et ligesaa morsomt Stykke som Abracadabra, havde det været betragtet som et daarligt Arbeide, et Stykke, der helst maatte have været uskrevet. Rahbek yttrede i 1805, at det »hverken fra Æmnets, Karakterernes, Intriguens eller Dialogens Side har Noget, der berettiger det til at sættes ved Siden af sine øvrige Sødskende«. Han kalder det et uværdigt Efterspil til det mesterlige Abracadabra, og da han nødigt vilde ansee Holberg for Æmnets Opfinder, ønskede han at kunne opdage en fremmed Kilde, som Holberg havde betjent sig af; men ingen saadan Kilde fandtes, og der var ikke Andet at fremføre til Holbergs Undskyldning end, at han havde skrevet Stykket efter Anmodning, ikke af egen Drift. Boye kalder det i Fortalen til sin Udgave af Holbergs Moralske Fabler: »det Uheldigste af Alt hvad Holberg har skrevet eller rettere det eneste Uheldige«, og da han optog det i Supplementbindet til Rahbeks Udgave af Komedierne, satte han paa Titelbladet: »Skreven efter Begjæring uden Acteurs«. I sin Omtale af Stykket i Fragmenterne over Holberg i Athene 1817 erkjender han, at Hovedpersonen, den gamle Enkefru Terentia, der udmajer sig for at gjøre Erobringer og uagtet sin Alder har Indbildninger om sin Skjønhed, er en komisk Karakter; men han beklager, at denne Karakter ikke er behandlet med

den fornødne Delicatesse, og han er aldeles misfornøiet med Katastrofen, som efter hans Anskuelse fordærver Indtrykket af det Hele; »thi (siger han) Opdagelsen, at Terentias Brudgom er forvandlet til et Fruentimmer, er hverken komisk eller nogen tilfredsstillende Løsning af Fabelens Indvikling«, og han tilføier: »Det vilde have været let for Digteren at ombytte denne Opløsning med en anden, og derved havde hans Stykke vundet en mærkelig Forbedring«.

Men Stykket kan ikke godt have anden Opløsning end den, som det har. Dets Formaal er at vise, hvorledes den latterlige Metamorfose, som er foregaaet med Fru Terentia, og som hun selv alene er Skyld i, straffes med en anden Metamorfose, som bringer hende til at indsee sin Daarskab og omvende sig.

Terentia er en gammel Bedesøster fra Christian den Sjettes Tid. Naar Komedien begynder, er den pietistiske Enkefrue Aftenen forud kommen fra et Besøg i Hovedstaden hjem til sine to voxne unge Døttre, med hvem hun lever i en Provinsby, men er i Løbet af de faa Uger, hvori hun har været borte, bleven mærkværdig forandret. Det muntre Liv i Kjøbenhavn under Frederik den Femtes Regjering har behaget hende i høi Grad; hun har faaet Smag for at more sig, vil i Ægteseng paany og sværmer for unge Officerer. Pyntet og sminket allerede paa Morgenstunden fortæller hun sin Kammerpige Pernille, hvor forandret hendes Sind er blevet, og at hun vil anmode Madam Kirsten Giftekniv om at skaffe hende en kjøn ung Officeer til Mand. Pernille, som finder, at Fruen »bør have Plads i Ovidii Metamorphosis«, fortæller Jomfruerne, hvad deres Moder har i Sinde, og lover Madam Kirsten en god Belønning, hvis hun kan afvende den forestaaende Ulykke. Kirsten finder da paa, at lade Terentia faae en saadan Brudgom, som hun ønsker sig, men kort derefter miste ham ved, at han forvandles til en ung Pige, saa Fruen af hans Metamorfose kan see, at hendes egen Metamorfose har mishaget

Himlen, at hun bør afholde sig fra at indgaae nyt Ægteskab og vende tilbage til sit forrige Levnet.

Ved Intriguens Bedømmelse maa man have i Erindring, at det var en Folketro, at Mennesker i Ungdommen pludseligt kunde skifte Kjøn. Troen var gammel. Plinius taler i sin Naturhistorie om unge Pigers Forvandling til Mandfolk og anseer ikke disse Forvandlinger for Fabler. Nye Exempler paa Kvinders Forvandling til Mandfolk fremkom i de efterfølgende Tider, og Exemplernes Antal blev i Holbergs Tid forøget med en Historie, som staaer meddelt i Theatrum Europæum *for Aaret 1708.*[1] *Naturligvis var der noget Sandt i disse Historier; men hvad der holdtes for en Forvandling, var ingen Forvandling, men en Opklaring af et abnormt Individs Kjøn. Pigerne, som vare blevne til Mandfolk, havde ikke været Piger; det var Mandfolk, hvis Kjøn havde været feilagtig bedømt. I Komedien lader Kirsten en ung Mand blive forvandlet til Jomfru. Saadan Forvandling fra Mandfolk til Fruentimmer havdes der ogsaa Exempler paa, men var en langt sjældnere Forvandling end den fra Fruentimmer til Mandfolk. Komedien er ikke, som Rahbek fandt, et uværdigt Efterstykke til Abracadabra; den er et morsomt Efterstykke; men Indholdet vilde forstaaes bedre, naar Titelen angav det nøiere; man kunde ønske, at Stykket i Lighed med Abracadabra havde en dobbelt Titel og hed: Den forvandlede Brudgom eller Metamorfose for Metamorfose.*

[1] I Kapitlet Sonderbare Geschichte vom Jahr 1708, Side 378. »In der Gegend Charleroy hat sich nachfolgende merckwürdige Begebenheit zugetragen, dass daselbsten auf einem Dorf eine Jungfer auf einmahl in eine Mannsperson verwandelt worden«.

EN FORVANDLEDE BRUDGOM

KOMEDIE I EEN AKT

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA DET KONGELIGE THEATER
SØNDAGEN DEN 26. NOVEMBER
1882

PERSONERNE

FRU TERENTIA, EN BEMIDLET ENKE
LEONORA OG LA[illegible]TIA, HENDES DØTTRE, TO VOXNE JOMFRUER
PERNILLE, KAMM[illegible]
ELSEBET, [illegible]ER
MADAM KI[illegible]N [illegible]KNIV

SCENEN [illegible]TAD, i FRU TERENTIAS HUS.

I den ældste Udgave af [illegible] hedder KIRSTEN GIFTEKNIV i Personlisten feilagtigt KIRSTEN GIFTEK[illegible]r vedbleven at hedde saaledes i Personlisten i de andre Udgaver [illegible]et kongelige Theaters Plakater.

SCEN. 1.

FRU TERENTIA PYNTET OG SMINKET. *PERNILLE.*

TERENTIA. Hør, Pernille! jeg har noget Magtpaaliggende at aabenbare for dig.

PERNILLE. Jeg kan tænke, hvad det skal være. Fruen vil efter Sin Sædvane katekisere. Det kan være godt nok; men man maa dog holde Maade i Alting.

TERENTIA. Katekisere, siger du?

PERNILLE. Ja, man kalder det jo saa. Jeg mener Hendes Straffeprædikener, som Hun slider paa hver Dag.

TERENTIA. Du tager feil, Pernille. Nu præker jeg i en ganske anden Tone; thi jeg er paa nogle Uger, da jeg var i Hovedstaden, bleven til et ganske andet Menneske. Nu finder jeg ikke Behag uden i Discurser, som handle om Forlovelser, Bryllupper, Dans, Spil og Maskarader.

PERNILLE. Nei, nu bliver jeg ganske forsagt. Hvis saa er, bør Fruen have Plads i Ovidii *Metamorphosis.*[1] Mig synes ogsaa paa Fruens Klæder og krusede Haar, at Hun siden Hendes Hjemkomst maa være bleven omstøbt i en anden Form; thi

[1] Ovids Forvandlinger hedder *Metamorphoses;* men Holberg pleiede at kalde dem *Metamorphosis,* og saaledes kaldte han ogsaa sin Efterligning af dem. Dog citeres i Jakob von Thybo (Act. III. Sc. 4) nogle Vers som staaende i »*Metamorphoseon Libro secundo*«.

Hendes Ansigt seer ikke saa kateketisk ud, som tilforn, og Hendes Øien spiller i Hovedet, ligesom Hun kunde være slagen med Elskov.

TERENTIA. Du har truffet det paa et Haar, Pernille!

PERNILLE. Det er jo ligesom at see et Træ skyde Knopper om Vinteren, naar Bladene pleie at falde. Jeg troer ikke, at Fruen har i Sinde at gifte Sig paa Sin gamle Alder.[1]

TERENTIA. Hvad! Gamle Alder? Fanden er gammel, Pernille! Ja vist vil jeg gifte mig.

PERNILLE. Ei Snak, Frue! det troer jeg aldrig.

TERENTIA. Jo min Sjæl vil jeg gifte mig. Vil du nu troe det?

PERNILLE. Med hvem da? Det er vel med vor Gjenbo den gamle Jeronimus, som pleier at komme hid?

TERENTIA. Den gamle Jeronimus! Fy for tusinde Ulykker! Jeg er ingen Elskerinde af Antikviteter. Jeg vil have friskt Kjød. Officeer-Standen staaer mig bedst an. Det er unge Krigsmænd, som jeg nu løber gal efter.

PERNILLE. Ha ha ha!

TERENTIA. Du leer deraf, Pernille? Da jeg var sidst i Staden, kom jeg i Selskab med tre unge strudsfjerede Cavalerer;[2] de Samme have ved deres yndige Omgængelse sat mig i saadan Bevægelse, at om det var tilladt, saa giftede jeg mig med dem alle Tre. Dog stod den Ene af dem mig

[1] »Jeg troer ikke«, jeg kan ikke troe.

[2] De tre unge Cavalerer, som Terentia kalder »strudsfjerede«, vare Officerer, hvem hun saae i deres Uniform, og som havde Fjerbusk paa Hatten. Strudsfjer betød, som der staaer i Moths Ordbog, Plumage. Fjer af Strudsfuglen brugtes paa Cavaleerhatte, men var ikke reglementeret Hattepynt i Armeen.

edst an; thi jeg kan sige, at det var en Læk-
lsken. Han havde et Ansigt, som en deilig
'u.
NILLE. Jeg er ganske henrykt over denne
[1] men jeg haaber endnu, at det er kun Skjemt.
ENTIA. Jeg kan forsikkre dig paa min Ære,
er mit ramme Alvor. Jeg vil giftes, og jeg
iftes med saadan En.
NILLE. Hvis det er Fruens Alvor, saa har
o ingen Ære meer at sætte i Forsikkring;
ın opoffrer den ved saadan Opførsel. Be-
dog, hvad som heraf vil flyde. Det er jo et
ıgende, som vil tilveiebringe Latter og For-
ı ingen rigere Materie kan gives til en Ko-
:. Betænk ogsaa, hvorledes Hendes to Døttre
ılive tilmode, naar de faaer høre, at de skal
ın ung Snushane til Stiffader.[2]
ENTIA. Jeg agter hverken Folks Snak eller
Døttres Vrede.[3]
NILLE. Betænk videre, min kjære Frue,

ENTIA. Jeg vil Intet videre høre derimod.
der alene, at du heri lader see din Troskab
mig.
NILLE. Det er ingen Troskab at styrke
i det, som sigter til Hendes Skjændsel og
ervelse.
ENTIA. Jeg beder for det Første alene, at
lder dette taust, indtil jeg har overlagt det

ykt over«, betagen af.
ng Snushane«, en ung Vindbøitel. I Sc. 10 kalder Per-
m »en ung Spradebasse«.
este andre Udgaver: »Jeg agter hverken om Folks Snak
ı mine Døttres Vrede«; i Schous Udgave: »Jeg bryder
rken om Folks Snak eller om mine Døttres Vrede«.

med den gamle Madam Kirsten Giftekniv, som pleier at gaae forlibte Folk til Haande.[1]

PERNILLE. Det er sælsomt, at Fruen vil recommandere Taushed til en ung Pige. Jeg maa aabenbare det, om det skal gaae ud af mine Sider.

TERENTIA. Se, Pernille, jeg forærer dig her ti Ducater for at bevæge dig til at tie og at gaae mig til Haande.[2]

PERNILLE. Jeg bekjender, at Saadant er en stor Fristelse for mig; men ......

TERENTIA. Ingen Men! Tag du kun mod Ducaterne.

PERNILLE. Jeg mærker da, at jeg kommer til at føie Fruen.

TERENTIA. Hvis du holder, hvad du har lovet, skal du faae dobbelt saa meget siden. Nu gaaer jeg hen til Madamen for at raadslaae med hende.

SCEN. 2.

PERNILLE ALENE.

Mon jeg sover eller drømmer? Mon jeg er ved min Fornuft eller ei? Kan saadan Forandring være naturlig eller ei? Hvis nogen Anden havde fortalt mig, at den pæne og devote Terentia var

[1] En kjøbenhavnsk Koblerske af samme Navn omtales i Den Stundesløse Act. I. Sc. 2, hvor Magdelone siger: »Madam Kirsten Giftekniv har tilbudt mig adskillige Gange for en Discretion at skaffe mig en brav Mand.« I Den Vægelsindede og i Ulysses von Ithacia tales om en Maren Giftekniv. Tilnavnet Giftekniv betyder ifølge Pastor Feilbergs Jydske Ordbog: »en Kvinde, der giver sig af med at stifte Ægteskaber«. Kniv har i denne Sammensætning en obscøn Betydning, en saadan, som det har i den gamle Talemaade: Hun vil til Knivs. I den tydske Oversættelse af Komedien 1755 hedder Kirsten Giftekniv »Barbara«.

[2] 10 Ducater var 20 Rigsdaler, i Nutids Penge 80 Kroner.

forfalden til Vellyst og Daarlighed,[1] og at et saadant gammelt Orgelværk begynder at løbe gal efter unge Mandspersoner, vilde jeg holde det for den urimeligste Fabel.[2] Men jeg maa vel troe, hvad jeg med egne Øren har hørt og med Eed bekræftet.[3] Jeg erindrer mig nu at have læst hos en Skribent, at visse Mennesker ynges ved Alderen, og at de ikke begynde at løbe galne, førend de faaer graa Haar.[4] Naar jeg tænker mig om, finder jeg flere Exempler herpaa, saa at jeg mærker, at om det ikke er almindeligt, saa er det dog ikke ganske unaturligt. Den Reise, som Fruen gjorde til Hovedstaden, har uden Tvivl givet Anledning hertil, saa at hun har faaet Smag i de Ting, som hun tilforn har vraget, efterdi hun dem tilforn ikke har prøvet. Nu staaer det paa, om jeg kan holde det Taushedsløfte, som jeg har forbundet mig til. Men der seer jeg Jomfruerne. Ak ak! jeg finder allerede Smerte i min Side, ret ligesom Hul vilde gaae derpaa.[5]

[1] »Vellyst«, Forlystelse.
[2] Et »gammelt Orgelværk« kaldes ogsaa Magdelone af Skriverkarlene i Den Stundesløse Act. I. Sc. 2.
[3] »og med Eed bekræftet« — i Liebenbergs Udgaver: »og med Eed [er] bekræftet«. Men Ordene »har hørt« skal underforstaaes ved »med Eed bekræftet«.
[4] Der siges i Den honnette Ambition Act. I. Sc. 1, »Folk her i Landet bliver ikke ret galne, førend de have naaet deres tresindstyvende Aar«; og i Holbergs Epistel 176 staaer, »at man her ikke bekommer Lyst til at danse, førend man faaer Ligtorne, og at man ikke faar Smag paa Verden, førend man bliver 60 Aar gammel«.
[5] »finder«, føler.

SCEN. 3.

LEONORA. LAURENTIA. PERNILLE.

LEONORA. Søster, synes dig ikke det Samme, nemlig at vor Moder er ikke Den, som hun var før hendes Bortreise?

LAURENTIA. Mig synes det Samme.

LEONORA. Hun har staaet en halv Time ved Toilettet imorges for at kruse og sminke sig.

LAURENTIA. Og paa hendes Bord fandt jeg en Roman istedenfor en Bønnebog.

LEONORA. Men der seer jeg Pernille staaende med nedslaget Hoved. — Hør, Pernille! hvi staaer du saa henrykt?[1]

PERNILLE. Jeg er ikke vel, Jomfru.

LEONORA. Hvad fattes dig da?

PERNILLE. Jeg laver til Barsel.

LEONORA. Hvad, for en Ulykke! Laver du til Barsel?

PERNILLE. Ja vist, og det, som mere er, jeg er færdig til at føde. Jeg bær paa et vanskabt Foster, som vil ud igjennem min Side.

LEONORA. Det er jo en forblommet Snak. Hvad vil Saadant sige?

PERNILLE. Det er at sige, jeg gaaer frugtsommelig med en Hemmelighed, som jeg ikke maa aabenbare.

LEONORA. Kan du vel holde Noget hemmeligt for os? Siig dog frem hvad det er.

PERNILLE. Ak, jeg kan ikke holde mig længere. Jer Moder, Jomfru, ...

LEONORA. Hvad vil du sige med vor Moder?

[1] »henrykt«, fordybet, tankefuld.

PERNILLE. Intet Stort, Jomfru, uden det, at
ıun er bleven rent gal paa den Reise, hun nylig
ıar gjort.

LEONORA. Vi har dog ikke mærket, at hun er
orfalden til noget Raseri.

PERNILLE. I har maaskee da ikke talt med
ıende.

LEONORA. Ikke uden kortelig iaftes, da hun
:om tilbage, da vi gratulerede hendes Hjem-
:omst.

PERNILLE. Jeg hører da, at I veed ikke ret
neget.

LEONORA. Vi har alene mærket, at hun seer
ıoget munter og lystig ud, hvilket vi ikke kan be-
ribe.

PERNILLE. Ikke Andet? Det forslaaer ikke.

LEONORA. Jeg og min Søster har ogsaa med
'orundring anmærket dette,[1] at hun imorges iste-
.enfor efter Sædvane at holde Lovsang har staaet
ıst en Time ved Toilettet for at sminke og kruse
ig.

PERNILLE. Ikke Andet? Det forslaaer ikke.

LEONORA. Os synes, at det kan være nok.

PERNILLE. Bedre op, bedre op!

LEONORA. Jeg skulde ikke troe, at hun som en
ammel Kone har i Sinde at gifte sig.

PERNILLE. Det forslaaer ikke, Jomfru. Bedre
p, bedre op![2]

[1] »anmærket«, bemærket.
[2] »Bedre op!« (i den tydske Oversættelse 1755: »Höher auf!«)
ruger man at sige, naar der skal gjættes paa Noget, og den
jættende skal hjælpes til at udfinde det Rigtige. Replikken fore-
ommer i en bekjendt Anekdot om Keiser Josef den Anden
g en gammel Militær; men der maa vel i Holbergs Tid have
cisteret en lignende Anekdot om andre Personer.

LEONORA. Gid du faae Pokker med dit Bedre op! det er jo Alt hvad som kan skee hende til Beskæmmelse og hendes Børn til Ulykke.

PERNILLE. Jeg siger: Bedre op, bedre op!

LEONORA. Hun vil maaskee gifte sig med en karakteriseret Person her for at faae Rang;[1] thi de saakaldte devote Folk og Katekiseer-Søstre ere gemeenlig mest rangsyge.[2]

PERNILLE. Jeg siger: Bedre op, bedre op!

LEONORA. Jeg skulde ikke troe, at hun vil gifte sig for at faae flere Penge, og at den gamle Jeronimus, som ....

PERNILLE. Den gamle Jeronimus? Fy, for en Ulykke! Er det Parti for en galant ung Frue, som Jer Moder?

LEONORA. Kalder du Den ung, som er imellem 50 og 60 Aar?

PERNILLE. Fruen er ikke over 20 Aar gammel.

LEONORA. Og hendes yngste Datter er 17 Aar.

PERNILLE. Det vil ikke sige, Jomfru. Heri maa I tage Fornuften fangen og sætte Regnekunsten til Side. En Dame, som løber gal efter Mandfolk og støver efter unge Officerer for at gifte sig med En af dem, kan ikke være gammel, endskjøndt hun er ganske graahærdet eller skaldet.[3]

LEONORA. Hvad! Vil hun gifte sig med en ung Officeer?

LAURENTIA. Det maaskee er for mig, at hun søger efter en ung Officeer.

PERNILLE. Nei, Jomfru Laurentia, I skal ikke

[1] Terentia lader sig altsaa titulere Frue, skjøndt hun ikke er i Rangen.

[2] »Folk« betyder ofte hos Holberg Fruentimmer. »Katekiseer-Søstre« hedder i den tydske Oversættelse »Betschwestern«.

[3] »endskjøndt«, selv om.

smøre Jer derpaa.[1] Det er for hende selv, og Personen skal blive Jer Stiffader.

LAURENTIA. Hvis du skjemter hermed, saa har du Synd deraf.

PERNILLE. Jeg sværer ved alt det, som helligt er, Alting forholder sig saaledes. Se her; disse Ducater har Fruen foræret mig for at gaae hende til Haande eller idetringeste at tie, indtil hun faaer sin Resolution iværksat, og vil hun dertil betjene sig af Madam Kirsten Giftekniv, som pleier at gaae forlibte Folk til Haande. Jeg maa strax for Saadant at forekomme begive mig til samme Koblerske og love hende en god Belønning, hvis hun kan ophitte Noget, som kan afvende saadan forestaaende Uheld. Adieu til videre. Gaaer I kuns ogsaa bort.

SCEN. 4.

TERENTIA ALENE.

(Med et Speil i Haanden.)[2]

Jeg skal i denne Dag have fat paa den gamle Kirsten, hvor jeg og skal finde hende.[3]

(Hun seer sig i Speilet.)

Ingen Fare, ingen Fare. Der er, min Sjæl, endnu nogle Skjønhedslevninger tilbage i mit Ansigt. Jeg er *par Dieu* fornøiet med mine Øien, og hvis

[1] »smøre Jer derpaa«, profitere derved.

[2] Paa det nuværende Theater foregaaer Stykket hele Tiden i een og samme Stue; men Holberg har sandsynligvis tænkt sig, at det foregaaer i forskjellige af Stuerne i Terentias Hus.

[3] Fruen synes ikke at have været hos Kirsten, hvem hun i Slutningen af Første Scene vilde gaae hen til; derimod har hun, som man siger i det Følgende, haft Bud hos hende, og Budet traf ikke Kirsten hjemme.

mit Speil ikke bedrager m
komme Blodet til at koge
mere jeg betragter Alting, j
neamenter seer jeg. Hvis de
Rynke ei var i Panden, k
Beauté; men en Medgift af
nok foraarsage, at saadan
for en ung Frier, og den E
dam Kirsten vil lægge paa
ting godt. Jeg har haft Bu
var ikke hjemme. Husfolke
hende hid, saasnart som h

(Hun bliver ved at beskue sig i

SCEN.

KIRSTEN GIFTEKN.

KIRSTEN [sagte]. Pernille
en forbandet Historie. Jeg
paa disse stakkels Jomfrue
anseelig Recompence for
allerede en Intrigue i mit H
sættes. Pernille har en Søs
Ansigt, og som er velskab
at samme Søster i en Hast
Officeer og Frier; det Øvrig

[1] I de andre Udgaver staaer tilføie
skrift og i Personlisten, at Kirsten
til denne Forskrift blev der med
Komedien skulde spilles paa det
Forskriften passer heller ikke mer
Holbergs Tid var der kun 5 Actrice
dien har 6 kvindelige Personer, so
paa Skuepladsen, maatte den ene a
Første Bind Side 215. I den tydske O
om, at Madamen er en forklædt Ac

for. Men der seer jeg Fruen staaende at speile sig. Hillemænd! hvor fuld af Sminke og Skjønningsplaster er hun ikke![1] Jeg maa holde gode Miner og styrke hende i hendes Forsæt, for desbedre at kunne udføre mit Anslag.

[Høit.] Velkommen tilbage, min kjære Frue! Hvorledes har Hun befundet Sig paa denne Reise?

TERENTIA. Jeg har aldrig gjort nogen meer fornøielig Reise.

KIRSTEN. Jeg mærker ogsaa, at Fruen er vel baade paa Legemets og Sindets Vegne; thi Alting leer og spiller paa Hende.

TERENTIA. Jeg har aldrig min Livstid været i bedre Humeur.

KIRSTEN. Hun seer ud, som Hun var forlovet og skulde føres til Brudeskammelen.

TERENTIA. Det er mig en inderlig Glæde at høre Saadant.

KIRSTEN. Jeg kan, min Tro, ikke afsee Hende;[2] thi Alting er yndigt fra Top til Taa.

TERENTIA. Men siig mig ret, Madam, uden Flatteri, hvad synes Hende om mine Lineamenter?

KIRSTEN. Jeg kan forsikkre Fruen, at Alting er efter Skjønheds Regler.

TERENTIA. Det fornøier mig hjertelig, efterdi jeg veed, at Hun er en Kjender af Skjønhed; men det er dog Noget, som jeg ikke maa bryste mig af; thi det er Himlens Gjerning.

KIRSTEN. Hille min Tro! hvilke glimrende Øien, hvilken regelmæssig Næse, hvilke yndige Kinder!

[1] »Skjønningsplaster«, Skjønpletter.
[2] »afsee«, holde op at betragte.

TERENTIA. Men mener Hun, at den Rynke i Panden kan vanhelde mig?

KIRSTEN. Tvertimod, jeg anseer den heller som en Zirat; thi den foraarsager, at Ansigtet seer mandigt og majestætisk ud.

TERENTIA. Min Taille mener jeg at kunne passere.

KIRSTEN. Fruen behager at vende Sig.

(Terentia vender sig om til høire Side.)

Hillemænd, hvilken Taille! Hun behager at vende Sig om til den anden Side.

(Hun vender sig om til den venstre Side.)

Det kalder jeg en complet Taille. Man skulde tænke, at Fruen var snørt. Vend Sig nu om til den tredie Side.

TERENTIA. Jeg har jo ikke meer end to Sider.[1]

KIRSTEN. Det er sandt nok! men det var at ønske, at Hun havde flere; thi man kan ikke have for meget af det, som smukt er.

TERENTIA. Hør, Madam! jeg har mærket, at adskillige unge Cavaleers have Øine paa mig. Ifald jeg nu skulde falde paa de Tanker, at gjøre En af dem lykkelig, kunde vel derpaa være noget Ondt at sige?

KIRSTEN. Aldeles intet. Oh! Langt fra at raade Hende derfra, jeg raader Hende langt hellere dertil.

TERENTIA. Saa maa jeg da aabenbare Hende

[1] At Kirsten vil have Fruen til at vise sig fra »den tredie Side«, er et Indfald, som Holberg har faaet fra en Replik i Plautus' Aulularia, hvor Gnieren Euclio forlanger at see Slaven Strobilus' Hænder, da han har ham mistænkt for at have stjaalet. Strobilus viser ham da baade den ene og den anden Haand, og Euclio forlanger derefter at see den tredie (*ostende etiam tertiam*).

mit Forsæt. Jeg har virkelig besluttet at oplede mig en Ægtefælle.

KIRSTEN. Deri gjør Fruen meget vel; thi hvorfor skulde Hun pine Sig ved at sidde længer i enlig Enkestand?

TERENTIA. Og det maa være en ung frisk Cavaleer.

KIRSTEN. Jo yngere, jo bedre.[1] Friskt Kjød er ogsaa altid bedre end gammelt.

TERENTIA. Heri kan Ingen bedre gaae mig til Haande end Madamen; thi Hun kjender de fleste unge Karle her paa Stedet.

KIRSTEN. Fruen behager at sige mig, hvorledes Personen skal være dannet, at jeg kan eftersee, om jeg har Nogen paa min Liste, som Hun kan være fornøiet med.

TERENTIA. Personen skal være af militær Stand, imellem 20 og 30 Aar. Han maa være kjøn og føielig. Det skader ikke, om han ingen Penge har, eiheller, om han inclinerer til Jalousie; thi det er Tegn til, at min Skabning charmerer ham.

KIRSTEN (mumler paa sin Fortegnelse og siger:)[2] Hillemænd! der finder jeg netop saadan Person. Se her engang. Nummer Fem: Kaptain Frands von Fraulieb,[3] en Cavaleer 24 Aar gammel, der har et Ansigt som en Jomfru og et velskabt Legeme, som er behagelig og føielig, og elsk' den, han elsker, indtil Jalousie.[4]

[1] »Jo yngere« — i Originaludgaven: »Jo ungere«, men i de Høpffnerske Optryk: »Jo yngere«. Liebenberg har i sine Udgaver beholdt »Jo ungere«.

[2] I de andre Udgaver: »mumlende paa sin Fortegnelse«.

[3] »Fraulieb« — i den tydske Oversættelse: »Frauenlieb«.

[4] »og elsk' den« er i det sidste af de Høpffnerske Optryk forandret til »og elsker den«.

TERENTIA. Hillemænd!
at koge i mit Legeme. Men
finde?

KIRSTEN. Han logerer i
kjender ham til Punkt og P

TERENTIA. Mener Mada
vil forsmaae mig?

KIRSTEN. Hvorfor skul
Frue, hos hvilken han finde
Midler? Han følger ellers m
mig kun sørge for Sagen.

TERENTIA. Kom, lad os g
at overlægge dette.

18 SCEN.

LEONORA. LAURENTIA.

LEONORA. Nu faaer vi he
overlagt med den gamle Ko
mer hun. — Pernille! hvor

PERNILLE. Jeg veed ikke
Intriguen og [veed ikke], hv
ter.[1] Hun har alene bedet m
Elsebet Officeersdragt og s
for Resten.

LAURENTIA. Men er det i
stituere sin Moder?

PERNILLE. Hun prostitu
kun at curere hende for hen

LEONORA. Det er sandt n

[1] I Boyes Udgave: »Jeg veed ikke
guen, og ei, hvortil hun dermed sigt

maninger ikke kan hjælpe, maa man fordrive Galskab med Galskab.

LAURENTIA. Men er Mama da saa gal?

PERNILLE. Hvilket Spørsmaal! Mon en Dame imellem 50 og 60 Aar, der løber gal efter unge Cavaleers, kan siges at have mindste Gnist af Fornuft?

LEONORA. Det synes virkelig, som der er kommen en Skrue løs i Hovedet; thi.....

PERNILLE. Jeg veed ikke, hvor mange Skruer der er i et Menneskes Hjerne; men det seer jeg, at de ere alle løse i Fruens.

LEONORA. Men, Pernille, kan det være naturligt, at et Menneske kan saa hastig og saa stærkt forandres? Mon Fanden ikke har været Stifter hertil?

PERNILLE. Altid citerer man Fanden for at undskylde en Gjerning; thi saa gjorde Pigen, da hun lavede til Barsel, sigende: Hvad har ikke Fanden at bestille?[1] Det er ganske naturligt, at et Menneske falder fra een Extremitet til en anden, og man har adskillige Exempler paa, at gamle ærbare Katte ere forvandlede til kaade Kalve.

LEONORA. Men der maa dog have været nogen Anledning til saadan sælsom Forandring.

PERNILLE. Vist har dertil været Anledning.

[1] Anekdoten fortælles i Holbergs Epistel 60 saaledes, »at Fanden engang paa Gammeltorv mødte en Pige, som havde ladet sig lokke og lavede fremmelig til Barsel; han nærmede sig til hende og sagde: Hvordan er fat, min gode Marthe? det synes, at du har begaaet en Daarlighed. Pigen svarede da sukkende: Ak hvad har Fanden ikke at bestille! Fanden, som vidste sig ganske uskyldig, blev derpaa hed om Hovedet og gav hende et Ørefigen, sigende: Det skal du have for din løgnagtige Mund; det er dit eget kaade Kjød, som du maa tilskrive Gjerningen, hvori hverken jeg eller min Moer har haft mindste Andel«.

Fruen, som i Hovedstaden
Selskab og Divertissement,
har seet, har begyndt at fa
derpaa sat sig for, at ændı
Levnet; men saasom hun i
har vidst at holde Maade,
værre end Sygdommen.

LEONORA. Mener du da,
votion har været sminket?

PERNILLE. Det kan jeg
men det veed jeg, at adskil
forfaldne til det Samme;[1]
holde Maade i Alting. Men
dam Kirsten kommer me
som skal blive Jer Stiffader

SCEN.

PERNILLE. KIRSTEN. E
GALONNERET OG MED STRUD

PERNILLE. Ha ha! hvem
de dig i denne Dragt, Elseb

ELSEBET. Tal med meer
til en Kaptain.

[1] Med »devote Folk« menes her lige
timmer. Se Noten Side 204.

[2] Naar Kirsten kommer med Frie
forlade Skuepladsen, saaledes som
sættelse af Komedien. I de danske
denne Scenes Personer (de to Jomfr
være paa Skuepladsen; kun Pernill
Kirsten ved Slutningen af næste Sce
til Side«, taler hun blot til Pernille;

[3] Som Side 198 omtalt betyder »S
Strudsen, men Plumage. I den tyd
Elsebet, at hun har »einen Hut mit e

PERNILLE. Er du virkelig Kaptain?

ELSEBET. Det kan du jo see paa min Dragt, paa min Gang og paa mine Miner.

PERNILLE. Jeg mærker, at du vil spille din Rulle vel nok. — Men, Madam Kirsten, hvortil skal dette sigte?

KIRSTEN. Hun skal stille sig an, som hun beiler til Fruen.

PERNILLE. Men hvad vil deraf flyde?

KIRSTEN. Det kan jeg nu ikke sige; lad mig kun raade for Udfaldet. — Hør, Elsebet, du maa ikke stille dig altfor meget forlibt an, men heller affectere nogen Koldsindighed; thi det vil skærpe hendes Appetit dismere.

ELSEBET. Jeg skal spille min Rolle godt nok. Værer kun ikke bange derfor.

KIRSTEN. Se der kommer Fruen. — Gaa kun af Veien til Side. [Pernille gaaer bort.]

KIRSTEN (til Elsebet). Bliv kun her staaende ved den ene Side, medens jeg melder dig an hos Fruen.[1]

[Elsebet gaaer til Side.]

SCEN. 8.

KIRSTEN. TERENTIA, LATTERLIG UDSTAFFERET. *ELSEBET.*

TERENTIA. Vel, min kjære Madam! Har Hun udrettet Noget for mig?

KIRSTEN. Alting gaaer godt. Jeg har overtalt Personen at lade sig her indfinde for at insinuere sig selv.

[1] »ved den ene Side« — i Originaludgaven: »ved den ene Ende«, hvad der er gaaet over i de andre Udgaver, men sandsynligvis er en Trykfeil eller Skrivefeil. I den tydske Oversættelse siger Kirsten: »Bleibe hier auf dieser Seite so lange stehen«.

TERENTIA. Har han vel
forn?

KIRSTEN. Vist har han se
Person staaer ham vel an,
Tanker ingen Vanskelighed

TERENTIA. Men hvi bragt
med Sig?

KIRSTEN. Fruen behage
Sine Øine til den venstre Si

TERENTIA. Hillemænd! e
der staaer? Det er en Lække
drer kunde ....[1]

KIRSTEN (trækkende hende
kjære Frue! Hun maa iagtt
stille Sig lidt koldsindig a
dærve Alting.

TERENTIA. Men mon jeg
dærve Sagen ved at lade se
dighed?

KIRSTEN. Hun skal ei h
Koldsindighed, men alene i
lighed, som af vort Kjøn ud

TERENTIA. Jeg skal da eft
saavidt som muligt er.

KIRSTEN. Velbaarne Hr.
komme lidt nærmere. Se,
Ham den kjønne og dydige
forlangt at komme i Kjends

ELSEBET. Min naadige F
stigt op, at jeg har taget mi
gjøre min Opvartning. Jeg h
dertil, hvis denne gode M
Værtinde, ikke havde forsil

[1] »Skildrer«, Kunstmaler.

TERENTIA. Min Hr. Kaptain behøver ikke at gjøre nogen Undskyldning herfor; jeg kan forsikkre om, at Hans Person ved første Øiekast......

KIRSTEN (sagte til Terentia). Sagte, sagte. Fruen Hun gaaer for hastig til Værks.[1]

TERENTIA. Jeg kan forsikkre min Herre, at jeg kan ikke Andet end fatte Estime for Den, som saa hastig er avanceret i Armeen.

ELSEBET. Jeg takker Fruen for de gode Tanker, som Hun har fattet om min Person; men hvor ung jeg er, saa har jeg dog allerede bivaanet fire store Feltslag i Flandern.[2]

TERENTIA. Fire store Feltslag?

ELSEBET. Ja, fire store Feltslag og noget paa det femte. Hvis min Kaarde kunde tale, vilde den vidne om mit Forhold i saadanne Træfninger. Men det staaer mig selv ikke an at tale Noget til min egen Berømmelse. Alt hvad jeg kan sige er dette, at jeg nogenledes har efterkommet min Pligt.

KIRSTEN. Alle Folk vide at tale om Kaptainens Tapperhed samt Opførsel saavel i Krigs som i Freds Tider;[3] derfor er han ogsaa æret og elsket af Alle, og er dette mærkeligt, at hvorvel han stedse har ladet see en Slags Koldsindighed mod

[1] »Sagte, sagte. Fruen Hun« — i Liebenbergs Udgaver: »Sagte, sagte, Fruen! Hun«

[2] Flandern var i Holbergs Tid den sædvanlige europæiske Krigsskueplads. Holberg siger i sin Epistel 48 om Flandern og Brabant, at de fleste europæiske Krige have dêr ligesom Sæde. — Boye mener feilagtigt i sine Anmærkninger til Komedien, at de omtalte Feltslag skulle tænkes leverede i den spanske Arvefølgekrig, hvori danske Tropper deltog. Komedien foregaaer under Frederik den Femtes Regjering, mange Aar efter den spanske Arvefølgekrig.

[3] »Opførsel«, Conduite. Hos Liebenberg: »[brave] Opførsel«.

Fruentimmer, ere de dog h
rede.

TERENTIA. Har da Kapt
for Ægteskab?

ELSEBET. Det kan jeg ikl
vel findes Den, som var ma
Hjerte.

TERENTIA. Hvorledes s
dannet?

ELSEBET. Uden Flatteri
være en Person, der besidde
med Fruen er begavet.

TERENTIA. Jeg takker De
de gode Tanker, som Han l
jeg maa da ogsaa aabne mi
bekjende, at.....

KIRSTEN (til Terentia, trække
gaaer, min Sjæl, altfor hasti

TERENTIA. Jeg siger, at
fremfor Andre indtage mig,
[mig] til at forandre min Sta

ELSEBET. Ak, det Men e
sting for mig.

TERENTIA. Min salig He
Hjertet, at jeg aldrig kan gle

ELSEBET. Jeg mærker da
stesløs bort; men efterdi S
anderledes, saa tillad, at j
Hendes Haand og tilbeder
Venskab. (Han kysser p

KIRSTEN (løber efter ham og
som en Krigsmand ikke d
ikke overgiver sig ved førs

[1] I de andre Udgaver: »løbende efte

da ikke saa hastig, men hav lidt Taalmodighed. Lad mig tale lidt mere til Fruen.

(Til Terentia, sagte.) Min kjære Frue, nu er det alt nok; nu kan Hun stille Sig ganske tam an.

TERENTIA (til Kirsten, sagte). Jeg zittrer og bæver over min [hele] Krop. Hvor nær havde ved Jeres Præcaution Byttet gaaet mig af Hænderne!

KIRSTEN. Lad os tale rent ud. Jeg veed Fruens Hjertelav og kan spaae af Hendes Ansigt og Miner, at Kaptainen vil ikke gjøre denne Reise forgjæves. Tal da, Frue![1] og gjør Hendes Hjerte ikke til en Røverkule. Vil Hun lade denne Cavaleer gaae trøstesløs bort?

TERENTIA. Hvis det er Himlens Villie, saa vil jeg samtykke hans Begjæring.

KIRSTEN. Det vil jeg svare til, at det er Himlens Villie. Velan, uden videre Complimenter, giver hinanden Hænder!

(Hun tager Begges Hænder og lægger dem sammen.)

Nu maa Hr. Kaptain strax gaae hjem og give Sine Venner tilkjende, hvad som Himlen har besluttet, ligesom Fruen paa Sin Side maa forkynde Hendes Døttre det Samme.

ELSEBET (kyssende paa Fruens Haand). Adieu saalænge, min allerkjæreste Frue.

TERENTIA. Farvel, min søde Engel! og kom igjen saa snart som muligt.

SCEN. 9.

KIRSTEN. TERENTIA.

KIRSTEN. Ak ak! jeg kan ikke holde mig for Graad.

[1] »Frue!« — i Originaludgaven og nogle af de andre Udgaver: »Fruen!«

TERENTIA. Hvorfor hyle
dam?

KIRSTEN. Det er af lutte
blev jeg af denne kjærlige I
lykkelig har befodret.[1] Jeg
mine Dage til at forfremme
intet har fornøiet mig saa
her er Exempel paa en ren,
seret og en extraordinær Kj
kan lignes med dette. Nu n
paa en kort Tid, medens Hu
og stiller dem tilfreds, hvis
mod dette Parti.

TERENTIA. Kommer her
get at tale med Eder.

SCEN.

TERENTIA. LEONOR
PERNIL

TERENTIA. Hører, mine
ner ikke, at jeg bliver læ
Stand, jeg maa have en Ma
mit Hus, og jeg har allerede
som vil blive Eder en god S

PERNILLE. Da har, min
tænkt Sig ret længe; thi Hu
idag er Hun allerede forlov

TERENTIA. Græder ikke,
tet med Graad.

PERNILLE. Hvis vi kun
Graad, vilde vi holde ved a
skulde svømme i Vand.

[1] »befodret« — i de Høpffnerske O

TERENTIA. Nu er det gjort; mit Løfte er givet, som ikke kan igjenkaldes.

PERNILLE. Maatte jeg vel spørge Fruen, hvem Brudgommen skal være?

TERENTIA. Det er en brav ung Cavaleer, nemlig Kaptain Frands Fraulieb. Jeg veed ikke, om du kjender ham?

PERNILLE. Vist kjender jeg ham, det er en Mand, som passer sig bedst til Fruens yngste Datter Laurentia.

LAURENTIA. Pernille har, min Tro, Ret deri.

TERENTIA. Du skal nok faae en Mand; du est endnu for ung til at gifte dig.

PERNILLE. Og Fruen er for gammel dertil. Overlad ham da til den ældste Datter.

TERENTIA. Nei Tak! jeg beholder ham nok selv. Det maa saa være; det er Himlens Villie.

PERNILLE. Er det Himlens Villie, at en gammel Frue, som har voxne Døttre, skal dem til Præjudice gifte sig med en ung Spradebasse? Saadan Theologie faaer jeg aldrig i mit Hoved.

TERENTIA. Han er ung, det er sandt, men derhos besidder Dyd og Forstand, som en gammel Mand. Man taler om ham med Berømmelse overalt saavel i Staden som i Armeen, og det er bekjendt, at han allerede har ladet see Tapperhed i fire Feltslag.

PERNILLE. Er det derfor, at Fruen vil have ham, efterdi han forstaaer sin Kaarde? Jeg troer heller, at Hun venter andet Slags Capacitet.

TERENTIA. Hold kun din Mund, Pernille! Du bruger den og heri forgjæves. Kommer du ikke ihu, hvad du har lovet mig?

PERNILLE. Jeg har lovet mere, end jeg ka holde.

TERENTIA. Lad mig tale med mine Døttr alene. — Hvad siger I, mine Børn? Vil I rebeller mod Eders Moder?

LEONORA. Ingenlunde, Mama! Vi faaer vel tie stille og skikke os deri.

TERENTIA. Men hvad monne der være for e Larm og Hylen i Forstuen?

[Til Pernille.]

Spring ud og hør, hvad det er.

PERNILLE [ved Døren]. Det er Madam Kirste Giftekniv, som svømmer i Graad.[1]

TERENTIA. Lad hende komme herind.

EN. 11.

N. DE ANDRE.

KIRSTEN. Ak, hvilken forskrækkelig Hændels

TERENTIA. Hvad er vederfaret?

KIRSTEN. Hvilken bedrøvelig Historie!

TERENTIA. Siig frem; hvad det er; mit he Legem skjælver.

KIRSTEN. Det er jo Magen til den Hændels som skete i min Bedstemoers Tid i Jylland.

TERENTIA. Hvad er da skeet, Madam? J brænder af Begjærlighed efter.....

KIRSTEN. Saadant tildrog sig da ved samn Leilighed, som dette, saa at det er klart, at Hin len har haft Mishag deri.

TERENTIA. Plag mig da ikke længer, men si strax frem.

[1] »Giftekniv« — i de andre Udgaver: »Gifteknivs«.

KIRSTEN. Ak, jeg elendige Menneske! som har bemænget mig med saadan syndig Handtering. A... a!

TERENTIA. Hvad Handtering? Siig da frem, i Pokkers Skind!

KIRSTEN. Jeg skal da fortælle Historien, saavidt Graad og Suk vil tillade. Viid, Madam! at den unge Kaptain.....

TERENTIA. Hvad Ulykke er ham hændet?

KIRSTEN. Jeg siger, den unge Kaptain...... Det er alt nok, jeg kan ikke meer. A.... a!

TERENTIA. Jeg lærer Intet deraf.

KIRSTEN. Jeg siger, den unge Kaptain..... A.... a! Tøv lidt, lad mig puste. Den unge Kaptain..... Han var ikke saa snart kommen op paa sin Sal, førend jeg hørte ham skrige himmelhøit. Da jeg nu spurte, hvad han skadte, sagde han med en fin Stemme: »Kjære Madam! siig mig, hvem jeg er. Jeg finder efter en foregaaende Skræk og Smerte, at Alting hos mig er forandret, saavel Sind som Legeme. Jeg har andre Inclinationer, anden Stemme, andre Lemmer, ja anden Sjæl.« Jeg tænkte da strax, at han var falden i Raseri; men da jeg og min Søster erindrede os den jydske Historie og nogle andre, som man har læst i de troværdigste Aviser, da vi foretog os at efterforske Alting, fandtes der, at han... A... a!

TERENTIA. Hvad fandtes der?

KIRSTEN. At han fra en Kaptain var forvandlet til en ung Pige. (De skrige derpaa Alle tillige.)[1]

PERNILLE. A... a! [til] en ung Pige, siger I?

KIRSTEN. Ja vist, til en ung Pige; det er alt bekjendt over det hele Nabolaug. Jakob Skolemester

[1] »tillige«, paa een Gang.

sidder nu hjemme og trøster hende; thi hun
ganske desperat. (De skrige Alle igj

Min Søster iførerer hende strax Kvindeklæder
har lovet at bringe hende hid for at vise, at m
ikke maa tvivle mere derom.

PERNILLE. Er der da Intet tilbage af forri
Skabning?

KIRSTEN. Intet uden Ansigtet alene.

(De skrige Alle igj

Skolemesteren Jakob fortalte os adskill
Exempler paa danne Mirakler, som, mig
nes, han k amorfoser. Men se, der ko
mer hun græde i Pigedragt.

(De skrige Alle igj

CEN. 12.

ELSE T I PIGEDRAGT. *DE ANDRE.*

KIRSTEN. Ak, hvilket Syn! Mit Hjerte vil bri
derover. — Kom nærmere, min Herr Kapt
og fortæl Fruen Omstændigheden derved.

ELSEBET (grædende). Jeg kjendes ikke ved
Titel. Jeg veed nu, hvortil Skjæbnen har ford
mig. Rok og Ten ere nu mine Vaaben.

KIRSTEN. Hvad siger Fruen til denne H
delse?

TERENTIA. Nu maa jeg troe, hvad mine Ø
seer. Jeg kan af Skræk og Blusel intet tale.
fordømmer alene min Daarlighed og Forfæ
lighed, beder mine Børn om Forladelse, og sø
den øvrige Tid af mit Liv i enlig Stand at begr
den Synd, som jeg har bedrevet. — Og hvad
angaaer, min kjære Jomfru! som denne Uh
har træffet, skik Eder heri med Taalmodigh

og lad Jer nøie med Jer Skjæbne og betænk, at Straffen kunde have været end større.

PERNILLE. Ja vist kunde den have været [større]; thi man har Exempler paa Mennesker, som ere forvandlede til Varulve.[1]

ELSEBET. Jeg vil ogsaa skikke mig deri og lægge denne Formaning paa Hjertet.

(Hun træder derpaa frem og synger:)

I Koner og I Jomfruer!
Med Sorgen holder Maade.
Hvad skeet er, ei kan ændres meer,
Graad derfor ei kan baade.
Et Tab for Eder vel er skeed,
Hver kan dog faae sin Mage;
Thi unge Karle, man jo veed,
I Topmaal er tilbage.

(Tutti repeterer det Samme.)

PERNILLE (til Afsked).

Et Skuespil fremstillet er
Alene med Actricer.[2]
Af det og meget Andet meer
Man klarligen beviser,

[1] Holberg har i denne Replik lagt sin Norskhed for Dagen. Der forekom ikke Varulve i Danmark, efter at Ulvenes Tid i Landet var forbi; men i Norge havde man endnu bestandig Ulve og Varulve.

[2] Da Kirsten Giftekniv skulde være »en forklædt Acteur«, har Holberg ikke her brugt Ordet »Actricer« i Betydning af Skuespillerinder, men af Kvindfolk, og naar der paa Stykkets Titelblad i Originaludgaven staaer, at det er »uden Acteurs«, er Meningen, at det er uden mandlige Personer. I den tydske Oversættelse af Abracadabra og Den forvandlede Brudgom ere de paa Originalernes Titelblade anbragte Bemærkninger »uden Actricer« og »uden Acteurs« forandrede til »ohne Frauenzimmer« og »ohne Mannspersonen«.

At mange Tin
Foruden Man
Udføres og fo
Af Piger og M

[1] Den af Thielo til Versene co
des tilligemed Texten i Somm
hans for Skuepladsen compo
dengang endnu ikke var Publi
bogen den samme, som i den t
af, at der i den næstsidste Lini
føres«.

FORORDENE
TIL DE ÆLDSTE UDGAVER AF HOLBERGS KOMEDIER

1. De to Fortaler til Første Tome af Hans Mickelsi
Komedier 1723.
2. Dedicationen af Komediernes Tredie Tome 1725 til B
trykker Povel Phønixberg.
3. Forordet til Den danske Skueplads delt udi 5 Tom
1731.
4. Forordet til Bogtrykker E. H. Berlings Udgave af D
Ranudo de Colibrados. 1745.
5. Forordet til Universitetsbogtrykker J. J. Høpffn
Udgave af Den danske Komødies Ligbegængelse. 1
6. Holbergs Fortale til Gotthardt Fursmans fran
Oversættelse af Den danske Skueplads. 1746.
7. Forordene eller Indholdsangivelserne i Sjette og
vende Tome af Den danske Skueplads. 1753 og 1754.

DE TO FORTALER TIL FØRSTE TOME AF HANS MICKELSENS KOMEDIER 1723

HANS MICKELSEN

BENEVOLO LECTORI
SALUTEM!

Jeg *holder ganske ufornøden at tale Noget til disse Komødiers Forsvar; thi det var kun at koge op igjen det, som Seign. Just Justesen har saa tidt prædiket om tilforn.*[1] *Vil den gunstige Læser ikke lade Sig nøie med det, som tilforn er sagt, saa forsøg kun Selv engang at skrive en Komødie, ikke om Doctor Faustus eller Finkeridderen, men en Komødie af Karakter,*[2] *arbeid et helt Aar at gjøre den uskyldig, og se til, alligevel om ikke En eller Anden vil udtyde den paa sig.*[3] *Det er Alt hvad jeg har at sige denne Gang, forbliver i det Øvrige*

Votre très-humble Serviteur
H. M.

[1] Under Navnet Just Justesen havde Holberg baade i Fortalen til Peder Paars 1720 og i Fortalen til de Fire Skjemtedigte 1722 yttret sig om den satiriske Digtart.
[2] ›Komødie af Karakter‹, Komedie af moralsk Indhold.
[3] I Fortalen til Skjemtedigtene siger Just Justesen: ›jeg er vis paa, at om Hans Mikkelsens Poema (Peder Paars) var oversat paa Persisk, skulde mange Borgere i Ispahan sværge paa, at det var sigtet paa dem. Hvorledes derfor man indretter *Satires*, saa faaer man Fiender derved‹.

P. S. Apropos, *om Nogen skulde udtolke det som en Karrigskab, at jeg ingen Exemplarer forærer bort af mine Bøger, da er dette at mærke, at saasom jeg skriver noget ofte, er jeg at ansee som andre Kjøbmænd, hvilke, hvor resolute de end ere,*[1] *foræere de dog ikke gjerne bort Noget af de Varer, som de idelig drive Handel med.*[2] *Thi saasom man har mange Kjendinger, kan man ikke forære En, uden man ogsaa skal forære en Anden. Handelen kunde ellers falde ti*[illegible] Banqueroute.

[1] »resolute«, spendable, gavmilde.
[2] Holberg var selv Forlægger af de Skrifter, han udgav under Navnet Hans Mikkelsen.

JUST JUSTESENS BETÆNKNING OVER KOMØDIER.

DER *har tilforn været Tvistighed blandt Skribenter om Komødier; Nogle har holdt dem skadelige og forargelige, Andre igjen fornødne og opbyggelige. Cyprianus fordømmer Komødier, sigende:* Adulterium discitur, dum videtur; *andre Fædre igjen holder dem uskyldige.*[1] *Ludvig den Hellige driver Komødiantere ud af Frankrig; en anden ligesaa gudfrygtig Konge, som han, fører dem ind igjen.*[2] *En Prins* de Conti *skriver en hel Bog imod Komødier, sigende: Komødiers Henseende er at oprøre Affecterne, og den christne Religions at stille dem;*[3] *en stor Theologus derimod sætter andre Forretninger til Side og bruger sin Pen til at forsvare Skuespil.*[4] *Saa at ingen Materie synes meer problematisk. Alle maaskee har Ret, og de stridende Meninger kan forenes, naar man*

[1] De anførte Ord af Kirkefaderen Cyprianus (Ægteskabsbrud læres, medens det sees) staae i hans Skrift *Ad Donatum de Gratia Dei,* VIII.

[2] Komødianterne, som Ludvig den Hellige uddrev af Frankrig, vare de saakaldte *Jongleurs.* Allerede Philip August havde i Aaret 1181 forviist disse Folk fra sit Hof. Hvem Holberg mener med den anden franske Konge, som førte Komødianter ind igjen, er uvist.

[3] »Komødiers Henseende« — i den franske Original: *le but de la Comédie.*

[4] Prinsen af Contis Bog hed: *Traité de la Comédie et des Spectacles selon la Tradition de l'Eglise tirée des Conciles et des Saints Pères.* Den udkom i 1666 eller 1667. En Række Aar senere i 1694 bekjendtgjordes et Skrift, hvori Komedier toges i Forsvar, og som hed: *Lettre d'un Théologien illustre par sa Qualité et par son Mérite consulté pour savoir, si la Comédie peut être permise ou doit être absolument défendue.* Den anonyme Forfatter var Theatineren Caffaro. Brevet blev offentliggjort af Skuespilforfatteren Boursault, til hvem det var skrevet.

gjør Forskjel paa kydske og
at ville forsvare en Plauti
daarligt, som at fordømme
dermed, siger man, ophæve
thi der findes de, der tilstaae,
uskyldige, men tilligemed ik
og gamle Folk drive Tiden b
Børneleg. Andre derimod ha
ligesaa nyttigt at læse Kon
Naar en Hugo Grotius adsp
Folk, hvi han gaaer med T
me,[2] *svarer han: Fordi han*
vide, hvad Nytte han haver
svarer han: Børn læse Et de
det.[3] *Saa at Tvistighederne*
ophæves; thi hvo kan næg
Menechmei *ere jo skrevne a*
Hvo kan ogsaa nægte, at
Morale udi Aulularia?[5] *Sige*
ger man da saa meget unyt

[1] Om Stavemaaden *Capteivei* isted
berg i sin Epistel 265, at Ordets Udta
vei, men at Stavemaaden blev foran
i kunde bruges baade til at betegne
[2] »med Terentium« behøver ikke a
tio.

> [3] »Anders lesen Knaben
> Anders Grotius.«
> Mich Knaben ärgerte
> Die ich nun gelten las

Saaledes lyder et Vers af Goethe,
fortæller i sin Polyhistor, Tredie E
us, Terentii fabulas legens, cum ean
tur ab aliquo, quasi rem se indignam
legimus in his pueri, alia viri.
[4] »*Menechmei*« er en forældet Staven
ligesom *Capteivei* istedenfor *Captivi*
[5] »Lærdom«, Belæring. *Aulularia* ka

ralske Komødier? da svares: Hvorfor forgylde Apothekere deres Piller? Det hedder jo:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.[1]

Vil Molière have Folk til at faae en Misanthrope *til Livs, maa han forgylde den med en* Médecin malgré lui. *At menge Galskab i Komødier er derfor ligesaa fornøden som at smøre Hjulene paa Vognen og at bruge Drikke til sin Mad; thi uden det Første kan det Sidste ikke fordøies. Man kunde da herudi saa vel som i mange andre Ting let komme overeens, naar man gaaer til den rette Kilde og efterseer, hvad som er den eneste og rette Aarsag til slige Stridigheder.*

Jeg for min Part holder det ganske unødigt, at tale enten pro *eller* contra *herudi. Jeg vil kun alene binde mig til tvende smaa Spørsmaal, som udi disse Tider ere blevne gjorte ved Leilighed af disse nye anrettede danske Komødier,[2] nemlig Først: Om det strider mod visse Personers Stand og Karakter, at skrive Komødier;[3] for det Andet: Om det er sømmeligt og anstændigt for smukke Mænds Børn, at lade sig bruge til theatralske Exercitier.*

Det Første er ikke meget vanskeligt at besvare, eftersom vi have Komødier og lystige Romaner, skrevne af Fyrster, Grever, Baroner, Riddere, ja Præste, Munke og Jesuiter i vore Tider, og af de habileste og

[1] Samtlige Stemmer fik Han, der blandede Nyttigt med Morsomt. (Horats' *Ars poetica*, Vers 343.)

[2] »nye anrettede«, nylig istandbragte.

[3] Der fortælles i et Brev fra Aar 1784, trykt i Nyerups Luxdorphiana, at Gram »var meget vred paa Holberg saavel for hans satiriske Skrifter, som især fordi han skrev Komedier, og sagde, han burde ikke være Professor; siden han handlede *infra dignitatem* og beskæmmede Universitetet, burde han forvises til Theatret.«

største Mænd udi gamle Da
selv eller hjalp Andre derudi
stor Ærbødighed for Komød
gave, Aristofanes styrkede A
Komødier, end dens Krigsm
Vands.[1] *Ja Kongen af Persien*
maal, han gjorde til de Lace
spurte dem, hvordan Aristo
meldte Komødieskriver selv u
spil kaldet Acharnenses,[2] *hv*
er hartad ligesaa meget ou
siske Philosophi Mening, at
regjeres uden Musik,[3] *saa se*
ken Agt Komødier have væ
skjønsomme Nationer i gam
vare langt fra ikke saa rene
nuomstunder, eiheller saa s
Vel er sandt, at Amfitruo og
har oversat af Plauti Kom
vore Tider udi den første Kl
imod svarer aldeles ikke de
rentii og Aristofanis Komødi

[1] Allerede i Nytaarsprologen 1723
store Betydning, Athenienserne till
En Aristofanes Athenen der
Thi den holdt fore, at han St
Meer med Komødier, ja stør
Paa Folkets Daarlighed, end

[2] Det fremhæves i Parabasen i Ac
spurgte Gesandtskabet fra Sparta f
Athenienserne vare de mægtigste til
fanes sagde Spartanerne eller Athen
heder.

[3] Holberg gjør i sin Epistel 33 opm
den under Musik forstodes al Har
Husholdning og Sæder, og at man
belee visse af de Gamle, der have sa
bestaae uden Musik.«

de, der ere Patroner af de gamle Komødier, kan sige, som sandt er i visse Maader, at hver Nation, hvert Seculum har sin Smag, saa at det, som var den største Zirlighed udi Grækernes Tider, mest kan skurre udi vore Ørne, og det, som nu skurrer mest udi vore Ørne, kan vore Efterkommere finde mest Smag udi, hvorpaa Blackmore, en Engelænder, gir mærkelige Exempler alene udi sin Nation: Nu, siger han, finder jeg, at vor Nation har haft størst Behag udi mærkelige Hændelser og utrolige Bedrifter og vandrende Riddere, nu udi Ord af dobbel Mening, nu udi prægtig Stil, nu udi søde og behagelige Talemaader, artige Indfald og Lignelser, og endelig i ubehagelig, men grundig Lærdom;[1] *ligesom udi Musiken, tilforn havde man Behag udi Harmoni, men nu udi Dissonantser og det, som skurrer i Ørene. Saadant omendskjøndt det ikke uden Grund fremføres til gamle Komødiers Forsvar,*[2] *saa følger dog deraf ikke, at disse Tiders Mennesker ere aldeles blinde udi at dømme om gamle Skrifter; thi det, som man kalder Indfald og* bon-sens, *er altid det Samme, og omendskjøndt En ikke er saa lykkelig at forstaae Originaler, kan han dog see af Oversættelser, at Achilles hos Homerum taler som en grov Vognmand, og at en stor Del af Aristofanis Indfald har ingensteds hjemme.*[3] *Saa man derfor*

[1] Blackmore var en berømt engelsk Læge og Skribent, som hørte til Holbergs Samtidige; han døde i 1729. Holberg nævner ham i flere af sine senere Skrifter, baade i Selvbiografiens Tredie Del og i Moralske Tanker og i de danske Epistler 365 og 537, alle Steder paa Grund af hans Yttring om Englændernes foranderlige Smag.

[2] »omendskjøndt«, selv om.

[3] Dengang Holberg skrev dette, var han rimeligvis selv blandt dem, der blot kunde læse de græske Forfattere i Oversættelse;

kan frit sige, at de nye Kom
hed som udi Lærdom og Æ
gamle, og at det derfor ikke ka
Avind eller en unaturlig Sm
Folk til Last, at de nuomst
og opbyggelige Komødier. J
Øren til for Saadant, have
Feil paa Hørelsen, som Mand
ned om sin Gaard for ikke a
derimod fandt Behag udi at
den scythiske General, der g
vrinske end den sødeste mu

Hvad den anden Objectio
er uanstændigt for smukke
beskikkede i sin Tid at bet
at bruges til theatralske Ex
at det, som kaldes Decorum
penderer af Landets Moder.
rig er det Landets Mode, at
mødie og Kaffehuse, hvorfor
meligt. I gamle Dage var det
Mandfolk at gaae med Sil
det ogsaa var dem uanstæ
at den høie Øvrighed siger,
usømmeligt for skikkelige F
til Skuespil, saa bliver det
meligt, og saasnart alle By

men i det tredie Brev af sin Selvbi
som ansee ham for ikke at være hje
feil, da han læser Græsk med temm

[1] En Snes Aar senere hedder det i
Side 174: »Adskillige præferere Fr
lens Sang, og en vis scythisk Felth
hed i en Hestes Vrinsken end i Bas

[2] »skikkelige«, honnette.

sig til at gaae paa Komødien, var det dem ikke meer uanstændigt end Geistligheden udi Engeland og Frankrig, ligesom naar en fornemme Dame vilde resolvere sig til at sidde engang paa Parterren, blev det holdet for en meget anstændig Mode for Borgerkoner at gjøre det Samme.[1] *Saa at alle slige Øvelser, naar de ikke ere syndige, saasnart Landets Mode siger, at de ere sømmelige, blive de strax sømmelige, og saasnart den høie Øvrighed sætter andet Navn derpaa, stride de strax mod den saakaldte* Bienséance. *Jeg vil ikke tale om mange brave Folk i vore Tider, der i deres Ungdom have ageret Komødier, og siden ere blevne forfremmede til Akademi, Kirker og Skoler; thi det er ligesaa let som ufornøden at bevise.*[2]

At skrive Komødier holde ellers nogle Folk at være ethvert lystig Hoveds Værk, da dog Erfarenhed viser, at næppe Tre eller Fire udi et helt Rige findes saadant Arbeid voxne; thi der udfodres af en Komødieskriver, Først at han er Philosophus og har nøie udstuderet det, som kaldes Ridiculum

[1] **Parterret var i det danske Komødiehus ligesom i *Théâtre français* et Sted, hvor der blot kom mandlige Tilskuere, skjøndt der var den Forskjel mellem det danske og det franske Parterre, at det danske havde Siddepladser, saa der kunde komme Damer; det franske havde blot Staapladser, og dets Publikum var derfor kun et mandligt.**

[2] **En af Aktørerne ved Theatret i Grønnegade Jens Høberg var Alumnus paa Walkendorfs Collegium, og Universitetsprofessorerne lod ham vide, at det ikke kunde gaae an, at en Alumnus var Komødiant. Universitetets Patron Grev Holstein og Oversekretæren Rostgaard interesserede sig Begge for Theatret og tilraadede Consistorium at vise Mildhed mod Høberg; men da han vedblev at være Aktør, bortgav Consistorium i April hans Plads som Alumnus til en Anden og paalagde ham at flytte fra Collegiet; dog bekvemmede Høberg sig først til at flytte bort den ellevte Juni, samme Dag som han paa Theatret spillede sin store nye Rolle Studenstrup.**

udi det menneskelige Kjøn;
har det Pund at igjennemh
han diverterer tillige; Tredie
tion kan forestille sig, hvad
paa et Theatro; thi undert
die, som er lystigst at læs
paa Skuepladsen; thi ved
fald[1] *kan fattes det, som il*
men er Noget, som gjør et Th
at han af gode Komødiers l
de Regler i Hovedet, som
Dog maa man tage sig va
at gjøre et Theatrum saada
ved støder an mod det, som
er vel fornøden, at outrere l
saaledes, at man ikke af e
en gal Mand. Naar Jean de F
le bagvendt, kommer han n
at være rigtig i Hovedet; m
hvor daarlig[2] *Folk er at eft*
urimeligste franske Moder,
er gjørligt, ja mindre urim
et Glas Vin i Haanden fast e
sig hæs, før man faaer den
jeg ikke hitte paa Noget at b
Adelsmands Karakter; men
kaste sin Slaaprok af, nu t

[1] »Kløgter« siges i Holbergs Epis
Pointes.
[2] »daarlig«, taabelig.
[3] Den Skik i Gjæstebud at staae l
skulde drikkes en Sundhedsskaal, l
tydet til i sit første Skjemtedigt og
selstuen, og han omtaler den endn
i Slutningen af Epistel 490.

mærke, om Musiken klinger bedre udi den blotte
øie end udi Slaaprokken, iligemaade naar jeg
er ham lade sig indbilde, at den tyrkiske Keisers
n er kommen til Paris alene for at frie til hans
atter, saa kan jeg ikke mærke, at Karakteren er
treret, men at Personen er daarekistegal,[1] *saa*
ileau havde større Aarsag at censurere den bor-
rlig Adelsmand og den indbildte Syge, der i sin
ue lod sig creêre til Doctor for at blive frisk, end
n gamle Mand, som Scapin fik til at krybe i
ekken.[2] *En Komødieskriver maa beflitte sig paa,*
de Stykker, han forestiller, ere naturlige og uden
fectation, saa at Tilskuerne skal kunne bilde sig
d, at det er Alvor. Derfor var det at ønske, at i
le Komødier Scena *var udi det Land, hvor de*
restilles, at Tilskuerne kunde slippe for at fin-
re sig andre Lande i Hovedet og ligesom bilde
j ind, at saa snart de have faaet deres Passeer-
ddel, de i et Øieblik med det hele Komødiehus
eve forflyttet til Rom, Grækenland, Spanien eller
ankrig.[3] *Fornuften viser ogsaa, at det maa skurre*

Samme Udsættelse paa Molières borgerlige Adelsmand gjø-
s i Don Ranudo.

[2] *Dans ce sac ridicule où Scapin l'enveloppe,*
Je ne reconnois plus l'auteur du Misanthrope,
er Boileau i *L'Art poétique.* Det mishagede Boileau baade at
santhropens Forfatter havde skrevet en Farce som Scapins
alkestykker, og at han paa Theatret spillede den gamle Mand,
r lader sig narre af Scapin til at krybe i Sækken og faae Prygl.

Holberg har dog næppe for Alvor meent, at Publikum i Thea-
t kun ugjerne bruger sin Phantasi, og at en Komedie altid
lst maa foregaae i det Land, hvori den spilles. I flere af hans
ne Komedier er Scenen ikke i Danmark. Den politiske Kan-
støber foregaaer i Hamborg, Melampe i Syditalien, Don Ra-
do i Spanien, Det arabiske Pulver i Tydskland, Diderich Men-
nenskræk i Venedig, Plutus i Grækenland, Republiken i
stfalen.

li likate Øren, at høre en Spansk Historie fore-
:t paa Danske, hvorfore den spanske Bonde, der
i mmer og taler Sjællandsk udi Festin de Pierre,
i ıger mig ikke nær saa meget, som Jeppe paa
'get,[1] *og er derfor ingen Tvivl paa, at dersom*
ae. der oversætte Molières Komødier, vilde med
S na forandre Navnene og gjøre ikke alene Or-
e, men hele Komødien dansk, det jo havde
i ıt bedre Virkning.[2] *Og naar hele Komødien skal*
vı sa e alene Scena *og Navnene,*
men og re danske, og er derfor ad-
skillige fremme ıdier aldeles ikke bekvem-
me for vor Tartuffe hos Molière kan
aldrig blive daı Hovedpersonen er en Di-
recteur de Cons *om under Helligheds Skin,*
bemægter sig ne udi et Hus, hvilke Slags
Folk voxe alene i o nan-katholske Lande.[3]
Alle Doctorkom r ere ogsaa urimelige her i
Landet, hvor den medicinske Nation er et fornem-
me Folk, der aldeles ikke er befænget med de Ly-
der, som findes hos de smaa omløbende Medici *paa*

[1] Bonden, der optræder i Molières Don Juan eller *Festin de Pierre,* er ingen spansk Bonde; Stykket foregaaer paa Sicilien; men Æmnet er spansk, og under en Forestilling af Stykket kan man godt troe, at det foregaaer i Spanien.

[2] Molières Komedier præsenteredes ikke paa Theatret i Grønnegade i en saadan Fordanskning, som Holberg mente, at de vilde gjøre bedst Virkning i. Kun Fruentimmerskolen opførtes efter en Oversættelse, hvori Handlingen foregaaer i Danmark og Personerne have danske Navne; men der vides Intet om, at Fruentimmerskolen behagede det danske Theaterpublikum mere end Molières andre Komedier. Holberg opgav ogsaa den Mening, at Molière burde fordanskes paa en saadan Maade. I Fortalen til Fursmans franske Oversættelse af Den danske Skueplads 1746 bifalder han, at Oversætteren havde ladet de danske Komedier, naar de foregaae i Danmark, vedblive at foregaae dér.

[3] Tartuffe blev spillet flere Gange paa Theatret i Grønnegade.

endel andre Steder.[1] *Iligemaade passer de meget romansk forlibte Skuepil sig meget lidet her paa Stedet og haver ikke den Grace her, som udi Engeland eller andre Riger, hvor Folk hænger sig af Kjærlighed; thi det er ganske ikke fornøden, som Nogle foregive, at enhver Komødie skal endes med Ægteskab; thi naar en Komødieskriver ikkun forestiller en Lyde med sin rette Farve, saaledes at den underviser og forlyster tillige, har han iagttaget Alt hvad han bør iagttage. Saaledes havde* Æsopus *kunnet passere for et meget smukt Stykke, omendskjøndt den poetiske Brudevielse udi Enden havde været udeladt.*[2] *Man maa mage det saa, at vore Tilskuere ved sindrige og moralske Skuespil faaer den rette Smag og saa lidt som muligt forestille lystige Eventyr, hvorudi ingen Lærdom er, paa det at visse Folk kan betages al Aarsag at tractere vore Komødier som Børnespil og Tidsspilde, ja man maa mage det saa, at man kan sige til vore Komødiers Forsvar, at derved ikke alene de Penge blive udi Landet, som de fremmede og urimelige Bander tilforn udførte, men endog, at Tilskuerne anvender deres ledige Tider vel og nyttig derpaa.*[3]

[1] Molières Doctorkomedier morede alligevel det danske Theaterpublikum, og Holberg skrev siden selv en Doctorkomedie, der vandt Bifald og var ligesaa national dansk, som nogen af hans andre Komedier, Kildereisen.

[2] »*Æsopus*« er Englænderen Vanbrughs Femaktskomedie Æsopus, en Bearbeidelse af Boursaults *Les Fables d'Esope.* Vanbrughs Stykke var spillet paa Theatret i Grønnegade efter en af Tøger Reenberg i 1706 tilveiebragt Oversættelse, hvorom nærmere Oplysning findes meddelt i Professor Paludans Afhandling om Reenberg i Historisk Tidsskrift 1901.

[3] Resten af Just Justesens Betænkning er strøget i Anden Edition af Komediernes Første Tome 1724, og i det Strøgnes Sted læses: *Udi denne Edition ere de to af disse 5 Komødier bleven*

Dette maa være nok talt om delighed; nu vil jeg skride des udi denne Tome.

Den første, som kaldes De ber, *er af alle bleven mest ce den Lykke, som alle gode K nemlig at en Hob Menneske vred. Man har beskyldet Au tet paa Øvrigheds Personer, die er til, der meer bør befalde sigter alene paa visse Prale udi Fristæder, der sidde pa cere over Borgemester og Ra Intet.*[3] *Slige Folks Karaktere udi denne Kandestøber, som ind*[4] *at være bleven Øvrighe lære at kjende sig selv og rige Daarlighed.*[5] *Jeg tvile kunne vise mig en Komødie moralsk; thi om nogen Fei stille i et Skuespil, saa er meget i Svang blandt Folk, Den kunde maaskee have saa*

meget forandret saasom Kandestøl men den sidste, nemlig Mester Gert omstøbt, at den kan passere for gan

[1] »af alle«, af alle de fem Komedier

[2] »befalde« — i 1723: »tilfalde«.

[3] Komedien havde endnu ikke mod skulde ansees for at være Forbedri oprindelige Skikkelse, hvori Haand tiske Collegium paa et Værtshus.

[4] »bildte ind« — i 1723: »bilde ind«.

[5] Holberg fortæller sin Komedies ikke »Nogle af Raadet«, som indbil bleven valgt til Bormester. Han na unge Mennesker, som udgive sig fo

blev spillet udi Holland eller andre fri Republiker, at en Kaasverkooper[1] *skulde i lang Tid betænke sig at opregne de Feil, som en Turenne, en Eugenius har begaaet udi den eller den Campagne. Komødien er ellers ikke mindre lystig end moralsk; thi den har holdet Tilskuerne i Latter fra Begyndelsen til Enden, og derfor af alle er spillet med størst Profit for de Vedkommende.*

Den anden kaldes Den Vægelsindede, *en rar Karakter, som ikke er udført i nogen Komødie;*[2] *thi Autor har bemøiet sig ikke alene at skrive nye Komødier, men ogsaa rare, da de fleste fremmede, endogsaa mange af Molières, ikke aldeles ere saa nye, som Folk bilder sig ind.*[3] *Udi denne Komødie er Hovedpersonen en Dame, der har sexten Sind om Dagen, hvilken Karakter, jo vanskeligere den er at forestille, jo større Berømmelse har den forhvervet Madame Montaigu, der har ført den saa vel ud. Ikke desmindre er den dog ei spillet med den Fremgang, som den forrige, formedelst nogle alvorlige Scener, som de Fleste ikke begrebe udi Førstningen. Saa der ere adskillige Meninger om samme Stykke;*[4] *thi Nogle holde det næst Barberen for det slettetste, store Kjendere derimod af alle fem for det bedste.*

Den tredie Komødie hedder Jean de France eller

[1] »*Kaasverkooper*«, Ostehandler — i 1723 og de andre Udgaver: »*Kaesverkoeper*«. Holberg pleiede at stave hollandske Ord urigtigt.

[2] »rar«, ualmindelig. — I sin Epistel 506 yttrer Holberg, at Den Vægelsindede er »langt ældre end Destouches' *Irresolu*«; men heri tager han feil. Det franske Stykke blev allerede spillet i Paris i 1713.

[3] Herom taler Autor nærmere i Epistelen 506.

[4] »adskillige«, forskjellige, delte.

Hans Frandsen, *hvilken saasom den er en bitter Satire mod de saakaldte* Petits-Maîtres, *der sætte deres Fædrenearv til udenlands for at glemme deres eget Sprog og forgive Landet med fremmede Moder, saa holdes den for vores Nation det nyttigste Stykke, og saasom den er ikke mindre latterlig end skarp, saa har den fundet en synderlig Behag saavel hos Høie som Lave, og holdes for den kostbareste.*

Den fjerde kaldes Jeppe paa Bjerget eller Den forvandlede Bonde, *en af Bidermani gamle Historier, som Autor har udført i en Komødie. Dette er den eneste Materie, som ikke er opspunden udi Autors egen Hjerne, hvorfor han ingen Berømmelse forlanger deraf, hvorvel de artige Kløgter, som lægges udi Bondens Mund og bevæge alle Slags Tilskuere til idelig Latter, ere hans egne. Den blev spillet første Gang meget ilde, formedelst en Forvirring, som samme Aften reisede sig blandt Acteurerne,*[1] *men anden Gang alle Folk til Fornøielse, sær formedelst Personen Monsieur Gram, der agerer saa naturlig en Sjællandsbonde.*

Den femte Komødie hedder Mester Gert Westfaler, *hvorudi Hovedpersonen er En, der dræber Folk med Snak. Dette Stykke havde kun tynd Lykke første Præsentation; thi saasom Personen havde kun tre Materier at tale om, saa syntes de Fleste, at de ofte Repetitioner gjorde Komødien ubehagelig. Autor derfor, saasom han mærkede, at man ikke gav Agt paa Komødiens rette Øiemærke, tog*

[1] Holberg meddeler i sin Selvbiografi, at Forestillingen gik daarligt paa Grund af en Uenighed, som opstod samme Aften blandt Acteurerne (*ob exortam inter comoedos eadem vespera dissentionem*).

sig for, anden Gang at forklare den ved en Prologus og vise, at just i det, som man lastede, bestod Stykkets Dyd, hvilket havde saadan Virkning, at Komødien anden Gang blev ligesaa meget roset, som den forrige Gang blev lastet, og vil i Fremtiden efter al Anseelse passere for et af Autoris bedste Stykker.

Disse Komødier ere bleven spillet vexelvis med de allerstørste Komødier oversatte af Fransken, hvorudover de have staaet større Fare end nogle andre nygjorte Stykker.[1] *Thi Molières Komødier, hvorvel de ere saa forslidte paa andre Steder, at de hartad ikke kan bruges uden i Nødsfald meer, saa dog passere de her for ganske nye blandt Folk, som ikke forstaaer Fransk, saa at disse Originaler have holdet Stand med de Franske, ikke fordi de vare nye, men fordi de ere blevne holdet ligesaa gode, hvorvel derudi er Intet for Øinene, ingen Machiner, Præsentationer,*[2] *Maskerader og Andet deslige, som lokker flere Tilskuere, end Komødien i sig selv, som kan sees af* Den borgerlige Edelmand, *hvilken, omendskjøndt det er et af Molières slette Stykker, holder bedre Stand end* Gnieren, *som er det bedste, alene for den Tyrkiske Mufti og Maskeraden, hvorpaa de største Kjendere dog mest støde sig; saa at den Behag, som Folk har fundet i disse nye Stykker, reiser sig alene af Komødierne i sig selv, saasom Autor Intet har givet for Øinene, men alene for Ørene, og ikke fordærvet Komødierne ved sælsomme Præsentationer for at behage Galleriet, eller sæt dem for meget paa Skruer for alene at behage Logerne. De Komødier ere i mine Tanker de*

[1] **Med »nogle andre nygjorte Stykker« menes nye Stykker paa Udlandets Theatre.**
[2] **»Machiner«, Apparater; »Præsentationer«, Optog.**

lste, som behage Alle, hvorfor jeg regner ikke *lières* Misanthrope *for Andet end en smuk og* *drig Samtale, men ikke for nogen god Komø-*, *saasom den ene Part derudi fattes, som kaldes* stivitas, Gaieté *og Kunst at komme Folk til at* *lee.*

Autor har derforuden skrevet en Hob andre Komødier og ved saadant og andet hans idelige Møie og Arbeide foraarsaget, at vores Danske, som tilfor[illegible] ngen A[illegible] idindtil har været, nu omstunder reiser [illegible] i Veiret baade mod det Franske og [illegible]tsl

Foruden de[illegible] kker, som findes udi denne Tome, *har han gjort [illegible] andre, som ligge færdige, nemlig:*

6. Barselstuen.
7. Den ellevte Junii.
8. Jakob von Thybo eller Den stortalende Soldat.
9. Den Stundesløse.
10. Johannes Montanus eller Hans Berg.
11. Don Ranudo de Colibrados eller Fattigdom og Hoffart.
12. Ulysses von Ithacia eller En tydsk Komødie.
13. En Komødie kaldet Uden Hoved og Hale.
14. Hexeri eller Blind Allarm.
15. Melampe, en Tragødie.[1]

[1] Sandsynligvis ere disse ti Komedier nævnede i den Orden, hvori de vare skrevne. De fem første Komedier omtaltes i den Orden, hvori de vare spillede.

DEDICATIONEN AF KOMEDIERNES TREDIE TOME 1725

DEDICATIO.

AGTBARE, KUNSTERFARNE OG MEGET VELLÆRDE

SEIGNR. POVEL PHØNIXBERG!

VELMERITEREDE BOGTRYKKER UDI KJØBENHAVN!

SAASOM *Han har haft den Godhed baade at gjøre anseelige Tilskud til de Skrifter, Han har trykket for Betaling og gode Ord for mig, og derforuden nyligen har eftertrykket tvende Tomer af mine Komødier, hvorved Han har indlagt Sig et udødeligt Navn* in Republica litteraria, *saa har jeg Ham derudover baade paa mine egne saa og* Publici *Vegne høiligen at betakke,*[1] *og for at lade see den Estime, jeg derudover har fattet for Hans Person, dedicerer jeg Ham og Hans kjære Hustru denne Tredie Tome, tilbedende mig Deres videre Gunst og Protection, saasom jeg ingenlunde tvivler paa, at den Nidkjærhed, Han har at tjene* Publico, *driver Ham jo at gaae mig ligeledes til Haande herudi. Vel er sandt, høitærede Seign. Phønixberg! at jeg ved denne Hans Assistance og Tjenstfærdighed befinder mig ikke synderlig vel, helst saasom jeg har til 800 Exemplarier af bemeldte tvende Tomer paa Halsen, hvoraf jeg fast ingen har kunnet sælge mere, siden Hans Eftertrykning er skeet, saa jeg derudover, hvor liden Erfaring jeg har udi*

[1] »betakke«, takke.

Arithmetica, *dog strax har kunnet udregne mig en* Banqueroute *paa 3 til 400 Slettedaler. Vel er og-saa sandt, at der findes mange onde Mennesker, der lægger Ham Saadant til Last, ræsonnerende saaledes: Autor har undet ham Arbeide og betalt ham rigtig derfor; Autor har aldeles Intet for sit store Arbeide og mange Aars Sved end den liden Fordel, Debiten paa hans Bøger kan give;*[1] Seign. *Phønixberg har selv, saavel ved Eeder, som ved skrevne Reverser*[2] *forbundet sig ikke at eftertrykke hans Skrifter, og andet saadan Sliddersladder, som jeg haaber, Han som en fornuftig og velstudêret Mand (der har ladet see Sin Dygtighed udi at componere selv adskillige smukke Vers og lærde Viser, som daglig sjunges af smukke gamle Matroner udi de smaa Gader med stor Andagt) ikke lægger paa Hjertet.*[3] *Det er ikke Umagen værd at svare til saa-dan Snak. Hr. Phønixberg kan ved et eneste Hug ruinere deres hele* Logica, *og fremføre til Sin Reputations Befrielse det gamle gylden* Axioma: *Enhver Mand er Tyv udi sin Næring. Mange Folk har været saa urimelige, at de har villet raade mig til at føre Proces med Ham, og det paa de Fundamenter: Først efterdi jeg har Hans skrevne Revers udi Hænder, hvorudi Han forbinder Sig at erlægge 30 Rigsdaler, hvor der kan findes noget Exemplar af den første Tome at være solgt af Ham.*[4] *For det Andet efter-*

[1] »Debiten«, Afsætningen.

[2] »skrevne Reverser« er et underligt Udtryk, da en Revers er en Forskrivning.

[3] Phønixberg havde, inden han blev Bogtrykker, forfattet og offentliggjort endel Vers og Viser; men efter at han havde faaet sit Trykkeri indrettet, synes han ikke at have givet sig synderlig mere af med at rime.

[4] Han skulde erlægge 30 Rigsdaler for hvert Exemplar, som han havde solgt for egen Regning.

di jeg er en Mand, der skriver efter alle Godtfolks Begjæringer og derfor kan paastaae større Ret end enhver anden Skribent. Men jeg svarer dem, der skynder mig dertil, saaledes: Først har jeg sat mig for en Leveregel aldrig at føre Proces med noget Menneske, uden den yderste Nød og min Reputation driver mig dertil. For det Andet forstaaer jeg ikke Formaliteterne in jure, *hvori jeg hører Hr. Phønixberg er meget vel dreven, og saasom Han baade er en lærd Mand, en Borger her i Byen, en Øltapper paa Landet, og har Sin Afsked som Bøsseskytter,*[1] *og derudover som en Proteus kan paatage Sig mange Skikkelser, saa kan Han excipere mod Alverdens Fora og trække mig fra Bythinget til Politiretten, fra Politien til Consistorium, Birkethinget eller Krigsretten.*[2] *Nei, Hr. Phønixberg! jeg er altfor stor Philosophus til at iføres i Harnisk for saa ringe Sag. Jeg vil heller stræbe at udtolke Hans Foretagende til det Bedste og langt fra at gjøre Ham noget Ondt berømme Ham heller for Hans Hurtighed,*[3] *og ønske, at ligesom den Fugl Phønix (som Han har den Ære at være opkaldt efter)*[4] *lever paa eet Sted udi tusende Aar, indtil den mæt udaf Livet opbrænder sig selv, saa at disse efter-*

[1] »Bøsseskytter«, Artillerikonstabel.

[2] Paa Holbergs Tid var der en Mængde forskjellige Jurisdictioner i Kjøbenhavn, hvorved Retsforfølgningen besværliggjordes. Sagsøgeren vidste ofte ikke, ved hvilken Domstol han skulde anlægge Sag, og naar den Sagsøgte var stævnet til een Ret, henskød han sig tidt under en anden, blot for at drille Modparten. Men i 1771 fik Struensee endel af de specielle Jurisdictioner afskaffede ved at oprette en ny almindelig Domstol, Hof- og Stadsretten.

[3] »Hurtighed«, Snildhed.

[4] Phønixbergs Navn var formodentlig Navnet paa et Sted i Tydskland. Han skal have været af tydsk Herkomst.

trykte Skrifter maa leve og blive liggende længe ubeskaarne i Hans Boglade,[1] *indtil de mætte af Livet maa Vulcano vorde opoffret. Jeg vil for Sikkerheds Skyld lade være at trykke mine andre Komødier, at derved ikke skal gives Anledning til Misforstand med en brav Mand, som jeg har stor Estime for.*[2] *Jeg forbliver i det Øvrige, høilærede Hr. Phønixberg! næst ydmygst Respect og Helsen til Hans smukke Kjæreste*[3] *og dem, der gjør Ham Forskud til deslige Oplag,*

Hans beredvillige

H. M.

P. S. *Ifald Sr. Phønixberg skulde finde for godt at eftertrykke oftere mine Skrifter, saa vil jeg venligst bede, at Han har selv et Øie med Correcturen; thi de tvende Tomer ere vel accurate nok; men der er dog mesten en Vildelse i hver Linie.*[4]

[1] »ubeskaarne«, uskaarne, i Fred. — Boghandler var Phønixberg kun forsaavidt, som han havde Udsalg af de hos ham trykte Skrifter.

[2] Da Holberg i 1731 lod sine andre Komedier udkomme, var Phønixberg død for halvandet Aar siden.

[3] »Kjæreste«, Ægtefælle; »smukke« betyder ikke skjønne, men pæne; ligesom »smukke gamle Matroner« betød pæne gamle Matroner, og »smukke Mænds Børn« pæne Folks Børn. Phønixbergs Hustru var i en Alder af 55 Aar, da Holberg sendte hende sin Hilsen.

[4] Ogsaa i Wielandts Nye Tidender 1725, hvor Phønixbergs Eftertryk omtales (i Nummer 13), hedder det, at han foruden at røbe »sin Skarnvurrenhed« havde røbet »sin Vanvittighed ved sin slette, vitieuse og confuse Tryk«.

Om Phønixberg har Werlauff i Historisk Tidsskrift 1860 meddelt Oplysninger i en lille Afhandling, som hedder: »P. J. Phønixberg, Kjøbenhavnsk Bogtrykker og Leilighedspoet i Begyndelsen af det attende Aarhundrede, et Tidsbillede«. Der nævnes i samme Afhandling endel af de hos Phønixberg trykte Skrifter; men »Tallet paa dem kan meget forøges«, siger Bruun i sine Anmærkninger til Holbergs Epistler, »hans Presse benyttedes ikke saa lidt«.

Phønixberg nedsatte sig som Bogtrykker i Kjøbenhavn i 1719 eller 1720 og havde sit Trykkeri snart paa eet Sted, snart paa et andet i Byens vestlige Del, hvor der fandtes flere Trykkerier. Økonomiske Vanskeligheder vare vel Grunden til, at han saa hyppigt flyttede om med sit Officin i den ikke synderlig lange Række Aar, hvori det existerede. Efter at det havde været i Fiolstræde, kom det hen i Klosterstræde og var siden paa Skrædernes Laugshus i Brolæggerstræde, dernæst paa Ulfeldtsplads, og flyttedes i Oktober 1728 tilbage til Laugshuset i Brolæggerstræde, men blev kort derefter ødelagt i den store Ildebrand. At Phønixberg under denne Calamitet boede i Brolæggerstræde og ikke, som Werlauff mener, muligvis endnu paa Ulfeldtsplads eller Graabrødretorv, sees af Mandtalsbogen over Kjøbenhavns Indbyggere efter Branden 1728, da der i samme Fortegnelse staaer, at »Povel Johansen Phønixberg« (ikke som Werlauff kalder ham »Povel Johannes«) logerer med Kone og Barn hos Sergent Søren Pedersen i Eenhjørne-Gade, og at han før Branden boede paa Skrædernes Laugshus i Brolæggerstræde og nærede sig af Bogtrykkeriet og agter videre i Tiden at nære sig derved. Men hans Helbred var svagt siden Branden, og i den paafølgende Sommer afgik han ved Døden. »Den ottende August 1729 blev han, i en Alder af 50 Aar, efter 40 Ugers Brystsyge, fra Possementmagerens i Christenbernikovsstræde, be-

graven paa Helliggeistes Kirkegaard«, fortæller Werlauff.

Det Tidsrum, hvori Phønixberg var Bogtrykker, er det samme, som det, hvori Holberg var Poeten og Komedieskriveren *Hans Mikkelsen*. I Aarene 1719 og 1720 udgav han Peder Paars, i 1721 og 1722 sine Skjemtedigte, i de tre paafølgende Aar 15 af de paa Theatret forestillede Komedier, i 1726 Metamorphosis, og i samme Aar skrev han nogle nye Komedier og Satiren Den jydske Feide; dog er denne Satire muligvis først skreven i et senere Aar. Alt hvad han udgav under Navnet Hans Mikkelsen bekostede han selv udgivet. Han lod det trykke hos forskjellige af de kjøbenhavnske Bogtrykkere og derefter forhandle paa forskjellige Steder. I Trondhjem havde han Krigsbogholder Hagen til at være ham behjælpelig med at faae Exemplarer afsatte, i Kjøbenhavn vare hans Skrifter at faae tilkjøbs blandt andre Steder i Sukkerbagerboden i det Hus paa Kjøbmagergaden, hvor han logerede. Da Tredie Tome af Komedierne var udkommen, stod der i Extraordinær Relation den 16. Marts 1725:

Gives tilkjende, at paa det sædvanlige Sted paa Kjøbmagergaden, i Sukkerbagerboen næst op til David Skolemesters Gaard, er den tredie Tome af de saakaldte Hans Mikkelsens Komødier, sammenskrevne for den danske Skueplads, at faae tilkjøbs.

Hans Mikkelsens Skrifter indeholde hverken paa Titelbladet eller paa sidste Blad nogen Meddelelse om, hvor de ere trykte, og det er kun fra Dedicationen af den tredie Tome man veed, at de ældste Komedier blev trykte hos Phønixberg. Af Dedicationen sees tillige, at Phønixberg havde trykt Noget for Holberg, inden han trykte Komedierne. Rimeligvis har han trykt Peder Paars; men naar Werlauff mener, at maaskee ogsaa Skjemtedigtene 1722 ere trykte hos Phønixberg, har han ikke lagt Mærke til, at de maa ansees for at være trykte hos Jokum Smidgen, da der

efter det første Skjemtedigt staaer en Vignet med denne Bogtrykkers Navnetræk *J. S.*

Holberg klager i Dedicationen ikke blot over, at Phønixberg havde eftertrykt hans Komedier, men tillige over, at han havde gjort »anseelige Tilskud« til de Skrifter, han havde trykt for Betaling og gode Ord for ham. Meningen maa vel være, at Phønixberg i vindesyg Hensigt havde taget større Oplag end der var aftalt mellem ham og Holberg. Man erfarer ogsaa af Dedicationen, at Holberg, da han vilde have Komedierne trykte hos Phønixberg, lod ham forpligte sig skriftlig til at betale en klækkelig Bøde for hvert Exemplar, han bevislig solgte for egen Regning; han skulde ikke til Autors Skade profitere ved at tage større Oplag, end Autor bad ham at tage. Desuden maatte Phønixberg forpligte sig skriftlig til ikke at eftertrykke Komedierne. Alligevel eftertrykte han dem, og gjorde det maaskee tildels, fordi Holberg ikke længere vilde benytte hans Officin ved Komediernes Udgivelse; thi da Holberg i 1724, efter at Anden Tome var trykt hos Phønixberg, vilde lade Første udkomme i en forbedret Edition, blev denne trykt hos Universitetets Bogtrykker Høpffner, og det var ligeledes hos ham, at Tredie Tome blev trykt. Phønixberg eftertrykte da begge de to første Bind af Komedierne. Det første Bind blev naturligvis trykt efter den nye Edition og har samme Trykkeaar som denne, 1724; Andet Bind har derimod faaet Trykkeaaret 1725, medens Originalen har 1724. Eftertrykket kom i Handelen ved samme Tid, som Komediernes Tredie Tome, i Marts 1725, og var at erholde for billigere Kjøb end Originalen. Holberg klager derfor i Dedicationen over, at han næsten ikke havde kunnet sælge Noget af sin Udgave, efter at Phønixbergs var kommen i Handelen. Det var ogsaa alene den billige Pris, der kunde skaffe Eftertrykket Kjøbere; thi det var skjødesløst besørget, i mindre Format, og Komedierne vare trykte mere sparsommeligt,

da Replikkernes Overskrift
af Replikkerne.

Dedicationen blev trykt s
Blade. Den udkom ikke s
havde et saadant Format,
sættes. Sandsynligvis er de
Exemplarer, Rahbek troed
Levetid ikke havde været
først var bleven trykt i W
1755.[1] Men et trykt Exempl
indbundet sammen med Pa
Brevvexling om Den polit
dette Exemplar blev Ded
Holbergiana 1832 og siden
bergs Udgaver af Komedie
nok er det eneste, der fin
Boyes, og tilhørte hans E
berg benyttede det i 1854; n
bibliotheket.

[1] Se Rahbeks Værk om Holber

FORORDET TIL DEN DANSKE SKUEPLADS DELT UDI 5 TOMER 1731

JEG *haver her*[1] *efter adskillige Godtfolks Begjæring paany oplagt de danske Originalkomødier, endel saasom Faa havde dem ret samlede, endel ogsaa efterdi de vare af ulige Tryk og Formater formedelst de adskillige Editioner,*[2] *som deraf ere gjorte baade af Autore selv og Andre.*[3] *Til de forhen trykte har jeg lagt 10 andre,*[4] *hvoraf de fleste have været spillede, men ikke tilforn ved Trykken publicerede,*[5] *saa at denne Samling bestaaer af 25 Komødier,*[6] *som ere delte udi 5 Tomer.*[7] *Den Approbation, samme Komødier have fundet saavel af Indlændiske som af Fremmede, og den Lykke, de have at blive oversatte paa andre Sprog,*[8] *har ikke lidet opmuntret mig til dette nye Oplag, hvilket, saasom Actionerne ophøre,*[9] *kan tjene til et*

[1] »Jeg« er Forlæggeren, og denne var sandsynligvis Holberg selv, men blev senere Bogtrykkeren J. J. Høpffner, som lod Komediesamlingen optrykke i 1743 og 1758, og hvis Sønnesøn P. M. Høpffner foranstaltede et tredie Optryk i 1788 eller deromkring. Jvfr. Første Bind Side 117 og Side 228.

[2] »adskillige«, forskjellige.

[3] Med »Andre« menes kun Phønixberg.

[4] »10 andre« er i det Høpffnerske Optryk 1758 korrigeret til »18 andre«.

[5] Kun Halvdelen af de 10 hidtil utrykte Komedier var spillet.

[6] »af 25 Komødier« — i 1758: »nu af 33 Komødier«.

[7] »udi 5 Tomer« — i 1758: »udi 7 Tomer«.

[8] Det varede dog nogle Aar, inden der udkom Oversættelser af Holbergs Komedier. Se Første Bind Side 117.

[9] »saasom Actionerne ophøre« er strøget i 1758.

is paa, hvad man udi den Slags Skrivemaade ner i Landet har kunnet bringe til Veie.

Udgaven 1731 mangler Indholdsfortegnelse. Men i det Høpffnerske Optryk 1743 afsluttes Femte Tome med følgende Register:

FORTEGNELSE

PAA DE KOMØDIER, SOM FINDES I DISSE 5 TOMER, EFTER ORDENEN.[1]

UDI DEN FØRSTE TOME

UDI DEN ANDEN TOME

UDI DEN TREDIE TOME

UDI DEN FJERDE TOME

[1] »disse 5 Tomer« — i det Høpffnerske Optryk 1758: »disse 7 Tomer«.

UDI DEN FEMTE TOME

1. ERASMUS MONTANUS ELLER RASMUS BERG
2. PERNILLES KORTE FRØKENSTANDS
3. DE USYNLIGE
4. DEN STUNDESLØSE
5. DEN HONNETTE AMBITION
} *KOMØDIE*

Hertil blev føiet i det Høpffnerske Optryk 1758:

UDI DEN SJETTE TOME

1. PLUTUS ELLER PROCES IMELLEM FATTIGDOM OG RIGDOM, EN HEROISK
2. HUSSPØGELSE ELLER ABRACADABRA
3. DEN FORVANDLEDE BRUDGOM
4. DON RANUDO DE COLIBRADOS ELLER FATTIGDOM OG HOFFÆRDIGHED
} *KOMØDIE*

UDI DEN SYVENDE TOME

1. PHILOSOPHUS UDI EGEN INDBILDNING
2. REPUBLIKEN ELLER DET GEMENE BEDSTE
3. SGANARELS REISE TIL DET PHILOSOPHISKE LAND
} *KOMØDIE*
4. ARTAXERXES, ET HEROISK SKUESPIL

FORORDET TIL BOGTRYKKER ERNST HENRICH BERLINGS UDGAVE AF DON RANUDO DE COLIBRADOS 1745

Gunstige Læser!

Med *denne Komødie, som jeg har paataget mig at oplægge, haves saadan Beskaffenhed. Stykket har for 20 Aar siden været skrevet,*[1] *men med de andre Komødier hidindtil ikke været trykt, eftersom Autor maaskee har haft i Sinde at forandre Noget derudi. Imidlertid har mange Exemplarier deraf været udi Folkes Hænder, saasom Den, der har været betroet at renskrive Komødien, har taget en Kopi deraf, hvorefter de andre have været udskrevne. Endeligen er et Exemplar faldet udi en Boghandlers Hænder, hvilken har ladet det oversætte og trykke først paa Tydsk og siden paa Dansk udenlands, sættende* Imprimatur *derpaa uden Navn. Saasom nu det trykte danske Oplag er overmaade fuldt af Vildelser, og Adskillige have ønsket en mere accurat Edition, saa haver jeg adresseret mig til Autor selv for at høre, om det var med hans Villie og Videnskab, det Danske var trykt, og om det maatte være mig tilladt at besørge et andet mere accurat Oplag. Jeg fik da at vide, at det var skeet imod hans Villie, og at han hverken kunde eller vilde hindre mig i mit Forsæt, helst om jeg vilde lade det trykke med mere Flid. Derpaa haver jeg strax ladet det til Trykken befordre og ingen Flid*

[1] Det laa færdigt allerede i Foraaret 1723.

sparet derved. Komødien synes ellers at være skreven for at sættes mod Molières Borgerlige Edelmand, saa at den heller er en Parodi end en Imitation af samme bekjendte franske Komødie.[1] *Iøvrigt forbliver jeg*

den gunstige Læsers
skyldigste Tjener
E. H. Berling.

[1] »en Parodi«, et Sidestykke eller Modstykke.

FORORDET TIL UNIVERSITETS-BOGTRYKKER JOHAN JØRGEN HØPFFNERS UDGAVE AF DEN DANSKE KOMØDIES LIG-BEGÆNGELSE 1746

DETTE *lidet Stukke, som er det sidste af Assessor Holbergs Skuesp[illegible] og som blev gjort, da Komødierne form[illegible] [illegible] [illegible]ngel paa Næring udi det Aar 1727 o[illegible] [illegible]nig for kort Tid siden faldet udi Hæn[illegible] [illegible], for hvilken Stykket var bortkommet, men som kjendtes derved, har efter Begjæring tilladet mig at lade det trykke, saasom det Intet indeholder uden uskyldigt Skjemt, og alene har været forfattet for at vise Aarsagen til den danske Skueplads Ophørelse. Stykket blev forestillet med Succes den 25. Februarii Anno 1727.*

[1] **Holberg var Assessor i Consistorium og Professor i det philosophiske Facultet; men siden 1737 var han tillige Universitetets Qvæstor, og da han fandt, at Qvæstorembedet passede mindre godt for en Professor Philosophiæ end for en Assessor Consistorii, holdt han mere af at tituleres Assessor end Professor, uagtet den sidste Titel var høiere ifølge Rangforordningen. Han taler herom i Moralske Tanker Side 42.**

HOLBERGS FORTALE TIL GOTTHARDT FURSMANS FRANSKE OVERSÆTTELSE AF DEN DANSKE SKUEPLADS 1746

PRÉFACE DE L'AUTEUR.

Je n'entreprendrai point de donner ici l'Histoire de mes Comédies; je n'en ai rien dit dans l'original Danois, afin de ne point répéter ce que j'en avois écrit dans la première partie de mes Opuscules Latins, auxquels on peut avoir recours, si l'on souhaite.[1] Dans cette Préface je me borne uniquement à parler de la Traduction Françoise, faite par *Mr. G. Fursman,* et je déclare, que j'ai vu et lu cette Traduction, que je la trouve conforme à l'Original, et que je l'approuve.[2]

Cette Traduction comprend toutes mes Comédies au nombre de vingt-six,[3] et toute vanité à part je puis dire, qu'elles ont eu du succès, tant sur le Théâtre Danois que sur le Théâtre Allemand.[4] Je souhaiterois, qu'elles fussent également goûtées en François, et je n'en désespère pas, malgré le préjugé où l'on est en France contre les Ouvrages d'Esprit, qui viennent de nos Pays septentrionaux.

[1] Der henvises til Selvbiografien i Første Del af *Opuscula Latina* 1737.

[2] Oversættelsen er ikke saa vellykket, som man skulde troe, at den var, efter hvad Holberg yttrer om den.

[3] Til de 25 Komedier, som udgjorde Den danske Skueplads delt i 5 Tomer, havde Oversætteren føiet den i 1745 særskilt udkomne Don Ranudo.

[4] Nogle vare ogsaa spillede med Succes i Sverige.

On dira peut-être, que ces Comédies ne sont pa[s] entièrement dans le goût moderne du Théâtre d[e] Paris. J'en conviens, et je me serois bien gardé d[e] tomber dans ce goût. Écrire de pareilles Comé[-] dies c'est proprement faire de beaux Dialogues qui n'ont aucune ressemblance aux Pièces d[e] Théâtre. *Artificium istud jam periit*. J'ai entend[u] à Paris des gens de bon goût se plaindre de c[e] défaut. Cependant ils s'en prenoient moins au[x] Auteurs, qu'aux Petits-Maîtres, qui présentemen[t] maîtrisent le Théâtre de Paris, et ne veulent qu[e] de ces Comédies, qui font bâiller les vrais Con[-] noisseurs.

Quant à moi, j'ai tâché de faire revivre le goû[t] du siècle de Plaute et le goût du siècle précédant. Plaute donc parmi les Anciens et Molière son Imitateur parmi les Modernes ont été mes Guides. J'ai suivi leurs traces quelquefois jusque dans leurs irrégularités; car on peut dire de quelques Auteurs Comiques de notre tems ce que Pline di[t] des Orateurs et des Poètes:

Peccant, quia nihil peccant.[1]

Si je parle d'irrégularités, c'est que quelque[s] Journalistes, qui ont cependant fait grand cas d[e] mes Comédies, ont néanmoins prétendu y trouve[r] deux choses à redire. Ils ont cru, que les Carac[-] tères étoient un peu trop outrés, et ils ont dit, qu[e] je n'observois pas toujours *l'Unité du Lieu et d[u] Tems.*[2]

[1] Plinius fortæller i en af sine Epistler (Niende Bogs Episte[l] 26), at han havde sagt om en vis Taler: *Nihil peccat, nisi quo[d] nihil peccat,* Hans eneste Feil er, at han ingen Feil har.

[2] I sin Epistel 66 gjentager Holberg dette paa Dansk, hvor ha[n] siger: »De udenlandske Censores tale stort og prægtigt om min[e]

Je passe aisément condamnation par rapport au premier reproche; mais Molière, à qui on a reproché la même chose, a plaidé ma cause d'avance. C'est de propos délibéré que j'ai quelquefois chargé les couleurs et outré les peintures, l'expérience m'ayant appris, que la justesse demandée par des Académiciens, qui ne sont pas toujours Juges compétens dans ce genre d'écrire, gâte souvent une Comédie et la rend languissante. Mr. Grimarest a justifié Molière d'un semblable reproche en disant, qu'il connoissoit le point de vue du Théâtre, qui demande de gros traits pour affecter le Public.[1] C'étoit la cause de l'indocilité de ce grand Homme, c'est aussi la cause de la mienne.

À l'égard de ce qu'on objecte, que je n'ai pas toujours observé *l'Unité du Lieu et du Tems,* je puis dire, que j'ai suivi cette règle du Théâtre dans la plupart de mes Comédies. La seconde Pièce sous le titre d'*Henri et Perrine* en est entre autres une preuve.[2] Avec cela on y peut remarquer, que personne ne se fait voir sur le Théâtre,

Skuespil; men nogle af dem antegne derhos tvende Feil«. Med »de udenlandske Censores« menes nogle tydske Kritikere, dels en Anonym, der havde skrevet om Jean de France og Barselstuen i Tidsskriftet »Critische Versuche«, som udkom i Aarene 1742 til 1744 i Greifswalde, dels en Anonym, der havde skrevet Fortalen til »Drei Lustspiele des Herrn Professor L. Holberg aus dem Dänischen übersetzt« 1745, dels Aktøren Uhlich, som i Fortalen til sin Bearbeidelse af Den pantsatte Bondedreng 1746 havde gjort Bemærkninger om det Uregelmæssige ved Originalen og ved andre af Holbergs Komedier.

[1] Hr. Grimarest siger dette i *La Vie de Mr. Molière* i Anledning af, at *Les Précieuses ridicules* blev omtalt af nogle Kritikere som »*une charge un peu forte*«.

[2] I den trykte Del af Fursmans Oversættelse er Henrik og Pernille det andet Stykke.

que les Spectateurs ne l'attendent. Du reste il es impossible de garder ces règles dans toutes le Pièces. On sçait que chaque Comédie doit conte nir une Histoire bien liée, et il y en a peu, qu souffrent, qu'on les renferme dans un seul Cabi net, ou dans une seule Maison. Les meilleure Comédies sont sujettes à ce défaut; elles ne lais sent pas avec cela de passer pour belles et mêm plus belles, que quantité d'autres, qui quoiqu ces règles y soient scrupuleusement observées sont fades et insipides.

Il ne suffit pas, qu'une Pièce soit partagée e quelques Actes et en un certain nombre de Scè nes, ni que l'Histoire soit représentée dans u seul Appartement &c. Avec tout cet appareil ell ne mérite pas le nom de Comédie, à moins qu'o n'y trouve une Histoire bien liée, une Catastro phe éclatante, et ce que les Anciens appelloien *Festivité*, ce qui est l'ame du Théâtre.

Pour juger sainement du mérite de ce Théâtr Danois, il faut faire attention, que les Scènes n sont pas à Paris, ni dans quelque autre Ville d France, mais la plupart à Copenhague. C'est l raison pourquoi le Traducteur n'a pas jugé à pro pos d'y faire de changemens; ce n'eût plus ét peindre les moeurs de notre Septentrion, ni don ner une Traduction, mais déguiser des Comédie du Nord en les habillant à la Françoise. Il a dit

Hic Rhodus, hic salta.[1]

C'est par la même raison, qu'il a retenu presqu tous les noms et les Caractères Danois; car o

[1] Det gamle Ord *Hic Rhodus, hic salta*, som hidrører fra en Æsops Fabler, findes oftere anvendt i Holbergs danske Epistle I Barselstuen hører det til Doctorens Latin.

joue quelquefois de simples Bourgeois, quelquefois des Artisans de Copenhague, et non de faux Marquis François.

Cependant il n'y a pas absolument si loin des Moeurs et des Caractères d'une Nation à l'autre, que les François ne puissent profiter de la critique de la plupart des défauts, dont on fait ici la peinture d'après nature; car les Hommes dans tous les Pays policés sont à peú-près les mêmes, surtout par rapport aux passions, de sorte qu'en critiquant les défauts des Danois, on peut fort bien dire à quantité d'Étrangers:

De te fabula narratur.[1]

[1] Holberg slutter sin Fortale med at citere Horats, i hvis første Satire der staaer: *mutato nomine de te fabula narratur.*

dansk Oversættelse af denne Fortale findes i
ıte Bind af Holbergs udvalgte Skrifter ved Rahbek.
ıme Oversættelse er med nogle Ændringer optrykt
yes Udgave af Komedierne. Holberg har gjentaget
Ieste af Fortalen paa Dansk i sin Epistel 66, hvor
forsvarer sine Komedier mod nogle udenlandske
ensenters Indvendinger.

Fursmans Oversættelse udkom ikke meer end
første Bind, som indeholder Den Vægelsindede,
rik og Pernille, Den politiske Kandestøber og Maskaraden. Bo [illegible] le Octavformat og udstyret
med 4 Kobbere [illegible] af de 4 Komedier. Mellem
Titelbladet og [illegible]lbergs Fortale staaer en af Oversætteren skreve[illegible]on til Kongen, Frederik den
Femte. Paa Tit[illegible]æses: *Le Théâtre Danois par
Mr. Louis Holbe*[illegible] *du Danois par Mr. G. Fursman. Divisé en* [illegible] *Tome I. À Copenhague. Aux
dépens du Traduc*[illegible]*mpagnie.* 1746. Den udkom
i November. Men [illegible]gende Aar kjøbte Boghandler Mengel Restop[illegible]g lod de sex præliminære
Blade omtrykke, for at [illegible]gen kunde faae et nyt Titelblad. Paa dette kaldes Au[illegible]or ikke mere *Mr. Louis Holberg*, men *Monsr. Louis Baron de Holberg*, Trykkeaaret
er forandret til 1747, og Bogen siges at være udkommen eller at faae hos Boghandler Mengel. Det nye
Titelblad lyder: *Le Théâtre Danois par Monsr. Louis
Baron de Holberg. Traduit du Danois par Mr. G. Fursman. Tome premier. Contenant La Journalière, Henri
et Perrine, Le Pottier d'Etaim politique, et La Mascarade. Avec Figures. À Copenhague chez Chretien Gottlob Mengel, Marchand Libraire.* 1747.

Gotthardt Fursman, en Søn af Major Falch Fursman, var født i Kjøbenhavn 1715. Han deponerede i
1733, fik Plads som Alumnus paa Borchs Collegium,
reiste udenlands og blev efter Hjemkomsten *Assessor
auscultans* i Høiesteret.[1] Senere oprettede han i den

[1] De ausculterende Assessorer vare indførte ved Rescript af
5. September 1738, de afskaffedes i 1771.

af ham beboede Gaard i Aabenraa nærved Landemærket et privilegeret Farveri med tilhørende Silke- og Kattuntrykkeri. I 1743 giftede han sig med en Datter af Professor Peder Horrebow. Nogle Aar derefter blev han Høiesteretsadvocat. Medens han var i denne Stilling, udgav han en fransk Grammatik; han havde længe været Informator i Fransk. I 1755 blev han beskikket til at være *Advocatus Regius* over de tre danske Eilande i Vestindien, og døde 1756 paa St. Croix.[1] Han var med til at stifte den ældste Musikforening i Kjøbenhavn; de første Concerter fandt Sted i hans Gaard i Aabenraa. Holberg blev Medlem af Foreningen og omtaler den oftere i sine Epistler. Men hvad der særlig bragte Fursman i Forbindelse med Holberg var den Interesse, han nærede for hans Skrifter, og den Brug, han vilde gjøre af sin Færdighed i det franske Sprog. Det var nemlig hans Agt at udgive alle Holbergs Skrifter paa Fransk og lade Begyndelsen skee med Komedierne. Den 22. og 25. Oktober 1745 indeholdt Kjøbenhavns Postrytter følgende »Notice«:

Da Velædle og Velbr. Hr. Assessor Holberg efter endel foreviste og af Hr. Assessor Fursman forfærdigede Franske Oversættelser af hans Skrifter, som han haver approberet, haver forundt bemeldte Fursman sin Concession under Dato 11. Sept. 1744 til at maa oversætte samme i det Franske Sprog, saa at han i Kraft af samme Concession alene og ingen Anden er berettiget til at lade trykke alle de Franske Oversættelser af Hr. Assessor Holbergs Skrifter, hvorpaa han en Tid lang tilligemed en af de bedste Franske Skribentere, som nu leve, der allerede ofte haver distingueret sig ved adskillige artige Franske Skrifter for den lærde Verden, haver arbeidet,[2] *og det nu er kommen saa vidt med Over-*

[1] *Advocatus Regius* førte alle de Sager, som angik Kongens Interesse. Embedet karakteriseres i Anordningen 31. Marts 1755 § 7.

[2] Den omtalte franske Skribent var maaskee den i Kjøbenhavn bosiddende Des Roches de Parthenay.

sættelsen, at alle Hr. Assessor I
dier ere færdige til Trykken, i
tive og amice *Alle og Enhver*
bemeldte Værk imod 2 Rdlr.
Rdlr. Betaling, naar Bogen bl
første Tomer blive færdige i
kommende, og de 3 øvrige i n
ned. Bogen faaer Titel af Thé
François, *bliver trykket paa g*
og god læselig Stil, der komm
den vil omtrent udgjøre 150 A
6 Tomer. Foruden de 25 Kom
Tomer paa Dansk, bliver end
haver været trykket under san
Hvad Originalen af denne C
er den saa bekjendt baade af c
af ere skete, samt den Succes,
Representationer haver haft, s
ved sit Arbeide i dette Slags h
han derfore haver bekommet T
at den her ikke behøver nogen
Ved det at dette Værk nu er c
end tilforn dømme, om Autor
staae først i Henseende til den
udi findes, den indtagende
Maade at skjemte paa, den n
af Skikke og Sæder, samt den s
fer det Ridicule paa.
Man vil altsaa, for ikke at p
derover, hermed alene forsik
gjort med al den Flid og Tr
samt at Autor selv haver læst
og at Intet deraf vorder trykke
Approbation.
Prænumerations-Seddelerne
hos Gotthardt Fursman, boen
Græve af Sponeks forhen tilhø

[1] Den i 1745 særskilt udkomne Do

Dersom dette Arbeide maatte finde Yndest hos Publicum, lover Oversætteren i tilkommende Aar at fournere de øvrige af Hr. Assessor Holbergs Skrifter ligeledes oversatte, eftersom deraf allerede er endel færdig.

Fursman ønskede ved sin Oversættelse af Den danske Skueplads at blive istand til at klare den Gjæld, hvori han befandt sig; og for at han kunde være i Fred for sine Creditorer, medens han stræbte efter at gjøre dem Fyldest, forundtes der ham af Christian den Sjette Protectorium paa et Aar fra den 10. December 1745. Efter Kongens Død i August 1746 indsendte Fursman Protectoriebrevet til den nye Konge for at faae det confirmeret og ansøgte samtidigt om, at Protectoriet maatte blive forlænget til den 11. December 1747, da han haabede inden den Tid at have betalt hele sin Gjæld ved den »Avantage«, han ventede sig af den franske Oversættelse af Holbergs Komedier. Protectoriet blev confirmeret uden at blive prolongeret. Men noget senere tilstødte der ham et Uheld med Oversættelsen; thi et Par Dage efter at det første Bind var trykt i 2000 Exemplarer hos Godiche, opkom der en Ildebrand i Trykkeriet, og 248 Exemplarer brændte, medens Resten blev beskadiget af Vand og Sprøiter, og da der vilde hengaae nogen Tid, inden de frelste Exemplarer kom i forhandelig Stand, og det kunde vare 3 *à* 4 Maaneder inden de 1450 Exemplarer, som skulde sendes udenlands, vilde indbringe Oversætteren det forventede Beløb af 966 Rigsdaler, ansøgte han igjen om at faae Protectoriet forlænget. Han maatte skikke sig i, at det kort derefter ophørte.[1]

Første Del af Fursmans Oversættelse fik en velvillig Omtale i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager i Marts 1747; men Manuscriptet til de fem følgende Bind forblev utrykt og er forsvundet, og der vides ikke Andet om dets Skjæbne end hvad man erfarer af et Avertissement i Postrytteren den 30. Marts 1750:

[1] Supplikprotokollen for 1746 i Rigsarkivet.

Gives tilkjende, at med det Første bliver her i Kjøbenhav ved Auction bortsolgt endel Exemplarier af den første Tome Hr. Baron Holbergs paa Fransk oversatte og trykte Komødie samt Manuscriptet af de 5 øvrige Tomer, ligeledes af hans He tehistorier i 3 Tomer og hans Heltindehistorier i 2 Tomer, al med en god Haand renskreven.

Størst Paaskjønnelse synes Fursmans Oversættels af Den danske Skueplads at have fundet hos Holber som skrev Fortale til den og i Fortalen erklærede si tilfreds med Arbeidet, og da Fursman i 1746 ikk længe efter Frederik den Femtes Thronbestigelse ar : on [illegible] for sig og Arvinger i 30 Aar t ıade tr [illegible] andle danske Oversættelser gode m [illegible] lier paa forskjellige Sprog franske [illegible] af danske, støttede Holbe hans Ans [illegible] give ham Attest for at være e særdeles [illegible] tter. Attesten lød: »De Ove sættelser, s [illegible] Fursman haver gjort af min Skuespil [illegible] ndre saavel moralske som h storiske [illegible] været saadane, at jeg kan ikk andet end giv [illegible] nesbyrd om hans *Dexterité* og sto Arbeidsomhed; han skriver zirligen udi begge Spro og kan til *Publici* Fornøielse præstere hvad han lover. Hans Arbeidsomhed var virkelig stor; thi efter hva han siger i et Brev til Holberg, havde han oversat all Komedierne og desuden Helte- og Heltinde-Histo rierne, »tilsammen elleve Volumina, paa mindre en eet Aar«.[1]

[1] Consistoriums Kopibog fra 1740 til 1748, Side 478 og 479.

FORORDENE ELLER INDHOLDS-ANGIVELSERNE I SJETTE OG SYVENDE TOME AF DEN DANSKE SKUEPLADS 1753 OG 1754

Denne Sjette Tome af Den danske Skueplads indeholder efterfølgende Stykker:

1. PLUTUS ELLER *PROCES IMELLEM RIGDOM* OG *FATTIGDOM, en heroisk Komødie.*[1]

Ingen af vore Original-Skuespil er forestillet med større Succes; thi den indeholder et rart Morale, men er tilligemed forsynet med adskillige lystige Scener, saa at den derfor har behaget alle Slags Tilskuere. Materien er tagen af den gamle græske Komødieskrivers Aristofanis Plutus, men er saaledes bleven omstøbt, at den maa passere for en Original. Den er udi sig selv ganske regelmæssig, og alle dens Præsentationer flyde naturligen af Stykket.

2. HUSSPØGELSE ELLER *ABRACADABRA. Anledning dertil er tagen af Plauti* Mostellaria. *En fransk Komødieskriver har deraf sammenskrevet det Stykke udi een Akt, kaldet* Retour imprévu, *og derved fordærvet det samme.*

3. DEN FORVANDLEDE BRUDGOM, et Stykke udi een Akt, hvilket stedse maa spilles tilligemed det foregaaende; thi ligesom det første er uden Actricer, saa er det sidste uden Acteurs.

[1] Paa Stykkets Titelblad staaer ikke »Rigdom og Fattigdom«, men »Fattigdom og Rigdom«.

4. DON RANUDO ELLER *FATTIGDOM* OG *HOFFART.*[1] *Samme Komødie er vel tilforn trykt; men denne er forbedret med nye Scener.*

Den syvende Del befatter efterfølgende Stykker:

1. PHILOSOPHUS UDI EGEN INDBILDNING,[2] *en Karakter, som tilforn ikke er udført i noget Skuespil.*

2. PUBLICUM ELLER *DET GEMENE BEDSTE,*[3] *hvorudi skjemtes med Projectmagere.*

3. SGANARELS REISE TIL DET PHILOSOPHISKE LAND.[4]

4. ARTAXERXES, et heroisk Stykke,[5] *som forhen har været forestillet udi et Opera paa lutter Sang; men her præsenteres det udi en naturlig Dragt, nemlig udi løs Stil, blandet med Arier som en Klagemaal udi Sang.*

[1] »Hoffart« — paa Komediens Titelblad: »Hoffærdighed«.
[2] »Indbildning« er paa Stykkets Titelblad blevet til »Indbilding«.
[3] »Publicum« er paa Stykkets Titelblad forandret til »Republiken«.
[4] Paa Stykkets Titelblad staaer tilføiet: »Komødie udi een Akt, hvorudi skjemtes med de gamle philosophiske Sekter.«
[5] Paa dets Titelblad: »Artaxerxes, et heroisk Skuespil udi tre Akter.«

Efter at Holberg havde skrevet sin sidste Komedie, og den danske Skueplads havde faaet 32 originale Komedier af ham, modtog Theaterbestyrelsen endnu et Arbeide fra hans Haand, en Tragedie, ingen Original, men en Oversættelse. De danske Aktører havde i deres fire første Saisoner siden Skuepladsens Aabning i 1748 kun opført Komedier. Holberg mente, at de ogsaa burde spille Tragedier. I den femte Saison opførte de i November 1752 Gottscheds Cato. Men da denne efter fransk Mønster forfattede Tragedie var oversat paa Alexandriner, havde dens Forestilling ikke Holbergs Bifald. Personerne i en Tragedie burde efter hans Mening tale i ubunden Stil; Versene og Rimene gjorde Talen unaturlig, og han kunde ikke lide hvad der var affecteret og sat som paa Stylter. Derfor ønskede han, at nogle anseelige franske Tragedieskrivere vilde begynde at skrive Tragedier i Prosa, for at Saadant kunde blive efterlignet og de rimede Vers kunde gaae af Mode.[1]

Den Tragedie, han lod Theatret faae, og som han kaldte et heroisk Skuespil, var en i Prosa foretagen Oversættelse af Metastasios paa italienske Vers forfattede Opera *Artaserse*, der oftere var spillet i Kjøbenhavn af de Operaselskaber, som under Mingottis Direktion havde gjæstet Byen. Allerede medens Operaforestillingerne i de første Saisoner gaves paa Charlottenborg, var Metastasios *Artaserse* opført, og da Italienerne i November 1752 for fjerde Gang vare komne til Kjøbenhavn og havde faaet Tilladelse til at give deres Forestillinger paa den kongelige Skueplads afvexlende med de danske Aktørers, aabnede de deres Saison den 28. November med en Forestilling af *L'Artaserse*. Texten, hvortil Æmnet er hentet hos Justinus, fra Fortællingen om det lønligt forøvede Mord paa Kong Xerxes i hans Palads, hvorefter Gjerningsmanden beskyldte den ældste af Kongens to Sønner Darius

[1] Jvfr. Indledningen til Melampe i Sjette Bind Side 12.

for at være Morderen og fik den yngste Artaxerxe
Langhaand til at hævne Faderens Død ved at slaa
Broderen ihjel og vilde siden rydde ogsaa ham a
Veien, men blev forraadt af en Medvider og dræbt a
Den, som han lumskelig efterstræbte, var udstyre
med Musik af forskjellige Komponister. Den var op
ført i Kjøbenhavn baade med Musik af Scalabrini o
Musik af Gluck, men kunde ogsaa opføres med Musik
af Vinci og Hasse og Galuppi, saaledes som det va
skeet i de italienske Byer.

Holberg har sandsynligvis oversat Operaen i Februa
… gnskaber erfares, at Kopister
… strup … 1753 fik Betaling for at hav
afskrevet … et heroisk Skuespil i 3 Acter a
Baron Holbe… ket skulde formodentlig opfø
res i den nye … r Paasken, medens Italienern
vare borte; n… g døde, uden at hans Oversæt
telse var be… Theatret, og da den i Janua
1757, tre Aar … Død, naaede at blive opført
var den sat paa rimed… Vers af Vilhelm Bornemann
Den blev saaledes ikke paa Theatret til det Exempel
som Holberg havde tænkt sig at den skulde blive.

Datidens Tragedier vare Holberg imod paa Grund
af deres manierêrede Stil; men den mest unaturlig
Slags Tragedie var ham den tragiske Opera. I sin Epi
stel 286 skriver han, at han ingen Behag havde i a
høre de italienske Sangere og Sangersker, som skjeld
te, klamredes, snorkede, græd og sukkede efter Tak
ten; det havde vel fornøiet ham at høre en og ande
smuk Arie hos dem, men han fandt det smagløst, a
en Tjener frembar sit Ærende efter Noder, og Perso
ner klamredes i Sang. Han maatte derfor beklage, a
en af Tidens ypperste Tragedieskrivere, den keiserlig
Hofpoet i Wien, Abbé Metastasio havde forfattet all
sine Tragedier som Operatexter. De fleste af Abbéen
Landsmænd fandt ogsaa størst Behag i hans Trage

[1] Jvfr. Første Bind Side 209.

dier, naar de forestilledes uden Musik; thi han skriver i et af sine Breve, at Erfaring havde lært ham, at hans Tragedier vare sikkrere paa at vinde Bifald i Italien, naar de blev declamerede af Skuespillere, end naar de blev sungne.[1] Holberg vilde lade det danske Publikum see, hvorledes en af Metastasios Operaer tog sig ud som et reciterende Skuespil i Prosa paa det samme Theater, hvor den var spillet som Opera. Alle Recitativerne i *L'Artaserse* blev da forandrede til naturlig Tale, og de mange Arier blev strøgne paa fire nær. Disse fire Arier og et Slutningskor var al den Musik og Sang, som Holberg lod Stykket være udstyret med. Derimod skulde det opføres med samme Pragt, som Originalen. Til en Opera hørte smukke Dekorationer, og der maatte helst i hver af Akterne skee Dekorationsforvandling. Metastasios Tragedier vare Treaktsstykker i forskjellige Dekorationer; det danske Skuespil Artaxerxes er ogsaa et Treaktsstykke og indeholder samme Forskrifter om Dekorationerne, som den italienske Operatext. Første Akt begynder i en Urtegaard, som forvandles til en Forstue. Anden Akt begynder i Forstuen og ender i en Raadsal. (Forstuen er dog hos Metastasio to forskjellige Dekorationer: *Cortile* og *Apartamenti Reali.*) Tredie Akt begynder i et Fængsel, fortsættes i Prinsesse Mandanes Kammer og ender i en pragtfuld Sal.

Det heroiske Skuespil Artaxerxes blev i 1754 optaget i den sidste Tome af Holbergs danske Skueplads, da Samlingen skulde bestaae af alle hans Theaterstykker med Undtagelse af dem, der kun vare skrevne for at spilles en enkelt Gang, Nytaarsprologen 1723 og Den danske Komødies Ligbegængelse. Men i nærværende Udgave af Holbergs Komedier kan der ikke være Grund til at optrykke Artaxerxes. Oversættelsen har Intet med hans Komedier at gjøre, den indehol-

[1] Se *Dramas of Metastasio translated by J. Hoole. Vol. I. Lond. 1800. Preface pag. X.*

der ingen komiske Scener, ikke en eneste komisk Re-
plik, og er kun interessant som et Arbeide, hvormed
han, efter at have tilendebragt sin Komedieskrivning,
vilde anbefale Brugen af et naturligt Sprog i Tragedien
paa den danske Skueplads.

RETTELSER OG TILFØI-ELSER TIL DE FORE-GAAENDE BIND

A
RETTELSER OG TILFØIELSER TIL KOMEDIERNES TEXT

ANDET BIND

SIDE 21 Linie 9.

smuk, skikkelig læs: smuk skikkelig

og som Note tilføies:

»smuk skikkelig«, rigtig honnet.

SIDE 69 Linie 15.

Vilde De læs: Ville De

SIDE 146 Linie 27.

Abesté læs: Abbestee

SIDE 169 Linie 7.

kommer han dog læs: kommer Han dog

SIDE 173 Linie 25.

Ophavsmænd læs: Opmænd

SIDE 222 Linie 3.

Navn hun bær. læs: Navn Hun bær.

TREDIE BIND

SIDE 82 Linie 10.

Andet læs: andet

og som Note tilføies:

»andet«, anderledes.

SIDE 185 Linie 16.

klyve læs: kløve

og som Note tilføies:

»kløve« — i 1723: »klyve«

FJERDE BIND

SIDE 21 Linie 3.

Friederich læs: Friderich

Kongens Navn pleiede at staves Friderich.

SIDE 75 Linie 2.

Forældre med Andet. læs: Forældre, med Andet.

SIDE 77 Linie 2.

Hocupocus læs: Hocuspocus

SIDE 139 Linie 21.

blive [her] inde. læs: blive inde.

og som Note tilføies:

»blive inde«, blive hjemme. — I 1731 siger hun: »Min Hjerte, I kan jo blive inde«.

SIDE 168 Linie 18.

hvad havde læs: hvad har

og Note 1 stryges.

SIDE 191 Linie 28.

exinanitione læs: *ex inanitione*

FEMTE BIND

SIDE 95 Linie 16.

ham læs: Ham

SIDE 115 Linie 8.

ham; men som han læs: Ham; men som Han

SIDE 115 Linie 10.

at de læs: at De

SIDE 161 Linie 1.

Har I læs: Hør I

og Noten skal være:

»Hør I« er i det sidste af de Høpffnerske Optryk forandret til: »Har I«.

SIDE 162 Linie 10.

Sulbaltern læs: Subaltern

SIDE 184 Linie 25.

Men hør, hvilken Allarm, Byen er over! læs: Men hør! hvilken Allarm! Byen er over.

og Noten forandres til:

»Byen er over« er en Fordanskning af den tydske Talemaade:

Die Stadt ist über, som betyder: Byen er gaaet over i Fjendens Hænder.

SIDE 187 Linie 21 og 23.

redde læs: rede

og som Note tilføies:

»rede« — i de ældre Udgaver: »redde«.

SIDE 188 Linie 1.

er gal læs: var gal

og som Note tilføies:

»var gal« — i de andre Udgaver: »er gal«.

SIDE 194 Linie 26.

henbragt! læs: henbragt?

SIDE 213 og 214.

Jødens Mussier maa hellere staves Mussiee.

SJETTE BIND

SIDE 67 nederste Linie.

rykke læs: rygge

SIDE 118 Linie 3.

en dummen Djævel læs: en dum Djævel

og Noten forandres til:

»en dum Djævel« — i 1731: »en dummen Djævel«, men i det sidste af de Høpffnerske Optryk: »en dum Djævel«.

SIDE 135 Linie 5.

mellem et Nøgelhul læs: igjennem et Nøgelhul

og som Note tilføies:

»igjennem et Nøgelhul« — i de andre Udgaver med Undtagelse af Schous: »mellem et Nøgelhul«.

SYVENDE BIND

SIDE 110 Linie 7.

en kolde Syge. læs: en Koldesyge.

og Noten forandres til:

»en Koldesyge«, en Feber.

SIDE 244 Linie 23.

dem Haanden. læs: Dem Haanden.

OTTENDE BIND

SIDE 121 Linie 7.

(continuerer sin Monolog). læs: [continuerer].

NIENDE BIND

DE 250 Linie 5.

Vi maatte læs: Vi maa

og Noten forandres til:

›Vi maa‹ — i 1731 og de Høpffnerske Optryk: ›Vi maatte‹; i Rahbeks Udgaver: ›Vi maa da‹.

TIENDE BIND

SIDE 31 Linie 6.

hjemme? læs: hjemme.

I Anden Akt af Den honnette Ambition skal Dobre Podolski rimeligvis optræde samtidigt med, at Baronen ankommer i Portechaise, ikke først, naar Baronen kalder paa ham. Scenerne 5 og 6 blive da een Scene, og Akten bestaaer af ni Scener istedenfor af ti. Rahbek og Boye og Liebenberg lade i deres Udgaver Dobre Podolski optræde først, naar Baronen kalder paa ham; formodentlig blev det i Rahbeks Tid og de følgende Aar fremstillet saaledes paa Theatret.

B

RETTELSER OG TILFØIELSER TIL KOMMENTAREN

(TIL INDLEDNINGERNE OG NOTERNE UNDER TEXTEN)

FØRSTE BIND

SIDE 28 Linie 10.

i Jeronimus' Hus læs: i Jeronimuses og Gjenboen Leanders Huse

SIDE 30 Linie 7.

Exemplet fra Abracadabra stryges. Jvfr. Note 2 i Ellevte Bind Side 225.

SIDE 89 Noten.

Danske Samlinger II. læs: Danske Samlinger III.

SIDE 90 Linie 15.

sandsynligvis ingen siden den, som de gav i Slutningen af Juli 1724, efter at Majestæterne vare hjemkomne fra Aachen.

Disse Ord stryges; deres Indhold er berigtiget i Fjerde Bind Side 10.

SIDE 97 Linie 18.

Chamilly læs: Camilly

SIDE 109 Linie 13.

Hvis Bygningen o. s. v. til Antallet læs: Baade Scenen og Tilskuerpladsen laa i Bygningens længste Side. Theatret har kun været lille.

SIDE 109. Til Noten kan føies:

Nogle nye Oplysninger om Grønnegade-Theatret ere meddelte af Hr. Alfred Jacobsen i Jule-Album Tolvte Aargang 1903.

SIDE 123 Linie 7.

d. 18. April 1845. læs: d. 18. April 1745.

SIDE 131 Linie 16.

Kammerjomfruen læs: Kam

SIDE 189 Linie 26.

følgende 8 Personer læs: føl

SIDE 189 Linie 28.

Christoffer Hartmann, Ørst
sted

SIDE 231. Ved den under III. nævnte

Første Del, som var redigeret
omredigeret af J. C. Lange o
i Tredie Oplag 1839.

SIDE 232. Ved den under VIII. nævnte

Med Holbergs Portrait. — I 18
Boghandler Wøldike, som l
der, tegnede af Wilh. Rosens

SIDE 233. Ved den under X. nævnte U

Billederne ere de samme, som
satte i Levins Udgave.

SIDE 233 Noten til den under XII. næ

i mindre Format læs: med nogle

SIDE 260 Linie 28 til SIDE 261 Linie

Jeg vil o. s. v. til: med y.

Disse Bemærkninger stryges. De ere
Note 1.

SIDE 262 Linie 14.

for første Gang stryges.

SIDE 277 Linie 5.

Artaxerxes stryges.

ANDET I

SIDE 17. Til Linie 15 føies som Note:

»Frisk Mod er halv Tæring«, d
scher Muth ist halb Zehrgeld
is half Teergeld.

SIDE 19. Til Linie 24 føies som Note:

»flasked Trøie«, Trøie med Flas

SIDE 21. Til Linie 12 føies som Note:

Da Kandestøberen i denne Sc
hvor han ventes, er han ikke

klædt til at gaae ud og kan passende have Hat paa Hovedet og Stok i Haanden.

SIDE 23. Til Linie 11 føies som Note:

»aldrig inde«, aldrig hjemme.

SIDE 47. Til Linie 5 føies som Note:

Herman minder om hvad Kong Ludvig den Tolvte sagde til en Deputation fra Orléans, hvor han havde resideret som Hertug: Kongen af Frankrig tager ikke Hævn for de Krænkelser, som ere tilføiede Hertugen af Orléans.

SIDE 71 Noten.

Artikel læs: Paragraf

SIDE 79. Til Linie 10 føies som Note:

»faste«, det tydske ehrenfester.

SIDE 122. Til Note 1 føies:

I sine Heltindehistorier Anden Del Side 287 fortæller Holberg: »Den vegelsindede Lucretia inviterede sin Galang til et Bal; men da han lod sig indfinde, fandt han hende grædende over Taarepersen og fordømmende al verdslig Lyst.«

SIDE 122. Til Monologens sidste Linie føies som Note:

Holberg selv bifalder Torbens Opfattelse af Lucretia, naar han i Heltindehistorierne (II. 285) bemærker: »De, som nøie have udstuderet Menneskets Naturel, finde, at ligesom der siges, at to Tunger kan være i een Mund, saa ere der virkelig ligesom to eller flere Sjæle i det samme Menneske, det er, adskillige virkelig stridige Kvaliteter, hvoraf nu de onde, nu de gode have Overhaand, føre Præsidium og sidde ved Roret.«

SIDE 124. Til Linie 17 føies som Note:

»Exempler vise,« siger Holberg i Epistel 107, »at Phantasier og indbildte Sygdomme ere virkelige Sygdomme, som reise sig af Blodet og Vædskerne, og at derfor Magister Petronius (Peer Iversen) i Komødien med Grund deriverede Lucretiæ Vegelsindighed af samme Kilde.« I sin Selvbiografi (1727) forklarer han sine egne vexlende Stemninger ligeledes som hidrørende fra onde Vædsker, der sætte sig snart i een, snart i en anden Del af Legemet.

SIDE 127. Til Linie 2 føies som Note:

Kilian og Hans Wurst vare to af Hovedpersonerne i de tydske Komedier. Den stærke Mand var Kraftkunstneren Johan Karl Eckenberg, som gav Forestillinger i Kjøbenhavn i Aarene 1720 til 1722. At »gaae paa den stærke Mand« er at see hans Kunster.

SIDE 151 Note 4.

»alt« betyder her: allerede. læs: »alt« betyder her: aldeles.

SIDE 152. Til Linie 1 føies som Note:

»paa Aaret« — i 1731: »om Aaret«.

SIDE 164. Til Sparenborgs: Jeg vil hjem og tage en anden Kaarde paa føies som Note:

De Kaarder, man gik med til Dagligbrug, vare kun til Stads.

SIDE 165. Til Note 1 føies:

Sætningen *Omnia conando docilis solertia vincit* stod som Motto paa Titelbladet til Donats Grammatik, der brugtes i Latinskolens lavere Klasser.

SIDE 207. Noten forandres til:

»forskrammereret« er det tydske verschameriert, en Forvanskning af charmiert.

SIDE 220 Note 2:

»Vellyst«, Overdaadighed. læs: »Vellyst«, Forlystelse.

SIDE 230. Note 1 forandres til:

Else Skoleholders Magaziner ere forsvundne, og hvem hun var, vides ikke. Muligvis er det efter hende, at Else David Skolemesters i Barselstuen har Navn.

SIDE 254. Til Linie 16 føies som Note:

»*O pluma levior mulier!*« er en Variation af *levior pluma gratia est* i Plauti Poenulus.

SIDE 254. Til Noten om »grønt« føies:

Meningen er: I gaaer for raskt tilværks. »*Vous allez trop vite en besogne*« hedder det i Fursmans, af Holberg approberede, Oversættelse.

TREDIE BIND

SIDE 7. Til Linie 18 føies som Note:

Se Litteratur og Historie, Studier og Essays af Emil Gigas. Første Samling, Side 11.

SIDE 17 Note 1.

»Zardam« læs: »Zardam« eller som der staaer i de gamle Udgaver: »Serdam«

SIDE 19. Til Linie 15 føies som Note:

»Vestindien« er Amerikas gamle Navn. I Act. V. Sc. 2. siger Arv, at Hans Frandsen »var i Vestindien eller Frankerig, hvad det hedder«.

SIDE 19. Til Linie 24 føies som Note:

Arv kalder Jeans Kjole en Sloprok paa Grund af dens Vidde.

I Epistel 288 omtaler Holberg, at Franskmændenes Klæder for nogle Aar tilbage var altfor vide, og at de senere blev altfor trange.

SIDE 20 Note 3.

»*bougre*« skal maaskee o. s. v. til *Bourrée de Versailles.* læs: Det er sandsynligvis en Menuet, som Jean kalder »den *bougre de Pagrad*«.

SIDE 21. Til Linie 16 føies som Note:

Bas-Breton, Neder-Bretagnisk, et Sprog, som ikke er Fransk men Keltisk.

SIDE 21. Note 2 forandres til:

»alt det Samme«, aldeles det Samme.

SIDE 23. Til Linie 1 føies som Note:

»paa Sikasten«, tilsidst.

SIDE 25. Til Linie 3 føies som Note:

Frands siger alle disse smaa Replikker sagte.

SIDE 28. Til Linie 21 føies som Note:

Touren alene uden Trinene.

SIDE 29. Noten forandres til:

»*Mardi*«, *Mère-Dieu;* »*Tête-bleu*«, *Tête-Dieu.*

SIDE 40 Note 3.

rullet læs: oprullet

SIDE 43 Note 1.

Vaskerpigerne læs: Vaskerkonerne

SIDE 44. Til Note 1 føies:

Navnets rette Form er maaskee Pesche.

SIDE 45. Til Linie 2 føies som Note:

Bogtrykkeren i Vimmelskaftet er vel, som Werlauff antager, Peder Nørvig.

SIDE 64 Noten.

Oktober 1717. læs: Jubelaaret 1717.

SIDE 66. Til Noten føies:

Hvad Ellevte-Juni-Terminen var for Sjælland, var Snapsthinget i Viborg for Jylland.

Side 72. Til Note 2 føies:

Man sagde i Tydskland Bettelkönige istedenfor Bettelvögte.

SIDE 97. Til Linie 11 føies som Note:

De faa og smaa Uovereensstemmelser mellem Komediens Text i Originaludgaven 1723 og i Optrykket 1724 samt dette

Optryks Optryk 1731 hidrøre øiensynligt næsten alle ku fra Uagtsomhed.

SIDE 98. De 4 sidste Linier forandres til:

Den er forfattet af Ove Thomsen og undertegn med hans og Nathan Davids Mærke Y. Z.

SIDE 101 Linie 8. Til Ordet Torvedag føies som Note:

»Torvedag« — i de gamle Udgaver: »Torvdag«, en Norv gisme.

SIDE 110. Til Note 1 føies:

En Folkevise fra Middelalderen begynder med de Vers:

Hr. Peder og Liden Kirsten de sad over Bord,
De talte saa mangt et Skjemtens Ord.

SIDE 113. Til Linie 17 føies som Note:

»Caronje« betyder Mær. I sin Drukkenskab bruger Jeppe o Jakob Skomager et Skjældsord, han hyppigt bruger o Nille.

SIDE 116. Til Linie 11 føies som Note:

Denne Akt foregaaer paa forskjellige Steder; den begynd i Jeppes Hus, fortsættes paa Veien til Byen og paa Kroe og ender paa Veien, hvor Baronen gaaer Morgentur. O Theatrets Dekoration, da Stykket blev forestillet i Ho bergs Tid, er talt i Første Bind Side 29.

SIDE 133. Til Linie 8 føies som Note:

At Ridefogeden er Erik Lakai, vil findes at stemme med, hv Baronen siger i Komediens sidste Scene, og det er san synligt, at Erik og Ridefogeden paa det kongelige Theat i Holbergs Tid spilledes af den samme Aktør; thi man se af Den dramatiske Journals Første Aargang Nr. 22, at G sted spillede de to Roller ved Stykkets Forestilling i 17 og Stykket blev dengang for en væsentlig Del spillet af samme Aktører, som havde været ved Theatret, mede Holberg levede.

SIDE 135 Note 1.

en gammel engelsk Ballade læs: et gammelt engelsk Rim f Bondeoprøret i Kong Richard den Andens Tid.

SIDE 142. Til Linie 22 føies som Note:

Først i denne Scene faaer Jeppe at høre, hvor han var hvilken Herremand han forestillede, medens han leved Høihed. Han troede ikke, at han var Baron Nilus, men han var i Paradis, og han befandt sig som indbildt Her mand i fuldstændig nye Omgivelser. De, som kaldte h Naadigherre, vare Personer, hvem han ikke kjendte; Ri fogeden og hans Kone vare ham et Par fremmede Folk.

SIDE 146. Til Noten føies:

Det er den samme Straf, som exekveres paa Bonden i Bidermans Fortælling.

SIDE 152. Til Linie 2 føies som Note:

Denne Scene er en Variation af Fortællingen i Peder Paars om Kokken Niels Johansen, som, efter at han har rakt Hals for Bødlen og faaet et Hug over Nakken uden at tage Skade deraf, troer at være død og gaaer omkring som en Geist.

SIDE 152. Til Linie 8 føies som Note:

Jeppe kysser sin egen Haand og rækker den derefter til Dommeren for at takke. Samme Slags Haandkys bruges af Jakob i Erasmus Montanus Act. II. Sc. 2.

SIDE 157 Note 1.

sprang læs: styrtede sig

SIDE 196. Til Linie 2 føies som Note:

Bestemmelserne om Skriverløn for Stævninger og Andet fandtes i Lovens Første Bog det 25. Capitel.

SIDE 196. Til Linie 26 føies som Note:

De juridiske Forelæsninger, som holdtes dengang ved Universitetet, vare sædvanligvis Forelæsninger over Romerretten.

SIDE 212. Til Linie 25 føies som Note:

Domstolene havde ofte ikke deres egne Lokaler. Komedien foregaaer i en Kjøbstad, hvor Retten maa holdes i Byfogdens »Store-Stue«.

SIDE 213. Til Linie 13 føies som Note:

Ogsaa i Peder Paars siger Gert, at Tyrken har tre Dele af Verden. Meningen er, at de tre af Verdens fire Dele tilhøre ham. Efter Geografien paa Holbergs Tid var der nemlig fire Verdensdele; den femte opkom senere.

SIDE 216 Note 1.

utriusque juris ɔ: i dansk og romersk Ret læs: *utriusque juris* skal efter Werlauffs Mening paa dette Sted være i dansk og romersk Ret, men kan vel ogsaa her betyde, som det pleier, i kanonisk og civil.

SIDE 224. Til Linie 27 føies som Note:

»under Nam og Execution« vil sige under Straf af Bøder, for hvilke der, naar de ikke erlægges, kan gjøres Nam eller Execution.

SIDE 266. Til Linie 24 føies som Note:

Om Cæsar fortælles, at han kunde studere, give Audients og dictere forskjellige Breve paa een Gang. Se Holbergs Heltehistorier Anden Del Side 442.

SIDE 266. Til Noten om Mennisterne føies:

Mennisterne gjaldt for at være Anabaptister.

FJERDE BIND

SIDE 7 Linie 14.

ingen Forestilling læs: ingen dansk Forestilling

SIDE 9. Til Note 3 føies:

Ny kongelig Samling i Kvart Nr. 1099.

SIDE 10 Linie 16.

Nordsjælland, havde læs: Nordsjælland eller i Kjøbenhavn paa Rosenborg, havde

SIDE 56 Note 2.

og som i Fundatsen læs: og som endnu foretoges den følgende Sommer, men derefter ikke meer, og i Fundatsen

SIDE 60 Linie 9. Til Studenstrups Servitør føies som Note:

I sin Epistel 109, der handler om Complimenter, fortæller Holberg, at en Person i en Sørgestue i Kjøbenhavn istedenfor at sige: »Det gjør mig ondt, at Eders Fader er død,« sagde for at udtrykke det mere zirligt: »Det gjør mig ondt, at Eders kjære Fader saa hastig er kommen i Himmerig,« hvortil den Anden svarede: »Jeg takker for Eders Condolence og ønsker, at Eders kjære Fader ikke saa hastig maa komme der.« Muligvis er dog denne Fortælling kun, som Boye formoder, en skjemtvis fremsat Reminiscens fra Komedien.

SIDE 68. Til Note 2 føies:

I November 1722 udkom en kongelig Forordning, motiveret med, at Lagien var bleven saa høi, at der maatte gives 11 à 12 Pro Cento for Kronerne. — En Krone var det Samme som en Sletdaler.

SIDE 70. Til Noten føies:

Siden 1721 havde Compagniet været i saa daarlige Formuesomstændigheder, at det ikke længer kunde drive Handelen paa Trankebar, men maatte overlade den til andre particulære Interessenter imod at de betalte en Recognition til Compagniet. (Se Thaarups Efterretninger om det kongl. octroierede danske asiatiske Compagnie, Side 37.)

SIDE 71. Til Linie 27 føies som Note:

Trækholdt er ligesom Skyldenborg og Studenstrup et karakteriserende Navn. »Træk« betyder List, »holdt« er en gammel Navneendelse.

SIDE 77. Til Linie 9 føies som Note:

»Skrammererede« Klæder er det Samme som gallonerede.

Ordet skrammereret eller skammereret er det franske *chamarré*.

SIDE 82. Til Linie 28 føies som Note:

»for mig«, før mig

SIDE 95. Til Linie 19 føies som Note:

Han taler ligesom Procuratoren Grapignan i *La Matrone d'Ephèse* i Gherardis *Théâtre Italien*. *Malepeste!* udbryder Grapignan, *j'aurais tous mes Confrères à dos, s'ils allaient découvrir, qu' à mon âge j'eusse donné les mains à quelque accomodement.* Paa dette Parallelsted er gjort opmærksom i N. Abrahams' Procuratorstanden i Danmark. Kjbh. 1902.

SIDE 95. Til Linie 27 føies som Note:

Savez-vous que j'ai encore aujourd'hui trois fripons à faire pendre sans vous? siger Commissæren til Arrestanten i Regnards *Les filles errantes.*

SIDE 102. Til Note 1 føies:

I Holbergs Heltehistorier Andet Bind Side 467 nævnes Juli som Aarets varmeste Maaned. Ligeledes i Peder Paars Fjerde Bogs første Sang.

SIDE 132. Til Linie 13 føies som Note:

Det Samme siger Holberg i sin Epistel 91.

SIDE 132 Note 1.

paa Vinhusene og læs: paa Vinhusene om Aftenen og

SIDE 132 Note 3.

Slags Kage. læs: Slags smaa Kager.

SIDE 135. Til Linie 6 føies som Note:

Signen og Maalen var forbudt i Lovens 6—1—12.

SIDE 154. Til Linie 14 føies som Note:

»en Nar in Folio«, en Nar i største Format, det tydske ein Narr in Folio.

SIDE 162 Note 1.

et Nordlys. læs: en Ildkugle.

SIDE 163. Til Linie 18 føies som Note:

»Recess«, Lønkammer, det engelske *Recess.*

SIDE 180. Til Linie 18 føies som Note:

Idet han nævner *Sulphur* og *Sal* og *Mercurius* som Draabernes Indhold, nævner han de tre Ting, som ifølge Paracelsus vare ethvert Legemes Bestanddele: Svovl, Salt og Kvægsølv; *haluminosa* er det Samme som *aluminosa*, alunholdigt; men det skulde have heddet *haluminoso.* Barberen gjør Hankjønsordet *Sal* og Intetkjønsordet *Sulphur* til Hunkjønsord.

SID .80 Note 2.

 mmerjomfru. *læs:* Kammerpige.

SIDE 185. Note 3 forandres til:

»Negromantia« eller Nigromantie var et Navn, man havde givet den sorte Kunst, og som i Holbergs Tid brugtes om il Magie, baade den sorte og den hvide, til hvilken Chiro- nantien eller den Kunst at læse af Hænderne hørte. Nav- iet var en Forvanskning af Nekromantie, som betyder len Kunst at fremmane Afdøde for at spørge dem til Raads.

206. Til Linie 14 føies som Note:

ıardt Øl«, surt Øl, det engelske *hard beer.*

SIDE 207. Til Linie 15 føies som Note:

»elementske«, forbandede et tydske elementsche.

SIDE 216. Til Linie 13 føies som Note:

»*an Moschi et qvi eam ntur*« — Democritus og Epicurus og Lucretius lærte en bestod af Atomer og var døde- at hidrøre fra en Phønicier ved us.

F E BIND

SIDE 7 Linie 21.

Den Monolog, hvormed Jesper aabner Fjerde Akt, er strøgen med Rette, da det er en overflødig Monolog; men ved *læs:* Ingen af de to udeladte Monologer burde være strøgen, og ved

SIDE 17. Til Linie 17 føies som Note:

I den Monolog, hvormed Jesper aabner Fjerde Akt, bekjender han dog rentud, hvorfor han er Leonard tro; han venter at profitere, naar Leonard i en nær Fremtid har arvet sin rige Farbroder.

SIDE 29. Til Linie 14 føies som Note:

publici juris facere betyder: offentliggjøre, ikke som der staaer i den norske Separatudgave af Komedien 1898: »forfatte om Statsretten«.

SIDE 33 Note 1.

Rosenborg Have. *læs:* Rosenborg Have og andre Haver.

SIDE 35. Til Linie 7 føies som Note:

»Spagyrisk« er et kunstigt Ord, som brugtes af Paracelsus og skulde betyde alchymistisk.

SIDE 41. Note 2 forandres til:

Hvad Jesper fortæller om Alexander Magnus og Nabokodonosor er en Historie om Skanderbeg og Sultan Muhammed

den Anden. Det mentes, at Skanderbeg, som kunde kløve Stridsmænd fra Isse til Bæltested, og hugge Hovedet af en Tyr med eet Hug, maatte have en Sabel af vidunderlig Evne, og Sultanen ønskede derfor, at Skanderbeg vilde sende ham sin Sabel til Foræring. Ønsket blev imødekommet; men da hverken Sultanen eller nogen af hans stærkeste Mænd kunde hugge med Sablen, som Skanderbeg, sendte han den tilbage og lod sige, at han havde et tilstrækkeligt Antal af den Slags Sabler iforveien. Skanderbeg tog den da og udførte et af sine Hug, og sagde derefter til den forbausede Tyrk: Hils din Herre og siig, jeg sendte ham min Sabel, men ikke tillige min Arm.

SIDE 51. Til Noten føies:

og samme Baron giver sig selv den Roes: *Je n'ai pas le naturel violent, je n'ai assommé que trente ou quarante laquais en ma vie.*

SIDE 57. Noten forandres til:

»skikkeligste«, honnetteste.

SIDE 60. Til Note 5 føies:

Men i Skolebogen *Phraseologia Stephaniana* stod: »*Rem acu tetigisti*, du ramte det ret.«

SIDE 65. Til Linie 10 føies som Note:

»slaae Chamade«, det franske *battre la chamade*, signalisere med Trommeslag fra en beleiret Fæstning, at den vil capitulere.

SIDE 65. Note 3 forandres til:

»de fem Parter af Verden« — Thybo lader Herkules have undertvunget flere Verdensdele end der kjendtes. Der var i Oldtiden kun tre, og paa Komediens Tid kun fire. Australien gjaldt ikke for en Verdensdel, dengang Holberg skrev Komedien.

SIDE 81. Til Linie 17 føies som Note:

I den Jersinske Grammatik (Udgaven 1719) stod som Exempel paa Brugen af Ablativ hos Cicero: *Tota mente et omnibus artubus contremisco.*

SIDE 125 Linie 9.

Keiseren læs: *Befalingsmanden* (Imperator)

SIDE 161. Til Note 2 føies:

Holberg siger i sin Epistel 286, hvori han taler om Italienernes Opera, at han ikke kunde lide at høre en Tjener frembære sit Ærende efter Noder og Personer klamres i Sang.

SIDE 162. Til Linie 26 føies som Note:

»Tempo« kan baade betyde den reglementerede Pause mellem to Geværgreb og Geværgrebet selv. Der staaer i Chri-

stian den Sjettes Reglement f
jedem Tempo muss so lange
Eins, Zwei, Drei, jedoch nich
allen Buchstaben bei sich s

SIDE 163. Til Linie 4 føies som Note:

At staae i en Maade vil sige at st

SIDE 163. Til Scen. 4 føies som Note:

I Anekdotsamlingen Komus o
og Høst 1808, er gjort opmær
Scene har benyttet en Anek
Henrik den Ottende og hans
uden Frygt,« sagde Henrik
i en ubehagelig Mission til
yttrede Frygt for, at den hidsi
Hovedet af ham; »dersom ha
jeg lade Hovedet hugge af a
min Vold.« »Jeg takker Eders
jeg er bange, at ikke et enest
til min Krop.« — Forøvrigt p
More, men en anonym Adel
fortælles.

SIDE 166. Til Linie 4 føies som Note:

»Gevær præsentir« — Komma
var »Præsentirt das Gewehr

SJETTE

SIDE 32. Note 2 stryges.

SIDE 61. Til Note 1 føies:

Holberg omtaler i sin Selvbiog
som forefaldt i Frankrig und
den Fjortendes Død, og hvo
Regentens, adskilte sig fra hi
stitution og *à la Régence.*

SIDE 97. Til Linie 3 føies som Note:

»I begge Fruers Navn« — De t
de ere Husfruer; hver af den

SIDE 121 Note 3.

formodentlig læs: efter Rahbeks

Og til Noten føies:

Men paa Theatret havde Jupi
Man seer af Komediehusets
Anledning af Stykkets Fores
daler til »Jupiters Liunild at

SIDE 144. Til Linie 15 føies som Note:

Allerede længe før Holbergs T

om en Reisende, som fandt en Olding siddende udenfor et Hus og græde over, at hans Faer havde slaaet ham, fordi han havde ladet sin Farfar falde paa Gulvet. (Se »Die drei Alten« i Zeitschrift des Vereins für Volkskunde 1897.)

SIDE 148. Til Linie 18 føies som Note:

Af Komediehusets Regnskaber fra 1753 fremgaaer, at de otte Kjællinger viste sig paa Theatret med otte Katte.

SIDE 149. Til Note 1 føies:

»Den sorte Bog« er Svartebogen Cyprianus.

SIDE 150 Note 1.

Strafanstalt læs: Tvangsarbeids- og Straffeanstalt

SIDE 195. Noten stryges.

SIDE 200 Linie 23.

i de ældste Udgaver læs: i Originaludgaven

SIDE 222. Til Note 3 føies:

Historien om Nyboderskonen, der paa een Gang fødte 32 Børn, som alle døde strax efter at de vare døbte, er i Slægt med en gammel Legende om en hollandsk Grevinde, der paa een Gang fødte 364 Børn, som allesammen døde strax efter deres Daab. Legenden staaer fortalt paa Dansk i en Reisebog fra Christian den Femtes Tid, og er i denne sin Form trykt i Professor L. Daaes Holbergske Analekter i Norsk Historisk Tidsskrift 1873.

SIDE 234. Til Linie 9 føies som Note:

»frier til.« — i Boyes Udgave: »frier til hende.«

SIDE 252. Noten forandres til:

Morgengave var i Lovsproget en større Gave fra Brudgom til Brud om Morgenen efter Brylluppet og kunde med juridisk Gyldighed alene gives af Adelige eller med Adelen lige Privilegerede. Men rimeligvis blev Navnet Morgengave blandt Borgerfolk ogsaa brugt om den første nogenlunde værdifulde Gave, som en Mand af den uprivilegerede Stand overrakte en Kvinde i Anledning af deres Forlovelse.

SIDE 256. Til Noten føies:

»I Sladderhank«, I Vrøvlehoved.

SIDE 260. Til Linie 12 føies som Note:

»at saadan Forlovelse er grundet paa« — i Boyes Udgave: »at saadan Forlovelse ikke er grundet paa«

SIDE 279. Til Linie 26 føies som Note:

»den anden Dag«, den næste Dag, imorgen. Rahbek og Liebenberg have korrigeret »den anden« til »en anden«.

SIDE 289 Note 1.

i Liebenbergs Udgaver: »Hans« læs: i Rahbeks og Boyes U[dgaver]: »den«, i Liebenbergs: »Hans«.

SIDE 296. Til Noten føies:

»sad inde«, sad hjemme.

SYVENDE BIND

SIDE 12. Til Linie 26 føies som Note:

»Ergotismus« forklares af Holberg i Fortalen til hans Natu[r-] og Folkeret som den »Methode at gjøre Sort hvidt og Hvi[dt] sort«.

SIDE 26 Noten.

i et Bind med marmoreret Papir, hvad han kalder tyrki[sk] Bind; læs: i et Bind, beklædt med det Slags broget marm[o-]rerede Papir, som kaldtes tyrkisk Papir;

SIDE 32 Note 1.

i de andre Udgaver læs: i de andre Udgaver undtagen Hol[...]

SIDE 56. Til Linie 8 føies som Note:

De to [...] Peer gjør Montanus, vare to bekjen[d-] [...] egge findes i de to ældste trykte ty[...] Strassburgske fra Aaret 1505 og d[...] [...]me Tid.

SIDE 131 Note 1.

i alle de Aar læs: i næsten alle de Aar

SIDE 131. Til Note 2 føies:

»Embedsmænd« kan betyde Haandværksfolk.

SIDE 147. Til Linie 20 føies som Note:

»Manufactur«, Manufactur-Hus.

SIDE 149. Til Note 2 føies:

Den List, hvormed Leander fanger Tyven, var gamm[el.] Exempler paa, hvorledes den var brugt til at fange T[yve] med, findes i engelske Anekdotsamlinger fra Shak[e-]speares Tid.

SIDE 168. Til Linie 30 føies som Note:

»Apropo, Madame,« — i de andre Udgaver: »Apropeus, M[a-]dame.« Der staaer ogsaa i de fleste andre Udgaver »Ra[il-]leri« for Raillerie. Men Herman forvansker ellers ikke [de] franske Ord, som han bruger.

SIDE 281 Note 1.

admirer læs: admirerer

SIDE 304 Noten.

men et Bibelsprog. *Mulieres in Ecclesiis taceant &c.* læs: men den hellige Bernhards Ord til et Madonnabillede i Domkirken i Speier, da Billedet gav sig til at tale. De blev sagte i Henhold til hvad der staaer i Vulgata, i det første Corinthierbrev 14. Capitels 34. Vers: *Mulieres in Ecclesiis taceant.* (Se Binders *Novus Thesaurus Adagiorum Latinorum.*)

OTTENDE BIND

SIDE 18. Til Note 3 føies:

En Paryk kunde have gjort samme Nytte, uden at det havde seet løierligt ud. Om Parykker blev der sagt, da de kom i Mode, at de tjente til at skjule de Skalke, som havde mistet deres Øren. (Se Pontoppidans Menoza 3. Del S. 485.)

SIDE 33. Til Note 2 føies:

eller Navnene paa det landlige Ægtepar Gombaud og Macée, der stod afbildet paa gamle franske Tapeter. Et af disse nævnes i Molières *L'Avare* Act. II. Sc. 1.

SIDE 44. Note 2 forandres til:

Paltsgreverne kunde være af forskjellig Slags. De, som vare fødte Paltsgrever, vare Fyrster, hvorimod de, som havde erholdt Titelen og dermed en Bemyndigelse til at udøve visse af den romersk-tydske Keisers Reservatrettigheder, saasom at legitimere uægte Børn og krone Poeter, ikke behøvede at være høitstaaende Personer.

SIDE 46 Noten.

i de andre Udgaver læs: i de andre Udgaver undtagen Schous

SIDE 53. Til Linie 3 føies som Note:

»Operation« — i Rahbeks og Boyes og flere nyere Udgaver: »Operationen«.

SIDE 70. Til Linie 30 føies som Note:

»lægge« — i 1724: »ligge«

SIDE 71. Til Linie 2 føies som Note:

Replikkerne ville maaskee være rigtigere fordelte saaledes: *LEONORA.* Det er da godt, kjære Leander, efterdi de ere Ham tro, at vi har dem i Ledtog med. *LEANDER.* Men hvad skal vi ophitte for at komme i Enrum sammen? *LEONORA.* Vi vil lægge Hovederne sammen og ophitte en Juleleg, som kan give os Leilighed dertil. Men der hører jeg min Mand komme. Vi maa skilles ad.

SIDE 111. Til Noten føies:

Han bærer Skjæg, fordi han er en gammeldags Mand, der ikke vil rette sig efter Moden at være glatraget.

SIDE 123. Til Noten føies:

— Det Spøgelse, Henrik agêrer i Scenen med Arv, er en Djævel, og Henrik skal derfor, ligesom i Uden Hoved og Hale og i Abracadabra, være svøbt i et sort Klæde eller Skind; Djævelen antoges at være sort og laaden.

NIENDE BIND

SIDE 124. Noten stryges.

SIDE 156. Til Linie 19 føies som Note:

»fra Landet«, fra Provinsen. Leerbeutel, som kaldes Banqverer, er sandsynligvis fra en Kjøbstad.

SIDE 230 Note 2.

Leonore og Pernille om at gaae ind læs: de Andre om at gaae bort

SIDE 240 Noten.

en Specie eller stryges.

Specien var en Rigsdaler. Jvfr. Noterne i Ellevte Bind Side 172 og i Tolvte Bind Side 39.

TIENDE BIND

SIDE 163. Til Note 1 føies:

Men i sin Selvbiografi (Det tredie Brev 1743) fortæller Holberg om en Præst, at denne sagde til en Pukkelrygget, der bad ham betragte hans medfødte Pukkel og indrømme, at ikke Alt hvad Gud havde skabt var godt: Jo, som en Pukkelrygget er I godt skabt.

SIDE 221 Note 3.

»*uil*« skal være det danske udi. læs: »*uil*«, fra.

ELLEVTE BIND

SIDE 94. Til Note 1 føies:

Men i Holbergs Heltindehistorier Første Del Side 261 fortælles, at en gammel Autor siger: *Natura nos homines, sed doctrina reddit humanos*, og disse Ord ere sammested oversatte saaledes: »Fødselen gjør os til Mennesker, men Lærdom og god Optugtelse til fornuftige Mennesker.«

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

37 HEFTE

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUCTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENS

38 H

ORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNSV

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUCKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

39 HEFTE

RDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

40 HEFTE

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTE
OG OMSLAGSTEGN
HANS TEGN
TRYKT FOR
DET NORDISKE
HOS
F. E. BORDI
ÆTSNINGERNE UD
F. HENDRIKS
REPRODUKTIONS-ATE
KJØBENHAVN

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSE

41 HE

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST

VIGNETTEF

OG OMSLAGSTEGN

HANS TEGN

TRYKT FOR

DET NORDISKE

HOS

F. E. BORDIN

ÆTSNINGERNE UD

F. HENDRIKSE

REPRODUKTIONS-ATEL

KJØBENHAVN

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

42 HEFTE

ORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJES

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

44 HEFT

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BO

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

45 HEFTE

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

48 HEFTE

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

46 HEFTE

ORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESE

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

47 HEFTE

ORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN